

**EKAGI-DUTCH-ENGLISH-INDONESIAN
DICTIONARY**

VERHANDELINGEN
VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

56

EKAGI-
DUTCH-ENGLISH-INDONESIAN
DICTIONARY

J. STELTENPOOL

THE HAGUE - MARTINUS NIJHOFF 1969

FOREWORD

The Ekagi language is spoken by a population of some 60.000 in the area around the Wissel Lakes in the central highlands of Western New Guinea. The designation 'Ekagi' has, as is now more usual, been adopted, in preference to the term 'Kapauku', to denote both the language and the inhabitants of this region.

An outline of the grammar,¹ by the compiler of this dictionary and Father P. A. M. van der Stap O.F.M., was published in 1959. The first description of the language,² in the admirable manual by Father P. Drabbe M.S.C., had been published in 1952. A concise wordlist was also compiled by Father Drabbe for local missionary purposes. The more extensive wordlist by Marion Doble³ was published in 1960. Both of these wordlists were known to the compiler of this dictionary, which is of considerably wider scope and is intended as a means of facilitating the task of all concerned in one way or another with the advancement of the Ekagi community.

This dictionary comprises some 4.000 roots and verb derivatives formed with suffixes and prefixes.

The rules of spelling, pronunciation, and grammatical structure are dealt with in the *Leerboek van het Kapauku*. There are, however, certain divergences as regards the indication of stress in some suffixes. The suffixes *-jawii* (par. 126), *-ja* (par. 111-114), *-toja* (par. 113), and *-na* (par. 119-120) are written with a single *a*. The interpolatory particle *ga* 'perhaps' (par. 181) is similarly written with a single *a*. The word previously spelt *jaajo* (par. 153) is now written *jaijo*. The form *goo* is not now written as a separate word, but is combined as an additional suffix, and spelt either *-gou* or *-go* (see *-gou*), with the time suffixes *-ijo* and *-itijo*, as in the sentence *owaa migeijogo jagii teegi* 'while he was building the house he fell'. Other incidental divergences will be noticed, as in the case of *anu* and *aku* (par. 52 NB), and with the inclusion of the form *-awe* as a variant of the suffix *-uwe*.

A language is the reflection of the way of life of a whole people, and so it is with Ekagi. There are in Ekagi numerous dialectal distinctions as well as lexical disparities in the speech of different groups. It should, of course, be remembered that, prior to the pacification of the area, the population lived in isolated settlements. The unifying factor of written language was and is still not operative.

In this dictionary the Tigi dialect has been taken as the standard form of the language, and dialectal variants are indicated as P(anijai), K(amu), and M(apija). In the Mapija dialect the *j* is pronounced *s* or *h*. The vowel

¹ J. Steltenpool ofm en P. A. M. van der Stap ofm, *Leerboek van het Kapauku*, Hollandia 1959.

² P. Drabbe M.S.C., *Spraakunst van het Ekagi*, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1952.

³ Marion Doble, *Kapauku-Malayan-Dutch-English Dictionary*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1960.

sounds may vary from locality to locality as in the forms *doba* and *duba* (P), *emo* and *imo* (P), *kanapune* and *kenepune*, *edi* and *idi* (K). There are also local variations in the pronunciation of consonants, as in the forms *tapuja* and *papuja* (K), *ugume* and *ugupe* (and sometimes also *wugupe*). These variations, are, for the most part, not indicated.

One of the most characteristic features of the Ekagi language is that all syllables end in a vowel. In Ekagi, as in tone languages such as Chinese, words differ in meaning or acquire a different meaning with a change of tone level. Only in those cases where tone level becomes semantically relevant is the higher tone indicated with the sign ' , as, for example, in the pairs *didi* (sick) and *didi* (mouse), and *ii* (yes) and *ii* (sand). In other instances, as, for example, with the word *jobe* (where the higher tone level occurs in the element *-be*) the difference is not indicated.

The strong and weak categories of the *-ai*-verbs are differentiated by listing the strong verbs as *-ai-i* and the weak verbs as *-ai-a* so as to indicate the appropriate suffix form, as for example, *ugai-a* (to write), *ugaatega* (I wrote); *puumai-i* (to sew, mend), *puumeetega* (I mended [the hole]). (See also par. 61-68).

Standard abbreviations (par. 214) for family relationship terms have been used where necessary, as, for example, *fa mo chi* denoting father's mother's children; *fa mo br* denoting father's mother's brother. The sign ♀ is used to denote that a woman is speaking and the sign ♂ to denote that a man is speaking. The terms used for brother, sister, nephew, niece, etc. are also used for half-brother, half-sister, etc.

I should like to express my heartfelt gratitude to those who assisted in the completion of this dictionary, in particular to Father P. van de Laar O.F.M. for systematising and retyping the material collected, to Mr. A. C. van Zeijl, Father P. van Thiel S.J., Mrs. Soeriadi and Father J. H. M. Stevens O.F.M. for the Indonesian translation of the entries, especially to Theresia Patmase-poetra for editing and typing the definitive Indonesian renderings, and to Father C. N. M. de Goede O.F.M. and Mr. A. Brotherton for the translation of the Dutch renderings into English.

In conclusion, I should like to thank sincerely the Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde for making possible the publication of this dictionary.

J. STELTENPOOL O.F.M.

KATA PENGANTAR

Bahasa Ekagi dipakai oleh lebih dari 60.000 orang sekitar Danau 2 Panijai, di Pegunungan Tengah Irian Barat. Sebagai ganti istilah "Kapauku" sekarang lebih sering dipakai istilah "Ekagi", istilah jang baik ditudjukan kepada bahasa maupun penduduk daerah itu.

Dalam tahun 1959, dengan bantuan ahli linguistik P. A. M. van der Stap O.F.M. telah terbit buku tatabahasa Kapauku.¹ P. Drabbe M.S.C. djuga sudah lebih dulu menerbitkan sebuah buku tentang bahasa ini.² Tentu sadja karya 2 itu merupakan pelopor untuk karya 2 lebih landjut. P. Drabbe djuga telah membuat daftar-kata 2 untuk keperluan khusus. Dalam tahun 1960 djuga telah terbit daftar-kata 2 disusun oleh Marion Doble.³ Kedua daftar-kata 2 itu djuga kami kenal.

Kamus jang sekarang ini adalah lebih luas dan kami persembahkan kepada setiap orang jang bekerdja untuk perkembangan daerah Ekagi.

Kamus ini terdiri dari k.l. 4.000 katadasar dengan awalan dan achiran katakerdja.

Tentang tjara edjaan, utjapan, ilmu-suara-kata, ilmu-saraf dan ilmu-kali-matnja, tjukuplah kiranja kalau kami menundjuk pada buku *Leerboek van het Kapauku*. Beberapa penjimpangan tatabahasa ialah mengenai penetapan tekanan kwantitet pada beberapa achiran. Demikianlah achiran 2 *-jawii* (§ 126), *-ja* (§ 111-114), *-toja* (§ 113) dan *-na* (§ 119-120) ditulis hanja dengan satu *a*. Djuga kata penghubung *ga* 'barangkali' (§ 181) hanja ditulis dengan satu *a*. Kata penghubung *jaajo* (§ 153) sekarang dituliskan *jaijo*. Achiran 2 menundjukan waktu: *-ijo/-itijo* (§ 122, 154, 168) tidak lagi diikuti oleh kata *goo* tetapi diberi achiran *-go* atau *-gou* (lih. *-gou*), umpamanja dalam kalimat *owaa migeijogo jagii teegi*, "ketika sedang membangun rumah ia djatuh". Seseorang jang memperhatikan tatabahasa, pasti akan menemukan perbedaan lainnja, seperti pada *anu* dan *aku* (§ 52 NB). Disamping achiran *-uwe* sekarang djuga terdapat *-awe*, dsb.

Bahasa selalu meliputi seluruh rakjat. Demikian pula disini. Perbedaan logat banjak sekali terdapat. Perbendaharaan kata 2 tidak sama diseluruh daerah. Kita harus ingat bahwa daerah ini dulu sangat terasing dan terisolir. Hubungan dengan suatu bahasa tertulis, sedjak dulu sampai sekarang belum ada.

Dalam kamus ini logat Tigi dipakai sebagai dasar. Perbedaan logat dinjatkan dengan P(anijai), K(amu), dan M(apija). Huruf *j* didaerah Mapija diutjapkan sebagai *s* atau *h*. Dipelbagai daerah seringkali djuga terdengar pertukaran huruf-hidup, umpamanja *doba* dan *duba* (P), *emo* dan *imo* (P),

¹ J. Steltenpool ofm en P. A. M. van der Stap ofm, *Leerboek van het Kapauku*, Hollandia 1959.

² P. Drabbe M.S.C., *Spraakkunst van het Ekagi*, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1952.

³ Marion Doble, *Kapauku-Malayan-Dutch-English Dictionary*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1960.

kanapune dan *kenepune*, *edi* dan *idi* (K). Djuga huruf-mati kadang 2 berubah misalnja *tapuja* dan *papuja* (K), *ugume* dan *ugupe* (bahkan *wugupe*) dsb. Perbedaan itu pada umumnya tidak diperhatikan dalam kamus ini.

Bahasa Ekagi adalah bahasa-huruf-hidup, artinja semua kata berachir dengan huruf hidup. Seperti dalam bahasa Tionghoa, tekanan nada memegang peranan penting dalam bahasa Ekagi. Seringkali kata 2 mendapat arti lain karena perbedaan tekanan nada. Dalam hal ini, djadi pada kata 2 jang berbeda artinja oleh karena tekanan nada tinggi, maka tekanan nada diberi tanda '. Umpamanja *didi* (sakit) dan *didi* (tikus); *ii* (ja) dan *ii* (pasir). Dalam hal 2 lain, kalau suatu huruf hidup atau huruf kembar mempunjai nada tinggi, maka tidak dibubuhi tanda ', umpamanja *jobe* (-*be* mempunjai nada tinggi).

Karena diantara katakerdja-*ai* ada jang kuat dan ada jang lemah, maka katakerdja-*ai* jang kuat dinjatakan sebagai *ai-i*; jang lemah sebagai *ai-a*. Hal ini perlu untuk mengetahui bagaimana menghubungkannja dengan achiran. Ump. *ugai-a* (menulis), *ugaatega* (saja menulis); *puumai-i* (menambal), *puumeetega* (saja telah menambal [lubang itu]). (Lihat djuga § 61-68).

Kalau kami menundjuk suatu §, jang kami maksud ialah pasal jang bersangkutan dalam buku *Leerboek van het Kapauku*.

Untuk istilah 2 kerabat kadang 2 dipakai singkatan jang lazim dipakai dalam anthropologi budaja (§ 211) ump. *va mo ki* = anak 2 ibu ajah; *va mo br* = kakak laki 2 ibu ajah dsb. Tanda ♀ dipakai kalau si pembitjara adalah perempuan dan ♂ kalau si pembitjara adalah laki 2. Istilah 2 jang dipakai untuk kakak laki 2, kakak perempuan, saudara sepupu dsb. djuga dipakai untuk kakak tiri laki 2, kakak tiri perempuan, saudara-tiri-sepupu dsb.

Kami terutama berterimakasih kepada P. van de Laar O.F.M., jang telah banjak bekerdja dalam menjusun dan mengetik naskah 2 ini. Terdjemahan kedalam bahasa Indonesia telah dibantu oleh A. C. van Zeijl, P. van Thiel S.J., Nj. Soeriadi dan J. H. M. Stevens O.F.M. Theresia Patmasepoetra telah bersedia melakukan pemeriksaan-redaksionil jang terachir serta mengetik terdjemahan dalam bahasa Indonesia. Terdjemahan kedalam bahasa Inggris diselenggarakan oleh C. N. M. de Goede O.F.M. dan A. Brotherton. Kepada mereka semua kami mengutjapkan banjak terimakasih.

Selanjutnja penerbitan ini dimungkingkan oleh Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde. Kepadanja kami mengutjapkan banjak terimakasih.

J. STELTENPOOL O.F.M.

A

a: 1. agenssuffix 1ste pers. enkelv. en 3de pers. enkv. vrl. — pronominal subject suffix 1st pers. sing. and 3rd pers. sing. femin. — achiran pokok kalimat untuk kataganti orang ke-1 dan orang ke-3 peremp.

ani uweeteg-a: ik ging — I went — saja berangkat (waktu lampau)

okai uweeteg-a: zij ging — she went — ia (peremp.) berangkat (waktu lampau)
2. tweevoudsprefix — dual prefix — awalan rangkap

inai a-uwaipage: wij tweeën zullen gaan — both of us will go — kita (kami) berdua akan berangkat

aa: 1. agenssuffix 2de pers. mrv. — pronominal subject suffix 2nd pers. plur. — achiran pokok kalimat untuk kataganti orang ke-2 djamak

ikii uweeteg-aa: jullie gingen — you went — kamu berangkat

2. vleugel van vogel — bird's wing — sajab burung

3. **ebe aa tai = ebe aamai-i:** mond openen, een grote mond hebben — open mouth wide, to bluster — membuka mulut, besar mulut

aa (P) = waiko: daarginds, de richting waar de zon opkomt (oosten) en/of wat tevens hoger gelegen is (tegenover w a k o) — over there, the direction of sunrise (east) and/or whatever is located higher (opposite of w a k o) — disana, dipakai untuk suatu tempat atau barang jang terletak ditimur atau djika tempat atau barang itu letaknja lebih tinggi daripada tempat sipembitjara (lawannja: w a k o)

aada: een stopwoordje: en toen, en dan nog — an interjection: and then, and next — dan sesudah itu...

aadaba tai: 1. niet luisteren, negeren, oost-indisch doof zijn, verwaarlozen — not listen, disregard, ignore, feign deafness, neglect — tidak mendengarkan, pura² tidak dengar, mengabaikan

anija kiteiga mana aadaba tidaa to teigaa: wat ik jullie ook steeds zeg, jullie luisteren toch niet — no matter what I say, you don't listen — apapun jang saja katakan, kamu tak mau menurut perkataan saja

2. in nietsdoen neerzitten, niets doen — to sit down doing nothing, to idle — rebah, berbaring-baring

aaga: grote vogelsoort — big kind of bird — sedjenis burung besar

aakataa tai: boeren, oprispen — to belch, to repeat (of food) — atob, serdawa

aamai-i:

ebe aamai = ebe aa tai: de mond wijd openen, een grote mond hebben — open mouth wide, to bluster — membuka mulut setjara luas, berbesar-mulut

aato (P) = waikaato: ginds, aan de w a i k o-zijde — over there, on the w a i k o-side — disana, disebelah w a i k o (tegenover/opposite of/lawannja: a m u k a a t o = j a m a a t o = w a k a a t o). Zie/see/lihat: a a (P)

aba = abaija (M) = bobou (M): tante (va zu), neef, nicht (br ki) — aunt (fa si), nephew, niece (br ch) — bibi, keponakan laki², keponakan perempuan. Verder noemt een meisje zo alle o n a a n e en alle i i j o k a a n e — a young girl refers to all o n a a n e and all i i j o k a a n e as such — selandjutnja seorang gadis menjapa demikian semua o n a a n e dan semua i i j o k a a n e

naabai: mijn tante etc. — my aunt etc. — bibiku dsb.

akaabai: joww tante etc. — your aunt etc. — bibimu dsb.

okaabai: zijn, haar tante etc. — his, her aunt etc. — bibinja dsb.

iniija aba: onze tante etc. — our aunt etc. — bibi kita (kami) dsb.

inaija aba: = **inaaba:** ons beider tante etc. — the aunt of both of us etc. — bibi kita berdua dsb.

ikiija aba: jullie tante etc. — your aunt etc. — bibi kamu dsb.

ikaija aba = ikaaba: jullie beider tante — the aunt of both of you etc. — bibi kamu berdua dsb.

okeija aba: hun tante etc. — their aunt etc. — bibi meréka dsb.

okeijaija aba: hun beider tante etc. — the aunt of both of them etc. — bibi meréka berdua dsb.

abagu = odabagu (M): etterende wond — festering wound — luka jang bernanah

abai: varensoort (Pteridium aquilinum Kuhn) — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku

abaija (M) = bobou (M) = aba: tante, vaders zuster, neef, nicht (br ki) — aunt,

- father's sister, nephew, niece (br ch) — bibi, saudara perempuan ajah, keponakan laki², keponakan perempuan
- abata:** ochtend, 's morgens vroeg — morning, early in the morning — pagi hari, pagi-pagi sekali
- abataato:** tegen de morgen, in de morgen — towards morning, in the morning — hampir pagi hari, waktu pagi hari
- abata agouda:** heel vroeg in de morgen — early dawn — pagi-pagi sekali
- abata digi:** bij het kriecken van de dag — at daybreak — waktu dinihari
- abataato:** zie/see/lihat: a b a t a
- abe:** goede vrouwelijke geest — benevolent female spirit — roh perempuan jang baik. Zie/see/lihat: a p e
- abenota:** bataatsoort (die de a b e geeft) — kind of yam (provided by the a b e) — sedjenis ubi (jang diberikan oléh a b e)
- abeege:** watten — wadding, cotton wool — kapas
- abenota:** zie/see/lihat: a b e
- abeutija = abe:** vrouwelijke geest — female spirit — roh perempuan
- abiabi tai:** rijgen aan, doorsteken (b.v. met pijl) — to skewer, to pierce (e.g. with arrow) — mendjeludjur pada, tusuk (ump. dengan anak panah)
- abu = daimita:** meer, daar nog over heen, wat over is — more, besides that, what is left — lebih dari pada, disamping itu, jang berlebihi
- abu ko tou beu:** er is niets over — nothing is left — tak ada sisa
- abu ma ko beu:** niet meer (dan dit) — no more (than this) — tak lebih (dari pada ini)
- mutoona ma abu ka wija ma gaati:** twee en zeventig — seventy two — tujuh puluh dua
- abu ma motii = kogo ma motii (M):** pak nog wat, nog wat meer er bij — something more, to take some more — sedikit lagi, ambil sedikit lagi
- abu jati = buta (M):** framboesia — framboesia — frambosia
- abu pai-a = mude pai-a = tomaabu pai-a:** zich wreken — to revenge oneself — membalas dendam
- abu (M):** boomsoort, blad om groente in te wikkelen — kind of tree, leaf to wrap up vegetables — sedjenis pohon, daunnja dipakai untuk membungkus sayuran
- abu:** in akaabu: verlies voor jou — loss for you — rugi bagimu. Zie/see/lihat: a k a a b u, a n e e b u, o k a a b u etc.
- abuabu tai = kapekape tai:** vliegen (van vogels) — to fly (of birds) — terbang (tentang burung)
- abuja:** van iedereen, voor iedereen (katholiek, algemeen) — of everyone, for everyone (catholic) — milik semua orang, untuk masing-masing (katolik, umum)
- abuja = ipoja (M) = inii idikima ipuwe:** is er voor iedereen (b.v. pastoor, KPS) — is at the service of everyone, (e.g. parish priest, official in charge of regional administration) — untuk setiap orang (ump. KPS, pastoor, wadajib mendjaga/mengawasi kepentingan tiap² orang)
- abuja maki(jo) = ipoja maki (M):** niemandsland, land van iedereen — unoccupied land which may be used by all members of the community — daérah tak-bertuan, daérah jang dapat dipandang sebagai milik tiap-tiap orang
- abujaabuja = amuka (P) = utooa:** allen tegelijk, samen — all together, together — sekalian, serentak, bersama-sama
- abujaabuja neetijawei (P) = abuja abu-ja niitijawei:** laten we het allen samen doen — let us do it all together — mari kita kerdjakan bersama-sama
- abumai-i = apumai-i:** bedekken — to cover — menutupi
- abuu = kaba:** planken voor een juwohuis — planks for the construction of a juwo (ceremonial dance) house — papan untuk sebuah rumah juwo (rumah menari)
- abuubo = takija (M):** grote groene eetbare rups — large green edible caterpillar — ulat besar dan hidjau jang dapat dimakan
- Abuwo:** andere naam voor/alternative name for/nama lain untuk: Egepakigiida
- ada:** land (in tegenstelling tot water) — land (opposite of water) — darat (lawan air)
- ada watija:** oever — bank (of river) — tepi (tentang sungai)
- adaawe:** over land — overland, across country — melalui daratan
- adaiga:** over land — overland, across country — melalui daratan
- Adaa:** mnl. kwade geest — malevolent male spirit — roh djahat laki²
- aada jakijake ki:** hij is gek, hij is bezeten

he is mad, he is possessed — ia gila, ia kemasukan setan

adaawe: zie/see/lihat: a d a

adaawii = adaawe tai = adiwaawii (M):

1. komen van uit water in de prauw

2. doen in — 1. to climb out of the water aboard of a prau 2. to put in — 1. masuk dari air keperahu 2. memasukkan

jota nota agijaida adaawe tai: gepofte bataten in het net doen — to put roasted yam into the net — memasukkan ubi jang telah dibakar kedalam a g i j a. Zie/see/lihat: e k a a w e t a i

adabadogo: rupssoort — kind of caterpillar — sedjenis ulat

adadi = diitii = enauto = ee enaa (M):

mooi — beautiful, nice — bagus, indah

dou adadi = dou diitii: mooi om te zien nice to look at — bagus untuk dilihat

adadi = mugu: gat — hole — lubang

adaiga: zie/see/lihat: a d a

adaku tai: (iets) vergeten zijn — to have forgotten, not remember (something) — lupa, tidak ingat

adakuudaiga: uit onnadenkendheid — from thoughtlessness — karena kurang dipikirkan

adama: oud in jaren — old, advanced in years — tua, landjut usia

adama pija: oude boom (staat al jaren)

— old tree (has been there for years)

— pohon tua (sudah bertahun-tahun umurnja)

jagamo adama: oude vrouw — old woman — perempuan tua

jame adama: oude man — old man — orang laki² tua

adanoo: houtspaander, houtkrullen — chip of wood, shavings — suban, bilah kaju

ade tai: verlangen naar — to long for — rindu akan

ani ade kateemega: ik heb erg naar je verlangd — I have longed for you very much — saja sangat merindukan engkau

adeba: giftige zwarte rups — poisonous black caterpillar — ulat hitam jang berbisa

adeba winii tijake nanopa: ik ben door de a d e b a gestoken — I was stung by the a d e b a — saja disengat a d e b a

adebadogo: zwerend, ontstoken — festering, inflamed — bernanah, radang

adeenii = adii + enii: 1. uit het water (prauw) aan land komen — to go on land from out the water (prau) — keluar dari air (perahu) dan naik kedarat

2. Zie/see/lihat: a d i i 1, 4

adeenita okogo: plaats waar geen water vloeit (b.v. heuvel) — place where no water flows (e.g. hill) — tempat dimana tak ada air mengalir (ump. bukit)

adeinai-i: spannen — to stretch — memasang, membentangkan

boke adeinai-i = boke mainai-i: een val zetten — set a trap — memasang perangkap

ukaa adeinai-i: boog spannen — to bend a bow — membentangkan busur

adii: 1. oversteken, overzetten (van rivier); — to cross, to ferry (river) — menjeberangi

2. van het vuur halen (b.v. pan) — to take (pan, etc.) from fire — mengangkat dari api (ump. kualii)

3. uit het vuur/prauw halen (b.v. bataten) — to take out, to remove (object from prau, yam from fire) — mangambil dari api / perahu (ump. ubi)

4. aan wal gaan (vanuit prauw) — to go ashore (from prau) — mendarat (dari perahu);

kapogeije adii beu: er is geen post binen gekomen — no mail has come in — tak ada surat² jang datang

5. **apoo adikumii:** splinter uittrekken — to pull out a splinter — mentjabut suban kaju

6. boven komen, aan de oppervlakte komen (b.v. drenkeling) — to come to the surface (e.g. drowning person) — timbul pada permukaan air (ump. seorang jang tenggelam)

7. openen, openbreken (b.v. wond, om de splinter eruit te halen) — to open (e.g. a wound, to extract a splinter) — membuka (ump. luka untuk mengambil suban)

okei adidaa beu topai: ze (de drenkelingen) zijn nog niet boven gekomen — they (the drowning persons) have not yet come to the surface — meréka (orang² jang tenggelam) belum timbul

adeenita okogo = adidaa tita okogoudo = uwo jakii beu maki: land waar geen water is — land without water — tanah dimana tak ada air

adijawii: redden uit een gevaar of slechte toestand — to save from danger or help out of difficulties — meluputkan orang dari bahaya atau keadaan jang kurang baik

adimakai-i: aan wal brengen vanuit een

prauw, overzetten — to bring ashore from prau, to ferry over — naik kedarat dari perahu, menjeberangkan

adiwaawii (M): zie/see/lihat: a d a a w i i
amaadii = amo adii: oversteken in de richting a m o — to cross in the direction a m o — menjeberang kearah a m o
jamaadii = jamo adii: oversteken in de richting van j a m o — to cross in the direction j a m o — menjeberang kearah j a m o

adijawii: zie/see/lihat: a d i i

needijawita kii ko: die heeft ons gered — he has saved us — ia telah menjelamatkan kami

adimakai-i: zie/see/lihat: a d i i

pija komageida adimakai: hout uit de prauw halen — to take wood from the prau — mengangkat kaju dari perahu
kaadimakaipiga: ik zal je overzetten — I will ferry you over — saja akan menjeberangkan engkau

adiwaawe (M) = adaawe tai: zie/see/lihat: a d a a w i i

ado: handdoek — towel — anduk, tuala

aga: 1. = agawo: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

2. = kabu: generatie — generation — keturunan

aga kiidani ko aga: even oud als die — as old as that other one — setua, sama tua dengan

aijaane aga: generatie van grootouders generation of grandparents — generasi nénék

euga ibo aga: wat oudere kinderen — somewhat older children — anak² jang agak besar

joka aga: kleine kinderen — generation of younger children — anak-anak ketjil
me aga wudita: de mensen zijn verdeeld in (leeftijds-)groepen — people are divided into (age-) groups — orang-orang dibagi atas golongan menurut umur meréka

muumaane aga: grootouders-generatie — the generation of the grandparents — generasi nénék

aga etidou = aga etai = egadou = dimi eduwadou: naar iemands mening vragen — to ask someone's opinion — minta pendapat seseorang

kaweno etiipagi, aga etidou = ga eens vragen wat hij zal zeggen — just ask him what he will say — tanjakanlah apa jang hendak dikatakannya

kamu titoogi beu kijo ka aga etidou (M): de tovenaar is er niet, ga eens vragen wat hij zal zeggen — the magician is not present, go and ask him what he will say — tukang sihir tidak ada, pergilah dan tanjakan apa jang hendak dikatakannya

eipi aga etai: een nauwkeurig onderzoek naar iemand instellen — to make a thorough inquiry about a person — mengadakan pemeriksaan jang teliti tentang seseorang

agà: bananenkam — bunch of bananas — sisir pisang

agàana: één kam bananen — one bunch of bananas — sisir pisang

agaagi tai = edadai-i = doutou (M): helpen — to help, to assist — menolong, membantu

agaana = jokaaga: jonge man, vrijgezel — young man, bachelor — seorang laki² muda, pemuda, budjang, djedjaka

agaana pija = otaga pija (M): jonge boom — young tree — pohon muda

agaapuugee: vuil(nis), stof — dirt, rubbish, dust — barang kotor, kotoran, debu

agago: boomsoort (Rubiaceae: Mussenda) — kind of tree — sedjenis pohon

agagu tai: barsten (b.v. mok) — to crack, burst apart (of mug, cup) — retak

agai (M): dikke paling in de Mapija- en Pogirivier — fat eel in the Mapija- and Pogi-rivers — ikan malung besar disungai Mapija dan sungai Pogi

agai-a: overlans doorsnijden, opereren, — to cut lengthwise, to operate upon — memotong memandjang, membedah
agakau (M) = akagau: galerij vóór het huis — verandah before the house — serambi depan

agape = agapeido: zie/see/lihat: a g a p i

agapeena: zie/see/lihat: a g a p i

agapi: dag, later op de dag — day, later in the day — hari, pada siang hari

agape = agapeido: dagen — days — hari-hari

agape magoo?: hoeveel dagen? — how many days? — berapa hari?

agapeena: een dag, op een dag, op zekere dag, per dag — one day, on a certain day, daily — pada suatu hari, pada suatu hari tertentu, tiap² hari

agapeena peijo kodo ko: heel de god-ganselijke dag — the whole day through — sehari-harian

agapi woja = ito agapiuto: heel de dag

— the whole day — sehari-harian
agapuge (K): stof, vuil — dust, dirt — debu, kotoran

agauge = akako (M): kroos, wier — duckweed, seaweed — lumut

agauwo = aga: boomsoort met eetbare vruchten (Myrtaceae: Eugenia) — kind of tree bearing edible fruit — sedjenis pohon; buahnja dapat dimakan
agauwouta: vrucht van a g a u w o boom — fruit of a g a u w o tree — buah pohon a g a u w o

age: 1. keladisoort — edible root — sedjenis keladi

2. ruilprijs, prijs, betaling, loon — barter value, price, payment, wages — nilai tukar-menukar, harga, pembayaran, gaji

bodija age: prijs van b o d i j a-schelp — price of b o d i j a-shell — harga b o d i j a
maagijo age?: wat is de prijs? (kralen of geld) — what is the price? (beads or money) — berapa harganja? (manik² atau uang)

magoo age? = maagijo agateena (M)?: hoeveel kost dat? — how much does it cost? — berapa harganja?

nota kaniipiga ka eto age kou naimai: geef me in ruil voor bataten suikerriet — give me sugarcane in exchange for yams — berilah tebu kepada saja sebagai gantinja kuberikan ubi kepadamu

3. portie, deel — portion, part — bagian
aki age: jouw portie, jouw deel — your portion, your share — bagianmu

kigeena age na topa: er is nog voor één keer, er is nog één portie — there is enough for one more portion, there is one portion left — masih tjukup untuk satu kali, masih tinggal satu porsi

kigeena age naimai: geef me nog wat, geef me nog eens een keer — give me some more — berilah sedikit lagi kepada saja, berilah sekali lagi kepada saja

-age: plaatsaanduidend achtervoegsel: naar, in, op, te, etc. — suffix indicating place: to(wards), in, on, at, etc. — achiran menundjukkan tempat: ump. ke, di-
owaage: thuis, in huis — at home, in the house — dirumah, didalam rumah
ageida (M) = touda: plaats — place — tempat

akija ageida uwi: ga naar je plaats — go to your place — pergilah ketempatmu
agé: vloer, zoldervloer, bodem — floor, floor of loft, bottom — lantai, lantai

loténg, dasar

agé kai: wegens ziekte of ouderdom steeds in huis zitten — always at home on account of illness or old age — selalu tinggal didalam rumah karena umur atau karena sakit

agé kita me = akaakoga tita me: een lamme of iemand, die wegens ziekte of ouderdom aan huis gebonden zit — person affected with paralysis or unable to move from house by reason of old age or infirmity — seorang lumpuh.

Zie ook/see also/lihat djuga: e k o g a i - a, g o b a i - a

agéida: op de vloer — on the floor — dilantai

awee agé: bodem van een pan (beker etc.) — bottom of pan (drinking cup etc.) — dasar kuali

komaagé: binnenkant van prauw — inside of prau — kedalaman perahu

agéida: 1. op de vloer — on the floor — dilantai

2. **M.** = **touda**: plaats — place — tempat

-ageiga: gecombineerd achtervoegsel van -age + -iga — suffix combined of -age + -iga — achiran jang terdjadi karena gabungan achiran -age dan -iga
tamaugeiga: in de schoudertas — in the shoulder bag — ditas bahu

ageja: 1. verschuldigde betalingsprijs, wat men nog moet aflossen — price to be paid, what is still to be paid — hutang jang belum dibayar

2. namens, i.p.v. — on behalf of, instead of — atas nama

inijja dosa ageja Jesuja emo nijatuumi-kumeemegi: voor onze zonden heeft Jezus Zijn Bloed vergoten — for our sins Jesus shed his blood — karena dosa kita Tuhan Jésus menumpahkan darahNja

naitai ageja meega: ik kom namens mijn vader — I come on behalf of my father — saja datang atas nama bapakku

3. evenbeeld, gelijkend op, zijn als — image, resembling, be like — tara, menjerupai, seperti

jokaane wido na ukame ageja: drie kinderen lijken op moeder — (the) three children resemble, look like, their mother — tiga anak rupanja seperti ibunja

agija: draagnet — net bag — ruksak

agija idii — twee helften van een draagnet aan elkaar stikken — to stitch the two halves of a net bag together — menjudji dua bahagian sebuah agija

kuja agija: draagnet gemaakt van k u j a — carrying net bag made of k u j a fibres — sebuah agija terbuat dari kuja

oba agija: draagnet gemaakt van o b a — carrying net bag made of o b a fibres — sebuah agija terbuat dari o b a

agijo: ding, zaak — thing, matter — benda, barang

agijo jago me: een rijk iemand — a rich person — seorang kaya

agijo pagijo = e-agijo te-agijo: allerlei dingen — a variety of things — pelbagai barang-barang

jame ka agijo: mnl. schaamdelen — genitals, sexual organs (of the male) — kemaluan laki²

-ago: achtervoegsel — suffix — achiran

1. bij persoonlijk bezit: voorzien van — with personal property: provided with — berarti: mempunyai

wakaago: gehuwd — married — beristeri, bersuami

2. bij rangtelwoorden — with ordinals — dipergunakan pada urutan bilangan

idiaago: de vijfde — the fifth — jang kelima

ena maago = ena ma gaati jago: de elfde — the eleventh — jang kesebelas

ago = eda (M): 1. maan, maand — moon, month — bulan

abata agouda: 's morgens heel vroeg — very early in the morning — amat pagi-pagi, dinihari

ago bunita: geen maan, no moon — bulan mati

agouda: in de maneschijn — in the moonlight — diterang bulan

joka pai agouda kai: de maand waarin het kind geboren gaat worden — the month in which the child will be born — bulan dimana anak akan dilahirkan

uwaataa agouda: 's avonds bij maneschijn — in the evening when the moon is shining — malam hari waktu bulan bersinar

agoobaa: donkere wolken rond de maan — dark clouds round the moon — awan gelap sekeliling bulan

ago ebebe = bekeeneenega (M): halve maan — half moon — setengah bulan

ago dagoona = agoo dagu puki: het eerste tijdje (nachtwake) na het opkomen van de maan — the first hours after the moon has risen — saat péndék sesudah bulan terbit

bunita agoo dagu: tegen de morgen, als de maan bijna weg is — towards morning, when the moon is disappearing — hampir pagi hari, kalau bulan hampir terbenam

agoo te dagu: als de maan een klein beetje zichtbaar wordt — when the moon is slightly visible — kalau bulan sebahagian ketjil mulai kelihatan

te dagu ka wija, wido, wii: tweede, derde, vierde nachtwake (nachtuur) — second, third, fourth part of the night — saat péndék jang ke-dua/tiga/empat sesudah bulan terbit

agoo doutou: wacht tot de maan schijnt (dan gaan we kuskus vangen) — wait till the moon is shining (then we are going to catch kuskus-rats) — tunggulah sampai bulan bersinar (sesudah itu kita pergi menangkap kuskus)

agoo kemo wido: drie maanden lang — for three months — tiga bulan lamanja

agoo ibounu = akabobe (M): volle maan — full moon — bulan purnama

agoo paapaa teete = agoo ataati teete (M): de maan schijnt — the moon is shining — bulan bersinar

agoo pai-a: opkomen van de maan — rising of the moon — bulan sedang terbit

agoo pijamogo = mogobuga (M): derde kwartier — third phase — bulan perbani tiga

agoo pooge = amotidee (M) = kidipigo (M): nieuwe maan, eerste kwartier — new moon, first phase — bulan baru, bulan muda, bulan perbani awal

agoo tani dani: heldere maan — bright moon — bulan terang

agoo tapa: in het maanlicht — in the moonlight — ditjahaja bulan

agoo tojaadegge: volle maan — full moon — bulan purnama

agoo wado-wado tigooga = bekebeke tigooga = bekeeneenega (M): de maan is opgekomen — the moon has risen — bulan telah terbit

2. groot — big, large — besar

agoo dani: geweldig, groot — huge, immense — amat besar

aki agoo peka: je hebt ogen als de maan (hebberig, schrokkerig) — you have eyes like the moon (greedy, covetous) — matamu sebesar bulan (selalu ingin akan)

me agoo kidi wagipai: een grote vent hebben ze gedood — they killed a big

- fellow — meréka membunuh seorang besar (pemuka)
- agou:** kuskussoort — kind of kuskus-rat — sedjenis kuskus
- agu = mugo:** Araucaria, naaldboom, spar — araucaria pinetree, spruce-fir — pohon tjemara; Podocarpus Dacridium novoguinese Gibs (dit is het timmerhout aan de Wisselmeren — trees, growing in the Wissel Lakes region, used for carpentry, building etc. — kaju ini di Wilayah Djajawidjaja dipakai oleh tukang² kaju
- águ = watijaida:** aan de voet van (een berg), aan de kant van — at the foot of (a mountain), at the side of — dikaki (gunung), ditepi
- aguu = jagaa:** steil (afgrond), ravijn — steep (precipice), ravine — tjuram (tubir), djurang
- aguu doba:** diep, in de diepte — deep, deep down — dalam, dilubuk
- aguu mijo:** beneden in de diepte, omlaag — far down below, downward — dibawah, kebawah
- aki moge aguu mijo uweete no, wado goo tai:** je rokje zakt helemaal af, haal het op — your m o g e is slipping down, pull it up — m o g e m u m e n o s o t, tariklah keatas
- dudi aguuda:** diepte van een greppel — depth of a trench, a ditch — dalamnja sebuah parit
- aida (P) = dimiida:** op de top van heuvel of berg — on the top of hill or mountain — dipuntjak bukit atau gunung
- aigaawe:** kaalhoofdig — bald — gundul, botak
- dagi aigaawe:** kaalhoofdig — bald — gundul, botak
- aija:** achterkleinkind, overgrootvader — great-grandchild, great-grandfather — tjtutju, mojang
- aijaane:** overgrootouders — great-grandparents — mojang
- aijaane muumaane:** voorouders — ancestors, forefathers — nénék-mojang
- aijai:** struik met witte eetbare vruchtjes; Myrt. Eugenia — shrub bearing edible white berries — sedjenis semak-semak dengan buah-buah putih dan ketjil jang dapat dimakan
- aijai dau:** witte kraaltjes — white beads — sedjenis manik-manik jang berwarna putih
- aije = aije joka = aje joka (P):** klein kind, zuigeling — baby, suckling — anak ketjil, baji
- aijo:** bepaalde richting tegenover de as waiko-wako — orientation opposite of waiko-wako alignment — djurusan berlawanan poros waiko dan wako
- aijo kagaba:** onderkleding — underclothing — pakaian dalam
- aijo kai:** binnengaang, het huis in- of uitgaan in de richting van aijo — to enter, to enter (a house) coming from, or to leave going towards the aijo direction — masuk kedalam rumah, masuk atau keluar rumah kearah aijo
- eda aijo:** de pagger aan de aijo-zijde — the fence on the aijo-side — pagar disebelah aijo
- aiju = ajuja (M):** kakkerlak — cockroach — lipas
- aika:** oudere broer (neef- half neef d.i. va zu ki), of zuster (nicht- half nicht d.i. va zu ki) gezegd door de jongere broer — elder brother (cousin, half cousin i.e. fa si ch), or sister (cousin, half cousin i.e. fa si ch) form of address used by a younger brother — saudara tua laki-laki (anak saudara ialah anak saudara perempuan bapak), atau saudara perempuan (saudara sepupu, ialah anak saudara perempuan bapak) disebut oleh adik laki-laki
- Ook zusters (nichten, va zu ki) noemen onder elkaar de oudere: aika — Sisters (cousins, fa si ch), amongst themselves also address older sisters as aika — Djuga saudara-saudara perempuan (anak saudara ialah anak saudara perempuan bapak) menjebut jang lebih tua: aika
- okai aika:** zijn oudere broer, haar oudere zus — his elder brother, her elder sister — kakaknja (laki-laki), kakaknja (perempuan)
- Note: meisjes noemen hun oudere broers geen aika, maar paneka — a girl refers to an elder brother not as aika but as paneka — anak perempuan tak menjebut saudara laki-laki meréka jang lebih tua aika melainkan: paneka
- aikame:** zijn oudere broer of zus — his elder brother or sister — kakaknja
- ani aikaibo:** mijn oudste broer — my eldest brother — kakakku jang paling tua
- ani aikaipouga:** mijn op een na oudste broer — my eldest brother but one —

kakakku jang kedua
ani aika ibo mabii: mijn 3e broer of zus — my third brother or sister — kakakku jang ketiga
ani aikaumau: mijn oudste zus — my eldest sister — kakak-perempuanku jang paling tua
ani aika maga: mijn op een na oudste zus — my eldest sister but one — kakak-perempuanku jang kedua
aikaato: aan de aiko kant — on the aiko-side — disebelah aiko
Aikai: dal in Enagotadi — valley in Enagotadi — lembah di Enagotadi
aiko: ginds, ter zijde van de as waiko-wako — overthere, in the waiko-wako alignment — disitu, dipinggir, poros waiko-wako
aikaato: aan de aiko kant — on the aiko-side — disebelah aiko
aita: 1. (eigenlijk Monisch) = **ete** (Noord-M) = **tai** (Zuid-M): vader, gezegd door het kind — (really Moni) = **ete** (North-M) = **tai** (South-M): father, said by the child — (sebenarnja bahasa Moni): bapak, dikatakan oleh anaknja
naitai (P) = wauwa: mijn vader — my father — bapakku
akaitai: jouw vader — your father — bapakmu
okai(ja) nakame: zijn vader — his father — bapaknja
iniitai: onze vader — our father — bapak kita/kami
ikiitai: jullie vader — your father — bapak kamu sekalian
okei(ja) nakame: hun vader — their father — bapak meréka
 2. kind, gezegd door vader of vaders broer — child, said by father or father's brother — anak, disebut oleh bapak atau saudara laki-laki bapak
aita daba: mijn lieve kind — my dear child — anakku jang manis
aito: aan de gindse zijde — over there — disebelah situ
aitaato jokoutaato: hier en ginds (overal), voor en achter — here and there (everywhere), before and behind — disini dan disitu (dimana-mana), dimuka dan dibelakang
aiwi (M) = jaajai = naama: nicht (♂ zu ki), oom (mo br) — niece (♂ si ch), uncle (mo br) — seorang anak menjapa saudara laki-laki ibunjanya dengan: aiwi (M), jaajai, naama; sebaliknya anak

tsb. itu djuga disapa oléh saudara laki-laki ibunjanya dengan: aiwi (M), jaajai atau naama
aja: schaduwbeeld, spiegelbeeld, afbeelding, geest van afgestorvene, ziel — shadow, reflection, image, ghost of dead person, soul — bajang-bajang, bajangan tjermin, lukisan (gambaran), djiwa seorang jang telah meninggal dunia (arwah), djiwa sukma
ajaaja: doorschijnend, doorzichtig (b.v. van kleren) — translucent, transparant (e.g. of clothes) — tjerah, bening, tembus tjahaja (ump. tentang pakaian)
ajaa-: persoonssuffix, twv. — personal-suffix dual — achiran pelaku jang terdiri dari dua orang
kou kapogeije kou inai ke guru ajaame-naine: wij tweeën zullen die brief naar de guru brengen — we two will take that letter to the teacher — kami berdua akan membawa surat itu ke bapak guru
ajaabu: geest (tene) van een door pijlen vermoorde vrouw of van een vrouw, die zelfmoord heeft gepleegd — ghost (tene) of woman killed by arrows or of a woman who has committed suicide — roh seorang perempuan jang dibunuh oléh anak panah, atau jang bunuh diri
ajaago tai: overblijven (van eten, schelpen etc.) na verdeling — be left over (of food, shells) after being shared out — sisa sesudah pembagian (ump. pembagian makanan, kulit kerang)
ajaago kai: nog aanwezig zijn na (b.v. het bataten rooien) — be left over, still remain (e.g. yams, after digging) — masih ada sesudah (ump. sesudah membongkar ubi)
ita ajaago = ita wagi jago teete: het is nog ver weg — it is still far away — masih djauh
ajaaja: zie/see/lihat: aja
ajaaju: soort kruipplant, die op odee groeit (Pterops: Hymenophyllum) — kind of creeper, growing on stretches of sandy ground — sedjenis tanaman merambat jang tumbuh di-odee
ajai: suikerrietsoort — kind of sugar-cane — sedjenis tebu
ajaijo tai = ginai-i (M): kietelen — to tickle — menggelitik
ajawoda: buideldiersoort, welke alleen mannen mogen eten — marsupial, which may only be eaten by men — sedjenis binatang berpundi-pundi jang hanja bo-

léh dimakan oléh orang laki-laki
aje joka (P) = **aije**: klein kind — baby — kanak²
ajii tai = **gei tai**: in leven blijven — to live on, to keep alive — hidup terus
aki ki ajii taitage?: dacht je dat je maar bleef leven? — did you think you would go on living for ever? — kau sangka kau akan hidup terus-menerus?
ajii tai imokidi = **ajii tai imo woja** = **adjii tai imo togo (M)**: eeuwig leven — eternal life — hidup kekal
 Note: **ajii pijaije** (zie/see/lihat: **pijaije**): zou gebruikt kunnen worden voor de Eucharistie: onderpand van het eeuwig leven — may be used for the Eucharist: pledge of life everlasting — dapat dipakai untuk Ekaristi: ialah djaminan hidup kekal
ajoo = **ide (M)** = **jikoo**: gewillig, gehoorzaam, gezeggelijk — willing, obedient — réla, penurut, dengan suka hati, suka patuh
ajoo joka kii: dat is een gewillig joch (tegenover: **gepuu**) — that is an obedient boy (opposite to: **gepuu**) — itulah seorang anak laki² jang berhati patuh (lawannja: **gepuu**)
ajoo kai-i: gewillig zijn — to be willing, agreeable — dengan réla
ajuja (M): kakkerlak — crockroach — lipas
aka: 1. wederkerigheidsprefix — reflexive prefix — awalan timbal-balik
akadokaija: beide echtgenoten van dezelfde man — the two wives of the same man — kedua isteri (dari suami jang sama)
okei akadoka bage: de echtgenoten (vrl.) — the wives — kaum isteri
okeijai akadokaija: zij zijn de beide echtgenoten (van hem) — they are his two wives — meréka kedua-duanja adalah isterinja
akadokii: paren (van dieren) — to copulate, to mate (of animals) — antjuk (tentang binatang)
akadou = **akadoo tai** = **akataku tai**: elkaar ontmoeten — to meet — saling bertemu
akanaku tai = **akawagii**: met elkaar vechten — to fight each other — saling berkelahi
akamagii: geslachtelijke omgang hebben — to have sexual intercourse — berse-tubah, antjuk

akatiga tai: om het vlugst doen (b.v. bij hardlopen) — to race (e.g. at running) — siapa jang paling tjepat (ump. waktu perlombaan lari)

2. = **akaato**: links — left side — kiri
akabado: snoer van oude of nieuwe schel-pen, waartussen nog enkele minder goede kunnen zitten (tegenover: **etike bado**) — string of old and new shells, among which there may still be some of inferior quality (as opposed to: **etike bado**) — untaian kulit kerang tua dan baru dengan diantarannya masih terdapat kulit kerang jang kurang baik (lawannja: **etike bado**)

3. **jouw** — your — engkau. Zie/see/lihat: **aki**

akaaba: jouw tante (van vaders kant) — your aunt (on father's side) — bibimu (dari fihak bapak)

4. = **kaga**: niet in staat zijn tot — not be able to — tidak sanggup

kou agijo kou ekowai ko, aka: dat kan ik niet! — that I cannot do! — itu saja tidak dapat!

akaabija tai = **akaaki tai**: van elkaar scheiden — to part, to separate — bertje-rai

akaabija ewei, akawage eipigaa: ga uit elkaar vóór jullie beiden gaan vechten — separate, before you come to blows — bertjerailah sebelum kamu berdua ber-kelahi

akaabikaane = **ikii akaabika bage**: zie/see/lihat: **ebika**

akaabu = **akeebu** = **akeena**: verlies voor jou — loss for you — engkau kalah

5 **akaabu** = **aki kogo 5**: jij verliest met 5 (bij spel) — you lose 5 (at play) —

engkau kalah 5. Zie/see/lihat: **aki**

ani 5 akaabu aweega: ik heb je er 5 bezorgd (b.v. bij kaarten), ik heb 5

goals bij jou gezet — you lose by 5 (e.g. cards), you have lost by 5 goals —

saja mengalahkan kau 5 (ump. waktu main kartu), atau, saja mengalahkan

kau 5 goal

akaada tai (aka + edai): ruilkoop doen — to barter — tukar-menukar

akaada té taida: markt — market — pasar

akaadamo: zij-uitgang van een juwo-huis, ook gebruikt voor raam, venster — side exit of juwo-house, also used as window — tempat keluar disamping rumah-juwo, djuga dipakai untuk

djendéla
akaagó: zijkant van onder- en bovenkaak, kies — side of upper and lower jaw, molar — bagian pinggir rahang-atas dan rahang-bawah, geraham
akaajage tai: 1. voor de dag halen — to take out, to produce — ambil
 2. tegen elkaar staan of liggen, tegen elkaar zetten — to stand or lie together, to put together — menjandarkan
doodoo akaajage tai: achter elkaar in de rij staan — to stand in a row, to queue up — berbaris
me joonijake akaajage tijake topai: de mensen staan tegen elkaar aan — people are standing pressed close against each other — orang² itu berdiri bahu membahu
pija akaajage timakai: stukken hout tegen elkaar zetten — to place pieces of wood together — menjandarkan kaju
akaajai: jouw oom — your uncle — pamanmu. Zie/see/lihat: n a a j a i
akaakedi: pink, kleine teen — little finger, little toe — kelingking, djari kaki ketjil
akaakedi dani: erg klein — very small, tiny — amat ketjil
akaakedi kipo: pink, kleine teen — little finger, little toe — kelingking, djari kaki ketjil
akaaki tai: 1. = akija akija tai = mege jabadii: schelpen teruggeven als men er bij de betaling van de bruidschat geen genoeggen mee neemt, scheiden — to return shells offered as dowry when the payment is considered insufficient, to part — pengembalian kulit kerang karena tak setudju dengan emas kawin tsb. itu, mentjerai, bertjerai
 2. kigipapa tai: uiteen gaan, zich verspreiden, van elkaar scheiden — to disperse, to spread, to part, to separate — mengusai, berhamburan, bertjerai
akaaki/kigipapa etijawii: uiteen jagen, verstrooien, verspreiden — to disperse, to scatter, to spread — mengusir, menghamburkan
akaako tai: in het rond afsnijden/doorsnijden, rand afsnijden (van varken of greppel) — to cut away round, to cut, to cut off edge (of pork or trench) — memotong pinggirnja (babi atau parit)
akaakoga tai: verlamd zijn, vergroeid zijn — to be paralysed, to be deformed — lumpuh, keretot
akaama: jouw oom (neef/nicht) — your

uncle (nephew or niece, fa si ch) — pamanmu (anak saudara). Zie/see/lihat: a m a k a m e
akaapa tai: blij zijn — to be glad — bergirang hati
akaapa agijo: iets verblijdends — something that causes gladness — barang sesuatu jang menjenangkan hati
akaapu tai = eepu akaapu tai: verstop-pertje spelen — to play hide and seek — bermain menjembunjak diri
akaate: met (tot) elkaar — with (to) each other — bersama-sama, seorang lawan seorang
akaate joko wega-wega tai: onder elkaar praten over — to discuss — bertjakap-tjakap tentang
pekadigi akaate tai (M): elkaar met de ogen iets te kennen geven — to insinuate something with the eyes — saling beri tanda dengan mata
akaatigee: niet hetzelfde, iets anders (dan men verwacht) — not the same, something else not what was expected) — tak sama, suatu barang jang lain, dari pada jang diharap/dimaksud
akaatigee tai: iets anders doen (b.v. potlood i.p.v. boek halen), verwisselen, verwarren — to do something else (e.g. to fetch a pencil instead of a book), to change, to mix up — berbuat sesuatu jang berlainan (ump. tak mengambil buku melainkan sebuah pinsil), tukar, mengusutkan
akaatigee tipe: je hebt het verkeerde meegebracht (gedaan) — you have brought (done) the wrong thing — engkau bawa (buku) jang salah
ebepeka akaatigee tai: zijn gezicht vertrekken — to distort, to twist one's face — gerising
itaija akaatigee tai: een andere (verkeerde) weg nemen — to go another (wrong) way — menempuh djalan lain (djalan jang salah)
akaato = aka: links, aan de linkerkant — left, on the left side — kiri, disebelah kiri
akaawe = tumijaida (M): splitsing, tweesprong (van rivier of weg) — bifurcation, cross-roads (of river or road) — perpisahan, persimpangan djalan (sungai)
ita akaaweida = timouda: op de wegkruising — at the cross-roads — dipersimpangan djalan
akabade tai: het geven van geschenken

aan elkaar om de goede gezindheid te tonen (b.v. groente, schelpen, een varken dat men dan slacht) — giving presents to show goodwill (e.g. vegetables, shells, a pig to be killed) — saling memberi pemberian sebagai tanda hati baik (ump. sajur, kulit kerang, seékor babi jang sesudah itu dipotong)

akabadii: zie/see/lihat: **a k a b a d e t a i**

akabobe (M) = agoo ibounu: volle maan — full moon — bulan purnama

akabukii = akabuke tai:

1. elkaar afhalen — to call for each other — saling mendjemput

akabuke niitija tai: laten we elkaar afhalen — let us call for each other — marilah kita saling mendjemput

2. huwen — to marry — nikah

akadaame tai = akatabome tai = daaboga: hangen van veel vruchten aan een boom — fruit hanging in thick clusters from a tree — adanja banjak buah pada sebatang pohon

mana akadaimai: elkaar in de rede vallen, vitten, stotteren — to interrupt one another, to find fault with, to stammer — saling menjela, mengetjamkan, mengagap

akadoo tai (akadou) = akataku tai: elkaar ontmoeten, naar elkaar uitzien, elkaar weerzien — to meet, to look out for, to meet again — saling bertemu, saling menantikan, saling bertemu lagi
pekaija akadoo wegena tai = pekadigi akaate tai (M): veelzeggend met de ogen spreken, daarmee te kennen gevend, b.v. dat men weg wil gaan of dat een bepaalde ongewenste persoon binnenkomt etc. — intimating a wish to leave or indicating disapproval of a new arrival — beri tanda dengan mata untuk mengatakakan ump. bahwa kita akan berangkat atau seorang tertentu jang tak disukai, datang

akadokaija: beide echtgenoten (alleen voor vrouwen) — both wives — kedua isteri. Zie/see/lihat: **a k a**

akadoke tai: paren van dieren — to mate (of animals) — antjuk (tentang binatang)

akadou: zie/see/lihat: **a k a d o o t a i**

akaekagume tita tai (ekagumai): haasje-over-springen — to play at leapfrog — bermain melompat-lompat

akaga tai: aan elkaar denken — to think of each other — saling mengingat

akagaa tai: gast zijn — to be a guest — bertamu

akagaa niitoune meegi: hij is bij ons op bezoek (als gast gekomen) — he is staying with us (as our guest) — ia bertamu pada kita

akagaa umii: op bezoek komen bij, logeren — to be on a visit with, to stay with — bertamu di-, menumpang

akagadime tijawii: aan elkaar vastbinden — to tie to — mengikat jang satu pada jang lain

akagai-i = gaamai-i = gapumai-i: splijten (van hout) (overg.) — to split (of wood) (trans.) — membelah (kaju)

akagijou: splijten en opstoken, b.v. bataten in het lang doorsnijden en poffen — to split and burn, e.g. to cut yams lengthwise and roast — potong dan masak ump. memotong ubi memandjang dan sesudah itu membakarnya

bedee akagai: grens afbakenen — to mark out a boundary — menetapkan batas, membatasi

jage akage idibi: 5 gespleten planken — 5 split boards — lima papan jang telah dibelah

akagau = agakau (M): galerij voor het huis, de vertrekjes, gescheiden door het gangetje dat naar het eigenlijke mannenhuis leidt — verandah at the front of a house, the small compartments divided by the passage leading to the men's house proper — serambi muka, lorong jang menudju kerumah kaum lelaki dan jang terletak antara bilik² ketjil

akage: 1. **akade = akée (M) = kide (M):** hulptelwoord (b.v. voor planken, sneden brood, graafstokken) — classifier (e.g. for boards, slices of bread, digging sticks) — kata bantu bilangan (untuk papan², potongan roti, kaju untuk menggali)

goti akage wii: 4 sneden brood — 4 slices of bread — 4 potong roti

2. onwillig, koppig — stubborn, obstinate — degil, keras kepala

akage ba kita joka, aki mei: koppig kind, kom nou hier — (you) obstinate child, just come here — anak degil, mari kemari

3. regenkap (M) — raincape (M) — sedjenis tikar jang dipakai waktu hujan (M)

akagikija tai: elkaar afklauwen — to trounce one another — berpukul-puku-

lan. Zie/see/lihat: gikii
akago: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
akaije tai = nenewawa tai = akakaije tai (M): twisten, het niet eens zijn over bepaalde rechten, bekvechten — to quarrel, to disagree about some rights, to argue — bertengkar, tak menjetudjui hak-hak atau hal-hal jang tertentu
mana akaije tai: redetwisten, kiften — to dispute, to wrangle — berbantah-bantah, setori
akaije nakaije timakai: als om strijd doen — to vie with each other — berusaha sekuat-kuatnja
akaitai: jouw vader — your father — bapakmu. Zie/see/lihat: aita
akajakimake tai: omstrengelen, elkaar omhelzen, in elkaar gestrengeld liggen — to entwine, to embrace, to lie entwined — saling memeluk
akajipugai-i = akajupugai-i = akajipuge tai (P): omstrengelen, elkaar omhelzen, in elkaar gestrengeld liggen — to entwine, to embrace, to lie entwined — saling memeluk
akakade = ikakade (M): peulvrucht — pulse(s) — katjang-katjangan
akakaije tai (M) = akaije tai: kiften, twisten — to wrangle, to quarrel — bertengkar mulut
akakigipapa tai = wudepapa tai: uiteenspatten (papa geeft het geluid aan), b.v. vruchten die van de boom vallen, of vogels die na schieten overal heen vliegen — to burst apart (papa indicates the sound), to scatter e.g. fruit falling from the trees, or birds flying in all directions after being shot at — mementjar (papa menjatakan bunjinja), ump. buah-buah jang djatuh dari pohon, atau burung² jang terbang kemana-mana sesudah ditembak
akako (M) = agauge: kroos, wier — duckweed, seaweed — lumut, ganggang
akama: scheut, nieuwe uitloper, tak — sprig, young branch — taruk, tunas baru, tjabang
akamage tai: sexueel samen leven — to have sexual intercourse — bersetubuh
akamomogo tai: rondom iets doen, omwikkelen — to envelop, to wrap in — membungkus
akamote tai:
kipo akamote tai: elkaar de knokkelgroet geven — to greet with the fingers —

berdjabatan tangan (sebenarnja berdjabat tangan)
akanaku tai = akawage tai: met elkaar vechten — to fight — berkelahi
akapaka tai: ruilen — to barter, to exchange — tukar
akapakoboga tai: plotseling verschijnen (b.v. varkens in de tuin) — to bop up suddenly (e.g. pigs in the garden) — muntjul dengan tiba-tiba (ump. babi dikebun)
akapakume tai: flink te pakken hebben — to be seriously ill — sakit keras
didi ka uno akapakume tai: vanwege ziekte flink slapen — to sleep profoundly owing to illness — tidur dengan njenjak karena sakit
akape tai (pei): achter elkaar lopen — to walk in a row — djalan berturut-turut
akapitake tai: elkaar iets betwisten — to dispute something — saling berbantah
akapukama tai = akajipuge tai = akajipuge tai (P): elkaar omhelzen — to embrace — saling memeluk
akata tai = wijee tai: oprispen, boeren — to belch — berserdawa
akatabome tai: hangen van veel vruchten aan een boom — fruit hanging in thick clusters from a tree — adanja banjak buah pada sebatang pohon. Zie/see/lihat: t a b o m a i - i
migo akatabome teegai: zij lieten het hoofd zakken — they hung their heads — mereka menendukkan kepala
akatagi tai: slaan op — to strike — pukul
mogo akatagi tai: met een steen slaan op (bij een bezwering, of om zijn woorden kracht bij te zetten) — to strike with a stone (during the recital of an incantation, or as means of giving emphasis to a statement) — pukul dengan batu pada (waktu diadakan penjumpahan atau untuk menguatkan apa jang baru dikatakan)
mogo akatagi! = emo! = nota kou!: echt waar! of: absoluut leugen!, bloed!, nota! — really!, or a downright lie!, blood!, yam! — memang benar!, atau: tentu dusta!, darah!, ubi!
akataka tai = tipi kai: vol zijn — to be full — penuh
me akataka tai: veel mensen (in huis) many people (in the house) — banjak orang (didalam rumah)
owaa akataka tipi: het huis is vol mensen — the house is full of people —

rumah itu penuh orang
akatake tijawii — afmaken (b.v. pagger)
 — to finish (e.g. constructing a fence) —
 menjelesaikan (ump. sebuah pagar)
akataku tai = **akadoo tai** = **akatuksu tai**
 (M): elkaar ontmoeten — to meet —
 saling bertemu
peka akatuksu tai (M): elkaars ogen ont-
 moeten, elkaar in de ogen kijken — catch
 each other's eye, to look into the eyes
 — saling memandang
akatomimakai-i (M) = **pugi akawage tai**:
 in elkaar strengelen — to intertwine —
 saling memeluk
kippodo akatomimakai-i: de vingers in
 elkaar strengelen — to twine the fingers
 — memintal djari-djari tangan
akatapagi tai = **topuu tai**: tegen elkaar
 opbotsen — to collide — saling menu-
 bruk
akatope tai: elkaar onderrichten — to
 teach one another — saling mengadjari.
 Zie/see/lihat: **topii**
akatuksu tai (M): zie/see/lihat: **akataku**
tai
akatuwai-a:
muta akatuwai: vriendelijk/dankbaar
 zijn tegen elkaar — to be kind/grateful
 to each other — saling berbuat manis,
 ramah, saling berterima kasih
akauba tai: elkaar zoeken — to look for
 each other — saling mentjari
akaubauba tai = **akauba mauba tai** (M):
 met elkaar raadseltjes doen, verstopper-
 tje spelen — to play at riddles, at hide-
 and-seek — saling berteka-teki, bermain
 bersembunyi-sembunjan
akaudo: vriendschaps- of familierelatie
 welke het verbod inhoudt om elkaars
 naam uit te spreken. Men spreekt dan
 van: **noone**, **nooge**, **amáádi** of
 alleen de achternaam — relationship,
 either of friendship or of kinship, in-
 volving a prohibition on the pronoun-
 cing by those concerned of each other's
 name. Instead one says: **noone**, **noo-
 ge**, **amáádi** or only the family name
 — hubungan persahabatan-keluarga jang
 mengandung larangan menjebut nama
 antara satu sama lain. Dalam hal tsb.
 orang menjebut sadja: **noone**, **nooge**,
amáádi atau nama faam
akauwai: jouw oudere broer — your elder
 brother — kakamu laki-laki
nauwai: mijn oudere broer — my elder
 brother — kakak saja laki-laki. Zie/see/

lihat: **aika**
akauwauwa tai: elkaar in de steek laten
 door niets te doen — to leave each other
 in the lurch by doing nothing — saling
 membiarkan dalam kesukaran dengan
 tak berbuat apa-apa
akawagii: met elkaar vechten — to fight
 — saling berkelahi
akawagimakai-i: elkaar doden — to kill
 — saling membunuh
akawaina tai: driftdans tegen elkaar hou-
 den — to perform "dance of anger" fac-
 ing each other — satu tjara "menari"
 sebab marah
akawidoge tai: elkaar uitschelden — to
 call each other names — saling memaki
akawude tai: uit elkaar gaan, van elkaar
 scheiden — to separate, to part — bertje-
 rai
akee (M) = 1. **akage** = **kide** (M). Zie/
 see/lihat: **akage**
 2. **jouw** — your — enkau punja, -mu.
 Zie/see/lihat: **aki**
akeebika(me): jouw aangetrouwde
 schoonzus (ma br vr) — your sister-
 in-law (hu br wi) — ipar perempuanmu.
 Zie/see/lihat: **ebika**
akeebu = **akaabu** = **akeena**: punten ma-
 ken bij het spel (verlies voor jou) —
 to win points in game (loss for you) —
 beruntung waktu bermain (rugi bagi
 enkau)
ani idibi akeebu aweega: ik heb er 5 bij
 jou gezet — you have lost 5 points to
 me — saja mengalahkan kau dengan
 lima
aki: pers. vnmw. 2e pers. enkv.: jij —
 pers. pron. 2nd pers. sing.: you — engkau
aka: bezitt. vnw. mnl. en vrl. van **aki**:
 jouw — poss. pron. masc. and fem. of
 aki: your — kataganti kepunjaan dari
aki baik untuk laki-laki maupun untuk
 perempuan: kau punja, -mu
aka wauwa: jouw vader — your father
 — bapakmu
akija = **aki kidaa** (mnl.) = **aki kodaa**
 (vrl.) = domatieve nmvl.: van/door jou
 — domative case: of/by you — engkau
 (-mu), oléh engkau
akija na ko?: is dat soms van jou? — can
 this be yours? — apakah barang itu
 barangmu?
akee: bezitt. vnmw. vrl. van **aki** in de
 uitdrukking: — poss. pron. fem. of
 aki in the expression: — kataganti ke-
 punjaan jang berasal dari **aki** dan jang

dipakai untuk orang perempuan dalam:
akee doka: jouw vrouw — your wife — isterimu

aku: bezitt. vnmw. mnl. van a k i in de uitdrukking: — poss. pron. masc. of a k i in the expression: — kataganti kepunjaan untuk seorang laki-laki dan jang berasal dari a k i dalam:

aku waka: jouw man — your husband — suamimu

akeebu = akaabu = akeena: verlies voor jou (bij spel) — loss for you (in game) — engkau kalah (waktu main)

akeebu awii: zetten van punten (bij spel) — to lose points (at play) — rugi bagi engkau (waktu main)

akeegi: jouw eigen, jouw manier van doen — your way of doing, your manner — tjaramu sendiri, tingkah lakumu

akeepa: 1. bij jou, naar jou toe (lokative nml.) — with you, to you (locative case) — pada engkau, kepada engkau

2. familie van jou, van jouw stam, d.i. kind van jouw vader's broer — relative of yours, of your tribe i.e. child of your father's brother — keluargamu, dari sukumu, anak saudara laki-laki bapakku
aki ida weda: bang voor jou — afraid of you — takut padamu

aki tai: jouw zaak, je zult het zelf wel merken — your affair, you will find out yourself — urusanmu, rasakan sendiri

akija-akija tai = akaaki tai = mege jabadii: (schelpen) teruggeven, terugwerpen — to give, throw back (shells) — kasih kembali, lémpar kembali (kulit kerang)

mege akaaki (akija-akija) niitikumei: laten we de schelpen maar teruggeven (niet goed genoeg voor de betaling van de bruidsschat) — let us give the shells back (as the quantity is insufficient for a dowry) — mari kita kembalikan kulit kerang itu (kurang baik sebagai emas kawin)

akijaa: sap uit een bataat of vrucht — juice of yam or fruit — air perahan ubi atau buah

akimoki tai: dodelijk verstijfd zijn, intreden van verstijving na de dood — stiffening of body after death — pajah kaku, mulai mendjadi kaku sesudah meninggal dunia

ako: halssieraad, gemaakt van een schelpensoort (w o t i) en alleen gedragen door vrouwen — necklace made of par-

ticular kind of shells (w o t i) and only worn by women — perhiasan leher, terbuat dari sematjam kulit kerang (w o t i), dan hanya dipakai oleh orang-orang perempuan

ako (P) = poja = jeege = jaba (M): wit (van varken) — white (of pig) — putih (tentang babi)

akoogei: jouw vriend — your friend — sahabatmu

akookaija: beide o o k a — both o o k a — kedua o o k a

okeijai akookaija: zij zijn neef/nicht/tante/grootmoeder van elkaar — they are nephews/nieces/aunt/grandmother — meréka bersaudara sepupu/bibi/nénék

akoone: jouw neef/nicht (va zu ki of mo br ki) — your nephew/niece (fa si ch or mo br ch) — saudaramu sepupu (anak saudara perempuan bapak, atau, saudara laki-laki ibu). Zie/see/lihat: o n e

akouda: hoge plaats met mooi uitzicht, waar men graag zit te praten — high place with a fine view where it is agreeable to sit and talk — suatu tempat jang letaknja tinggi dengan pemandangan bagus dimana orang suka duduk bertjakap-tjakap

akouta pakouta = ateita pakouta: eten voor ratten in het bos — food for rats in the jungle — makanan tikus dihutan

aku: bezittelijk vnmw. 2e pers. enkv. mnl.: jouw — poss. pron. 2nd pers. sing. masc.: your — kataganti kepunjaan, orang kedua tunggal, laki-laki: -mu. Zie/see/lihat: a k i
akú: geleding, knoop of rand van i d e e — joint, edge of i d e e — ruas, buku atau pinggirnja i d e e

akuukai: jouw moeder — your mother — ibumu. Zie/see/lihat: u k a m e

ama: borst, buste — breast, bust — susu
ama duu tai: aan de borst zuigen — to suck the breast — menéték; als uitroep: enorm!, geweldig! — as exclamation: marvellous!, wonderful! — sebagai seruan: bukan main!

ama duwaida: het jongste kind — the youngest child — anak bungsu

ama edijawita joka: kind dat van de borst af is — a child already weaned — seorang anak jang tjukup besar sehingga ia tak perlu menéték lagi

ama menii: borst geven — to give the breast — memberi téték

ama nai-o: aan de borst drinken (gebruikt als krachtterm) — to suck the

breast (exclamation of surprise etc.) — menéték (dipakai seruan)

ama tigimai-i: borst uitknippen, melken — to squeeze the breast, to milk — memerah air susu

ama uwo: melk — milk — (air) susu

amaadi: melk — milk — susu

amaadi (ama + odi): melk — milk — susu

amaadijo (ama + odijo): borstvoeding — breast feeding — susu ibu

amaapa: aan de borst — at the breast — menéték

amaibo: veel borstvoeding (grote borst) — with much milk (large breast) — banjak (air) susu ibu

amaida: baby die nog borstvoeding krijgt, zuigeling — suckling, baby (at the breast) — baji jang masih dapat susu ibu, baji

amaikika: borstontsteking — inflammation of the breast — radang susu

amáádi: jongste dochter, enig meisje, afgekort: a m á á — youngest daughter, only daughter, abbrev.: a m á á — anak perempuan jang termuda, anak perempuan tunggal, disingkat: a m á á

Ook de jongste (laatste) zoon wordt in Mapija a m á á di genoemd — also the youngest (last) son is called a m á á di in te Mapija — di-Mapija anak laki-laki bungsu djuga dinamakan: a m á á di

amaadii = amo adii: oversteken in de richting a m o — to cross in the direction a m o — menjeberang kearah a m o

amaadijo: zie/see/lihat: a m a

amaapa:

amaapa kagamaapa agija: tas die over de schouder en onder de oksel hangt — bag hung over the shoulder and under the armpit — sebuah tas jang bergantung dibahu dibawah ketiak

amaatabi: hagedissoort — kind of lizard — sedjenis tjétjak

amaato (van a m o): aan gindse zijde, op zij van de as waiko-wako — over there, on that side (waiko-wako alignment) — disebelah situ, disebelah poros waiko-wako

amaawii (amo awii): doen in (van de spreker af, richting a m o) — to move, to push (away from the speaker, in the direction a m o) — taruh di - (arah a m o)

kapogeida doba amaawii: iets in een boek, krant etc. opnemen, naam inschrij-

ven, op de geluidsband (m a n a a n o) opnemen — to insert something in a book, a newspaper, to enter a name, to make a tape-recording of — tulis di-buku atau surat kabar, mendaftarkan diri, membuat rekaman pada suatu band-recorder

duwago amaawii = duwa amo tai: op de geluidsband (m a n a a n o) uitspreken — to speak on a tape-recording — bidjara pada tape-recorder

amai: 1. ... dagen geleden — ... days ago — ... hari-hari lalu

amaija: 2 dagen geleden, eergisteren — two days ago, the day before yesterday — dua hari jang lalu, kemarin dulu

amaido: 3 dagen geleden — three days ago — tiga hari jang lalu

amai wii: 4 dagen geleden — four days ago — empat hari jang lalu

amai pituwo: 7 dagen geleden, een week geleden — seven days, a week ago — tudjuh hari jang lalu

Note: uno wija, wido, wii umeta (M): twee, drie, vier dagen (nachten) geleden — two, three, four days (nights) ago — dua, tiga, empat hari (malam) jang lalu
2. = **noukai, ukame, mama:** moeder — mother — ibu

amaibo: 1. bananensoort — kind of banana — sedjenis pisang

2. veel borstvoeding (grote borst) — with much milk (large breast) — banjak (air) susu ibu

amaida: baby, die nog de borstvoeding krijgt, zuigeling — suckling, baby at the breast — baji jang masih dapat susu ibu, baji

amaido: drie dagen geleden — three days ago — tiga hari jang lalu

amaija: twee dagen geleden, eergisteren — two days ago, the day before yesterday — dua hari lalu, kemarin dulu

amaikiki: borstontsteking — inflammation of the breast — radang susu

amaimu: wang — cheek — pipi

amaka:

amakame: oom (mo br), neef/nicht (va zu ki) — uncle (mo br), nephew/niece (fa si ch) — paman (saudara laki-laki ibu), saudara sepupu (anak saudara perempuan bapak)

amakaibo: oom (oudste broer van moeder) — uncle (mother's eldest brother) — paman (saudara laki-laki sulung ibu)

amakaipouga: oom (op één na oudste

broer van moeder) — uncle (mother's eldest brother but one) — paman (kakak laki-laki jang kedua dari ibu)

amakamabii = **amakaamooje**: zie/see/lihat: m a b i i, a m o o j e

amakame: zie/see/lihat: a m a k a

amakaane: (gezegd door derde) neef/nicht (va zu ki), oom (mo br) — (said by third person) nephew/niece (fa si ch), uncle (mo br) — (dikatakan oléh jang ketiga) saudara sepupu (anak saudara perempuan bapak), paman (saudara laki-laki ibu)

amamu = **amau**: beide kanten van een goot — the two sides of a (drainage) trench — kedua pinggir selokan

amika = **imaka (M)** = **imakauto (M)**:

amika kepo: naald van varkensbeen — needle of pig's bone — djarum terbuat dari tulang babi

nomo amika: spruit/scheut van keladi — sprig/shoot of edible root — tunas keladi

amo: 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

2. plaatsbepaling: daar, opzij van de as waiko-wako — adjunct of place: there, on the side of the waiko-wako alignment — menentukan suatu tempat: disitu dipinggir poros waiko-wako

amaato: aan gindse zijde — overthere — disebelah situ

amaawii = **amo awii**: doen in (richting) — put in (direction) — taruh di- (arah a m o)

amo dani: opzij, iets verder — aside, a little farther on — dipinggir, lebih djauh sedikit

amo dou: opzij kijken — to look aside — menéngok kesamping

amo epa joko epa enakidi: verre familie — distant relatives — keluarga jang tidak rapat

[uitspraak/pronounced/tjara sebutan:

a m o o p a, j o k o o p a]

amo gou: wegduwen, wegtrekken — to push away, to draw away — menolak, menarik

amo jamo tai: links en rechts weggeven, verkwisten — to give, spend freely, to squander — memboroskan

amo ka to tai = **kii jato tai**: passeren — to pass — melalui

amo ka kapo amo keba tai: omslaan van een blad in een boek — to turn over page of book — membalik halaman

buku

amo tapa tijawii: opzij duwen — to push aside — mendorong kepinggir

amo tapa etijawii: iemand opzij duwen — to push someone aside — mendorong seorang kepinggir

amo uwii: ginds (a m o) op gaan, in de zin van: ga even die kant op, ga even ginds heen, ga even van hier weg — to go somewhere, in the sense of: just go to that side, just go there, just go away — pergi kesitu (arah a m o): ialah pergilah sebentar kepinggir itu, pergilah sebentar kesitu, pergilah sebentar dari sini

amoona = **begaana (M)**: een zijde, een kant — one side — suatu fihak, satu tepi

amoona = **enaida**: samen, bijeen — together — bersama-sama, berkumpul
ekina amoona: half varken (overlangs verdeeld) — half of a pig (cut lengthwise) — separuh babi (jang dipotong budjur)

amoime: zie/see/lihat: a m o o j e

amooje = **amoime** = **amaádi (M)**: jongste zoon — youngest son — anak laki² bungsu

amooje kipo: pink — little finger — kelingking

Pekaamooje: jongste in het gezin Pekei — the youngest of the family Pekei — anak bungsu keluarga Pekei

taitaamooje: jongste broer van vader — youngest brother of father — anak laki² bungsu ajah

amooje kipo: zie/see/lihat: a m o o j e

amoona: samen, bijeen — together — bersama-sama, berkumpul

amoona ma gakkii, amoona ma ko magoo?: samen geteld maakt het ... hoeveel? — counted together it comes to ... how much? — didjumlahkan djadi ... berapa?

amotidee (M) = **kidipigoo (M)** = **agoo**

pooje: nieuwe maan, eerste kwartier — new moon, first phase — bulan baru, bulan perbani awal

amuga: reuk — smell — bau

kopi enaa amuga: de koffie ruikt lekker — the coffee smells delicious — kopi itu énak baunja

kopi peu amuga: de koffie ruikt niet lekker — the coffee doesn't smell very nice — kopi itu tak énak baunja

amuka (P) = **abujaabuja** = **utoopa** =

ipoja (M) = **ipuja**: allen samen, van iedereen — all together, of every one —

sekalian bersama-sama, milik semua orang

amuka (utoopa) niitijawei: laten we het allen samen doen — let us do it all together — marilah kita sekalian mengerdjakan bersama-sama; (P): laten we het er maar niet meer over hebben — let us not mention it any more — djanganlah kita bitjarakan hal itu lagi

kou ko anija agijo, amuka te natai: dit is van mij, dat is geen allemans goed — this is mine, it is not everybody's — ini milikku, ini bukan barang umum

amuko (P) = wako: waar de zon ondergaat (tegenover: a a (P)): westen — where the sun sets (opposite of: a a (P)): the west — arah matahari terbenam (lawannja a a (P)): barat

amukaato (P) = jamaato: richting waar de zon ondergaat en wat tevens lager gelegen is — direction of the setting sun and also downwards in that direction — suatu tempat disebelah barat dan jang letaknja lebih rendah daripada tempat orang jang berkata; (tegenover/opposite of/lawannja: w o / w a a t o)

amuu: wespensoort — kind of wasp — sedjenis tabuhan

ana: touw waarmee een varken aan zijn poot wordt vastgebonden — string tied to a pig's leg — tali pengikat kaki seékor babi

anaida awii: (een varken) een touw om de poot binden, vastbinden — (of pig) to tie a rope to leg, to tie — mengikat tali pada kaki (seékor babi)

ekina ana = ekina uti (M): varkens-touw — rope for tethering pig — tali untuk mengikat seékor babi

ana = anija: mijn (constructievorm) — my — saja (punja); [uitspraak/pronounced/tjara sebutan: a n á á]

kii ko ana dokipa: dat heb ik gebracht — I have brought this — saja jang membawa itu

ana kagaba: mijn jurk (broek) — my dress (trousers) — badjuku (tjelanaku). Zie/see/lihat: a n i

anaa: agensprefix twv. (met de eerste pers. als mede betrokkene) — pronominal subject prefix dual. (with relation also to the 1st. pers.) — awalan pokok kalimat rangkap (dengan orang pertama sebagai orang jang bersangkutan pula) **ikai anija nota anaajoupigaa?:** gaan jullie tweeën bataten voor me halen? — are

you two going to fetch yams for me? — pergilah kamu berdua untuk mengambil ubi untukku?

anani: 1. **mameto (M):** scherpe kanten van plank of schop — the sharp sides of board or spade — sisi jang tadjam dari suatu papan atau patjul

2. **anani beu ka = weda beu:** niet bang zijn — not to be afraid — tidak takut **anani beu ka gabo niitou:** niet bang zijn, laten we ons koest houden — do not be afraid, let us keep quiet — djanganlah takut, marilah kita berdiam diri

jati tuwai anani gaaga: ik ben bang dat ik wonden krijg (als ik langs doorns loop) — I am afraid of being scratched (if I walk near thorny bushes) — saja kuatir akan mendapat luka-luka (kalau saja djalan melalui duri-duri)

3. **anani tai beu:** niets voelen, niets merken — not feel, not notice — tidak merasa apa-apa, tidak mendapatkan apa-apa

ane = apuu: eetbare wortel — edible root — akar jang dapat dimakan

-ane: meervoudsuffix bij verwantschaps- termen — plural-suffix in relations of kinship — achiran madjemuk untuk kerabat

joka — jokaane: kroost, kinderen — offspring, children — anak-anak, zuriat

oge-ogaane: vrienden — friends — sahabat-sahabat

Zie/see/lihat: - a n e i j a

anee: bezittelijk vnmw. 1ste pers. enkv. vrl. in: — poss. pron. 1st pers. sing. fem. in: — kataganti kepunjaan untuk orang pertama, tunggal dan perempuan dalam kata:

anee doka: mijn vrouw — my wife — isteriku

noukai kagi, anee doka, jokai: zeg, mijn lieve meid, geef me dat — my dear girl, give me that — hai, anakku manis, berilah itu kepadaku. Zie/see/lihat: a n i

aneebika(me): mijn schoonzus (ma br vr) — my sister-in-law (hu br wi) — ipar perempuanku (isteri saudara laki-laki suaminja). Zie/see/lihat: e b i k a

aneebu = aneena: mijn verlies — my loss — kerugianku. Zie/see/lihat: a n i

aneepa: 1. locatieve nmvl.: bij mij, naar mij toe — locative case: near me, to me — pada saja, kepada saja

aneepa ka me = ani watija ka me: mijn buur — my neighbour — orang tetang-

ga saja

2. van mijn stam/familie (va br ki), neef, nicht (maar gezegd tegen derde) — of my tribe/family (fa br ch), nephew/niece (but said to a third person) — sukubangsaku/keluargaku (anak saudara laki-laki bapak) anak saudaraku (tetapi dikatakan kepada seorang ketiga)

anei = patau (M): wig (om hout te splijten) — wedge (to split wood) — sentung (untuk membelah sebatang kaju)

anei wagii: wig slaan — to drive a wedge — membadji

-aneija: tweevoudssuffix — dual suffix — achiran rangkap

jokaaneija: beide kinderen/zonen — the two children/sons — kedua anak/anak laki-laki. Zie/see/lihat: -a ne

ani: neutrale en inerte vorm van pers. vnmw. 1ste pers. enkv.: ik — neutral and inert form of pers. pron. 1st pers. sing.: I — saja, aku

anija = ani kidaa (mnl.) = ani koda (vrl.): dominante nml.: van mij, mijn — dominative case (masc. kidaa and fem. koda): mine — kidaa dipakai untuk orang laki-laki, dan koda untuk orang perempuan: saja punja

ana: bezittelijk vnmw. van ani in bepaalde uitdrukkingen — poss. form of ani in certain expressions — kataganti kepunjaan jang berasal dari ani dalam peribahasa tertentu

ana joka: mijn kind — my child — anakku

anaapa ka motii = anaapa ka wagii (M): in mijn plaats/op mijn beurt nemen/slaan — to take my turn, my place for striking — mengantikan saja memukul

anee: bezittelijk vnmw. vrl. van ani, in de uitdrukking: — poss. pron. fem. of ani, in the expression: — kataganti kepunjaan untuk perempuan jang berasal dari ani:

anee doka: mijn vrouw — my wife — isteri saja

anu: bezittelijk vnmw. mnl. van ani in bepaalde uitdrukkingen als: — poss. pron. masc. of ani in some expressions, such as: — kataganti kepunjaan bagi laki² dan jang berasal dari ani:

anu waka: mijn man — my husband — suami saja

anu wape: mijn aangetrouwde oom — my uncle by marriage — menantu laki²

aneebu, aneena: verlies voor mij — loss

for me — rugi untuk saja

aneegi: mijn manier van doen, wat ik gewoon ben te doen — my manner, my way of doing — tingkah laku saja, kebiasaan saja

ani niinii: ik alleen — I alone — saja sendiri

ani tai: mijn zaak (die boontjes zal ik wel doppen) — this is my affair (I'll fix that myself) — itu urusanku (akan saja sendiri selesaikan)

aneepa: zie/see/lihat: a neepa

anijaida: op het mijne — on mine — pada... saja

anidokii: neerkomen, neerstrijken, gaan wonen, zich vestigen — to come down, to go to live, to settle — hinggap, turun, pergi diam di. Zie/see/lihat: anii

anigotou: zie/see/lihat: anigou

anigou: opstaan (uit slaap of liggende houding) — to rise, to get up (from sleep or reclining attitude) — bangkit

anigotou: wakker blijven — to keep awake — tinggal bangun (djaga)

anigotopi: hij is wakker — he is awake ia bangun

anigotougi: hij is om deze tijd altijd nog wakker — about this time he is always awake — biasanya ia masih bangun pada waktu ini

anii: 1. neerkomen (van pijl, vogel, vliegtuig, vuil op kleren etc.) — to come down (of arrow, bird, plane, dust on clothes) — djatuh (anak panah, kotoran keatas pakaian), hinggap (burung), mendarat (kapal terbang)

2. aanwezig zijn bij, zich vestigen — to be present at, to settle — menghadiri, mengediami

ani sembahjang aneega: ik ben bij het bidden geweest — I was at prayers — saja turut bersembahjang

ani kamu aneega: ik ben bij de kamu tai geweest — I was at kamu tai ceremony — saja mampir ke kamu tai

bestuur Timeepa aneegi: het bestuur heeft zich te Timeepa gevestigd — the governmental offices are at Timeepa — pemerintah berkedudukan di Timeepa

jimu anii: het komen van vuil op kleren — clothes getting dirty — pakaian mendjadi kotor

anija kagaba maida jimu aneega: mijn kleren zijn vuil geworden — my clothes have got dirty — pakaian saja mendjadi kotor

tóó anii: komen van schimmel op (b.v. kleren), beschimmelen — to get mouldy (e.g. of clothes) — berlapuk (ump. pakaian)

wuukoma aniida: vliegveld — airport — lapangan terbang

Note: anii wordt ook gebruikt voor trouwen — anii is also used for to marry — anii djuga berarti kawin

okai ko Dijai anita: zij is in Dijai getrouwd (terecht gekomen) — she was married at Dijai (has gone to live there) — ia kawin di Dijai (berpindah ke Dijai)

aniijou = ani ijoka: mijn neef/mijn nicht my nephew/niece — anak saudaraku. Zie/see/lihat: i i j o k a

animakai: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

animakai (anii): gaan zitten, neerstrijken (van vogels), zich vestigen — to sit down, to perch, to alight (of birds), to settle — duduk, hingap, bersarang

animakitou: zitten, blijven zitten — to sit — duduk, duduk sadja

ikii animakijake tou: blijven jullie zitten — you sit down — tinggal sadja (djangan berangkat dulu)

kegepa animakai-i: geduldig zijn — to be patient — sabar

agijaiga animakai: in draagnet bewaren — to keep in net bag — simpan dalam agija

ano: hulpwoord b.v. voor badzeep, lucifers, scheermesjes etc., voor alle dingen die ingepakt zijn — classifieer e.g. for bathsoap, matches, razorblades etc., for all things packed — kata bantu bilangan a.l. bagi sabun mandi, korék api, pisau tjukur, bagi segala barang jang terbungkus

anouga tonita tawa kou ko: dat is een pakje tabak — that is a packet of tobacco — itu sebungkus tembaku

gane ano tonijake: vuist — fist — tindju

anooba: bal — ball — bola

anooba wagii: voetballen — to play football — main sépak bola

anu: bezitt. vnmw. 1ste pers. enkv. mnl.: mijn — poss. pron. 1st pers. sing. masc.: mine — kataganti kepunjaan bagi pelaku pertama tunggal laki²: saja. Zie/see/lihat: a n i

apa: etter, etterslijm — pus, matter — nanah, lendir bertjampur nanah

apa tai: etteren — to suppurate, to fester — bernanah

apaapo: rijp zijn (van zweer) — ripe (of ulcer, sore) — (luka jang bernanah itu) sudah masak

apaboko: veel etter — much pus — banjak nanah

apa (P) = poo: onderkant, buik (b.v. van varken, rat) — underside, belly (e.g. of pig, rat) — bagian bawah, perut (dari tikus, babi)

apa boko ma tai: voorover liggen, op de buik liggen (b.v. een varken) — to lie face downwards, on the belly (e.g. of a pig) — tiarap (seékor babi)

apa tai: voorover gebogen zitten, gebukt zitten, zich verschuilen door te bukken — to sit bowed down, to hide by stooping — menjungkur, tunduk, mengendap-endap

apa te tai: niet bukken — not stoop, not bow down — djangan tunduk

woda apa: onderkant van de buik van een rat — underside of a rat's belly — bagian bawah perut seékor tikus

apá (P) = jató: net gedragen door vrouwen — women's large snood net — jató dipakai oléh orang-orang perempuan

nota apááne: een net vol bataten — a net full of yams — sebuah agija penuh ubi

apaa: boomsoort (schors wordt gebruikt voor bebi) (Urticaceae) — kind of tree (bark is used for bebi) — sedjenis pohon (kulitnja untuk bikin bebi)

apaabe:

joka apaabe jawii: hoofd en buik van een kind bedekken en het in het draagnet leggen, toedekken — to cover child's head and belly and to put it in the carrying net, to tuck in — menudungi kepala dan perut seorang anak lalu taruh anak itu didalam agija, menudungi

apaadama: ongetrouwde vrouw, oude vrijster — unmarried woman, spinster, old maid — perempuan jang tak bersuami

apaapu tai: lastig vallen, hinderen — to vex, to trouble — mengganggu

apagaato: aan de voet van — at the foot of — dikaki

dimí apagaato: aan de voet van de heuvel — at the foot of the hill — dikaki bukit

apai: blij — glad — bergirang hati

apai-a: 1. blij zijn, prettig vinden — to be glad, to enjoy — bergirang hati, merasa senang

2. zich aanstellen — to show off, to put

- on airs — bertingkah
aki maagijo apaate?: a. waarom ben je zo blij? — why are you so glad? — apa sebabnja engkau amat bergirang hati?
 b. waarom stel je je zo aan? — why are you putting on airs (like that)? — apa sebabnja hati bertingkah?
ani aki kaapaaga: ik ben blij voor je — I am glad for you — saja bergirang hati karena engkau
ani apai umina: ik ben erg blij — I am very glad — saja amat bergirang hati
apai agijo: verwonderlijk ding, prettig idee — marvellous, nice thing — suatu barang jang anéh, jang menjenangkan
apaipu tai: voorover vallen, boven op iets vallen — to fall forward, to fall on — tiarap, djatuh diatas suatu barang
apamai-i: hangen boven — to hang over — ada diatas
nakagi apamai: hangen van rookwolken (b.v. boven een huis) — clouds of smoke hanging (e.g. over a house) — adanja asap (ump. diatas sebuah rumah)
mijo apume tai = mijouwe mijouwe tai: wegzakken (b.v. van een huis) — to collapse, topple (e.g. of house) — terpe-rosok (ump. sebuah rumah)
ape: grijs (van haren) — grey (of hair) — beruban
ape ijo jago enija (jagamo): goede geest die in de tetaa's vaak onder de gedaante van een oude vrouw met grijs haar optreedt — benevolent spirit, often in tales assuming the form of an old woman with grey hair — roh baik dalam dongéng, roh baik itu kerap kali berupa seorang perempuan tua beruban. Zie/see/lihat: a b e
apeijo: grijs haar — grey hair — uban
apé (P) = uwamugo: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon: Podocarpaceae: podocarpus papuanus Ridi
apeijo: zie/see/lihat: a p e
api: meisje — girl — seorang anak perempuan
api mege = epa mege: grote kauri-schelpsoort — big cowry-shell — djenis kulit kerang besar
apiteu makii (M) = kadee makii: bruid-schat betalen — to pay a dowry — membajar emas kawin
apii: afplukken (van bloemen, blaren), (knoest van boom of paal) afhakken — to gather (flowers, leaves), to hack (knot from tree or pole) — memetik (bunga atau daun), menebang (sebuah bonggol pohon atau tiang)
notaijo apii: bataat-stengels afplukken om te planten — to pluck stalks of yams for planting — memetik tangkai ubi untuk ditanam
tawa oma apii: tabaksblaren stelen — to steal leaves of tobacco — tjuri daun tem-baku
apiibo = api umita: onvruchtbaar (van een varken) — barren (of pigs) — mandul (mengenai babi)
apiija: 1. kind uit eerste huwelijk van moeder — child of mother's first marriage — seorang anak dari perkawinan ibunya jang pertama
apiija kenekaane: broers en zussen uit het eerste huwelijk van moeder — brothers and sisters of mother's first marriage — saudara-saudara laki dan perempuan dari perkawinan ibu jang pertama
okai ani ma apiija: zij/hij is evenals ik uit het eerste huwelijk van moeder — like me she/he is a child of mother's first marriage — seperti saja ia anak dari perkawinan ibu jang pertama
 2. **apiija = apii wija**: twee meisjes — two girls — dua anak perempuan
apiije: aanspreektitel voor o u m a u (oudste dochter uit eerste/enigste huwelijk van moeder) — term of address for o u m a u (eldest daughter of mother's first/only marriage — pangilan untuk: o u m a u (anak perempuan sulung dari perkawinan pertama ibu atau perkawinan ibu satu²-nja)
apiteu: zie/see/lihat: a p i
apo: klimplant, waarvan de bast gebruikt wordt voor het touwschortje — climbing plant the bark of which is used for making m o g e (covering hung over the pudenda) — tanaman jang merambat, kulitnja dipakai untuk bikin m o g e
apoo: splinter — suban
apoo adikumii = apoo adijawii = apoo mabikii tai: splinter uithalen — to pull out a splinter — tjabut sebuah suban
apumai-i = dapumai-i (M) = dipumai-i: bedekken, toedekken, aanaarden (van bataatplanten), schuiven voor (b.v. wolken voor een vliegtuig) — to cover up, to earth up (yams), to move before (e.g. clouds before an airplane) — menutupi (ump. tanaman ubi dengan tanah, awan-awan jang menutupi kapal terbang)
wanee kabu ka tani apumeega: de zon is

verduisterd — there is an eclipse — gerhana matahari

apuu = **ane** = **momai**: eetbaar knolgewas dat tegen staken opgroeit — edible root of climbing plant growing on stakes — ubi jang merambat pada tiang-tiang dan jang dapat dimakan

apuu atii = **migii** b.v. **kado apuu atii**: boomschors op het huis leggen — to lay bark of tree on the house — menu-tupi sebuah rumah dengan kulit kaju

ata = **deno**: eetbare wilde varen — edible wild fern — sedjenis paku jang dapat dimakan

ataati: mooi — fine, beautiful — bagus

dou ataati = **dou adadi**: mooi om te zien — nice to look at — bagus untuk dilihat

ataati tai: licht geven, schijnsel afwerpen (b.v. van fakkel, lamp, zon bij opkomst en ondergang) — to give light, to cast a radiance, a light (e.g. of torch, lamp, sun at sunrise and sunset) — bertjahaja, bersinar (ump. suatu obor, lampu, matahari waktu terbit dan terbenam)

agoo ataati teete: de maan schijnt — the moon shines — bulan bertjahaja

peka ataati: glinsterende ogen — sparkling eyes — mata bersinar

pito ataati: brandende fakkel — burning torch — obor jang sedang menjala

mawai ataati: glinsterend hakmes — gleaming (blade of) long cutting knife — sebuah parang jang berkilau²

atade: 1. rood gekleurd — red coloured — berwarna mérah

2. **atade pijaimo**: roodgekleurde boomblaren — reddish tree leaves — daun jang berwarna mérah

3. **atade kai-i**: het gemunt hebben op — to have as purpose or aim — menjahadjakan

okai atade kita ida to nakuu etaija: hij maakt alleen van kant degene waar hij het op gemunt heeft — he only kills those he has a grudge against — ia hanja membunuh meréka jang disahadjakannya

atagi: kleine houtsplinters die gebruikt worden bij het vuurzagen — small splinters of wood used for making fire — suban-suban ketjil jang dipakai untuk gosok-api

pija atagi: ruw zijn (van stok/plank) — to be rough (of stick or board) — kesat

(tentang tongkat/papan)

atane owaa = **tone owaa**: overnachtingshut/bivak van rattenvangers — hut to pass the night/bivouac for ratcatchers — pondok untuk bermalam, untuk penangkap tikus

atata (M) = **epeepi**: netjes, goed — neat, right — teratur baik

atata namakii: leg dat eens netjes voor me neer — lay that neatly before me — taruhlah untuk saja dengan rapi barang itu

ate: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

ateija: blad van de a t e-boom — leaf of a t e-tree — daun pohon-a t e

pakouta-ateita: rattenvoer in het bos — leaves etc. eaten by rats in the jungle — makanan tikus dihutan

atiboga tai: een kind gezondheid toewensen — to wish a child health — mengutjapkan selamat/séhat kepada seorang anak

Note: als een kind niest zegt men: — when a child sneezes, they say: — kalau seorang anak bersin maka orang berkata: “**atiboga to jatija**”: proost!, lang zal hij leven! — long may it live! — selamat!

atii: hulpwerkwoord — auxiliary — katakerdja bantu

daa atii = **daajawii**: ophangen — to hang — menggantung

gapi atii: uit spel of kwaadheid iets (b.v. aarde) tegen iemand opgooien — to throw something (e.g. a clod of earth) at a person in fun or out of malice — melémpari seseorang (ump. dengan tanah) setjara main atau karena marah

inu atii (P): op de schouders dragen — to carry on the shoulders — memikul
jii atii = **ii atii (P)** = **kotu atii** = **juku atii**: ophangen (van draagnet) — to hang up (the carrying net) — menggantungkan (sebuah a g i j a)

kigi atii = **kigi-kigi tai**: uit-, afschudden — to shake off — mengebas

kotu atii: samenkomen, verzamelen — to gather, to assemble — berkumpul, mengumpulkan

makigi atii: neergooien — to throw down — lémpar kebawah

mapugu atii: missen (bij schieten, voetballen, gooien etc.) — to miss (at shooting, football, throwing) — tak kena (waktu menémbak, lémpar), tak masuk

- (waktu main bola)
oto atii: uitstrekken van armen/benen — to stretch arms or legs — merentangkan tangan/kaki
paku atii: ineen zakken (b.v. bij sterven) — to collapse (e.g. at death) — roboh
pido atii (P) = mapido tai: uitstrekken, uitvouwen — to stretch out, to extend, to unfold — merentangkan
pui atii: wegwerpen — to throw away — membuang
pipiki papaki atii (M): (water) afschudden (door hond of varken) — to shake off (water, by dog or pig) — mengebaskan (air, oleh andjing atau babi)
tabii atii: vastbinden, verstellen (van kleren) — to tie, to mend (of clothes) — mengikat, menampak (pakaian)
tadu atii: zich vastklampen aan, steeds zijn bij — to cling to, to cling to someone — berpaut, selalu berada di-
dimi tadu atii: zijn gedachten steeds met iets bezig houden — to be always thinking of — selalu berpikir tentang barang sesuatu
ekina kouja anija nota tadu atijake nogo-nogo to teete: dat varken zit altijd maar aan de bataten — that pig is always eating yams — babi itu selalu berada dikebun ubi
tagi atii: verpletteren, met de voet vertreden, met de hand kapot wrijven — to crush, to trample underfoot, to crush with the hands by violent rubbing — menghantjurkan, memidjak, menggosok sehingga rusak
taki atii = takimai-i: afsluiten, belemmeren — to shut off, to hinder — menutupi, merintang
taki atii: met de tanden splijten — to split with the teeth — membelah dengan gigi
tekuu atii: spannen (b.v. om iets op te vouwen) — to make taut (e.g. for folding) — menegang
tome atii: rechtop houden — to hold upright — menegakkan
topii atii = topimai-i: (vast) plakken — to paste, to stick — menémpékan
-ato: achtervoegsel van plaats/tijd, plaats waar iets is — suffix of place/time — achiran waktu/tempat, tempat dimana berada barang sesuatu
mijaato: vroeger, aan de onderkant, aan de benedenkant — before, formerly, at the bottom, on the lower side — dahulu, dibagian bawah
owaa etikaato: rechts van het huis — to the right of the house — disebelah kanan rumah
at6: mos (groeit ook in het water) — moss (also grows in water) — lumut (tumbuh juga diair)
atobitu: (Bryophyta) orchideeën soort met roodachtige bast — kind of orchid with reddish bark — sedjenis anggrék dengan kulit jang agak mérah
atonija = tamejai (P): kwade bosgeest — malevolent jungle spirit — sétan hutan
atoujo:
atoujo wadoujo tai: binnenste-buiten doen — to turn inside out — membalik sehingga bagian dalam berada diluar
kagaba atoujo wadoujo tijake makipa = kagaba aitaato ko jokoutaato awipa: ze heeft haar jurk binnenste-buiten aan — she is wearing her dress inside out — ia memakai badjunja terbalik
au = uwa (M): gras op de pagger — grass on the fence — rumput diatas pagar
au pija: paggerhout waarop de au ligt — fencing with grass on the top — kajukaju jang ada rumput diatasnja
auga kai-i: zich omkeren, zich omdraaien — to turn around — berpaling
auto (M): rat — rat — tikus
auwe: overkant — opposite side — seberang
auwe kai: naar ginds (overkant) gaan — to go to the opposite side — pergi ke-seberang
tani auwe jato: ± 15.00 uur — about 3 p.m. — kira² pukul 3 petang hari
awaawe: licht, helder — bright, clear — terang
awaawe tai: uit het licht gaan, belemmeringen voor het licht wegnemen — to go out of the light, to remove whatever may be obscuring the light — menjingkir supaya terang, menjingkirkan barang-barang menghalangi tjahaja
awamai = gadaa (M): geel, rijp — yellow, ripe — kuning, masak
awamai-i = wakimai-i = gadaa kai (M): kleuren, rijp worden (van vruchten) — to take on colour, to get ripe (fruit) — berwarna, mendjadi masak (tentang buah)
awata: zweet — sweat, perspiration — peluh
awata tai: zweten, transpireren — to sweat, to perspire — berpeluh

-awe: richting-aanduidend achtervoegsel. Heeft dezelfde betekenis als: — suffix denoting direction, has the same meaning as: — achiran menundjukkan arah sama artinja dengan: u w e

e p a a w e, d u d a a w e, a d a a w e, a k a a w e, e b a a w e, m u g a a w e, d i m a a w e

ani ii pekaawe kiga ki: ik krijg zand in mijn ogen — I am getting sand in my eyes — matakuna kena pasir

awee: vat, beker (alles wat iets kan bevatten), pot, vaas — vessel, cup (any sort of container), pot, vase — wadah, piala (segala sesuatu jang dapat muat barang sesuatu)

modo awee kidi: hij is gulzig — he is greedy — ia rakus

uwaawee = uwo-nai-awee: beker — cup — piala minum

aweeta: morgen — to-morrow — bésok

aweetaato ki (ko): de dag daarop, overmorgen — the day after, the day after to-morrow — keésokan harinja, lusa

awega digi: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

awega ijapu: morgenster — morning star — bintang timur

aweida: licht, helder — bright, clear — terang

aweida kai: licht worden, helder worden — to become light or bright, to get clear — mendjadi terang

aweida (M): buiten — outside — diluar

awii: 1. doen in (van droge stoffen in net, kist, zak) — to put in (dry materials in net, box, pocket) — taruh di- (tentang barang kering didalam agija, peti, karung)

bij een groter dier (kip, varken): — with a bigger animal (hen, pig): — tentang seékor binatang jang lebih besar (ajam, babi) e.g.:

agijaiga awii (eewii) = agijaiga awimakai: in het draagnet doen — to put into the carrying net — taruh didalam agija

eka awii: naam invullen (in lijst) — to fill in name (in list) — mendaftarkan

gane uwo doba awii: de handen in het water steken — to put hands into water — memasukkan tangan kedalam air

mege awii beu kijo ka motigou: (ik) heb geen schelpen bij me, kom die maar halen — (I) have brought no shells, just come and fetch them — saja tak membawa kulit kerang, datang ambillah kulit

kerang itu

koma mijo awii: onder de prau leggen — to lay under the prau — meletakkan dibawah perahu

awii: inbreng; de 15-20 schelpen die men bij het trouwen aan de moeder van de bruid geeft — dowry; the 15-20 shells due to the bride's mother at marriage — 15-20 kulit kerang jang diberikan kepada ibu pengantin perempuan waktu perkawinan

2. aandoen, behandelen — to affect, to treat — memakai, memperbuat

beu awii: opraken, te niet doen (b.v. van ziekte) — to run short, to cause to disappear (e.g. disease) — akan habis, membinasakan (ump. suatu penjakit)

enaawii: goed behandelen — to treat well — berbuat baik kepada

epi awii: iemand op de hoogte stellen, iemand inlichten — to inform a person — menjatakan kepada seseorang

gaanapo awii: egalizeren, gelijk maken — to level, to make even — meratakan

jape awii: oorlog beginnen, oorlog voeren — to start war, to wage war — mulai berperang, berperang

mana woja woja awii: ver uitweiden over — to dwell on, to speak at length on — membitjarakan pandjang lébar

modo awii: zwanger maken — to make pregnant — membuntingkan

peu awii: slecht behandelen — to treat badly — berbuat kurang baik kepada

puja awii: belasteren — to slander — memfitnah

puja kodo ani maida naawipa: zij beticht mij van leugen — she accuses me of lying — ia menuduh saja berdusta

tapa awii: raken — to touch — mengenai
awii: scoren (bij voetballen), slagen maken (bij kaarten) — to score (football), to make tricks (at cards) — memasukkan bola kedalam goal, mengalahkan (waktu main kartu)

idibi anaabu naaweegi: hij heeft er 5 bij mij gezet — I have lost by 5 — ia mengalahkan saja dengan 5

wang awii: collecteren — to collect — memungut uang

3. dag worden — to dawn — fadjar terbit
aweete no, damo niikebawei: het wordt al dag, laten we de deur open maken — it is already dawn, let us open the door — fadjar telah menjingsing, marilah kita membuka pintu

awe digi: bij het aanlichten van de dag — at daybreak — waktu fadjar terbit
awe kade tai: helder worden — to get bright — tjuatja mendjadi terang
awe tapa: in het licht, buiten — in the light, outside — diterang, diluar
aweida: in het licht, buiten — in the light, outside — diterang, diluar
aweida kai-i: lichten van de dageraad — dawn — fadjar merakah
awii: weer, klimaat — weather, climate — iklim
awii enaa tapa: het is goed weer — it is fine weather — tjuatja baik
awii jato: het oosten, oost — the east, east — sebelah timur, timur
awii kai-i: opklaren van het weer, ophouden met regenen — to clear up (of weather), to cease raining — tjuatja mendjadi baik, hudjan berhenti
awii pige: bocht (in de rivier) naar het oosten — bend to the east (of river) — bélokan (sungai) ketimur
awii taida: vroeg in de morgen — early in the morning — pagi hari waktu fadjar terbit
awii taida kai-i: dag worden — to dawn — fadjar terbit
awii uwa: droge tijd — dry season, dry period — musim kemarau
awijawii: tot aan de morgen doorgaan met — to go on till the morning — meneruskan sehingga pagi
tuupe tijake awijaweegai: ze hebben gezongen tot aan de morgen — they sang till the morning — meréka menjanji sampai pagi hari
4. ada watija awii: aanleggen (van prauw) — to berth (of prau) — singgah (tentang perahu)

B

ba: uitwerpsel, as — excrement, ashes — tahi, abu
ba egaa = bunu egaa: edelmoedig, gul, gastvrij — generous, openhanded, hospitable — murah-hati, murah-tangan, suka menerima tamu
ba enaa (P) = ba poko (P) = bunu enaa: edelmoedig, gul, gastvrij — generous,

openhanded, hospitable — murah-hati, murah-tangan, suka menerima tamu
ba peu = bunu peu = kegepa ginimaita = kegepa ginita: gierig, vrekkerig — stingy, miserly — kikir
ba tai: ontlasting doen, faeceren — to defecate, to evacuate bowels — bérak, buang-air-besar
bodija ba: as — ashes — abu
joka ba ma ba ma teete kou: zij krijgt kinderen bij de vleet — she's forever having babies — anaknja sangat banjak
tawa ba: as van de sigaret/pijp — cigarette/pipe ash — abu rokok
emo ba: bloedafgang — passing of blood in excrement — bérak darah
baa: uitroep van afkeuring, foei! — interjection denoting disapproval, shame on you! — seruan-tjelaan, tjih!
báá = gei: hoog gras, grasvlakte, onkruid (mrv.: báádo) — high grass, grassy expanse, prairie, weeds — rumput, padang-rumput, rumputan
báá bugi: grasveld tot tuin gemaakt — grass plott converted into garden — padang rumput jang didjadikan kebun
báida (geida) ka bugi: grasvlakte tot tuin gemaakt — grassy expanse converted into garden — padang rumput jang didjadikan kebun
báá owai-a: fijn maken van tuingrond — to pulverize garden soil — membikin halus tanah-kebun
baakame: zwager, schoonouder — brother-in-law, parent-in-law — ipar, mertua
baba: in kindertaal: elk meisje — in children's language: every little girl — dalam bahasa anak²: tiap² anak perempuan = a máádi, apiije etc.
 Soms noemt men een tante ook zo — sometimes an aunt is referred to as b a b a — kadang² b a b a dipakai untuk seorang bibi
babeja: storm — gale — angin ribut
edi-bou-babeja: regenstorm — rainstorm — angin ribut hudjan
babu: klein — little, small — ketjil
nota babu = nota tagi: worteleind van bataat, kleine bataten — root end of yam, small yams — udjung akar ubi
babuti: slak, slakkehuis, zeeschelsoort — snail, snail-shell, sea-snail — siput, rumah siput, sedjenis kulit kerang laut
babuwai-a (P) = puko babuwai = puko biwai-a: lip vooruitsteken, prullen — to pout — mentjibir

bada: handvat, steel — handle — hulu
jika bada: steel van bijl — handle of axe — hulu kapak

mawai bada: handvat van parang — handle of long knife, machete — hulu parang

badaa = boko ibo (P) = emoge = kumi (P): boos — angry — marah

badaa tai: boos zijn — to be angry — marah

badaa te nati: wees niet boos op me — don't be angry with me — djangan marah pada saja

badaa bou = jawei bou (P): wind uit ZW-hoek — wind from the south-west — angin barat daja

badaatamu wagii: schoppen, trappen, opdoffer geven — to kick, to punch, thump — sépak, indjak, memukul dengan keras

badaawii: zie/see/lihat: b a d i i

badaawodi: een trap, een schop (met de voet) — a kick — tendang, sépak (dengan kaki)

badii: 1. uittrekken — to extract — tjabut
badaawii: uittrekken en meenemen — to pull out and take away — menarik dan bawa

badimotii: uittrekken (b.v. dolkmes uit de schede, pijl uit een bundel) — to pull out (e.g. knife from sheath, arrow from quiver) — hunus (ump. keris, ambil anak panah dari ikatan)

egó badii = egó badikumii = egó bikii: tand uittrekken — to extract teeth — tjabut gigi

peka badii: zich schamen, niets doen, — to be ashamed, to do nothing — malu, berléngah

ani peka badita: ik schaam me, ik ben verlegen, ik verlies „mijn gezicht” — I am ashamed, I am perplexed, I have lost face — saja malu, saja kehilangan mukaku

2. mege badii: teruggeven van schelpen (b.v. bij scheiding of als ze geleend zijn) — to give shells back (e.g. in case of divorce), or to return borrowed shells — mengembalikan kulit kerang (ump. karena bertjerai atau karena orang pin-djam). Zie/see/lihat: k a d i i

aki ehé nabadii: geef me terug wat je me schuldig bent — give me back what you owe me — bajarlah hutangmu kepada saja

3. badii (Debei) = edai-a: kopen — to buy — beli

badikumii: uitsturen, uitzenden, uittrekken (b.v. tand) — to send out, to extract (e.g. tooth) — menjuruh, tjabut (ump. gigi)

ani jukuma meena ebadikumipa: ik heb net iemand gestuurd — I have just sent someone — baru-baru saja menjuruh seseorang

ebadikumita = epekumita: weggestuurd sent away — diusir,, dipetjat

epa badikumii: met wortel en al uitroeien (wordt ook gezegd van mensen) — to destroy, eradicate, exterminate (also of persons) — membinasakan

sama sekali (djuga mengenai manusia)

naitaija nabadikumijake mana katiine meega: ik kom het je zeggen omdat

vader me gestuurd heeft — I have come to tell you, because father has sent me — karena disuruh bapak, saja datang

untuk memberitahu kepadamu
bado: 1. voet, achterpoot, monding — foot, hindleg, estuary — kaki, kaki belakang, muara

badaatamu wagii: schoppen — to kick — menjépak

bado-awii: schoen, kous — shoe, stocking — sepatu, kaus kaki

bado-jekai: enkel — ankle — mata kaki

bado-kagoo: afgekapte achterpoot — hindleg cut off — kaki belakang jang dipotong

bado ketepita: een krom been — crooked leg — kaki béngkok

bado-kipo: teen — toe — djari kaki

bado neki: geluid van voetstappen — sound of footsteps — bunji langkah

gane-bado: voorpoot — foreleg — kaki depan

onee bado: riviermonding — mouth of river, estuary — muara

Wakei bado: monding van de Wakei — mouth of the Wakei — muara Wakei

2. = muto: zestig (soms 40, 50) — sixty (sometimes 40, 50) — enam puluh (kadang² 40, 50)

akabado: snoer van oude of nieuwe schelpen, waartussen nog enkele minder goede kunnen zitten — string of old or new shells, of which some are imperfect — untaiian kulit kerang tua atau baru pada diantaranja masih ada jang kurang baik

bado tai: tellen met 60 tegelijk — to count 60 at a time — hitung dengan 60 serempak

mege badoona: een snoer van 60 (soms

40 of 50) schelpen — a string of 60 (sometimes 40 or 50) shells — untaian kulit kerang jang terdjadi dari 60 (kadang² 40 atau 50) bidji

3. hulptelwoord voor rotan etc. — classifier for lengths of ratan etc. — kata bantu bilangan untuk rotan dsb.

edi badoona: een regendruppel — a rain-drop — titik air hudjan

edu badoona: een sliert rotan — a length of ratan — rotan sebatang

Note: **taaga bado tataga bado pido ti** (uit t e t a a): kwade geest, doe me geen kwaad — (from t e t a a): malevolent spirit, do not harm me — sétan, djanganlah berbuat djahat padaku

baga = awii baga: damp, nevel (door zonnearmte), mist — vapour, (heat) haze, fog — uap, kabut (karena panas mata hari)

baga gapii tai: dampig/mistig zijn — to be foggy/misty — beruap, berkabut

bagabou: zuidenwind — south wind — angin selatan

bagai-a: wieden — to weed — merumput, merimbas

bagai makii: schietspel met pijl en boog — contest with arrow and bow — pertandingan memanah

boo bagai-a: onkruid wieden — to clear ground of weeds — merimbas rumputan

bagamai-i = bogomai-i: ontwortelen, met wortel en al omvallen, in elkaar storten — to uproot, to fall over root and branch, to collapse — roboh

bage: soort, iets, persoon, stam — kind, something, person, tribe — djenis, sesuatu, orang, suku bangsa

dege bage: blanke — white man — orang putih

diime-diime to bage: bedelaar — beggar — pengemis

imee bage: een kennis, bekende, bevriend iemand — acquaintance, friend — kenalan, seorang bersahabat

Ekagi bage: van de stam der Ekagi — of the Ekagi tribe — suku bangsa Ekagi
kii ko maa bage?: wat is dat voor een iemand? — what kind of person is he? — orang apa itu?

kou ko maa bage?: wat is dat? — what is that? — apa itu?

oma bage: dief — thief — seorang penjuri

peu bage: booswicht, iets slechts — villain, wretch, something evil — seorang

djahat, barang djahat

bagitago (P) = jedema: vrijgezel, huwbare jongeman — bachelor, youth of marriageable age — budjang, pemuda remadja

bago: 1. = tí

kagubago: kniegewricht — kneejoint — sendi lutut

2. bergpiek, scherpe bergrand — mountain peak, ridge — puntjak gunung, pinggir gunung jang tadjam

bagouda: op de top van de berg — on top of the mountain — dipuntjak gunung

bago kai-i: voor de wind gaan, in het voordeel zijn — to be successful, prosper — beruntung

aki bago kaitage: je zult het ver schoppen, het zal je goed gaan — you will have good luck — kemudian hari nasibmu akan baik

bago tai:

jimu bago tai: in het vuil vallen — to fall into dirt — djatuh dalam barang kotor

emo bago tita mege: bloedgeld — blood-money — uang darah

bagou = beko = gite = tenei: rotan gebruikt bij vuurzagen — ratan used for kindling fire — rotan jang dipakai untuk membuat api (menggosok api)

bagu: troebel, vuil (van water) — turbid, muddy (of water) — keruh

bagu tai = jimijake tai = baju tijawii: inhaleren (bij roken) — to inhale (when smoking) — menghisap (waktu merokok)

bagume: droom — dream — mimpi

bagume dou: dromen, een droom hebben — to have a dream — bermimpi

bai: 1. = **ba:** drek — excrement, filth, dirt — tahi

bai doba: in de drek — filthy — ditahi
2. oudere zus — elder sister — kakak perempuan

3. **kipo baibai tai = kipo motii:** de knokkelgroet geven — to greet by rubbing and pulling the fingers — berdjabatan tangan (sebenarnja berdjabat djari tangan)

bai-a: scheuten van keladi afhalen om te koken — to pick shoots of edible root for boiling — memetik tunas keladi untuk dimasak

taka bai: tak afbreken — to break off branch — mematahkan sebatang tjabang

baita makii: bezweren — to swear (an

oath) — bersumpah

ani kateega mana maakidi ka, baita kamakeete: ik bezweer je dat het waar is wat ik zeg — I swear that what I say is true — saja sumpah bahwa apa jang saja katakan itu mémang benar

edi te we tita ka baita namaki: bezweer de regen voor me — exorcise the rain for me — serapahkan hudjan bagi saja **baita-pija:** bezweerhout — wood on which oaths are sworn — sebatang kaju jang dipakai untuk menjerapah

Note: 1. Bij de Mote-clan wordt otikai-hout gebruikt, de Adii-clan gebruikt dauti-hout — the Mote-clan uses otikai-wood, the Adii-clan dauti-wood — suku bangsa Mote memakai kaju otikai dan suku bangsa Adii memakai kaju dauti

2. De uitdrukkingen: **maakid nouka, pija ko beu, mogo kou** (zie: **mog akatagii tai**) worden gebruikt bij plechtige bezwering, bewering, eed of om woorden kracht bij te zetten — The expressions: **maakid nouka, pija ko beu, mogo kou** (see: **mog akatagii tai**) are used in solemn invocations, assurances, oaths and also to emphasize a statement — Untuk menguatkan suatu sumpah atau perkataan orang mempergunakan kata² jang berikut: **maakid nouka, pija ko beu, mogo kou** (lihat: **mog akatagii tai**)

baju tai (P) = jitu tai: aansteken (van pijp of sigaret) — to light (pipe, cigarette) — membakar (rokok atau pipa) **baju tijawii = jiwijake tai:** inhaleren (bij roken) — to inhale (in smoking cigarette, pipe) — menghisap (waktu merokok)

bakaa: 1. hoop kapot geknaagd spul waar de muizen (**kedei**) of houtwormen (**bobi**) hun nest van maken — material gnawed and for making nests by mice (**kedei**) and woodworms (**bobi**) — segala sesuatu jang diunggis rusak dan jang dipergunakan oléh tikus² atau ulat² untuk buat sarang

égo bakaa: vuil tussen de tanden — filth between teeth — tai gigi

2. = **bakaga:** roest — rust — karat

bakaa ma topiboka tita: door roest aangevreten — corroded by rust — berkarat **bakaa tai = bakaga tai:** roesten — to rust — berkarat

bakati (M): vishaakje — fish-hook — mata

kail jang ketjil

bakati ewaa naa(ko), ide kagatoja (kagatoja): als je een vishaakje had zou ik je erg dankbaar zijn — I would be grateful if you could give me a fish-hook — saja amat berterima kasih kalau engkau memberikan kepada saja sebuah mata kail

bakowai-a: wegduwen, weren — to push away, to ward off — dorong, mentjegah

bakowago:

bakowago waiko awii = bakowago waikaawii = pii atii: (iemand) van zich afslingeren, van zich afduwen — to fling, to hurl away, to push away — mengajunkan, mendorong (seseorang)

bakowago jagii: van iets aftuimelen — to tumble down — djatuh dari barang sesuatu

bakuga = ukugabakuga: klein vogelsoort (ijsvogeltje?) — little bird (kingfisher?) — sedjenis burung ketjil

bami: knoest, kam (van haan), uitsteeksel — knob, comb (of cock), projection — mata kaju, balung, tadjuk

mege bami = mege kagi (P) = mege kago: bobbeltjes aan de zijkant van een schelp — small knobs at the side of shell — gelembung-gelembung ketjil pada pinggir sebuah kulit kerang

pija bami: knoest van een boom, haak (om iets aan op te hangen) — knob of a tree, peg (to hang on) — mata kaju, pasak (untuk menggantung)

bamo: wrat — wart — kutil

bapu tai = bapu tijawii: een wind laten — to pass wind, to fart — berkentut

bau: 1. palmsoort waar men pijlen van maakt — palmtree used for making arrows — sedjenis pohon kelapa jang dipakai untuk bikin anak panah

2. pijlen, oorlogsuitrusting — arrows, weapons — anak-panah, alat-perang

3. uitroep om het stil te krijgen — exclamation to call for silence — berseru supaja diam

be: onwillig — unwilling — tidak mau

ani be ka: ik vertik het, ik wil niet — I won't, I refuse — saja tidak mau

ani ki be: ik wil niet — I won't — saja tidak mau

ani okai be to: ik moet hem niet, ik haat hem — I don't like him, I hate him — saja tidak suka padanja, saja merasa bentji padanja

be gai-a: niet willen — to be unwilling

- tidak mau
be akaga tai: elkaar haten, hekel hebben aan elkaar — to hate, to dislike — saling membentji
be-me: vijand, iemand die men niet mag — enemy, a disliked person — musuh, seorang jang tak disukai
beidaiga: tegen de zin in, onwillig — unwilling — melawan kehendak, tak dengan suka hati
beba: armband voor mannen — bracelet worn by men — gelang untuk orang laki²
bebagi: een varensoort — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku
bebe:
gapa bebe to: plek achter de oren — spot behind the ears — bagian dibelakang telinga
kona bebe to: plek onder de kin — spot under the chin — bagian dibawah dagu
bebe tai = ubana tai = kotu tai: verzamelen (b.v. schelpen, hout) — to gather, to collect (shells, wood) — kumpul (ump. kulit kerang, kaju)
bebega: grote soort puist — boil — sedjenis bisul besar
bebega (P): vlinder — butterfly — kupukupu
bebi: geplette boomschors waar men touw van maakt, boomvezel — pounded bark of tree used for string, fibre of tree — kulit kaju jang dipukul halus untuk bikin tali, sabut
bebi gonai-a: touw maken — to make string, rope — bikin tali
bebi wai-a: bebi maken — to make bebi — bikin bebi
 Note: Boomsorten waar men bebi van maakt: — Trees of which the bark or fibres are used for making bebi: — Djenis-djenis pohon jang dipakai untuk bikin bebi: *a p a a, a p o, b o k u w a, b o t u, d a i, d a m i j o, g a i, j i m o, k a p i j a i, k i n o u, k u j a, p a g e, p i p i, p u m a, t i m u, t i w e g o d o, t o k e i p o, t u g o, w i d u, w o g e*
bebijai: (Podocarpaceae: Podocarpus) boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
bedajimijo: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
bedamai-i = nota ijoo wai: planten van bataten — to plant yams — menanam ubi
bedamijawii: planten van bataten — to plant yam — menanam ubi
bede:
agape bede = naago bede: om de andere dag — every other day — setiap dua hari
agape wija bede: om de twee dagen — every second day — setiap dua hari
uno wija bede ani Kamu uwigo teiga: ik ga steeds om de twee nachten naar de Kamu — I go to the Kamu every second night — setiap dua malam saja selalu pergi ke-Kamu
bedee: grens, grensscheiding — boundary, boundary-line — batas, peminggiran
Egepakigiidaiga bedee duwadoke, waato Panijai mana, mijaato ko Tigi mana: bij Egepakigiida ligt de grensscheiding, aan de w a i k o-zijde spreekt men Panijai-taal, aan de w a k o-zijde de Tigi-taal — the boundary is at Egepakigiida, on the w a i k o-side they speak the Panijai-language, on the w a k o-side the Tigi-language — batasnja terletak di-Egepakigiida, disebelah w a i k o orang berbahasa Panijai, disebelah w a k o bahasa-Tigi
bedee mijo duwai-a: afscheiding maken, iets beëindigen, een punt achter iets zetten — to make a division, to separate; to finish, to put an end to — membatasi, mengachiri
mijaato oma dimi to... ito ko bedee mijo niiduwajawei: vroeger maar stelen, laten we daar nu een punt achter zetten — there has been a lot of stealing, let us now put an end to it — dahulu menjtjuri sadja, marilah sekarang kita achiri perbuatan itu
bedee tai = akagai-i: grens vaststellen, grens afbakenen — to fix the boundary, to mark out the boundary — menetapkan batas, membatasi
bedo: vogel — bird — burung
bedo jimijo: vogel waar de kwade geest (jimijo) in woont — bird in which malevolent spirit dwells — burung jang kemasukkan sétan
bedo nakaa: jong van vogel — young of bird — anak burung
bedo wagii: vogels schieten — to shoot birds — témbak burung
bedowagija = tuba: soort havik, kiekendief — kind of hawk, kite — sedjenis burung elang
beebe: vriendelijke aanroep „vadertje” (eigenlijk: oom) — affectionate term of address “daddy” (literally: uncle) —

seruan manis “bapaku jang manis”
(sebenarnya: paman)

beebu tai: aan iemands spullen komen, iemands spullen kapot maken of stelen — to touch a person's belongings, to smash or steal a person's belongings — merusakkan atau mentjuri barang-barang seseorang

dijo beebu tai: overtreden van een verbod — to violate, disregard a prohibition melanggar pemali (larangan)

ewaawaa beebu tai: scheppen — to create — mentjipta

bega: 1. berghelling — mountain side — léréng gunung

begaiga: langs de berghelling — along the mountain side — melalui léréng gunung

2. = **amoona:** kant, zijde, helft — side, half — tepi, pinggir, belah, fihak

ekina begaana: een half varken (dat overlans verdeeld is) — a half pig (divided lengthwise) — separuh babi (dipotong menurut pandjangnja)

bugi begaana: helft van de tuin — half of the garden — separuh dari kebun itu

3. = **maida:** op — on — pada (diatas)

modo bega: op de buik — on the belly

— pada perut
aki bega: op jou — on you — padamu

kode bega: op de schouder — on the shoulder — dibahu

uwo idima ani bega keegai: ik kreeg al het water over me heen — I got the water all over me — saja tertimpa sekalian air itu

wagii bega = wagii jati: vol wonden (schurft) zitten — covered with sores (scabies) — sangat berkudis (penuh luka)

kigi bega me = kopu bega me = wagii bega me: schurfteling (scheldwoord) — scabby one (term of abuse) — jang berkudis (kata sindiran)

begakapu-begakapu tai = bikibiki tai: rondwentelen, rollen (b.v. steen van een berg) — to revolve, to roll (e.g. stone from mountain) — menggulung-gulung, gulung (ump. sebuah batu dari gunung)

begaüwa = kidu: waaier die sommige mannen als versiering aan hun t a m a u dragen, propeller, schroef van buitenboordmotor — fan, worn by some men as decoration of their t a m a u, propeller of outboard motor — kipas jang dipakai orang² laki pada t a m a u me-

réka sebagai perhiasan, propeller, titiran
begane: hoogte, breedte — height, breadth — tingginja, lébarnja

okai ki ani beganeida (= aneepa mijo dani): hij is kleiner dan ik — he is smaller than I — ia lebih péndék daripada saja

bego: hagedissoort, varaan — kind of lizard — sedjenis tijtjak, sedjenis biawak

begobego tai = pigipigi tai = bogobogo tai: bewegen, schudden (b.v. aardbeving: m a k i p i g i), trillen, bibberen van kou of angst, sidderen — to move, to shake (e.g. earthquake), to tremble, to shiver from cold or fear — bergojang (gempa bumi), gemetar karena dingin atau karena takut

gane bego begouda etii: gebarentaal spreken — to use sign-language — mempergunakan bahasa isjarat

pugá begobego tai: kwispelstaarten — to wag tail — mengibas

begoo tai: verschijnen, van verre zichtbaar worden, op komen dagen (alles gezegd van mensen) — to appear, to be visible from a far, to come into view (of man only) — muntjul, kelihatan dari djauh, datang (dipergunakan bagi manusia sadja)

begoo niiedoutou: laten we wachten of hij komt opdagen — let us wait to see if he will turn up — marilah kita menanti ia datang

begokai-i = begakapu tai: rollen (b.v. boom van een helling), omwentelen, om-draaien (b.v. varken op het vuur) — to roll (e.g. tree from slope), revolve, to turn over (e.g. pig on fire) — gulung (ump. sebatang pohon dari léréng), membalikkan (ump. babi diatas api)

bei: gevlekte kuskus — spotted kuskus — kuskus belang

beidaiga: tegen de zin in, onwillig (van: be) — unwilling, reluctant (from: be) — enggan, tak dengan suka hati (dari: be)

bejai-a = betai-a = bejamakai-i: uitdoen van kleren — to undress — membuka pakaian

beka: (Melastomataeae: indet) struik met rose bloemtrossen — shrub with pink clusters of flowers — semak-semak dengan rangkaian bunga jang berwarna agak mérah

bekautá: vrucht van bek a-struik — fruit of the bek a-shrub — buah bek a

bekauta duwai-a: neervallen, in elkaar zakken — to fall down, to collapse — djatuh, roboh

beke = beke bomouje = deke: kostbare oude kaurischelp — old cowry-shell of great value — kulit kerang lama jang berharga

bekemuka: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

bekebaapa: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

bekebeke tai = goopodo tai: door iets heensteken (onovergankelijk, b.v. de pijl steekt door de arm heen) — to be sticking through (e.g. the arrow pierces the arm) — menembus (ump. sebuah anak panah jang menembus lengan)

ijo bekebeke tipa: ik heb een stekelbaard — I have a prickly beard — djanggut saja agak pandjang

bekeeneenaga (M) = agoo ebeebe: halve maan — half moon — setengah bulan

beko = bagou = gite = tenei: rotan of dunne bamboe gebruikt bij vuurzagen, lucifer — length of ratan or thin bamboo used for kindling fire, match — rotan atau bambu tipis jang dipergunakan untuk mengosok api, gorék api

bekobeko timakai-i = momogo tai: vlechten om — to twine around — menganjami, membelitkan

bekó = bomouje: kaurischelp die vooral in Tigi gewild is — cowry-shell much in demand in Tigi — sedjenis kulit kerang (terutama laku di-Tigi)

bemaa: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

bemu: paddestoel, zwam (Lichenes: indit) — mushroom, fungus — tjendawan

benai: arm — arm — lengan

benai kagama: elleboog — elbow — siku

benumi: zes — six — enam

benumaago: zesde — sixth — jang keenam

betai-a = bejai-a: uitdoen van kleren — to take off clothes — membuka pakaian

betó: 1. = **kugabeto = megebetó:** schildpadachtig beest, dat men moet vangen om veel schelpen te verkrijgen — tortoise-like animal looked for in order to catch many shells — binatang menjerupai kura-kura jang harus ditangkap untuk mendapat banyak kulit kerang

2. grote schelpensoort — kind of big shell — sedjenis kulit kerang besar

3. **pija betó:** omgevallen (verrotte) boom

— fallen (rotted) tree trunk — roboh karena buruknja (pohon)

betokai-i: omkeren — to turn — membalikkan

dimi betokai: van gedachten veranderen, zich beteren — to change one's mind, to mend one's ways — berubah pikiran, bertobat

koto betokai: brug omkeren, brug verleggen — to shift a bridge, landing stage — memindahkan subuah djembatan

betoké: wiebelend, schommelend (brug) — wobbling, rocking (of bridge) — bergojang-gojang (djembatan)

koto betoké-betoké tai: wankel zijn — to be shaky — gojah

betoke: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

betoké: zie/see/lihat: **b e t o k a i - i**

beu: 1. ontkenning: neen, niet — negation: no, not, — penjangkalan: bukan, tidak

beu awii: opmaken, op zijn — to use up, to spend, to be finished — bikin habis, sudah habis

didi beu awii: genezen van ziekte (te niet doen van ziekte) — to cure (a disease) — menjembuhkan (membinasakan penjakit)

pija jukuma idima beu awitoogi: het hout is zo juist helemaal opgeraakt — the wood has just been used up — kaju itu baru-baru sadja habis

beu-beu etii: ontkennen — to deny — menjangkal

beu dani: onvoldoende, bijna niets — insufficient, hardly anything — tak tjukup, hampir tak apa-apa

beu gaa: vóór (voegwoord) — before (conjunction) — sebelum

okai mei beu gaa: vóór hij was gekomen — before he came — sebelum ia datang

beu kai: er niet zijn, zoek zijn, verdwijnen (b.v. van ziekte) — not be present, to be missing, to disappear (e.g. of disease) — tidak ada, hilang, dibinasakan (ump. penjakit)

didi beu keegi: hij is genezen — he is well again — ia sembuh kembali

beu kai peu: nodig hebben, beroerd dat het er niet is — to want, a pity that it is not there — memerlukan, sajang barang itu tak ada

joo kou ani beu kai peu: rot, dat ik nog een joo nodig heb — what a nuisance that I still want a joo — sajang saja masih perlu satu joo

ani be no, beu kai peu: (bij spel) ik (kan) niet! Wel rot, dat ie (de kaart) niet komt — (at games) I can't/won't! How provoking that it (the card) does not turn up — (waktu main) saja tidak! sajang saja tak dapat (kartu itu); (Bij huwelijksaanzoek) ik (wil) niet! Rot dat het niet gaat — (at marriage proposal) I (can/will) not! Sorry, but I cannot — (tentang lamaran) saja tidak! Sajang lamaran saja ditolak

beu no etii: ontkennen — to deny — menjangkal

beu puga tai: doen alsof niet — to pretend not to — pura-pura tidak

oma motijake jamake beu puga teete ki (teena ki, M): hij heeft gestolen, maar doet alsof hij het niet heeft gedaan — he has stolen it, but pretends that he hasn't — ia mentjuri barang itu, tetapi ia pura-pura tak melakukannya

beu topi: hij/het is er niet — he/it is not here — ia tak ada

dimi beu: stom, dom — stupid — bodoh

epoo beu: mager — lean, thin — kurus

jakega beu: licht (tegenover zwaar), gul — light (opposite of heavy), generous — ringan, tangan terbuka

gane jakejake beu ka kotoopa: er is geen leuning aan de brug — there is no railing on the bridge — djembatan itu tak bersusunan

kudu mei beu agapeido ko: de dagen dat de guru niet kwam — the days the teacher did not come — hari-hari selama mana bapak guru tak hadir

maa ko beu: beslist niet — by no means, certainly not — tentu tidak

ani maa kou motii beu: ik heb het absoluut niet weggenomen — I definitely did not take it away — sungguh saja tidak mengambil barang itu

me beu: niemand — nobody — tak seorangpun

mege beu me: iemand die geen schelpen heeft — one who has no shells — seorang jang tak mempunjai kulit kerang

2. in vraag of twijfelzin: of — to denote question or doubt: whether — dalam kalimat-bertanja atau dalam kalimat-ragu-ragu: atau

kateegi beu katii beu: heeft hij het je gezegd of niet? — has he told you so or not? — apakah ia sudah memberitahukan kepadamu atau belum?

daa beu (= mee P) piyo: mag het of niet?

— is it permitted or not? — boléh atau tidak?

bi: jage-soort met rode vruchten — kind of jage with red fruit — sedjenis jage dengan buah berwarna mérah

bibai-a (P) = bubai-a = wigou: scheuren — to tear — mengojak

bibinai-i = bibai-a = bubai-a: 1. roeren (b.v. pap), draaien — to stir (porridge), to turn — udak (ump. bubur), memutar 2. = **tonii:** winden om (b.v. touwtje om de vinger) — to turn, to tie round (e.g. string round finger) — menggeléndong (ump. tali keliling djari)

inai akabibina eige: wij zijn dikke vrienden (lett. om elkaar gewonden) — we are close friends (literally wound round each other) — kita (kami) sobat karib **kagaba bibinai:** kleren wringen (bij de was) — to squeeze, to wring out clothes (at laundering) — memulas pakaian (waktu membasuh pakaian)

bibobibo tai: schudden en hangen, rond (iemand) staan te hangen — to shake and hang, to loiter, to remain near someone — bertualang

ani taka beu keete ka, bibobibo te natai: ik kan het nu niet hebben, zit toch niet steeds hier rond me te hangen — I can't be bothered with it just now, don't be hanging about me all the time — sekarang saja tak sempat, djadi djanganlah engkau bertualang sekitarku

bida: sterk, hard — strong, hard — kuat, keras

bida kai: overwinnen — to conquer, to vanquish — menang

bida peu etipa: ik heb het hem behoorlijk (flink) gezegd — I have told him to his face — saja menghardiknja dengan keras

idaija kou putii bida: die idaija blijft lang goed (op het land) — that idaija will keep (in the field) — idaija itu tahan lama (dikebun)

weda te gajake bida peu, etii: niet bang zijn, wees flink en zeg het me — don't be afraid, be sensible and tell me — djangan takut, tjeriterakanlah sadja kepada saja

kegepa bida: hardvochtig — harsh, callous — tebal hati

peka bida: wakker — awake — bangun **tedemai bida:** hardleers — dull, slow-witted — sukar diadjadi (dididik)

bida udi: kreetensoort (in Jawei) — kind

- of lobster (in Jawei) — sedjenis kepiting (disungai Jawei)
- bidadugi:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- bido dou:** loeren op, besluipen om te doden — to lay in wait for, to stalk — mengintai, merajapi untuk membunuh
- bido etai:** iemand besluipen — to stalk, stealthily follow someone — merajapi seorang
- bigaa = kade:** dun, buigzaam, niet sterk — thin, flexible, not strong — tipis, lembut
- koto kii ko bigaa ka, tuwai ko gajake adii:** de brug is dun (niet sterk), denk er om, dat hij bij het overgaan wel eens kan breken — the bridge is rickety, bear in mind if you are crossing, that it may break — djembatan itu tak kuat, djagalalah karena waktu menjeberanginja mungkin akan patah
- okaija dodaawii ko bigaa kijo ka, uwo onii ko weda gaate kii:** hij is bang om te gaan zwemmen want zijn broek is dun — he is afraid to go swimming because his drawers are thin — ia takut berenang karena tjelananja tipis
- bigamai-i:** plat neerleggen, plat duwen — to lay flat, to crush — memaparkan, menindih sehingga rata
- eba bigamai:** de regenkap plat neerleggen/plat duwen — to flatten, to press down the rain-cap — memaparkan sebuah eba
- bigamimakai-i:** plat neerleggen — to lie flat — memaparkan
- bigi = bii:** klein vogeltje waarin de ziel van een afgestorvene verblijft — little bird in which the spirit of a dead person dwells — seekor burung ketjil tempat tinggal djiwa seseorang jang sudah mati
- bigi kai = bii tai:** de gedaante van een vogel aannemen — to assume the appearance of a bird — berubah mendjadi serupa burung
- aki bigi ma kanaipigai?:** laat je je door afgunst opvreten? — do you let yourself be consumed by jealousy? — engkau makan hati karena iri?
- bigi edokai-i:** afgunstig zijn — to be jealous — iri hati
- aki bigi nadokeegi (a) = aki bigi nadoogi (a):** ben je jaloers op mij? — are you jealous of me? — apakah engkau iri hati padaku?
- bigome:** boom met wrange, gele, eetbare vruchten zo groot als pruimen — tree with sourish, yellow, edible fruit, the size of prunes — sebatang pohon dengan buah-buah berwarna kuning jang dapat dimakan, rasanja pahit getir
- bii:** zie/see/lihat: bigi
- bijo:** spelonk, grot — cave, grotto — gua
- bijuwii:** dag van juwo vlug vaststellen (niet langer uitstellen) of vervroegen — to fix the day of the juwo (with no further postponement) in the near future or earlier than intended — menetapkan dengan segera hari juwo atau mendahulukanja
- juwo egaa bijuweenii = putu kou egaa umidoke tai:** de juwo zo gauw mogelijk houden (vaststellen) — to hold the pig feast as soon as possible (to fix the day) — mengadakan juwo selekas mungkin (menetapkan harinja)
- bikibiki tai = bikipogo tai = bikipogo tikumii = begakapu-begakapu tai:** rollen, draaien — to twist, to turn — guling, putar
- bikii:** uithalen, uittrekken — to extract, to draw out — mengeluarkan, tjabut
- egó bikii = egó badii:** tand uittrekken, tand uitvallen — to extract tooth, to fall out (tooth) — tjabut gigi, gigi jang luruh
- egó idima bikidaa tita:** al de tanden zijn uitgevallen/getrokken — all (his/her) teeth have dropped out, have been extracted — sekalian gigi telah luruh atau ditjabut
- bikimai-i:** doen rollen, doen doorrollen, doen ophoepelen (weggaan) — cause to roll on and on, cause to clear out (go away) — menggulingkan, mengusir
- bikipogo tai:** rollen — to roll — gulung
- binei:** kleine meervalsoort. Was de enige vissoort in de Wisselmeren — little sheatfish. Was the only fish in the Wissel-lakes — sedjenis ikan ketjil. Belum lama berselang ikan tsb, ikan satu-satunja jang terdapat di-Wisselmeren
- bineigi:** boomsoort met rode, eetbare vruchten — tree with red, edible fruit — sedjenis pohon dengan buah-buah berwarna mérah jang dapat dimakan
- biti:** deksel, stop — cover, lid — tutupan
- biti munii:** met deksel afsluiten — to put a cover, lid on, over — menutupi
- bitii:** zuurtje — acid drop — gula-gula
- bitii tai:** op iets zuigen — to suck — menghisap

bitu: 1. orchidee-soort, waarvan de gele bast gebruikt wordt om draagnetten te versieren (Bryophyta: *Dawsonia gigantea* Sh & Geh) — orchid, the yellow bark of which is used to decorate carrying nets — sedjenis anggerék. Kulitnja berwarna kuning dipergunakan untuk menghiasi agija

2. **bitu tai (M) = tawa bitu tai (M):** trekken aan een strootje, roken — to draw (on a cigarette) — menghisap rokok

dimi iga bitu: radeloos — desperate — — putus asa

biwai-a = babuwai-a

puko biwai: de lip vooruit steken, prullen — to pout — mentjibir

bo: poot — leg — kaki

bo pigo tai: krabben met klauw — to scratch with claws — garuk dengan kuku (binatang)

bo to woja tita agaanaido: die jongens met hun lange (beestenpoten) benen — those boys with their long legs (beast's legs) — anak² dengan kaki pandjang itu
ekina bo: varkenspoot — leg of pork, trotters — kaki babi

bo wei: benen schrap zetten, zich schrap zetten — to set feet tight, to brace oneself — bersiregang

bo wejake wagii: hard slaan — to strike hard — memukul dengan keras

boba: vlak land — flat country — dataran rendah

boba bage: mensen uit de vlakte (tegenover ogé bage) — people from the plain (opposite: ogé bage) — orang² jang berasal dari sebuah dataran rendah (lawannja ogé bage)

boba jupi = witu jupi: overal — everywhere — dimana-mana

bobaa tai = bobagá tai: flauw vallen, in zwijm vallen, duizelig worden, sterk verlangen naar — to faint, to swoon, to get dizzy, to yearn for — djatuh pingsan, pusing kepala, sangat ingin

bobaa ma kai-i: gulzig zijn naar, begerig zijn naar — to be eager for, greedy for — rakus, ingin akan

aki bobaa ma ki: jij bent echt gulzig/begerig naar — you are downright greedy for — engkau memang rakus, engkau ingin akan

ani tawa bobaa teete: ik snak naar tabak — I'm dying for some tobacco — saja rindu akan tembakau

bobaga = bebega (P): vlinder — butterfly — kupu-kupu

bobagá tai = bobane tai = popo tai: duizelig worden, bewusteloos vallen — to become dizzy, to swoon, to faint — pusing kepala, djatuh pingsan

bobagá mana = enija widii mana: wartaal — ravings, gibberish — omong kosong

bohe = ipo (P): kalebas die men uitholt om er water in te bewaren en die men ook gebruikt om er koteka's van te maken — gourd hollowed out to serve as water container; also used for koteka — buah jang dikeruk untuk simpan air didalamnja; buah tsb. itu djuga dipakai sebagai koteka

bobé: rondom — round — sekitar

owaa bobé bugi to: rond het huis is alles tuin — the ground around the house is one big garden — sekalian tanah sekitar rumah itu adalah tanah kebun

bobebobe tai: steeds rondgaan, rondom staan — to keep going round, standing round — selalu berdjalan keliling, disekitar. Zie/see/lihat: bobii

bobii: houtworm, houtrups, die ook in suikerriet zit — woodworm, grub, also in sugar-cane — serbuk, ulat kaju, djuga ada ditebu

bobii: omgeven, rondgaan — to surround, to go round — mengelilingi, berkeliling
Tigi ebobai-i: rond Tigi gaan — to go round Tigi — mengelilingi Tigi

Tigi ebobe ka jokaido: de kinderen die rond Tigi wonen — the children living near Tigi — anak-anak jang diam disekitar danau-Tigi

bobebobe tai: steeds rondgaan, rondom staan — to keep going round, standing about — selalu berdjalan keliling, disekitar

bobo tai (P) = wapuu tai: wankelen, kantelen (b.v. prauw) — to reel, to capsize (of prau) — gojah, terbalik (ump. perahu)

bobogo: 1. (een flink) stuk — a good deal — penggal, sepungkah

ekina bobogona: een flink stuk varkensvlees — a good deal of pork — sepungkah daging babi

2. cirkel, kring — circle — lingkaran

bobone: woekerplant op odee, waarin vaak mierennesten — parasite plant (growing on odee), in which ants' nests are often found — sedjenis sakat di-

o d e e, tempat sarang² semut
bobou (M) = abaije (M) = aba: tante (va zu), neef/nicht (br ki) — aunt (fa si), nephew/niece (br ch) — bibi (saudara perempuan bapak), keponakan (anak saudara laki²)
boda: 1. bodem (van kopje, kist etc.) — bottom (of cup or box) — bagian bawah (ump. dari mangkok, peti)
bodaato: aan de onderkant, op de bodem, onderaan (b.v. de fles) — at the bottom (e.g. of the bottle) — dibagian bawah, dipantat (botol)
 2. = **anooba:** bal — ball — bola
bodá = gene: bundel, bosje — bunch — bungkus, ikatan
bebi bodáána: bundel bebi — bunch of bebi — ikatan bebi
nota bodáána: bundel bataat — bunch of yams — ikatan ubi
bodaato: zie/see/lihat: b o d a
bodaipo = ebebe: half vol — half full — berisi seperdua
bodapogo tai: omslaan (van prauw) — capsized (of prau) — terbalik (tentang perahu)
bodawapuu tai: omslaan (van prauw) — capsized (of prau) — terbalik (tentang perahu)
bodija: 1. = **utu:** vuur — fire — api
bodija ba = bodija gako: as — ashes — abu
bodija dagumai-i: vuur aanmaken — to light fire — memasang api
bodija jakii: vuurzagen, lucifer aanstrijken — to kindle fire by rubbing sticks together, to strike a match — bikin api dengan gosok kaju, menggoréskan gorék-api
bodija kemo: houtskool — charcoal — arang
bodija pai-a: mooi opvlammen — to flare up nicely — menjala bagus
bodija padoke teega: het vuur brandt prachtig — the fire is burning splendidly — api itu menjala bagus
bodija poke: gloeiende houtskool — glowing charcoal — arang jang membara
bodija pugá: vlam, tong van vuur — flame, tongue of flame — njala, lidah api
bodija tiki: vlam — flame — njala
bodija wíi: vlam — flame — njala
bodija wíi tai: vuur aanwakkeren — to stir up fire — menghidupkan api

ibo bodija = neraka bodija: hel — hell — neraka
tani bodija: lamp — lamp — lampu
 2. kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
bodome (M): grote vissoort in Mapija en Pogi — big fish in Mapija and Pogi — djenis ikan besar di-Mapija dan Pogi
odu: boomsoort met grote blaren (Araliaceae) — tree with big leaves — sedjenis pohon jang berdaun besar
boga: suffix, wordt waarschijnlijk gebruikt om veelvoud uit te drukken — suffix, probably used to express plurality — achiran, barangkali menjatakan djamak
akapakaboga tai: plotseling verschijnen (b.v. van een stel varkens in de tuin) — to appear suddenly (e.g. pigs in the garden) — tiba-tiba datang (ump. babi² dikebun)
atiboga to jatiya: proost!, gezondheid! (zegt men als een kind niest) — Good health (said when a child sneezes) — harap séhat sadja (dikatakan kalau seorang anak bersin)
jooBoga: staan (van veel mensen), opgestapeld staan (ook van wolken) — to stand (of a crowd), to be piled up (also of clouds) — berdiri (tentang banjak orang), bertimbun-timbun (djuga tentang awan)
pakuboga tipai: zij waren in diepe slaap — they were in a deep sleep — meréka tidur njenjak
pouboga tai: aan de oppervlakte komen, uitkomen, opkomen van veel (bataten) — come to the surface, to come out, to come up of many (yams) — kelihatan dari banjak (ubi)
uta daaboga teete: er hangen veel vruchten aan de boom — there is a lot of fruit (hanging) on the tree — pohon itu berbuah banjak
bogi tai: voorover neigen — to bend, incline forward — menjungkur
bogiino tai: voorover buigen (van meederen) — to bow, to bend, to incline (of many) — menjungkur (tentang lebih dari pada satu)
bogii tai: in hete as duwen (van bataten) — to push (yams) into hot ashes — taruh (ubi) diabu jang panas
bogimai-i = boonai-i: dicht bij elkaar zetten van plantjes — to plant close together — menanam rapat²

nota totobe doba bogimai-i: bataat in de as leggen bij het poffen — to put yam into ashes for roasting — taruh diabu waktu membakar ubi

bogimo tai = zie/see/lihat: **bogimai-i bogiwai-a:** afdrijven — to float, to drift away — hanjut

koma bogiwaate: de prauw drijft af (b.v. eerst voeren ze gelijk op) — the prau drifts away (at first they were side by side) — perahu itu hanjut

bogobagi tikumii (P) = **pogopagi tai:** ineenstorten, alles dooreen schudden — to collapse, to muddle up — roboh, meng-gontjangan

bogo-bogo tai = **bego-bego tai** = **bogobagii:** schudden, wankelen (b.v. huis bij aardbeving) — to shake, to totter (e.g. house in an earthquake) — kintjah, gojang (ump. sebuah rumah karena gempa bumi)

bogomai-i = **pogomai-i** = **pogopagi tai:** ineenstorten (b.v. huis) — to tumble down (e.g. house) — roboh (ump. sebuah rumah)

boka: merg — marrow — sumsum
matoka boka: ruggemerg — spinal marrow — sumsum tulang belakang
mitoo boka: merg in beenderen — marrow in bones — sumsum tulang

bokai-a: sterven — to die — meninggal dunia

boká (M): val dood!, loop naar de maan — go to the devil! — nénék mojangmu!

bokata me: een gestorvene, een lijk — a dead person, a corpse — seorang jang meninggal dunia, majat

bokawouda: dodenrijk (men denkt zich dat aan de kust) — realm of the dead (thought of as situated at the coast) — tempat tinggal orang jang telah meninggal dunia (pada sangka orang tempat tsb. terdapat dipantai)

bokawouda uweegi: hij is naar het dodenrijk gegaan, hij is gestorven — he has gone to the realm of the dead, he is dead — ia telah berangkat ketempat tinggal orang mati, ia telah meninggal
inii bokawouda bage: wij leven in het land waarin we allemaal sterven — we live in the land in which we all die — kita hidup disuatu tempat dimana kita sekalian akan meninggal

edi bokaagi: het regende geweldig — there was a violent rainstorm — hudjan deras

edi bokaate: het regent geweldig — there is a downpour — hudjan deras

gobi bokaate: het is snikheet — stifling hot — panas terik

iniiwogi bokaiwogi: levenslang — life-long — selama hidup

me bokaagi: een grote vent, veel mensen — a big fellow, many people — seorang laki² jang amat besar, banjak orang

bokaiwogi: zie/see/lihat: **bokai**

bokawouda: zie/see/lihat: **bokai**

boke: val, strik (voor ratten enz.) — snare, trap (for rats etc.) — perangkap, djerat (untuk tangkap tikus dsb.)

boke mainai-i = **boke adeinai-i:** een val zetten — to set a snare, trap — memasang perangkap

boke ebeida: in de ratterval — in the rat-trap — didalam perangkap tikus

boko: borst, kruis, geraamte, frame, karkas, romp, klauw van roofdier — chest, cross, skeleton, frame, carcass, trunk, claw of beast of prey — dada, kerangka, salib, kuku seékor binatang buas

boko duwai-a = **bokoboko tai:** sterk maken, stevig vastbinden (b.v. pagger met rotan) — to make strong, to bind firmly (e.g. fencing with ratan) — menguatkan, mengikat dengan kuat (ump. sebuah pagar dengan rotan)

boko egepumai-a (P) = **kegepa ibo etai (P):** op iemand vertoornd zijn — to be angry with — memarahi seseorang, marah pada seorang

boko ibo = **boko kumi (P):** trots, erg boos — proud, very angry — besar hati, amat marah

boko ibo gai-a = **boko peu kai:** vertoornd zijn — to be angry with — marah

boko mitoo: borstbeen — breast-bone — tulang dada

boko tugu tai: op de borst kloppen — to beat the breast — tepuk dada

bokoumaa: kruisteken — sign of the cross — tanda salib

mana boko petai-a: knoop doorhakken, een zaak goed praten — to settle, solve the problem, to discuss a question thoroughly — memutuskan, membitjarakan suatu hal dengan baik

papaadou boko: brillenmontuur — frame of spectacles — rangka katja mata

kain bokoona: een rol (blok) kain — a roll (block) of kain — segulungan kain

pija bokouda = **kago wuditaida:** waar de zijtakken van een boom beginnen —

- where the side branches of a tree begin — tempat pada sebatang pohon tempat mulainya tjabang²
- bokoboko tai:** stevig vastbinden — to tie firmly — mengikat dengan kuat
- mana bokoboko tai = mana boko duwai = mana boopi kepai:** flink bepraten, met praten tot elkaar komen, spijkers met koppen slaan — to discuss thoroughly, to achieve some measure of mutual understanding by discussion, to hit the nail on the head — membitjarakan pandjang lébar, menjetudjui setelah bermupakat, memutuskan suatu hal dengan tepat
- bokogi tai = bukugi tai:** verward zijn, in de war zitten (b.v. touw, e d u) — to be confused, to be tangled (e.g. rope, e d u) — kusut (ump. tali atau rotan)
- bokomai-i:** met de klauwen vastpakken, krabben, oplichten — to clutch with claws, to scratch, to defraud — memegang dengan tjakar, garut, menipu
- akabokome tai:** elkaar afklauwen — to trounce each other — saling mentjakar
- bokouma:** boomsoort met vruchten waarvan de pitten eetbaar zijn — tree bearing fruit with edible kernel — sedjenis pohon jang bidjinja dapat dimakan
- bokoumaa:** zie/see/lihat: b o k o
- bokouto:** geweldig, enorm — huge, enormous — hebat
- gaa bokouto:** wat een touw! — what a rope! — alangkah besarnja tali itu!
- jekai bokouto:** kuit (van been) — calf (of leg) — betis
- boku = dugu:** betrokken, donker (van weer) — overcast, dark (of weather) — mendung, gelap (mengenai tjuatja)
- boku tai:** betrokken worden — to get overcast — mendung
- bokuwa:** boom waarvan de schors gebruikt wordt om touw te maken (Sterculiaceae: commersionia) — tree of which the bark is used for making rope — sedjenis pohon, kulitnja dipakai untuk bikin tali
- homeja (M):** slechte geest die in de mensen kruipt en ziekte en pijn veroorzaakt — evil spirit who creeps into people causing illness and pain — roh djahat jang masuk kedalam tubuh manusia (menjebabkan penjakit)
- bomo:** boomsoort (Ericaceae: Vaccinium wisselianum Sleum) — kind of tree — sedjenis pohon
- bomó tai:** gapen — to yawn — menguap
- bomouje = wei mege = tota mege:** oude kaurischelpsoort — kind of old cowry-shell — sedjenis kulit kerang lama
- bona:** knop (van boom, bloem etc.), spruit, scheut — bud (of tree, flower etc.), sprout, shoot — tunas (bunga, pohon dsb.), putjuk
- bona pakamai-i:** prachtig uitkomen van knoppen of spruiten — to bud, sprout splendidly — tunas-tunas itu tumbuh dengan baik
- bonamo = binei:** vis — fish — ikan
- bonikigi = bunikigi (P):** verward, rommelig, wanordelijk, slordig — confused, untidy, disorderly, slovenly — tak teratur, berantakan, tak teratur
- agijoudo amooona bonikigi kojo ka, dou ko ewo:** die dingen liggen zo rommelig door elkaar dat ik er geen overzicht meer over heb — it's such a confusion that I can't distinguish one thing from the other — barang-barang itu tak teratur sehingga saja tak tahu apa jang ada dan apa jang tidak ada
- bonikigi te tijake epeepi wei:** je moet niet zo slordig doen, zaai het goed — you should not be so slovenly, saw it properly — djangan serampangan, tabur dengan baik
- boo:** onkruid, gras — weeds, grass — rumputan, rumput
- boo bagai-a:** wieden — to weed — merimbass
- boopi:** grasbloemen — grass-flowers — bunga-bunga rumput
- boopu:** grassoort, onkruid — kind of grass, weeds — sedjenis rumput, rumputan
- komaabo:** onkruidsoort — kind of weed — sedjenis rumputan
- boonai-i = bogimai-i:** verbergen, wegstoppen — to hide, to conceal — menjembunjikan
- nota totobe doba boonai:** bataat onder de as stoppen — to push yams under ashes — taruh ubi dibawah abu
- mana boonai:** verzwijgen — not tell something, keep it a secret — mendiamakan, merahasiakan
- boopi (P):** puntje van de neus — tip of nose — udjung hidung
- boopi mitoo (P) = juma mitoo:** neustusenschoot — septum — sekat rongga hidung
- boopi mito:** het houtje door de neus —

piece of wood through the nose — kaju ketjil ditindik melalui hidung

boopii: zie/see/lihat: b o o

boopu: zie/see/lihat: b o o

boowai-a:

peka boowai = peka boonimake tai: knipperen met de ogen (b.v. bij een stervende) — to blink with eyes (e.g. at the point of dying) — kedip²

mijo boowai: neerstrijken (b.v. vliegtuig, vogel, pijl) — to alight (e.g. of plane, bird or arrow) — hinggap (dari burung), mendarat (dari kapal terbang)

bopigo tai: krabben met klauw — to claw — mentjakar

botaake = jedema: opgeschoten jongen (gezegd als men boos is of uit scherts) — hobbledehoy (address in anger or joke) — seorang anak laki² jang agak besar (dipergunakan kalau orang marah atau setjara bergurau)

agaana botaake aki uwii: jij snaak, schiet op: — you, nuisance, hurry up — ajo, lekas!

bote: boomsoort, waarvan het hout gebruikt wordt om bogen te maken — tree, of which the wood is used for making bows — sedjenis pohon, kajunja dipergunakan untuk bikin busur

botomaawii: inslikken (ongekauwd), doorslikken — to swallow (without chewing) — telan (dengan tak dikunjah)

bou: 1. wind — wind — angin

bou ewanai-i: wachten tot de wind gaat liggen — to wait till the wind subsides — tunggu hingga angin mati

jaweibou (P) = badaabou: Z.W.-wind (is er vooral 's avonds) — south-west wind (usual wind in the evening) — angin barat daja (biasanja waktu soré)

gakuga dege bou: wind van over de bergen — wind from the mountains — angin jang turun dari gunung

jugijobou = uwaibou: wind uit de richting waar de zon ondergaat (is er vooral 's morgens) — wind from the direction of sunset (usually in the morning) — angin jang bertiup dari arah matahari terbenam (biasanja waktu pagi)

kaibou = waijage: oostenwind (is er vooral 's avonds) — east wind (usually in the evening) — angin timur (biasanja waktu soré)

2. = **ijo bou (P) = ijo bugii:** haar knippen, veren plukken — to cut hair, to pluck feathers — gunting rambut, tjabut

bulu

boudiidai = boumoudai: ondergelopen grasland — flooded grassland — padang rumput jang terendam air

boudiidaiga pou: over het ondergelopen land bomen (met prauw) — to punt over flooded land (in prau) — bergalah melalui tanah jang terendam air (dengan perahu)

bougo tai: mislukte worp (van varken) — miscarried litter (of pigs) — keuguran (seëkor babi)

bougu: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung

boujo = owaa ije: dakbedekking (b.v. van widime, jage, boomschors) — roofing material (e.g. of widime, jage, treebark) — atap (ump. widime, jage, kulit kaju)

kamu boujo = maaku boujo: tak of boompje waarmee men kamu tai pleegt te doen — branch or tree used in white magic rites — ranting atau pohon ketjil jang dipergunakan waktu diadakan kamu tai. Boomsoorten hiervoor gebruikt / kinds of trees used for this purpose / djenis-djenis pohon jang dipakai untuk ita: otikai, deeba, goko, damaa, daagu

bouma (P) (Myrtaceae Xantomyrtus) = witu: brandnetel — stinging nettle — djelatang

boumoudai = boudiidai: ondergelopen grasland — flooded grassland — padang rumput jang terendam air

bubai-a (P) = wigou = bibai-a (P): scheuren (van kleren), aftrekken (van bananenblad), verscheuren (van papier) — to tear (of clothes), to tear off (of bananaleaf), to tear to pieces (of paper) — sobék (dari pakaian), tjabut (daun pisang), tjabik (kertas)

mana bubai-a: de zaak goed doorpraten — to discuss the matter thoroughly — membitjarakan suatu hal setjara pandjang lébar

bubu: aars, achterwerk — buttocks — pantat

bubukamu: stuitbeen — coccyx, tailbone — tungging

bubumugu: aarsgat — anus — lobang pantat

bubuujo: vogelstaart — tail of bird — ékor burung

uwo bubu tai = uwo taataa tai: zwemmen — to swim — berenang

bubugi: boomsoort (Podocarpaceae: Podocarpus), waarvan o.a. prauwen gemaakt worden — tree used for making prau — sedjenis pohon jang dipergunakan untuk bikin perahu

bubujawigi: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung

bubukai-a: gekronkeld in elkaar liggen (b.v. van slang, poes), slingeren (van rivier) — to lie coiled up (e.g. of snake, cat), meander (of river) — melingkar (ump. dari ular, kutjing), berkélok-kélok (sungai)

bubukamakita: in een cirkel — in a circle — dalam lingkaran

bubukamu: stuitbeen — coccyx, tailbone — tungging

bubumugu: aarsgat — anus — lubang pantat

bubuno tai: ronderdraaien (b.v. prauw in draaikolk) — to turn round (e.g. of prau in a whirlpool) — memutar (ump. sebuah perahu dipusaran air)

bubuudi: een grote eetbare rups, lichtblauw van kleur — big edible caterpillar of light blue colour — ulat jang dapat dimakan dan berwarna biru muda

bubuujo: zie/see/lihat: b u b u

buda: klimplant (als rotan gebruikt, de liaan wordt als bindmateriaal gebruikt) — climbing plant (used as cane, the stems are used as rope) — tanaman jang merambat (dipergunakan sebagai rotan untuk mengikat barang sesuatu); soorten b u d a / kind of climbing plant / djenis b u d a : u t i , e d a , b u d a , p u g a i , o n e b a d o (M)

nota buda: welig gras van bataten — luxuriant crop of yam — tanaman ubi jang tumbuh dengan baik

budaa: casuaris — casuary — burung kasuari

budaijo: casuarisveren — feathers of casuary — bulu burung kasuari

budii:

jege budii: ophouden met huilen — to stop weeping — berhenti menangis

buga: echtgenoot — spouse — suami, isteri

bugaija: echtpaar, stel — married couple — orang jang sudah kawin

buga wido: drie wederhelften/man met twee vrouwen — a married trio, man with two wives — tiga orang suami-isteri, seorang laki beristeri dua

eba bugaija duwai-a: de regenkap per

stel (d.i. twee aan twee) afknippen/losmaken — to cut from rain-cape parts (two at a time) — memotong (membuka) sebuah e b a setjara dua berangsur-angsur

bugi = tai (P): tuin, aanplanting — garden, plantation — kebun

bugi einai-a: tuin voor iemand maken — to make a garden for someone — memasang kebun untuk seorang

bugi tai: tuin maken, in de tuin werken — to make a garden, to work in a garden — memasang kebun, mengerdjakan kebun

bugi begaana: helft van de tuin — half of the garden — separuh dari kebun

bugiida = bugeepa uwii: naar de tuin — to go to the garden — pergi ke kebun

bugii:

ijo bugii = ijo bou (P): haar knippen, veren plukken — to cut hair, to pluck feathers — gunting rambut, tjabut bulu

egó kapo bugidaa: rij blote tanden — row of bare teeth — dérétan gigi

konaijo bugii: scheren — to shave — mentjukur

eba bugimakai-i = ekadimakai-i: regenkap afdoen — to take off raincape — menanggalkan e b a

bugou: w o d a -soort — kind of w o d a — sedjenis w o d a

bugubugu tai:

peka bugubugu tai: met de ogen knippen — to wink with the eyes — mengedjapkan mata

bugumai-i: sluiten (van ogen) — shut (eyes) — menutup mata

buguu tai: 1. = **peka buguu tai:** knip-oogje geven — to wink, to give a wink — main mata

2. afwachtende houding aannemen om iets te ontvangen, iets verwachten — assume an expectant attitude in anticipation of receiving something, to expect something — menanti, menantikan sesuatu

3. zitten te schransen — to gorge oneself — makan setjara rakus

aki to (mijo) buguu teete = aki to noote: zit jij daar alleen te schransen (op je hurken) en geef je mij niets — are you squatting there just gorging yourself and giving me nothing — engkau makan dengan rakus dan engkau tak kasih apa-apa kepada saja

4. **ekowai-a to buguuduwa tai:** steeds

maar door werken — to keep on working
— bekerdja dengan tak berhenti

buguuduwa kei tai = mugumai-i = muu atii: zich inspannen — to exert oneself — berusaha sekuat-kuatnja

ita to buguuduwa tai: doorreizen, zonder rusten doorgaan — to travel on, to go on without rest — meneruskan perjalan-lanan tanpa beristirahat

buguwa: bos, woud — wood, forest — hutan

buka: 1. soort sterke bamboe, pijlsoort met een punt van buka, gebruikt voor het doden van varkens en mensen — strong kind of bamboo, kind of arrow with a point of buka used for killing pigs or men — sedjenis bambu jang kuat, sedjenis anak-panah dengan udjung terbuat dari buka dan jang dipergunakan untuk membunuh babi dan manusia

buka nai-o: feestvieren door varkens te slachten — to hold a celebration involving the slaughtering of pigs — pésta dengan menjembelih babi

2. = **tawe:** mesje van bamboe of idee — small knife of bamboo or idee — pisau terbuat dari bambu atau idee

bukaa (P) = dani: evenals, gelijk — like, just as — seperti

bukaa: krokodil — crocodile — buaja

bukaka tai:

me bukaka tai: in stilte mensen bij elkaar trommelen — to summon people stealthily — mengumpulkan orang dengan diam²

bukakato (P): uitroep: jéé!, enorm!, geweldig! — marvellous, wonderful! — bukan main!

bukei (M): rot! verdorie! zo is het! — what a nuisance! — sajang sekianlah, begitulah

bukei bega: een rot berg — a nuisance of a mountain — bukan main sukarnja (mendaki) gunung itu

bukei didi: erge pijn — a severe pain — amat sakit

bukei me: rot lui — scoundrels — orang djahat

bukei nati: is het werkelijk waar? zeg het me eens — is it really true? Say it again — apakah betul² demikian? katakanlah sekali lagi kepada saja

Note: met deze uitdrukking vraagt men om hetgeen gezegd is nogmaals uitdrukkelijk te bevestigen — with this expression one asks an emphatic repetition

and confirmation of what has been said — dengan pertanyaan tsb. itu dimaksudkan supaya apa jang telah dikatakan diulang sekali lagi untuk menguatkannja

bukii:

waka bukii: een vrouw huwen — to marry a woman — mengawini seorang perempuan

ebukai-i: iemand afhaken, iemand weghalen uit een penibele toestand (b.v. uit het water) — to call for, fetch a person, to save a person from a difficult, dangerous situation (e.g. someone almost drowning) — menjemput seseorang, meluputkan orang daripada bahaya (ump. dari air)

te kabukaipagi: hij zal je niet pakken (gezegd wanneer een kind bang is voor iemand) — he won't catch you (said to frightened child) — ia tak akan pegang engkau (dikatakan kepada seorang anak jang takut supaja ketakutannja hilang)

Note: ebukai-i wordt gebruikt voor: verlossen — is used for: to redeem — dipergunakan untuk: menyelamatkan

meido ebukeigi me: Verlosser der mensen — Redeemer of man — Penjelamat, Penebus

bukugi tai (P) = bokogi tai: in de war

zitten (van touw etc.) — to be tangled (of rope etc.) — kusut (tali dsb.)

buna: zwart of donker van kleur — black or dark of colour — hitam, tua (tentang warna)

bunapa: donker ras — dark race — bangsa jang bekulit hitam

bunabodija: kaurischelp-soort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

bunamooje: op een na de jongste jongen — the second youngest boy — anak jang kedua dari bawah

buna mabii: zie/see/lihat: dege, mabii

bunamai-i = digimai-i: zwart/vuil/donker worden — to become black, dirty, dark — mendjadi hitam/kotor/gelap

bunapa: zie/see/lihat: b u n a

bunabodija: kaurischelp-soort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

bunikigi: verward, rommelig — muddled, untidy — tak teratur, berantakan

bunita: donker van kleur, duister — dark of colour, dark — tua (tentang warna), gelap

dagi bunita: onontwikkeld (verduisterd) van het verstand — uneducated (darkened) of mind — tak terpeladjar

bunu: imborst, karakter — disposition, character — budi pekerti, tabiat

bunu egaa = bunu enaa = ba enaa (P): edelmoedig, milddadig — gracious, generous — murah-hati, murah-tangan

bunu etopai-i = monoo etai = kuwei menii: iemand iets beletten door woorden — to stop a person by persuasion — menghalangi orang berbuat sesuatu
bunu peu: gierig, egoistisch, slecht — stingy, egoistical, bad — kikir, bersifat egois, djahat

buta = tomo: framboesia in het beginstadium (d.i. kleine zwerende wondjes) — framboesia in initial stage (i.e. small, suppurating sores) — taraf permulaan penjakit frambusia

abu buta: grote, zwerende wond — big festering sore — luka jang besar dan bernanah

butu: hoek — corner — sudut

ebe butu: mondhoek — corner of the mouth — sudut mulut

maki butu: landtong — spit of land — udjung tanah

uwo butu maki butu = uwouje makiije: overal — everywhere — dimana-mana

buumai-i:

uwo buumai: baden — to bathe — mandi
uwo ebuumai: iemand onderdompelen — to immerse — menenggelamkan seseorang

buwa: waterhoentje — moor-hen — ajam-ajaman

buwii: inkrimpen, kleiner worden — to shrink, to become smaller — mengerut, susut

epoo buwii: mager worden — to get thin — mendjadi kurus

ani epoo buweete: ik word mager — I am getting thin — saja mendjadi kurus

epoo buwii beu: flink groot blijven (van het lichaam) — to remain big (of body) — tetap besar sekali (tubuh)

buwo: grassoort — kind of grass — sedjenis rumput

buwopoo: bataat-soort — kind of yam — sedjenis ubi

D

da: ga je gang maar, geef maar op — go on, have your way!, do give it! — mari, berikanlah kepadaku

da kodaa! nauwi: ja goed, vriendin, ga maar mee — come on, friend, do come with me — ja baik, sobat, ajo turut sadja

ibo kou motii, da!: vooruit pak die grote! — there, take that big one — ajo, ambillah jang besar itu!

kagiine? Da! Ani nagi: moet ik je slaan? Sla maar op! — must I give you a thrashing? Go on, then! — haruskah saja pukul engkau? Pukul sadja!

kapogei je kou, da(=notee): dat (schuur) papier is er toch voor (om te poetsen) — of course that sandpaper is there for (polishing) — bukankah kertas itu (untuk menggosok?)

naimai da!: geef maar op! — just give it to me — mari, berikanlah kepadaku

daa: 1. daajawii = daakumii = epijai-a = jukumai-i: (op-)hangen — to hang — gantung

lampu daajawijake topa: de lamp hangt — the lamp hangs — lampu itu tergantung

daaboga tai: hangen (van veel vruchten) — hanging (of a lot of fruit) — ada banjak (buah)

pijaida uta umina daaboga tipai: er hangen veel vruchten aan de boom — there is a lot of fruit hanging on the tree — ada banjak buah dipohon itu
daadaa tai: afhangen, hangen — to hang from, to hang — bergantung. Zie/see/lihat: -d a a

daanii = daawadaa tai: hangen (van vruchten) — to hang (of fruit) — bergantung (tentang buah)

mijaato tahun kou pijaida uta ena to daaneetega: vorig jaar hing er maar een vrucht aan de boom — last year there was only one fruit on the tree — tahun lalu hanja ada satu buah dipohon itu
 2. drukt een verbod uit — denotes a prohibition — menjatakan suatu larangan

daa agijo: verboden dingen — forbidden things — barang-barang jang dilarang

daa no akaate tai: jullie mogen zo niet met elkaar omgaan — you should not

go on living together like this — kamu tak boleh bergaul setjara begitu
daa-owaa: menstruatiehuisje — menstruation-house — rumah tempat seorang perempuan harus tinggal selama haid (datang-bulan)
daa tuma: familie waarmee men b.v. niet mag trouwen — family one may not marry with — keluarga jang tak boleh dikawini oleh seseorang
daadaa tai: verbod uitvaardigen — to prohibit, forbid — melarang
daanaago = daaja: zondag — Sunday — hari Minggu
daaputu: week — week — minggu
wijaume ka daa kitaida (daaja): vrijdag vóór eerstvolgende zondag — the Friday before next Sunday — hari Djum'at sebelum hari Minggu j.a.d.
amaija ka daa kitaida: dinsdag na afgelopen zondag — the Tuesday after last Sunday — hari Selasa sesudah hari Minggu jang lampau
-daa: onvervoegd achtervoegsel dat het werkwoord een onovergankelijke betekenis geeft en gebruikt wordt bij meervoudig onderwerp (zie: -d o k e dat gebruikt wordt bij enkelvoudig onderwerp) — uninflected suffix, rendering the verb intransitive; used with plural subject (see: -d o k e which is used with singular subject) — achiran tak tertasrif jang dipakai dengan pokok kalimat djamak (lihat: -d o k e untuk pokok kalimat tunggal)
me umina joonidaa teete: er staan veel mensen — there are many people — disana ada banyak orang
daaboga tai: hangen van veel (vruchten aan 'n boom) — a large quantity of (fruit) hanging (from a tree) — ada banyak (buah-buah dipohon). Zie/see/lihat: d a a
daabu: klein kikkertje — small frog — katak ketjil
daadaa tai: 1. = **pinapina tai:** naakt zijn (alleen gebruikt voor mannen) — to be naked (only said of men) — telandjang (hanja tentang kaum laki²)
 2. afhangen, hangen — to hang from, to hang — bergantung, gantung
 3. verbod uitvaardigen — to prohibit, forbid — melarang. Zie/see/lihat: d a a 2
daadoke tai: afhangen, hangen — to hang from, to hang — bergantung, gantung. Zie/see/lihat: -d o k e

jagaa daadoke tita, me tagumai peu: het is erg steil, afdalen is gevaarlijk — it is very steep, the descent is dangerous — sangat tjuram, menuruni adalah berbahaya
daago menemene tai: uitdagen, tarten, plagen — to challenge, to defy, to tease — menantang, menggoda
daagu = magaumu: u d e-soort, hoogop groeiende plant met lange, smalle, roodbruine bladeren; wordt gebruikt bij k a m u t a i en k e g o t a i; Liliaceae: Cordyline — kind of u d e plant growing to considerable height with long narrow reddish leaves; used with k a m u t a i and k e g o t a i — sedjenis ude, tumbuhan tinggi dengan daun pandjang tipis berwarna mérah-sawo dan dipakai pada k a m u t a i dan k e g o t a i
daaja = daanaago: zondag — Sunday — hari Minggu
daajapiije tai: slingeren met rotan/touw/tak die aan één kant ergens aan vastzit — to swing rattan/rope/branch of which the upper end is secure or made fast — menggojangkan rotan/tali/tjabang
daajawii: ophangen — to hang — gantung. Zie/see/lihat: d a a 1
daakigi = daapigi tai: in moeilijkheden zitten, met veel beroerdigheden te kampen hebben — to be in trouble, to be in difficulties — sedang mengalami kesukaran
daakumii: ophangen — to hang — gantung. Zie/see/lihat: d a a 1
daamenii: hengelen, vissen — to angle, to fish — mengail
daana (P) = dedaana: vervolgens, daarna — then, next — lalu, setelah itu
daanaago: zondag — Sunday — hari Minggu
daanii: ophangen — to hang — gantung. Zie/see/lihat: d a a 1
daapigi: zie/see/lihat: d a a k i g i
daaputu: week — week — minggu
daawa: moeilijk leven — to lead a hard life — hidup berat
okaija umitou ko daawa: hij heeft 'n moeilijk leven — he has a hard life — ia hidup dengan susah
daawadaa tai: hangen (van vruchten) — to hang (of fruit) — bergantung (tentang buah-buahan). Zie/see/lihat: d a a 1
daba: klein, arm, gering, dierbaar, lief — little, poor, dear, pretty — ketjil, hina,

- manis, kekasih
daba bage: arme drommel — poor wretch — fakir miskin
daba ejaikai: iemand vernederen — to humiliate — menghina seseorang
dabaga jajaikai: een beetje achter/over laten voor hem — to leave something for a person — tinggalkan sedikit untuk dia
daba gaa: klein tijdje — a little while — sedikit waktu
daba kei ke: het zijn rotters! — they're a bad lot — keparat meréka semua
gapa daba: doof — deaf — tuli
joka daba: lief joch — nice lad — anak manis
dabadaba etai: iemand aanhalen, liefhebben — to fondle, to like, to love — membelai seseorang, mentjintai
dabadaba tai: klein maken, kleineren — to ridicule, to disparage — mengetjilkan, meremehkan
kagi daba: mijn schattebout — my love — anukku jang manis
dabaapigu tai: kwijnen/afsterven (van gewassen) — to wither (of crop), to die — merana, mati (tentang tumbuh-tumbuhan)
dabadijo: tovermiddelen, die men b.v. in 't draagnet draagt tegen ziekten (talisman), of waarmee men mensen aanstrijkt — charms e.g. worn in the carrying net as a protection against sickness (talisman) or carried for touching others with — alat guna-guna jang disimpan dalam a gija supaja tak dapat sakit atau untuk menjentuh orang lain
dabagi tai: slecht groeien (b.v. een boom, die geen zon krijgt) — to grow stunted (e.g. of tree which gets no sun) — tumbuh kurang baik (ump. pohon karena kekurangan sinar mata hari)
dabai: het varken dat men na de betaling van de bruidsschat aan de broers van de bruid moet geven, nadat zij met de man heeft samengewoond — the pig which after payment of dowry is given to the bride's brothers after the marriage has been consummated — seekor babi jang sesudah orang membajar emas kawin harus diberikan kepada saudara laki² pengantin perempuan sesudah pengantin itu dan suaminja bersetubuh
dabe = titi (P) = tuwo: modder, klei, slijk — mud, mire, ooze — lumpur, tanah liat
dabeedabee tai: gek zijn, idioot zijn — to be mad, crazy — gila
dabeedabee mana ko te wegai: spreek geen onzin — don't talk nonsense — djangan beromong-kosong
dabeuwo: beloning, door het oorlogshoofd gegeven aan iemand die tijdens een oorlog 'n vijand heeft vermoord — reward given by the chief to the man who, during a battle, has killed an enemy — hadiah jang diberikan oléh seorang pemimpin perang kepada seseorang jang telah membunuh musuh dalam perang
dada: rij, (bataten-)bed, couplet — row, bed of yams, couplet — dérét pesemaian ubi, bait
dadadada: op rijen, in de rij — in rows, in line — berdérét, berbaris
dadago tai: 1. zonder vruchten, leeg — barren, empty — tak berbuah, kosong
 2. gestreept (b.v. kleren) — striped (e.g. of clothes) — bergaris (ump. pakaian)
ani awata dadago teete: ik druij van het zweet — I am dripping with sweat — saja sangat berkeringat
dadapapa tai = kigikuwa tai: uitdruipen, zorgen hebben, in verwarring zijn — to drain, to worry, to be uncertain, confused — menitik, mengalami kesukaran, bera-gu-ragu
dadapapa tijawii: verwarring veroorzaken — to cause confusion — menjebabkan kekatjauan
ekina kodo ama dadapapa meega ka joka papa gaa: het varken heeft jongen geworpen, want ze komt met hangende borsten aan — the pig has just had a litter, for it walks with hanging dugs — babi itu beranak karena tétéknja sarat
jagamo kodo edani gaa emo ma dadapapa wadoujo keega: kort daarop kwam de vrouw druipend van bloed te voorschijn — shortly afterwards the woman appeared dripping with blood — tak berapa lama kemudian tampaklah perempuan itu dengan berlumuran darah
Pekaamaadi emo dadapapa iniija bugiida make meega: Pekaamaadi kwam met bebloed hoofd uit onze tuin — Pekaamaadi came out of our garden with her head covered with blood — Pekaamaadi datang dari kebun kita (kami) dengan kepala berdarah
dade: groentesoort — kind of vegetable — sedjenis sajuran
dadeja: klaversoort, onkruid, klaveren (bij kaarten) — kind of clover, weed,

clubs (at cards) — sedjenis rumput, daun semangi (pada permainan kartu)
daga: Podocarpaceae: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

dagai-a = ubai-a: zoeken (schelpen, voedsel) — to look for (shells, food) — tjari (kerang, makanan)

1. **dagaawii:** in een draagnet doen wat men bijeen gezocht heeft — to put what has been collected into a carrying net — menaruh dalam agija apa jang telah dikumpulkan

dagaawe tai = motaawe tai: in een draagnet doen van meerdere dingen — to put several things in a carrying net — menaruh beberapa djenis barang dalam sebuah agija

ekina dagaawijake jaweegi: hij ging daarnet voorbij met een varken in zijn net — he went by just now with a pig in his net — baru² ini ia lewat dengan seekor babi dalam agijanja

emaida uwii no, nota niidagaawei: kom laten we naar het danshuis gaan, maar eerst bataten bijeen zoeken — let us go to the dance-house, but first we'll collect yams — marilah kita pergi kerumah-tari; tapi sebelumnja kita kumpulkan ubi

2. **dagago tai:** bijeen zoeken — to gather, collect — mengumpulkan

3. **daganai-o:** inslikken, opslokken (b.v. door de madou) — to swallow (e.g. by the madou) — menelan (ump. oleh setan air)

dagi = utugu (P): voorhoofd — forehead — dahi

dagi buka: verlicht verstand, ontwikkeld, knap, schrander — enlightened, educated, clever — tjerdas, pintar, tjerdik

dagi doba dokii: verantwoording dragen, verantwoordelijk zijn, niet vergeten — to bear responsibility, to be responsible to, not forget — bertanggung djawab, tidak lupa

dagi maida/doba makitou: niet vergeten — not forget — tidak lupa

dagi mitoo: schedel — skull — tengkorak
dagi pouwo = dagi uwita: kaalhoofdig — bald — gundul, botak

dagi wagii: (iemand) op 't hoofd slaan — to hit a person on the head — memukul kepala seseorang

dagiimouda dokii (P) = migouda dokii: op het hoofd dragen — to carry on the head — membawa barang diatas kepala

dagiuto (P) = migouto: kop zonder

romp, ook gebruikt voor postzegel — head without trunk, also used for stamps — kepala tanpa tubuh, djuga dipakai untuk perangko

dimi dagi doba makii: aan iets blijven denken, niet vergeten — to keep thinking of, not forget — tetap ingat akan, tak lupa

jape dagi duwai-a: vrede sluiten, strijd beëindigen — to make peace, to end conflict — berdamai

mana dagi duwai-a: oordeel vellen, uitspraak doen — to pass judgement, to pronounce (sentence) — memutuskan hukuman

me dagi duwai-a: koppen snellen — head-hunting — mengajau

me dagi duwamakai-i: samenkomen van veel mensen om oorlog te voeren — gathering of many people to wage war — banjak orang berkumpul untuk berperang

pija dagi duwamakai-i: klaar zijn met houthalen — to have finished fetching wood — sudah selesai mengambil kaju

tani dagiida = tani epouda: 12 uur, als de zon boven je hoofd staat — noon, when the sun is directly overhead — pukul 12, saat matahari tepat diatas kepala

tawa dagi = taka dagiuto: sigarettenpeukje — cigarette butt — puntung rokok

dagiida:

tani dagiida: 12 uur — noon — pukul 12
dagiito (P) = dagiuto (P) = kagokago: korte scherpe pijlen met weerhaakjes — short sharp arrows with barbs — anak panah jang pénédek, tadjam dan jang beruit

dagiuto (P): 1. **dagiuto:** zie/see/lihat : dagiito

2. **migouto:** kop zonder romp, postzegel — head without trunk, stamp — kepala tanpa tubuh, perangko

3. **tawa dagiuto:** sigarettenpeukje — cigarette butt — puntung rokok

dagiwogi: vol koppen (gezegd van 'n prauw vol mensen waarvan men alleen de hoofden ziet) — full of heads (said of prau full of men of whom only the heads are visible) — banjak kepala (dikatakan pada sebuah perahu jang penuh orang tetapi jang kelihatan hanja kepala-kepala meréka)

dago: (Rutaceae: evodia) boomsoort met

grote vleermuisachtige stinkende bladeren en lange, oneetbare vruchten; de bladeren worden wel op wonden gelegd — tree with big bat-like stinking leaves and long inedible fruit, the leaves are sometimes placed on wounds — sedjenis pohon dengan daun² pandjang berwarna agak kuning dan tak dapat dimakan; daunnya besar dan berbau serta baunya seperti tjodot; daunnya djuga dipergunakan untuk menutupi luka

dagoona: zie/see/lihat: d a g u

dagouwo:

dagouwo nai-o = **dagouwo tuumai:** 'n varken slachten uit medelijden wanneer iemand gestorven is — to kill a pig as a token of grief at somebody's death — menjembelih seekor babi sebagai bélasungkawa sesudah seorang meninggal dunia

dagu: vertrek, kamer, afdeling in een huis, stookplaats (b o d i j a d a g u) — compartment, room, partitioned section in a house, fireplace — bilik, bagian, rumah, dapur

ago dagoona enz.: eerste nachtwake — first hours of the night — saat péndék sesudah bulan terbit. Zie/see/lihat: a g o o

bodija dagoona dagumai: nog eenmaal het vuur aanwakkeren — build the fire up again — menghidupkan api sekali lagi

dagoona: een kamer — a room — sebuah bilik

mege dagu widaago motii: voor de 3e keer schelpen aannemen voor het uithuwelijken van een vrouw — to accept shells for the 3d time for marrying off a woman — menerima kulit kerang untuk ketiga kalinya sebelum mengawinkan seorang perempuan

tawa dagu nai-o: een strootje roken — to smoke a (straw) cigarette — mengisap rokok

dagumai-i = **dagu atii:** aanmaken van vuur — to light a fire — memasang api

dai: 1. = **daibuda:** klimplant waarvan de bast gebruikt wordt om touw te maken: Bignoniaceae: Tecomanthe — climbing plant of which the bark is used for making string — tanaman jang merambat, jang kulitnja dapat dibikin tali

2. **gane dai:** steeds misschieten (met pijlen) — to miss always (shooting with arrows) — selalu tak kena (dengan anak panah)

okai gane dai kidi: hij schiet steeds mis — he always misses — bidikannya selalu melését

daibuda: zie/see/lihat: d a i 1

daidai tai: plat trappen, kapot drukken, aanstampen — to trample, to crush, to stamp on — indjak sampai rata, indjak sampai keras

daijadawe: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

daijai = **dajai** = **ditou:** vliegende hond, vleermuis — flying fox, bat — kalong, tjodot

daijai (P): bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

daimai-i: vertreden, op iets trappen, wraak nemen, vermeerderen — to trample, to tread on, to take revenge, to add — mengindjak, mengindjak sehingga rusak, membalas dendam, tambah

daimijawii = **mijo jaikai-i:** weer goed maken, afkopen (van schade, moord, belediging), schadeloos stellen, vrijkopen — to make up for, to make a compensatory payment for (damage, murder, offense), to indemnify, to buy off — mengganti kerugian, pembunuhan, penghinnaan, menebus

dimi daimai-i: 'n berg overtrekken — to cross a mountain — melalui sebuah gunung

nijadaimijawita Ki: Die ons heeft vrijgekocht, onze Verlosser — He who has redeemed us, our Redeemer — Jang menebus kita, Penebus kita

ebe daimai: bekvechten, kiffen — to quarrel, to wrangle — bertengkar

mana akadaimai: elkaar in de rede vallen — to interrupt each other — saling memotong pembicaraan

mana ko te akadaime niitai, anija tiga kiwegaine ka: laten we niet op elkaars woorden zitten vitten, laten jullie mij nu eerst wat zeggen — let us not quibble, let me have my say — djanganlah kita saling mengetjam, biarkan saja bitjara dulu

nota daimai-i = **nota bedamai-a:** bataten planten, aanaarden — to plant yams, to cover over with earth — menanam ubi, menambak, menutupi tanaman ubi dengan tanah

daimita: er overheen, erbij geteld — moreover, besides that — lebih, dihitng djuga, tambah

mepina daimita muto: tachtig (over de 60 heen nog 20) — eighty (60 and 20)

more) — delapan puluh (60 tambah 20)
dajai: vleermuis — bat — tjodot
daka: vet, spek — fat, pork — lemak, lemak babi
daka tibii muge tibii: mager spek — lean pork — daging tak berlemak
daka totobe tai: vet smelten — to melt fat — mentjairkan lemak
ekina daka: varkensvet — pig-fat — lemak babi
dakaa ti (M) = **jaiki**: laat af! — stop that! — djangan!, hentikan!
dakaga pitaga tai = **kagabugu tai**: prachtig ontkiemen van gewassen — to sprout splendidly — tumbuh-tumbuhan jang berkuntum dengan bagus
dakagai = **teke**: kleine kikvorssoort met gele buik — kind of small frog with yellow belly — sedjenis katak ketjil dengan perut berwarna kuning
dakai = **debuu**: zacht (b.v. goed gekookte bataten) — tender (e.g. of well cooked yams) — lunak (ump. ubi jang dimasak lama)
daki: 1. rode aardsoort — red soil — sedjenis tanah mérah
 2. aas (b.v. van zoete aardappelen om u di te vangen) — bait (e.g. of yams for catching u di) — umpan (ump. ubi untuk menangkap u di)
 3. **daki-daki**:
pija daki-daki tai: hout klein hakken — to hack wood into small pieces — tebang kaju hingga ketjil²
dakii tai: aankomen, arriveren — to arrive — tiba
dakijai: boomsoort (Aquifoliaceae: Ilex) — kind of tree — sedjenis pohon
dakimai-i = **gapii**: smoren (in een kuil met hete stenen) — to cook (in a pit with hot stones) — membakar (dengan batu-batu panas didalam sebuah lubang)
dakimai-i (M): neerkomen (van pijl) — to come down (of arrow) — djatuhnja (anak panah)
dako: 1. boomsoort (Are: Anomopanax): met stinkende bladeren die gebruikt worden als afweer tegen boze geesten bij **k a m u t a i** (talisman) — tree with stinking leaves used as charm against evil spirits with **k a m u t a i** — sedjenis pohon dengan daun-daun jang berbau busuk, jang sewaktu mengadakan mantera, dipergunakan sebagai alat penolak roh-roh djahat
 2. **dako-dako tai**: drijven, kalm aan voort-

bewegen — to float, to move on slowly — mengapung, bergerak maju dengan perlahan

dakoo:

dakoo tai: 1. irriterend op iets kauwen, smakken — to chew in an irritating way, to champ — usik, ketjap

2. verspreiden van geruchten of berichten, overbrengen aan de man in kwestie wat men over hem vertelt — to spread rumours or information, to tell the man concerned what has been said about him — menjiarkan kabar angin, kabar, men-tjeriterakan kepada orang jang bersangkutan apa jang ditjeriterakan tentang-nja

damee: boomsoort (Santalaceae: Exocar-pus) die men gebruikt bij **k a m u t a i** — tree of which the wood is used for **k a m u t a i** — sedjenis pohon jang dipakai untuk berbuat mantera (gunaguna)

damii: sterven van veel mensen/dieren tegelijk (b.v. bij epidemie of als 'n varken dode jongen werpt), uitsterven — to die (man and animals) many at the same time (e.g. victims of epidemic or dead litter of pig), to die out — banjak orang/binatang jang mati serentak (karena ump. suatu wabah penjakit, atau kalau seekor babi beranak anak²-mati), habis mati

damijo: boomsoort waarvan de bast gebruikt wordt voor het maken van touw — tree of which the bark is used for making string — sedjenis pohon, dari kulitnja dibikin tali

damo: deur — door — pintu

akaadamo = **papaadoudamo**: raam, venster — window — djendéla

damo kebai-a: deur openen — to open door — membuka pintu

damo munii: deur sluiten — to shut door — tutup pintu

damo tamu tai: klink oplichten, deur openstoten, tegen de deur stoten — to lift the latch, to push the door open, to knock against the door — angkat kantjing pintu, menolak pintu hingga terbuka, mengetuk pintu

damouto: deurpost — doorpost — djenang pintu

damoutoopa: bij de deur — at the door — dekat pintu

damouto: zie/see/lihat: **d a m o**

damuwe: wilde groentesoort; Umbellife-

rae indet. *Uenanthe javanica* DC — sort of vegetable that grows wild — sedjenis sajur an hutan

ogai ka damuwe: selderij — celery — selderi

dane: het schortje (m o g e) dat getrouwde vrouwen en huwbare meisjes dragen — covering (m o g e) worn over the pudenda by married women and marriageable girls — m o g e (jakni sedjenis roki jang hanja dipakai oleh anak perempuan jang sudah kawin atau dapat dikawin)

daneta (M) = api: meisje (dat 'n m o g e draagt) — girl (wearing a m o g e) — gadis (jang memakai m o g e)

dane moge (M): schortje van een volwassen vrouw — m o g e of adult woman — m o g e untuk gadis dewasa

dani = bukaa (P): achterzetsel: als, gelijkend op, ongeveer, omstreeks; bijwoordelijke bepaling van hoedanigheid — postpositive denoting similarity; adjunct of quality — achiran: serupa, seperti, kira², begitu; keterangan kwalitiet

bedo dani: lijkend op 'n vogel — like a bird — serupa burung

ena dani: hetzelfde, eender — the same, identical — jang sama, menjamai

ibo dani: tamelijk groot — rather big — agak besar

koudani: zo, als dit, zodanig — thus, like this, such — begitu, seperti ini

kuwei dani: ongelooflijk, enorm — incredible, enormous — bukan main

mijo dani: hij/zij is kleiner, (lett.: lager) — he/she is smaller (lit.: lower) — ia lebih ketjil (sebenarnya: lebih rendah)

danii = piki dani (M): aankleden, veranderen/verwisselen van m o g e — to dress, change, to change m o g e — berpakaian, berubah, ganti m o g e

dane moge (M): schortje voor volwassen vrouw — covering worn over pudenda by adult woman — m o g e untuk orang perempuan dewasa

moge danita:: 'n huwbaar meisje — marriageable girl — gadis remadja

dano = adano = pija dano: houtspaander — chip of wood — bilah kaju

dano: laatste afbetaling van schelpen — last payment of shells — pembayaran kulit kerang jang terachir

dano makii: laatste afbetaling doen bij trouwen — to make last payment of shells for dowry — mengangsur emas

kawin

dapaa 1. = po duwija: plant (Polygonaceae: polygonum) met doornachtige bladeren en kleine zwarte „kraaltjes” in de top — plant with thorny leaves and small black “beads” at top — tanaman dengan daun berupa duri dan bidji² ketjil hitam pada udjungnja

2. kleine zwarte pitjes, zaadjes — little black pips, seed — bidji² ketjil hitam, benih

dapaa peka: 'n zwart oog (kraaloogje) b.v. van slang, duivel — a black eye (beady eye) e.g. of snake, devil — mata hitam (ump. ular, iblis)

uwo dapaa peka dani: schoon/glinsterend water — clear (glistening) water — air bersih dan djernih

dapii tai: op elkaar stapelen, op elkaar vallen, bijeen werpen — to pile up, to fall in a heap, to throw together — menimbun, djatuh jang satu diatas jang lain

doke dapii tai: op elkaar leggen, op elkaar stapelen, b.v. planken of onkruid in de tuin op een hoop gooien — to lay on, to pile e.g. boards, or to throw weeds in the garden on a heap — taruh jang satu diatas jang lain, menimbun, ump. mengatur papan² mendjadi satu timbunan

owaa dapii tidoke tita: dat huis is in elkaar gezakt — that house has tumbled down, collapsed — rumah itu roboh

dapo (M) = ba = gako: as — ashes — abu

dapumai-i (M) = apumai-i = dipumai-i: bedekken — to cover — menutupi

datoo tai (M) = dakoo tai: irriterend op iets kauwen, smakken — to chew in an irritating way, to smack the lips — mengunyah, ketjap

dau: kralen — beads — manik-manik

epa dau: blauwe kralen — blue beads — manik-manik berwarna biru

laudamu: algemene naam voor groente, voer (b.v. voor konijnen) — general name for vegetables, fodder (e.g. for rabbits) — nama umum untuk sajur-majur, makanan (ump. bagi kelintji)

daudau: kraakbeen — gristle, cartilage — tulang-rawan

juma daudau: neus-tussenschot — septum — sekat hidung

dauti: boomsoort (Cypressaceae: *Papua-cedrus*) waarvan de schors gebruikt

- wordt voor dakbedekking — tree of which the bark is used for roofing — sedjenis pohon jang kulitnja dipakai untuk menutupi atap
- dawaa:** boomsoort (Rutaceae: evodia) — kind of tree — sedjenis pohon
- debaago:** leugen. In Mapija: onzin — a lie. In Mapija: nonsense — dusta. Didaérah Mapija: omong-kosong
- debaago kateete (M):** hij beliegt je, hij beduvelt je — he is lying to you — ia menipu engkau
- debaago ukii:** bedriegen, beduvelen — to deceive, to trick — menipu
- debaago mana kaukeete = puja kaukeete:** hij beduvelt je — he is deceiving/ deceives you — ia menipu engkau
- debapo:** nieuwe kaurischelp-soort — new kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang baru
- debe:** bundeltje van ata/deno waarin de varkenshersens gewikkeld zijn om te smoren — bundle of ata/deno in which the brains of a pig are wrapped for cooking — bungkusank otak babi jang akan dimasak dengan batu² panas
- debee = debuu:** zwak, zacht, teer, week — weak, soft, tender — lemah, lembut, lembék
- debi:** 1. rotten, bederven, vergaan — to rot, to spoil, to perish — mendjadi busuk, empuk
- debita:** bedorven — rotten — busuk
2. vochtig/nat worden — to become moist, wet — mendjadi basah
- debeta:** nat, vochtig (geworden) — wet, moisten — basah, mendjadi basah
3. **mege ebé debii:** schelpen die nog betaald moeten worden (schelpenschuld hebben) — shells still to be paid for (shell-debt) — kulit kerang jang masih harus dibayar (hutang kulit kerang)
- debopo:** schelpensoort — kind of shell — sedjenis kulit kerang
- debuu = debee:** zwak, zacht, teer, week — soft, weak, tender — lemah, lembut, lembék
- debuu-debuu tai:** zacht maken — to soften — bikin lembut
- debuu kai:** niet meer hard(vochtig) zijn — cease to be hard(hearted) — tidak keras(hati) lagi
- dedaana = daana (P):** daarna, daarop, vervolgens (tijdsbepalend voegwoord) — after that, then, next (adjunct of time) — setelah itu (keterangan waktu)
- dede:** gelijk, effen — even, level — rata, sama rata
- dede tijawii:** egaliseren, gelijk maken — to level, make level — meratakan
- dedee:** kreeftensoort — kind of lobster — sedjenis kepiting
- dedege:** hele kleine nassaschelpjes, bij de betaling van de bruidsschat meestal aan de moeder van de bruid gegeven — tiny nassashells; at the payment of the dowry usually given to the bride's mother — kulit kerang ketjil; pada pembayaran emas kawin biasanya diberikan kepada ibu pengantin perempuan
- dedepepe tai:** roven, plunderen — to rob, to loot — merampas, merampok
- dedo:** stuk van (geslacht dier, gezouten vis) — a piece of (salted fish, meat) — sepotong daging (binatang jang telah dipotong, ikan asin)
- ekina dedo:** stuk varkensvlees (waarde één of meer schelpen) — piece of pork (worth one or more shells) — sepotong daging babi (harganja satu kulit kerang atau lebih)
- dedomai = dedodedo timakai:**
1. (varkensvlees) in stukken snijden — to cut into pieces (pork) — memenggal daging babi
 2. zagen (van hout) — to saw (wood) — menggergadji (kaju)
- dedomai beu kapogei:** schrift zonder lijnen — note, exercise-book without lines — kitab tulis jang tak bergaris
- dee:** ubi-soort, 'n kruipplant waarvan de wortel eetbaar is — kind of yam, climbing plant of which the root is edible — tanaman mendjalar jang akarnja dapat dimakan, sedjenis ubi
- deeba: deeba etai:**
- iemand verraden, iemand verraderlijk uitleveren, iemand bedriegen (b.v. 'n meisje meelokken om het dan uit te huwelijken), iemand (ook wel varkens) meelokken om te laten doden — to betray a person, to deliver someone treacherously to his enemies, to trick a person (e.g. to entice a girl in order to marry her off), to entice a person (also pigs) with the object of killing him (them) — mengchianati seseorang, menjerahkan seseorang setjara chianat, menipu (ump. membudjuk seorang gadis untuk mengawinkannja), membudjuk seseorang untuk membunuhnja (djuga tentang babi)

Ibo Jesu deeba jaeteemegai kou wanee gaa: de avond dat Jesus verraderlijk werd overgeleverd — that evening Jesus was handed over treacherously — malam itu ketika Tuhan Jesus diserahkan setjara chianat

deedee tai: vergeven, vergiffenis schenken — to pardon — memberi ampun, mengampuni

deego-deego uwo: 'n stroompje, 'n versnellinkje — a stream, a small stretch of rapids — sungai ketjil, pertjepatan arus ketjil

deenai-o: aflikken, likken — to lick — mendjilat, melulum

deeno tai = kudeeno tai: aflikken — to lick off — melulum

pusja joka kodo eta ka edeeno teete: de poes likt het jong met de tong af — the cat licks its young — kutjing itu melulum anaknja

deepene: rotan die om een pijl gewonden zit — rattan wound around an arrow — rotan jang diikat sekeliling anak-panah

dee tai = uwijake tai: in grote drommen ergens heen gaan — to go somewhere in large groups — pergi kesuatu tempat dalam kelompok besar

degaawe (P) = me uwaawe: de dag dat 't juwo-feest is afgelopen — last day of the juwo-feast — hari terachir pada pésta-babi

dege: 1. rood-achtig, licht gekleurd — reddish, lightly coloured — agak mérah, berwarna muda

2. bij verwantschapsbenamingen wordt door dege de leeftijd aangeduid, b.v. **degemabii** of **degemabiiuwau:** derde (jongen of meisje) van de **mabii's** wanneer er minstens drie **mabii**-kinderen zijn — between relatives age is denoted by dege, e.g. **degemabii** or **degemabiiuwau:** third (boy/girl) of the **mabii**, if there are at least 3 **mabii**-childeren — pada nama² kerabat, kata dege menjatakan umur, ump. **degemabii** atau **degemabiiuwau:** anak ketiga dikeluarga **mabii** kalau paling sedikit ada 3 orang anak; **degaamooje** of **degaamáádi:** volgt op **bunaamooje** of **bunaamáádi:** de jongste of op een na de jongste — **degaamooje** or **degaamáádi** comes after **bunaamooje** or **bunaamáádi:** the youngest or second youngest — **degaamooje** atau **dega-**

máádi: sesudah **bunaamooje** atau **bunaamáádi:** jang bungsu atau anak jang kedua dari bawah. Zie ook/see also/lihat: **buna**

degedogi = jomi: bijenwassoort — kind of beeswax — sedjenis lilin lebah

degeme: varensoort waarvan de bladeren gebruikt worden om vlees etc. in te wikelen — kind of fern the leaves of which are used to wrap meat in — sedjenis tumbuhan paku daunnja dipakai untuk membungkus daging

degemo: avondrood — red evening sky — tédja

degemo tai: opkomen van het avondrood — reddening of the evening sky — muntjulnja tédja

me degemo: het ziet zwart (lett.: rood) van de mensen — the place is filled (lit.: red) with people — menghitam karena banjak orang (sebenarnja: mérah)

degenota: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

degepigi tai: ondervoed zijn, kwijnen van gewas — to be underfed, to wither (of crop) — kurang makan, melaju (tentang tanam-tanaman)

degepoke tidoke tai: opklaren na regen — to clear up after rain — tjuatja terang sesudah hudjan

degii: 'n juwo gaan vieren/bijwonen, 'n oorlog (**jape**) gaan voeren — to celebrate/participate in a juwo-feast, to go to war (**jape**) — turut merajakan pésta babi atau berperang

dei:

1. **edu dei:** rotan schoonmaken — to clean rattan — membersihkan rotan

jimu dei: vegen — to sweep — menjapu

koto dei: brug bouwen, iets overbruggen — to build a bridge, to bridge — membangun djembatan, membangun djembatan melalui

emoge dejawii: verzoenen — to reconcile — berdamai

penedeta: trap — staircase — tangga

pija dei: schaven — to plane — mengesam

pija pene dei: stelling optrekken — to erect a scaffolding — membangun se-buah panggung

2. dood maken van dieren — to kill (animals) — membunuh binatang

ekina kou akija nadeege: jij hebt mijn varken gedood — you have killed my

pig — engkau membunuh bakiku
deidei (poke) tai: heetgloeiend zijn (van houtskool) — to be redhot (of charcoal) — membara (tentang arang)
bodija deidei tidoke tipa: het vuur is gloeiend heet — the fire is glowing — api itu amat panas
dedemege = bekemege: oude schelp — old shell — kulit kerang lama
demii: vrouwen, weven, vlechten, opvouwen — to fold, to weave, to plait — lipat, menenun, menganjam, menggulung
gane demii: handen over elkaar slaan — to fold one's hands — melipat tangan
ide demii: bamboemat vlechten — to plait bamboo-mat — menganjam tikar bambu
wado demimakita: omgezoomd — hemmed — terkelim
demodemo tai: 1. = **mademo tai = kotu tai:** verzamelen, bijeen brengen — to collect, to gather, to bring together — mengumpulkan, menjatukan
 2. kalmeren (van kind, varken) — to calm, to soothe (of child, pig) — menenangkan (anak, babi)
denai-a: verwelken, verdorren (van bloemen), uitdrogen (van gras etc.), wek-wijnen (van gewassen), half gaar zijn (van eten) — to wither, to droop (of flowers), to dry up (of grass etc.), to wither (of crop), to be underdone (of food) — laju (bunga), mendjadi kering (rumpit), merana (tumbuh²an), kurang masak (makanan)
denakogi tai: verwelken — to wither — laju
taka denai: verzwakt zijn — to be weakened — mendjadi lemah
denakogi tai: zie/see/lihat: **denai-a**
dene: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
denii: uitgaan (van vuur of lamp) — to go out (of fire or lamp) — padamnja (api atau lampu)
denijo = dege uka: roodachtige luizensoort die vooral in het vrouwenschortje voorkomt — reddish louse most frequent in covering worn over pudenda by women — sedjenis kutu berwarna agak mérah, jang terutama terdapat di-m o g e kaum wanita
deno = ata: eetbare wilde varen, algemene naam voor wilde groente — edible wild fern, general name for vegetables growing wild — paku-hutan jang dapat

dimakan, nama umum untuk sajian-hutan
ekina deno: groente waarin men varkensvlees smooit — vegetable in which pork is stewed — sajian untuk memasak daging babi
denoo = jenuo: voetspoor — footprint — djedjak kaki
depene: vlechtwerk aan een pijl — wicker-work on arrow — anjaman pada suatu anak panah
deta: 1. horzel — horsefly, hornet — pikat
 2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
detoukege = egoukege: met door framboesia aangevreten gezicht — a face eaten away by framboesia — muka jang dihinggapí penjakit framboesia
didee: 1. streek langs 'n rivier, b.v. **Jaweididee** — land along river, e.g. **Jaweididee** — daerah sepanjang sungai, ump. **Jaweididee**
uwo didee: waterkant — the side near the water — pinggir air (sungai)
 2. portie, 'n deel bestemd voor iemand — portion allotted to person — bagian/potongan jang disediakan untuk seseorang
nota didee: portie bataten bij verdeling b.v. 's avonds — share of yams received at apportionment e.g. in the evening — bagian ubi, pada pembagian ubi di malam hari
udi didee: portie kreeft — portion of lobster — bagian kepiting
 3. volstrekt, absoluut, echt — decidedly, absolutely, really — tentu, mutlak, betul²
ani ito kou ko be didee kou (= be ma) uweete: deze keer heb ik helemaal geen zin om te gaan, maar ik ga toch wel — this time I don't feel at all inclined to go, but I'll go all the same — sebenarnya kali ini saja segan untuk pergi, tapi saja berangkat djuga
kii joka kii ka ani didee joka: dat is echt mijn kind — that is really my child — ia betul² anak saja
didi: ziek, pijnlijk, zeer — ill, painful, sore — sakit
didi beu awii: (iemand's) ziekte genezen — to cure a disease — menjembuhkan penjakit seseorang
didi gai-a: hevig verlangen naar, bedroefd zijn — to long for, to be sad — sangat ingin, berduka
didi jakii: ziek zijn — to be ill, sick —

sakit, kesakitan
didi kai-i: ziek worden — to fall ill —
 djatuh sakit
didi tai: ziek zijn, pijn hebben, te doen
 hebben met, spijt hebben — to be ill,
 to have pain, to pity, to be sorry — sakit,
 kesakitan, rasa sakit, mengasihani, me-
 njesal
didi tijawii: (iemand) pijn doen, verdriet
 aandoen, ziek maken — to cause a person
 pain, to grieve, to make ill — menje-
 babkan sakit seseorang, menjebakkan
 orang sakit hati, menjebakkan orang
 djatuh sakit
gapa didi: oorpijn — ear-ache — sakit-
 telinga
jagamo didi: verliefd — in love — djatuh
 tjinta
migo didi: hoofdpijn — head-ache —
 sakit kepala
modo didi: buikpijn — stomach-ache —
 sakit perut
didi: muizensoort — kind of mouse —
 sedjenis tikus
didijo: kikkersoort — kind of frog —
 sedjenis katak
didijou:
matoka didijou: ruggegraat — spine —
 tulang-belakang
didiki: gerommel, gedreun — droning,
 rumbling — guruh, derap
didiki tai: dreunen, rommelen — to
 drone, to rumble — berderap, gemuruh
madou aniine kidi didiki teete: als de
 watergeest neer komt strijken, dreunt
 het — when the water-spirit alights,
 there is a great rumbling noise — kalau
 hantu-air itu hinggap hari akan meng-
 guruh
**didiki teena ka maki ipuwe me bokaagi
 gaa juwa:** het dreunt zo omdat de eige-
 naar van het land waarschijnlijk op ster-
 ven ligt — there is such a rumbling,
 because the owner of the ground is proba-
 bly dying — hari amat mengguruh,
 mungkin tuan pemilik tanah itu akan
 meninggal
didipa: vlo — flea — kutu
me didipa dani: het stikt er van de men-
 sen — it is chockful of people — penuh
 sesak dengan manusia
diga: zout — salt — garam
digaigijo: smaak van zout — taste of
 salt — rasa garam
digai: Begonia (waarschijnlijk hetzelfde
 als diigai): bruinachtige plant met

witte of rode bloemetjes — (probably
 the same as diigai): brownish plant
 with white or red flowers — (mungkin
 sama dengan diigai): tanaman ber-
 warna ketjoklat²-an dengan bunga² ketjil
 berwarna putih atau mérah
inii ukija digai pii doba kiiga meege:
 we zijn door de witte schuimkoppige
 golven (als bloemknoppen) hier gekomen
 — we have come here through the foam-
 ing waves with white crests like flowers
 — kami sampai disini melalui ombak²
 jang berbuih (seperti tunas bunga)
digai: 1. Fragaceae: Nothofagus: boomsoort
 — sort of tree — sedjenis pohon
 2. vaag — vague, hazy — samar-samar
abata digi: heel vroeg in de morgen, in
 de prille morgen (rond 6 uur) — very
 early in the morning (about six o'clock)
 — amat pagi-pagi waktu fadjar (kira²
 djam 6 pagi)
uwaataa digi: schemeravond — twilight
 — sendja
digidigi tai: a) vaag zichtbaar zijn — to
 be seen vaguely — kelihatan setjara
 samar-samar
digidigi teete kou ko me beu enija?:
 wat daar zo vaag zichtbaar is, is dat 'n
 mens of een geest? — what is that there
 that is so indistinct, is it a man or a
 spirit? — apa jang samar² itu, manusia
 atau sétan?
 b. beginnen donker te worden — to be-
 come dark — mulai gelap
digidigiida: bij schemeravond — at
 twilight — waktu sendja
peu digidigi: heel vroeg (nog donker),
 al avond (al donker) — very early (still
 dark), already dark — masih amat pagi
 (masih gelap), sudah malam (sudah
 gelap)
digijo = tukuwo (P): 1. zwart, donker
 gekleurd (b.v. mens of hout) — black,
 dark (of man or wood) — hitam, warna
 tua (ump. orang atau kaju)
edi digijo: het is donker vanwege de
 regen — it is dark on account of the rain
 — gelap karena hujan
**me digijo, pijauto digijo beu enija digijo
 ani weda:** het ziet er vaag, donker uit
 als 'n mens, 'n stuk hout of 'n spook,
 ik ben er bang van — it's not distinct,
 it's dark, it might be a man, a piece of
 wood or a spectre, I am afraid of it —
 tampaknja samar² dan hitam seperti
 manusia, sebatang kaju atau sétan. Saja

takut padanja
 2. **digijo naapo** = **uguboo**: wilde groentesoort — kind of wild vegetable — sedjenis sajuran hutan
digijoo: grote kreeftensoort — big lobster — sedjenis kepiting besar
digimai-i = **bunamai-i**: donker/vuil/zwart worden — to become dark/dirty/black — mendjadi gelap/kotor/hitam
ani kagaba te nadigimijawi: maak mijn kleren niet vuil — do not soil, stain my clothes — djangan kotorkan pakaian saja
kegepa digimai: zich besmeuren, zich bezoedelen, boos zijn — to defile oneself, to be angry — menghina diri, marah
nakagi ka digimeete: het wordt zwart van de rook — it is getting black with smoke — mendjadi hitam karena asap
dii tai = **tedii tai**: steken (van de zon), steken (b.v. in de buik van de honger) — to sting (e.g. of the sun), to feel sharp pain in the stomach (from hunger) — terik (karena matahari), sakit perut (karena lapar)
igapu ka dii tai: rammelen van de honger — to be famished — sangat lapar, kelaparan
diibu:
diibu tai: steken van wonden — sting of wounds — berdenjut-denjut (luka)
diidii tai: piepen van ratten — squeaking of rats — mentjitjit (tikus)
diiga = **diigabuga**: kleine vleermuis — small bat — tjodot ketjil
diigabuga: kleine vleermuis — small bat — tjodot ketjil
diigai: zie/see/lihat: **digai**
diigi tai: sissen van hout op het vuur — to sizzle (of wood in fire) — desis kaju diapi
diimai-i: vragen/verzoeken om iets — to ask/request something — memintakan/memohonkan sesuatu
diimediime to bage: bedelaar — beggar — orang minta-minta, pengemis
ediimai: iemand om iets vragen — to ask a person for something — memohon sesuatu kepada seseorang
kadiimai: jou om iets vragen enz. — to ask you something etc. — memohon sesuatu kepadamu dsb.
diipi: klein insect — small insect — serangga ketjil
diiti: geweldig, mooi, enorm veel, aardig — enormous, fine, large quantity —

hébat, bagus, banjak sekali, lutju
dou diiti = **dou adadi**: prachtig om te zien — fine to see — indah untuk dilihat
diitudaatu: gegons (van insecten), ge-tsjirp (van krekels) — humming (of insects), chirp (of cricket) — bunji serangga, bunji djangkrik
diitudaatu tai: gonzen, tsjirpen, beieren, bonzende pijn in het hoofd hebben (als alles draaierig wordt), knetteren (van vuur) — to hum, to chirp, to toll, to have a splitting headache (when everything starts spinning), crackle (of fire) — berdengung, bunji djangkrik, rasa sakit kepala (rasanja semua mulai berputar), gemertjknja (api)
tege ka diitudaatu teete: de klokken beieren — the bells toll — lontjéng-lontjéng berbunji
diitudaatu tidaa teete: het wordt al avond — it is getting dark already — hari sudah mulai malam
dijaadakagaa: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
dije tai (M) = **peka kati tai**: knipoogjes geven, knipogen — to give a wink, to wink — memberi kerlingan, mengerling
aki dije natai: geef me 'n knipoogje — give me a wink — beri kerlingan pada saja
dijo: voorschrift, bevel, gebod, verbod — precept, order, command, prohibition — peraturan, perintah, larangan
 1. **dijo peepu beebu tai**: overtreden van 'n verbod, b.v. uno pituwo kabo amo te uwii: 7 nachten (dagen) mag je daar niet heen gaan — to disregard a restriction or prohibition, e.g. you must not go there for 7 nights (days) — melanggar pemali, ump. tudjuh malam (hari) lamanja engkau tak boléh pergi kesana
dijo dou: gehoorzamen aan de verboden bij kamu tai, dus precies doen wat er voorgeschreven is — to obey the prohibitions, and so follow the rules and precepts — menuruti pemali, tepat berbuat seperti apa jang dikatakan waktu diadakan kamu tai
daanaago kei tai agijo te kei tijake dijo dou: (de voorschriften omtrent) wat je op zondag niet mag doen, moet je ook nakomen — you ought to observe the precepts telling what you may not do on Sunday — apa jang dilarang pada hari Minggu harus kau tepati djuga

te nai dijo dou: voorgeschreven vasten houden — to fast in accordance with the precepts — turut puasa jang diwadjibkan
2. jege-dijo: tranen — tears — air mata
3. maki dijo uwita: aardverschuiving — land slide — longoran tanah
dijouwe: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
dika tai = dika gapii tai: schijnen van zon bij regen — (of sun) to shine when it rains — bersinarnja matahari waktu hudjan
dikidiki tai: zaigoed (uguboo) met duim en vinger afplukken — to pick seeds with thumb and finger — memetik bidji (uguboo) dengan ibu-djari dan djari
dikinai-i: knippen (met duim en wijsvinger) — to pinch (with thumb and finger) — tjubit (dengan ibu-djari dan telundjuk)
kedi dikinai: met nagels knippen — to pinch with nails — tjubit dengan kuku
ogo dikinai: wurgen — to strangle — mentjekik
dimaawe: over de hoge bergen, langs de berghelling — over the high mountains, along the mountain-side — melalui gunung² tinggi itu, melalui léréng gunung
dimaawega = dimaawe
dimi: gedachte, wil, geest, verstand — thought, will, spirit, mind — pikiran, kemauan, budi
dimi beu: dom, onwetend — stupid, ignorant — bodoh, tidak tahu
dimi dobaiga gaawii: blijven denken aan — to keep thinking of — tetap mengingati-ingat
dimi duwaduwa tai: steeds van gedachten veranderen — always changing one's mind — selalu berubah fikiran
dimi/mana motii: van iemand iets aan-nemen — to accept a thing from a person — menerima barang sesuatu dari seseorang
dimi (mana) enakidi to: eensgezind zijn — to be unanimous — seia-sekata
dimi epi: schrander, knap, wijs, wel-denkend — clever, capable, wise, right-minded — tjerdik, pintar, budiman
dimi gai-a: denken, overwegen — to think, to ponder — pikir, mempertim-bingan
dimi kotopijawii: overeenstemmen, overeenstemming bereiken — to agree, to reach agreement — setuju, bermupakat
anija dimi te kotpijaweega: ik ben het er niet mee eens — I disagree — saja

tak setudju dengan hal ini
dimi pini: kortzichtig — shortsighted (fig.) — mata-dekat
dimi tabu tijake tou = dimi wogii tai: in moeilijkheden zitten — to be in trouble — dalam kesukaran, mengalami kesusahan
dimi tadu atii: zijn zinnen op iets zetten, zijn gedachten op iets richten — to set one's mind on, to fix one's thoughts on — menaruh perhatiannja pada sesuatu, menudjukan perhatiannja pada sesuatu
dimi takaida = dimi wija: twijfelen, in twijfel trekken — to doubt, to query — ragu², menjangsikan
dimi jago: verstandig — sensible, wise — bidjaksana
maanai dimi (geege): bijna zinken — to be nearly sinking — hampir tenggelam
uwii dimi: weg willen gaan — to want to leave — akan berangkat
dimi dimi tijake gadimai: goed vastbinden — to tie, bind firmly — mengikat dengan kuat
dimi: bergkam, heuvel — mountain range, hill — gunung, bukit
dimi apagaato: tegen de voet van de heuvel — at the foot of the hill — dikaki bukit
dimi watija: onder aan de berg — at the bottom of the mountain — dikaki gunung
dimaawe = dimaaweiga = enija uwe taida: over de (hoge) bergen — across the (high) mountains — melalui gunung² (tinggi) itu
dimiuto = dimiito = gepouto: rand bij ingang — edge at entrance — pinggir dekat tempat masuk
ita dimi = ita timouda: wegkruising — crossing — persimpangan djalan
juwo dimiuto: rand van het juwo-terrein — boundary of juwo-ground — pinggir lapangan tempat diadakan pésta-babi
maki okogo dimiuto: rand van het dorp — boundary of the village — pinggir kampung
dimi jago: verstandig — sensible — bidjaksana
dimiuto: zie/see/lihat: dimi
dina = enege: bitter (van bataat) — bitter (yam) — pahit (tentang ubi)
dinai = ogi: donker-rode aarde waarmee men zich insmeert, oker — darkred earth used for staining the body, ochre —

- tanah mérah tua jang dipakai untuk mengurapi diri
- dinai ma widii:** met *dinai* insmeren — to stain with *dinai* — mengurapi diri dengan *dinai*
- dinai moomoo tijake jaweete:** met rode klei-strepen ingesmeerd gaan ze voorbij — smeared with streaks of red clay, they pass by — meréka léwat terurap dengan garis² tanah mérah
- dinii:** uitgaan (van vuur of lamp) — to go out (of fire or lamp) — padam (api atau lampu)
- bodija dinidoke teega:** het vuur is uit — the fire is out — api itu padam
- dinijawii = madinai-i:** uitmaken van vuur — to put out fire — memadamkan api
- dinijawii:** zie/see/lihat: *dinii*
- dipai-a:** aanpunten van (pagger) hout — to cut to a point the ends of lengths of fencing wood — meruntjingkan kaju (pagar)
- eda dipai:** aanpunten van paggerhout — to cut to a point the ends of lengths of fencing wood — meruntjingkan kaju pagar
- mapega dipai:** aanpunten van pijlen — to sharpen arrows — meruntjingkan anak-panah
- dipumai-i = dapumai-i = apumai-i:** bedekken, het schuilgaan van de zon achter de wolken — to cover, obscuring of the sun by clouds — menutupi, matahari tertutup awan
- dipouto:** schaduw, schaduwrijke plaats — shadow, shadowy place — bajangan, suatu tempat rindang
- owaa dipouto:** schaduw van het huis — shadow of the house — bajangan sebuah rumah
- dita:** spaanse peper, lombok — red pepper — tjabe, lombok
- dito = tikidi:** eetbare varensoort — edible fern — sedjenis tumbuhan paku jang dimakan
- ditou = daijai:** grote vleermuis, vliegende hond — big bat, flying fox — tjodot besar, kalong
- do:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- doba = duba (P):** 1. achterzetsel met de betekenis van: in — postpositive with the meaning of: in — kata belakang jang berarti: di (dalam)
- tapuja doba:** in het blik — in the tin —
- didalam kaléng
2. diepte, laagte, kuil, dal, vallei — depth, lowness, pit, hole, valley — dalam, lembah, djurang
- doba jato nota ubaaga:** zij zocht bataten beneden in het dal — she looked for yams down in the valley — ia tjari ubi dilembah dibawah itu
- dobaapa emige uwii:** gooi in die kuil — throw into the pit — buanglah dilubang itu
- aguu doba:** diep, in de diepte — deep, deep down — dalam, didalam
- dobeja:** plant die men in het bos vindt en niet eetbaar is, ziet er uit als *nomo* — plant found in the wood, not edible; similar appearance to *nomo* — sedjenis tanaman jang terdapat dihutan dan jang tak dapat dimakan, rupanja seperti *nomo*
- dobijo:**
- dobijo joka:** weeskind — orphan — jatim-piatu
- doda:** bil, achterste, bibs — buttocks, rump — pantat
- dodaawii:** broek — trousers — tjelana
- dodakamu:** stuitbeen, staartbeen — coccyx, tail-bone — tungging, tulang-tungging, tulang-ékor
- dodaatakaije:** insektensoort — kind of insect — sedjenis serangga
- dodaawii:** zie/see/lihat: *doda*
- dodeegó:** halsband van hondentandjes — collar of dog's teeth — kalung dari gigi andjing
- dodi:** hond — dog — andjing
- uka dodi:** teef — bitch — andjing betina
- dodikebo(u):** pyriet, goud etc. — pyrite, gold etc. — pirit, emas dsb.
- dodikege:** 1. bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
2. mnl. geslachtsdeel van hond — penis of dog — kemaluan andjing djantan
- dodiutija:** kwade geest — evil spirit — roh djahat
- dodiutija ka enoopa:** hij is door de *dodiutija* gedood — he was killed by the *dodiutija* — ia dibunuh *dodiutija*
- dodou:** Elaeocarpaceae: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- dodou (M) = noukai:** mijn moeder — my mother — ibuku
- doga:** oud, versleten (van dingen) — old, worn out (of things) — lama, lusuh (tentang barang-barang)

- ee doga:** erg oud, heel vroeger (tikai gaa), allereerst(e) — very old, a very long time ago, the very first — sangat lama, dahulu, pertama
- dogaije = dogaadogaa:** zilverreiger — aigrette — burung bangau berwarna putih
- doge:** algemene naam voor kikker, vrouwelijk — general name for frog, feminine — nama umum untuk katak, bentuk betina
- doge epoo:** het vrouwelijk lichaam — the female body — tubuh wanita
- dogeduwage = dogiduwage:** middel, taille — waist — pinggang
- dogiduwageida make mijo gibu tipa:** ik kwam tot aan mijn middel in de prut — I got into the mud up to my waist — saja masuk lumpur sampai pinggang
- dogi:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- Dogimani:** plaatsnaam in de Kamu — name of place in the Kamu — nama suatu tempat didaerah Kamu
- dogijai (P) = buka:** pijl met brede punt waarmee men varkens en mensen doodt, gemaakt van bamboe of idee — broad-pointed arrow, made of bamboo or idee, with which pigs and man are killed — anak panah dengan mata lebar dan terbuat dari bambu atau idee, dipakai untuk membunuh babi dan manusia
- dogikago:** kaurischelp-soort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit-kerang
- dogipogi tai:** opspringen van vreugde, hoogmoedig zijn — to jump with joy, to be haughty — melondjak kegirangan, besar-hati
- wego dogipogi teete:** instemmend opspringen (b.v. uit hurkhouing) — to leap up as a sign of agreement, to leap up with joy (e.g. from a squatting posture) — melondjak karena setudju, melondjak kegirangan
- joka mege motaawiine nakame kidi dogipogi tijake wakoujo keegi:** de vader sprong blij op en ging naar binnen om de schelpen van zijn dochter te halen — the father leapt up with joy and entered the house to fetch his daughter's shells — dengan gembira bapaknja melondjak masuk kedalam untuk mengambil kulit kerang anak perempuannja
- dogo:** doorn — thorn — duri
- dogomai-i:**
- dogomidoke uwii:** snel weghollen (van varken) — to run away (of pigs) — lari dengan tjepat (seékor babi)
- dogo tai: = dogouboubou tai:** hurken — to squat — djongkok
- dogouboubou tai:** hurken, trots zijn — to squat, to be proud — djongkok, bangga
- dogouboubou tijake uwii:** zich hurkend voortbewegen — to move forward squatting — madju sambil djongkok
- doka:** 1. kleren (oud woord) — clothes (old word) — pakaijan (kata lama)
2. echtgenote, vrouw, liefste — wife, beloved — isteri, kekasih. Zie/see/lihat: aka, anee
- doke:** onvervoegd achtervoegsel dat aan het werkwoord een onovergankelijke betekenis geeft en gebruikt wordt bij enkelvoudig onderwerp (Note: voor meervoudig onderwerp wordt -d a a gebruikt) — uninflected suffix, used with singular subject, which renders the verb intransitive (Note: for plural subject -d a a is used) — achiran tak tertasrif untuk membentuk katakerdja intransitif dan dipakai pada pokok kalimat tunggal (Tjataan: untuk kalimat madjemuk dipakai: -d a a)
- kapogeije goo tidoke teete:** het boek is gevallen — the book has fallen — buku itu djatuh
- dokegaa:** opspattend schuim, begin van golven — foaming crest of wave, beginning of wave — buih jang memertjik, permulaan ombak
- bou dokegaa:** opspattend schuim veroorzaakt door de wind — foam-tipped crests of waves caused by the wind — buih jang memertjik karena angin
- motor dokegaa:** opspattend schuim veroorzaakt door de motor — foaming wave caused by motor — air jang membuih karena motor
- ukaja dokegaa:** witte schuimkopjes op de golven — white crests of waves — ombak berbuih putih
- dokeja:** Fafaceae Quercus: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- dokii:** (weg)dragen, wegnemen, slepen, duwen — to carry (away), to take away, to drag, to push — mendjungjung, ambil, sérét, tolak
- doke mei:** hier brengen — to bring here — membawa kemari
- doke uwii:** wegbrengen — to take away — membawa pergi

- dokimai-i:** klaar zijn met dragen — to have finished the carrying — selesai mendjungjung
- dokitou:** vasthouden — to keep, to hold — memegang
- edokai-i:** 1. paren (van dieren) — to mate (of animals) — mengantjuk (pada héwan)
2. iemand dragen — to carry someone — menggéndong seseorang
- jadokii:** voor iemand meenemen — to take along for someone — membawakan untuk seseorang
- jumautouda dokitou:** niet vergeten — not to forget — djangan lupa
- koma dokitaawe:** spoor van 'n gesleepte prauw — furrow caused by the hauling of a prau onto land — djedjak perahu jang disérét
- dokii:** aspectssuffix dat de actie van het werkwoord accentueert — aspect-suffix stressing the action expressed by the verb — achiran tekanan jang menekankan katakerdja
- anidokii:** neerkomen, neerstrijken — to come down, to alight — hinggap, turun
- etidokii:** mededelen — to inform — memberitahu
- jaikidokii:** achterlaten (b.v. erfenis) — to leave (e.g. inheritance) — meninggalkan (warisan)
- Adamja nijajaikidokita dosa:** erfzonde — original sin — dosa asal
- dokimakai-i:** klaar zijn met dragen — to have finished carrying — selesai mendjungjung
- dokitou:** vasthouden — to keep, to hold — pegang
- dokiwe umii:** verhuisd zijn, op 'n andere plaats begonnen zijn — to have moved house, to have set up (house) in another place — pindah rumah, mulai tinggal ditempat lain
- bugi dokiwe:** 'n nieuw begonnen tuin — a newly made garden — kebun baru
- iniija bugi ito dokiwe kojo ka igapu teete:** we hebben honger want onze tuin is net verplaatst (de oude is leeg en de nieuwe geeft nog geen vruchten) — we are hungry, for we have just moved our garden (the old one is empty and in the new one nothing has grown yet) — kami lapar karena kebun kami jang lama sudah kosong dan kebun jang baru belum menghasilkan apa²
- doko:** lepel, schep, presenteerblad — spoon, scoop, tray — séndok, gajung, dulang
- doko ukino tai:** opscheppen met 'n lepel — to ladle out — menjéndok
- eba doko tai = eba dokodoko tai:** in 'n draagnet leggen, spulletjes op 'n eba leggen — to put into a carrying bag, to put things on an eba — taruh dalam agija, taruh barang² diatas eba
- eba doko doba dou = eba dokoge doba dou = eba dokogeida dou:** tussen de opgevouwen eba iets zoeken — to look for in a folded eba — mentjari sesuatu dalam eba jang terlipat
- tawa doko:** de Ekagi sigaret — the Ekagi cigarette — rokok Ekagi
- doko (M):** 'n aanloopje om 'n gesprek weer op gang te krijgen, b.v. ééé, wat ik zeggen wou — an introductory phrase to get a conversation started, e.g. eh!, what was I going to say? — sepatah kata jang dipakai untuk membuka pembitjaraan kembali, ump. eh, apa jang hendak kukatakan adalah
- dokogai-i:**
- mana dokogai wage:** stotteren, hakkelen — to stammer, to stutter — menggagap
- okaija mana ko dokogai wage ko ka ejuwai ko ewo:** hij stottert, ik kan hem niet verstaan — he stammers, I cannot understand what he says — ia menggagap, saja tak dapat mengertinja
- okaija mana dokogijake-dokogijake ka, ejuwai ko ewo:** hij staat zo te stotteren, ik kan hem niet verstaan — he stammers so that I cannot understand him — ia begitu menggagap, hingga saja tak dapat mengertinja
- dokoge = dokone (P):** geul, waterafvoer, gleuf, bergpas — gully, channel, groove, mountain-pass — saluran air, saluran, djurang
- dokogeida:** in de bergpas — in the mountain-pass — dalam djurang
- uwo dokoge woja:** lange waterafvoer — long drainage channel — saluran air jang pandjang
- dokomai-i = dokonai-i:** indeuken, schrompelen, rimpels krijgen (b.v. bij ouderdom) — to cave in, to shrink, to become wrinkled (e.g. in old age) — meleukkan, berkeriput (ump. karena tua)
- bobe tani ka dokomidoke tipa:** de b o b e is door de zon ingeschrompeld — the b o b e has shrunk from (being exposed to) the heat of the sun — karena matahari b o b e itu berkerut

- modo dokomai igapu ka:** rammelen van de honger — to be famished — sangat kelaparan
- dokonai-i** zie/see/lihat: **d o k o m a i - i**
- dokone (P) = dokoge:** 1. waterafvoer, gleuf, bergpas, laagte, hol — drainage, groove, mountain-pass, deep place, hole — saluran air, saluran, djurang lémbang, gua
2. gegolfd, met rimpels, met riggels (aluminium) — corrugated, wrinkled, ridged — berombak-ombak, berkerut (aluminium)
- maki dokone = maki dokoge:** lager gelegen stukje grond — lower lying land — sebidang tanah jang lebih rendah
- dokoo = okogo:** streek, gebied — district, region — daérah
- maki dokoo:** landstreek — region — daérah
- domee = woja (P):** lang, hoog — long, high — pandjang, tinggi
- domejai:** lang — long — pandjang
- domejai:** zie/see/lihat: **d o m e e**
- domii tai (M) = bitii tai:** zuigen (b.v. op 'n zuurtje) — to suck (e.g. a sweet) — mengesip (ump. gula-gula)
- domo:** dikke bamboe-soort, koker gemaakt van deze bamboe (waarin men water haalt) — thick kind of bamboo, tube made of this bamboo (for carrying water) — sedjenis bambu tebal, peleting terbuat dari bambu tsb. (untuk ambil air)
- donige:** vouw — fold — lipatan
- donigo:** zie/see/lihat: **d o n i i**
- donii:** vouwen — to fold — melipat
- eba donii:** regenkap opvouwen — to fold raincap — melipat eba
- eba donigeidaiga kewii:** (zie/see/lihat: **k a t a g a i**) de eba bij de plooi stikken — to stitch the eba along the fold — mendjahit eba pada lipatannya
- donimakai-i:** opvouwen — to fold — melipat
- bado donimakai:** de benen intrekkén — to draw up, pull in legs — menaik kaki
- bokaine bage bado jadonimake tai:** bij hen die stervende zijn de benen vouwen — to fold the legs of a dying man — melipat kaki orang jang akan mati
- bado kagaapi te tijake, aki doodoo wo donii:** strek je benen niet zo uit, haal ze naar je toe — don't stretch your legs out so far, bend them a little — djangan rentangkan kakimu, tariklah kakimu
- gane donimakai:** armen over elkaar leggen — to fold the arms — melipat tangan
- donige:** vouw — fold — lipatan
- donigo:** elleboogsgewricht — elbow-joint — sendi-siku
- donimakai-i:** zie/see/lihat: **d o n i i**
- doodoo:** recht (-uit), recht vóór — straight on, straight ahead — lurus, mudjur, tepat dimuka
- doodoo tijawii:** recht maken — to straighten — meluruskan
- doodouga:** tegenover — opposite — dihadapan
- ani doodouga:** recht tegenover mij, vlak voor mij — right opposite me, right in front of me — tepat dihadapan saja
- enadoodoo:** vlak, gelijk — even, level — rata
- inaija koma kou ita doodouga to uweete:** ons beider prauw gaat steeds recht vooruit — our prau always goes straight ahead — perahu kami selalu madju terus
- doodouga:** tegenover, recht vooruit — opposite, straight ahead — dihadapan, tepat dihadapan
- doomakai-i:** zie/see/lihat: **d o u**
- doomi:** zie/see/lihat: **d o u**
- domo:** kluiif (been met 'n beetje vlees er aan) — bone (with some flesh attached) — tulang (dengan sedikit daging)
- doono tai:** kluiiven — to gnaw at a bone — mengunangkang
- ekina doono:** varkenskluiif — knuckle of pork — tulang babi
- udi doono:** kopschub van kreeft waarop men kan kluiiven — head-scale of lobster, which is sucked — sisik kepala kepiting
- doopii tai:** in het oog hebben, zien — to look at, to see — memandang, melihat
- doopii tapa:** plaats met mooi uitzicht — place with fine view — tempat dengan pemandangan bagus
- doota tai:** staren naar iets — to stare at — merenungkan sesuatu. Zie/see/lihat: **d o u**
- dopi:** geraamte van dak, waarvan de motikume klaar zijn — frame of a roof complete with rafters — rangka atap jang motikumenja sudah selesai
- dopo:** smoorkuil (voor groente etc.) — stewing-pit (for cooking vegetables etc.) — lubang tempat memasak sajurang² dsb.
- dopogopija:** ringvinger, ringeling (in kinderspel) — ring-finger (in children's games) — djarimanis (dalam permainan

kanak²). Zie/see/lihat: k i p o
dosa: zonde — sin — dosa
dosa jajaikijawii = **dosa jawudai-a**:
 iemands zonden vergeven — to forgive
 sins, misdeeds — mengampuni dosa sese-
 orang
Adamja nijajaikidokita dosa: erfzonde
 — original sin — dosa asal
dou (stam: d o o) = p e k a d o u: zien,
 kijken naar — (stem: d o o) to look at,
 to see — lihat, melihat ke-
akadoo akadoo tai: afkijken (in school),
 elkaar aankijken — to crib (in school),
 to look at each other — mendjiplak,
 saling memandang
bagume dou: zien in een droom — to see
 in a dream — melihat dalam mimpi
jadou: bij iemand afkijken, iemand aan-
 kijken — to crib, to look at — mendji-
 plak, memandang seseorang
ani jukuma bagume doopa: ik heb net
 een droom gehad — I just had a dream
 — saja baru sadja bermimpi
bido dou: loeren om te doden — to lie
 in wait to kill — mengintai untuk mem-
 bunuh
dijo dou: luisteren naar de voorschriften,
 de verboden naleven — to obey the pre-
 cepts, to observe the prohibitions —
 memenuhi peraturan, memenuhi pan-
 tangan/larangan
te nai dijo dou: voorgeschreven vasten
 — obligatory fast — puasa-wadjib
doogou: sprokkelen, gaan kijken — to
 gather wood, to have a look — memungut
 ranting² mati, pergi melihat
doomakai-i: vinden — to find — mene-
 mukun
doomi: kom eens kijken — come and
 look — lihatlah sebentar
doo ti: kijk daar in — look there — lihat-
 lah dalam itu
doomige tai (dou + emigai-i): uitzoeken
 (b.v. vuil uit de rijst) — to pick out
 (e.g. dirt from rice) — menjaring (ump.
 kotoran pada beras)
doopi tapa: zie/see/lihat: t a p a
dootaa tai: staren naar, gadeslaan — to
 stare at, to watch — merenung pada se-
 suatu, memandang
dootaida: plaats vanwaar men goed kan
 zien — place with a good view — tempat
 dengan pemandangan bagus
doowei: kijk toch! — just look — lihatlah
doodowei: wil toch eens gaan kijken —
 do have a look — tjobalah lihat

dougai mougai tai: maatregelen nemen,
 doen wat men kan — to take measures,
 to do what can be done — mengambil
 tindakan, berusaha sebaik-baiknja
epeepi dougai mougai nijjatei, bokaine
ka: laten we alles in het werk stellen om
 te voorkomen dat hij sterft (b.v. bij
 iemand die door een pijl gewond is) —
 let us leave nothing undone to save him
 from dying (e.g. a person wounded by
 arrow) — mari kita usahakan sebaik-
 baiknja djangan sampai ia meninggal
 (ump. seseorang jang luka kena panah)
douja dou: waarzeggen, fotograferen —
 — to foretell, to photograph — mene-
 nung, memotrét
douja doogipai (douja doo-tai me) kidi
niiebukei: laten we de waarzegger halen
 — let us fetch the soothsayer — mari
 kita panggil djuru-tenung
kadou: laat eens zien — let us see —
 tjoba perlihatkan barang itu
kou aika pija kagaago, doodou: (schert-
 send) loop naar de pomp (lett.: hé, kijk
 'ns naar die grote boom met die knoes-
 ten) — (jocularly) go to blazes (lit.: just
 look at the big tree with the knotted
 wood) — ah, omong kosong! (sebenar-
 nja: hai, lihatlah bonggol pohon itu)
 (lelutjon)
gadou: proberen — to try — mentjoba
edoutou: wachten op iemand, passen op,
 iemand helpen — to wait on, to look
 after, to help a person — menantikan
 seseorang, melajani seseorang, menolong
 seseorang
okono dou (P) = douja dou = tuni dou:
 waarzeggen — to foretell, predict —
 menenung
-dou-o: aspectsuffix dat aan het werk-
 woord een mildere betekenis geeft en
 daarom gebruikt wordt bij aansporende
 wijs — aspect-suffix, giving the verb a
 milder meaning, and therefore used with
 the imperative — achiran jang meng-
 haluskan katakerdja dan dipakai untuk
 adjakan
doodou: kijk toch eens — just have a
 look, please — tjobalah lihat
juwidou: luister eens — just listen, please
 — tjoba dengarlah
egadou: informeren, advies vragen aan
 iemand — to inform, to ask advice —
 memberitahu, minta naséhat
motor egadou: motor proberen — to try
 the motor — mentjoba motor

- medou:** kom eens hier — just come here — kemarilah (kepada satu orang)
- medowei:** komt toch 'ns hier — come here, please — kemarilah (kepada lebih daripada satu orang)
- ani pitumidou beu:** ik heb nog niet geprobeerd of het gaar is (door er in te prikken) — I have not yet tried the food to see if it is done (by pricking) — saja belum mentjobanja apakah sudah matang atau belum
- dougai:** zie/see/lihat: dou
- douja:** zie/see/lihat: dou
- du pii:** bloemsoort — kind of flower — sedjenis bunga
- duba (P) = doba**
- dudaawe:** in de greppel — in the ditch — dalam parit
- dudaawe kaine, gai:** let op dat je niet in de greppel valt — take care that you don't fall into the ditch — awas, dangan sampai engkau djatuh kedalam parit
- dudi:** greppel, goot — ditch, gutter — parit, selokan
- dudi utii:** goot maken — to make a gutter — membuat parit/selokan
- dudukai-a = bubukai-a = mana dudukai:** taktisch praten, politiek bedrijven — to talk tactfully, to engage in politics — bitjara dengan bidjaksana, mendjalankan politik
- dudukoma:** motorboot — motorboat — kapal bermotor
- dudupugu:** Cyperaceae: Cyperus brevifolius Kassk., ikija-soort, lang gras — kind of ikija, long grass — sedjenis ikija, rumput pandjang
- dudupugu ka katagai:** met dudupugu aan elkaar rijgen — to string with dudupugu — mendjeludjur dengan dudupugu
- duduwigi:** 'n beetje — a little bit — sedikit
- ee duduwigi:** 'n heel klein beetje — a tiny little bit — amat sedikit
- duga:** meisje tussen 8-12 jaar, bakvis — girl between 8-12 years — gadis jang berumur antara 8-12 tahun, gadis remadja
- duge:** vuiligheid in het oor — ear-wax — tahi-kuping
- dugi (P) = nota:** bataat — yam — ubi
- dugija (P) = buka**
- dugu:** donker, duister — dark, obscure — gelap
- dugu tai:** betrokken zijn (van weer) — to be overcast (of weather) — mendung
- dugumai-i = dugu tai:** betrokken/schemerig zijn — overcast, dim — mendung, samar²
- edi weine dugumidoke teete:** het is betrokken want het gaat regenen — the sky is overcast — because it is going to rain — hari mendung karena hudjan akan turun
- nota/maki dugume tai:** stukje bataat of aarde tussen de nagels hebben — a bit of yam or sand between the nails — sepénggal ubi, segumpal tanah di kuku
- duku (P) = gobo:** blaar, etter — blister, pus — lepuh, nanah
- duku tai:** klokkend geluid maken (bij drinken) — to make a gurgling sound (when drinking) — minum dengan berge-logok
- duku (K) = doko:** lepel — spoon — séndok
- dukuduku:** dik, vet — thick, fat — gemuk
- ekina dukuduku kidi:** 'n vet varken! — a fat pig! — seekor babi gemuk
- pija utá dukuduku:** grote boomvrucht — large sort of fruit — sedjenis buah besar
- dukumo:** klein vogeltje dat veel in 't gras zit — little bird often seen in grass — burung ketjil jang sering hinggap dirumputan
- dukupugu tai:** vlug inslikken, schrokken — to swallow quickly, to gulp down — telan dengan lekas, makan setjara rakus
- duma:** Rhizophoraceae: Cnотroches axillaris Bl., boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- dunii (P) = duwii:** boren, doorboren (van neus of oor) — to bore hole, to pierce (nose or ear) — menggurdi, menindik hidung atau telinga
- duu:** paddestoelsoort — kind of mushroom — sedjenis djamur
- duu tai:** zuigen — to suck — menghisap
- duuduu tai (M):** piepen — to squeak — mentjitjit
- auto duuduu tai (M):** piepen van ratten — squeak (of rats) — mentjitjit (tikus)
- duugu (P):** gele bataatsoort — yellow yam — sedjenis ubi kuning
- duupe:** pijp — pipe — pipa
- duupi (M):** pijp — pipe — pipa
- duwa:** 1. = niinii: alleen — alone — sendiri
- ani duwa uwiipiga:** ik ga alleen — I am going alone — saja akan pergi sendiri
- duwa jawii:** op reis gaan — to go on a

journey — bepergian
 2. gloeiende stenen — white-hot stones — batu² jang amat panas
duwajou = **duwa dakimai-i**: met hete stenen koken (smoren) — to cook on white-hot stones — memasak dengan batu² jang amat panas
 3. **tika ki duwa**: al lang — for a long time already — sudah lama
duwaanii: ophouden (b.v. van muziek) — to cease (e.g. of music) — berhenti (ump. musik)
duwadaa: kapot — broken, smashed — rusak, petjah. Zie/see/lihat: **duwai-a**
duwai-a: snijden, verdelen, breken, afkappen, plukken, openscheuren (van wolken) — to cut, to divide, to break, to cut off, to gather, to burst apart (of clouds) — memotong, membagi, mematahkan, membelah (awan)
dimi eduwadou: naar iemands mening vragen — to ask a person's opinion — minta pendapat orang
duwajawii: stoppen, doen ophouden, doen beëindigen — to stop, to put an end to — berhenti, menghentikan
ama duwa ida: het laatste kind — the youngest child — anak jang bungsu
duwadaa: kapot — broken, in pieces — rusak, petjah
ebé amo duwai: schuld aflossen — to pay off debt — melunasi hutang
edi duwai: ophouden met regenen — to cease raining — berhenti hujan
gaa duwadoke teega: het touwtje is gebroken — the string is broken — tali ketjil itu putus
jape dagi duwai: oorlog beëindigen, vrede sluiten — to end war, to make peace — mengachiri perang, berdamai
joka duwapa gaa: slachten (verdelen) bij geboorte van een kind — to slaughter animal on occasion of birth of child — penjembelihan (pembagian) waktu kelahiran seorang anak
juma duwai: neus bezeren — to hurt nose — melukai hidung
kapogeije duwataana: perikoop uit 'n boek — short passage of book — sebuah bab péndék dari suatu buku
máduwai: de groei te pakken krijgen (gezegd van kinderen) — to start really growing up (of children) — mulai tumbuh dengan tjepat (tentang anak²)
mana boko duwai: zijn oordeel opleggen — to impose one's opinion — menjatakan

pendapatnja kepada seseorang
mana dagi duwai: oordeel vellen, uitspraak doen — to pass judgement, to give verdict — memutuskan, hukuman, memutuskan
ono duwai = **ono wogii**: afslijpen — to grind off — mengasah hingga putus
mege ono duwai: schelpen afslijpen — to polish shells — mengasah kulit-kerang
pini duwai: verkorten — to shorten — memperpendék
umagi duwai: ragen (spinragen) — to sweep away (cobwebs) — menjapu sarang labah-labah
utá duwai: vruchten plukken — to pick, gather fruit — memetik buah
uti boko duwai: stevig vastbinden — to tie firmly — mengikat dengan kuat
duwa amo tai = **duwago amaawii**: op de bandrecorder uitspreken — to speak on the tape-recording — bitjara pada tape-recorder
duwainita okogo (P) = **uwouja okogo**: eiland — island — pulau
duwajawii: stoppen, doen ophouden, beëindigen — to stop, to cease, to put to an end — berhenti, menghentikan
duwajou: met hete stenen koken (smoren) — to cook with hot stones — masak dengan batu² jang amat panas
duwe: soort muis — kind of mouse — sedjenis tikus
duwigi (P): Aquifoliaceae ilex, boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
duwii = **dunii (P)**: doorboren van neus of oor — to pierce nose or ear — menindik hidung atau telinga
duwija: boor — bore — gurdi
duwija (P) = **dapaa** = **Mou ka dapaa**: kleine zwarte kraaltjes — small black beads — manik² hitam ketjil
duwo: onrijp, onvolgroeid (van gewassen) — unripe (of crops) — mentah, belum tjukup besar (tentang tumbuh²an)
nota duwo to topai: de bataten zijn nog onvolgroeid — the yams are not yet ripe — ubi itu belum tjukup besarnja
duwogo = **duwigi**: Aquifoliaceae ilex, boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
duwonota = **gakuguu**: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

E

e: 1. agenssuffix 2de pers. enk. en 1ste pers. mrv. — pronominal subject suffix 2nd pers. sing. and 1st pers. plur. — achiranpokok-kalimat orang ke-2 tunggal dan orang ke-1 djamak

ake tope?: ben je daar? — are you there? — engkau ada disitu?

2. objectsprefix (pass. nmvl. 3de pers. enkv. en mrv.) van mensen en grote dieren — pronominal object-prefix (direct object 3rd pers. sing. and plur.) of persons and big animals — awalan objék (orang ke-3 tunggal dan djamak) jang dipakai untuk manusia dan héwan

e-topai: iemand onderrichten — to teach a person — mengadjari seseorang. Zie/see/lihat: **topii**

3. = **ee:** erg, zeer — very, much — sangat, amat

eduduwigi (M): 'n heel klein beetje — a tiny bit — sedikit sekali

e-peu joka: zuigeling — suckling — baji jang masih menéték

e-te : alle, allerlei — all, all sorts of — semua, sekalian, pelbagai

e-agijo te-agijo: allerlei dingen — all sorts of things — matjam² barang

e-beu te-beu: niemendal, niets — nothing at all, nothing — sesuatupun tidak

e-eda te-eda tai: van alles kopen — to buy all sorts of things — membeli ber-matjam-matjam barang

e-peu te-peu: allerlei kwaad — every kind of evil — bermatjam-matjam kedjahatan

e-peu te-peu tai: totaal kapot maken — to smash completely — merusakkan samasekali

e-tuma te-tuma: allerlei soort — all sorts of — segala matjam, matjam-matjam

e-wo (promiscue: té-wo): altijd — always — selalu

ikai outaa woja imokidi tou to e-wo (té-wo) eitaa beu beu?: blijven jullie tweeën altijd bij elkaar of niet? — are you two going to stay always together or not? — apakah kamu berdua selalu tinggal bersama-sama atau tidak?

é: grote snip — big snipe — sedjenis burung kedidi besar

eba: pandanblad, regenkap/mat van pandanblad, huid (P) — pandan-leaf, rain-cape/mat of pandan-leaf, skin (P) —

daun pandan, badju hudjan/tikar terbuat dari pandan, kulit (P)

eba demii: mat of regenkap vlechten/vouwen — to fold/weave mat or rain-cape — menganjam/melipat tikar atau eba

eba dou: eba gaan zoeken — to fetch eba — mentjari eba

ekina eba (P): varkenshuid, 'n stukje varken — pigskin, a piece of pork — kulit babi, sepotong daging babi

eba to keristen, aijo ko beu: aan de buitenkant slechts Christen, inwendig niet — Christian only outwardly, not by inner conviction — orang Kristen dari luar, dalam hatinja tidak

eba katagai-i: regenkap (met ikija) over de lengte vaststikken — to stitch raincape lengthwise (with ikija) — mendjahit eba sepanjang pandjangnja (dengan ikija)

eba kewii: eba met touw over de breedte vaststikken — to stitch eba across with string — mendjahit eba sepanjang lébarnja

eba momogii (eguu) boonai-i: uiteinden van het eba-blad bij het vlechten goed wegstoppen — to tuck in ends of eba-leaf in weaving — menjelipkan udjung² daun pandan waktu menganjam dengan baik²

eba mukai-a: regenkap of matje uitspreiden — to spread out raincape or mat — membéberkan sebuah tikar atau eba

eba nai-o: 'n stukje varken/varkenshuid eten — to eat some pork/pigskin — makan sepotong daging babi atau kulit babi

eba nai ubai-a: schelpen zoeken om 'n stukje varken te kunnen kopen — to seek shells so as to be able to buy some pork — mentjari kulit kerang untuk membeli sepotong daging babi

ebabugai: schillen — to peel — mengupas

ebaa (M) = kapa: dichtbij — near — dekat

ebaa mana etii: minnetaal spreken, 'n dame het hof maken — to talk affectionately, to flirt with, to court — mengutjapkan kata² tjinta, meraju seorang wanita

ebaa wowo tai: kwijlen — to slaver — ngiler

ebaabaa tai = weewee tai: spelen, plagen, grappig zijn — to play, to tease, to be

funny — bermain, mengusik, melutju
ebaapa muko (M): 'n beetje dichtbij — a little near — agak dekat
ebaabapoo gaa = daba gaa = tekii gaa to: even, een klein beetje — a moment, a little bit — sebentar, sedikit
ebaapu: zie/see/lihat: e b e l
ebadai-a: geschenken geven (van het ene dorp aan het andere b.v. groente, schelpen, etc.) — to exchange presents (between two villages e.g. of vegetables, shells, etc.) — bertukaran hadiah (kampung jang satu kepada kampung jang lain ump. sajuran, kulit kerang dsb.). Zie/see/lihat: b a d i i
ebagoko tai: ontvellen, kapot gaan van de huid — to burst (of skin) — mengelupas, rusaknja kulit
ebai: net om kreeften te vangen — net for catching lobsters — djaring untuk menangkap kepiting
ebakai-i (P) = epei: weggagen, achtervolgen — to chase away, to pursue — mengusir, mengedjar
ekina eebakai/eepei: varken weggagen — to drive pig away — mengusir babi
enija eebakai: geesten uitdrijven — to drive out spirits — menolak setan
ebatai-i: lezen — to read — membatja
eka ebatai: iemand bij de naam noemen, 'n naam geven aan — to call a person by his name, to give a name to — menjebut nama orang, beri nama kepada
te ebatai: vreselijke ziekte waarover men niet praat — terrible disease, to which any reference is avoided — suatu penjakit djahat jang tak disebutkan orang
ebatataa tai = waani tai: zingen — to sing — menjanji
ebaute 1. = migaabaute: hoofdbedekking van netwerk gedragen door mannen — headdress of net worn by men — anjamaan tali pada tudung kepala orang² laki
 2. deken — blanket — selimut
ebauwaago tai: stoeien van varkens met de neuzen tegen elkaar — playful pushing of each other by pigs with noses pressed together — babi² jang sedang bergurau dengan menggosok-gosokkan hidung meréka
ebe: 1. mond — mouth — mulut
ebe aa tai = ebe aamai-i: mond openen — to open mouth — membuka mulut
ebe jakeboke tai: de mond samen trekken (b.v. bij wrange smaak) — to press

lips hard together (teeth on edge at tart taste) — mengatupkan bibir (ump. karena rasa pahit)
ebe nogaa: adem — breath — nafas
ebe peu me: 'n stomme — a dumb person — seorang bisu
ebe puu tai: blazen — to blow — meniup, mengembus
ebe takimai-i: mond sluiten — to shut mouth — menutup mulut
ebe wawa tai = bomo tai: gapen — to yawn — menguap
ebaapu: prr geluid maken met de mond — to make purring sound with mouth — menjabekkan bunji "pr" dengan mulut
ebe begobegouda etii: gebarentaal spreken — to speak in sign-language — bitjara dengan isjarat
ebedagi: vol — full — penuh
ebedoda: op zijn kop — upside down — terbalik
ebeebe = bodaipo: half vol, de helft — half full, a half — separuh berisi, separuh
ebeebe ka wija/wido etc.: 1½, 2½ etc. — 1½, 2½ etc. — 1½, 2½ dsb.
ebeeguu (ebe + guu): snavel — beak — paruh
ebeejo: adem — breath — nafas, in: ebeejo topa: hij ademt nog (bij stervende) — he is still breathing (of dying man) — ia masih bernafas (pada orang jang akan mati)
ebeena: een hap, 'n mond vol — a bit, a mouthful — sesuap
ebepeka: gezicht — face — muka, wadjah
ebepeka te egai-a: iemand niet herkennen — not recognise a person — tak mengenali seseorang
ebepeka uwapai-i: 'n zuur gezicht zetten — to pull a wry face — bermuka asam
ebetume: vol — full — penuh
maki ebe: 'n grote kluit aarde — a big clod of earth — segumpalan besar tanah
 2. hulptelwoord van rattental — classifier for rat-trap — katabantu bilangan untuk perangkap tikus
boke ebe magoo mainipe? ebe wii: hoeveel vallen heb je uitgezet? vier — how many traps have you set? four — berapa buah perangkap jang kau pasang? empat
ebé: vordering, voorschot, schuld — claim, advance, debt — tagihan, uang-muka, hutang
ebé badii: schuld aflossen — to pay off

debt — melunasi hutang
anija kaneetega ebé kou, joko nabadi:
 geef me terug, wat ik je geleend heb —
 give me back what I lent you — kem-
 balikanlah padaku apa jang kupindjam-
 kan kepadamu
ebedagi: vol — full — penuh
ebedoda: op zijn kop, onderste boven
 (voor alles wat 'n ebe = mond, opening
 heeft, b.v. prauw) — upside down (of
 everything having an ebe = mouth,
 aperture, e.g. a prau) — terbalik (untuk
 segala sesuatu jang mempunjai ebe =
 mulut, lubang, ump. sebuah perahu)
eebebe: zie/see/lihat: ebe 1
eebeegu: snavel — beak — paruh
eebejo: zie/see/lihat: ebe 1
eebeemaje (M): long — lung — paru-paru
eebeena: zie/see/lihat: ebe 1
ebegu: insektensoort, die vooral bataten
 aanvreet — sort of insect, which feeds
 especially on yams — sedjenis serangga
 jang terutama makan ubi
ebetitoba: geelachtig kikkertje (dikkop);
 ook gebruikt als scheldwoord voor var-
 ken of 'n dikke kerel — small yellowish
 frog; also used as term of abuse for a
 pig or for someone rather fat — katak
 ketjil berwarna agak kuning; Djuga kata
 sindiran untuk babi dan orang jang ge-
 muk
eebepeka: gezicht — face — muka
ebetume tai: vol raken — to become full
 — menjadi penuh
ebetume timakai: vol maken, vol doen
 — to fill up — membikin penuh
ebijadou: uitmeten, meten — to measure
 out, to measure — mengukur
ebijai-a = ugai-a: (uit)schrijven, maken,
 scheppen, tekenen, meten — to write
 (out), to make, to create, to draw, to
 measure — menulis, membuat, mentjip-
 takan, menggambarkan, mengukur
ebiino: rand van e bai of ute waar men
 een touwtje of stokje doorrijgt, zoom
 waar men de roede van 'n gordijn door-
 steekt, broekband — edging on e bai
 or ute, through which a string or little
 stick is put, seam of a curtain through
 which the rod is put, seam around waist
 of trousers for string or belt — ping-
 giran sebuah e bai atau ute untuk
 menusukkan sebuah tali tipis atau ba-
 tang, kelim untuk memasukkan sebuah
 kisi, pinggirannya sebuah tjelana tali
ebika: 'n verouderd element dat nog terug

te vinden is in enkele uitdrukkingen —
 obsolete element still occurring in cer-
 tain expressions — istilah kuno jang
 masih terdapat dalam beberapa peri-
 bahasa; b.v./e.g./ump.:
aneebika: mijn schoonzus (ma br vr) —
 my sister-in-law (hu br wi) — ipar-perem-
 puanku
akaabikaane: jullie schoonzussen — your
 sisters-in-law — ipar²-perempuanmu
akeebika: jouw schoonzus — your sister-
 in-law — ipar-perempuanmu
okai ebika me: haar schoonzus — her sis-
 ter-in-law — ipar perempuannja
inii akaabika bage: wij schoonzussen —
 we, sisters-in-law — kami, para ipar
 perempuan
inai akaabikaija: wij zijn elkaars schoonzus-
 sussen — we are each other's sisters-in-
 law — kita ber-ipar-perempuan
ikii akaabika bage: jullie zijn elkaars
 schoonzussen — you are sisters-in-law —
 kamu ber-ipar-perempuan
okei okaakaabikaido = okei ebikaaneido:
 zij zijn elkaars schoonzussen — they are
 sisters-in-law — meréka ber-ipar-perem-
 puan
okai ebikaaneido: haar schoonzussen —
 her sisters-in-law — ipar-ipar perem-
 puannja
okeijai akaabikaija: zij tweeën zijn el-
 kaars schoonzussen — those two are
 sisters-in-law — meréka berdua ber-ipar-
 perempuan
ebo menii: bij de betaling van de kadee
 enkele schelpen als gift teruggeven —
 to give some shells back at the payment
 of the dowry — mengembalikan beberapa
 kulit-kerang sebagai hadiah emas kawin
ebobai-i: omringen, gaan rondom — to
 surround, to go round — mengelilingi,
 berdjalan keliling
owaa ebobita eda: de pagger rond het
 huis — the fence round the house —
 pagar sekitar rumah
eboumai-i: 1. bedekken (kip-kuikens), zit-
 ten (te broeden) op — to cover protec-
 tively (of hen covering chickens with
 wing), to sit, brood (of hen) — melin-
 dungi dengan sajan (induk ayam - anak
 ayamnja), mengerami
okai napo wado eboumeete: ze zit op de
 eieren te broeden — it is hatching the
 eggs — ayam itu sedang mengeram
 2. dodenwacht houden — to hold wake

— mendjagai majat
ebujai-a = **tawa ebujai**: sigaret rollen — to roll a cigarette — menggulung rokok
ebujata tawa: sigaret — cigarette — rokok
ebukai-i: iemand afhalen, verlossen uit penibele omstandigheden — to fetch a person, to save from a difficult situation — mendjemput seseorang, melepaskan, menolong seseorang yang berada dalam kesusahan. Zie/see/lihat: **bukii**
akabuke niitija tei: laten we elkaar afhalen, laten we met elkaar gaan trouwen — let us go and meet each other, let us get married — mari kita saling mendjemput, mari kita kawin
eda: pagger, omheining — fence — pagar
eda akaije tai: vechten om de pagger — to quarrel about the fence — berebutan pagar
eda petu = **eda kaboona**: stuk pagger — piece of fence — sepotong pagar
eda wei = **eda wagii**: pagger maken, hek zetten — to make a fence — membuat pagar
edaage: binnen de pagger — inside the fence — didalam pagar
edauto: paggerpunt, hekpunt — point at end of length of fencing wood — udjung pagar
owaa ebobita eda: de pagger rond het huis — the fence round the house — pagar sekitar rumah
wage eda: pagger van dwarsliggende houten — fence of lengths of wood fastened crosswise — sebuah pagar jang kajunja dipasang melintang
eda-pija: paggerhout — fencing wood — kaju-pagar
eda-pija napoona: een paggerhout — a length of fencing wood — sepotong kaju-pagar
eda (M) = **agoo**: maan, maand — moon, month — bulan
edaawe (M) = **agoo tapa**: heldere maan — bright moon — terang bulan
edaaweeta = **nemouga**: later — later on — kemudian
edadai-i: helpen — to help — menolong
eedadai: iemand helpen — to help someone — menolong seseorang
kaedadaipiga: ik zal je helpen — I will help you — saja akan menolongmu
niiedadija ti = **needadija ti**: laten wij hem toch helpen — let us help him — mari kita tolong dia

edagai-i:
mege edagai: schelpen nadat ze neergelegd zijn goed bekijken, beoordelen, die goed zijn bij elkaar voegen en verdelen — to examine the shells closely, to match those that belong together and divide them — memeriksa kulit kerang kemudian menjusun menurut besar-ketjilnja lalu membaginja
edage (P) = **edee**: klein, beetje, kort, niet diep (van net) — small, a bit, short, not deep (of net) — ketjil, sedikit, péndék, tidak dalam (tentang kerandjang)
edai-a: kopen, huren, betalen — to buy, to hire, to pay — membeli, menjéwa, membajar
eedai: iemand betalen — to pay someone — membajar seseorang
kaedai: van jou kopen, jou betalen — to buy from you, to pay you — membeli daripadamu, membajar padamu
agio edataida: markt, pasar — market — pasar
edakai-i: vrucht dragen (van bomen) — to bear fruit (of trees) — berbuah (tentang pohon)
edu edakai: rotan halen — to fetch rattan — mengambil rotan
jati edakai/jakii: wond hebben — to have a wound — berluka
kegepa edakai/ejai-a: boos worden — to get angry — mendjadi marah
edani (P) = **eidani**: straks, aanstonds — presently — nanti
edauto: zie/see/lihat: **eda**
edee: kort, klein — short, small — péndék, ketjil
edee agija: 'n klein draagnet — a small net, bag — agija ketjil
edee jati: 'n oppervlakkige wond — a superficial wound — luka dipemukaan kulit
edee mugu: 'n ondiep gat — a shallow pit — lubang tak dalam
edee owaa: 'n klein afdakje in de prauw — a small shelter erected in a prau — kapa-kapa (pada sebuah perahu)
edeede tai = **edii**: braken, overgeven — to retch, to vomit — muntah
edeede tita agijo dou: de schuldige zoeken door braaksel te bekijken — to establish guilt by examination of vomit — mentjari orang jang bersalah dengan memeriksa muntahannja
edeeye: vergroeiing aan 'n bepaalde boomsoort met doornen, waarin mierennesten

- e.d. zitten — malformation occurring in a certain kind of tree with thorns and providing a cavity in which ants and other insects make nests — pertautan pada pohon duri jang tertentu tempat sarang semut
- edeemakigou:**
edeemakigou: naar de overkant van 'n rivier brengen van persoon — to ferry someone across a river — menjeberangkan seseorang
naedeemakigopa: ze heeft me even overgezet — she has ferried me over — ia telah menjeberangkan saja
 Note: a d i m a k i g o u: overbrengen van spullen — to ferry luggage — menjeberangkan barang muatan
- edegai-i:** ten strijde trekken (wordt ook gebruikt bij voetballen), optrekken naar — to take up arms against, to engage in battle (also used fig. in football), to advance to — madju perang, berdjuang (dikatakan djuga pada sépak-bola), pergi ke-
- edepede:** bezittingen, spullen, vracht — possessions, belongings, freight — milik, harta benda, barang² muatan
edepede tai: omruilen, handelen, b.v. 'n b o m o u j e inruilen voor andere schelpen om er 'n varken voor te kopen — to exchange, to barter, to trade, e.g. to barter for other shells so as to be able to buy a pig — menukar, ump. b o m o u j e dengan kulit kerang untuk beli seékor babi
- edepede umina me:** 'n rijk iemand — a rich person — seorang jang kaya, hartawan
edepede tai ko epi ki: handig, een goed handelaar zijn, hij is handig — skilful, to be a smart trader, he is smart — tjekatan, seorang saudagar jang ulung, ia tjekatan
- edi = idi (M, K):** regen — rain — hudjan
edi bado goo tidaa tai: vallen van reghdruppels — the fall of raindrops — turunnja titik-air-hudjan
edi bokapi: dat was me een regenbui! — what a shower it was! — alangkah hébatnja hudjan itu!
edi duwai-a: ophouden met regenen — to stop raining — berhenti hudjan
edi ewanai-i: schuilen voor de regen — to take shelter from the rain — berteduh karena hudjan
edi gapii tai: motregen — to drizzle — gerimis
- edi gee:** geruis van regen — the rustle of the rain — rintik hudjan
ediipo: dauw — dew — embun
edi kapu (P) tai = edi kopu tai: nat worden van de regen — to get wet from rain — basah karena kehudjanan
edipo: ijzel, hagel — frost, hail — ariz, rambun
edi toobii tai = edi totopoo tai: druppelen van de regen — dripping of the rain — hudjan rintik-rintik
edi tugu teete: 't is druilerig/betrokken — it is drizzly/overcast — hari berawan
edi uwa: regentijd — rainy season — musim hudjan
edi wei = edi tai: regenen — to rain — turun hudjan
- edidaa:** zie/see/lihat: e d i i
ediga = tikaago: vroeger — formerly — dahulu
edii = edeede tai: braken, overgeven, misselijk zijn — to retch, to vomit, to be sick — muntah, mual
edidaa: vol — full — penuh
edidaa tai: vol zijn, overlopen — to be full, to run over — sudah penuh, melimpah
ama edijawita joka: kind dat van de borst af is — weaned child — anak jang tak menéték lagi
okai ki tawa edijawita: hij heeft het roken afgeleerd — he has given up smoking — ia berhenti merokok
- ediimai (P):**
waka eediimai (P) = waka ediimai: iemand ten huwelijk vragen — to make a proposal of marriage to — melamar orang untuk kawin
waka ediimigo: steeds maar ten huwelijk vragen — to be always proposing marriage — selalu melamar untuk kawin. Zie/see/lihat: d i i m a i
ediipo: dauw — dew — embun
edikai: boomsoort, geschikt voor prauwen — tree suitable for making praus — sedjenis pohon untuk bikin perahu
edipo: zie/see/lihat: e d i
edoga = odoga (P) = eedoga = tikai gaa: vroeger — formerly — dahulu
edokai-i: 1. iemand dragen — to carry someone — menggéndong seseorang
 2. paren van dieren — mating of animals — mengantjuk (pada binatang). Zie/see/lihat: d o k i i
edu: rotan, Palmae Calamus Prettianus

- Becc. — rattan — rotan
edu badoona: 'n sliert rotan — a strip of rattan — sebilah rotan
edu kakate: rotan-hoed — rattan hat — topi dari rotan
edu kagaana = edu ipoona: bundel rotan — bunch of rattan — seikat rotan
edu akagai-i: rotan splijten — to split rattan — membelah rotan
eduwai-a:
me eduwai = me ewegai-a: over iemand praten, lasteren — to talk about a person, to slander — mengumpat seseorang, memfitnah
me jenoo eduwai: iemands voetsporen volgen — to follow in someone's track — mengikuti djedjak kaki seseorang
ee: 1. 'n zucht, 'n hijg — a sigh, a gasp — keluh
ee duwai-a = ee ewanai-i: op adem komen — to recover one's breath — melepaskan lelah
ee-kotoo: hoest — cough — batuk
ee tai = eeki tai = ee puu tai = eewi tai: hijgen, zuchten — to gasp, to sigh — terengah-engah, mengeluh
 2. erg — very — sangat, amat
ee daba = ee tidee (M): erg klein — very small — amat ketjil
ee doga: erg oud, heel vroeger, in het begin (= *tikai gaa*) — very old, much earlier, in the beginning — amat tua, dahulu kala, pada permulaan
ee-gabo: zo stil mogelijk — as quietly as possible — setenang mungkin
 3. uitroep van teleurstelling die men sportief verwerkt omdat men hem al verwachtte: in de zin van: valt dat even tegen (ironisch)! — exclamation of disappointment sportingly accepted because it was expected, as e.g. better luck next time! — seruan *keketjéwaan* tapi jang dinjatakan dengan tabah karena sudah diduga: jah, apa boléh buat!
 Ook uitroep van verwondering: in de zin van: wat is dat nou? — Also exclamation of wonder, as, e.g. What can this be? — djuga seruan *kehéranan*: ah, mana mungkin?
ee-ee: houtworm — woodworm — bubuk
eedoga = edoga: vroeger — formerly — dahulu
eeki tai = ee tai = eewi tai: hijgen, zuchten — to pant, to sigh — terengah-engah, mengeluh
eeki eeki to teegi: hij lag maar te hijgen — he lay gasping for breath — ia terengah-engah
eeki to pakamijake teegi: hij bleef maar aan het hijgen — he did not stop panting — ia terengah-engah dengan tak berhenti
eekodai-i: 'n beest roepen met de woorden: ee, ee — to call a beast with the words: ee, ee — memanggil seékor binatang dengan kata²: ee, ee
eemai-i = pagamai-i: hoog staan van water — to be high (of water) — air pasang
eena: spoelworm — ascaris — tjatjing gelang-gelang
eenai-i (onii): iemand baden, wassen — to bathe a person, to wash — memandikan seseorang, mentjutji
joka uwo eenai: het kind wassen — to wash the baby — memandikan anak
eepu akaapu tai (M) = puu akaate tai: verstoppertje spelen — to play at hide and seek — bermain menjembunjakkan diri
eewi tai: hijgen, zuchten — to gasp for breath, to sigh — terengah-engah, mengeluh
-eg: tijdsuffix, dat verwijst naar het verleden van vandaag. Het wordt vervoegd en bevat een bekende mededeling — inflected suffix of time referring to the past in the current day; it relates to information known to the person addressed by the speaker — achiran waktu untuk waktu lampau pada hari ini. Achiran tsb. dapat tertasrif dan mengandung suatu pemberitahuan jang telah diketahuan: **Ugaaga:** ik schreef (daar net) — I was writing (just a moment ago) — saja baru sadja menulis
ega: = **gaba:** slak — snail — siput
egaa: vlug, snel — quick, fast — tjepat, lekas
egaa noone: mijn volle neef/nicht (va zu ki, mo br ki, va halfzu ki, mo halfzu ki) — my first cousin (fa si ch, mo br ch, fa halfsi ch, mo halfsi ch) — saudara-sepupuku
egaagede:
egó egaagede tai: tanden over elkaar schuiven, tanden knersen van woede — to rub teeth together, to grind teeth with rage — menggertakkan gigi karena marah
egaago etai: iemand beschaamd maken — to embarrass, shame someone — memalukan seseorang
egaakago = egókago: bidsprinkhaan —

praying mantis — sentadu
egabe: nog maar 'n beetje, 'n beetje — only a bit, a bit — masih sedikit sadja, sedikit
egabe jaikpai: ze hebben nog maar 'n beetje overgelaten — they left only a bit — meréka masih meninggalkan sedikit
egado tai: ga eens kijken — just look — téngoklah sebentar
egadou = etidou: advies vragen, informeren, op de proef stellen, plagen (uitproberen) — to ask advice, to inquire, to put to the test, to tease (to see reaction) — minta naséhat, menanjikan, mentjobai, mengusik (dengan maksud mentjobai seseorang)
egado tai: ga eens kijken, iemand op de proef stellen — just look, to put a person to the test — téngoklah sebentar, mentjobai seseorang
nagado te tai: stel me niet op de proef — don't put me to the test — djangan mentjobai saja
egai-a: aan iemand denken — to think of a person — memikirkan seseorang. Zie/see/lihat: gai-a
-egai-a: aspectsuffix — aspect suffix — achiran tekanan
umeegai-a (umii + egai): (iemand) neerleggen — to lay a person down — membaringkan (seseorang)
egaida = egaije = etaida (P) = Jakega beu: licht, niet zwaar — light, not heavy — ringan, tidak berat
egaije: licht — light — ringan
egamo: band, die voorname mensen om hun buik dragen — belt worn by prominent members of the community — ikat pinggang jang dipakai oleh orang² terkemuka
edu egamo: 'n egamo van rotan — egamo of rattan — ikat pinggang dari rotan
egapai-i: betaling geven voor iemand die vermoord is — to pay blood money — pampasan untuk orang jang dibunuh
egapai-i (P) = gaupai-i: bedekken met (mantel, regenkap etc.) — to cover with (cloak, rain-cape etc.) — menutupi dengan (mantel, eba dsb.)
jaegaupe gai: bedek hem goed — cover him well — selimutilah dia baik²
egaupai-kagaba: deken — blanket — selimut
egeda: duizendpoot — centipede — kelabang

egeedi: kleine vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil
egeida: 1. bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
 2. erg koude plaats (b.v. op 'n berg) — very cold place (e.g. on top of a mountain) — tempat jang amat dingin (ump. diatas gunung)
egejagaa-mogojagaa: stikdonker — pitch dark — gelap-gulita
egemugu = mogomugu: stikdonker — pitch dark — gelap-gulita
egepa: kiezelsteen. Overdrachtelijk: hard, bekwaam, ijverig — pebble. Metaphor: hard, skilful, diligent — kerikil. Sebagai arti kiasan: pandai, radjin, keras
aki egepa ka (aki etee ka) kei taipage: laat maar eens zien dat je het kunt; jij, bolleboos, zult dat wel kunnen — just show that you can do it; a champion like you can easily do it — tundjukkan bahwa engkau pandai berbuat itu; orang sepandai engkau tentu dapat menderdjakannya, kerdjakanlah
aki egepa ka aneena natimakeege/naawege: Bij kaarten: jij bent zo slim dat je me er mee hebt opgescheept — at card games: you are so smart that you have saddled me with it — waktu main kartu: kau amat tjerdik, hingga saja dapat berbuat apa² lagi
okai egepa ka dokijake uweegi = okai egepa ka tidokeegi: hij is gierig (niet goedgeefs) — he is mean (not openhanded) — ia kikir (tidak murah-hati)
Egepakigiida (plaats waar kleine kiezelsteentjes liggen): plaatsnaam in Tigi — (place where there are small pebbles) placename in Tigi — (tempat jang banjak kerikil) nama suata tempat di Tigi
egi tai-i = igi tai: verlangend zijn naar dierlijk voedsel — to want to eat meat — ingin memakan daging héwan
egiido: bovenarmbeen — bone of the upper arm — tulang lengan atas
egiido kaguma: elleboogsgewricht — elbow joint — sendi siku
kobee egiido: bovenstuk van de voorpoot van 'n buidelrat — upper part of foreleg of opossum — bagian atas kaki-depan seékor kuskus
egijai-a = gokowai-a: omwroeten, omwerken, bewerken van tuingrond — to root up, to dig up, to till ground — menjungkar, melambuk, melambuk tanah kebun
egijata peka: opengetrokken oog — eyelid

- drawn so that eye is open — mata jang ditarik hingga terbuka
- epa egijata:** onbewolkte hemel — cloudless sky — langit jang tak berawan
- nota-bugi egijai:** vernielen van bataten-tuin (door mens of varken) — to destroy garden of yams (by man or pig) — membinasakan kebun ubi (oléh manusia atau babi)
- boo egijai-a:** onkruid uittrekken — to pull out weeds — menjabit rumputan
- ego gai-a:** beschaamd/verlegen zijn — to be ashamed/shy — malu
- ego puga tai:** verlegen doen, bleu doen — to pretend to be shy, to be coy — pura-pura malu, kemalu-maluan
- me egaago etai = me ego awii = me ego etijawii:** iemand beschaamd maken — to shame, embarrass someone — memalukan seseorang
- egó:** tand, keladischeuten — tooth, shoots of edible root — gigi, tunas keladi
- egó bakaa:** tandaanslag, -vuil — tarnish teeth, -dirt — tahi gigi
- egó bakaa gikii tai:** tanden poetsen — to clean teeth — menjikat gigi
- egó gabai-a:** kiespijn hebben — to have a tooth-ache — sakit gigi
- egó idai-a:** kauwen — to chew — kunjah
- egó jago:** scherpe tanden — sharp teeth — gigi-gigi jang tadjam
- egó jege:** zuur (van smaak), stroeve tanden — sour (of taste), feeling in teeth from tart taste — asam, rasa masam pada gigi
- egó kago tai:** jaloers/boos zijn — to be jealous/angry — iri akan, marah
- egó kagokago:** lange tanden van zwijn — long teeth of pig — gigi-gigi jang pandjang pada babi
- egó kapo bugidaa:** rij blote tanden — row of bare teeth — dérétan gigi
- egó kegemai-i:** zichtbaar zijn van tanden doordat men een hazelip heeft — to be visible (of teeth) owing to hare-lip — gigi jang kelihatan (karena sumbing)
- egó momouda:** voortanden — front teeth — gigi-depan
- egó mugee:** tandvlees — gums — gusi
- egónenege:** tanden laten zien (van hond die wil bijten, wordt ook van mens gezegd) — to show teeth (of dog about to bite; also used of human beings) — menundjukkan gigi (seékor andjing jang hendak menggigit, djuga dikatakan pada manusia)
- egó taka:** tussen de tanden — between the teeth — antara gigi
- egó takutaku tai:** iets tussen de tanden houden, op iets bijten — to have a thing between teeth, to bite on — menggigit antara gigi, menggigit sesuatu
- egó takumijawii:** tanden op elkaar zetten — to clench teeth — mentjakupkan gigi
- egoudo:** gebit — set of teeth, denture — geligi
- egoukege = detoukege:** met aangevreten gezicht (framboesia) — face disfigured by framboesia — muka jang dihinggapl penjakit frambusia
- egókago = egaakago (P) = egoukago (P):** bidsprinkhaan — praying mantis — sentadu
- egonanagi:** flink, dapper, sterk — energetic, brave, strong — tampan, berani, kuat
- egoo = jagaa:** steil (van afgrond) — steep (of precipice) — tjuram (dari sebuah tubir)
- ani egoo wegaita (M):** ik zal er eens dieper op ingaan, ik zal er nog eens over praten — I will go deeper into it, I will discuss it again — saja akan memebitjarkan hal itu dengan pandjang lébar, saja akan membitjarakannja sekali lagi
- egouda:** (in de) diepte, diep — deep down, deep — (di-)lubuk, dalam
- egou:** iemand uit het water trekken — to pull someone out of the water — menarik seseorang keluar dari air. Zie/see/lihat: g o u
- egoukago(u) (P) = egaakago:** bidsprinkhaan — praying mantis — sentadu
- egoukege:** met aangevreten gezicht — with face eaten away by framboesia — muka jang dihinggapl penjakit frambusia
- egu-tegu:** allerlei dingen, van alles, allerlei soorten dingen/mensen, allerlei praatjes — all sorts of things/people, all sorts of stories — pelbagai barang, matjam² buah-mulut
- eguwai:** grote slangensoort, tijgerslang — kind of big snake, python — sedjenis ular besar
- eguwai geko:** slangenhuid — snake skin — kulit ular
- eguu = momogi:** uiteinde — end — udjung
- eguu takimai-i = eguu poogai:** het getal vol maken (b.v. als er schelpen te kort zijn) — to complete the number (e.g. of required shells) — menggenapi djumlah

- (ump. kalau kekurangan kulit kerang)
mana eguuda: op 't einde van het gesprek — at the end of the conversation — pada achir pembijtaraan
- eidani = e(i)dani gaa = odigaa = odijake:** straks, kort daarop, niet lang daarna — presently, shortly after, not long after — nanti, sebentar, kemudian, tak lama sesudah
- jagamo kodo edani gaa emo ma dadapapa wadoujo keega:** de vrouw kwam kort daarna vol bloed te voorschijn — shortly afterwards the woman appeared covered in blood — tak lama kemudian wanita itu muntjul berlumuran darah
- eidani gaa uwaataa:** vanavond — this evening, to-night — malam ini
- eidikima = eiotoma = idima = utoma:** iedereen, allemaal — everybody, all — setiap orang, semua
- eigai-a:** blijven hangen aan, tegen iets opvallen (b.v. 'n boom die men omhakt) — to hang on, to fall against (e.g. of tree felled) — bergantung pada, djatuh atas (ump. pohon jang ditebang)
- akija pija eigaipagi:** jouw boom zal blijven hangen (tegen die andere) — your tree will remain leaning (against that other one) — pohonmu akan tetap bersandar pada pohon lain itu
- eigi teigi tai:** zich opsieren met blaren en veren — to decorate with leaves and feathers — menghiasi diri dengan daun dan bulu-bulu
- eijege (M):** heerlijk, net goed, fijn! — splendid, serves your right, fine! — énak, salahmu sendiri, bagus!
- eij o = koma eijo:** zijkanten van een prauw — the sides of a prauw — pinggir an perahu
- einai-a = bugi (ja)einai-a:** tuin voor iemand maken — to make a garden for — memasang kebun untuk seseorang
- emo enija** (uitspr.: e mounija) **einago tai:** lijden aan bloedvloeiing — to suffer from excessive flow of blood during menstruation — menderita perdarahan
- jaga einai-a:** planken kappen — to cut planks — menebang papan
- joka einai-a:** pijn hebben vóór de bevaling — to be in labour (prior to giving birth) — rasa sakit sebelum melahirkan anak
- emo einai-a:** bloedafgang hebben, bloed overgeven — to pass blood, to vomit blood — buang air-besar dengan darah, muntah darah
- uwo peu einai:** water braken (van drenkeling) — to vomit water (of drowning person) — muntah-air (orang jang hampir mati tenggelam)
- eitikaago:** vroeger, voorheen — formerly, in former days — dahulu
- eitikaago wagi:** de vorige/eerste keer — last/the first time — dahulu/pertama kalinya
- eititi:** vermoeid — tired — lelah
- eititi tai:** vermoeid raken — to get tired — merasa lelah
- eititi ka animakidokii = eititi ka ee ewanidokii:** van vermoedheid uitrusten, pauzeren — to rest (when fatigue), to pause — melepaskan lelah, beristirahat
- ejagai-a = emuwakai-i:** laten zien, te voorschijn halen, in een rij staan — to show, to produce, to stand in a row — memperlihatkan, berdjedjèr
- naejagai:** laat me 'ns zien — just show me — tunjukkanlah kepadaku
- niiejagai:** laten we ons laten zien (b.v. kepala's als er 'n voorname gast op bezoek komt) — let us show ourselves (e.g. the foremost villagers on arrival of an important visitor — mari kita tampil kedepan (ump. para ketua sewaktu ada tamu agung)
- ejaga tai:** vergroten, overdrijven — to increase, to exaggerate — membesarkan, melebih-lebihkan
- ejai-a = ijii (P):** groeien, zwellen, opzetten, rijzen (b.v. van deeg) — to grow, to swell, to rise (e.g. of dough) — tumbuh, membengkak, memuai
- ejai tikine wagita:** volwassene — grown-up, adult — orang dewasa
- kegepa ejai:** boos zijn op — to be angry with — marah akan
- moge ejai:** de touwtjes van de moge aan 't bandje (jugi) rijgen — to tie the strings of the moge to the belt (jugi) — menjeludjurkan tali moge pada jugi
- mogo ejata:** die steen zit vast — that stone is stuck fast — batu itu menémpél
- uwo ejai:** wassen van water — to rise of water — air pasang
- ejagai-a = gadimai-i:** vastbinden (b.v. wai) — to tie, to bind (e.g. wai) — mengikat (ump. wai)
- ejupi:** precies in het midden — exactly in the middle — tepat ditengah-tengah
- wanee ejupi gaa:** middernacht — mid-

night — tengah malam
eka: naam — name — nama
eka majai-a = **eka wudai-a**: naam uitvegen — to erase name — menghapus nama
ekaago: met naam, groot, beroemd, rijk, vooraanstaand — great, rich, prominent — ternama, besar, masjhur, terkemuka, kaja
ekaageba: spinsoort — kind of spider — sedjenis labah-labah
ekaago: zie/see/lihat: e k a
ekaawe tai: zie/see/lihat: e k a i
ekadai-i: 1. afstropen, ontbolsteren, schillen, afrukken, openen van smookkuil — to strip, to shell, to pare, to peel, to rip off, to open the cooking pit — menguliti, mengupas, membuka lubang-api
edu ekadai: doorns verwijderen van de rotan — to remove thorns from rattan — mengerat duri dari rotan
kagaba bou ka ekadai: afrukken van kleren door de wind — to have clothes ripped off by wind — pakaian jang diterbangkan angin
eba ekadimakai-i: regenkap afdoen — to take off the rain-cape — menanggalkan e b a
owaa ekadai (P) = **owaa kebakai-a**: bedekking van huis afhalen/afrukken — to take/rip off roofing from house — menurunkan atap rumah
owaa bou ka ekadipa: het dak is door de wind van het huis gewaaid — the roof has been blown away by the wind — atap rumah ini dibawa angin
owaa boujo peu ka niiekadikumi: het dak is slecht, laten we het er af halen — the roof is in a bad condition, let us take it off — atap itu buruk, mari kita bongkar
utugu ekadai = **dagi kebakai-a**: verstand verlichten — to improve the mind — menjernihkan pikiran
 2. = **debuu kai**: niet meer hardvochtig zijn — to cease being harsh — tidak keras-hati lagi
ekagai-a (P) = **ekadai-i** = **ekegai-a**: losmaken, loswinden — to unfasten, to untwist — melepaskan, melepas gulungan
utugu ekagai-a (P) = **utugu ekadai-i**: niet meer hardvochtig zijn — to cease being harsh — tidak keras-hati lagi
Ekagi: benaming voor de mensen van het Wisselmerengebied — name of the people of the Wissel Lakes regions — nama

penduduk wilajah Djajawidjaja
ekago jago me: ijverig iemand — a diligent person — orang radjin
ekagumai-i: overtreden, over iets heen stappen — to infringe, to step over — melanggar, melangkahi sesuatu
Iboja nitita mana Jaekagumai: Gods geboden overtreden — to transgress God's commandments — melanggar perintah-perintah Tuhan
ekai-a = **adii** = **adimakai-i** = **ekamakai**: gekookt eten van het vuur nemen — to take cooked food from the fire — mengambil makanan jang sudah matang dari api
ekaawe tai = **adaawe tai**: gepofte bataten in het net doen — to put roasted yams in the net — menaruh ubi jang telah dibakar dalam a g i j a
ekamakai-i: zie/see/lihat: e k a i - a
eke = **nagi (P)**: Pandanaceae: Freycinetia: palmboom — palm — pohon nibung
ekegai-a = **ekagai (P)**: losmaken, loswinden, bevrijden van juweda door kamutai — to untie, to unwind, to deliver from juweda by means of kamutai — melepaskan, melepas gulungan, membéaskan dari juweda dengan mendjalankan guna²
ekegaepito(ke) tai: uit gekronkelde houding opstaan (b.v. slang) — to rise from crouching or curled-up posture (e.g. snake) — bangkit dari merajap (ump. ular)
dimi mana ekegai: goedkeuring wegdragen — to meet with approval — menerima persetujuan
ukame nakame okeijai dimi mana ekegadaa kojo ka, niijaeumai: daar de vader en moeder hun goedkeuring hebben gegeven, zullen we haar met hem laten trouwen (losmaken van de stam) — as the father and the mother have given their consent, we will let her marry him (detach from tribe) — karena ibubapanja setudju, kita akan mengawinkan gadis dengan djedjaka itu (melepaskan dari suku)
eekegajawii: iemand (aan de vijand) uitleveren — to extradite, to deliver to the enemy — menjerahkan seseorang (kepada musuh)
utugu ekegai = **dagi kebakai-a**: verstandig zijn — to be wise — bidjaksana
ekegei: (stenen) mes — (stone) knife — pisau (dari batu)

ekegei jobe: meswond — wound inflicted by knife — luka kena pisau
ekegei wegii: wond opensnijden — to cut wound open — membedah luka
ekapai-a = ekupai-a = kego ekepai: zwarte kunst beoefenen — to practise necromancy — mendjalankan guna-guna
eki: 1. = **iki (M):** schil, afval, schub, huid van kreeft — shell, refuse, scale, skin of lobster — kulit, kotoran, sisik, kulit kepiting
jatu eki: schil van j a t u — peel of j a t u — kulit j a t u
peto eki: schub van de buik van 'n kreeft — scale on the belly of lobster — sisik perut kepiting
uma eki: schub van de kop van 'n kreeft — scale on head of lobster — sisik kepala kepiting
 2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
ekina: varken — pig — babi
ekina jago me: iemand die veel varkens heeft — a man who has many pigs — orang jang punja banjak babi
ekina dedomai-i: varken in stukken delen — to divide pig into parts — membagi seékor babi
ekina ekogai-a (P) = ekina genii: varken aan een stok vastbinden — to tie pig to a stick — mengikatkan babi pada sebuah tiang
ekina joka: big — piglet — anak babi
ekinaagó: varkenstand — tooth of a pig — gigi babi
jege ekina = ako ekina = poja ekina: wit varken — white pig — babi berwarna putih
ekina kado = ekina eba (P): stukje varkensvlees, varkenshuid — piece of pork, pig's skin — sepotong daging babi, kulit babi
ekoba = kopoo (P): krom, kronkelig, gebogen — crooked, winding, bent — béngkok, lekak-lekuk
ekobai: soort ida — kind of ida — sedjenis ida
ekogai-a (P) = genii: vastbinden aan een stok (varken), vastleggen (a u op de pagger) — to tie pig to a stick, to tie (a u to top of fence) — mengikat babi pada tongkat, ikat (a u pada pagar)
bado jati ka ekogadaa tita: zijn benen zijn door wonden verstijfd (lett. vastgegroeid) — his legs have become stiff from wounds (lit.: got tied) — kakinja

kaku karena luka-luka (sebenarnja: terpadu)
ekogajawii = daajawii: ophangen — to hang — menggantungkan
meena eekogajawii: iemand ophangen — to hang a person — mengantung seseorang
ekina eekogajawii: 'n varken aan 'n stok ophangen — to hang a pig on a stick — menggantungkan babi pada tongkat
ekonai-i (P): iemand iets weigeren — to refuse a person a thing — menolak permohonan seseorang. Zie/see/lihat: konii
ekotai-i: begeleiden, meegaan met — to accompany, to go with — menjertai, turut
kigi ekotai: meegaan (met de varkens) om (ze) notakigi te geven — to go with (the pigs) to give (them) notakigi — turut (dengan babi-babi) untuk memberi notakigi (kepada meréka)
ekowai-a (P) = kei tai: doen, verrichten, werken — to do, to perform, to work — membuat, melakukan, bekerdja
Ibo Kidi Jaekowai: God dienen — to serve God — mengabdikan Tuhan
jaekowai: bij iemand in dienst zijn — to be employed — bekerdja pada seseorang
ekowamotii: flink werken — to work strenuously — bekerdja keras
ekowamotipi: wat heeft ie gewerkt! — how hard he has worked! — alangkah kerasnja ia bekerdja!
eku: snotneus (lett.) — snotty nose — hidung beringus
eku gopai-a: neus snuiten — to blow nose — membuang ingus
eku migo tai: verkouden zijn — to have a cold — kena dingin, pilek
eku nii tai: snotneus ophalen — to snivel — menarik hidung beringus
eku pede tai: snotneus hebben — to have a blocked nose — beringus
eku wudai-a: neus afvegen — to wipe nose — mengesat hidung
ekuupagi tai (eku + igapu): snotverkouden zijn — to have a bad cold — sangat pilek
ekugu makugu tai: mooi om te zien — fine to see — bagus untuk dilihat
ekupai-a (P) = kego ekepai-a = kego tai: zwarte kunst beoefenen — to practise black magic — mendjalankan guna-guna
emaa: mannenhuis, mannenafdeling in 'n huis — men's house, part of house par-

tioned off for men — rumah laki-laki, bagian rumah untuk laki²
emaa jibuu tai: springen op dansvloer — to jump up and down on dancing space — melompat-lompat dilantai ruangan tari
emaa mijo: onder het huis — under the house — dibawah rumah
emaida: naar 't danshuis! — to the dancing-house! — pergi kerumah tari, keruangan tari
emaawaa: mannenafdeling in het huis (e m a a + o w a a) — part of house partitioned off for men — bagian rumah untuk kaum lelaki
emai-a: (stuk hout) tegen iets op zetten (b.v. om het te drogen) — to place a thing against (e.g. a piece of wood to dry it) — menjandarkan (ump. batang kaju supaja kering)
ema etai: met houtvuur iemand verwarmen, het vuur dicht bij iemand zetten (b.v. bij zieke of om 'n lijk te drogen) — to warm with a wood fire, to put the fire close to (e.g. to keep sick person warm or to dry corpse) — memanaskan seseorang dengan kaju api (ump. karena ia sakit atau untuk mengeringkan majat)
aki na pija naadouke tai, anija to kaema té kaema té woja jaijo: haal jij voortaan ook maar hout, dacht je dat ik altijd maar hout voor jou blijf drogen? — you had better fetch your own wood in the future, do you think I am always going to dry your wood? — mulai sekarang ini engkau djuga tjari kaju, apa kau sangka saja akan selalu mengeringkan kaju untukmu?
emaida: op het dansfeest, naar het danshuis, dansvloer — at the dance-feast, to the dance-house — pada pésta-tari, kerumah-tari, ruangan tari
emaijaato: voorkant, voorwaarts — front, forward — bagian depan, madju
ani emaijaato: vóór mij — before me — dihadapan saja
emajawii: hellend zijn, hellend maken — to slope, to slant, to make slanting — miring, memiringkan
emaje: lever — hati
ebeemaje (M) = **gekegeemaje**: long — lung — paru-paru
emakai-i: iemand begraven — to bury — mengubur seseorang. Zie/see/lihat: m a k i i
emeeme tai: luid roepen, van de daken

verkondigen, mensen oproepen — to cry out, to proclaim from the housetops, to summon — memanggil dengan suara njaring, memberitahukan kepada umum dengan suara njaring, memanggil orang²
emeg: tijdssuffix, dat vervoegd achter de stam geplaatst wordt. Het wordt gebruikt voor het verleden na vandaag en bevat een nieuwe mededeling — inflected time suffix attached to the stem; used for the past prior to the current day; it gives new information — achiran waktu tertasrif jang ditempatkan dibelakang pokok katakerdjaja dan dipakai untuk waktu-lampau-sebelum-hari-ini dan mengandung suatu pernyataan baru
emeugai-a (P) = **ookai-a**: beginnen met, aanvang maken met, oprichten — to begin with, to start — memulai, mendirikan
emeuga menii: brei- of haakwerk voor iemand opzetten — to start a piece of knitting or crotchetting for someone — memulai radjutan untuk seseorang
emi = **enaa**: goed, mooi — good, beautiful — baik, bagus
emi beu kojo ka, te edaine: (ik) heb geen mooie (schelpen) en kan dus niet kopen — (I) have no fine (shells) and so I cannot buy anything — (saja) tak punja (kulit kerang) jang bagus djadi saja tak dapat membeli
emi to poupou (P) = **má to** = **epoo to**: naakt — naked — telanjang
mege emi kidi naimai: geef me 'n goede schelp — give me a fine shell — berilah saja satu kulit kerang jang bagus
emigai-i: weggooien, wegwerpen — to throw away — membuang, melémpar
emigitaida: vuilnisbak — dustbin — kerandjang sampah
goo emigai: rotanbrug maken — to make a rattan bridge — membuat djembatan rotan
emigitaida: vuilnisbak — dustbin — kerandjang sampah
emino: later — later on — kemudian
emo: 1. bloed — blood — darah
emo etjawii: iemand tot bloedens toe slaan — to beat someone till the blood flows — memukul seseorang hingga berdarah
emo munijawii: bloed doen stelpen — to staunch a flow of blood — menasak darah
emo tai: bloeden — to bleed — berdarah

emo umii (P) = kubaamo umii: menstrueren — to menstruate — datang-bulan, haid

2. **emo!! = mogo akatagi!!:** uitroep als bevestiging/bezwering: beslist, absoluut — exclamation as confirmation/incantation: decidedly, certainly — untuk mengeraskan/menjumpahi: tentu!

emo doba kai:

inii emo doba keege ka, needai: we zijn in bloed geraakt, je moet ons betalen — we have had one of our kin killed, you must pay us to settle the blood-debt — engkau melukai (membunuh) salah seorang dari kami, jadi kau harus memberi ganti kerugian pada kami

Note: Wanneer iemand vermoord is moeten de mensen van de plaats die hij passeerde of de mensen die hem in bescherming hebben genomen voor de moord betalen. Gebeurt dit niet dan zal een kind sterven — When a person is murdered the people of the place he passed, or who had taken him under protection must make a compensatory payment; if the payment is not made a child will die — Kalau seseorang dibunuh maka penduduk désa jang dilaluinja atau orang² jang melindunginja harus membajar pampasan karena pembunuhan itu. Kalau tidak maka seorang anak meréka akan meninggal

emogaago etai: iemand boos maken — to make angry — menimbulkan kemarahan seseorang

emoge gai = emoge tai: boos zijn op — to be angry with — marah kepada

emogaage etai: iemand boos maken — to make angry — menimbulkan kemarahan seseorang

emoge dejawii: verzoenen — to reconcile — berdamai

emudai-a: regelen, fiksen, doen, onderzoeken, volgen, luisteren naar, gehoorzamen aan — to arrange, to manage, to do, to inquire, to listen to, to obey — mengatur, menghabiskan, membuat, memeriksa, turut, turut naséhat/perintah
ani emudai ko ewo: ik kan het niet klaar spelen — I cannot manage it — saja tak dapat membéréskannja

dimi epiga emudai: verstand goed gebruiken, goed regelen — to use one's brains, to arrange well — memikirkan dengan baik, atur dengan baik

mana emudai: onderzoek instellen, rege-

len — to inquire into, to arrange — mengadakan pemeriksaan, atur

pija emudai/gumii: takken/knoesten van boom hakken — to cut branches/knots from tree — tebang tjabang² atau bonggol dari pohon

Iboja mana Jaemudaike tai: aan God gehoorzamen — to obey God — meng-abdi Tuhan

emugai-a: (iemand/varken) vangen — to catch (person/pig) — menangkap (seseorang/babi). Zie/see/lihat: **mugai**

emunai-i: iemand verzorgen — to look after — memelihara seseorang. Zie/see/lihat: **muni**

emuu = uu (P): scherp (van voorwerp) — sharp (of object) — tadjam (tentang benda)

emuuda: op de punt/voorkant van prauw — at the bow of the prau — diujung, bagian depan sebuah perahu

emuwakai-i: iets laten zien/tonen — to show — memperlihatkan, menundjukkan
namuwakai = kadou: laat me 'ns zien — let me see — tundjukkanlah kepada saja

ena = kato (P): een, één — a, one — sebuah, satu

ena dani: gelijk aan, net als — like, just as — sama dengan, seperti

ena dani mana awii: gelijkenis maken — to make a likeness — menjamakan

ena doodoo: rechthoekig, effen, vlak — straight, even, plain — lurus, rata, datar

ena ena: de een, de ander, niet hetzelfde — the one, the other, not the same — jang satu, jang lain, tidak sama

ena gaa pata: tegelijk geboren — born at the same time — lahir serempak, lahir pada waktu jang sama

ena ma = ena na: nog eens, 'n andermaal — once more, another time — sekali lagi, lain kali

ena maago: de eerstvolgende — the next — jang berikut

ena tapa: samen, bijeen(gevoegd) — together, combined — bersama-sama, disusun

ena tiga ena tiga: een voor een, beurte- lings — one at a time, in turns — satu demi satu, berganti-ganti

ena to: slechts een — only one — hanja satu

enaago: de eerste/enigste — the first/only one — jang pertama, satu-satunja

énaapa: bij elkaar — together — ber-

sama-sama
ide ko énaapa niitei: laten we het riet dicht bij elkaar doen — let us gather the reeds close together — mari kita kumpulkan lalang itu
enaapa ka bage: buren, mensen die op dezelfde plaats wonen — neighbours, people living in the same place — tetangga, orang-orang sekampung
enaapa ka owaido: huizencomplex — complex of houses — kelompok rumah
énaato = enakaato: ander — other — jang lain
enaga: samen, gelijk — together, at the same time — bersama, pada waktu jang sama
énaida: samen, op dezelfde plaats — together, at the same place — bersama-sama, disuatu tempat jang sama
énaida gaa: terzelfder tijd — at the same time — pada waktu jang sama
énaida-énaida: ander — other — jang lain
maki énaida mana ena, maki énaida mana ena: de taal is overal anders — everywhere language is different — di mana-mana bahasa berbéda
maki énaida uwii: verhuizen — to move (to another house) — berpindah-rumah
ita énaida = joko ka itaiga: langs 'n andere weg — by another road — melalui djalan jang lain
enaimo = enaije: samen — together — bersama-sama
enaimo tai: 'n verbintenis aangaan — to enter into an agreement — mengadakan perdjandjian
enakaato = énaato: ander — other — jang lain
enakaato ka me: vreemdeling — foreigner, stranger — orang asing
enakidi = enakodo: hetzelfde — the same — jang sama
epa ena epa ena (uitspraak/pronounced/tjara sebutan: epa ana epa ana): twee aparte families, geen familie van elkaar — two different families, not relatives — dua keluarga berlainan, meréka bukan saudara
epa ena gadi: familie van — related to — bersaudara
-ena (M) = ete: tijdssuffix voor het heden — time suffix denoting the present — achiran waktu sekarang
bedo ewe-ena: de vogel fluit — the bird is warbling — burung itu bersiul

keno oge-ena: de zon gaat onder — the sun is setting — matahari terbenam
enaa: 1. goed (tegenover: be: niet) — right (opposite of: be: not) — ja (la-wannja: be: tidak)
 2. = **jikoo, kepo:** goed, mooi, juist — good, beautiful, right — baik, bagus, indah, betul
awii enaa: mooi weer — fine weather — tjuatja bagus
bunu enaa: gul — open-handed — murah-hati
dimi enaa: verstandig, tevreden — wise, contented — bidjaksana, puas
enaa awii: goed maken, herstellen — to correct, to repair — membetulkan, memperbaiki
enaa kai: goed worden, rijp worden (van vruchten) — to improve, to ripen (of fruit) — mendjadi baik, mendjadi masak (buah)
enaanaa tai = epepi tai: verbeteren, goed maken — to improve, to correct — memperbaiki, membetulkan
enaa enaa etai: iemand goed behandelen — to treat well — memperlakukan seseorang dengan baik
enaida: plaats waar het goed is, hemel — place where it is good, heaven — tempat jang baik, surga
enauto: prachtig, mooi — splendid, beautiful — indah, bagus
epoo enaa: dik — thick — gemuk
enaago: de eerste, de enigste — the first, the only one — jang pertama, satu-satunya
enaanaa etai: zie/see/lihat: e n a
enaanaa tai: verbeteren, goed maken — to improve, to correct — membetulkan, memperbaiki
enaapa: zie/see/lihat: e n a
enaato: zie/see/lihat: e n a
enaida: zie/see/lihat: e n a a
énaije = enaimo: samen, bij elkaar — together — bersama-sama
énaije tijawii: bij elkaar doen — to put together — mengumpulkan
enaije = enaa: mooi — fine — bagus
kagaba enaije: mooie jurk — fine frock — sebuah badju bagus
koma enaije: mooie prauw — fine prauw — sebuah perahu bagus
enaija (enaa ije): een mooi blad — a fine leaf — sehelai daun jang bagus
enaimo: zie/see/lihat: e n a
enakaato: zie/see/lihat: e n a

enakeenaki (M) = enakanaki: vreemd — strange — gandjil, asing

enakeenaki tai: veranderen — to change — merubah, mengganti

kii ko enakeenaki tita: dat is raar/vreemd — that is odd/strange — itulah suatu jang gandjil

enauto: prachtig, zeer mooi — splendid, very beautiful — indah, amat bagus

enawana: mooi (van dingen) — pretty (of things) — bagus (tentang barang-barang)

enege: bitter (b.v. van wede, nota, ritja), zuur (van azijn), heet (van peper), scherp van smaak — bitter (e.g. of wede, nota, ritja), sour (of vinegar), hot (of pepper), sharp (of taste) — pahit (tentang wede, ubi, tjabe), asam (tjuka), pedes (dari lada)

enewega tina tai: uitbazuinen — to trumpet forth — membual kemana-mana

enii = enidokii: zeggen tot mij — to tell to me — berkata kepada saja

aki ito ko te mei eneege?: zeg je me nu dat ik niet moet komen? — are you telling me that I need not come? — apa kau mengatakan bahwa saja tak perlu datang?

eni = nati to tai: zeg 't me — tell me — katakanlah kepada saja

enii: aspectssuffix dat een overgankelijk werkwoord onovergankelijk maakt — aspectsuffix rendering a transitive verb intransitive — achiran tekanan jang merubah katakerdja transitif mendjadi intransitif

epijaanii: hangen (epijai: ophangen) — to be hanging (epijai: to hang) — bergantung (epijai: menggantungkan)

enija: kwade geest — evil spirit — roh djahat

enijaanija: gek, krankzinnig, bezeten — mad, insane, possessed — gila, kema-sukan sétan

enijaanija ejakeete me: iemand die gek is of wegens zware ziekte de kluts kwijt is en ijlt — insane or confused of mind on account of serious disease, be delirious — orang gila atau orang jang mengigau karena sakit keras

enijabou: wervelwind — whirlwind — pusaran angin

enijadodi: wilde hond (volgens de Ekagi leeft hij in de bossen) — wild dog (according to Ekagi's living in the jungle) — andjing hutan (menurut suku Ekagi

andjing tsb. hidup dihutan)

enija widii mana: wartaal — incoherent talk — raban

enijaanija: zie/see/lihat: enija

enijabou: zie/see/lihat: enija

enijadodi: zie/see/lihat: enija

epa: 1. uitspansel — firmamant — angkasa

epaawe: de lucht in (gaan) — (to go) into the sky — (menudju) keangkasa

epaaweiga: door de lucht (gaan) — (to go) across the sky — menembus angkasa

epa-dau: blauwe kraal — blue bead — manik-manik biru

epa po (P) = epaipo: stortregenen — downpour — hudjan deras

2. voet van boom, onderste deel van stengel, grondslag, oorsprong (ook van geslacht) — foot of tree, bottom part of stalk, foundation, origin (also of community or tribe) — kaki pohon, bagian bawah tangkai, dasar, asal (djuga tentang bangsa)

amoopa (= amo epa) jokeepa (joko epa): familie van oudsher (dezelfde voorouders) — related from olden times (having the same ancestors) — saudara sedjak djaman dulu (dari nénék-mojang jang sama)

epa badikumii: met wortel en al uitroeien — to destroy, exterminate — membinasakan dengan akar-akarnya

epa beu = wogidaa: waardeloos — worthless — tak berharga

epa beu mana: onzin — nonsense — omong kosong

epa ena epa ena: zie/see/lihat: ena

epa gadi: familie van — relative of — bersaudara dengan

oto epaana: een puistje — pimple — bisul ketjil, djerawat

epa kopa = epa me joka: kind van eerste vrouw — child of first wife — anak isteri pertama

epa me: eerste vrouw — first wife — isteri pertama

epa ubai-a: aanknopingspunt zoeken bij gesprek — to try and find a remark to start a conversation — mentjari pokok pembitjaraan

epaago: waardevol, belangrijk — valuable, important — berharga, penting

epaapa tijawii = epakeepake tijawii: goed regelen, in orde maken (door b.v. met mooie schelpen te betalen) — to

arrange well, to put in order (e.g. by paying with fine shells) — mengatur dengan baik, menjelesaikan (ump. dengan membayar kulit kerang jang bagus)

epaapa tijake kei natai: doe dat eens goed voor me — do this well for me — aturlah itu dengan baik untukku

epaapa tigo kei tai: alles helemaal afmaken — to complete everything to the smallest details — menjelesaikan semua

mana epaapa tijawii: iemands woorden waar maken — to confirm a statement by someone — membenarkan apa jang dikatakan seseorang

epaapa tigo ko nagamakai beu bage: kleingelovigen (weinig geloof in mij) — men of little faith (in me) — orang-orang jang kurang pertjaja

epaato: onderkant (van gekapte boom), achterstevan (van 'n boot) — bottom (of felled tree), stern (of boat) — bagian bawah (sebatang pohon jang ditebang), buritan (perahu)

geko epaana: één rib — one rib — satu tulang rusuk

koma epaato: achterstevan van 'n boot — stern of boat — buritan

pija epaato: beneden/onder aan de boom — at the bottom of the tree — bagian bawah sebatang pohon/dibawah pohon

nomo epa wii: 4 keladi-scheuten — 4 keladi-shoots — 4 tunas keladi

nota epaana: bataat-stengel — stalk of yam — tangkai ubi

epauto: oorspronkelijk — originally — asli

epa: suffix: bij, naar — suffix: at, near — achiran: di-, ke-

Jowaniipa: bij Johannes — near Johannes — di-(pada) Johannes

ogimaipa (= ogimai-i) uwiita: ik zal een injectie gaan halen — I am going to get an injection — saja akan pergi minta suntik

okaapa: naar hem — to him — kepadanya

owaapa: naar/bij huis — at, near the house — ké-/di-/dekat rumah

aneepa wado epata: hij is vóór mij geboren — he was born before me — ia lahir sebelum saja

pijaapa uwii: uitgaan om hout te halen — to go out to fetch wood — pergi mentjari kaju

udeepa uwii: uitgaan om kreeften te vangen — to go out to catch lobsters —

pergi menangkap kepiting

ani Piusipaiga umeiga: ik woon bij Pius in — I live with Pius, at Pius's — saja tinggal bersama Pius

epaage = epaawu: nat/stormachtig weer — wet/stormy weather — tjuatja basah/berangin ribut

ito epaage (epaawu) teete ka, niuwei: het wordt nat, stormachtig weer, laten we gaan — it is getting wet, stormy, let us go — hari mulai hudjan dan berangin ribut, mari kita berangkat

epaago: zie/see/lihat: e p a 2

epaapa: zie/see/lihat: e p a 2

epaato: zie/see/lihat: e p a 2

epaawa: betaling van het varken dat men voor iemand verzorgt, waardoor het eigendomsrecht overgaat op de verzorger (dit kan pas gebeuren nadat het varken geworpen heeft en de prijs meer dan 40 schelpen bedraagt) — payment for pig looked after for the owner, whereby ownership passes to the person who has tended the animal (this is only possible after the pig has littered and the price is more than 40 shells) — pembayaran babi jang dipelihara untuk seseorang; dengan demikian milik itu berpindah kepada pemelihara (hal itu baru dapat dilakukan sesudah babi itu beranak dan harganja lebih dari 40 kulit kerang)

epaawe: zie/see/lihat: e p a 1

epaaweiga: zie/see/lihat: e p a 1

epaawu: zie/see/lihat: e p a g e

epai-a: 1. prijzen, verheerlijken, loven, danken — to praise, to glorify, to extol, to thank — memudji, memuliakan, berterimakasih

Ibo Kidi ide Egajake Eepai: God verheerlijken en danken — to glorify and thank God — memuliakan Tuhan dan mengutjapkan terimakasih kepadaNja

2. = **epa motii:** deeltje/stukje aftrekken (b.v. van hout of idee) — to take off/out, to extract part/section (e.g. from wood or idee) — memotong sebagian ketjil (ump. dari kaju atau idee)

epa pii tai: bij het splijten van het hout, kleine stukjes opzij gooien — to throw particles aside in splitting wood — menjingkirkan kaju² waktu membelah-nja

pija epadaa tijake jaikai: hout laten ligen (omdat men het niet kan dragen) — to leave wood behind (because it cannot be carried) — meninggalkan kaju

(karena tak dapat dibawa)
-epaiga: (epa + iga)
geboopaiga (= gebo + epaiga) didi: pijn in de zij hebben — to feel a pain in the side — sakit pada rusuk
epáije = daka: vet aan ingewanden en middenrif — fat around intestines and diaphragm — lemak pada usus dan sekat rongga badan
epaije: onderste blad van plant — bottom leaf of plant — daun terbawah sebuah tanaman
epai-me: veroorzaker, dader — the initiator, the one responsible for — orang yang menjebakkan
epaipo: stortregen — downpour — hudjan deras
edi epaipo weete: het regent pijpenstelen — it is pouring — hari hudjan deras
epaje: middenrifvlies — membrane of diaphragm — selaput sekat rongga badan
epakawaane: kaurischelp-soort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
epakeepake (P): behoorlijk, goed, veel — proper, good, right, much — patut, baik, banjak
epakeepake tijawii (P) = epaapa tijawii (P): iets goed regelen (b.v. door mooie schelpen bijeen te brengen) — to arrange well (e.g. by collecting fine shells) — mengumpulkan sesuatu dengan baik (ump. mengumpulkan kulit-kulit kerang jang bagus)
epa-me: de eerste vrouw — the first wife — isteri pertama
epamege = api mege: oude kaurischelp — old cowry-shell — kulit kerang lama
epeedo tai: goed verzorgen, goed kijken naar, gehoorzamen — to tend carefully, to look after well, to obey — memelihara dengan baik, melihat dengan baik ke, menurut perintah
 Note: komt van/from/dari: **epi + edou:** goed zien naar hem/haar — to look at him/her carefully — melihat dengan baik kepadanya
epeepi: goed, netjes, zorgvuldig — well, neat, careful — baik, rapi, teliti
epeete tai (= epi ete tai): goed zeggen/meedelen aan hem/haar — to tell/inform him/her correctly — memberitahukan dengan baik kepada dia
epege: roet dat hangt boven de stookplaats — soot hanging over the fireplace — djelaga diatas perapian
epei = ebakai-i (P): weggagen, achter-

volgen — to drive off, to pursue — usir, mendedjar
ekina eepei = ekina epei: 't varken weggagen — to drive off, to chase away the pig — mengusir babi
epekumai-i: weggagen — to drive off — mengusir
jagamo epekumai: 'n vrouw verstoten — to repudiate a wife — mengusir seorang isteri
kaepekumipi: heeft-ie je weggejaagd? — has he repudiated you? — apa ia mengusirmu?
epeije: maden, larven van vliegen — maggots, grubs — kuman-kuman, ulat-ulat
epeja: vruchtbaar, vet (van land) — fertile, fat (of land) — subur, gemuk (tentang tanah)
epekumai-i: weggagen — to chase away — mengusir
eipi: 1. weten, bedreven zijn in iets — to know, to be skilled in — tahu, pandai membuat sesuatu
dimi epi: bekwaam, verstandig — capable, wise — ahli, bidjaksana
eipi kai-i: weten, kennen, kunnen — to know, to be able — tahu, kenal, pandai
kipo epi: vaste hand hebben van schieten — to have a firm hand at shooting — pandai memanah
 2. goed, voorzichtig — good, cautious — baik, hati-hati
eipi boka tai: helemaal dood zijn — to be stone dead — samasekali mati
eipi debe tita: door en door verrot — thoroughly rotten — busuk samasekali
eipi doke tai: goed vasthouden/dragen — to hold/carry well — memegang/membawa dengan baik
eipi doo tai: goed uitkijken — to be careful — meninjau dengan baik
eipi makii: goed/voorzichtig neerzetten — to put down cautiously — menaruh dengan baik/dengan hati-hati
eipi puga teege, ewo jamake: je deed alsof je het wist, maar je wist het niet — you pretended to know, but you did not know at all — engkau pura² tahu akan hal itu, tetapi engkau tak tahu
epeepi: zorgvuldig — careful — saksama, teliti
epeepi tai = enaanaa tai: goed behandelen, repareren — to treat well, to mend — memelihara dengan baik, memperbaiki
epeipi timakai-i: goed regelen, ordenen

— to arrange well, to regulate — mengatur dengan baik, mengatur

idima kei timakai epi to: almachtig — almighty — mahakuasa

epiitai-i (P): 'n kind in het draagnet leggen — to put a child in the carrying net — menaruh seorang anak dalam agija. Zie/see/lihat: epu utai

epijaanii: hangen (intr.) — to be hanging — bergantung

epijai-a = daajawii: ophangen, zich opsieren — to hang, to adorn oneself — menggantung, menghiasi diri sendiri

lampu epijaawijake: de lamp hangt — the lamp is hanging — lampu itu tergantung

epijajawii: ophangen — to hang, to suspend — menggantung

epitokai-i: ontwarren (touw, uti etc.) — to unravel (string, uti etc.) — mengusut (tali, uti dsb.)

ekogaapitoke tai: uit kronkelende houding opstaan (b.v. poes, slang) — to get up from coiled posture (of cat, snake) — bangkit dari meringkuk/merajap (ump. kutjing, ular)

damo kegaapito(ke) teega: de deur is los — the door is loose — pintu itu terlepas

epo: 1. torretje, dat in rotte bomen zit en ook bataten eet — small beetle feeding on rotten trees and on yams — kuman jang terdapat dalam pohon² rapuh dan jang djuga makan ubi

2. boomsoort waar men wel prauwen van maakt — tree of which praus are made — sedjenis pohon untuk membuat perahu

epoda: zacht (b.v. kreeft) — soft (e.g. lobster) — lunak (ump. kepiting)

epoda tai: van huid verwisselen — to change skin — berganti kulit

epoda epoda tai: drenzen — to whine, to whimper — meréngék

epodai-a = anaida awii: ('n varken) 'n touw (om zijn poot) binden — to tie a rope (round a pig's leg) — mengikat (seékor babi) dengan tali (pada kakinja)

amo eepodai-a: geleende/gestolen zaken aan de eigenaar teruggeven — to return borrowed/stolen things to the owner — mengembalikan barang jang dipindjang atau ditjuri kepada jang punja

oma namotita agijoudo idima joko naepodai: geef alles wat je van me gestolen hebt aan mij terug — give me

back all you have stolen from me — kembalikan kepadaku segala sesuatu jang kautjuri daripadaku

2. betalen voor 'n dode — to pay a blood debt for a killing — memberi pampasan untuk orang mati

epodomijawii: (een dier) uitlaten, (iemand) loslaten — to let out (animal), to release — melepaskan (seékor binatang/manusia). Zie/see/lihat: podomai-i

epoge = epuge (P): spuug, speeksel, plantbed zonder goot in het bos — spittle, bed of plants, without drainage channel in the jungle — ludah, pesemaian tanpa saluran air dihutan

epoge tuwai-a: spuwen — to spit — meludah

me epoge etuwai-a: iemand bespuwen — to spit at — meludahi seseorang

pija epoge: schuim, dat bij warm maken uit het hout loopt — froth oozing from wood due to heat of fire — busa jang keluar dari sebatang kaju dalam api

epokago: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

epoo: lichaam, middendeel — body, middle — tubuh, bagian tengah

epoo enaa: er goed uitzien, dik, vet — to look well, plump, fat — tampak séhat, gemuk

epoo ibo: groot, dik — big, plump — besar, gemuk

epoo kai: dik worden — to grow fat — mendjadi gemuk

epoo mana (P): het hele lichaam — the whole body — seluruh badan

epoo motii: aansterken, dik worden — to get stronger, to get fat — bertambah kuat/gemuk

epoo peu = epoo beu: mager, er slecht uitzien — lean, not look well — kurus, tampak kurang séhat. Zie/see/lihat: epoo buwita

peku epouda = peku munouda: midden op 't meer — in the middle of the lake — ditengah-tengah danau

tani epouda = tani dagiida: 12 uur — twelve o' clock, midday — djam 12 siang

wanee epouda: middernacht — midnight — tengah malam

epoo peu: grijze reiger — grey heron — burung bangau berwarna kelabu

epopai-i: iemand ondersteunen (bij 't lopen) — to support someone (walking) — menolong seseorang (waktu berdja-

lan)
ekina eepopai: het varken doen lopen — to make the pig run — melepaskan babi
epotaku (M) = adeba: grote, zwarte en giftige rups, waarvan de stekels grote wonden kunnen veroorzaken — large black and venomous caterpillar the sting of which may cause big sores — ulat besar berwarna hitam dan berbisa, ulat tsb. dapat menjebabkan luka² besar
epotakudogo: stekels/haren van de epotaku — stings/hair of epotaku — duri/bulu epotaku
epouda (= epoo) = jupiida: midden op — in the middle — ditengah-tengah
peku epouda: midden op het meer — in the middle of the lake — ditengah-tengah danau
tani epouda: 12 uur — twelve o'clock, midday — djam 12 siang
epuge (P) = epoge: spuug, speeksel — spittle — ludah
eputai-i: iemand bijten (van hond/varken) — to bite (of dog/pig) — menggigit seseorang (oléh andjing/babi)
ekina ka kaputeegi?: heeft 'n varken je gebeten? — has a pig bitten you? — apakah engkau digigit babi?
epuutaawii: zie/see/lihat: epuutai
epuutai-i = epuutaawii = epiitai-i (P): in het draagnet leggen (van 'n kind) — to put (child) in the carrying net — taruh didalam agija (seorang anak)
eta: tong — tongue — lidah
eta jokoujawii = eta pene tai: tong uitsteken — to stick out tongue — menjulurkan lidah
etaida = eta maida: op de tong — on the tongue — pada lidah
etaida: 1. = **egaida:** licht (niet zwaar) — light (not heavy) — ringan
 2. op de tong — on the tongue — pada lidah
etakai-i = ewakai-i: lamp/fakkelt aansteken — to light lamp/torch — memasang lampu/obor
kadou beu ka, kaetakido teete: daar ik je niet zie, ben ik licht voor je aan 't maken/zal ik je in het licht zetten — as I do not see you, I am making a light for you/will I give you a seat where you will be in the light — karena saja tak dapat melihatmu saja akan memasang obor untukmu/akan kutempatkan engkau ditempat jang terang
jaetakitou: hem bijlichten — to direct

light onto a person — menerangi seseorang
etakitou: bijlichten — to direct light onto a person — menerangi
etamai-i: omwikkelen (b.v. vlees met deno) — to wrap up (e.g. meat in deno) — membungkus (ump. daging dengan deno)
etapee = beu dani: 'n beetje, weinig — a bit, little — sedikit
etawai-a:
mege etawai: op schelpen uitgaan — to go looking for shells — pergi menjari kulit kerang
ete (Noord M) = tai = aita = wauwa = nakama: vader — father — bapa, ayah
-ete: 1. tijdssuffix voor het actuele heden — time-suffix for the immediate present — achiran waktu untuk sekarang
aki owaa migeete: jij bouwt een huis — you are building a house — engkau sedang membangun rumah
 2. gevolgd door ka of no wordt -ete gebruikt om 'n doel aan te geven — followed by ka or no, -ete is used to form a sentence expressing a purpose — diikuti dengan ka atau no maka -ete dipakai untuk membentuk kalimat jang mengandung suatu tudjuan
udi keete no niuwei: laten we kreeften gaan vangen — let us go and catch lobsters — mari kita pergi menangkap kepiting
etee = petee = bida: sterk, vlijtig, onvermoed — strong, diligent, tireless — kuat, radjin, tidak kenal lelah
aki etee ka kei taipage: jij, bolleboos, zult het wel kunnen — you are just the one who can do this — hai, orang pandai, engkau pasti dapat mengerdjakannja
kei tai etee = etimoo: ijverig — diligent — radjin
-eteg: vervoegd tijdssuffix (geplaatst achter de stam) dat een bekende mededeling bevat en verwijst naar een verleden vóór vandaag — time-suffix attached to the stem, conveying information already known to the person addressed and referring to the past prior to the current day — achiran waktu tertasrif jang mengandung keterangan jang telah diketahui dan dipakai untuk waktu-lampau-sebelum-hari-ini dan dipakai dibelakang katakerdja
kou naago tootegi: die dag is hij gebleven (zoals je weet) — that day he

remained (as you know) — hari itu ia tinggal (seperti engkau tahu)

eteidai (M) = **noukai**: herejee!, lieve hemel! — good heavens!, good gracious! — astaga!

etemai-i: kreunen van moeder bij het baren — groaning of mother at childbirth — gerang seorang ibu waktu bersalin

eti = **etige** = **etuge**: nou moe, klets toch niet — don't talk nonsense — djangan omong kosong

etidou = **aga etai-i**: advies vragen, informeren, op de proef stellen — to ask advice, to inquire, to test — meminta naséhat, menanjakan, mentjobai

etido tija ti: vraag hem toch — do ask him — mintalah kepadanya

etigai-a: inhalen — to overtake — mendedjar

kaetiga teega: ik heb je ingehaald — I have caught up with you — saja telah mendedjar engkau

eetigai = **jaetigai**: iemand inhalen — to overtake — mendedjar seseorang

koma etigamakigou: de prauw ophalen — to draw the prau up (on land) — menarik perahu keatas

etigamakigou: ophalen — to pull up — menarik keatas

etii: zie/see/lihat: -t i i

etikaago: vroeger, voorheen — formerly, before — dahulu, sebelumnja

etikaato: rechts — right — kanan

etikai-i: sturen, richting geven — to steer, to give direction — mengemudikan

koma etikai: prauw sturen — to steer prau — mengemudikan perahu

etike = **etikaato**: rechts — right — kanan

etike bado (tegenover **a k a b a d o**): 40/50/60 uitgezochte schelpen — (in contrast to **a k a b a d o**) 40/50/60 choice shells — (lawannja **a k a b a d o**) 40/50/60 kulit kerang pilihan

etike (etika) maida wagii (M): op de borst slaan — to strike the breast — menepuk dada

etika gane = **etike gane**: rechterhand — right hand — tangan kanan

etikeepa: zijkant van 'n huis of kamer gelegen tegenover de deur — side of house or room opposite the door — pinggir rumah atau bilik jang letaknja berhadapan dengan pintu

etimakai-i: bevel geven — to order command — memerintah, memberi perintah

etimenii:

mana etimenii: mededelen — to inform — memberitahukan

etimoo: werklustig, ijverig — hard-working, diligent — suka bekerdja, radjin

eto: suikerriet — sugar-cane — tebu

etomone (M): suiker — sugar — gula

etoujoo: zaailingen van suikerriet — sugar-cane seedlings — bibit tebu

eto pai (P) = **eto pou**: suikerriet plukken — to gather sugar-cane — mengetam

tebu

etomone (M): suiker — sugar — gula

etopai: iemand onderrichten — to teach — mengadjari seseorang. Zie/see/lihat: t o p i i

etotagi: eetbare varensoort — edible fern — sedjenis tumbuhan paku jang dapat dimakan

etoujoo: plantgoed van suikerriet — sugar-cane seedlings — bibit tebu

etuwai-a:

mana etuwai: door woorden de gemoe-deren tot rust brengen — to restore calmness with words — menenangkan orang dengan kata²

muta etuwai: prijzen, danken — to praise, to thank — bersjukur, memudji, berterimakasih

euga: nog eens, nog wat er bij, opnieuw, behoorlijk wat — once more, some more, anew, sizable portion — sekali lagi, beberapa lagi, sedjumlah besar

euga beu dani motii: 'n klein beetje nemen — to take a little — mengambil sedikit

euga dou: kijk eens goed — look carefully — lihatlah dengan baik

euga enaa dani motii: neem maar behoorlijk wat — take a good portion —

mengambil banjak

euga munijawii: goed dichtdoen — to close properly — menutup dengan baik, menutup rapat²

eukai-i:

puja eukai: iemand bedriegen/beliegen — to deceive, to lie to — menipu/mendustai seseorang

puja naukeemegi: hij heeft me bedrogen/belogen — he has deceived/lie to me — ia menipu/mendustai saja. Zie/see/lihat: u k i i

eumai-i = **eumigou**: vergezellen — to accompany — menjertai

waka eumai: meisje uithuwelijken — to marry a girl off — mengawinkan anak perempuan

jaeumai: haar aan hem uithuwelijken — to marry her off to him — mengawinkan gadis kepadanya
kaumai: jou uithuwelijken — to marry you off — mengawinkan engkau
eumigou: vergezellen — to accompany — mentjertai
eutokima = idima = idikima = utoma: allen, ieder, alles — all, every — sekalian, masing-masing, semua
eutuuja = utuuja: midden — middle — tengah
euwai-a: (iemand) insmeren — to rub on, to smear — mengurapi
ani ikii dinai kijaeuwaipiga: ik zal jullie insmeren met dinai — I will paint/smear you with dinai — saja akan mengurapi engkau dengan dinai
ewa:
ewa tapa: duidelijk — distinct, clear — djelas
ewa tapa koda wegai-a: openlijk de zaak bespreken — to discuss the question openly — membitjarakan suatu hal dengan terus-terang
ewaida: zichtbaar, duidelijk hoorbaar — visible, distinctly audible — kentara, terdengar dengan djelas
waani kou jukuma ogaa jamake, ito ko ewaida keega: ofschoon het gezang zo even onhoorbaar was, is het nu duidelijk hoorbaar — though the singing was not clearly audible just now, it is clearly audible now — meskipun njanjian tadi tak terdengar dengan djelas, sekarang terdengar dengan djelas
ewaa kai: voorradig zijn, aanwezig zijn, in bezit hebben, opkomen (b.v. van de maan) — to be available, to be present, to own, to come up (e.g. of the moon) — tersedia, ada, mempunjai, terbit (ump. bulan)
ewaa dani ko magoo?: hoeveel zijn er? — how many are there? — ada berapa?
ewaa dani topai: er zijn er veel — there are many — ada banyak
ewaawaa beebu tai: scheppen, te voorschijn halen — to create, to bring/take out — mentjiptakan, mengeluarkan
me ewaawaa beebu tita gaa: in het begin van de mensheid — at the beginning of the existence of mankind — pada permulaan ummat manusia
ewaawaa tai: verklappen, bekend maken, doen kennen, klikken, voor de dag halen om te verdelen — to let out, to blab,

to make known, to tell tales, to bring/take out for division — membuka rahasia, mengumumkan, mengadukan, menge-luarkan untuk membagi
ewaawaa timakai: voortbrengen, schep-pen — to bring forth, to create — men-djadikan, mentjiptakan
ewaawaa timakita meido: afstamme-lingen, nageslacht — descendents, pos-terity — keturunan
ewaawii: aaneen rijgen (kralen, schel-pen), aanwezig doen zijn — to string (beads, shells) together, to cause to be present — menguntai (manik-manik, kulitkerang), menghadirkan
ewaga: veel — much — banyak
ewai-a: gooien met modder/zand — to throw mud/sand — melémpar dengan lumpur/pasir
ani okai tuwo ewapa: ik heb hem met modder gegooid — I threw mud at him — saja lémpar dia dengan lumpur
okai tuwo naewapi: hij heeft mij met modder gegooid — he threw mud at me — ia melémpar saja dengan lumpur
ewakai-i = etakai-i: lamp/fakkel aanste-ken — to light lamp/torch — memasang lampu/obor
jaewakitou: licht hem/haar bij — light him/her — terangilah dia
ewanai-i = ewanimakai-i: op de loer lig-gen (om te doden), in 'n hinderlaag liggen, afwachten dat regen, wind etc. ophouden, schuilen — to lie in wait (to kill), to lie in ambush, to wait till rain/wind ceases, to take shelter — mengintai (untuk membunuh), menghadang, me-nanti sampai hudjan berhenti atau sam-pai angin teduh
ani gei doba pipa ewanipa: ik heb de pipa in het gras beslopen — I have stalked the pipa in the grass — saja merajapi pipa itu dirumput
bou ewanai-i: wachten tot de wind gaat liggen — to wait till the wind abates — menunggu hingga angin teduh
ee ewanai-i: uitrusten, op adem komen, — to rest, to recover breath — melepas-kan lelah
edi ewanai-i: wachten tot het droog wordt, schuilen voor de regen — to wait till it gets dry, to take shelter against the rain — tunggu sampai hudjan ber-henti, meneduh
kouja edi ewanipai: hier hebben ze voor de regen geschuild — here they took

shelter against the rain — disini meréka meneduh karena hudjan

ebé ewanigou: wachten tot 'n schuld betaald wordt — to wait till the debt is paid — tunggu hingga hutang dibayar
matoka ewanai = matoka duwai-a: uitrusten — to take rest — melepaskan lelah

ewidou:

ijo kaewidou: haren bekijken — to look at hair — memeriksa rambut

ijo wado jaewidoune ga tai: bij iemand het haar omhoog trekken om te zien of hij ziek is — to lift a person's hair up to see if he is ill — menarik rambut keatas untuk melihat apakah seseorang sakit

ewii = gaiga ewii: 1. rijen van kralen en schelpen — to string beads, shells — menguntai manik atau kulitkerang

2. tsjirpen van krekels — to chirp of crickets — kerik djangkerik

gedee eweete kou ko, niuwei: de krekels beginnen te tsjirpen, laten we gaan — the crickets are beginning to chirp, let us go — djangkerik² mulai berkerik, mari kita berangkat

3. **kaido ewii:** op de mondharp spelen — to play the Jew's harp — bermain kaido

ewiniki dou: inhalen — to catch up with — mendedjar

niewikini doowei: laten we proberen hem in te halen — let us try to catch up with him — mari kita tjoba mendedjarnja

ewo:

ewo gai-a: niet weten, niet kunnen — not know, not be able — tidak tahu, tidak bisa

ewo kodo: dat weet (ik) niet — (I) don't know that — (saja) tidak tahu

ewoowo tai: er niets van kunnen — not know anything of it — samasekali tidak pandai mengerdjakan

ewo puga etii: veinzen, aan 'n ander zeggen dat men het niet weet — to pretend, to say that one does not know — pura-pura, berkata "tidak tahu" kepada orang lain

mana ewo: stom — stupid — bisu, dungu
tikai ewouta: vroeger wisten (we) dat niet — formerly (we) did not know that — dulu (kita) tidak tahu tentang hal itu.
 Zie/see/lihat: u w a 3

ewogai-i: iemand slaan, afranselen — to

beat, to thrash — memukul, memukul dengan keras. Zie/see/lihat: w o g i i
ewooguu: onbegrijpelijke zaak — a matter hard to understand/explain — suatu hal jang tak masuk akal

ewoowo tai: zie/see/lihat: e w o

ewopuga etii: veinzen — to pretend — pura-pura

ewouda:

ani ewouda topa: ik weet er niets van — I do not know anything about it — saja samasekali tak tahu tentang hal itu

ewoudaige: uit onwetendheid — from ignorance — karena kurang tahu

ewougu: kolossaal, enorm — huge, enormous — amat besar, hébat

G

-g: vervoegd tijdssuffix, met de mededeeling over een gebeurtenis die zich onder de ogen van spreker en toegesprokene afspeelt (gram. par. 107) — inflected suffix of time relating to occurrence being witnessed by both speaker and hearer (see grammar, section 107) — achiran waktu tertasrif jang mengandung pemberitahuan mengenai suatu hal jang disaksikan baik oléh orang berbijtara maupun oléh orang jang mendengarkan

edi kou beu kigi no, niuwei: gaat mee, lui, het is nu droog — come along, all of you, it is dry now — marilah turut, teman², sekarang tak hudjan lagi

-ga: 1. suffix — suffix — sebuah achiran
dabaga: een beetje — a bit — sedikit
epiga: goed, met verstand — right, wise — baik, masuk akal

epiga wegai-a: met verstand praten — to talk intelligently — bitjara dengan akal
tekiga = tekijai: 'n klein beetje — a little bit — sedikit sekali

2. suffix waardoor twijfel wordt uitgedrukt: misschien, mogelijk — suffix expressing doubt: perhaps, possibly — achiran jang mengandung kesangsaan: mungkin

okai kipiga: hij zal het misschien wel geweest zijn — he may have been the

one who did it — mungkin dialah
gaa: 1. touw, draad, garen — string, thread, yarn — tali, benang
gaa otii-otii tai: touwtje springen — to skip — melompat tali (permainan anak²)
gaa putu: knoop in touw — knot in rope — simpul-tali
gaa widimai-i/gonai-a: touw draaien — to make rope — membuat tali
dau gaiga ewii: kralen aan 'n draad rijgen — to string beads — menguntai manik²
 2. achterzetsel: tijdens, tijd — postpositive: during, time — kata belakang: pada waktu, waktu
awii gaa: tijd van mooi weer — spell of fine weather — musim tjuatja bagus, musim kemarau
edi gaa: wanneer het regent — when it is raining — kalau hudjan
eidani gaa: straks — presently —nanti
ena gaa: terzelfdertijd — at the same time — pada waktu jang sama
wo ino gaa = tekii gaa: nog enige tijd — for some time yet — masih agak lama kemudian
joka gaa: jeugd, kindertijd — youth, childhood — masa muda
 3. voegwoord van tijd: toen, terwijl, in de tijd dat. Wanneer het gebruikt wordt na het tijdssuffix -ijo of -itijo, beschrijft het een gebeurtenis die in het verleden heeft plaats gehad — conjunction of time: then, while, at the time that. When used after the time-suffix -ijo or -itijo it relates to an event that took place in the past — kata penghubung jang menundjukkan waktu: ketika, sedang, pada waktu. Kalau gaa dipakai dibelakang achiran-waktu -ijo atau -itijo maka mengandung pemberitahuan tentang suatu hal jang terdjadi pada masa lampau
okai uweijo gaa: toen hij wegging — when he went away — ketika ia berangkat
joujogo gaa: toen (we) aan 't koken waren — when we were cooking — waktu kita sedang memasak
gaadi: water dat in 'n prauw staat — water in the prau — air jang berada didalam sebuah perahu
gaadi gupii: water uit een prauw hozen — to bale water out of a prau — menimba air dari sebuah perahu
gaadogaa tai: met touw spelen tussen de

vingers (spel met touw) — to play with string between fingers (string-game) — bermain dengan tali diantara djari² tangan (permainan tali)
gaamai-i = akagai-a = gapumai-i = gaameenii: splijten van hout, in plakjes snijden van bataat of brood — to split wood, to cut bread, yams into slices — membelah kaju, menjajat roti atau ubi
jaga gaamai: planken kappen — to cut boards/planks — menebang papan
gaanapo: gelijk, effen — even, level — rata, lurus
gaanapo awii = enagata tai: gelijk/effen maken, egalizeren — to make even/level — meluruskan, meratakan
gaati: tien — ten — sepuluh
gaati beu: vijftig — fifty — limapuluh
gaatiida: (bij) de tiende (cm b.v.) — (at) the tenth (e.g. cm.) — (pada) jang kesepuluh (ump. cm)
jokagaati: dertig — thirty — tigapuluh
gaawa: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
gaawii: 1. inslikken — to swallow — menelan
 2. (dimi) **gaawii**: over iets nadenken, overdenken, onthouden — to think about, to reflect upon, to remember — memikirkan sesuatu, mengingat
kateete mana gaawii: wat ik je zeg, denk daar maar eens goed over na — reflect well on what I tell you — pikirkan baik² apa jang kukatakan padamu
gaba: slak (met slakkenhuisje) — snail (with shell) — siput (dengan rumahnja)
gaba-gekoo: leeg slakkenhuisje — empty snail-shell — rumah siput jang kosong
gaba mame: slak (zonder slakkenhuisje) — snail (without shell) — siput (tanpa rumahnja)
gabai-a = didi tai = dii tai = tedii tai (P): pijn hebben — to be in pain — kesakitan
ani modo gabaate: ik heb buikpijn — I have a stomach-ache — saja sakit perut
gabe (Liliaceae: dianella nemorosa): grassoort waar men netten van maakt (groeit op o de e) — kind of grass from which nets are made — sedjenis rumput jang dipakai untuk membuat djaring
gabei = madenai-i: inschrompelen/verschroompelen (van planten) — to shrink, to wither (of plants) — mengerut (tentang tanaman)
gabo: kalm aan!, bedoord!, stil! — go

easy!, quietly!, silently! — perlahan-lahan, diam, tenang!

gabo etii: in het geheim zeggen — to say in confidence — mengatakan sesuatu setjara tersembunji

gabo (-gabo) mana: geheim — secret — rahasia

gabo-gabo tai: zwijgen, verzwijgen — to be silent, to keep secret — diam, berdiam diri, menjembunjikan

gabo jaikai-i = boonimakai-i: verbergen — to hide — menjembunjikan

gabo kai: ophouden (met spreken enz.) — to cease (speaking etc.) — berhenti (bitjara etc.)

gabo tou: zich stil houden — to keep quiet — berdiam diri

ugajake gabo kai (jaikai): ophouden met schrijven — to stop writing — berhenti menulis

aki gabo meege: je bent in alle stilte gekomen — you have come very stealthily — engkau datang diam-diam

gabowai-a: besluipen, sluipen — to stalk — menjelinap

gadaa kai (M) = awamai-i = gadamai-i: rijpen (van vruchten) — to ripen (of fruit) — mendjadi matang (tentang buah²-an)

gadamai-i = gadaa kai

gadamita: rijp, geel — ripe, yellow — matang, kuning

gadabe = oobaa: wier — seaweed — lumut

gadi: 1. stengel, wortel, touwtje of liaan waarmee men een prauw vastlegt — stalk, root, string or liana with which prau is moored — tangkai, akar, djuga tali untuk menambatkan perahu

nota gadi: bataatstengel — stalk of yam — tangkai ubi

me gadi mani: iemands spieren; heel het volk — a person's muscles; all the people — otot seseorang; seluruh rakjat

joka kou ukame gadi mani tita = joka kou ukame tadu tita: het meisje is steeds bij de moeder — the girl is always with her mother — anak perempuan itu selalu bersama dengan ibunya

2. verwant — related — bersanak

gadi enakidi ka: familie van, verwant met — related, relative of — keluarga dari, bersanak dengan

kii ko aki ma gadi ida (kago) juwa beu beu? = kii ko aki ma bage beu beu?: is hij daar met jou verwant of niet? —

is he a relative of yours or not? — apakah ia sanak saudaramu atau bukan? **okai ki aki akoone gadi ida juwa:** is hij een neef van jou? — is he a nephew of yours? — apakah ia misanmu?

okai Kapauku gadi mani tita me: hij is Kapauku met de Kapauku's geworden — he has become a Kapauku amongst the Kapaukus — ia menyesuaikan diri dengan sukubangsa Kapauku

epa gadi (gadi ida): bloedverwant — (blood-) relative — keluarga sedarah

gadimai-i = momogo tai = tonii: binden (om), vastbinden — to tie, to bind (around), to bind — ikat (membang), mengikat

akagadime tijawii: samenbinden — to bind together — menjambat

eda gadimai: pagger binden — to fasten/secure the fencing — mengikat pagar

gadi tai/atii = gadimai: binden — to bind, to tie — mengikat

gado = kupi: dikke rotansoort — thick kind of rattan — sedjenis rotan tebal

gado tai = bibinai-a: draaien (van rotan) — to twist (rattan) — memilin rotan

gado-gado tai: verdelen of in stukken snijden (van bataten) — to share out yams or cut them in pieces — membagi, memotong (ubi) atas bagian ketjil

gadou: proberen — to try — mentjoba

gadu-gadu tai: afkluiven — to gnaw (bone) — mengungkang

gaduwai-a: pijn/verdriet hebben, vooral gebruikt voor barensweeën. Het wordt ook gebruikt als men het geleende of gestolene niet teruggeeft en daardoor iemand verdriet bezorgt — to suffer pain/sorrow, esp. of woman in labour at childbirth. It is also used, when things borrowed or stolen are not given back and this causes sorrow — sakit, sakit hati, terutama pada waktu his. Djuga digunakan pada orang jang tak mengembalikan apa jang dipindjam atau ditjuringja sehingga menjusahkan orang lain

gaga tai: nodig hebben, zorgen hebben — to need, to want, to be in trouble — perlu, dalam keadaan susah

dimi wado gaga tai: lang nadenken — to think long over — mempertimbangkan, memikirkan

gai-a: hulpwerkwoord voor het ondergaan van inwendige processen: denken, zich herinneren, vertrouwen hebben in —

auxiliary relating to mental processes: thinking, remembering, trusting — kata-kerdja bantu untuk proses² batin: berpikir, merasa, ingat

akaga tai: aan elkaar denken — to think of each other — saling mengingat

akija dimi kagai peu: ik weet niet wat ik aan je heb — I do not know what to think of you — saja tida tahu ada apa dengan dirimu

akija gai-gai akija tai-tai te tai, ani kidaa taipiga: heb jij daar soms voor te zorgen? (dat is jouw zaak niet). Daar zal ik zelf wel voor zorgen — Is that any of your business? (That is not your business.) I'll see to it myself — itu bukan urusanmu. Perkara itu akan saja urus sendiri.

aki kipo gai: pas op je tenen — mind your toes — awas djari kakimu

ani aki epi kagaate: ik herinner je me goed — I remember you well — saja masih ingat engkau

ani ito gaateidaiga (= gaate + idaiga) kateete: nu ik er aan denk, zeg ik het je — while I think of it, I'll tell you — karena saja ingat hal itu sekarang, saja tjeritakan padamu

ani mege gaga teete: ik heb schelpen nodig — I need some shells — saja perlu kulit kerang

be gai-a: niet willen — not be willing, to refuse — tidak mau, menolak

dimi gai: denken — to think — berpikir
ego gai: beschaamd zijn, verlegen zijn — to be ashamed, to be embarrassed — malu

ewo gai: niet weten — to be ignorant — tidak tahu

ide gai: willen, instemmen — to be willing, to agree — mau, setuju

jagii taine ka, gai: kijk uit dat je niet valt — take care that you don't fall — hati² djangan sampai djatuh

kaga gai: niet kunnen — be unable — tidak dapat

kagai beu: (ik) weet niet wat (ik) aan je heb — I don't know what to think of you — saja tak tahu ada apa dengan dirimu

kumi gai: niet willen, weigeren — not be willing, to refuse — tidak mau, menolak

gadou: proberen — to try — mentjoba

egadou: iemand advies vragen, bij iemand informeren, iemand op de proef

stellen — to ask a person's advice, to inquire from, to put to the test — minta naséhat pada seseorang, menanyakan seseorang, mentjობai seseorang

gago (gai + gou) kei tai: met verstand doen — to act sensibly — berbuat sesuatu jang masuk akal

gamakai-i: begrijpen — to understand — mengerti, memahami

epaapa tigo Nagamakai beu bage: kleingelovigen (die zo weinig in Mij geloofd hebt) — men of little faith (who have so little faith in Me) — orang² jang kurang pertjaja (Saja)

nagajawege = ide kagaaga: dank je — thank you — terima kasih

weda gai: bang zijn — to be afraid — takut, ketakutan

gaidai-a: vreugdedans (bij oorlog) uitvoeren — to perform a dance of joy (at war) — mengadakan tarian gembira (waktu perang)

gaida-gaida tai: vreugdedans houden bij oorlog of als er iemand gepijld is — to perform a dance of joy in war or when someone has been struck by an arrow — mengadakan tarian gembira waktu perang atau bilamana seseorang kena panah

gaida-gaida waina-waina tai: vreugdedans tot het uitzinnige toe — to perform a frenzied dance of joy — menari-nari karena girang hati

ama ka gaidai: met de borst wiegen bij 't dansen — to rock with the breast at dance — menggojang dada sambil menari

gaiga (= gaa + iga):

mege gaiga ewii: schelpen aan een touwtje rijgen — to string shells — menguntai kulit kerang pada tali

gaija: paarse bloem van de niet eetbare wede — purple flower of the inedible wede

wede — bunga jang berwarna ungu dari wede jang tak dapat dimakan

gaketa: ieder, elk — each, every — masing², tiap² (orang)

gakiga = putewe: mes — knife — pisau
gakigo tai: 1. tellen — to count — menghitung

2. = **wei kai:** verbranden, aanbranden — to burn — membakar, angus

gakii: rekenen, tellen — to reckon, to count — hitung

gake wado tai: optellen — to add — mendjumlahkan

gakigo tai: tellen (b.v. dagen van een te houden j u w o) — to count (e.g. days of an oncoming j u w o) — hitung (ump. masih berapa hari lagi akan diadakan pésta babi)

gakii atii = gakiwai-a: doorhakken, doorbijten (uit schaamte) — to hack through, to bite one's lips (for shame) — memotong, menggigit bibir (karena malu)

gakijai: elastiek, gummie, rubber, oker — elastic, india rubber, ochre — karet, hartal

gakijai euwai-a: zich insmeren met oker — to smear/paint with ochre — mengurapi diri dengan hartal

gakijai juma: hoge neuswortel, piramide neus — turned-up nose — pangkal hidung jang tinggi, hidung jang berpangkal, hidung mantjung

gakijai koma: rubberboot — rubber-boat — perahu terbuat dari karet

gakimai-i = genii = gadimai-i: vastbinden (van varken) — to tie fast (of pig) — mengikat (tentang babi)

gakiwai-a = gakiwajawii = gakkii atii: doorhakken, doorbijten (uit schaamte) — to cut through, to bite lips (for shame) — memotong, menggigit bibir (karena malu)

gako: as — ashes — abu

gakonaago: aswoensdag — Ash-Wednesday — Rabu abu

ugu-gako: as (van de stookplaats) — ashes (of the fire) — abu (dari tempat abu)

gakoogakoo: varensoort — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku

gakoogakoo muuma: knop van de gakoogakoo — bud of the gakoogakoo

gakuga: Beker van Nepenthes (Nepenthes sp.): plant die in odee-plassen groeit — plant growing in odee lakes — tanaman jang tumbuh dirawa² odee

gakugadege bou: wind van over de bergen — wind from over the mountains — angin gunung

gakuguu = duwonota: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

gakumai-i = gaumai-i (M): kapot vallen, breken, verbrijzelen (van glas, kan, vliegtuig etc.) — to fall to pieces, to break, to smash (of glass, jug, airplane etc.) — djatuh rusak, petjah (tentang gelas, buli², kapal terbang)

idee gakumai: idee plat slaan — to

beat idee flat — memelupuh idee
gakumijake tipeido moogou: zoek de scherven die je gemaakt hebt bijeen — gather up the pieces of the pot you broke — kumpulkanlah petjahan² beling itu

gakuu tai: geluid maken door op rauw voedsel te kauwen — to make a noise chewing raw food — bunji orang mengunyah makanan mentah

migo gakuu tai: hoofdpijn hebben — to have a head-ache — sakit kepala

gama: grote kego soort (niet eetbaar) — big kind of kego (not edible) — sedjenis kego jang besar (tak dapat dimakan)

gamakai-i: begrijpen — to understand — mengerti

egaa gamakai: gemakkelijk te begrijpen — easily understood — mudah dimengerti

egaa gamakai ko beu: moeilijk te begrijpen — difficult to understand — sukar dimengerti

gamei: 1. uitleggen (b.v. plantjes vóór het planten) — to lay out (e.g. plants before planting) — menjejer (ump. tanaman sebelum ditanam)

2. zich uitbreiden (van ziekte/mist/wolken) — to spread (of illness/fog/clouds) — menular, mendjangkit (tentang penjakit), sebar (awan)

jabai makiiga gameete: de wolken spreiden zich over het land uit — the clouds spread over the land — awan tersebar meliputi daérah itu

gamote:

gomote gamote uwii: wegsluipen — to sneak away — menjelinap

gamuu = mitigi: hard, rauw, slecht gekookt — hard, raw, badly cooked — keras, mentah, kurang baik dimasak

ganaabego etai: zie/see/lihat: gane

ganaabukai-i: zie/see/lihat: gane

ganaadamu wagii: zie/see/lihat: gane

ganaakobe etai: zie/see/lihat: gane

ganaatabee wagii: zie/see/lihat: gane

ganaatamu wagii: zie/see/lihat: gane

ganaatapa tai: zie/see/lihat: gane

gane: hand, arm, voorpoot — hand, arm, foreleg — tangan, lengan, kaki-depan

ganaabego / ganaabuke / ganaakobe etai:

iemand met de hand wenken — to beckon someone with the hand — memberi tanda dengan tangan kepada seseorang

ganaabukai-i: met de hand wenken —

to beckon with the hand — memberi tanda dengan tangan
ganaadamu (P)/ganaatamu wagii: met de vuist slaan — to strike with the fist — pukul dengan tindju, menindju
ganaatabee wagii: met de hand slaan — to strike with the hand — pukul dengan tangan
ganaatapa tai: met de hand opzij duwen — to push aside with the hand — mendorong kepinggir dengan tangan
ganaatugu wagii: met de vuist slaan — to strike with the fist — menindju
gane akamote tai: elkaar over elkaar geven — to shake hands — berdjabat tangan
gane bego begouda etii: gebarentaal spreken — to speak sign-language — menggunakan bahasa isyarat
gane demii: armen over elkaar leggen — to fold arms — melipat tangan
gane kagoo: voorpoot van varken, arm van mens — foreleg of pig, arm of man — kaki-depan seekor babi, lengan manusia
gane pajjai tai: de hand geven — to shake hands — berdjabat tangan
gane tabe-tabe tai: in de handen klappen — to clap hands — bertepuk tangan
gane teba: handpalm — palm of the hand — telapak tangan
gane ano tonijake wagii: met de vuist slaan — to strike with the fist — menindju
ganii: schijnen (van de zon) — to shine (of sun) — bersinar, bertjahaja (matahari)
gapa: oor — ear — telinga
gapa daba: doof — deaf — tuli
gapai daba bage: een dove — a deaf man — orang tuli
gapa dii tai: oorpijn hebben — to have an ear-ache — sakit telinga
gapa mito: stokje dat door 't oor steekt — little stick through the ear — kaju ketjil jang ditusukkan pada tjuping telinga
gapa mugu: gehoorgang — ear-hole — liang telinga
gapa pikota = (pikou): gescheurde oorlel — torn ear-lobe — tjuping telinga jang terkojak
gapa tabe atii = gapa tabe-tabe tai: oorvrij geven — to box the ears of someone — menempéleng
gapa tugo kai: het oor invliegen — to fly into the ear — masuk ketelinga

pija gapa: hoorn — horn — tanduk
gapati eetai: eerst geboren worden (bij tweeling) — to be the first-born (of twins) — jang dilahirkan pertama (pada anak kembar)
podoti eetai: later geboren worden — to be born later — dilahirkan kemudian
gapati podoti eetai: vlak achter elkaar geboren worden (van tweeling) — to be born almost together (of twins) — jang satu dilahirkan tiada berapa lama sesudah jang lain (anak kembar)
gapi atii: 1. iets tegen iemand opgooien (uit gekheid of kwaadheid, b.v. aardkluitjes, die uiteen spatten) — to throw something at a person (in fun or in anger, e.g. little clods of earth that burst apart) — melémpari seseorang dengan sesuatu (setjara main² atau karena marah, ump. bingkah tanah)
 2. tegelijk schieten — to shoot at the same time — menémbak serempak
gapi-dapi
epoge gapi-dapi etai: iemand bespuwen — to spit at a person — meludahi seseorang
gapigo:
edi gapigo beu: het is opgehouden met motregen — the drizzle has ceased — hudjan gerimis sudah berhenti
gapii = dakimai-i: 1. smoren in een kuil, in bladeren wikkelen — to cook in a pit, to wrap up in leaves — memasak dalam sebuah lubang dengan menggunakan batu² jang sangat panas, membungkus dengan daun
 2. **gapii tai:** uiteen spatten, spatten — to burst, to spatter — meletus, memertjik
dika gapii tai: het schijnen van de zon bij regen — sunshine with rain — matahari jang bersinar waktu hudjan
edi gapii tai: motregen — to drizzle — hudjan rintik²
edi gapigo beu: het is opgehouden met motregen — the drizzle has ceased — hudjan gerimis sudah berhenti
epoge gapii etai: iemand bespuwen — to spit at — meludahi seseorang
jabai gapii tai: mistregen — rainy mist — hudjan kabut
gako gapii tai: stofwolken veroorzaken — to throw up clouds of dust — menjebakkan debu
ijoo gapii tai: zaad uitstrooien — to strew seed — menaburkan benih

gapii tai: opbruisen van vet bij braden — bubbling up of fat at frying — buih lemak waktu digoréng

maki gapii tai: uiteenspatten van klei-kluiten, bij het maken van een greppel de losse aarde er met de hand uitwerken — bursting apart of clods of earth, to dig out loose soil with hands in making a ditch — terpetjah-petjah (gumpal tanah), membuang tanah waktu menggali parit

pekaawe gapii teega: het spatte in zijn ogen — it splashed into his eyes — terpetjik dalam matanja

3. uwata gapii: afbetalen van een dode — to pay a blood debt — membajar pampasan untuk orang jang meninggal

gapinai-a: voortkronkelen (van worm), schudden, stuiptrekken — to wriggle along (of worm), to lie in convulsions — merajap (tentang tjatjing), melingkar

gapo: kreeftensoort in Panijai — kind of lobster in Panijai — sedjenis kepiting di Panijai

gapu: laag struikgewas, onbewerkt stuk land — low bushes, untilled land — semak jang rendah, sebidang tanah jang tak dikerdjakan

gapu doba: in de struiken — in the bushes — dalam semak²

gapumai-i = gaamai-i = akagai-a: splijten van hout — to split wood — membelah kaju

jaga gapumai: planken kappen — to cut boards/planks — menebang papan

gata:

enagata tai: vlak maken, egalizeren — to make even, to level — meratakan

gau (K, M) = awee: drinknap, blikje — cup, bowl — geluk, kaléng ketjil

uwogau: drinkbeker — cup, goblet — gelas minum

gaume: soort ikija — kind of ikija — sedjenis ikija

gaupe: feest, vroeger o.a. naamgevingsfeest, waarbij bij het dansen (waani) de voordanser paradijsvogelveren op zijn hoofd (tune) draagt, in de vorm van een staartje dat flink kan zwiepen — feast, formerly also designation for name-giving feast at which the leading performer of the dance (waani) wore on his head bird-of-paradise feathers in the shape of a tail kept in vigorous movement — pésta, dulu a.l. pésta pem-

berian nama. Waktu pésta tsb. diadakan tari²an dan orang jang mendjadi penari utama menghiasi kepalanja dengan bulu burung tjenderawasih. Bulu burung itu dipakainja sebagai buntut jang dapat melambai-lambai dengan kuat

gawai (P) = gowai: gezang bij voorkeur gezongen bij het uitwisselen van geschenken van jongemannen en meisjes — song preferably sung at the exchange of presents between young men and girls — njanjian terutama dinjanjikan pada waktu pemuda-pemudi saling tukar-menukar tandamata

gawaida:

me gawaida: door tussenkomst van — through — dengan perantaraan

me gawaida te etii: niet zeggen door tussenkomst van iemand anders (maar zelf) — not tell through an intermediary (but personally) — pemberitahuan tanpa perantaraan orang lain (tetapi oléh diri sendiri)

gawugu:

ijo gawugu: pruik — wig — rambut palsu

gebaadiki tai: zie/see/lihat: gebo

gebe:

gebe-gebe tai: wiebelen (b.v. zachte grond), veren — to move up and down (e.g. soft ground), to rebound, — mengambul (ump. tanah lembék), melenting

gebe (P) = gepe: oever, kustrand — bank, shore — tepi, tepi pantai

gebo = gepo: zijde, flank, lendenen, zijkant — side, flank, loins, sides — rusuk, pinggang, samping

gebaadiki tai: kietelen in de zij — to tickle the side — mengitik pinggang

gebo maida: in de zij — in the flank — dipinggang

gebo mitoo: rib — rib — tulang rusuk

geboopaiga: in de zij — in the flank — dipinggang

geboudaiga wigii tai: steken in de zij hebben — to have a stitch in the side — merasa sakit pada rusuk

gebou (P) = kewita: vrouwenhuis, -vertrek, -kamer — women's house, room for women — sebuah rumah/bilik bagi para wanita

gededee tai = gede-podee tai: kraken (van huis, rotan), piepen (van deur) — to crack (of house, rattan), to creak (of door) — gemertak (sebuah rumah, rotan)

gedee = **tegé**: krekel — cricket — djangkrik
gedee tai = **gedu tai (P)**: tsjirpen — to chirp — bunji djangkrik
gedu eweete ko no niuwei: de krekels beginnen te tsjirpen, laten we gaan — the crickets are beginning to chirp, let us go — djangkrik² mulai berbunji, mari kita berangkat
egó gedee-gedee tai/gededee tai: knarsen van tanden — gnashing of teeth — kertak gigi
gede-podee tai = **gededee tai**: kraken (van huis), piepen (van deur) — to crack (house), to creak (of door) — gemertak (tentang rumah)
gedi: dikke, korte, eetbare slang — short fat edible snake — ular besar dan péndék jang dapat dimakan
gedipodi tai = **pidipidi tai** = **pidimai-i**: door iets heen steken — to pierce — menjodok
gedo: bloedzuiger — leech — lintah
geebu tai = **kagabugu tai**: opkomen, ontkiemen (van gewassen) — to come up, to sprout (of crop) — tumbuh, berputjuk
gedu (P): krekel — cricket — djangkrik
gedu tai: tsjirpen — to chirp — bunji djangkrik
gee kai: droog worden — to dry — mendjadi kering
magaka gee keega: ik heb 'n droge keel — my throat is dry — kerongkongkan saja kering
gee tai: kabbelen, ruisen, pruttelen van kokend water — to ripple, to murmur, to simmer (of boiling water) — meriak, mendidih
bou-gee: het ruisen van de wind — the rustling of the wind — deru angin
edi-gee: geluid van regen — sound of rain — bunji hudjan
uwo-gee: geluid van de golven — sound of waves — bunji ombak
eka gee tai (P) = **eka ebatai-i**: iemand met name noemen — to call by name — menjebut seseorang pada namanja
gee-gee tai: drogen — to dry — mendingkan, mendjemur
geege: bijna — almost — hampir
ito bokai geege teete = **ito bokai kabo teete**: bijna dood zijn — to be almost dead, to be dying — hampir mati
maanai geege = **maanai dimi**: bijna zinken — to be sinking/drowning — hampir

tenggelam
geege tai: 1. drogen — to dry — mendjemur
owaa geege tai: huiswijding verrichten — to perform dedication of house — memberkati sebuah rumah
owaa geege ekina: varken dat men slacht bij de feestelijke opening van 'n huis (huiswijding) — pig killed at festive dedication of house — babi jang dipotong waktu pésta pembukaan rumah
2. **(M)**: rammelen (van kralen) — to jingle (of beads) — gemertak (tentang manik²)
geeka: zwager, schoonzus, aangetrouwde neef of nicht (br vr, ma br, ♀ zu ma, vr zu, ma zu ma, vr br vr) — brother/sister-in-law, nephew/niece by marriage (br wi, hu br, ♀ si hu, wi si, hu si hu, wi br wi) — ipar laki², ipar perempuan
geekaibo: oudste zwager — eldest brother-in-law — ipar laki² jang paling tua
geekaumau: oudste schoonzus — eldest sister-in-law — ipar perempuan jang paling tua
geepugee: droog, niet nat geworden — dry, not wet — kering, tidak mendjadi basah
geeta gata maki: dor land, woestijn, onvruchtbaar stuk land — barren land, desert, unfertile land — tanah kering, padang pasir, tanah jang tandus
geeto: zakdoek, neusafveger — handkerchief — sapu-tangan
géi = **géi tai** = **ajji tai**: blijven leven (niet sterven) — to remain alive (not die) — hidup terus (tidak mati)
gei: gras, grasvlakte — grass, grassy stretch of land — rumput, padang rumput
geida = **báá bugiida**: grasvlakte — grassy stretch of land — padang rumput
geije: grassprietje — blade of grass — rumput
geidodi: roofvogelsoort — kind of bird of prey — sedjenis burung elang
geijo = **betoke**: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
géijo = **oo**: koud, kil — cold, chilly — dingin
géijo togii: zich warmen — to warm oneself — berdiang
pete géijo: koude pete-wind — cold pete-wind — angin-pete jang dingin
geigei tai: koud aandoen, klappertanden van de kou, gevoelloos zijn van kou —

- to feel cold, to chatter (of teeth) with cold, to be numb (with cold) — *rasa dingin*, *geletak gigi*, *tak merasa apa² karena kedinginan*
- tapuja geigei**: het blik voelt koud aan — the tin feels cold — *kaléng itu dingin kalau dipegang*
- ito unu ani geigei umina**: afgelopen nacht had ik het bar koud — last night I was awfully cold — *tadi malam saja sangat kedinginan*
- géi tai = ajii tai**: blijven leven (niet sterven) — to remain alive (not die) — *hidup terus (tidak mati)*
- aki géitage heu te géitage**: blijf jij altijd leven of niet? — are you going to live forever? — *apa engkau akan hidup kekal?*
- geka**: nest, cocon, web, baarmoeder — nest, cocoon, web, womb — *sarang, kepompong, sarang labah², rahim*
- gekaapa**: bij/in het nest — near/in the nest — *dekat/dalam sarang*
- gekaije**: nest van bladeren — nest of leaves — *sarang dari daun²-an*
- gekaije duwai-a**: nest maken (van varken/rat) — to make nest (of pig/rat) — *pembuatan sarang (oléh babi atau tikus)*
- gekamugu**: gat naar het nest — hole to the nest — *lubang menudju kesarang*
- jokageka**: baarmoeder — womb — *rahim*
- umagi geka**: spinneweb — spider's web — *sarang labah-labah*
- gekaibo (P)** = **mau**: kleine rat die in holle bomen leeft — small rat living in hollow trees — *tikus ketjil jang hidup dilubang pohon²*
- gekaije**: nest van bladeren — nest of leaves — *sarang dari daun²-an*
- gekamugu**: 1. = **nogee**: rumoerig, donder — noisy, thunder — *huru-hara, guntur*
mana gekamugu te tai: praat niet zo druk (wees stil) — don't talk so much — *djangan bitjara keras² (diamlah)*
2. = **gikii (P)**: nestingang, nestgat — entrance to nest, hole of nest — *djalan masuk kesarang, lubang sarang*
- gekee**: snijwond, kras — cut, scratch — *luka teriris, gorésan*
- gekee tai = gekee tijawii**: 'n snijwond toebrengen — to inflict a cut/slash — *melukai dengan benda tadjam*
- ani gekee tidoke teega**: ik heb me gesneden — I have cut myself — *saja teriris*
- gekegekeke**: geritsel — rustle — *gerisik, gemersik*
- gekegekeke tai = gekegee tai**: ritselen — to rustle — *menggerisik*
- joko gekee tai = joko mapuga tai**: zoeken te krijgen wat men kwijt is (gezegd van iets dat leeft: b.v. rat) — to look for something lost (said of something living e.g. rat) — *mentjari barang jang hilang (dikatakan tentang sesuatu jang hidup ump. tikus)*
- gekege = gekegeemaje**: longen — lungs — *paru-paru*
- gekegee tai**: stommelen, geluid maken — to stumble, to make a noise — *membongkar, berbuat gaduh*
- gekegeemaje = gekege**: longen — lungs — *paru-paru*
- gekegetikode**: bataatsoort — kind of yam — *sedjenis ubi*
- gekemai-a**: onkruid weghakken (b.v. bij aanleg van 'n nieuwe tuin) — to cut away weeds (e.g. in laying out new plot for cultivation) — *menebas rumputan (waktu menanam kebun baru)*
- gekene**: 1. *buda* soort — kind of *buda* — *sedjenis buda*
2. = **mamone**: zaag — saw — *gergadji*
- gekepati**: getik, geklop — ticking, knocking — *ketukan*
- damoutoopa gekepati**: geklop op de deur — knock at door — *ketukan pada pintu*
- geko**: rib — rib — *tulang rusuk*
- geko epaana**: één rib — one rib — *satu tulang rusuk*
- gekogo**: uitgedroogd, verschrompeld — dried up, shrivelled — *kekeringan, lisut*
- gekogo me**: 1. arme drommel — poor wretch — *seorang miskin*
2. scheldwoord: uitgedroogde pier — term of abuse: shrivelled-up worm — *kata sindiran: "tjatjing kering": dikatakan pada orang jang tak pernah tertawa*
- gekogo tai = wei kai**: verdrogen, verschrompelen (van papier), hard/stijf worden (van bebi) — to dry up, to shrivel (of paper), to become hard/stiff (of bebi) — *mendjadi kering, mendjadi lisut (tentang kertas), mendjadi keras (tentang bebi)*
- gekomai-i**: inschroompen (b.v. e ba bij vuur) — to shrink (e.g. e ba near fire) — *menjusut (ump. e ba dekat api)*
- gekoo**: leeg — empty — *kosong*

- gaba gekoo:** (leeg) slakkenhuisje — empty snail-shell — rumah siput (jang kosong)
- gekoo tapuja:** leeg blik — empty tin — kaléng kosong
- ou gekoo:** slangenhuid — skin of snake — kulit ular
- bugi gekoogekoo tidaa tipai:** de tuin is nog helemaal leeg (onbeplant) — the plot of ground is still quite empty (unplanted) — kebun itu samasekali belum ditanami
- gekoutage = gekowe:** vel over been, erg mager — nothing but skin and bone, very thin — amat kurus, tinggal kulit pembalut tulang
- gekumai-i = gepumai-i:** oppompen, opblazen, opzetten (b.v. door water, zoals de buik bij waterzucht), opkomen (van water) — to pump up, to blow up, to swell (e.g. as belly from dropsy), to rise (of water) — memompa, mengembungkan, gembung (ump. karena penjakit busung), air pasang
- gekuugekuu tai:** zacht worden door water, opkomen (van water) — to be made soft by water, to rise (of water) — mendjadi lembék karena air, air pasang
- uwo wado gekuugekuu teete:** het water komt op (dan komen de toba's en udi's op het land en zijn ze gemakkelijk te vangen) — the water rises (then the toba and udi come on land and can easily be caught) — air mulai naik (itulah waktunja toba dan udi naik kedarat hingga dapat ditangkap dengan mudah)
- gemoo = geigei:** koud — cold — dingin
- gemoo jakii = mogijo jakii (P):** opgezette buik hebben en rillen van de kou (bij waterzucht) veroorzaakt door kwade geest — to have a swollen belly and shiver with cold (at dropsy) due to the action of evil spirit — perut kembung dan menggigil karena dingin (karena penjakit busung) karena kemasukan sétan
- gene = boda:** hulptelwoord: bos, bundel (b.v. groente) — classifier: bunch, bundle (e.g. of vegetables) — katabantu bilangan: se-ikat (ump. sajuran)
- geni:** dobber van rotan — float made of rattan — pelampung terbuat dari rotan
- geni mijo tai:** de rotan laten zakken — to drop the rattan — menurunkan rotan
- genii-i = ekogai-a (P) = gadimai-i:** binden, vastbinden, bundelen, vlechten — to bind, to tie, to bundle, to plait — ikat, menganjam
- ginimakai:** vlechtwerk herstellen — to mend wicker-work — memperbaiki anjaman
- gepe = gebe (P) = gebo ada watija:** kust, wal, rand, oever — coast, shore, edge, bank — pantai, darat, pinggir, tepi
- gepo = gebo:** kant, zijde, wal, flank — side, wall, flank — pinggir, fihak, darat, samping, sisi
- gepo jato:** op/aan de zijkant — at the side — disamping, dipinggir
- gepumai-i = gekumai-i:** opzetten (van buik), uitzetten, groeien, rijzen (van brood), opkomen (van water) — to swell (of belly), to swell, to grow, to rise (of bread, of water) — kembang (tentang perut), mengembang, tumbuh, muai (tentang roti), air pasang
- gepumijawii:** oppompen (van bal) — to pump (of ball) — memompa (tentang bola)
- gepuu tai = manunu tai = getee tai:** niet luisteren, tegenstribbelen, dwars zijn (tegenover: a j o o: gezeggelijk), weigeren, niet willen — not listen, to resist, to be cross (opposite of: a j o o: amenable), to refuse, to be unwilling — tak menurut perintah, meronta-ronta, melawan (lawanja: a j o o menurut perintah), menolak, tidak mau
- amaimu gepuugepuu tidaa tita, gemoo jakijake kodaa:** zijn wangen zijn opgezet omdat hij koud en koortsig is — his cheeks are swollen because he is cold and feverish — pipinja bengkak karena badannya panas-dingin
- amaimu gepuu wo ko:** scheldwoord: opgeblazen kikker!, lelijke dikkop! — term of abuse: puffed up frog! — kata sindiran: kodok kembung (si gendut!)
- gete:** neten — eggs, spawn — telur kutu
- udi gete:** neten van kreeften — spawn of lobsters — telur kepiting
- uka gete:** neten van luizen — eggs of lice — telur kutu
- getee = gepuu:** niet luisteren, tegenstribbelend, dwars — not listening, resisting, obstinate — tidak menurut perintah, meronta-ronta, melawan
- geto:** gisteren — yesterday — kemarin
- geto ka dani:** die van gisteren — yesterday's ... — jang kemarin

- getounu:** eergisteren nacht — the night before last — kemarin dulu malam
- juwo ko geto ka nootaida (= nai):** daags na de juwo — the day after the juwo — sehari sesudah juwo
- gétó:** zwager (vr zu ma), schoonzus (ma br vr) — brother-in-law (wi si hu), sister-in-law (hu br wi) — ipar laki², ipar perempuan
- okeijai akagetouja:** zij zijn elkaars gétó — they are each other's gétó — meréka ber-gétó
- getounu:** eergisteren nacht — the night before last — kemarin dulu malam
- geumai-i** opzetten, dik worden — to swell, to become fat — bengkak, mendjadi gemuk
- migo geumeete:** het hoofd zet op — the head swells — kepala bengkak
- gewe-gewe tai:** hongerig/dorstig zijn — to be hungry/thirsty — lapar, haus
- gibo:** vuiligheid in het oog — dirt in the eye — tahi-mata
- giboo:** 'n vogel, mussoort — kind of sparrow — sedjenis burung gerédja
- gibu:** modder, drassige grond — mud, marshy ground — lumpur, tanah bétjék
- gibu tai:** in de prut wegzakken, -zinken — to sink away in the mud — terperosok dalam lumpur
- gideenii:** zie/see/lihat: gidii
- gididoke tai:** uit tas/zak vallen — to drop from bag/pocket — djatuh dari tas/kantong, merodjol
- gidii = gidi-motii:** uit tas/zak nemen — to take from bag/pocket — ambil dari tas/kantong
- gididoke tai = gideenii:** uit tas/zak vallen — to drop from bag/pocket — djatuh dari tas/kantong, merodjol
- gidijokai:** haal uit ('t net) en geef 't me — take it from the net and give it me — ambil barang itu dari agija dan berilah padaku
- ekina gidijake to teete:** 't varken werpt steeds voordat de jongen voldragen zijn — the pig always litters prematurely — induk-babi itu selalu menggugur anaknja
- gidiija:** boskip — woodhen — ajam hutan
- gidimotii:** zie/see/lihat: gidii
- gido:** plantensoort — kind of plant — sedjenis tumbuh²-an
- gidou = kei:** vangen — to catch — tangkap
- udi gidou:** kreeften vangen (met net) — to catch lobsters (with net) — menangk
- kap udang (dengan djala)
- gii tai:** zuigen, lucht tussen tanden door naar binnen halen — to suck, to draw in air through the teeth — menghisap
- eto odijo gii tai:** sap uit suikerriet zuigen — to suck sap from sugar-cane — menghisap tebu
- giiju:** kleine sprinkhaan soort — kind of small grasshoppers — sedjenis belalang ketjil
- giimu:** buikriem (afgeleid van het holl. riem) — belt (word derived from Dutch: riem) — ikat pinggang (dari kata Belanda: riem)
- gija (P):** 1. kind — child — anak
- gijaamooje:** jongetje — little boy — anak laki² ketjil
- gijaamaadi:** meisje — little girl — anak perempuan ketjil
2. kogeï: kleurrijke zonsopkomst — colourful sunrise — saat matahari terbit dengan warna jang indah
- gija makii = gija kapogai-i (P):** kleurrijk opkomen van de zon — colourful sunrise — matahari jang terbit dengan warna jang indah
- peka gijagija:** met bloed belopen ogen — bloodshot eyes — mata jang berlumuran darah
- gijaamaadi:** zie/see/lihat: gija
- gijaamooje** zie/see/lihat: gija
- gijai:** boom met eetbare vruchten — tree with edible fruit — pohon dengan buah² jang dapat dimakan
- gijai po:** de vrucht van de gijai-boom — fruit of the gijai-tree — buah pohon gijai
- gikibiki tai:** ijverig zoeken, schrapen (van kippen die eten zoeken), zitten te graaien (b.v. in 'n net) — to seek diligently, to scrape (of chickens seeking food), to grope around (e.g. in a net) — mentjari dengan radjin, mentjékér (ajam jang sedang tjari makan)
- gikigi:** geluid/gerommel van blikken — noise/rattle of tins — bunji/dentangan kaléng²
- gikii:** schraper — scraper — pengikir
- akagikija tai:** elkaar afkluuwen — to scratch each other — saling mentjakar
- gikii tai:** krabben, vijlen, zagen — to scratch, to file, to saw — garuk, mengikir, mengergadji
- gikii wuu = gikii:** donder — thunder — guntur
- gikii-wakii = pajaiwakii:** onweer (don-

der en bliksem) — thunderstorm (thunder and lightning) — guruh (guntur dan kilat)

ekina gikigiki/maimai etai: varken over de buik strelen — to stroke a pig's belly — meng-elus² perut seekor babi

ijo gikii: scheermesje — razor-blade — pisau tjukur

gikijai-a: krabben, krassen, afschrappen, schillen (b.v. van aardappelen) — to scratch, to peel (e.g. potatoes) — garuk, menggorés, kupas (ump. kentang)

kedi akagikija tai = kedi akabokome tai: elkaar met de nagels afkluuwen — to scratch each other with fingernails — saling mentjekar

gikijaanii: geschramd zijn — to be scratched — terparut

gimo: 1. dialect, taal — language, dialect — logat, bahasa

aki gimo-gimo: jouw taal/dialect — your language, dialect — bahasamu, logatmu
mana gimo tai = epa ubai-a = momogi ubai-a: aanknopingspunt zoeken bij 'n gesprek, 'n gespreksbasis zoeken, iemand's opinie horen of volgen — to seek opening for conversation, to hear or follow someone's opinion — mentjari pokok pembitjaraan, mendengarkan atau mengikuti pikiran seseorang

mana gimo ko akeegi niki teegi: je spraak verraadt je, je hebt een geheel eigen uitspraak — your way of speaking betrays you, you have quite a different accent — logat-bitjaramu berlainan sekali, dari logat-bitjaramu kami dapat tahu asalmu
2. **gimo tai:** weer uitbotten/uitspruiten (van bomen, suikerriet, keladi etc.) — to bud/sprout again (of trees, sugar-cane, keladi etc.) — bertunas (ump. pohon², tebu, keladi dsb.)

nomo gimo ejai-a: uitbotten van keladi — keladi shoots — tunas keladi

eto gimo: kop van suikerriet — tip of sugar-cane stalk — udjung tebu

pija gimo = pija kau: boomtop — top of tree — udjung pohon

gimouje kidaa teete: toppen schieten uit — the topmost branches are sprouting — udjungnja bertunas

gimowigi = kebakeba = idakugi: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

gimowigijai: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

ginai-a: krabben (bij jeuk) — to scratch (at itch) — garuk (karena gatal)

ginai (M) = ajaijo tai: kietelen — to tickle — mengitik

ginii: naaien — sew — mendjahit

ebai ginii: een net maken — to make a net — menganjam djala, membikin djala
kagaba ginita: jurk, genaaid kleeed — sewn dress — badju perempuan, pakaian jang didjahit

kegepa ginita = kegepa ginimakita = bunu peu = boko bida: gierig — stingy — kikir

ginimakita: gierig, wrekkerig, genaaid — mean, miserly, sewn — kikir, didjahit

gipe = deeno: wilde groentesoort — kind of wild vegetable — sedjenis sajian jang tumbuh dihutan

gita: roeispaan — oar — dajung

gita ukii: roeien — to row — berdjajung

gitai-a: 1. na het dragen van 'n dode geeft de drager of elk der dragers één schelp aan de familie van de overledene (d.i. mege gitajake woenii) nadat hij deze vanaf zijn hoofd langs zijn lichaam tot voor zijn tenen heeft laten rollen. Dit doet men om niet door ziekte of dood te worden aangetast — after carrying a corpse, the carrier, or each of the carriers, gives a shell to the deceased's relations, after letting it roll from his head along his body to his toes. This is done to ward off illness and death — setelah memikul majat maka tiap² pemikul memberi satu kulit kerang pada keluarga orang jang mati setelah kulit kerang itu dilunturkan dari kepala, ketubuh sampai djari kaki. Para pemikul berbuat demikian untuk menghindarkan diri dari penjakit atau kematian

gita naimai (= me edokita mege): geef mij de gita (de schelp die de drager geeft) — give me the gita (the shell given by the bearer of the corpse) — berillah gita itu kepada saja (gita = kulit kerang jang diberikan oléh para pemikul kepada keluarga seorang mati jang telah dipikulnja)

Ekagi gita akamenija: de Ekagi's geven elkaar de gita — the Ekagi give the gita to each other — orang Ekagi saling memberikan gita

Note: nadat bovengenoemde overdracht van schelpen heeft plaats gehad ontvangen de dragers hun loon: 5-10 nieuwe schelpen — after these shells have been given, the bearers receive a payment of between five and ten new shells —

setelah para pemikul memberikan gita pada keluarga orang mati itu, mereka lalu menerima upah: 5-10 kulit kerang baru

2. = **gitou**: afschrappen van suikerriet en bebi met 'n parang — scraping of sugar-cane and bebi with large knife — mengikis tebu dan bebi dengan parang

gite: harde bamboe-soort, ook gebruikt als koord bij vuurzagen — kind of hard bamboe also used as cord in the rubbing together of pieces of wood to make fire — sedjenis bambu keras; djuga digunakan sebagai alat untuk membuat api

gitou = **gitai-a**: afschrappen van suikerriet en bebi — scraping of sugar-cane and bebi — mengikis tebu dan bebi
go tai:

wo go tai: trekken, duwen — to pull, to push — tarik, tolak. Zie/see/lihat: gou

gobai-a: 1. verstuiken, opzetten, verstijfd zijn — to strain, to swell, to be stiff — selah urat, bengkak, kaku

gane ma bado ma gobadaa tita: verlamd zijn van handen en voeten — to be paralysed in hands and feet — lumpuh tangan dan kaki. Zie/see/lihat: ekogai, akaakoga, agé kita me
onee gobai: verbaasd zijn — to be astonished — héran

2. schoonmaken van darmen met 'n stokje — to clean intestines with stick — membersihkan usus dengan kaju ketjil
kegepa gobai: hart uitsnijden — to cut out heart — mengerat djantung

udó jagobai: castreren — to castrate, to geld — mengebiri

gobi: heet, warm — hot, warm — panas
gobi-gobi tai: warmen, opwarmen — to warm, to warm up — memanasi, memanaskan

gobi tai: koorts hebben — to have a fever — demam

gobi uneune: snikheet — stifling hot — panas terik

gobi uwo: warm water, sterke drank — warm water, strong liquor — air panas, minuman keras

gobiida: op/in de warmte (van vuur of zon) — in the heat (of fire or sun — dipanasan (api atau matahari)

gobo = **duku (P)**: blaar — blister — lepuh
gobo duwijawii: stuk gaan/maken (van 'n blaar) — to burst (of blister) —

petjah/memetjah (tentang lepuh)

gobukai: haarachtig uitgroeijsel bij knoop van suikerriet — hair-like growth at joint in cane-stalk — sedjenis serabut jang terdapat pada ruas tebu

godaa tai = **daaboga tai**: hangen (van veel vruchten) — hang (of many fruits) — bergantung banjak (buah²-an). Zie/see/lihat: gou

godai-a: weghakken (b.v. onkruid uit 'n greppel), schoonmaken (van greppel) — to cut away (e.g. weeds in a ditch), to clean (ditch) — menebas (ump. rumpuntan disebuah parit), membersihkan (ump. sebuah parit)

gapa godai: oren schoonmaken — to clean ears — membersihkan telinga

mana godai: beginnen te spreken (van kind) — begin to speak (of child) — mulai bitjara (tentang seorang anak)

uwo godakumii: water door 'n dijkje laten lopen — to let water flow through a dam — mengalirkan air melalui sebuah bendungan

godakumii: zie/see/lihat: godai-a

godii tai: op 'n neer laten dansen van de tune op 't hoofd — to let the tune bob up and down on the head — melambai-lambaikan tune pada kepala

ebai ka godii tai: bodem aftasten met het net — to probe the bottom (of a river, etc.) with a lobster net — meraba dasar air dengan djala

godijai-a = **gokijai-a**: tik/klap geven met iets — to give a blow with — memukul dengan sesuatu

gaa ka godijai: geselen — to whip — menjesah

godipino tai: slaan met — to strike with — memukul dengan

gogo: plotseling — suddenly — tiba²

gogo wadoujo kai: plotseling te voorschijn komen — to turn up suddenly — muntjul dengan tiba²

gojou: (hout) pakken en op het vuur leggen — to take (wood) and lay it on the fire — mengambil (kaju) dan menaruh diatas api

goka: urineblaas — urine-bladder — kandung-kentjing

joote kagaba kou ko goka dani: de kleren die staan te koken bollen op — the clothes that are boiling are rising up like balloons — pakaian jang sedang dimasak itu melembu

gokii: om de hals dragen — to wear

about the neck — melilitkan pada léhér
gokijai-a = godijai-a: klap/tik geven met iets — to give a blow with — memukul dengan sesuatu

goko: boomsoort die men bij k a m u t a i gebruikt — kind of tree used in white magic ritual — sedjenis pohon jang digunakan waktu diadakan k a m u t a i

goko tai: schudden, wankelen — to shake, to totter — gojang, gojah

gokobaki tai: omwoelen van 'n aanplanting (door 'n varken) — to root up planted field (by pig) — melunjah sebidang kebun (oléh babi)

bugi gokobaki tai: de tuin goed wieden — to weed the garden thoroughly — merumputi kebun dengan baik

kegepa gokobaki etijawii: vol zijn (van het hart) — to be sad, heavy hearted — merasa sedih

me idima gokobaki teegai: alle mensen zijn er vol van — everyone is talking about it — hal tsb. djadi pokok pembitjaraan semua orang

gokodai-i: schoonmaken van ida, eto etc., ontbolsteren, afscheuren, pellen, doppen (erwtén) — to clean ida, sugar-cane etc., to shell, to tear off — membersihkan ida, tebu dsb., mengupas

gokogo tai = goko tai: losjes vastbinden, band lossen maken — to tie loosely, to loosen a band — mengikat dengan longgar, melonggarkan tali pinggang

moge gokogo teete: het schaamschortje raakt los — the covering worn over the pudenda is coming loose — kain tjawat itu terlepas

gokomai-i = gotomai-i: afstropen (van huid), schors van 'n boom halen — to strip (of skin), to peel bark from tree — menguliti (ump. sebatang pohon)

gokonai-i: afraspen (van bataat), afstropen (varkenshuid) — to grate off (of yam), to strip off (pig's skin) — memarut ubi, menguliti (kulit babi)

gokoo tai = goo tapa kai = gokogo tai: losjes gebonden zijn — to be loosely tied — diikat longgar

mijo gokoo tai: afzakken (van broek) — to come down (of trousers) — lepas (tentang tjelana)

moge gokoo tai: losmaken, losraken van m o g e — to loosen, to undo the covering worn over the pudenda — membuka tjawat, tjawat jang terlepas

koma gokoo tai: loswrikken van prauw

— to jerk prau loose — melepaskan sebuah perahu

gokopati tai: vlug doen, vlug bereid zijn tot, gewillig zijn — to do quickly, to be ready to, to be willing — berbuat dengan tjepat, bersedia dengan tjepat

gokopati tijake joonidaa tiwei: ga toch vlug allemaal staan! — stand up, all of you, quickly! — ajo, lekas berdiri semua!

okai gokopati to: hij is gewillig — he is willing — ia selalu bersedia. Zie/see/lihat: a j o o + j i k o o 1

gokowago etai: op iemand afstuiwen/afvliegen (uit kwaadheid of angst) — to fly at (from anger or fear) — menjerbu seseorang (karena marah atau takut)

gokowai-a = egijai-a: vernielen van tuin (door varken of mens), omwroeten, omwerken, bewerken — to destroy garden (by pig or man), to root up, to turn over, to work — merusak sebidang kebun (oléh babi atau manusia), mengerdjakan

nota gokowai majai: bataatstengel uit-trekken — to pull out stalks of yams — mentjabut tangkai ubi

gomaa tai: zwak zijn — to be weak — lemah

gomakai-i:

mijo (ebai) gomakai: naar beneden halen, laten zakken (b.v. de vlag) — to pull down, to lower (e.g. flag) — menurunkan (ump. bendéra)

gomote:

gomote gamote uwii: wegsluipen — to slink away — menjelinap

gomotii: 1. trekken — to draw, to pull — menarik

2. aanheffen (gezang, geschreeuw, gesprek) — to start (song, cry, conversation) — memulai (njanjian, seruan, pembitjaraan)

gonai-a: =

gaa gonai: touw maken, touw draaien — to make string, to wind string — memilin tali

goneuga = goneugaduugu: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

goo: 1. rotanbrug — bamboo bridge — djembatan terbuat dari rotan

goo emigai-i: rotanbrug bouwen — to build bamboo bridge — membangun djembatan rotan

2. ruim, wijd, leeg — roomy, wide, empty — lapang, luas, kosong

agé goo topa: de vloer is leeg/ruim — the floor is long and wide — lantai itu

luas

goo tapa kai: ruimer worden — to become more spacious — mendjadi lebih luas

gouda: ruim, ruimte, — roomy, room, space — luas, ruang

gudang goo topa: het magazijn is ruim/leeg — the store-room is spacious/empty — gudang itu luas/kosong

anija kagaba goo tapa: mijn kleding zit ruim — my clothes are too loose — pakaian saja longgar

dago pija kou aijo muno ko beu ka, goo tapa to: die d a g o-boom is hol (lett. heeft ruimte) — that d a g o-tree is hollow (lit. has room) — pohon d a g o itu berlubang

3. **goo tai:** vallen — to fall — djatuh. Zie/see/lihat: **gootai**

goo te tijawi: laat het niet vallen — do not drop it — djangan djatuhkan barang itu

jege goo tidaa teete: hij stort tranen — he sheds tears — ia menangis

goonii (goo + enii): vallen uit (net/prauw) — to drop from (net/prauw) — djatuh dari (perahu)

goodoke teega = gooneega: het is (te water) gevallen — it has fallen (into the water) — djatuh (kedalam air)

ani pija goo keega: ik viel uit de boom — I fell out of the tree — saja djatuh dari pohon

pija goo teega: het hout valt — the wood is falling — kaju itu djatuh

nota ijeimo mijo godaa teete: de (toppen van de) bataatbladeren vallen af — (the tops of) the stalks of the yams are falling off — daun ubi itu gugur

Tabei ki na Okomo maida amo goonita/goodoke tita: de rivier Tabei stroomt ook naar de Okomo — the river Tabei also flows into the Okomo — sungai Tabei djuga mengalir ke Okomo

goojome = gootoki: plotseling — suddenly — dengan tiba-tiba

goojome tai: plotseling verschijnen — to appear suddenly — muntjul dengan tiba²

goonii = daanii: hangen — to hang — tergantung. Zie/see/lihat: **gooo 3**

goopodo = gotopodo: door (iets) heen — through — menembus barang sesuatu

gootai: vallen (van zaken) — to fall (of things) — djatuh (tentang barang)

= **goo tai:** vallen (van zaken en perso-

nen) — to fall (of things and persons) — djatuh (tentang barang dan manusia)

kapogeije goo te teegi = kapogeije te gooteegi = kapogeije gootai beu teegi: het boek is niet gevallen — the book has not fallen — kitab itu tidak djatuh
ani goo tipa: ik viel er af — I fell off — saja djatuh dari

gooteenii: gevallen/losgegaan zijn — to have fallen, to have got loose — djatuh, terlepas

gootoki = goojome: plotseling — suddenly — tiba²

gootoki tai: schrikken — to be frightened — terkedjut

gootoki etimenii: iemand doen schrikken — to frighten — mendedjutkan seseorang

akija gootoki tinameege (tai + naimai): jij hebt me doen schrikken — you frightened me — engkau mendedjutkan saja
gopai-a: aftrekken (b.v. bladeren) — to tear off, to pluck (e.g. leaves) — memetik (daun)

bebi gopai = bebi wijumai: bebi uitrafelen — to unravel bebi — meniras bebi

eku gopai: neus snuiten — to blow nose — membersihkan hidung, membuang ingus

gope: halsband van honden- of kuskustanden, van dedege, woti — collar of teeth of dog or kuskus-rat, or of dedege or woti — kalung dari gigi andjing atau gigi kuskus, dari dedege, woti

gopee tai: besprenkelen — to sprinkle — memertjiki

okai uwo gopee nitina teete: hij besprenkelt ons — he sprinkles us — ia memertjiki kita

gopumai-i = gopuwai-a = gotomai-i: boomschors afhalen, huid van beest afstropen — to strip bark from tree, to skin animal — menguliti sebatang pohon, binatang

gopuwai-a: ontvellen — to skin — menge-lupasi, menguliti

gopuu tai: 1. springen (b.v. kreeft die weer in het water springt), vallen in — to jump (e.g. lobster jumping again into the water), to drop in — melompat (ump. kepiting kedalam air), djatuh kedalam

2. losscheuren (van nagel) — to be torn loose (of nail) — terlepas (tentang kuku)

gotomai-i = gokomai: huid afstropen,

schors van boom afhalen, verwisselen van huid — to skin, to strip bark from tree, to change skin — menguliti, berganti kulit
bedo gotomita: opgezette vogel — stuffed bird — burung jang dikeringkan
gotoo: glad, glibberig — slippery, slithery — litjin
gotoo tai: uitglijden — to slip — gelintjir, menggelintjir
gotopodo = goopodo: door (iets) heen — through — menebus barang sesuatu
gou: trekken, slepen, voortbewegen — to draw, to drag, to move on — tarik, sérét, ésot
egomakai-i: iemand trekken uit — to pull someone out of — tarik seseorang keluar dari
amo go tai: opdringen tegen, duwen, iets wegtrekken, terugtrekken — to press against, to push, to draw away, to draw back — tola,k, mempertarikan, tarik kembali
gojou: (hout) pakken en op 't vuur leggen — to take (wood) and put it in the fire — ambil (kaju) dan taruh diatas api
gomotii: aanheffen (gezang/geschreeuw/gesprek), naar zich toe trekken, pakken, afplukken — to start (song, cry, conversation), to draw towards oneself, to take, to pluck — memulai (njanjian/seruan/pembitjaraan), menarik, memegang, memetik
gomote gamote uwii: wegsluipen — to slink away — menjelinap
bado gomote gamote uweegi: hij sloop weg — he slunk away — ia menjelinap
goonii (gou + enii): groot worden, groeien — to grow up, to grow — tumbuh
joka kidi wado gooneete: het kind is (over de ziekte) heen gegroeid — the child (has got over the disease as it) has grown older — anak itu telah mengatasi (penjakit itu)
kipo gou: knokkel uittrekken — to draw out knuckles — menarik buku-djari
koma gou: voortbewegen/slepen van prauw — to move on/to drag with prauw — berlaraj sérèt
mana gou: het woord nemen — to begin to speak — angkat bitjara
ogaane gou: aanhalen of aantrekken van vrienden — to attract friends — menarik perhatian teman²
ogo gou: reikhalzen — to long for —

rindu akan

ukaa gou: boog spannen — to stretch bow — merentangkan busur

uta gou: vrucht dragen, groeien (van vruchten) — to bear fruit, to grow (of fruit) — mengandung buah, berbuah, tumbuh (buah)

uta godaa/daaboga tipai: er hangen veel vruchten aan — there is a lot of fruit (on the tree) — pohon itu berbuah banyak

nota ijeimo goote: de bataatbladeren groeien goed — the leaves of the yam grow fast — daun ubi itu tumbuh dengan subur

joko gou amo gou: indrukken, uittrekken (b.v. pompen) — to push in, to draw out (e.g. in pumping) — melekukkan, mentjabut, memompa

·gou: suffix dat te kennen geeft dat de handelende persoon heen en weer gaat om de handeling te verrichten of dat een handeling zich steeds herhaalt: steeds bezig zijn met — suffix used with verbs to indicate that the person performing the action denoted by the verb comes and goes in effecting the given procedure or function, or is constantly or recurrently engaged in the specified activity — achiran jang menerangkan bahwa pokok kalimat itu pergi bolak-balik untuk melakukan apa jang disebutkan kaktakerdja atau selalu mengulangi perbuatan tsb.

gakigo tai: tellen (steeds maar) — always counting — menghitung (terus-menerus)

kou katigoune meega: ik kom je dit even mededelen — I have come to tell you this — saja datang untuk memberitahukan hal ini kepadamu

maagijo gago meneega?: waarom heb ik het toch gegeven? — why did I ever give it you? — kenapa saja berikan itu padamu?

tagimigou: takken gaan hakken — to go cutting branches — pergi menebang tjabang²

owaa migeitjogo: toen hij bezig was met het huis te bouwen — when he was building the house — ketika ia sedang membangun rumah itu

gouda: lege plaatsruimte, ruimte, ruim — empty space, room, roomy — ruang kosong, lapang, luas

gowai = gawai (P): soort gezang, bij

voorkeur gezongen door jongelui om hun liefde voor iemand uit te drukken — song usually sung by young people to express their love — sedjenis lagu jang terutama dinjanjikan oléh para pemuda untuk menjatakan tjinta meréka

gowai-a: zijn zinnen op iets zetten, iets opeisen — to set one's mind on, to demand — menjatakan maksud, mengadjukan permintaan

gowata jagamo: bruid (vrouw waar een man zijn zin op heeft gezet) — bride (woman one has set one's heart on) — pengantin perempuan (perempuan jang ditjintainja)

gowai gomotii: 'n lied beginnen te zingen — to start a song — mulai melagukan suatu njanjian

gubi: woekerplantsoort — kind of parasite plant — sedjenis benalu, tumbuhan parasit

gudububu tai (M) = guu tai: slurpen — to sip, to lap up — menghirup

guduwano tai: slurpen — to sip, to lap up — menghirup

guka: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

gukaa: warme as — warm ashes — abu jang panas

gukai-a: losrukken — to tear (pluck) off — mentjabut, menarik

biti gukai: deksel afnemen — to take off cover — mengangkat penutup, membuka

egó gukai (P) = egó badii: tand/kies trekken — to extract a tooth — tjabut gigi/geraham

guka tai: los zijn (b.v. de steel van de bijl) — to be loose, detached (e.g. handle from axe) — terlepas (ump. gagang se-buah kapak)

guku tai: plonzen in — to plunge in — mentjelup

ebe guku wagii: mond spoelen — to rinse mouth — berkumur

gukugu tai = guguguku tai: geruis maken (boom die valt, water) — to make a noise (falling tree, water) — menderu (bunji pohon jang roboh, air)

gukugu-gukugu tai: reutelen — to rattle — membelahak

guku wage tai: schudden — to shake — bergojang

gukumai-i: tuimelen in — to tumble — djatuh di

gukuwai-a: losraken — to come off, to

get loose — terlepas

gumii (M + P) = badii: uittrekken (b.v. mes uit schede) — to draw/pull out (e.g. knife from sheath) — menghunus (pisau dari sarungnja)

gumii = emudai-a: afhakken (takken van boom) — to cut off (branches from tree) — menebang (tjabang² dari pohon)

gumijawii: eruit trekken — to pull/draw out — tjabut, mentjabut

gumeenii: eruit vallen (b.v. steel uit bijl) — to come off (e.g. handle from axe) — djatuh karena terlepas (ump. gagang kapak)

gupi: uitwas aan boom — protuberant growth on tree — bonggol pada sebatang pohon

gupii:

bobi gupii: rupsen afgritsen/afgraaien (b.v. van 'n boom) — to snatch caterpillars (e.g. from tree) — menangkap ulat (ump. dari pohon)

eda gupii: pagger aanpunten — to sharpen the ends of lengths of wood for fencing — meruntjinkan kaju-pagar

gaadi gupii: water uit prauw hozen — to bale out water from prau — menimba air dari perahu

guu tai: slurpen (b.v. water opslurpen) — to gulp (e.g. water) — menghirup (ump. air)

I

-i: 1. agenssuffix, 3de pers. mnl. enkv. — pronominal subject suffix, 3rd pers. masc. sing. — achiran pokok kalimat kataganti orang ke-3 tunggal

okai uno umipi: hij slaapt — he is sleeping — ia (laki²) sedang tidur

2. = ike: onvervoegd suffix dat achter de stam wordt gehecht en 'n gewoonte weergeeft. Terwijl het suffix -ig alleen voor de tegenwoordige tijd wordt gebruikt, gebruikt men -i/i ke alleen voor verleden of toekomst: steeds, telkens — invariable suffix added to the stem and denoting that the given action or activity is habitual; while suffix -ig is only used for the present, -i/i ke are only used for the past and the future: always,

again and again — achiran tak tertasrif dan jang ditempatkan dibelakang pokok katakerdja jang menjatakan kebiasaan seseorang.

Achiran --ig hanja dipakai untuk sekarang dan --i/ike hanja untuk waktu jang lampau dan waktu jang akan datang: selalu, tiap² kali

ekina munei/mune i ke teemegi: hij fokt varkens — he breeds pigs — ia sedang memelihara babi²

Note: In tetaa's wordt achter ike nog dikwijls g + agenssuffix geplaatst — In the tetaa g + subject suffix is often used after ike — Dalam bahasa tetaa ike disusun dgn. g dan achiran pokok kalimat: nou ke ga nou ke ga: terwijl ze maar steeds aan het eten was — while she kept on eating — sambil ia makan terus sadja

3. wordt gebruikt om iets te beklemtonen — is used to convey emphasis — dipakai untuk menekankan sesuatu

akuukai mene-i uwi: ga dat je moeder brengen — take it to your mother — bawalah barang itu kepada ibumu

maa mana-i?: wat zeg je?, wat zegt men toch? — what did you say?, what are they saying? — apa katamu?, apa kata orang² itu?

4. onvervoegd tijdssuffix bij de sterke werkwoorden, dat de bevelende wijs vormt voor het meervoud, alsook de aansporende wijs — invariable suffix of time used with strong verbs to form imperative plural and optative — achiran waktu tak tertasrif untuk katakerdja-kuat untuk membentuk bentuk perintah madjemuk dan adjakan

damo mune-i: deur dicht! — shut the door! — tutup pintu!

damo niimune-i: laten we de deur dicht doen — let us shut the door — mari kita tutup pintu itu

ibaakipo: duim, duimelot (in kinderspel) — thumb (in childrens' game) — ibudjari (dalam permainan anak²). Zie/see/lihat: kipo

ibaapa (M) = woja: lang — long — panjang

ani ibaapa kadou beu: ik heb je lang niet meer gezien — I haven't seen you for a long time — sudah lama saja tak melihat engkau

ibabi: veenmol — mole-cricket — andjing-tanah

ibada = ujubada: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

ibo: groot, dik — large, thick — besar, gemuk

ibaakipo: duim, duimelot (in kinderspel) — thumb (in childrens' game) — ibudjari (dalam permainan anak²)

Ibo: de Grote, God. Deze term wordt gebruikt, daar de Ekagi geen naam voor God hebben — The Great One, God. This term is used because the Ekagi have no name for God — Jang Maha Besar. Tuhan. Untuk Tuhan dipakai kata Ibo karena suku Ekagi tak mempunyai istilah untuk 'Tuhan'

Iboja naago: Dag des Heren — Day of the Lord — hari Tuhan

ibo joka: kerel, man, volwassene — fellow, man, grown-up — orang laki², orang dewasa

ibo kai-i: groot worden, groeien — to grow up, to grow — tumbuh, mendjadi besar

ibo ké wado tai: steeds groeien, groter worden — to go on growing, getting bigger — tumbuh terus, mendjadi besar

ibo kipo: duim — thumb — ibudjari

ibo koda: hardop, met kracht — loud, with force — keras, dengan kekuatan

ibo koda wagii: erg mishandelen, hard slaan — to maltreat, to beat — sangat menganiaja, memukul dengan keras

ibo-me: voornaam iemand, man op jaren, oudste zoon — prominent person, advanced in years, eldest son — seorang besar, seorang laki² tua, anak laki² jang tertua

ibo menii = ibo awii = ibo ejaikai-i: iemand eren, iemand 'n vooraanstaande plaats doen innemen — to honour, to give prominent place to — menghormati seseorang, memberi kedudukan penting pada seseorang

ibo peguuto = ibo peijo: zeer groot — very big — amat besar

ibo puga tai: zich groots voordoen, hoogmoedig — to act pretentiously, haughtily — menjombongkan diri, tjongkak

ibote: tuan, mijnheer — gentleman — tuan

ibounu: volle maan, die grote nacht (b.v. Kerstnacht) — full moon, that great night (e.g. Christmas) — bulan purnama, malam jang penting (ump. malam Natal)

ibouto (P) = ibouda = ibo-me: eerstgeborene, oudste zoon — first-born, eld-

est son — jang dilahirkan pertama, anak laki² jang tertua
kegepa ibo: boos — angry — marah
mana ibo kodaa tai: brullen, schreeuwen — to roar, to shout — berteriak, berseru
me ibo: 'n groot (lang) man — a tall man — seorang laki² besar (tinggi)
Ugata Ibo: Schepper, de Grote, Die (alles) geschapen heeft — Creator, the Great One, Who created (everything) — Pentjipta, jang Maha Besar, jang mentjiptakan (segala sesuatu)
ibonija (M): kwade geest die mensen eet, vooral als ze bebi zoeken in de ogé — evil spirit who eats man, especially, when they seek bebi in the ogé — roh djahat jang makan manusia terutama waktu mentjari bebi di-ogé
ibopa = **ibo-me ka joka**: kinderen van de oudste (zoon of broer) — eldest son (or brother's) children — anak² dari anak laki jang tertua atau anak² dari saudara laki² jang tertua
kii joka kii ko ibopa: hij is het kind van de oudste (broer of zoon) — he is the eldest (son or brother's) child — ia anak dari saudara laki² jang tertua atau dari anak laki² jang tertua
epa kopa ka ibopa: kinderen van de oudste zoon van de eerste vrouw — children of the first wife's eldest son — anak² dari anak laki² tertua dari isteri pertama
jupi kaapa ka ibopa: kinderen van de oudste zoon van de middelste vrouw — children of the eldest son of wife between first and last wives — anak dari anak laki² tertua dari isteri jang ditengah
imoudaapa ka ibopa: kinderen van de oudste zoon van de laatste vrouw — children of the last wife's eldest son — anak² dari anak laki² tertua dari isteri jang terachir
ibopa ka jokaga: nageslacht van de oudste zoon van de oudste zoon (= i b o p a w a g a a p a) — descendants of the eldest son's eldest son (= i b o p a w a g a a p a) — anak-tjutju dari anak laki² tertua dari anak laki² jang tertua (= i b o p a w a g a a p a)
ibote: meneer — gentleman — tuan
ibouda: eerstgeborene, oudste zoon — first-born, eldest son — jang dilahirkan pertama, anak laki² jang tertua
ibouto (P): zie/see/lihat: i b o
ibu bado (M) = **dudi bado**: uitloop van 'n greppel waar deze haar water loost —

end of a drainage trench where the water flows out — muara parit
ida: 1. hulptelwoord gebruikt voor mensen en dieren — classifier for men and animals — katabantu bilangan jang dipakai untuk manusia dan binatang
akija wenekaida kodo: is 't je jongste zus? — is she your youngest sister? — apakah ia adik-perempuanmu jang bungsu?
me ida (meida) magoo?: hoeveel mensen? — how many people? — berapa orang?
udi idaana peto: lijf van 'n kreeft — body of lobster — tubuh seékor kepiting
ekina ida (ekinaida) ma uweegai: ze zijn met het hele varken weggegaan — they went away with the whole pig — meréka berangkat dengan seluruh babi
joka kidi aki ida weda no: het kind is gewoonweg bang voor je — the child is simply afraid of you — anak itu takut padamu
2. riet (waar men pijlen van maakt) — reed (from which arrows are made) — alang² (jang dipakai untuk membikin anak panah)
ida kugi: bloemstengel van de ida — stalk of flower of ida — tangkai bunga ida
ida pii: bloem van de ida — flower of ida — bunga ida
ida tii: rietstengel geschikt om er pijlen van te maken — reed suitable for making arrows — tangkai alang² untuk bikin anak panah
idaije: bladeren van de ida — leaves of ida — daun ida
3. strik, die men in 'n boom maakt om ratten te vangen — snare set in a tree to catch rats — djerat jang dipasang disebatang pohon untuk menangkap tikus. Zie/see/lihat: kine i
-ida: achtervoegsel dat aangeeft de plaats waar iemand/iets in rust is: op, in. Ook tijdsaanduidend achtervoegsel: als, wanneer — suffix denoting the place where someone/something is at rest: on at. Also suffix of time: when — achiran jang menundjukkan tempat dimana seseorang atau sebuah barang berada dengan diam: diatas, didalam. Djuga achiran-waktu: bilamana
okai meitagi ida kaniita: wanneer hij komt zal ik het jou geven — when he comes, I'll give it to you — kalau ia

- datang akang saja berikan barang itu kepadamu
- okaija ida nota te jakegai** (= ja- + kegai): rooi geen bataten op het zijne (zijn stukje land) — do not dig yams on his plot) — djangan membongkar ubi dikebunnja
- idaa**: 1. vrucht, vruchtvlees — fruit, pulp — buah, daging-buah
- idaa kai-i**: vrucht zetten — to set fruit — berbuah, mengandung buah
- idaa pii tai**: vruchtvlees weggoeien — to throw away edible part of fruit — membuang daging buah
- nota idaa beu**: er zit niets aan dat baatagewas — there isn't any yield from this planting of yams — ubi itu tak berbuah
2. = **maa** = **maakidi**: waar! — true!, really! — betul!
- mana idaa idaa tai**: woorden als waar bevestigen — to confirm a statement as true — membetulkan kata²
- idaanita** = **edi uwa**: regentijd — rainy season — musim hudjan
- idagou** = **kotopido tai** = **idagodo tai**: zich uitrekken (bij opstaan) — to stretch oneself (in getting up) — meregangkan tubuh (waktu bangun tidur)
- idai-a**: kauwen — to chew — mengunyah. Zie/see/lihat: **dakoo tai**
- joka nota idamenii**: 'n kind 'n bataat voorkauwen — to chew yam for child — mengunyahkan ubi untuk seorang anak
- idaiga**: plaatsaanduidend achtervoegsel dat is samengesteld uit **ida** + **iga**: in, op — suffix denoting place composed of **ida** + **iga**: in, on — achiran-tempat jang terdjadi dari: **ida** + **iga**: didalam, diatas
- koma uwoudaiga uweete**: de prauw vaart in het water — the prau sails in the water — perahu itu berlajar atas muka air
- idaije**: bladeren van de **ida** — leaves of **ida** — daun **ida**
- idaja**: bladgroente-soort — kind of vegetable — sedjenis sajukan
- idakugi** = **kekakeba** = **gimowigi**: bataat-soort — kind of yam — sedjenis ubi
- ide**: liefde — love — tjinta
- ide gai-a**: willen, houden van — to wish, to like — menghendaki, menjukai
- ide egajawii** = **jeu-jeu etai**: iemand troosten — to comfort — menghibur seorang
- ide akaga tai**: elkander liefhebben — to love each other — saling mentjintai
- ide etai-i**: iemand zijn wil opleggen/dwingen — to impose one's will, to compel — memaksa seseorang
- ide kagaaga**: ik dank je, dank je wel — thank you very much — terimakasih
- ide ka**: omdat (ik) wil, uit liefde — because (I) wish to, out of love (for) — karena (saja) menghendaki, karena tjinta
- ani ide ka**: omdat hij van mij houdt, omdat ik wil — because he loves me, because I wish to — karena ia mentjintai aku, karena saja menghendaki
- ideide etijawii**: iemand blij/gelukkig maken — to make glad/happy — menggirangkan/membahagiakan seseorang
- ideide tai**: liefkozen, plezier hebben in — to fondle, to enjoy — membelai, menjukai
- ideide kateete**: hij doet lief tegen je — he is very affectionate towards you — ia sajang padamu
- ide (M)** = **ajoo** = **jikoo**: gewillig, gezegelijk — willing, amenable — dengan réla, suka turut perintah, penurut
- ide**: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- idee** = **mome (P)**: bamboesoort — kind of bamboo — sedjenis bambu
- idi (K)** = **edi**: regen — rain — hudjan
- idibi**: vijf — five — lima
- idibaago**: vijfde — fifth — jang kelima
- idibi ma gaati**: vijftien — fifteen — lima-belas
- idii**: vullen — to fill — mengisi
- ani jati maki ka ididoke tipa**: mijn wond zit vol modder — my wound is full of mud — luka saja penuh lumpur
- agija idii**: de helften van 'n net aan elkaar stikken — to stitch the halves of a net together — meradjut bagian² se buah djala
- ita idii**: dicht groeien (van weg) — (of road) to become obstructed by trees and plants — djalan jang tertutup semak-belukar
- idima** = **idikima** = **utoma**: ieder, alle, alles, iedereen, helemaal — every, all, every one, entirely — masing², sekalian, semua, masing², sama-sekali
- ido**: meervoudssuffix — plural-suffix — achiran djamak
- meido**: mensen — people — orang-orang

- kei tipaido:** zij die gewerkt hebben — those who have worked — meréka jang telah bekerdja
- idoo = mitoo:** been — bone — tulang
- ig:** vervoegd tijdssuffix dat actuele gewoonte beschrijft — inflected suffix of time denoting habitual action or function — achiran-waktu tertasrif jang menundjukkan suatu kebiasaan
- ani pija duwaiga:** ik ben steeds aan het houthakken, ik ben houthakker — I am always cutting wood, I am a woodcutter — saja sedang memotong kaju, saja penebang kaju
- iga:** suffix dat de plaats aangeeft waar iets/iemand in beweging is: op, in, per, over — suffix referring to the place where something/somebody is in motion: on, in, per, over — achiran jang menundjukkan tempat suatu benda atau seseorang jang sedang bergerak: diatas, didalam, dengan, melalui
- adaiga:** over land — over land — melalui daratan
- epaaweiga:** door de lucht — through the sky — melalui udara
- igai-a = igaanii = igajake tou:** zoek raken, verloren raken, zich schuilhouden — to get lost, to hide oneself — hilang, kehilangan, menjembunjikan diri
- maki uwo ka igadaa:** het land staat onder water — the land is flooded — tanah itu terendam air
- dimi iga bitu tidoke tai:** verbijsterd/radeloos zijn — to be bewildered/desperate — dengan héran, berputus asa
- igakumii:** zoekmaken (wegmaken) — to mislay, to lose — menghilangkan
- okeijaija anija “knickers” anaigakumi-pai:** zij tweeën hebben mijn knickers zoekgemaakt — they two have mislaid my marbles — meréka berdua menghilangkan keléréngku
- igaupu = naidi (P):** dorstig, hongerig — thirsty, hungry — haus, lapar
- igapu tai = naidi tai:** dorstig/hongerig zijn — to be thirsty/hungry — haus, lapar
- ige:** grote waterplant — big waterplant — tumbuhan-air besar
- igee:** kreeftensoort in Panijai — kind of lobster in Panijai region — sedjenis kepiting didaérah Panijai
- igi:** 1. = **igijo:** smaak — taste — rasa
- igi enaa:** lekker — nice — énak
- igi jake-jake to tai:** zitten niets te doen — to be idling — duduk bertopang-dagu
- igi jakii:** 'n kijkje gaan nemen, zich op de hoogte stellen, spionneren — to have a look at, to keep oneself informed, to spy on — pergi melihat, pergi memeriksa, mengintai
- igi jakito-jakito to tai:** zitten niets te doen — to be idling — duduk bertopang-dagu
- igi nikiniki tai:** treuzelen, lijntrekken — to dawdle, to slack — berajal-ajal
- igi wagidou:** proeven — to taste — mentjijtjipi
2. **igi tai:** hongerig zijn/verlangend zijn naar dierlijk voedsel — to be hungry/to long to eat meat — lapar, ingin memakan daging héwan
- igijo = igi:** smaak — taste — rasa
- digaigijo:** smaak van zout — taste of salt — rasa garam
- digaigijo beu:** zout, dat smakeloos is — insipid salt — garam tawar
- igijo bou:** ruwe wind — strong wind — angin keras
- igijo me:** ruwe vent (ruig, vet haar) — shaggy, hairy fellow — orang kasar/berbulu/berambut
- igijoujo:** nekhaar van varken/hond — neckhair of pig/dog — bulu kuduk seékor babi/andjing
- igijoujo pagakagu tai:** de haren gaan overeind staan (bij varken dat kwaad is) — the hair rises on end (of angry pig) — bulunja berdiri (seékor babi jang marah)
- igikija = bugikija = egikija = tegikija:** potdori! — Great Scott! — astaga!
- iginikiniki tai (P) = enakenaki tai:** veranderen, anders maken — to change, to make different — merubah
- igipugi tai:** als mikpunt nemen bij schieten — to take aim in shooting — mendjadikan sasaran waktu penémbakan
- igipugi etai:** gezamenlijk op iemand mikken (om b.v. een overspelige dood te schieten) — to shoot together at (e.g. to kill an adulterer) — membidik seseorang bersama-sama (ump. untuk membunuh seseorang jang berzinah)
- ii:** ja — yes — ja
- ii no katigi no:** hij zegt 'ja' tegen je — he says 'yes' to you — ia berkata 'ja' kepadamu
- ii etii:** iets bevestigen/beamen voor iemand — to confirm, to affirm — me-neguhkan, memastikan

- ii nu:** uitroep van bevestiging — exclamation of confirmation — *kataseru* — *untuk* — *menjatakan* — *suatu* — *kepastian*
- ii:** zand — sand — pasir
- ii-kapogeije:** schuurpapier — sandpaper — *kertas gosok*
- ii-nogaa:** zandwolk, stuifwolk — cloud of dust — *awan pasir*, *debu*
- ii tapa:** op het zand, op het strand — on the sand, on the beach — *dipasir*, *dipesisir*
- ii atii (P) = jii atii = kotu tai:** verzamelen, bijeenbrengen — to gather, to collect — *mengumpulkan*, *mendjadikan satu*
- iijoka = iijou:** volle neven/nichten van moederskant (mo zu ki) — first cousins on mother's side (mo si ch) — *saudara sepupu* (anak saudara perempuan dari ibu) dari pihak ibu
- aniijou:** mijn neef etc. — my cousin etc. — *saudara sepupu saja*
- iijou = iijoka**
- iihootii (P) = tootii:** vogelsoort, piet van vliet — kind of bird — *sedjenis burung*
- ija = ja (P):** levend, nieuw, rauw, onrijp — alive, new, raw, unripe — *hidup*, *baru*, *mentah*, *belum masak*
- ija kidi bokapi:** hij is plotseling gestorven, hij is zo uit het leven weggerukt — he died suddenly, he was suddenly snatched away — *ia* — *meninggal dengan mendadak*, *njawanja direnggut dengan mendadak*
- ija mege:** nieuwe schelp — new shell — *kulit kerang baru*
- ija nota:** rauwe, ongepofte bataat — raw, unroasted yam — *ubi mentah*, *jang belum dibakar*
- ija:** tweevoudssuffix — dual-suffix — *achiran rangkap dua*, e.g. *bugaija*: *echtpaar* — *married couple* — *laki-bini*, *suami-isteri*
- ijade:** boom met eetbare, rood-rose vruchtjes — tree with edible, pinkish fruits — *pohon djambu*
- ijamo (P) = ijapu:** ster — star — *bintang*
- ijapu:** ster, vuurvliegje — star, fire-fly — *bintang*, *kunang-kunang*
- ije:** blad (van boom/boek), kaart, papiergeld — leaf, card, paper money — *daun*, *halaman*, *peta*, *uang kertas*
- ije wido:** 1. drie gulden — three guilders — *tiga rupiah*
2. klaveren (bij kaartspel) — clubs (at cards) — *daun semanggi* (pada permainan kartu)
- ijeida:** op het blad — on the leaf — *di-daun*, *diatas daun*
- ijeimo:** bladertoppen — tops of leaves — *putjuk daun*
- gaati gaati ije wija:** 2 briefjes v. f 10.— — two ten-guilder banknotes — *dua lembar uang kertas dari Rp. 10.—*
- ijee = ijeida:** gewoonte — custom — *kebiasaan*
- jakai ka ijee:** de gewoonte van hier — local custom — *kebiasaan setempat*
- okeija ijee/tikii dani kei teigai:** dat is hun manier van doen — that is their manner, custom — *itu kebiasaan mereka*
- ijée:** negen — nine — *sembilan*
- ijéida:** negende — ninth — *jang kesembilan*
- ijeida:** gewoonte — custom — *kebiasaan*
- ijeije tai:** vals beschuldigen — to accuse falsely — *menuduh dengan palsu*
- mogai ijeije tai:** vals van overspel beschuldigen — to accuse falsely of adultery — *menuduh dengan palsu perihal berzinah*
- oma ijeije tai:** vals van diefstal beschuldigen — to accuse falsely of stealing — *menuduh dengan palsu perihal mentjuri*
- ijekobo:** bataatsoort — kind of yam — *sedjenis ubi*
- ijii (P) = ejai-a:** groeien — to grow — *tumbuh*
- ijo:** haar, veer, pels — hair, feather, fur — *rambut*, *bulu*
- ijo bugii:** haar knippen — to cut hair — *menggunting rambut*
- ijo takupii:** kort kroeshaar — short curly hair — *rambut keriting péndék*
- ijo wadii:** haar kammen — to comb hair — *menjisir rambut*
- ijo widimai-i:** haar glad strijken — to smooth hair — *melitjinkan rambut*
- ijopo:** haarkrul — curl — *ikal*, *keriting*
- ijotopo:** lang, vies en smerig onopge-maakte haardos — long, uncombed and dirty mop of hair — *rambut pandjang*, *kotor dan tak tersisir*
- ijoupe:** watten — wadding, cotton wool — *kapas*
- pepekaijo:** wenkbrauwen, wimpers — eyebrows, eyelashes — *kening*, *bulu mata*
- ijo:** 1. plaatsaanduidend suffix dat aangeeft de richting of windstreek waarheen men gaat — suffix of place denoting direction proceeded in — *achiran tempat jang menunjukkan arah tudjuan se-*

seorang

wakoujo uwii: richting wa ko gaan — to go in direction wa ko — berangkat kearah wa ko

2. = **-itijo:**

a) onvervoegd tijdssuffix dat achter de stam wordt gehecht ter aanduiding van 'n gebeurtenis die aan de gang is als de handeling van het hoofdwerkwoord begint (vergelijk het gebruik van het voltooid deelwoord in het nederlands) — uninflected suffix of time added to the stem to denote an action going on when the action expressed by the principal verb begins — achiran waktu tak ter-tasrif dan jang ditempatkan dibelakang pokok katakerja untuk menyatakan bahwa suatu pekerdjaan sedang berlaku **noukai nota joutijogo bodija dineega:** terwijl moeder bataten aan het poffen was, ging het vuur uit — when mother was roasting yams the fire went out — ketika ibu membakar ubi maka api mati

b) verbonden met **kai** en het pauze-aanduidend **ko** vormt het een voegwoord dat een voorwaardelijke betekenis heeft: **keijo ko** = **keitijo ko:** als, indien — combined with **kai** and pause-indicator **ko** it forms a conjunction with a conditional meaning: if, in case — dihubungkan dengan **kai** dan dengan "komma" **ko**, maka achiran tsb. menjadi kata perangkai jang mengandung suatu perdjandjian: kalau **me topai keijo/keitijo ko, nakebawei:** indien er mensen zijn, doe dan even voor me open — if there is anyone there, open the door for me — kalau ada orang bukalah pintu

ijoo: zaad, plantgoed — seed, seedling — benih, bibit

etoujoo: plantgoed van suikerriet — sugar-cane seedlings — bibit tebu

ijoo beu me: iemand zonder stamhouder — man without son and heir — sese-orang jang tak punja keturunan

ijobai: het recht dat men heeft op 'n jong van 'n zeug — the right to the young of a sow — hak atas seekor anak babi dari babi betina

me ijoo beu bugaija: kinderloos echtpaar — childless couple — suami-isteri jang tak beranak

me ijoo wo kebamake tai: zich voortplanten — to breed, to propagate —

berkembang-biak

ijoo: boomsoort met doorns — kind of thorny tree — sedjenis pohon jang berduri

ijobai: zie/see/lihat: **ijoo**

ijou: varensoort, wilde groente (ata-soort met scherpe randen) — kind of fern, wild greens (kind of ata with sharp ridges) — sedjenis tumbuhan paku, sajian hutan (sedjenis ata dengan pinggiran berduri)

ijoupe: zie/see/lihat: **ijoo**

ika:

ika pija = **me ika pija:** grafhouten — wood for graves — kaju kuburan

ikai: jullie tweeën, 2de pers. mrv. tweevoud — you two, 2nd pers. plur. dual — kataganti orang ke-2 djamak, kamu berdua

ikakade (M) = **akakade:** peulvrucht — pulse (seed of leguminous plant) — katjang-katjangan

-ike: zie/see/lihat: **i 2**

ikeepa: zie/see/lihat: **ikii**

iki (P + K): 1. = **eki:** schil, huid van kreeft — peel, skin of lobster — kulit, kulit kepiting

etouki: schil van suikerriet — outer husk of cane — kulit tebu

2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

ikii: 1. = **edakai-i:** dragen van vruchten — to bear fruit — berbuah, mengandung buah

uta ikii beu: er zitten geen vruchten aan — there are no fruit on it — tidak berbuah

2. pers. vnmw. 2de pers. mrv. neutrale en inerte vorm: jullie — pers. pron. 2nd pers. plur. neutral and inert form: you — kataganti orang ke-2 djamak: kamu sekalian

ikiija: domatieve nmvl. = **ikii kedaa/**

ikii kodaa: jullie, van jullie — domatieve case: you, yours — kamu sekalian, dari kamu sekalian

ikeepa: 1. locatieve nmvl.: bij/naar jullie — locative case: at/to you — di/ke kamu sekalian

2. rechtstreeks familie van jullie van vaders kant — direct relative of yours on father's side — saudara langsung kamu sekalian dari pihak ajah

ikeegi: jullie eigen, jullie manier van doen, dat is jullie gewoonte — your ways, your manner, that is your custom —

milik kamu sekalian, tingkah lakumu sekalian, itu kebiasaanmu sekalian
ikeena = **ikaabu**: jullie verliezen, verlies voor jullie (bij spel) — you lose, (at game) — kamu kalah, rugi bagimu (waktu main)
ikiitai: jullie vader — your father — ajahmu
ikii tai: jullie zaak, dat moeten jullie zelf doen — your business, you should do that yourselves — perkaramu, kamu harus menjelesaikannya sendiri
ikija: bies waarvan e b a i gemaakt wordt — reed used to make e b a i — sedjenis lalang jang dipakai untuk membuat e b a i
ikijo: ziekte, ziek — disease, ill — penjakit, sakit
ikijo tai: ziek zijn — to be ill — sakit
ikijo umina = **ikijo bokaagi** = **ikijo udo**: zwaar ziek — seriously ill — sakit pajah, sakit keras
ikijo beu kai = **ikijo muumai tai**: genezen — to cure — sembuh kembali
iko: 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
 2. slaapplaats van klein kind in net of op de grond — sleepingplace for baby in net or on the ground — tempat tidur baji didalam a g i j a atau dilantai
ikomouja: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
ikoone: jullie neef/nicht (va zu ki of mo br ki) — your cousin (fa si ch or mo br ch) — saudara sepupu (anak saudara perempuan bapak atau saudara laki² ibu). Zie/see/lihat: o n e
ikouko = **uwo ukouko**: schuim — foam, froth — buih
imaato: zie/see/lihat: i m o
imaka = **imakauto (M)** = **amika** = **imaka keipo**: naald van varkensbot — needle of pig bone — djarum dari tulang babi
imakauto (M) = **imaka (M)** = **amika**: naald van varkensbot — needle of pig bone — djarum dari tulang babi
imee: bevriend iemand, kennis — friend, acquaintance — seorang sahabat, kenalan
imee bage: mensen, met wie men bevriende relaties heeft, transacties sluit of geschenken uitwisselt. Het zijn groepen, die onder elkaar trouwen — persons with whom friendly relations are maintained and with whom transactions are effected and presents exchanged. The term denotes groups who intermarry —

sahabat, orang dengan siapa diadakan perdjandjian atau tukar-menukar barang, merupakan kelompok jang mengadakan perkawinan dalam kelompok itu sendiri

imo: 1. = **imouto**: kruin, top van boom — top of tree — ubun², udjung pohon
pijaimo: boomtop — top of tree — udjung pohon, puntjak pohon
owaimo: nok van 'n huis — ridge of roof of house — bubungan rumah
imooba = **imouto**: sliert van mensen/dieren — string of people/animals — derétan (barisan) manusia/héwan
imaato: bovenkant van gekapte prauw, voerpunt van prauw, bovineind, top — upper side of hewn prau, top of stem of prau, top — bagian atas sebuah perahu, bagian depan sebuah perahu, udjung, puntjak
 2. = **imo to** = **imokidi**: altijd — always — selalu
imokidi kii kidi = **imokodo woja** = **imo umii tai woja** = **umii tai woja** = **umii to togoo** = **umii woja tou woja**: altijd, al lange tijd, eeuwig — always, for a long time already, forever — selalu, sudah lama, abadi
imouda me: laatste vrouw/tweede vrouw — last/second wife — isteri terachir/kedua
imoudaapa: kind van de laatste vrouw — last wife's child — anak isteri terachir
imoupai: eerste zoon van de laatste vrouw — last wife's first son — anak laki² pertama isteri terachir
imouwau: eerste dochter van de laatste vrouw — last wife's first daughter — anak perempuan pertama isteri terachir
imoudaapa maga: 2de dochter van de laatste vrouw — last wife's second daughter — anak perempuan kedua isteri terachir
 3. **woda imo**: muizenpaadje — trail made by mice — lorong tikus
imobodija: 1. kaurischelp — cowry-shell — kulit kerang
 2. vuurtje van bladeren — fire of leaves — api dari daun²-an jang dibakar
imobuna: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
imojegee: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
imokidi: voor goed, altijd — forever, always — untuk selamanja, selalu
imoubou:

- ogeka imoubou:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- imoupai:** zie/see/lihat: i m o
- imu:** vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- imugi:** wortelstok, tronk, wortel — root-stock, trunk, root — akar, umbi, batang-akar
- ida imugi:** wortel van ida — root of ida — akar ida
- jatu imugi:** wortel van jatu — root of jatu — akar jatu
- imupuuge = jimu:** stof, vuil — dust, dirt — debu, kotor
- imumu:** klein en stinkend insect — small stinking insect — serangga ketjil jang berbau
- inaakoneija:** wij tweeën zijn neven/nichten van elkaar — we two are cousins — kami berdua adalah saudara sepupu. Zie/see/lihat: o n e
- inaapa:** zie/see/lihat: i n a i
- inai:** pers. vnmw. 1ste pers. dualis: wij tweeën (neutrale en inerte vorm) — pers. pron. 1st pers. dual: we two (neutral and inert form) — kata ganti orang ke-1 djamak: kami berdua
- inaija:** dominatieve vorm = i n a i k e d a a (mnl.) = i n a i k o d a a (vrl.): wij tweeën, van ons beiden — dominative form = i n a i k e d a a (masc.) = i n a i k o d a a (fem.): we two, of both of us — kami berdua
- inaapa:** 1. locatieve nmvl.: bij/naar ons tweeën — locative case: near/to us two — di/ke kami berdua
2. rechtstreekse familie van ons beiden van vaders kant — direct relatives of the two of us on the father's side — saudara langsung kami berdua dari pihak ajah
- ineepa:** zie/see/lihat: i n i i
- inii:** pers. vnmw. 1ste pers. mrv. neutrale en inerte vorm: wij — pers. pron. 1st pers. plur. neutral and inert form: we — kataganti orang ke-1 djamak: kami/kita
- iniido:** wij — we — kami/kita
- inija:** dominatieve nmvl. = i n i i k e d a a (mnl.) = i n i i k o d a a (vrl.): wij, van ons — dominative case = i n i i k e d a a (masc.) = i n i i k o d a a (fem.): we, ours — kami/kita, punja kami/kita
- ineepa:** 1. locatieve nmvl.: bij/naar ons — locative case: near/to us — di/ke kami (kita)
2. rechtstreekse familie van ons van vaders kant — direct relatives of ours on father's side — saudara langsung kita dari pihak ajah
- ineegi:** ons eigen, onze manier van doen, zo zijn wij het gewoon — our manner, this is our wont — kepunjaan kami/kita, tjara kami/kita, tingkah laku kami/kita, begitulah kebiasaan kami/kita
- iniiwogi bokaiwogi:** levenslang — for life, lifelong — selama hidup, seumur hidup
- inipi peu:** wordt gezegd van zaken die door een ander gebruikt of geleend zijn en in een minder goede conditie worden teruggegeven dan zij waren uitgeleend — said of things used or borrowed and given back in a worse condition than before being borrowed — dikatakan tentang barang jang jang dipakai atau dipindjam orang lain dan jang dikembalikan dalam keadaan jang kurang baik daripada keadaan waktu barang tsb. dipindjamkan
- inipi peu naawitooge kouja, wadaato te kaniita:** je hebt het me kapot teruggegeven, ik geef het je niet meer — you have given it me back broken, I won't give it you again — barang itu rusak ketika kaukembalikan, saja tak akan memberikannya lagi padamu
- joka inipi peu:** stout kind — naughty child — anak nakal
- ino:** enige — some — beberapa
- ino agijo dani:** anderssoortig, anders van vorm — of a different kind, of a different shape — dari djenis lain, dari bentuk lain
- ino gaa:** sommige keren, soms — sometimes — beberapa kali, kadang²
- ino ko/ke:** enige — some — beberapa
- ino ma:** nog 'n beetje, nog wat — some more — sedikit lagi
- inoodo:** veel — much — banyak
- inoone:** onze neef/nicht (va zu ki of mo br ki) — our cousin (fa si ch or mo br ch) — saudara sepupu kita (kami). Zie/see/lihat: o n e
- inoodo:** veel — much — banyak
- inoumugi = aadaba:** negeren, niet luisteren, Oostindisch doof zijn, niets uithalen (van woorden) — to disregard, not listen, to pretend not to hear, to be of no avail (of words) — menjangkal, tak menurut perintah, pura² tak mendengar sia² sadja (kata²)
- mana inoumugi to:** dat praten/roepen haalt niets uit — all that talk/calling

is of no avail — semua seruan/perkataan itu sia² sadja
inoumugi tai: verwaarlozen, geen zorg hebben voor (b.v. varkens, tuin of kinderen) — to neglect (e.g. pigs, garden, children) — melalaikan, tak menghiraukan (ump. babi, kebun atau anak²)
inu atii = kode tapa/kodeida dokii: op de schouders dragen — to carry on the shoulders — memikul
ipa
ipa gai-a = ipa tai: medelijden hebben met, met spijt denken aan — to have compassion with, to think with sorrow of — menaruh belas-kasihan, ingat sambil menjesal
ipa etai: met iemand medelijden hebben, bedroefd zijn bij iemands vertrek — to have compassion with someone, to regret someone's departure — mengasihi seseorang, berduka atas keberangkatan seseorang
ipá: 1. klein stenen mesje — small stone knife — pisau ketjil terbuat dari batu
 2. milt — spleen — limpa
ipaakaju = kopaakaju (P): sprinkhaansoort — kind of grasshopper — sedjenis belalang
ipagi tai: niezen — to sneeze — bersin
ipai-a: stil zijn (van water/wind), vredig, rustig (van land en volk) — to be still (of water/wind), peaceful, quiet (of country and people) — tenang (air/angin), sentosa, aman (negara dan bangsa)
ukija ipadoke tipa: de golven zijn gaan liggen — the waves have subsided — ombak sudah tenang
ipe = upe (P): hooi/gras in prau/water — hay/grass in prau/water — rumput kering/rumput dalam perahu/air
ipee: langzaam, lang van tijd, laat — slow, of long duration, late — perlahan-lahan, lama, lambat
ipee ko beu: niet lang daarna — not long after — tak lama kemudian
ipee meegi: hij kwam laat — he came late — ia datang terlambat
ipee noone: mijn achterneef, achternicht, mijn achter-achterneef/achter-achternicht, kinderen van mijn halfbroer/halfzus — my second cousin, second cousin once removed, my half-brother's/sister's children — saudara misan-ku, saudara misan, anak dari saudara-tiriku
ipee tai: lang uitblijven, te laat komen,

langzaam doen — to delay long, to come late, to act slowly — lambat datang, mengerdjakan dengan lambat
ipigi: lijkvocht — fluid from a corpse — air majat
ipo (P) = bobo: soort kalebas waarin men water haalt — gourd for carrying water — sedjenis labu untuk menimba air
ipoja (M) = abuja = abujaabuja = amuka (P) = utoopa: algemeen, van iedereen, katholiek, allen samen — general, of everybody, catholic, all together — umum, milik umum, katolik, sekalian, bersama
ipoja maki: niemandsland — unoccupied land — tanah tak bertuan
ipokago = epokago: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
iponei (P): tweede zoon — second son — anak laki² jang kedua
ipouga = ipougai (P) = magapai: tweede zoon — second son — anak laki² jang kedua
ipougapa: kinderen van de tweede zoon — second son's children — anak dari anak laki² jang kedua
ipougakipo: wijsvinger — fore-finger, index finger — telundjuk
 Note: In Panijai is ipouga ook tweede dochter — in the Panijai region ipouga is also second daughter — didaérah Panijai ipouga djuga berarti anak perempuan jang kedua
ipouje (P) = jikoo: rustig, ongestoord — quiet, undisturbed — tenang, tak terganggu
ani dudi ipouje na ki uteega: ik heb vandaag rustig greppels gegraven — I have been steadily digging ditches today — hari ini saja menggali parit dengan tenang
ipouje duwai-a: geduldig zijn — to be patient — bersabar
ipougakipo: wijsvinger — fore-finger, index finger — telundjuk
ipu = kagaa: hulptelwoord voor rotan, kobouje, tabak — classifier for rattan, kobouje, tobacco — katabantu bilangan untuk rotan, kobouje, tembakau
edu ipoona: 'n bundel rotan — bundle of rattan — satu ikat rotan
ipuka = napo: ei, kuit van kreeft/vis — egg, spawn of lobster/fish — telur, telur kepiting/ikan

- bedo ipuka:** vogelei — bird's egg — telur burung
- ipuwe:** achterzetsel: toebehorend aan — postpositive: belonging to — kata belakang: kepunjaan
- ipuwe-me:** eigenaar — owner — jang empunja, pemilik
- kou ko ani ipuwe:** dat is van mij — that is mine — itu kepunjaanku
- ipuu:** boomsoort met niet eetbare vruchten: *Fragraea* — tree with non-edible fruit — sedjenis pohon dengan buah jang tak dapat dimakan
- ita:** weg, pad — road, path — djalan, lorong, gang
- ita ajaago teete = ita wagi jago teete:** 't is nog ver weg, we zijn er nog lang niet — it is still far away, we are not yet there by half — masih djauh, kita belum sampai, masih lama
- ita akaweida = ita timouda = ita timouto = ita tumiito:** wegkruising, samenkomst van wegen — crossing of roads — persimpangan djalan
- ita doodouga uwii:** recht vooruit gaan — to go straight ahead — berdjalan lurus
- ita máduwa tigo auwe kai:** de weg afsnijden — to cut off road — memotong djalan
- ita magoo?:** hoeveel maal gaans?, hoeveel keer heb je er voor moeten lopen? — how many times have you had to go? — berapa kali djalan?, berapa kali harus didjalani?
- ita tina tai:** gaan, lopen, op reis gaan — to go, to walk, to go on a journey — berangkat, berdjalan kaki, berdjalan/berlajar
- ita ubai-a:** ronddolen, 'n weg zoeken — to wander about, to seek a road (way) — tjari djalan
- ita uwii:** gaan, lopen — to go, to walk — berangkat, berdjalan kaki
- ita wadii:** weg aanleggen — to construct a road — membuat djalan, membuka djalan
- itaana:** de weg éénmaal gaan — to go along the road once — menempuh djalan satu kali
- itaawe = kou itaawe:** langs die weg — along that road — melalui djalan itu, sependjang djalan itu
- itadagi:** ingang, poort — entrance, gate — pintu masuk, gapura
- itaida:** op weg, onder weg — on the way — dalam perdjalan
- itaidaiga:** over de weg — along the road — melalui djalan
- itaiga:** over land — overland — melalui daratan
- maitaiga:** de verkeerde kant op (ook overdrachtelijk gebruikt) — on the wrong side (also figuratively) — menudju arah jang salah (djuga dalam arti kiasan)
- itaija katige tai:** passeren — to pass — melalui
- itei = iteida:** aanlegplaats van prauwen — landing-stage for praus — pangkalan perahu
- itii (P) = mijo uwii:** (berg) afdalen — to descend (mountain) — menuruni (gunung)
- itijo:** zie/see/lihat: -i j o 2
- ito = ito gaa = ito gaa ko:** nu, tegenwoordig — now, at present — sekarang, pada masa sekarang
- ito ki = ito ko = ito kodo:** zo juist al (nog) — just now — baru-baru ini (masih)
- ito kiija:** nu, op stel en sprong, meteen — now, offhand, at once — sekarang, serta-merta, segera
- ani ito kodo kateetega:** ik heb het je al eens gezegd — I told you so before — telah kukatakan padamu sebelumnja
- poto uwiine ito kou ko:** ik ga nu ver weg — now I am going far away — sekarang saja akan pergi djauh
- ito make wado ko:** van nu af aan — henceforth, in future — mulai dari sekarang
- ito daaputu:** van de week — this week — minggu ini
- itogaido:** nu even — just for a moment — sebentar sadja
- ito naago:** vandaag — today — hari ini
- itookei:** vroeger, heel vroeger — before, formerly, much earlier — dulu, waktu dulu
- itoudo ko = ito gaa:** nu — now — sekarang
- itounu:** vanavond, vannacht — this evening, tonight — malam ini, nanti malam
- ito:** plaatsaanduidend suffix, dat aangeeft de windstreek waarin iets is. Het wordt bij voorkeur gebruikt wanneer de plaats i.c. onzichtbaar is — suffix of place, denoting the direction of a location, usually out of sight — achiran tempat jang menundjukkan mata-angin dimana

suatu benda berada, achiran tempat itu terutama dipakai bilamana tempat jang bersangkutan tak kelihatan

dimi kou aito: ginds achter de berg — in that direction behind the mountain — nun dibalik gunung itu

itogaido: zie/see/lihat: ito

itookei: zie/see/lihat: ito

itopi (P): kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

itounu: zie/see/lihat: ito

J

ja: prefix voor de 3de pers. enkv. en mrv. — pronominal prefix 3rd pers. sing. and plur. — awalan kataganti orang ke-3 tunggal maupun madjemuk

kii jadou: kijk hem eens aan — just look at him — pandanglah dia

damo jamuni: doe de deur voor hem dicht — shut the door for him — tutuplah pintu baginja

jadou: bij iemand afkijken (in school) — to crib from (at school) — mendjiplak (disekolah)

ja: wild varken — wild pig — babi-hutan

ja egó: tand van wild varken — tooth of wild pig — gigi babi-hutan

jaabo: poot van wild varken — leg of wild pig — kaki babi-hutan

jagó kita ekina: verwilderd varken — pig run wild — babi piaraan jang mendjadi liar

ja (P) = ija: rauw, ongekoekt, levend, nieuw, onrijp — raw, uncooked, living, new, unripe — mentah, belum, dimasak, hidup, baru

jaida (= ja + ida): 'n nieuwe — a new one — jang baru

-ja: onvervoegd suffix dat verwachting of wens uitdrukt — uninflected suffix expressing expectation or wish — achiran tak tertasrif jang menjatakan harapan atau keinginan

1. gehecht achter de stam, soms achter de onbepaalde wijs, beschrijft het een collectieve of culturele gewoonte — added to the stem, sometimes to the infinitive, it denotes a social custom or cultural usage — ditempatkan dibela-

kang pokok katakerdja, kadang² katakerdja seluruhnja, maka achiran tsb. menjatakan sebuah kebiasaan umum atau kebiasaan kebudayaan

ani tawa te noja (P: te naija): ik rook niet (b.v. uit een godsdienstig motief) — I do not smoke (e.g. from religious motives) — saja tidak merokok (karena alasan keagamaan)

In tetaa: e.g. uwija kidoke, uwija kidoke: al lopend, steeds maar verder en verder — walking on and on — berdjalan terus-menerus

2. = **toja:** gehecht achter de stam maakt het de zin irreëel-voorwaardelijk — added to the stem it expresses a conditional subjunctive — ditempatkan dibelakang pokok katakerdja maka kalimat jang bersangkutan mendjadi kalimat jang mengandung suatu perdjandjian

Ani to naako uwija/uwitoja: als ik alleen geweest was, zou ik gegaan zijn (maar ik was niet alleen) — if I had been alone, I should have gone (but I was not alone) — kalau saja hanja sendiri, saja telah berangkat (tetapi saja tidak sendiri)

3. gehecht achter de stam of onbepaalde wijs en gevolgd door het voegwoord ka, is het te vertalen met: om niet, opdat niet — added to the stem or infinitive and followed by the conjunction ka, it is to be translated by: in order that ... not, so that ... not — ditempatkan dibelakang pokok katakerdja atau katakerdja seluruhnja dan disertai kata perangkai ka maka dapat diterdjemahkan dengan: supaja tidak, agar tidak

ani bokaja ka, kamu natai: geef me een magische behandeling, opdat ik niet sterf — use magic to treat me, so that I may not die — berilah saja guna² agar tidak mati

4. onvervoegd suffix, gehecht achter het vervoegde tijdssuffix p, drukt een situatie uit die men niet verwachtte. Vooral in oude verhalen (tetaa) komt deze vorm voor — uninflected suffix added to the inflected suffix of time p, it denotes a situation that was not expected. This form especially occurs in old tales (tetaa) — achiran tak tertasrif, ditempatkan dibelakang achiran p jang tertasrif maka terdjadi sebuah achiran jang menjatakan suatu keadaan jang tak diharapkan. Terutama dalam tjerita² kuno (tetaa) terdapat bentuk

tsb.

Owaapa uwijake jamo digimidaa dani gaa kooda, damo tugutugu ka edoopa-ja panekame kidi woda ena to aweega toujogo kiijo, ka, "wodaido ko kaaja makipe" eteemega: toen ze thuis kwam, was het intussen reeds tamelijk donker geworden. Vanwege geklop op de deur ging ze kijken en zie *daar stond plots* haar broer met slechts één rat bij zich. Daarop zei ze tot hem: waar heb je die andere ratten gelaten? — when she came home, it had already grown rather dark. Hearing a knock on the door she went to see who it was, and there, *to her surprise*, stood her brother, holding just one single rat. Then she said to him: Where have you left those other rats? — Hari telah agak gelap ketika gadis itu tiba dirumahnja. Karena ketukan pintu ia pergi menéngok dan, lihatlah, *tiba² dilihatnja* kakaknja (laki²) hanja membawa seékor tikus sadja. Kemudian ia berkata pada kakaknja: mana tikus² jang lain?

Uno wo makeegajake kooda paneka kidaa edoopi-ja paneka kodo bokatoujogo: terwijl ze weer was gaan slapen, zag die broer *tot zijn grote schrik* dat zij zus gestorven was — after she had gone back and lain down to sleep again, this brother of hers was *astonished* to see that she was dead — sementara adiknja (per.) tidur, kakak laki² itu melihat *dengan terkedjut* bahwa adiknja (per.) telah meninggal.

5. achtervoegsel, dat fungeert als dominiatieve nvl. vooral bij de persoonlijke voornaamwoorden. Men drukt er het persoonlijk bezit of eigendom mee uit of het heeft de funktie van onderwerp in overgankelijke zinnen (gram. § 16) — suffix of dominative case, esp. with personal pronouns. It denotes personal ownership or the subject in transitive verbs (gramm. section 16) — achiran dipakai sebagai kataganti-kepunjaan terutama pada kataganti orang. Dengan demikian sesuatu ditekankan sebagai milik perseorangan atau sebagai subjék dalam kalimat transitif (tatabahasa § 16)

anija: mijn — my, mine — -ku

okaija: zijn — his — -nja

naitija aki kadoote: vader ziet je — father sees you — ajah melihat engkau
Wie heeft dat gedaan? — Who has done

that? — siapa jang berbuat itu? Anija: ik! — I! — saja!

6. men drukt er ook de wenselijkheids-wijs mee uit — it also expresses the optative mood — djuga untuk menjatkan harapan: **awii kija ti:** dat het toch droog worde — may it become dry — mudah²an hudjan lekas berhenti

jaajaa tai: kruipen van kreeft over de bodem van het meer — the movement of lobsters creeping over the bottom of the lake — gerak kepiting didanau

jaajai-naama: oom (mo br), neef/nicht (zu ki) — uncle (mo br), nephew/niece (si ch) — paman (saudara laki² ibu), keponakan (anak saudara perempuan).
Zie/see/lihat: **naajai**

jaba (M) = ako = jegee = poja: wit (van varken) — white (of pig) — putih (tentang babi)

jabai: wolk — cloud — awan

jabai duwai-a: openscheuren (van wolken) — to break apart (of clouds) — merenggang (tentang awan)

jabijabi = jabai jabijabi tai: mistregen — rainy mist — hudjan kabut

edi jabajabi teete: het motregent — it drizzles — gerimis

jabo (P): groot stenen mes — big stone knife — pisau besar terbuat dari batu

jadaa = kigito (P): stekelvarken, egel, miereneter — porcupine, hedgehog, ant-eater — landak, tenggiling

jadau (P) = jado (P) = patau: schop, graafstok — spade, digging-stick — sekop, kaju penggali

jado (P) = jadau (P) = patau: schop, graafstok — spade, digging-stick — sekop, kaju penggali

jaetigo tai (= ja + etii + gou): 'n bericht voor iemand overbrengen — to convey a message for — membawa kabar bagi seseorang

Ibo kidi jaetigo-tai bage: engel — angel — malaékat

jaetigo-tai bage: boodschapper — messenger — pesuruh

jaga: plank — board — papan

jaga gaamai/gapumai-i: planken kappen — to cut planks/boards — membelah papan

jagauto: uitstekende plank, haak om iets aan op te hangen — protruding board, peg to hang on — papan jang menonjol, penggait untuk menggantungkan

jaga einai-a: planken voor iemand kap-

pen — to cut planks/boards for someone — membelah papan untuk seseorang
jagaa = **aguu** = **egoo**: steil (van afgrond) — steep (of precipice) — tjuram (tentang tebing)

jagaipoja: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

jagamo = **jagamo-me** = **jagumo**: vrouw, vrouwelijk — woman, feminine — perempuan, kewanitaan

jagamaane: vrouwen/echtgenoten (van één man) — wives (of one man) — isteri² (dari satu laki²)

jagamaaneido: vrouwen/echtgenoten (van meerdere mannen) — wives (of several men) — isteri² (dari beberapa laki²)

jagamoudo: vrouwen in het algemeen — woman in general — perempuan pada umumnja

jagamo didi: verliefd — in love — berahi
jagamo ejaikai-i = **jagamo epekumai**: 'n vrouw verstoten — to repudiate a wife — mentalak seorang isteri

jagamo joka: dochter, meisje — daughter, girl — anak perempuan, gadis

mijaa jagamo: weduwe — widow — djanda

jage: blad van 'n pandansoort gebruikt voor dakbedekking — leaf of pandan-tree used for roofing — daun dari sedjenis pandan jang dipakai untuk penutup atap

jagee: wankel, niet evenwichtig — rickety, unbalanced — gojah, oléng

koma jagee: de prauw is wankel — the prau is not well balanced — perahu itu oléng

jageko: varensoort — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku

jagii tai: vallen, uitglijden — to fall, to slip — djatuh, tergelintjir

bakowogo jagii: van iets aftuimelen — to tumble down — djatuh dari suatu tempat

jagi-jagi tai: steeds vallen — to fall again and again — djatuh ber-kali²

jago = **ago**: 1. achterzetsel voor persoonlijk bezit: voorzien van — postpositive denoting personal possession: provided with — kata belakang untuk kepunjaan: lengkap dengan

agijo jago me: iemand die veel bezit — person with many possessions — seorang kaya

dimi jago: verstandig, wijs — sensible, wise — berbudi, bidjaksana

ijotopouto jago me: iemand met ontzettend veel lang haar — a person with very much long hair — orang dengan rambut pandjang dan lebar

2. wordt ook gebruikt voor rangtelwoorden — is also used for ordinal numbers — dipakai untuk kata-bilangan-bertingkat

ijee jago: negende — ninth — jang kesembilan

jago (P) = **ena** = **jikoo**: mooi — fine, beautiful — bagus, indah

jagó: verwilderd — run wild — mendjadi liar

jagó ekina: verwilderd varken — pig run wild — seékor babi jang mendjadi liar

jaijai tai: 1. volhouden, doorfeesten tot aan de morgen (in het danshuis = e m a i d a) — to keep going, to feast till morning (in the dance house = e m a i d a) — bertahan, berpésta-pésta

sampai pagi (dirumah-tari = e m a i d a)

jaijai mana tai = **ideide wodewode etai**: dol zijn van vreugde (b.v. omdat 'n vijand gedood is) — crazy with joy (e.g. because an enemy has been killed) — setengah gila karena kegirangan (ump. karena musuhnja terbunuh)

2. = **totome tai**: bibberen (van kou of angst) — to shiver (with cold or fear) — menggigil (karena dingin atau takut)

jaijo: (par. 178) „voegwoord” voor irreële zinnen en rhetorische vragen. Het wordt alleen gebruikt in bevestigende zinnen — (sect. 178) “conjunction” for irreal and rhetorical questions. Only used in affirmative sentences — kata-perangkai pada

pertanyaan oratoris (pertanyaan jang tak perlu didjawab), hanja dipakai dalam kalimat² jang mengandung penekanan

aki epi jaijo, gabo tou: jij zult het weten? Houd toch je mond! — do you think you know? Keep quiet! — Apa kau kira kau tahu hal itu? Diamlah

meija niimi jaijo?: wie zal het ons geven? — who will give it to us? — siapa jang akan memberikan itu pada kami?

jaikai-i: verlaten, loslaten, ('n schuld) laten vallen, ophouden met iets — to leave, to release, to cancel (a debt), to cease — meninggalkan, melepaskan, mendjatuhkan (hutang), berhenti

daba ejaikai: iemand vernederen, arm achterlaten — to humiliate, to leave poor — menghina seseorang, membiarkan seorang miskin

dosa jajaikijawii: iemands zonden ver-
geven — to forgive sins — mengampuni
dosa seseorang
ejaikai: iemand links laten liggen, iemand
(’n gevangene) vrijlaten — to give one
the cold shoulder, to release (a prisoner)
— membiarkan seseorang, membébas-
kan seseorang (tawanan)
ibo ejaikai: iemand verheffen/eren — to
raise/honour someone — mengangkat/
menghormati seseorang
ipa ejaikai = ipa egai: medelijden met
iemand hebben — to have pity on —
menaruh belas kasihan
jagamo ejaikai: ’n vrouw verstoten — to
repudiate a wife — mentalak seorang
isteri
jaiki: blijf af! — leave it alone! —
djangang pegang!
jaikidokii: achterlaten (van erfenis) —
to leave (of heritage) — meninggalkan
(warisan)
Adamnja nijajaikidokita dosa: erfzonde
— original sin — dosa asal
okogoona jaikidokii: stukje/ruimte open
laten/overlaten — to leave space open
— menjediakan tempat
jaikita owaa: ’n verlaten huis — an abandoned
house — rumah jang tak didiami/
ditinggalkan
ugajake jaikete: hij houdt op met schrij-
ven — he stops writing — ia berhenti
menulis
ani okai owaapa ejaikidokipa: ik heb
hem in huis achtergelaten — I have left
him at home (in the house) — saja
meninggalkannya dirumah
jaino = onebado = tokopa: struik met
witte bloemen, waarvan de stengels als
bindmateriaal gebruikt worden — shrub
with white flowers the stalks of which
are used as binding material — semak
dengan bunga putih jang tangkainja di-
pakai sebagai bahan pengikat
jakaga (P): dik — thick — gemuk
jakai: hier — here — disini
jake: 1. onvervoegd tijdssuffix gevoegd
achter de stam, maakt van het werk-
woord een soort verleden deelwoord —
uninflected suffix of time added to the
stem; it makes the verb a kind of past
participle — achiran waktu tak tertasrif
dan jang ditempatkan dibelakang pokok
katakerdja dan menguban bentuk kata-
kerdja dalam waktu lampau
doojake: gezien hebbende — having seen

— setelah melihat

mejake: gekomen zijnde — having come
— setibanja, setelah tiba

2. soms wordt door deze constructie ook
een veelvoudige herhaling aangegeven —
sometimes frequent repetition is denoted
by this construction — bentuk tsb. ka-
dang² djuga menjatakan ulangan berli-
pat-ganda

kartu (meido ka) duwajake tita: de kaar-
ten zijn (allemaal, stuk voor stuk) kapot
gescheurd — all the cards (each of them)
have been torn to pieces — semua (se-
tiap) kartu itu robék

kagaba maa tijake tai: hang de kleren
te drogen — hang the clothes to dry —
djemurlah pakaian itu

jakeboke tai = topiboka tai: samenpak-
ken — to stick together — mendjadikan
satu

ebe jakeboke tai: de mond samentrekken
(b.v. vanwege ’n wrange smaak) — to
purse the lips (e.g. due to a sour taste)
— mentjibirkan mulut (ump. karena
rasa pahit, getir)

ogo jakeboke tai: schorre/droge keel
hebben — to have a hoarse/dry throat
— serak, kering tenggorokan

jakega:

jakega putega = jakega tamega: niet
kunnen bemachtigen, niet kunnen vast-
houden — not be able to obtain/to hold
— tak dapat memperoléh, tak dapat
pegang

ani maida jakega beu tamega beu: ik
heb niets te pakken kunnen krijgen/be-
machtigen — I have not been able to
catch hold of anything/to obtain any-
thing — saja tak dapat memperoléh/
menguasai sesuatupun

jakega beu: licht (niet zwaar), gul —
light (not heavy), openhanded — ringan,
murah-hati

jakejake tai:

igi jakejake to tai: zitten niets te doen
— to sit idling — duduk bertopang-dagu.

Zie/see/lihat: j a k i i

jakepa: buidelratsoort, w o d a-soort —
kind of opossum, kind of w o d a — se-
djenis tikus, sedjenis w o d a

jakidou: aanraken, vastpakken — to
touch, to catch — menjentuh, memegang.

Zie/see/lihat: j a k i i

jakii: vasthouden, hanteren, in zijn greep
hebben — to hold, to handle, to have
in one’s grasp — memegang, memakai,

menangkap

ani eidanigaa uwaataa Panijai jakiipiga: ik zal vanavond Panijai nog bereiken — I will reach Panijai this very evening — malam ini djuga saja akan sampai di Panijai

anija kagaba damo ka najakipa: mijn rok zit tussen de deur — my skirt is caught in the door (way) — rok saja terdjepit pintu

bugi uwo ka jakeete: de tuin staat onder water — the garden is flooded — kebun itu terendam air

edi Tigi jakeete: de regen heeft Tigi in zijn greep — there has been heavy rain over Tigi — hudjan telah menimpa daérah Tigi

gane jakejake na beu ka kotoopa: er was geen leuning aan de brug — there was no railing on the bridge — djembatan itu tak bersandaran

bodija jakii: vuurzagen, lucifer aanstrijken — to rub pieces of wood together to make fire, to strike match — menggosok api, menggorétkan korék-api

didi jakii: ziek zijn — to be ill — sakit

didi najakipa: ik ben ziek, ik heb 't te pakken — I am ill, I have caught a cold — saja sakit, saja diserang demam

igi jakii: 'n kijkje gaan nemen, zich op de hoogte gaan stellen, lucht krijgen van — to have a look at, to acquaint oneself with, to get wind of — melihat, memeriksa agar mengetahui keadaannya

ani igi jakiine uwigouta: ik zal eens gaan kijken (hoe het er mee staat) — I will have a look (to see how matters stand) — saja akan pergi melihat untuk mengetahui keadaannya.

Note: als er personen in het spel zijn, zegt men/if persons are concerned one says/kalau mengenai orang?: ani igi e jakaine uwigouta.

jakidou: aanraken, vastpakken, tasten — to touch, to take hold of, to grope — sentuh, memegang, meraba

jakimakai-i: vasthouden, gevangen houden, in zijn macht hebben, stranden, op het droge liggen — to hold, to keep prisoner, to have in one's power, to strand, to lie on dry land — menahan, menangkap, dalam kuasanya, kandas

maki jakimakitougi-me = maki jakimake-tai-me: vorst, koning — prince, king — radja, pangéran

jakitou: vasthouden — to keep — me-

nahan, memegang

igi jakito-jakito tai: zitten niets te doen — to be idling — duduk bertopang dagu

jati jakii: gewond zijn — to be wounded — kena luka

anija pukouda jati jakeega: ik heb 'n wondje op mijn lip — I have a sore at my lip — saja punja luka dibibir

motor jakii: de motor sturen — to steer the motor — mengemudikan motor

owaa jakii: 'n huis als bewoner in bezit nemen — to take possession of a house as owner — menguasai rumah sebagai pemiliknja

uwo jakii beu maki = adeenita okogo: land waar geen water is/blijft staan — land with no water or where water runs off quickly — tanah dimana tak ada air, tanah dimana air tak dapat mengalir

me eubajakii: steeds maar naar iemand zoeken — to keep looking for a person — mentjari orang dengan tak berhenti

jakimakai-i: vasthouden, gevangen houden, in zijn macht hebben, stranden, op het droge liggen — to hold, to keep prisoner, to have in one's power, to strand, to lie on dry land — memegang, menahan, menguasai, kandas

jakitou: vasthouden — to keep — menahan. Zie/see/lihat: jakii

jaku tai: gehecht zijn aan — to be attached to — mandja kepada, erat dengan

ani na (puku) jaku ka te kaniipiga: ik geef het je niet, want ik ben er zelf aan gehecht — I am not giving it you, for I am attached to it myself — barang itu tak kuberikan padamu, karena saja sendiri menjukainja

kii ida kii ko ani na jaku me: hij is erg aan me gehecht — he is very much attached to me — ia sangat erat dengan saja

okaija jaku ida = okaija puku ida: hij houdt erg veel van hem — he is very fond of him — ia sangat menjukainja

jakujaku tai = pukupuku tai: zuinig zijn, matig zijn (b.v. met opbrengst van bataten) — to be thrifty, to be sober (e.g. with a yam harvest) — hémat, irit sedikit (ump. hasil ubi)

jakujaku tijake niinai: laten we matig eten — let us eat frugally — mari kita makan setjukupnja

jakujaku tijake to nai: matig eten — to eat in moderation — makan setjukupnja

- jamaadii** = **jamo adii**: oversteken richting a m o — to cross in direction a m o — menjeberang kearah a m o
- jamaajagamo** = **jamejagamo tita**: hermaphrodit — hermaphrodite — bantji
- jamaato**: aan de j a m o kant — on the j a m o-side — disebelah j a m o
- jamake**: ofschoon — though — sunggupun
- awii peu jamake, ani uwiine**: ofschoon het geen mooi weer is ga ik toch maar — though the weather is not fine, I am going all the same — sunggupun tjuatja kurang baik, saja berangkat djuga
- jame**: man, mannelijk — man, masculine — orang laki², djantan
- jame ekina**: beer (mnl. varken) — boar (male pig) — babi djantan
- jame ediimigou**: ten huwelijk vragen (door vrouw) — to propose to (by woman) — melamar (oléh pihak perempuan)
- jame joka**: zoon, jongen — son, boy — anak laki²
- jame ka agijo**: mnl. schaamdelen — sexual organs of male — kemaluan laki²
- jame me**: manspersoon — male person — orang laki²
- mijaa jame**: weduwnaar — widower — duda
- jamennai (P)**: buideldiersoort, welke alleen mannen mogen eten — kind of marsupial which only men may eat — sedjenis binatang berpundi-pundi jang hanja boléh dimakan orang laki²
- jamenota** = **paidugu**: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- jamo**: plaatsbepaling voor wat dichtbij en tevens lager gelegen is — adjunct of place for what is near and on a lower level — keterangan tempat untuk suatu tempat jang letaknja dekat serta lebih rendah
- jamaato**: in de richting van j a m o — in the direction of j a m o — kearah j a m o
- noogei kokéé jamo**: he, vrienden daar ginds — hey, friends over there — hai sahabat² (jang disana itu)
- kipo tikaago**: duim — thumb — ibu djari
- keepa jamo ka wijaago kipo**: wijsvinger — fore-finger, index finger — telunjuk
- keepa jamo ka widaago kipo**: middelvinger — middle finger — djari tengah
- keepa jamo ka wii jago kipo**: ringvinger — ring-finger — djari manis
- keepa jamo ka idibaago kipo**: pink — little finger — kelingking
- keepa jamo ka wijaago ida**: de daarop volgende (2de, 3de). Deze uitdrukkingen gebruikt men ook als er meerdere mensen achter elkaar vertrekken — the next (2nd, 3rd). These expressions are also used when more people leave one after another — jang berikut (jang kedua, ketiga). Istilah² itu djuga dipakai djika orang berangkat berturut-turut
- jamoodege**: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- japa**: grote waterratsoort, die garnalen eet en voorkomt in de Jawei — waterrat feeding on shrimps and occurring in the river Jawei — sedjenis tikus-air besar jang makan udang dan jang terdapat disungai Jawei
- jape**: oorlog — war — perang
- jape awii**: de oorlog beginnen — to start war — mulai berperang
- jape dagi duwai-a**: vrede sluiten — to make peace — berdamai
- jape degii**: ten strijde trekken — to go to war — madju perang
- jape makii** = **jape motii**: oorlog voeren — to wage war — berperang
- jape tai**: kiften, ruzie maken — to squabble, to quarrel — berbantah, berselisih
- jape natigo ko, maagio jamotijake juwa**: hij is altijd ruzie met me aan het maken, wat heb ik toch van hem gestolen — he is always quarrelling with me, what can I have stolen from him — ia selalu berselisih dengan saja, apa gerangan jang saja tjuri daripandanja
- jati**: wond — wound — luka
- jati beuda widii**: (zalf) naast de wond smeren — to apply (ointment) beside the wound/sore — menjemirkan salap disebelah luka
- jati kado wadoke tipa**: de huid van de wond is open — the wound/sore is open — kulit luka itu terbuka
- jati kai**: groter worden van 'n wond — to grow bigger (of wound/sore) — luka jang membesar
- jati tuwai-a**: verwonden — to wound — melukai tubuh
- wagii jati ma ka**: met 't lichaam vol wonden — with body full of wounds/sores — dengan tubuh penuh luka
- jato**: achterzetsel van plaats en tijd: te, naar, in de richting van — postpositive of place and time: at, near, in the direc-

tion of — kata belakang tentang tempat dan waktu: di-, ke-, kearah
awii jato: waar de zon opkomt, oosten (zie: a t o) — where the sun rises, East (see: a t o) — tempat matahari terbit, timur (lihat: a t o)
okai mei jato: als hij komt — if he comes — kalau ia datang
owaa wadouwe jato: boven op 't huis — on top of the house — diatas rumah
kii jato to: tot hier toe slechts — only as far as this — hanja sampai disini
jató = apá (P): net dat vrouwen over het hoofd dragen en over de rug afhangt — net worn by women on the head and hanging down the back — sedjenis radjut pandjang jang dibawa para wanita dikepala dan diatas punggungnja
nota jatouto: 'n net vol met bataten — a net full of yams — sebuah agija penuh ubi
jatu: (gramineae setaria palmifolia (Koen) Stapf) wilde groente-soort — kind of wild vegetable — sedjenis sajuran hutan
jaweibou (P): Z.W. wind — south-westly wind — angin barat-daja
jawii: passeren, voorbijgaan, op reis zijn, ergens naar toe gaan/komen, voortbewegen van hemellichamen, lopen van horloge (j a w i n a t a i) — to pass, to go by, to be on a journey, to go/come somewhere, to move on (of celestial bodies), to run (of watch, j a w i n a t a i) — melalui, meléwati, dalam perdjalanan, pergi ke, tiba disuatu tempat, pergerakan bintang², detik sebuah djam (j a w i n a t a i)
duwa jawii: op reis zijn — to be on a journey — dalam perdjalanan
 Op 'n uitnodiging om eens te komen, antwoordt men:
ii, jawiine: ja, ik zal er heen gaan, ik kom — The response to an invitation to come, is: ii, jawiine: yes I will go, I am coming — Atas suatu undangan untuk datang dibalas dengan: ii, j a w i i n e: ja, saja datang
wanee kabu jaweete: zons/maansverduistering — sun-/moon-eclipse — gerhana (matahari/bulan)
jawii: aspectsuffix dat onovergankelijke werkwoorden overgankelijk maakt — aspect-suffix rendering intransitive verbs transitive — achiran-penekanan jang merubah katakerdja intransitif men-

djadi transitif
patamai-i: barsten (van hout) — to burst (of wood) — meretak (tentang kaju)
patamijawii: doen barsten — to cause to burst — meretakkan
jawii: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
je: achterzetsel dat dikwijls enige wrevel uitdrukt — postpositive often denoting a certain resentment — kata belakang jang kerapkali menjatakan rasa penje-salan, mendongkol
noukai je!: moeder! — mother! — ah, ibu!
maagijo je kateega: wat heb ik je verdikke toch gezegd? — wasn't that just what I told you? — apa jang saja katakan padamu?
ana agija kigibago je tipa: er zit potdorie een gat in mijn draagnet — the deuce, there is a hole in my carrying-net — astaga, ada lubang pada djala saja!
jeba = dijo: aardverschuiving — landslide — tanah longsor
jeba (P) = kokaa: vriendin (als men haar roept) — my friend (when she is called) — (panggilan pada) sahabat perempuan
jeboo: vet, vettig, olie — fat, fatty, oil — lemak, berlemak, minjak
epaje jeboo umina: het middenrifvlies is erg vet — the midriff is very fat — selaput sekat rongga badannja sangat berlemak
jeboo pija: verrot/glibberig hout — rotten/slippery wood — kaju buruk
jedema = agaana = bagitago (P): jonge man, vrijgezel — young man, bachelor — budjang, djedjaka
jee atii = jee tai: erop slaan, erop timmeren (b.v. op 'n spijker, of als men kwaad is) — to beat, to bang (e.g. on nail, but also when angry) — memukul, memalu (ump. sebuah paku atau karena marah)
jee etina tai: iemand aanvallen (van slang of ander dier) — to attack (of snake or other animal) — menjerang (ular atau binatang lain)
jika tapa jee tigo tai: sla op die bijl — strike that axe — pukulkan kapak itu!
jege tai: huilen, wenen — to cry, to weep — menangis
jege budii: ophouden met huilen — to stop weeping — berhenti menangis
jege gotidaa teete: hij/zij stort tranen — he/she sheds tears — ia mentjutjur-

- kan air-mata
jege ma uweega: zij is huilend weggegaan — she went away weeping — ia pergi dengan menangis
jege-dijo = jege-odijo: tranen, Jobs-tranen — tears, crocodile tears — air-mata, menangis dengan pura-pura sadja
jegee: 1. stroef (van tanden), zuur — on edge (of teeth), sour — gerutu (tentang gigi), masam
egó jegee: de tanden zijn stroef — the teeth are on edge — gigi gerutu
 2. = **wakijo:** wit — white — putih
ekina jegee: 't varken is wit — the pig is white — babi itu putih
jegee ekina: 'n wit varken — a white pig — seekor babi putih
jegee naka: 'n wit kuiken — a white chicken — seekor ayam putih
jegee naka dani: heerlijk, helder, mooi — delightful, bright, fine — sedap, terang, bagus
jegéé: klein zangvogeltje — small song bird — seekor burung ketjil jang pandai bersiul
jegeka: gratis (maar met de verplichting later er toch iets voor terug te geven) — as a gift (but imposing the obligation to give something back later on) — gratis (tetapi dengan kewadajiban memberikan sesuatu dikemudian hari)
Ekagi ko jegeka ko akamene te tija: de Ekagi's geven elkaar niets voor niets — the Ekagis never give anything away for nothing — suku Ekagi djarang saling memberi barang dengan pertjuma
jegemoge tai:
egó jegemoge tai: met 'n sissend geluid 'n weinig lucht door je tanden heen laten gaan (b.v. bij het horen van een krassend geluid) — to draw air through the teeth with a hissing sound (e.g. as a reaction on hearing a grating sound) — mengalirkan udara antara gigi dengan suara mendesis (ump. waktu mendengar suara berisik)
jegemoo tai: scherp/hel van licht — sharp/bright of light — terang (tentang tjahaja)
peka jegemoo tai: schele ogen van het licht krijgen — to squint because of strong light — menjilaukan mata
jegomugee (K) = muta mugee: het haasje (van varken) — fillet (of pig) — lulur (dari babi)
jegoo: boomsoort — kind of tree — se-djenis pohon
jeijeu etai = jeujeu etai: 'n kind tot rust brengen, 'n kind kalmeren/troosten — to quieten a child, to calm/to comfort a child — menenangkan hati anak, menghibur anak
jeka etai = jekamai-i: kalmeren, troosten — to calm down, to comfort — menenangkan, menghibur
damo duwajeka niitai: laten we haar/hem (ook varken) opsluiten — let us lock her/him (also pig) up — mari kita menjekapnja, mari kita mengurungnja (babi)
jekai:
bado jekai: enkel — ankle — mata-kaki
jekai kuguma: enkel, armknokkel — ankle, elbow — mata-kaki, siku-tangan
jekai mani: Achillespees — Achilles tendon — urat keting
jekai mugee = jekai bokouto: kuit (van been) — calf (of leg) — betis
jekamai-i (P): sluiten, dichten (b.v. van gat) — to shut, to plug (hole) — menutup, menimbun (ump. sebuah lubang)
agija tokogo jekamai/ginimakai: gat in draagnet stoppen — to darn hole in carrying-net — menisik lubang pada sebuah agija
damo neejekamai (P) = damo niiekamai: laten we de deur dicht doen — let us shut the door — mari kita tutup pintu itu
jemaa: vogelsoort — kind of bird — se-djenis burung
jemaajege: tor-soort (in bataten en bomen) — kind of beetle (in yams and trees) — sedjenis kumbang
jenai-a (P) = jugejake tai = jimogii tai = jimoo tai: fijnmaken (van grond) — to break up (of ground) — menghaluskan (tentang tanah)
jenoo = denoo (P) = nenoo: voetspoor — footprint — djedjak kaki
jenoo eduwadou: uitzoeken wiens voetsporen het zijn — to find out who made the footprints — menjelidiki djedjak kaki siapa
jenu = jumaa: lange stok van het net waarmee men kreeften vangt — long handle of net with which lobsters are caught — gagang djala untuk menangkap kepiting
jepo: vlashaar, plantenhaar — flaxen hair, fuzz, hair of plants — miang
jepu (P) = abu jati = abu buta: fram-

- boesia — framboesia — penjakit framboesia
- jeujeu etai** = **jeijeu etai**: 'n kind tot rust brengen, 'n kind kalmeren/troosten — to quieten a child, to calm/to comfort a child — menenangkan hati anak, menghibur anak
- jewo**: boomsoort (Myrtaceae Eucalyptus deglupta B1) — kind of tree — sedjenis pohon
- ji**:
- ká ji**: uitroep: kijk uit! op zij! — exclamation: look sharp! get out of the way! — kataseru: awas! minggir!
- jibago**: pandanvrucht, eetbare nootsoort — fruit of pandanus, kind of edible nut — buah pandan, sedjenis katjang jang dapat dimakan
- jibuu tai**: opwippen, springen op dansvloer, springdans uitvoeren — to jump up, to jump on the space where dances are performed, to perform jumping dance — melompat, melompat-lompat diruangan-tari, menarikan tari-lompatan
- jibuuda (P)** = **juuda**: buiten — out of doors — diluar
- jidi**: uitroep: wat nou!, beduvel je grootje!, och, au (bij pijn) — exclamation: what did you say?, don't talk nonsense!, o', oh' (in pain) — kataseru: bagaimana sekarang?, djangan bohongi saja!, aduh, kasihan (karena sakit)
- jigi (M)** = **tekebego** = **wakibego** = **paijaiwaki**: bliksem, weerlicht — lightning, summer lightning — gélédek, kilat
- jigi**: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- jigi tai**: jeuk hebben — to itch — gatal
- jigijaga tai (P)** = **jigimai-i**: ineenstorten, omver vallen (b.v. bij aardverschuiving, stapel boeken) — to collapse, to fall down (e.g. at landslide, of pile of books) — roboh (ump. waktu tanah longsor)
- umiida jigijaga (P)** = **agé peu tapaiga**: slaapplaats die op instorten staat — a structure used for sleeping that is almost collapsing — kamar tidur jang hampir roboh
- jigijago**: ruzie, heibel — quarrel, fuss — perselisihan
- jigijago ko beu no, kojaa tou**: maak nu geen ruzie, houd je koest — don't kick up a row now, keep quiet — djangan berselisih diamlah
- jigijigi etai**: iemand zitten te pesten, iemand kwaad maken, iemand bestoken, iemand aanzetten tot — to nag, to make angry, to harass, to incite to — mengganggu, mengusik, menimbulkan amarah seseorang
- jigikago**: bananesoort in de Kamu — kind of banana in Kamu — sedjenis pisang didaérah Kamu
- jigimai-i** = **jigijaga tai (P)**: instorten, invallen — to break down, to tumble down — roboh
- jii atii** = **jii tai** = **kotu tai**: samenkomen, verzamelen — to assemble, to gather — berkumpul, mengumpulkan
- jiigi**: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- jiigijaagi tai** = **eigi-teigi tai**: zich opsieren (met veren e.d.) — to adorn (e.g. with feathers) — menghiasi diri (dengan bulu dsb.)
- jiijii tai**: jammeren, flink huilen — to lament, to have a good cry — berkesah, menangis dengan hébat
- jika**: (stalen) bijl — (steel) axe — kapak (terbuat dari besi)
- jikii** = **ubai-a**: zoeken — to look for — mentjari
- gojikii**: op en neer trekken, heen en weer duwen (b.v. bij het luiden van de klok of aan liaan blijven trekken om nest naar beneden te halen) — to pull up and down, to push to and fro (e.g. in ringing the bells or in pulling at creepers to get a nest down) — menarik kian-kemari, menolak kian-kemari (ump. pada waktu membunjikan lontjéng, menarik akar-gantung untuk menurunkan sarang)
- jikoo**: 1. = **enaa**: zacht, mooi, gezeggelijk — soft, beautiful, amenable — lembut, bagus, suka turut perintah. Zie/see/lihat: a j o o + g o k o p a t i
- bebi jikoo tokamita**: de bebi is zacht (omdat ze in het water gedrenkt is); tegenover: p e k o o — the bebi is soft (after soaking in water); opposite of: p e k o o — bebi itu lembut (karena direndam dalam air); lawannja: p e k o o
2. rustig, ongestoord — quiet, undisturbed — tenang, tak terganggu
- ani dudi jikoo naki uteega**: ik heb ongestoord gewerkt aan het maken van greppels — I have been working undisturbed digging ditches — saja menggali parit dengan tak terganggu
- taka jikoo**: ongestoord/steeds bezig zijn met — to be busy continually or without interruption — bekerdja tak terganggu,

- asjik
jikoogi: zacht aanvoelen (b.v. van plant of grassoort) — to be soft to the touch (e.g. of plant or grass) — merasa lembut (ump. sedjenis tumbuhan)
jikoogiida to nijaikai: laat ons in vrede leven/met rust — let us live in peace — mari kita hidup dalam damai
jimijake tai:
tawa jimijake tai: inhaleren — to inhale — menghisap
jimijo: kwade geest — evil spirit — roh djahat
bedajimijo: grote bosduif — big wood-pigeon — burung-dara hutan jang besar
jimogii tai: fijn maken, fijn stampen — to crush — menghaluskan, menumbuk hingga halus
jimoo: stuk schelp als sieraad — piece of shell as decoration — bagian sebuah kulit kerang sebagai perhiasan
jimoo tai = juge tai = jimogii tai = jenai-a: fijn maken, fijn stampen — to grind, to crush — menghaluskan, menumbuk hingga halus
jimu: vuil — dirty — kotor
jimu beu: schoon — clean — bersih
jimu bago tai: in het vuil vallen — to fall in the dirt — djatuh ketempat jang kotor
jimugi: naam die men geeft aan de Ekagi's die in de Mapija wonen — name given to Ekagis living in the Mapija region — nama jang diberikan pada suku Ekagi jang tinggal di Mapija
jimunai-a: vermengen met — to mix with — tjampur dengan
diga idaija ma jimunai: zout bij de idaija doen — to add salt to the idaija — memberi garam pada idaija
jina: slang, insect, worm, ongedierte — snake, insect, worm, vermin — ular, serangga, tjatjing
jinii: inpikken, in bezit nemen (van plaats/land/woning/vrouw/prauw) — to take over, to take possession (of place/land/house/woman/prauw) — mengambil, merebut (sebuah kota/negeri/isteri/pe-
 rahu)
aki ani touda najinipe: jij hebt mijn plaats ingepikt — you have taken my place — engkau menduduki tempatku
jine tai = petee tai: koppig, vasthouden aan, zaniken — to cling to, to be obstinate, to bother — keras kepala, mem-
 pertahan sesuatu dengan kuat, meréngék
enija okai jine kitoujo ko, bokai kodo ko: als de enija sterk is, gaat men dood — when the enija is strong, one dies — kalau sétan itu kuat, orang akan mati
aki jine teege ida ka kojo ka kaniipiga: daar je blijft zaniken zal ik het je geven — since you keep on nagging, I'll give it you — karena engkau meréngék terus, barang itu akan kuberikan kepadamu
aki jine peu teege ka, enaa no, edai: daar je toch maar blijft zeuren, goed, koop maar — since you keep on nagging, well, buy it — karena engkau meréngék, baiklah, beli sadja
jinina tai (= jinii):
maki jinina tai: kolonialiseren — to colonize — menduduki, mendjadjah
jinu = tikidi: wilde groente-soort — kind of wild vegetable — sedjenis sajian hutan
jipugai-i = jupugai-i: tegen de borst drukken — to press against the breast — mendekap kedada
ejipugai: iemand omhelzen — to embrace — memeluk seseorang
jiti jiti = jitiwoti = pogee: kristalhelder (van water) — crystal clear (of water) — sangat djernih (air)
jitiwoti: kristalhelder, prachtig — crystal clear, splendid — sangat djernih, indah
naapo jitiwoti tidaa: de naapo staat er prachtig bij — the naapo-crop looks splendid — naapo itu tumbuh dengan bagus
uwo jitiwoti tidaa tipai: 't water is kristalhelder — the water is clear as crystal — air itu sangat djernih
jitu jitu etai: iemand van iets beschuldigen — to accuse — menuduh seseorang
ani oma jamoti beu kodoja ani to jitu-jitu natigo teete: ofschoon ik niets van hem heb gestolen, beschuldigt hij er me toch maar van — though I did not steal anything from him he accuses me of it — meskipun saja tak mentjuri apa² daripadanya, ia tetap menuduh saja
jitu tai = jutuu: vuur maken, sigaret aansteken — to make fire, to light a cigarette — memasang api, menjalakan rokok
jiuga: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
jiwii = utija (P): navelstreng — umbilical cord — tali pusat

jobe: litteken — scar, scratch — bilur, tjatjad

jobii: doen buigen, rondbuigen — to bend — membéngkokkan, melengkungkan

jogii = jogiidina: halfdroog (van hout) — half dry (of wood) — setengah kering (tentang kaju)

joka: kind, jong van 'n dier — child, young of animal — anak, anak héwan

ekina joka: jong van 'n varken (ook gebruikt als scheldwoord) — young of pig, piglet (also used as term of abuse) — anak babi (djuga dipakai sebagai sindiran)

jagamo joka: dochter, meisje — daughter, girl — anak perempuan

jame joka: jongen, zoon — boy, son — anak laki²

joka einai-a: weeen hebben — to be in labour, to travail — his

joka ekina: big, jong varken — piglet — anak babi

joka geka: baarmoeder — womb — rahim

joka-gaa: kindertijd, jeugd — childhood, youth — masa kanak², masa muda

joka pai-a: (kind) baren — to give birth to — melahirkan, bersalin

joka-to = joka-eka: kindernaam — child's name — nama anak

joka uwo: zijstroompje, beekje — rivulet, brooklet — tjabang-sungai, anak-sungai

jokaaga: nog jong, jeugdige — still young, youthful — masih muda

jokaago: hebben van jong (kind, big, plantje) — to have young/to bear fruit (child, pig, plant) — beranak, bertunas

jokaane: (zijn/haar/hun) kinderen — (his/her/their) children — anak²-nja, anak² meréka

jokaaneija: (zijn/haar/hun) twee kinderen — (his/her/their) two children — kedua anak (-nja, meréka)

jokagei: neef/nicht, kinderen van — nephew/niece, children of — anak² keponakan

jokaido: kinderen (in het algemeen) — children (in general) — anak² (pada umumnja)

jokaija: twee kinderen — two children — dua anak

jokapaga: nageboorte — afterbirth, placenta — tembuni

owaa joka (P): hutje — small hut — pondok

jokaaga = agaana: nog jong, jeugdige (kan ook gezegd worden van 'n getrouwd iemand) — still young, youthful (may also be used of married person) — masih muda (dapat dikatakan djuga pada orang jang sudah kawin)

jokaaga dani bokapi: hij stierf nog jong — he died when he was still young — ia meninggal dunia ketika masih muda

jokaago: hebben van jong (kind, big, plantje) — to have young, to bear (child, pig, plant) — beranak, bertunas

jokaawii: zie/see/lihat: j o k a i - a

jokagaati: dertig — thirty — tigapuluh

jokai-a: geef mij — give me — berilah kepada saja

jokaatega: ik heb het gekregen — I have received it — saja mendapat barang itu

jokaja ti = naimija ti: kreeg ik het maar! — if only I had it! — seandainya saja mendapat barang itu!

jokaawii: naar me toe brengen — to bring to me — membawa kepada saja

jokapaga: zie/see/lihat: j o k a , p a g a

joko: 1. plaatsbepaling: naar de spreker toe — adjunct of place: towards the speaker — keterangan tempat: menudju ke si pembijtara

joko etii: antwoorden, iemand 'n wederwoord geven — to answer, to reply — mendjawab, memberi balasan

joko gumii: ergens iets uittrekken (b.v. pijl uit het lichaam) — to extract (e.g. arrow from body) — mentjabut (ump. anak-panah dari tubuh)

joko naimai: geef me terug — give me back — kembalikanlah kepada saja

joko nidou: kijk naar ons, kom naar ons terug — look at us, come back to us — lihatlah pada kami, kembalilah pada kami

joko tai: naar toe brengen — to take to — membawa ke-

anija koma joko natai etii: zeg dat ze mijn prauw weer naar me terug brengen — tell them to bring my prau back — katakan pada meréka agar mengembalikan perahu saja

jokoujo kai: kom binnen! — come in! — masuklah!

Kamu make edi jokoujo keegi: de regen komt van de Kamu hierheen — the rain comes from Kamu here — hudjan akan kemari dari Kamu

2. ander — other — lain

joko makiida ka bage: mensen van 'n ander land — people of another country — orang dari negeri lain

jokoujawii: uitsteken — to protrude — menondjol

eta jokoujawii: tong uitsteken — to put out tongue — mengulurkan lidah

jokoujo kai: binnenkomen — to enter — masuk

jomi: bijenwas — beeswax — lilin lebah

jomi odijo: honing — honey — madu

jomi uka: (honing) bij — (honey) bee — lebah

jomii = dipai-a: slijpen, glad maken (b.v. pijl) — to sharpen, to polish (e.g. arrow) — menadjamkan, mengasah, melitjinkan (anak panah)

keipo jomii: naald maken van been — to make needle from bone — membuat djarum dari tulang

joo = bodija: kostbare kaurischelp — cowry-shell of great value — kulit kerang jang berharga.

Note: voor de grootste kaurischelp geeft men graag 12 kleinere — for the biggest cowry-shells 12 smaller ones are readily given — satu kulit kerang besar dengan mudah dapat ditukarkan 12 kulit kerang ketjil

joo bago (P) = joo ibo: waardevolle schelp (grote joo) — valuable shell (big joo) — kulit kerang berharga (joo besar)

joodagi: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

joo boga = joonidaa: staan (van veel mensen), opgestapeld staan, opgepakt staan — to be standing (of many people), to stand close together/packed — berdesak, penuh sesak. Zie/see/lihat: **da a b o g a**

joodagi: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

joogai-a: zie/see/lihat: **j o u**

joogoo (P) = wanamo: regenboog — rainbow — pelangi

joogoo joonii: staan van de regenboog — appearance of the rainbow — muntjulnja pelangi

joo-ko-gai-a (P) = joogai-a: zie/see/lihat: **j o u**

joonai-i = joonii

joonii: 1. staan, opstaan, staan op iets — to stand, to rise, to stand on — berdiri, bangun, bangkit, berdiri pada

kouja ko te joonai: ga daar niet staan — do not stand there — djangan berdiri

disitu

joonidaa titaido: „staanders”, zij die staan — those who stand — meréka jang berdiri

joonitou: blijven staan — to remain standing — tinggal berdiri, tetap berdiri

joko najoonai: mij op de hielen zitten, vlak achter mij aan zitten — to be close on my heels, to be close after me — mengedjar saja, mengedjar tepat dibelakang saja

2. (= **jou + enii**): verbranden (onovergankelijk) — to burn (intrans.) — terbakar

joonitou: zie/see/lihat: **j o o n i i**

jou: (stam o o): koken, poffen, bakken, opstoken — to cook, to roast, to bake, to burn — memasak, memanggang, membakar

joogai-a = joo-ko-gai-a (P): in 't vuur leggen — to put in the fire — menaruh dalam api

joonai-o: koken en opeten — to cook and eat — memasak lalu memakannja

joono timakai: koken en alles opeten — to cook and eat everything — memasak lalu memakan habis²

joonii: verbranden (onovergankelijk) — to burn (intrans.) — terbakar (intrans.)

joopa: ik heb net gekookt — I just cooked — saja baru sadja masak

joomakeega: ik heb het net gekookt (zoals je weet) — (as you know) I was cooking just now — (seperti kau tahu) saja baru sadja masak

joo-tai-me: kok — cook — djuru-masak

najoo-tai-me: mijn kok — my cook — djuru-masakku

jajoo-tai-me: zijn kok — his cook — djuru-masaknja

jou-pija: brandhout — fire-wood — kaju bakar

duwa/moge/oma (P) jou: met hete stenen koken, smoren — to cook with hot stones, to stew — memasak dengan batu² panas, menjemur

joujou tai: dobberen op het water (b.v. hout), meesleuren (het water sleurt mee) — to float on the surface of the water (e.g. wood), to carry along (the water carries me along) — mengapung (ump. kaju), menghéla (sepandjang sungai)

jowee: 1. = **egi:** hongerig zijn naar vlees (ook gezegd van kind dat erg naar de

moederborst verlangt) — to want to eat meat (also said of infant hungry for mother's breast) — lapar akan daging (dikatakan djuga pada anak jang ingin menéték)

2. = **egaa**: vlug — quick, fast — tjepat, lekas

aki ita na jowee/egaa kou: je hebt vlug gelopen — you have run fast — kau telah berdjalan tjepat

jowee maipai-a: vlug aan verlangen vol-doen, vlug bevrediging geven — to satisfy wishes readily, to satisfy quickly — meluluskan keinginan dengan tjepat, lekas memuaskan

juge tai = jimoo tai = jimogii tai = jenai-a: fijn maken — to crush, to grind — meremukkan

juggedoke tai: fijn maken — to crush, to grind — meremukkan

jugi: de rand (bij agija: keboona) waaraan bij de vrouw de touwtjes van de moge vastzitten — edge (of agija: keboona) to which the strings of the covering worn by women over the pudenta are tied — pinggir (pada agija: keboona) dimana diikat tali moge pada wanita

jugii = juge tai: fijn maken — to crush, to grind — meremukkan

jugiio bou: oostenwind in de morgen — east wind in the morning — angin-timur pada pagi hari

jugijo (P): mist, bewolkt — fog, clouded — kabut, berawan

jabai nogaa: wolkenbank — cloud-bank — kabut

jugijo ukija: golven in de morgen/avond — swell (of the sea) in the morning/evening — ombak waktu pagi hari/malam hari

jujuku tai: bibberen, rillen (van 'n varken voor hij iemand gaat bijten) — to shiver, to tremble (of pig going to bite a person) — geletuk (tentang seekor babi sebelum menggigit)

kona jujuku tai: klappertanden — to chatter teeth — geletuk gigi

jukee: boomsoort (Rosaceae) — kind of tree — sedjenis pohon

juki = doga: oud, kapot — old, broken — tua, lama, rusak

eba juki = eba doga: oude/versleten regenkap — old/worn-out raincape — badju hudjan tua/rusak

jukigi-motigi: helemaal versleten — quite

worn out — usang, lusuh

jukijai kibi: zwaard van het borstbeen — xyphoid process (pointed extremity of breast-bone) — pedang dari tulang-dada

jukije = jukuje: magere vlees dat tegen het middenrif zit — lean meat near the midriff — daging tanpa lemak pada sekat rongga badan

juku tai = kona tai: in de kin knippen — to pinch the chin — mentjubit dagu

juku atii = epijai-a = jukumai-i = daajawii: ophangen (b.v. draagnet) — to hang up (e.g. carrying net) — menggantungkan (ump. sebuah agija)

oo ka jukujuku tai = geijo wauwau tai (P): klappertanden van de kou — to have chattering teeth from cold — geletuk gigi karena dingin

jukuga (P): eetbaar insect (grote tanu-soort) — edible insect (big kind of tanu) — serangga jang dapat dimakan (sedjenis tanu besar)

jukuga uka: glazenwasser, insect — dragon-fly, insect — tjapung, serangga

jukugo (P): 1. j u k u g a: eetbaar insect — edible insect — serangga jang dapat dimakan

2. = **takii**: splinter, struikelblok — splinter, stumbling-block — suban, rintangan

jukuje: het magere vlees dat tegen het middenrifvlies zit — lean meat near the midriff — daging tanpa lemak pada sekat rongga badan

jukuma: zoëven, pas — just now — baru-baru ini

jukuma aweida: afgelopen dag — past day — hari jang silam

jukuma wanee = jukuma unu: afgelopen nacht — last night — malam tadi

jukumai-i = daajawii = epijai-a = juku atii: ophangen — to hang — menggantungkan

jukumijawi: hang het op — hang it — gantungkanlah

jukune: soort ude, plant die men gebruikt bij kamutai en emaida — kind of ude, plant used in kamutai and emaida — sedjenis ude, tumbuhan jang dipakai waktu mengadakan kamutai dan emaida

jukuu: 1. = **debuu**: kapot, versleten, niet sterk (van kleren, draagnet e.d.) — broken, worn-out, not strong (of clothes, carrying net etc.) — rusak, buruk, tidak

kuat (tentang pakaian, agija dsb.)
 2. veel vruchten die de grond uit komen
 — diverse tubers growing out of the
 ground — buah² jang tumbuh dan keluar
 dari tanah
nota jukuu no tipai: de bataten komen
 met bosjes de grond uit — the yams
 grow in clusters — banjak ubi keluar
 dari tanah
jukuwei: bosduifsoort — kind of wood-
 pigeon — sedjenis burung-dara hutan
jukuwuku (P) = ukuwuku: veel vruchten
 aan een boom — a large quantity of fruit
 on a tree — pohon itu banjak berbuah
juma: neus — nose — hidung
juma daudau: neus-tussenschot — sep-
 tum — sekat rongga hidung
juma degedege tai: weer opknappen (na
 ziekte) — to be on the mend (after sick-
 ness) — sembuh kembali, pulih
juma doodoo ka mana wegai-a: rechttuit
 zeggen hoe men er over denkt — to say
 straight out what one thinks of it —
 menjatakan dengan terus-terang penda-
 pat mengenai seseorang
juma duwii = juma dunii (P): neus
 doorboren — to pierce nose — menindik
 hidung
juma kago: neusvleugel — side of the
 nose — tjuping hidung
juma mugu: neusgat — nostril — lubang
 hidung
juma pogowadaa tita: wipneus — tilted
 nose — hidung mendjungkat
juma to pogowadaa tai: vertoornd zijn
 — to be angry with — marah
juma tokogo = juma duwita: gat in neus-
 tussenschot — hole in septum — lubang
 disekat rongga hidung
jumaapa: onder (mijn) neus, in bijzijn
 van — under (my) nose, in presence of
 — dibawah hidung, dihadapan
jumaapo tai: snuiven (van varkens) —
 to snuffle (of pigs) — mendengus (ten-
 tang babi)
jumaawigo: wijsvinger — forefinger —
 telundjuk
jumauto: snuit van varken, puntje van
 de neus — snout of pig, tip of the nose
 — montjong, udjung hidung
jumauto daudau: neus-tussenschot van
 varken — septum of pig — sekat rongga
 hidung babi
jumautouda dokitou to tai: niet ver-
 geten — not to forget — tidak lupa
jumautu tai: neus optrekken — to turn

up nose — menggeringsing
mege juma: neusje van kaurischelp —
 tip of cowry-shell — putjuk sebuah kulit
 kerang
jumaa (P) = jenu: lange stok van het net
 waarmee men kreeften vangt — long
 handle of lobster net — gagang djala
 untuk menangkap kepiting
jumaapo tai: zie/see/lihat: j u m a
jumaawigo: wijsvinger („neuspulker”) —
 fore-finger (“nose-picker”) — telundjuk
jumaibo (P): 1. grote kreeft — big lobster
 — kepiting besar
 2. schelpensoort — kind of shell — se-
 djenis kulit kerang
jumautu tai: zie/see/lihat: j u m a
jumejume tai = jumaapo tai: snuiven van
 varken — to snuffle of pig — mendengus
jumii:
unu jumii = unu jumidou: ruiken — to
 smell — mentjium bau
jupi: tussen, te midden van — between,
 in the midst of — diantara, ditengah-
 tengah
ejupi: precies in het midden — right in
 the middle — tepat ditengah-tengah
jupika me: de vrouw tussen de eerste en
 de laatste — the wife between the first
 and the last — isteri antara isteri jang
 pertama dan terahir
jupikaapa: kind van de jupika-me —
 child of the jupika-me — anak ju-
 pika-me
jupi ka wija: de middelste twee — the
 middle two — dua jang ditengah
jupi ka dagu: middelste vertrek — the
 middle compartment — kamar jang dite-
 ngah
jupiuto: in het midden — in the middle
 — ditengah
kipo jupi ida ka: middelvinger — middle
 finger — djari tengah
jupija (P) = emaja: lever — liver — limpa
**jupugai-i = jipugai-i (P) = amo tawaja-
 wii:** tegen de borst drukken, in de armen
 nemen/dragen — to press to the breast,
 to embrace, to take up — mendekap
 kedada, menggédong, membawa
ejupugai = ejupugimakai: iemand om-
 helzen — to embrace — memeluk sese-
 orang
jutuu tai: = jituu tai (P): aansteken van
 sigaret of pijp — to light cigarette or
 pipe — menjalakan rokok atau pipa
juu tai: schreeuwen, juichen, joelen — to
 shout, to exult, to cheer — berteriak,

bersorak-sorak, memekik
juujuu tai: joelen — to cheer — memekik
juuda = jibuuda (P): buitenshuis — out of doors — diluar rumah
juwa: 1. waarschijnlijk, wellicht — probably, perhaps — mungkin
 2. houtspaanders of krullen bij vuur-zagen — chips or shavings used when making fire by rubbing pieces of wood together — tatal
juwagi tai: kapot maken (b.v. van aanplanting door erop te lopen), vertrap-pen — to trample (e.g. planted ground by walking over it) — merusak (ump. kebun karena terindjak), mengindjak
juwa juwa tai: 1. vol zitten met gaten (b.v. kleren), versleten raken — to be full of holes (e.g. clothes), to wear out — banjak berlubang (ump. pakaian), lusuh
 2. hele kleine stukjes maken (b.v. van hout om vuur te maken) — to cut into tiny chips (e.g. of wood for making fire) — membelah ketjil-ketjil (ump. kaju bakar)
juwamugo: houtsoort — kind of wood — sedjenis kaju
juwate = juwa: misschien — perhaps — mungkin
juweda = juwega (P): inwendige ziekte veroorzaakt door zwarte kunst — internal disease caused by black magic — penjakit dalam jang disebabkan oleh guna²
juweda kego natipai gaa ani modo maiga debeete: ik heb buikziekte doordat ze me met zwarte kunst bewerkt hebben — I have a belly-ache, because they have used black magic against me — saja sakit perut karena meréka melakukan guna² terhadap saja
juweda ekegai-a: iemand van inwendige ziekte bevrijden — to cure of internal disease — menjembuhkan seseorang dari suatu penjakit-dalam
juwii: 1. horen, luisteren naar — to hear, to listen to — mendengar, mendengarkan
ejuwai: aan iemand gehoorzamen, naar iemand luisteren — to obey, to listen to — menurut perintah (nasihat) orang, mendengarkan
ejuwe tai bage: zijn onderdanen — his subjects — rakjatnja
najuwe tai bage: mijn onderdanen — my subjects — rakjatku
juwidou: luisteren naar — to listen to —

— mendengarkan
najuwidowei: luister eens naar me — just listen to me — dengarlah padaku
juwitou: luister — listen — dengarlah
 2. afvallen (van bloemen, vruchten e.d.) — to fall (of flowers, fruit etc.) — gugur (tentang bunga, buah dsb.)
pii idima juwidaa tita: de bloemen zijn allemaal afgevallen — the flowers have all fallen off — bunga² sudah gugur semuanya
 3. afritsen, afstropen (b.v. bladeren van stengel) — to strip off (e.g. leaves from stalk) — merenggut (ump. daun dari tangkainja)
deno na ko ija juwi-no teegi: hij ritste de blaren van de groente af en at ze rauw op — he stripped the leaves from the vegetables and ate them raw — ia merenggut sajukan lalu memakannja mentah²
juwimotii = gumii = badimotii: uit-trekken (b.v. mes uit de schede) — to pull out (e.g. knife from sheath) — menghunus (pisau dari sarungnja)
juwijawii: uithalen van knoop uit touw — to unravel knot — menguraikan simpul
juwo: varkensfeest — pig feast — pésta-babi
juwo nai: varkensfeest viere — to celebrate pig feast — merajakan pésta-babi
juwo-naago: dag van het varkensfeest — day of pig feast — hari pésta-babi
juwo degii: varkensfeest bezoeken — to attend pig feast — mengundjungi pésta-babi
juwoopa: naar/op het varkensfeest — to/at the pig feast — ke/di pésta-babi
juwouda (P) = juuda: buiten — out of doors — diluar

K

ka: 1. achterzetsel van redegeving of verklaring van wat er in de hoofdzin besproken wordt — postpositive denoting causative or consequential relationship — kata belakang jang menerangkan apa jang disebut dalam induk kalimat
 edi ka...: vanwege de regen — on account of the rain — karena hudjan
 kiidani ani na eidani gaa motijokaate ka: geef mij er straks ook zo een — give me

also such a one presently — berilah nanti padaku sematjam itu djuga

pija maumeete ka, egaa uwi!: de boom valt om, maak dat je wegkomt — the tree is falling, make yourself scarce — pohon itu roboh, lekas minggir

2. achterzetsel dat bezit aanduidt; als achterzetsel achter de grondvorm vormt het de dominatieve naamval — post-positive denoting possession; as post-positive used with the root it denotes the dominative case — kata belakang jang menjatakan kepunjaan; sebagai kata dibelakang kata dasar mendjadi kataganti kepunjaan

jagamo ka kagaba: dameskleding — women's clothing — pakaian wanita

jupi ka (me) wija: de middelste twee — the middle two — dua jang ditengah

ketago ka: (die) op de punt — (the one) at the top — jang diudjung

kii ko wadouwe ka: die daar aan de bovenkant — the one up above — jang diatas itu

wo ka ma naimai: geef me die daar aan de wo-kant ook — give me the one at the wo-side too — berikanlah barang jang ada disebelah wo itu kepadaku djuga

amaadimeepa mijo ka ida: kind boven het jongste meisje — the next eldest after the youngest girl — kakak dari anak perempuan jang terketjil

mabiimeepa wado ka ida bunaamooje: de bunaamooje die volgt op de mabii — the bunaamooje following after the mabii — bunaamooje sesudah mabii

meido ka kei tipai: dat hebben mensen gedaan — that was done by man — di-buat oléh manusia

3. bij tellen — in counting — dalam hitungan

mepiina ka wido: 140 (van de 3de keer 60 hebben we er nu 20: dus $2 \times 60 + 20$) — 140 (of the third 60 we have 20; that is, $2 \times 60 + 20$) — 140 (dari 60 jang ketiga baru diperoléh 20; djadi $2 \times 60 + 20$)

ebeebe ka wido: $2\frac{1}{2}$
muto ebeebe ka wido: 150 ($2\frac{1}{2} \times 60$)

Note: zie ook de suffixen: -ja en -na — see also the suffixes -ja and -na — lihat djuga achiran: -ja dan -na

ka: objectsprefix van de 2de pers. enkv. — pronominal object prefix 2nd pers. sing. — awalan objék orang kedua tung-

gal

ani kaniipiga: ik zal het je geven — I will give it you — barang itu akan saja berikan kepadamu

akija dimi kagai peu: ik weet niet wat ik aan je heb — I don't know what to think of you — saja tak mengerti, ada apa denganmu

ká = ká ji: uitroep: kijk uit!, kom maar op!, ga op zij! (in deze laatste betekenis staat het gelijk met: kogii = waijai) — exclamation: look sharp!, come on!, move aside! (in this last meaning it is the same as: kogii = waijai) — kata seru: awas!, mari kalau berani!, minggir! (jang terachir djuga berarti: kogii = waijai)

Note: mrv. van ká: káwei of káwei je — plural of ká: káwei or káwei je — bentuk djamak dari ká: káwei atau káwei je

káwei je, ikii na: vooruit op zij, ook julie! — move aside, and you others too! — ajo minggir, kamu sekalian djuga!

kaa: lange grassoort — kind of long grass — sedjenis rumput pandjang

kaimo = kaije: lange grassprietten — long grass-stalks — rumput pandjang

kaa tai: verkopen — to sell — mendjual
kaa-: prefix van de 2de pers. enkv. agens inclusief — prefix 2nd pers. sing. agens included — awalan orang kedua tunggal; termasuk pokok kalimat

ani kaatoune meega: ik kom wat bij je — I am coming to you for a few moments — saja datang padamu sebentar

kaa-ootoupiga: ik zal voor jou op hem passen, ik zal voor jou bij hem blijven — I will look after him for you, I will stay with him for you — saja akan mendjagajinja untukmu, saja akan tinggal padanja untukmu

káá: kumaa (P): plant met grijze pitjes — plant with grey seeds — tumbuhan berbidji kelabu

káá po: grijze pitjes die gebruikt worden voor een halsketting — grey seeds used for necklace — bidji² berwarna kelabu dan dipakai untuk membuat kalung

kaagu tai = pudugu tai: koken (onovergankelijk), stomen (onovergankelijk) — to boil (intrans.), to steam (intrans.) — berdidih, berasap

nogaa kaagu teete: het dampst behoorlijk — there is a lot of steam — sangat berasap

kaaaja: waar — where — dimana

kaaajaiga jaweegai: waar zijn ze langs gekomen? — past where have they come? — meréka telah melalui djalan mana?

kaaajaiga mana: waar komt dat geluid vandaan? — where does that sound come from? — bunji itu datang dari mana?

tani kaaaja gaa?: hoe laat is het? — what is the time? — djam berapa?

kaamai-i: met voet uiteenwrijven — to rub and press apart with foot — menggosok dengan kaki

kaapaa etai (kaa!, paa!): (varken) wegjagen — to drive away (pig) — mengusir (babi)

kaba = abuu: planken voor een juwohuis of Ekagi-huis, waaraan men de wanden vastbindt — beams for a juwohouse or Ekagi-house to which the walls are tied — papan untuk sebuah rumah-juwo atau rumah di Ekagi jang diikatkan pada dinding

kabai-a (P) = tikimai-i: opensnijden — to cut open — menjajat

ekina poo kabai: de vetlaag onder aan de varkensbuiik opensnijden — to cut open the layer of fat at the bottom of pig's belly — menjajat lapisan lemak pada bagian bawah perut babi

kabai (P) = moge: schaamschortje van boomschors — covering of tree-bark worn over the sexual organs — sedjenis pakaian wanita untuk menutupi bagian bawah tubuh dan terbuat dari kulit luar kaju

kabo: 1. het hekje/de afscheiding waar men overheen moet stappen om 'n Ekagi huis binnen te gaan — the low fence/partition one has to step over to enter an Ekagi-house — pagar rendah jang harus dilalui untuk masuk rumah di Ekagi

kabo makii: a) 't hekje voor het Ekagihuis maken — to make the fencing in front of the Ekagi-house — membuat pagar-depan rumah Ekagi

b) 't maken van 'n hekje van takken door 'n tovenaar met de bedoeling de kwade geest buiten te sluiten — the making of a fence of branches by a magician to exclude evil spirit — pembuatan pagar dari tjabang² oléh tukang-sihir (dukun) untuk menolak roh djahat
bugi kabo duwajawitoogi: de tuin ligt er netjes bij — the garden looks neat — kebun itu bagus kelihatannja

kabo duwajawii: scheiding tussen iets maken (b.v. door 'n streep te zetten) — to separate, to make a division between (e.g. by drawing a line) — membuat suatu batas (ump. dengan membuat suatu garis)

kabokabo makii: 'n hekje/dammetje/oophoging maken (b.v. opdat het pannetje niet van het vuur valt, of opdat de kreeften niet uit de prauw springen — to make an enclosure/a small embankment/a raised platform (e.g. to prevent the pan from falling into the fire or lobsters from escaping from prau) — membuat pagar péndék/bendungan ketjil/peninggian (untuk mentjegah djatuhnja pantji dari api, atau mentjegah keluarnja kepiting dari perahu)

ugu kabo: rand om de stookplaats/slaapplaats — ridge round the fire-place/sleeping-place — pinggiran tempat masak atau tempat tidur

2. = **kabu:** achterzetsel: bij, op het punt van, de tijd van — postpositive: at, on the verge of, the time of — kata belakang: di, hampir, waktunja

bokai kabo/kabu: op het punt van sterfen — about to die — hampir mati

inii joka kabo gaa: tijdens onze kindertijd — during our childhood — pada masa kanak² kita

ekina epei kabo gaa jagii timakipa = ekina epeine teijo gaa jagii timakipa: toen ik dat varken wegjoeg ben ik gevallen — when I drove the pig away, I fell — ketika saja mengusir babi itu saja djatuh

itei kabo: bij de aanlegplaats van de prauwen — at the landingstage for the praus — tempat persinggahan perahu

joka pai kabo keemega: ze moest (stond op het punt) haar kind (te) baren — she was about to give birth to her child — ia hampir melahirkan bajinja

kapa kabo/kabu: al dicht bij — already very near — sudah dekat

konaijo bugiine kabo: op het punt zich te scheren — about to shave — akan bertjukur

owaa bogomai kabo: 't huis staat op het punt van invallen — the house is about to collapse — rumah itu hampir roboh

uno pituwo kabo amo te uwii: zeven dagen lang mag je daar niet heen gaan — you may not go there for seven days — engkau tak boléh pergi kesana se-

lama tudjuh hari
kaboume: hoofd van de juwo — chief at juwo — kepala juwo
kabu: 1. deel, gedeelte, hoofdstuk — part, chapter — bagian, bab
wanee kabu jaweete: (zons-) verduistering — eclipse (of sun) — gerhana (matahari)
 2. dwarsbalken van de vloer die niet mutaida zijn — joints of the floor that are not mutaida — balok melintang pada lantai jang bukan mutaida
owaa kabu: vloerbalken — floor-boards — balok-lantai
kabukabu tai: in lange rij doen — to put in a long row — menjusun dalam dérétan
ito ko kabu-kabu tigaiga: zij trekken nu misschien samen op. Andere vertaling is ook mogelijk, in het geval kabu = kabo: zij zijn nu misschien dicht bij — they may now be marching together. Another translation is also possible, if kabu = kabo: they may be very near now — mungkin meréka sudah berangkat sekarang. Dapat djuga diterdjemahan, dalam hal kabu = kabo: mungkin meréka sudah dekat sekarang
pija kabu: houtvlot — raft of wood — rakit dari kaju
kopai kabu: stroomversnelling — rapids — pertjepatan arus
 3. = kabo: achterzetsel van plaats en tijd: zie kabo 2 — postpositive of place and time: see kabo 2 — kata belakang
 4. = kakade: laag, generatie van mensen — layer, generation of man — lapisan, generasi manusia
kiidani kabu: van die leeftijd — of that age — seumur itu
ani aki mijo kai kabu kimakai: ik zal je er af halen (lett. ik zal je hier beneden halen: tegen kind dat op 'n stoel staat) — I will lift you off (lit. I will take you down here: to child standing on a chair) — saja akan menurunkan engkau (terhadap seorang anak jang berdiri diatas kursi)
kabugu tai: op het punt staan te breken/scheuren/barsten — to be about to break/rend/burst — hampir patah/kojak-merekah
kadaa: gekrijs — screeching — teriakan
kadaa tai: uiten van klanken door een kind — utterance of sounds by child —

tjara “bitjara” anak baji, suara baji
kadaa wijo tai: herrie maken, rumoerig zijn, kraaien van kinderen — to kick up a row, to be noisy, to crow (of children) — berbuat gaduh, riuh, hiruk-pikuk (anak²)
wii kadaa tai: knetteren van vuur — crackling of fire — gemertjik (tentang api)
kadaagai = kadakaga (P): bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
kadaga: vlindersoort, mot — kind of butterfly, moth — sedjenis kupu-kupu, ngenat
kadaka: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
kadakaga (P): bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
kade: 1. dun (van platte voorwerpen) — thin (of flat objects) — tipis (tentang benda-benda tjépér)
kadekade tai: bewerken, polijsten en dunner maken van hout — to dress, polish wood, to make it thinner — mengerdjakan, menggilapkan dan menipiskan kaju
kadekapu tai: fladderen, opgenomen worden door de wind — to flutter, to be taken up by the wind — bertebaran, ditiup angin
 2. **kade warii**: afhangende touwtjes aan het schortje knopen — to tie strings hanging from the moge — menggantungkan tali jang berdjuntai-djuntai pada sebuah moge
kadee: bruidsschat — dowry — emas-kawin
kadee makii: bruidsschat betalen — to pay a dowry — membajar emas-kawin
akaato kadee makii: teruggeven van een gedeelte van de bruidsschat door de familie van de bruid — repayment of part of the dowry by the relatives of the bride — mengembalikan sebagian emas-kawin oléh keluarga pengantin perempuan
kadeenii: scheiden van man en vrouw — separation of husband and wife — bertjerai (dalam perkawinan)
mege kadeena: 'n schelp — a shell — sebuah kulit kerang
kadekapu tai: zie/see/lihat: kade 1
kadii: openen, schillen — to open, to peel — membuka, mengupas
ani kadinaine no, mé (naimi): geef het me, dan zal ik het schillen en opeten — give it to me, then I will peel it and

eat it — berikan padaku, maka akan kukupas dan kumakan
ani owaa bou ka nakadijake uweega: het dak is door de wind van mijn huis ge-
 waaid — the roof has been blown off
 my house by the wind — atap rumah
 itu ditiup angin
eto kadii: suikerriet schillen — to peel
 sugar-cane — mengupas tebu
**joko kadimakai-i = amo kadimakai-i =
 joko badii = amo badii**: teruggeven —
 to give back — mengembalikan
anija wang kidi joko nakadimakai: geef
 me mijn geld terug — give me my money
 back — kembalikanlah uangku
kadikadi: armband met meerdere ringen
 (niet inheems) — bracelet with several
 rings (not indigenous) — gelang jang
 terdiri dari beberapa tjintjin (tidak asli)
okaija agija ekadidoke teega: haar net
 is van haar hoofd gevallen — the net has
 fallen from her head — agijanja
 djatuh dari kepalanja
peka kadii: de ogen openen — to open
 the eyes — membuka mata
peka kadijawii: het gezicht teruggeven
 — to restore sight — mengembalikan
 penglihatan
kadijo: boomsoort — kind of tree — se-
 djenis pohon
kadijokago: keladisoort — kind of edible
 root — sedjenis keladi
kado: boomschors, huid — tree-bark, skin
 — kulit pohon, kulit
ekina kado: varkenshuid, varkensvlees —
 pig skin, pork — kulit babi, daging babi
pija kado: boomschors — tree-bark —
 kulit pohon
tenoo kado: de haren en de huid die men
 van een varken afschroeit — the hair
 and the skin of a pig removed by singeing
 — bulu dan kulit seékor babi jang di-
 selar
kado to keristen, aijo ko keristen beu:
 aan de buitenkant slechts Christen, van
 binnen niet — a Christian only out-
 wardly, not by inner conviction — orang
 jang hanja mengaku dirinja Kristen tapi
 dalam hatinja tidak
kadou = emuwa ki: laat eens zien — let
 us see — tjoba perlihatkanlah
kaga gai-a = kanakana tai = kagana tai:
 niet kunnen, niet in staat zijn tot — not
 be able to — tidak dapat, tidak mampu
kaga kai: zwak/slap worden — to be-
 come weak/slack — mendjadi lemah

kagaa = tegee: 1. hulptelwoord voor ro-
 tan: bundel — classifier for rattan:
 bundle — kata-bantu bilangan untuk ro-
 tan: ikatan
kuja kagaapa: bij een grote kuja boom
 (boom met veel kago = takken) —
 near a big kuja-tree (tree with many
 kago = branches) — dekat pohon
 kuja besar (pohon dengan banjak
 kago = tjabang)
 2. eetbare varensoort — kind of edible
 fern — sedjenis tumbuhan paku jang
 dapat dimakan
kagaanii: uitschieten (van bladeren), uit-
 zetten (van knoppen), uitgroeien, krijgen
 van haren (van een kuiken) — to shoot
 (of leaves), to bud, to grow, to get hair
 (of chicken) — bertunas (tentang daun,
 kuntum), berbulu (tentang anak ajam).
 Zie/see/lihat: kagai
kagaapa tai: uitspreiden, openen (b.v. van
 eba) — to spread, to open (e.g. of eba)
 — membentangkan, membuka (ump. se-
 buah eba)
kagaba = piki: kleding, textiel — clothing,
 textile — pakaian, tekstil
agéida kagaba: vloerkleed — carpet —
 permadani
kagaba bejai-a: kleren uittrekken — to
 take off clothes — membuka pakaian
kagaba makii: kleren aantrekken — to
 put on clothes — mengenakan pakaian
kagaba wainai-a: wapperen van kleren
 — to flutter (of clothes) — pakaian jang
 melambai
umii-kagaba: deken — blanket — selimut
kagabaga: kaurischelpsoort — kind of
 cowry-shell — sedjenis kulit kerang
kagabugu tai = dakaga pitaga tai: mooli
 opkomen, ontluiken (van gewassen) —
 to come up, to ripen well (of crop) —
 tumbuh, berkembang dengan baik (ten-
 tang tanaman)
kagaga: vliegende eekhoorn — flying
 squirrel — tupai jang bisa terbang
kagai-a: uitspreiden — to spread — mem-
 bentangkan
ata kagaaneete: de ata (eetbare varen-
 soort) is aan het uitschieten (wordt
 zacht en eetbaar) — the ata (kind of
 edible fern) is sprouting (becomes soft
 and edible) — ata (sedjenis tumbuhan
 paku jang dapat dimakan) itu mulai
 bertunas (mendjadi empuk dan dapat
 dimakan)
bedo ito kagaaneete: de kuikens krijgen

nu vleugels — the chickens are getting wings — anak itu mulai bersajak
eba kagai: regenmat open maken — to open rain-mat — membuka e b a
gane kagai: handen uitspreiden — to spread hands — merentangkan tangan
kaga pii tai: uitstrekken (van armen/benen) — to stretch (of arms/legs) — merentangkan (tangan/kaki)
pii kagabugu tidaa teete = pii dakaga pitaga teete: de bloemen staan prachtig in bloei — the flowers are in full bloom — bunga² itu sedang mekar
pii kagai: opengaan van bloemen — to open (of flowers) — mekar
pii kou ko ito kagadoke beu: de bloem is nog niet open — the flower is not yet open — bunga itu belum mekar
damo kagaapito(ke) teega = damo kebadoke teega: de deur staat open, de deklin van de deur is los — the door is open, the latch is loose — pintu itu terbuka, kantjing pintu itu lepas. Zie/see/lihat: *epitokai*
kagama: oksel — armpit — ketiak
kagama mijjo: okselholte — armpit — ketiak
kagame = kegame (P): bladgroente-soort — kind of vegetable — sedjenis sajian
kagana tai: niet kunnen, niet in staat zijn tot — not be able to — tidak dapat, tidak mampu
kagane = beba: armband — bracelet — gelang
kipo kagane: ring — ring — tjintjin
kagau = tukei (P): speer, waarmee men kreeften vangt — spear for catching lobsters — tombak untuk menangkap kepiting
kagi: endeldarm, wordt ook gebruikt bij liefkozing — rectum, also used as term of endearment — poros usus, djuga dipakai sebagai kata budjukan
kagi daba = kagi ma = noukai kagi: mijn schattebout — my darling — anak manisku
kagi ma kowaa kou, kojaa niitowei: lieve meisjes, laten we hier rustig blijven — oh, my sweet ones, let us just stay here — nona-nona manis, mari kita tetap tinggal disini
mege kagi (P) = mege bami jago = mege kagima = mege kago jago = mege kagi jago = mege putu jago: schelp met mooie knobbeltjes opzij — shell with fine knobs at the side — kulit kerang

dengan bonggol jang bagus dipinggiran
noogei kagi: beste meid! — my dear girl! — anak manisku!
pija kagi/bami/putugu: uitstekende kwast in hout — protruding knot in wood — mata-kaju jang menondjol
kagi ma = kagi jago: met knobbeltjes, met knoesten — knotty — bertondjol, berbonggol
kagii: jou slaan — to beat you — menukul engkau. Zie/see/lihat: *wagii*
kago: zijtak, knoest, kwast, uitsteeksel, mager — side-branch, knot, knar, protuberance, lean — tjabang, bonggol, mata-kaju, kurus
ekina kago: mager varken — lean pig — babi jang kurus
kago joka: tenger kind — frail child — anak jang kurus
juma kago: neusvleugel — nostril — tjuping hidung
juma kago pago tita me: iemand met grote neusvleugels, platneus — with big nostrils, flat-nosed — seseorang dengan tjuping hidung besar, berhidung pésék
kago beu = jakega beu: niet krenterig, gul — not stingy, open-handed — tidak kikir, murah-hati
kago dani kai-i: mager worden — to become thin — mendjadi kurus
kagokago = gadiuto (P): pijl met weerhaken om koeskoes te vangen — arrow with barbs to catch kuskus — anak panah jang beruit untuk menangkap kuskus
kagouda: bij die landpunt (b.v. Dijai kagouda) — near that spit of land (e.g. Dijai kagouda) — dekat tandjung itu (ump. tandjung Dijai)
maki kago: uitloper van land (b.v. in het meer), landtong, stuk vlak land dat uitloopt in bergland — spur of land (e.g. in lake), spit of land, piece of level land passing into mountainous country — tandjung tanah (ump. disebuah danau), tanah rendah jang menudju kepegunungan
mege kago jago: schelp met mooie bobbeltjes — shell with fine knobs — kulit kerang dengan bonggol bagus
okai aki ma ena kago: hij is net zo mager als jij — he is just as slim as you — ia sama kurus seperti engkau
pija kago = kago putu: kwast in het hout, zijtak — knot in the wood, branch — mata-kaju, tjabang

pija kagopago: veelheid van afgekapte takken — quantity of cut branches — banjaknja tjabang jang telah ditebang
udi kago: vangpoot van kreeft, schaar van kreeft — tentacle of lobster, claws of lobster — djapit kepiting
uwouja okogo wo/amo/jamo kago kita: schiereiland dat aan de wo/amo/jamo-zijde met het vasteland verbonden is — peninsula connected with the main land on the wo/amo/jamo-side — semenandjung jang berhubungan dengan daratan disebelah wo/amo/jamo
kagokago = gadiuto (P): pijl met weerhaken om koeskoes te vangen — arrow with barbs to catch kuskus — anakpanah jang beruit untuk menangkap kuskus
me má kagokago ida: een mager iemand — a slim/slender person — orang jang kurus
kagoo: afgekapte poot (van dieren) — severed leg (of animal) — kaki (binatang) jang dipotong
bado kagoo: afgekapte achterpoot — cut-off hindleg — kaki belakang jang terpotong
gane kagoo: afgekapte voorpoot — cut-off foreleg — kaki depan jang terpotong
kagopago = tabagaa: plat, breed — flat, broad — tjépér, lébar
juma kagopago: platte/brede neus — flat/broad nose — hidung pések
pija kagopago: veelheid van afgekapte takken — quantity of cut branches — djumlah dahan jang telah ditebang
kagu: knie — knee — lutut
kagu kotopai-i = kagu wei tabo tai (M): knielen — to kneel — berlutut
kaguma: gewricht — joint — sendi
benai kaguma = egiido kaguma: elleboog gewricht — elbow-joint — sendi-siku
gane kaguma: polsgewricht — wrist (-joint) — sendi-pergelangan
kode kaguma: schoudergewricht — shoulder-joint — sendi-bahu
kai = kaigei: grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
kaimo = kaije: lange grassprietten van de kai — long grass-blades of the kai — rumput kai jang pandjang
kai-i: hulpwerkwoord: worden, ondergaan, zijn, treffen, aankomen, bereiken, komen tot — auxiliary: to become, to suffer, to

be, to come across, to arrive, to reach, to come to — katakerdja bantu: mendjadi, kena, ada berdjumpa, tiba, mentjapai, sampai
kaaja keegi: waar hangt hij uit? — where can he be found? — ada dimana dia?
beu kai: opraken van iets, niet aanwezig zijn van — to run short, to be wanting — kehabisan, tidak ada
epi kai: weten — to know — tahu
ibo kai: groot worden — to grow up — tumbuh (mendjadi besar)
Note: ook gebruikt bij in- en uitgaan — also used at entering and leaving — djuga dipakai dalam arti: masuk, pergi keluar
wo (jamo) kato kai: richting wo (jamo) gaan of aankomen — to go or arrive in the direction wo (jamo) — pergi atau datang ke arah wo (jamo)
kaibou: zuidenwind — south wind — angin selatan
kaido: 1. mondharpje — Jew's harp — sedjenis harpa dimainkan dengan mulut
kaido ewii: op het mondharpje spelen — to play the Jew's harp — memainkan kaido
 2. uitroep: = enauto: prachtig — exclamation: splendid — kata seru: alangkah bagusnja
owaa kaido!: wat 'n mooi huis! — what a fine house! — alangkah bagusnja rumah itu!
kaigei = kai: grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
kaije: lange grassprietten van de kai — long stalks of kai — rumput kai jang pandjang
kaimai-i: afknabbelen — to nibble off — mengutil, menggigiti
kaimo: 1. = kaije: lange grassprietten van de kai — long stalks of kai — rumput kai jang pandjang
 2. = utou: hars — resin — damar
kajaa = pigupode: tropenzweer — tropical ulcer — borok-katulistiwa
Kajaa bage: bevolking van de Baliem — population of the Balim region — penduduk daérah Baliem
kakade: 1. laag (b.v. wolkenlaag), blad (van boek), stapel, generatie — layer (e.g. layer of clouds), leaf (of book), pile, generation — lapis (ump. lapisan awan), halaman (dari buku), timbunan, generasi
ibo kakade = ibo kabu: generatie van

- volwassenen — generation of adults — angkatan kaum déwasa
- inii kakade:** onze generatie — our generation — generasi kita
- joka kakade = joka kabu:** generatie van kinderen — generation of children — angkatan anak-anak
- me kakade:** generatie van mensen — generation of man — generasi manusia
- muumaane kakade:** generatie van grootouders — generation of grandparents — generasi nénék
- aijaane kakade:** generatie van overgrootouders — generation of great-grandparents — generasi mojang
2. hulptelwoord b.v. gebruikt voor sneden brood, rijen — classifier e.g. used for slices of bread, rows — katabantu bilangan jang dipakai untuk: irisan (roti), barisan
- goti kakade wii:** vier sneden brood — four slices of bread — empat iris roti
- me kakade-kakade:** generaties, mensen in rijen — generations, people in rows — generasi, dérétan manusia
- kakado:** honingraat — honey-comb — sarang madu
- kakaimo (P) = tekei (P):** ceintuur van rotan die Panijai-vrouwen dragen — belt of rattan worn by Panijai-women — ikat pinggang dari rotan dipakai para wanita di Panijai
- kakate:** hoed van rotan/e b a/stro — hat of rattan/e b a/straw — topi terbuat dari rotan/e b a/djerami
- kakope:** 1. wier in sloot of meer, gras dat in het water groeit — weed in ditch or lake, grass growing in water — lumut diselokan/danau, rumput jang tumbuh dalam air
2. afdak van steen/hout etc., schuilplaats — shed of stone/wood etc., shelter — émpér terbuat dari batu/kaju dsb., tempat berlindung
- pija kakopepa niiewanei:** laten we onder dat houten afdak schuilen — let us take shelter under this shed — mari kita berlindung dalam gubuk itu
- kame:** 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
2. = **udikenija:** krab — crab — kepiting
- kamo:** boomsoort, waar men prauwen van maakt — kind of tree used for making praus — sedjenis pohon untuk membuat perahu
- kamonaaga = ajawoda = jamenai (P):** buideldiersoort, welke alleen mannen mogen eten — mersupial the flesh of which may only be eaten by men — sedjenis binatang berpundi-pundi jang hanya boléh dimakan kaum pria
- kamu:** geledingen (van suikerriet, bamboe etc.) — joints (of cane, bamboo etc.) — buku tebu, bambu dsb.
- kamu jago me:** bezweerder, medicijnman — magician, medicine-man — tukang sihir, dukun
- kamu tai:** witte magie plegen — to practise white magic — melakukan guna-guna baik
- kamu tai bage = kamu tija me:** bezweerder, medicijnman — magician, medicine-man — tukang sihir, dukun
- kamu anii:** bij de k a m u aanwezig zijn — be present at k a m u ritual — hadir pada k a m u
- matoka kamu:** ruggegraat — spine — tulang punggung
- owaa geegee kamu:** huiszegen ter afwering van boze geesten — ceremony to protect house against evil spirits — memberkati rumah untuk menolak roh dja-hat
- kuugai kamukamu (in tetaa) = matoka-kamu:** ruggewerfknobbels van k u u g a i — k u u g a i knobs on the spine — bonggol tulang-punggung dari k u u g a i
- Kamu:** Kamuvlakte — Kamu-plain — dataran Kamu
- kamuga:** kreeftensoort van middelbare grootte — kind of lobster of medium size — sedjenis kepiting jang sedang besarnja
- kamugu:** kraal (woord is van het japans afkomstig) — bead (word of Japanese origin) — manik-manik (berasal dari bhs. Djepang)
- kanakana = kaga gai-a:** niet kunnen — not be able — tidak dapat
- kanakana tai:** geen oplossing weten — to know no solution — tak tahu pemertjahannja
- kanakune tai = kenapune tai (P) = puneeno tai = kanapune tai:** verdrinken, zich verslikken, stikken (tengevolge van rook), naar lucht snakken, het benauwd hebben — to be drowning, to choke oneself, to be suffocated (by smoke), to gasp for breath, to be oppressed — tenggelam, tertelan, mati lemas terengap-engap, sesak-napas
- kani:** geven aan jou — to give to you —

memberikan kepadamu. Zie/see/lihat: menii

kapa: achterzetsel van plaats: dichtbij — postpositive of place: near — kata belakng tnt. tempat: dekat

owaa kapa: dichtbij huis — near home — dekat rumah

kapa kai = kapauto kai: dichtbij zijn — to be near — ada didekat

kapa kabo: al dicht bij — already near — sudah dekat

kapagu:

jabai kapagu: bewolkt — clouded — berawan

kapogeija kapagu: veel boeken bij elkaar — many books together — buku bertumpuk-tumpuk

maki kapagu: heuvelachtig — hilly — berbukit

kapau = onee kapau: oever — (river) bank — tepi

kapauto: aan de oever — on the bank (of the river) — ditepi

kapauda: aan de oever — at the bank — ditepi

Kapauku = Ekagi: oorspronkelijke benaming voor de mensen van het Wisselmeren gebied, gegeven door de Mimikanen — original name of the people of the Wissel Lake region given by the people of the Mimica — nama asli penduduk Wilayah Djajawidjaja jang diberikan oléh penduduk daérah Mimika

kapauto: 1. aan de oever — at the bank — ditepi

2. vlak bij — close by — dekat

kapekape tai = kapugu tai: klapperen met de vleugels, vliegen — to flutter wings, to fly — mengibaskan sajab-sajap, terbang

kapo: 1. hulptelwoord voor platte, dunne voorwerpen b.v. papier, planken — classifier for flat, thin objects e.g. sheets of paper, shelves — katabantu bilangan untuk barang jang rata dan tipis, ump. kertas, papan

2. bladzijde, blad, plat, 'n laag, reep, rij — page, leaf, flat, layer, strip, row — halaman (buku), daun, rata, lapis, djalur, baris

eta kapo/tabagaa jokoujo tai: tong plat uitsteken — to stick out tongue flat — mendjulurkan lidah

gane kapo make tai: hand plat houden — to hold hand flat — mengembangkan tangan

3. wilde bananesoort in de ogé — kind of wild banana in the ogé — sedjenis pisang-hutan di-ogé

kapogai-i: 1. = awii kai: helder worden (van weer) — to clear up (of weather) — hari mendjadi terang

2. = patai tai (P) = pauwai-a (P): uitgraven van bataten — to dig up yams — menggali ubi

gijagija kapogai: kleurrijk opkomen van de zon — colourful sunrise — terbitnja matahari dengan warna jang indah

kapogeije: boek, papier, brief, krant — book, paper, letter, newspaper — buku, kertas, surat, surat-kabar

ii-kapogeije: schuurpapier — sand-paper — kertas-gosok

kapogeije kakade: blad van 'n boek — leaf of a book — halaman sebuah buku

kapudu: krijt (van Indonesisch: kapur) — (white) chalk (from Indonesian: kapur) — kapur-tulis (dari kapur)

kapugu tai = kapekape tai: fladderen/klapperen met de vleugels, doen opflikkeren (van het vuur door hout te verleggen (= wii tai)) — to flap/flutter of the wings, to cause fire to flare up (by shifting wood) — mengepak-ngepak, mengibaskan sajab, meluap (tentang api karena dipindahkannja kaju-api)

kapukapu tai: klapwieken, fladderen — to flap wings, to flutter — mengibaskan sajab, mengepak-ngepak

begakapu tai: rollen, rondwentelen — to roll, to revolve — bergulung, bergolék

pija begakapu teete: de boom rolt van de berg — the tree rolls from the mountain — pohon itu djatuh bergulung dari gunung

kataana = mawai: hakmes, zwaard — chopper, sword — parang, pedang

kata: gans — goose — angsa

kataawa tai: doorbreken, omvallen (van bomen) — to break, to fall down (of trees) — mematahkan, tumbang (pohon)

kijai kataawa tai = kijai kataa tai = kijai kataataa tai: schateren van het lachen — to roar with laughter — ter-tawa gelak-gelak

katagai-i = puumai-i: aaneen rijgen — to string, to thread together — mendjeludjur

eba (dudupugu ka) katagai: een regenkap (met d u d u p u g u) aaneen rijgen — to sew raincape together (with d u d u p u g u) — mendjeludjur eba (dengan

- d u d u p u g u**)
gane katagai: handen tegen elkaar houden, handen ophouden — to hold hands pressed together, to hold hands up — menutup kedua belah tangan, mengangkat tangan
aki gane epi katage tai: je handen goed ophouden — to keep your hands raised — angkat tanganmu baik-baik
me kopa/mapega katagai: beide partijen maken zich gereed voor de strijd — both parties prepare for the struggle — kedua belah pihak bersiap-siap untuk perang. Zie/see/lihat: **k e w i i**
katage: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
katai-mutai tai: in de kleermakerszit zitten (met opgetrokken en gekruiste benen) — to sit as a tailor (with legs drawn up and crossed) — duduk bersila
kati tai: knipogen, oog half dicht knippen — to wink, to pinch eye half shut — mengerling, meredupkan mata
peka katikati tija me = peka katikati tita me: iemand die altijd met de ogen knippert — someone who is always blinking — seseorang jang selalu mengedipkan matanja
okai peka kati tidoke teete: hij houdt zijn ogen half dicht geknepen — he keeps his eyes half shut — ia meredupkan matanja
katige:
itaija katige tai: voorbijgaan, passeren — to go by, to pass — meléwati
katii: zeggen tot jou — to tell you — berkata kepadamu. Zie/see/lihat: **e t i i**
kato (P): een — one — sebuah, satu
kato ma gaati: elf — eleven — sebelas
mana kato-kato = mana ena ena: de taal is anders/niet hetzelfde — the language is different/not the same — bahasa itu lain/tidak sama
amo(wo) kato-kato tai/kai: langs iets heen gaan, passeren — to go by, to pass — melalui sesuatu, meléwati
katowe: rand van 'n bed met planten — edge of bed of plants — pinggiran suatu persembaian
kau = gimo = bona: top (van boom/plant) — top (of tree/plant) — udjung (pohon/tanaman)
dee kau: top van eetbare klimplant (dee) — top of edible creeper (dee) — udjung tanaman jang merambat dan dapat dimakan (dee)
kau jato: aan de bovenkant/boveneinde — at the top/upper end — disebelah atas/bagian atas
kauto = imaato: boveineind — upper end, top — udjung, puntjak
nota kau: top van bataat-plant — top of yam-plant — udjung pohon ubi
pija kau: top van een boom — top of a tree — udjung pohon
kauka: aanspreektitel voor de (half-) zuster van moeder en voor andere bekende vrouwen — term of address for (half-) sister of mother and other women with whom the speaker is acquainted — panggilan pada saudara perempuan ibu dan kenalan wanita lainnja
kaukaumau: oudste (half-)zuster van moeder — eldest (half-)sister of mother — saudara (tiri) perempuan ibu jang paling tua
kaukau: teken van leven geven, nog bewegen/leven — to give sign of life, to move, be still alive — memberi tanda-hidup, masih bergerak/hidup
ekina bokago wado kijake, migo to kaukau: het varken is al tot boven toe dood, alleen de kop leeft nog — the pig is dead up to the head, there is only life in the head — babi itu mati sampai bagian atas, hanja kepalanja jang masih hidup
kawaane: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
kawakiwe (M): mais — maize — djagung
kawe no: wat? — what? — apa?
kawe no eneeg?: wat zeg je me? — what are you telling me? — apa katamu?
káwei: gaat op zij — move aside (plur.) — minggirilah (djamak). Zie/see/lihat: **k á**
kawi: vragend vnw.: wie, welke? — interrog. pron.: who, which? — kataganti pe-nanja: siapa, jang mana?
kawi ki (mnl. enkv.) = kawo ko (vrl. enkelv. en mrv.) = kawe kei (mnl. mrv.): wie, welke — **kawi ki (masc. sing.) = kawo ko (fem. sing. and plur.) = kawe kei (masc. plur.):** who, which — **kawi ki:** untuk djantan tunggal, **kawo ko:** untuk betina tunggal dan djamak, **kawe kei:** untuk djantan djamak: siapa, jang mana?
kawo jagamoudo?: welke vrouwen? — which women? — orang² perempuan jang mana?
kawo kadou no namuwaki: wat is dat? laat me het eens zien — what is that?

- let me see — apa itu? tjoba saja lihat sebentar
- kawoja** = **kaaja**: waar? — where? — dimana
- kawiida kiija** = **kawouda kouja**: waar? — where? — dimana?
- kawii** = **kadou**: laat me zien — let me see — biarlah saja lihat
- kawo**: waar? — where? — dimana? Zie/see/lihat: k a w i
- ke**: element bij aanwijzend vnw. vrl. en mnl. mrv.: — particle used with demonstr. pron. fem. and masc. plur.: — sepatah kata disusun dibelakang kataganti penundjuk baik untuk betina baik untuk djantan djamak: k e i k e, n a k e, k e d e k e
- joka idima kaaja uweegai kede ke**: waar zijn al die kinderen toch heen? — where- ever have all these children gone? — kemana gerangan anak² itu?
- ké**: stam van k e i — stem of k e i — kata- dasar k e i
- kebaawe**: zie/see/lihat: k e b o
- kebagi tai**: 1. steeds weer aanwezig zijn (b.v. onkruid) — to be always present (e.g. weeds) — selalu ada (ump. rumputan)
2. steeds weer over zijn (b.v. bataten bij het verdelen) — always have a surplus (e.g. of yams at distribution of portions) — selalu bersisa (ump. waktu membagi ubi)
- kebai-a**: openen, open maken (b.v. van fles), afbreken (b.v. van huis), voort- brengen (van kinderen) — to open (e.g. of bottle), to pull down (e.g. house), to give birth to (of children) — membuka (ump. botol), merombak (ump. rumah), melahirkan (anak²)
- okai kodaa keba tita**: (die plant) is uit zich zelf opgekomen — (that plant) came up by itself — (tumbuhan itu) tumbuh dengan sendirinja
- okaija kebamakita meido**: nageslacht — progeny — keturunan
- kebakeba** = **idakugi** = **gimowigi**: bataat- soort — kind of yam — sedjenis ubi
- kebego**: gat door insecten in bataten ge- vreten, gat in tand of kies — hole eaten in yams by insects, hole in tooth — lu- bang pada ubi disebabkan oléh serangga, lubang pada gigi atau geraham
- kebo**: hoogte, heuveltop, bergtop — height, top of hill, of mountain — tempat tinggi, puntjak bukit, puntjak gunung
- kebaawe**: hoge plaats met mooi uitzicht — high place with fine view — tempat tinggi dengan pemandangan alam jang bagus
- kebaaweiga** = **kebougaiga**: over de heu- velrug — over the top of the hill — di- balik bukit
- kebouda**: op de hoogte — on the hill — dibukit itu
- uwo/onee kebo**: rivieroever — riverbank — tepi sungai
- kebo tai**: volproppen van (slokdarm) — to stuff (stomach with food) — bertim- bun dalam tembolok
- kebogai-i** = **kepagai-a**: fijn maken, klein maken (b.v. van brandhout) — to crush, to grind, to cut in small pieces (e.g. fire-wood) — membikin ketjil (ump. kaju bakar)
- kebone**: draagband, handvat, oor (van pan/kopje) — strap, handle, ear (of pan/ cup) — seléndang (untuk menggéndong), gagang, kuping (pantji/tjangkir)
- agija kebone**: handvat + bovenrand van het draagnet — handle + outer edge of carrying net — gagang + pinggiran agija
- kebone pugi**: bepaald soort rand van draagnet — special type of edging of carrying net — djenis tertentu dari ping- giran sebuah agija
- kebou**: schuilplaats, hinderlaag — hiding- place, ambush — tempat sembunji, pe- ngadangan
- kebou motimakai**: schuilplaats zoeken waarin iemand verborgen zit — to seek place where someone is hiding — men- tjari tempat sembunji seseorang
- kebouda**: zie/see/lihat: k e b o
- kebougaiga**: over de heuvelrug — over the ridge of hills — dibalik bukit
- kedaa**: 1. tijdelijk, voorlopig — tempo- rary, provisional — untuk sementara
- kedaa owaa**: voorlopig huis — temporary dwelling — rumah sementara
- kedaa uwii**: even heen- en teruggaan (niet blijven) — to go and to come back (not remain) — pergi bolak-balik (tidak menetap)
- kedaa to tidokii**: doorgaan, overnach- tingsplaats overslaan — to go on, not to stop at place for resting overnight — meneruskan perdjalanana, tidak berma- lam ditempat penginapan
2. dominantieve nmvl. mrv. van k i — do- minat. case plur. of k i — kataganti ke-

punjaan djamak dari ki
okei kedaa kei tidaa ko beu: zij hebben het niet gedaan — they have not done it — meréka tidak berbuat itu
agoo ma tani ma ijapuudo ma okei kedaa ewaida kai ko beu: maan, zon en sterren zijn niet vanzelf gekomen — moon, sun and stars have not come by themselves — bulan, matahari dan bintang² tidak terdjadi dengan sendirinja
kedatoko: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
kede = kede ke = kei kede: 1. element bij aanw. en persoonlijk vnw. mnl. mrv. — particle used with demonstr. and pers. pronoun masc. plur. — sepatah kata disusun dibelakang kataganti penundjuk dan kataganti orang baik djantan/betina
okei kede: zij — they — meréka
 2. voorouder die volgt op de pigok a a n e /bet-bet-overgrootvader — ancestor coming after the pigok a a n e /great-great-grandfather — nénék sesudah pigok a a n e /mojang
 3. **pija kede:** oude boomstronk in een rivier — old tree trunk in river — sebatang kaju tua disungai
 4. = **toopu:** hardleers — dull, dense, thick-skulled — berotak-tumpul
joka kede ki: 't joch is hardleers — the lad is dull — anak itu tumpul otaknja
kedee tai: dichtknijpen, dichtsnoeren (b.v. net dat de hals snoert, de hand dichtknijpen) — to pinch, to squeeze (e.g. net pinching the neck, to squeeze hand) — mengatupkan (tangan), mendjirat (ump. djala jang dikalungkan pada léhér)
maagijo ka kedee to teige: waarom doe je toch zo rot — why are you so disagreeable — mengapa kau berbuat djahat
kedee kai: niet goedgeefs/milddadig zijn — not openhanded/generous — tidak murah-tangan/murah-hati
kedeetija: maag, maagwand — stomach, wall of the stomach — lambung, dinding perut-besar
kedegi:
kedegi nó tai = kepogi nó tai: knabbelen aan, overall wat van afhappen, telkens wat afeten — to nibble at, to take small bites at — menggerumit, menggigiti
kedei: muis — mouse — tikus
kedeja (P) = kodoja: voegwoord: maar — conjunction: but — kata perangkai: tetapi

kedeta (P) tai = kedita tai: waterig worden (van bataten) — to become watery (of yams) — mendjadi tjair (ubi)
kedei: nagel, klauw — nail, claw — kuku, tjakar
kedí dikinai-i = kedí dikine tai: met de nagels knijpen — to pinch with nails — mentjubit dengan kuku
kedipigo tai: krabben (b.v. van poes) — to scratch (e.g. of cat) — mentjakar (ump. kutjing)
kedí: hik — hiccough — sedu
kedí tai: hikken — to hiccough — berse-du
kedí wedii = kedí wedikumii: stervende zijn, het benauwd hebben (van stervenden) — to be dying, to have difficulty in breathing (of dying persons) — merasa sesak dada (orang jang akan meninggal)
kedimo: donker-blauwe kraal — dark-blue bead — manik-manik berwarna biru-tua
kedita tai = kedeta tai (P): waterig worden (van bataten), slijmerig (ook van keladi) — to become watery (of yams), slimy (also of edible roots) — mendjadi tjair (ubi), berlendir (djuga tentang keladi)
kéé = kokéé: uitroep waarmee mannen elkaar roepen — call used by men to each other — panggilan antara kaum laki²
kéé! kéé!: zeg, joch! — I say, lad! — hai!
kéé ma: wanneer men meerdere personen toeroept — when calling several persons — panggilan terhadap beberapa orang
kéé maija: wanneer men twee personen toeroept — when calling two persons — panggilan terhadap dua orang
kéé, moti: zeg kerel, pak aan! — come on, get a move on! — hai bung, peganglah! Zie ook/see also/lihat djuga: k ó ó (voor vrouwen gebruikt/ used for women/ untuk kaum wanita)
keedo-peedo: mooi! — fine! — bagus!
keege: w o d a-soort met lange staart — kind of w o d a with long tail — sedjenis w o d a dengan ékor pandjang
keege-égó: halsband van de tandjes van de keege — collar of teeth of keege — kalung dari gigi keege
keego uwo = deego uwo: stroomversneling, kraanwater — rapids, tap-water — pertjepatan arus, air-keran
keego tai: straaltje water geven (b.v. kraan) — to give jet of water (e.g. tap) — pantjaran air (ump. dari keran air)

keēju = **keeke**: eetbare boktor-soort — edible kind of capricorn-beetle — sedjenis kumbang jang dapat dimakan

keeke = **keēju**: eetbare boktor-soort — edible kind of capricorn-beetle — sedjenis kumbang jang dapat dimakan

keenai-i = **waamai-i**: afwijken door de wind (b.v. van prauw of pijl) — to swerve due to wind (e.g. of prau or arrow) — menjimpang karena angin (ump. perahu atau anak-panah)

keepa (ki + epa):

keepa amo ka: die daarnaast, de volgende — the one beside, the next — jang disebelah sana, jang berikut

keepa mijo ka: daaronder, wat daarop volgt — under it, what follows — dibawah itu, jang berikut itu

keepa wado ka: daarboven, die daarboven volgt, die daarop volgt — over it, who goes up next — diatas itu, jang berikut diatas

keetigo (P) = **keitigo (P)**: dit zo zijnde, in dit geval — this being so, in this case — karena demikian, dalam hal ini. Zie/see/lihat: **keijo ka**

kegaa: zwarte paradijsvogelsoort — black kind of bird of paradise — sedjenis tjenderawasih berwarna hitam

kegaawe tai: zie/see/lihat: **kegai**

kegai-a = **patai tai**: rooien (van bataten en koolgewassen) — to dig (of yams and cabbages) — menggali (ubi dan kol)

kegaawe tai: uit de grond halen en in het net doen — to dig up and put in the net — menggali dan menaruh dalam agija

kegamenii: bataten uit de grond halen en aan iemand geven — to dig up yams and give them to someone — menggali ubi dan memberikannya pada seseorang

keganaimai: rooi (bataten) voor me — dig (yams) for me — galilah (ubi) untuk saja

kegawage tai: 1. bataten uit de grond halen en de stengels weer opnieuw planten — to dig up yams and plant stalks again — menggali ubi dan kemudian menanam kembali tangkai²-nja

2. kolken van water — to eddy, to swirl — bergolak, pergolakan air

kegawageida: draaikolk — eddy, whirlpool — pusaran air

waka jaekegajawii = **waka jaetogijawii**: 'n meisje aan iemand toezeggen als vrouw (beloven te geven) — to promise

a girl as wife to someone — mendjandjikan seorang gadis pada seseorang sebagai isteri

Okai Kaparnaum make kou kodo nijae kagajaweemegi Kiija: (Wij eten het Lichaam en Bloed van Christus,) want: Hij heeft in Kapharnaum beloofd ons dit te zullen geven — (we eat the flesh and blood of Christ,) for He promised us at Capharnaum that he would give us it — (Kita makan Tubuh dan Darah Jesus Kristus) karena hal itu telah didjandjikkannya pada kita di Kaparnaum

kegame (P) = **kagame**: bladgroente-soort — kind of vegetable — sedjenis daun sajuran

kegamenii: zie/see/lihat: **kegai-a**

kegawage tai: zie/see/lihat: **kegai-a**

kegawageida: zie/see/lihat: **kegai-a**

kege: 1. mnl. geslachtsdeel van dieren — genitals of male animals — alat kelamin héwan

2. onkruidsoort — kind of weed — sedjenis rumputan

kege tai: van verre zichtbaar zijn — visible from afar — kelihatan dari djauh

Dejai mogo to kege tita: Dejai is alles steen wat er te zien valt — Dejai is all stone as far as can be seen — hanja batu jang terdapat di Dejai

aki kege taipage no, tou: je zult het wel ondervinden, wacht maar (ik zal je wel krijgen) — you'll catch it, you wait (I'll make you pay for it) — engkau akan merasakannya, tunggulah

kegei-kegei tai: 'n onderzoek instellen om de schuldige te vinden — to hold an enquiry to discover the culprit — mengadakan pemeriksaan untuk mengetahui siapa jang salah

mana wo kegei-kegei tai: 'n verder onderzoek instellen — to hold a further enquiry — mengadakan pemeriksaan landjutan

kegemai-i:

egó kegemai-i = **egó kegemege tai**: zichtbaar worden van de tanden, grijnzen — to become visible (of teeth), to grin, to sneer — giginja kelihatan, menjerengai

egó kegemita me: iemand bij wie de tanden zichtbaar zijn (b.v. omdat hij een hazelip heeft) — one with teeth visible (e.g. on account of hare-lip) — orang jang giginja kelihatan (ump. karena bibirnja sumbing)

kegemege = **kijai kegemege tai**: erg vro-

lijk zijn, veel lol hebben — to be very cheerful, to be having a lot of fun — sangat bersenang hati

kegepa: hart — heart — djantung

kegepa animakai-i: geduldig/kalm afwachten — to wait patiently/calmly — menanti dengan sabar

kegepa beu kai: niet meer boos zijn — to be no longer angry — tidak marah lagi

kegepa bida: hardvochtig, niet gul — harsh, not generous — tebal hati, berat-tangan

kegepa ibo: boos, vertoornd — to be angry — marah

aki kegepa bida kei taipage: laat me maar eens zien dat je er wel toe in staat bent (bij kaarten) — just show me that you can really do it (at cards) — buktikanlah bahwa kau sanggup melakukan-nja (dalam permainan kartu)

aki kegepa bida ka aneena natimakeege/naawege: jij bent zo slim dat je mij er mee hebt opgescheept (bij kaarten) — you are so clever that you have saddled me with it (at cards) — kau mémang pandai sampai bisa menaklukkan aku (dalam permainan kartu)

kegepa digimai-i: boos zijn, zich bezoe-delen — to be angry, to defile oneself — marah, mentjemarkan diri

kegepa tipinai-i: beheerst afwachten — to wait with self-control — menanti dengan sabar

kego: plant die op een varen lijkt — plant similar to fern — tumbuhan menyerupai tumbuhan-paku

kego ekepai-a = kego ekupai-a (P) = kego togii = kego tai: 1. zwarte kunst beoefenen — to perform black magic — melakukan guna²

2. **uwo kego tai:** versnellen van stroom (rivier) — to go more swiftly (of current) — pertjepatan arus

kego-kego tai: kapot zijn, een stuk van iets afnemen — to be broken, to take part away — rusak, mengambil sedikit dari sesuatu

kego-koma: kapotte prauw — damaged prau — perahu jang rusak

kei: 1. = **kei (ke):** aanwijzend vrnw. mnl. mrv. (neutrale en inerte vorm) — demon-str. pron. masc. plur. (neutral and inert form) — kataganti penunjuk djantan djamak

jame kei ke kaaja?: waar zijn die man-

nen nu? — where can those men be now? — dimana gerangan orang (laki²) itu?

2. **udi kei:** kreeften vangen met het net — to catch lobsters with net — menangkap kepiting dengan djala

jagamoudo udi to kéké teigai: de vrouwen zijn steeds maar aan het kreeften vangen (kéké komt van kei, waarvan de stam kéké) — the women are still catching lobsters (kéké is derived from kei the stem of which is kéké) — para wanita itu menangkap kepiting dengan tak berhenti (kéké berasal dari kei. Pokok katakerdja kei adalah: kéké)

3. **kei tai:** doen, maken, werken — to do, to make, to work — berbuat, membuat, bekerdja

kei tai agijo: werk — work — pekerdjaan

kei teenii: gebeuren — to happen — terdjadi

kei tigo tai: steeds weer doen — to be always doing a thing — selalu berbuat

kei tija peitija: gewoonte — custom, habit — kebiasaan

keitimakai: maken, doen — to make, to do — membuat, berbuat

kei jaté-tai me: zijn arbeider — his labourer — buruhnja

kéi (P) = keiwaga: uil — owl — burung hantu

keija: vogelsoort — kind of bird — se-djenis burung

keijo = keitigo: zie/see/lihat: -i jo 2

keijo ka = keijo ko: juist!, precies!, voorzeker, dit zo zijnde (als bevestiging van wat iemand zegt) — right, exactly, certainly, this being so (as confirmation of what has been said) — betul, tepat, tentu, dengan demikian (pengakuan tentang apa jang dikatakan orang)

keijo ko uwe ti: dit zo zijnde zou ik maar gaan — in that case you had better go now — dengan demikian lebih baik engkau berangkat

keijogo ko (P) naauwi: daar dit zo is ga maar met me mee — in that case, come with me — dengan demikian lebih baik engkau turut dengan saja

keetigo ko (P) = keitigo ko (P): dit zo zijnde — this being so — dengan demikian

keipo: naald — needle — djarum

keitigo (P) = keetigo (P): dit zo zijnde, in dit geval — this being so, in that case — dengan demikian, dalam hal ini.

Zie/see/lihat: i jo 2

keitimakai-i: maken, doen — to make, to do — membuat, berbuat

keiwaga = k  i (P): uil — owl — burung hantu

kejage: stellage, verhoging van hout — scaffolding, wooden platform — panggung, panggung dari kaju

kejage dei: stellinkje optrekken — to erect a scaffolding — membuat panggung ketjil

umii kejage: veldbed, brits, bed — field-bed, plank-bed, bed — tempat-tidur

woda kejage: stellinkje waar men ratten oplegt (bij bepaalde gebeurtenissen, b.v. als een vrouw bevallen is) — platform on which rats are placed (on certain occasions e.g. at confinement of woman) — panggung ketjil untuk menaruh tikus (diwaktu peristiwa tertentu ump. bila seorang wanita bersalin)

kejai-a: aan elkaar groeien — to grow together — tumbuh d  mp  t

gane kejata: vergroeide hand — deformed hand — tangan terpadu

kejakeja: vleugels van vleermuis — wings of bat — sajab tjodot

keko tai: 1. hangen van kleren — to hang (of clothes) — bergantung (pakaian)

2. aan een stokje rijgen van vlees — to skewer meat — menusukkan daging pada kaju ketjil

kekogaje: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

kemaamu = kemutija: goede geest — benevolent spirit — roh jang baik

kemo: 1. hulptelwoord voor vormeloze brokken (b.v. aarde, keladi, nat zout): brok, klont, kluit — classifier for shapeless lumps (e.g. earth, edible roots, wet salt): piece, lump, clod — katabantu bilangan untuk benda² tanpa bentuk (ump. tanah, keladi, garam jang basah): penggal, kepal, gumpal

diga kemo: klont zout — lump of salt — garam sekepal

maki kemo: kluit aarde — clod of earth — segumpal tanah

roti kemo: brok brood — piece of bread — sepenggal roti

2. = **ponogu**: rond — round — bulat

kemoona/agoona umii: een maand lang — for a month — sebulan lamanja

agoo kemo wido: 3 maanden lang — for three months — 3 bulan lamanja

kemokemo tai: kneden — to knead —

meremas

3. opstaande planken (van a mo, b o mo, ipuu of digi hout) die in de grond geplaatst worden en waaraan de zijplanken gemaakt worden — vertical posts (of a mo, b o mo, ipuu or digi wood) placed in the ground to which the outs are fixed — papan tegak (dari kaju a mo, b o mo, ipuu atau digi) jang ditempatkan ditahan dan tempat men  mp  lkan papan² disampingnja

kemogo: stuk hout dat bijna uitgedoofd is — (burning) piece of wood all but extinguished — sebatang kaju jang ham-pir padam

kemoma = owaa kemoma: palen waar het huis op steunt, steunpilaren van 'n huis — posts on which the house rests, pillars of the house — tiang² untuk menegakkan sebuah rumah, tiang²-rumah, saka

kemoo: houtskool — charcoal — arang

kemutija = kemaamu: goede geest — benevolent spirit — roh jang baik

kenapune tai (P) = kanapune tai: stikken (van hitte of rook) — to be choked (by heat or smoke) — merasa sesak dada (karena panas atau asap)

keneka bage: (stief-)zusters en (stief-)broers — (step-)sisters and (step-)brothers — saudara² (tiri) perempuan dan laki²

jagamo keneka bage: (stief-)zusters — (step-)sisters — saudara² (tiri) perempuan

jame keneka bage: (stief-)broers — (step-)brothers — saudara² (tiri) laki²

Note: mrv.: — plur.: — bentuk djamak: kenekaane

keneka bage wordt ook gebruikt voor: one me en iijoka: neef/nicht — keneka bage is also used for: one me and iijoka: cousin — keneka bage djuga dipakai untuk: one me dan iijoka: saudara sepupu

keno (M) = tani: zon — sun — matahari

keno ogeena: de zon gaat onder — the sun sets — matahari sedang terbenam

kepai-a (P) = gaamai-i: splijten (van hout en stenen) — to split (wood and stones) — membelah (tentang kaju dan batu)

hoopi kepai (P) = dimi epepi tai: verstand goed gebruiken — to act intelligently — berpikir dengan baik

dimi enakidi to kepai: het eens worden — to agree — setuju

- kepaki tai (P)** = ewaawaa tai: voor de dag halen/komen met iets om te verdelen (als er wat te kort is bij de verdeling) — to produce something to divide it (if there is a shortage at division) — mengeluarkan sesuatu, membawa sesuatu untuk dibagi (kalau ada suatu kekurangan dalam pembagian)
- kepi:** wesp, steekvlieg — wasp, stable fly — tabuhan, pikat
- kepijai:** boomsoort, waarvan men de bast gebruikt om bebi te maken — kind of tree used for making bebi — sedjenis pohon jang kulit-luarnja dipakai untuk membuat bebi
- kepo:** krijt, kalkaarde, kalksteen — calcareous earth, lime-stone — kapur, tanah-kapur, batu-kapur
- buna kepo:** zwarte kalksteen — black lime-stone — batu-kapur berwarna hitam
- kepó:** prachtig, mooi — splendid, fine — bagus, indah
- kepó kodo ko:** dat is prachtig — that is splendid — itu indah
- okaija topi ki na kepó kidi:** hij heeft een prachtig hoedje — he has a splendid hat — topinja bagus
- igi kepó: kidi:** erg lekker — very nice — sangat énak
- kepegai-i** = owai-a: fijn maken — to crush, to grind — meremukkan
- kedegi nó kepogi nó tai:** afknabbelen, overal wat afhappen, telkens een beetje afeten — to nibble at, to peck at everything, to keep taking small bites — mengutil, menggigiti
- diga ma sjokola ma kukis ma kepogi nó teiga:** zout, chocolade en koekjes eet men met brokjes — salt, chocolate and small cakes are eaten with small bites — garam, tjaklat dan kué-kué jang dimakan sedikit demi sedikit
- kepogena:** houtsplinter — wood-splinter — suban kaju
- kepu tai (P)** = kopu tai: nat worden — to become wet — mendjadi basah
- kepuge:** steekvlieg-soort — kind of fly — sedjenis lalat
- kepugu tai (P)** = kopu tai (P) = kopugu tai = kopu tai: nat worden (door regen) — to become wet (with rain) — mendjadi basah (karena hudjan)
- kepujai kai:** nat worden — to become wet — mendjadi basah
- ketago** = momogi: 1. uiteinde (van huis, tafel etc.) — end (of house, table etc.) — udjung (rumah, médja dsb.)
- inii owaa ketagouga eda wageete:** wij maken een hek rond het huis — we are making a fence round the house — kami sedang membuat pagar keliling rumah
2. uiteindelijk, ten lange laatste — finally, ultimately — pada achirnja
- ani mijo ketago uwipa:** uiteindelijk ben ik ook weggegaan — at last, I also left — pada achirnja saja berangkat
- ito make ko ketago wedaato ko nota te kaniita:** van nu af aan geef ik je geen bataten meer — from now on I won't give you any more yams — mulai sekarang saja tak akan memberi ubi padamu lagi
- wijaume make ketago uwiita:** ik ga overmorgen op zijn laatst weg — I am going the day after to-morrow at the latest — selambat-lambatnja, lusa saja akan berangkat
- ketagouto:** op het uiteinde van, op de rand van, op het puntje van — at the end of, at the edge of, at the point of — diudjung, dipinggir, diudjung sekali
- mijo ketago kii:** dat lage punt, dat punt beneden — that low-lying spot, that spot below — tempat jang rendah, tempat dibawah itu
- ketago me (P)** = bunu enaa me: edelmoedig mens — a generous man — seorang dermawan
- ketagouto:** op het uiteinde/randje/puntje van — at the end/on the verge/at the point of — pada pangkalnja/pinggirnja/putjuknja
- kapogeije ketagouto:** achter in het boek — at the end of the book — dibagian belakang buku itu
- kete:**
- gane kete make tai:** handen omlaag doen, met de pink of duim naar beneden — to lower hands with little finger or thumb pointing downwards — dengan tangan lurus kebawah, dengan kelingking atau ibu-djari kebawah
- ketepai:** krom zijn van benen, x-benen — bandy-legged — kaki béngkok, kaki péngkar
- okaija bado ketepidaa tita:** hij heeft kromme benen — he is bandy-legged — kakinja béngkok
- kewii** = puumai- = katagai-i: stikken (met naald) b.v. van regenkap — to stitch (with needle) e.g. of raincape — menisik (dengan djarum) ump. sebuah

e b a

kewita owaa: vrouwenafdeling van 'n huis, huis waar vrouwen en varkens slapen, slaaphuis bij varkensfeest — women's compartment in house, house where women and pigs sleep, sleeping-house at pig feast — bagian rumah untuk para wanita, bagian rumah tempat tidurnja para wanita dan babi, rumah dimana para tamu untuk pésta-babi bermalam

ki-: objectsprefix, 2de pers. mrv. — pronominal object-prefix 2nd pers. plur. — awalan pelengkap orang kedua djamak
ani kidoote: ik zie jullie — I see you — saja melihat kamu (sekalian)
anija aweeta kiideemakigouta/keedee-makigouta: ik zal jullie morgen overzetten — to-morrow I will ferry you across — bésok saja akan menjeberangkan kamu. Zie/see/lihat: a d i m a k a i - i

ki: 1. achterzetsel bij inerte en neutrale nmvl. van het mnl. enkv. — postpositive for inert and neutral cases of masc. sing. — kata belakang pada kasus jang lamban dan netral untuk laki² tunggal
ani ki: ik — I — saja

anija koteka kidi ki tuwaagi ki: mijn schaamkoker is kapot — my penis sheath is broken — k o t e k a saja putus
mei beu kidi ki: hij is toch niet gekomen — he has not come after all — namun ia tidak datang

2. achterzetsel met de betekenis van een soort pauze, als de komma — postpositive denoting a pause equivalent to that indicated by a comma — kata belakang dengan arti suatu tanda berhenti, djadi sedjenis "komma"

aweetaato ki (na ki): de volgende dag — the next day — keesokan harinja

okai ki katiine meega: dat kom ik je zegen — I have come to tell you this — saja datang untuk memberitahukannya kepadamu. Zie ook/see also/lihat djuga: k o

3. stam van werkwoord k a i — stem of the verb k a i — asal kata-kerdja k a i
awii ki: mocht het toch maar opklaren — may it clear up — saja harap agar tjuatja akan mendjadi terang

kibi:

jukijai kibi: zwaard van het borstbeen — xyphoid process (pointed extremity of breast-bone) — bagian runtjing pada tulang-dada

jukijai kibipa/kibeepa: bij het zwaard

van het borstbeen — on the xyphoid process — pada bagian runtjing tulang-dada

kibigi gai = kibigi tai: hunkeren naar, hevige verlangen naar, smachten — to ache for, to yearn after, to languish — rindu akan, sangat rindu akan

kidaa: 1. van het element ki: dominatieve nmvl. mnl. enkv.: deze, van deze — from the element ki: dominant. case masc. sing.: these, of these — dari kata-dasar ki: kataganti kepunjaan orang/héwan djantang tunggal: ini, dari ini
ani kidaa: ik heb het gedaan — I have done it — saja jang berbuat itu

2. als plaatsbepaling — as adjunct of place — sebagai keterangan tempat

okai kiida kidaa jaikita: hiér heeft hij het achtergelaten — he has left it here — disinilah barang itu ditinggalkannya

3. als tijdsbepaling — as adjunct of time — sebagai keterangan waktu

Petedo tika kidaa mei beu: Piet komt al lang niet meer — Peter has not come here for a long time — sudah lama si Petedo tidak datang lagi

Note: beu kidaa (van kai) tai: mislukken (b.v. van oogst) — to miscarry/fail (e.g. of crop) — tidak berhasil (ump. panén). Zie/see/lihat: suffix -d a a (par. 117)

kide (M) = akee (M) = akage: hulptelwoord voor planken e.d. — classifier for planks etc. — katabantu bilangan untuk papan dsb.

kidi: achterzetsel bij pers. voornaamwoorden in inerte nmvl. Samen met het element k o of k i geeft het een versterking aan — postpositive with pers. pronouns in inert cases. Together with the particle k o or k i it conveys emphasis — kata jang disusun dibelakang kataganti orang pada kasus jang lamban. Dengan k o atau k i kata kidi itu memberi tekanan

ani kidi: ik, ikzelf — I, I myself — saja, saja sendiri

ito ki toogi kidi ki: hij was er zo net nog — he was here just now — baru-baru ini ia masih ada

okai kidi ki: hij toch!, hij natuurlijk! — he, of course! — memang dia!, tentu dia!

kidija = kodoja: maar, ofschoon — but, though — tetapi, meskipun

makipa kidija, igapa: ofschoon het er neergelegd is, is het weg — though it

- was put there, it is gone — meskipun barang itu diletakkan disini, hilang djuga
- kidipogoo (M) = amotidee (M) = agoo pooge:** nieuwe maan, eerste kwartier — new moon, first phase of moon — bulan baru, bulan perbani awal
- kido:** rek boven het vuur om het hout te drogen — bar above fire on which wood is placed to dry out — para-para diatas api untuk mengeringkan kaju
- kidu:** wentelbeen dat men op de borst draagt, schroef van buitenboordmotor, propeller — bone worn on breast, propeller of outboard motor — sedjenis tulang jang dipakai didada, sekerup motor, baling-baling
- kiduupai:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- kigaa:** houtsoort — kind of wood — sedjenis kaju
- kige (P) = ikijo:** ziekte, ziek — disease, ill — penjakit, sakit
- kigi: 1. = wagi:** keer, maal — time — kali
- kigeena:** eenmaal — once — satu kali
- kigeena ma:** nog eens — once more — sekali lagi
- ito kigi (M):** nu, deze keer — now, this time — sekarang, kali ini
- 2. nota kigi:** kleine bataten — small yams — ubi ketjil
- kigi nai-o:** uitwroeten van batatenveld door de varkens om de kleintjes op te eten — digging up of yam-field by pigs seeking small yam — penggalian ubi oléh seékor babi untuk mentjari ubi² jang ketjil
- 3. kigi tai:** losspringen van strik zonder dat er iets in zit — springing of snare without anything being caught — terlepasnja djerat tanpa menangkap apa²
- kigi atii = kigikigi tai:** afschudden, uitschudden — to shake off, to shake out — mengibaskan
- kigibai-a = wigou:** kapot trekken/scheuren — to pull/tear to pieces — menarik sehingga rusak, mengojak
- ani kagaba kigibadoke teega:** mijn kleed/hemd/jurk is gescheurd — my clothing/dress/shirt is torn — pakaian/badju/kemédja saja robék
- kigii tai = kigikigi tai:** afschudden (b.v. as van de bataten), zaaien, uitkloppen — to shake off (e.g. ashes from yams), to throw/cast seed/broadcast, to beat — menggontjangkan (ump. abu dari ubi), menabur
- mege kigii jago me:** iemand die veel schelpen heeft, iemand die bukt in de schelpen — one who has many shells, one who is simply rolling in shells — seseorang jang punja banjak kulit kerang, seseorang jang “tenggelam” dalam kulit kerang
- pii (ijoo) kigii tai:** zaaien, zaad strooien — to sow, to scatter seed — menabur, menaburkan benih
- jimuu kigii tai:** stof uitkloppen — to beat out dust — menggontjangkan debu
- kigii:** jullie slaan — to beat you — memukul kamu sekalian. Zie/see/lihat: w a g i i
- kigikuwa tai = dadapapa tai:** plaats hebben van groot onheil of grote vernietiging, grote verwarring — occurrence of great calamity or great destruction, great confusion — terdjadinja suatu bentjana atau pembinasaan, huru-hara besar
- kigikuwa tijawii:** grote verwarring veroorzaken — to cause great confusion — menjebakkan huru-hara besar
- kigimai-i** afvallen (vruchten, dauwdruppels), uitvallen (tanden), uit iets vallen (b.v. zout uit het pakje) — to fall off (fruit), to fall out (teeth), to drop from (e.g. salt from packet), to fall (of dew-drops) — luruh (buah-buah), tanggal (gigi), tumpah (ump. garam dari bungkus), turun (embun)
- kigipagii tai:** helemaal aan flarden scheuren — to tear to rags — merobék-robék
- okaija kagaba idima kigipagii tita maki:** de kleren die hij aan heeft zijn helemaal aan flarden gescheurd — his clothes have been torn to tatters — pakaian jang dipakainja robék sama sekali
- kigipapa tai = akaaki tai = akakigipapa tai:** uiteengaan, uiteenspatten — to separate, to burst apart — bertjerai-berai, bertjantikan, meletus
- kigipapa tijawii:** verspreiden, verstrooien, uiteenjagen — to spread, to scatter, to disperse — menghambur, menebarkan, mengusir
- kigipati tai = kigi tai:** losspringen van rat-tenval — springing of rat-trap — terlepasnja sebuah perangkap tikus
- kigite:** suikerrietsoort — kind of sugarcane — sedjenis tebu
- kigito (P) = jadaa:** stekelvarken — porcupine — landak
- kigo tai:** regenen en waaien (vanuit de noord-hoek) — to rain and blow (from

the north) — hudjan dan angin jang ber-tiup (dari sebelah utara)

kigo ma kigo ma teete: het waait en re-gent maar steeds vanuit de noord-hoek — there is wind and rain all the time from the north — dari utara datang hudjan dan angin terus-menerus

kigo-uwa: gure, natte tijd — chilly, rainy period — musim hudjan

kigu: vet, dik — fat, thick — gemuk

ekina kigu: kort en dik varken — short, fat pig — babi jang péndék dan gemuk

kii: 1. aanwijzend vrmw. mnl. enkv. domi-natieve en inerte vorm: deze, die. Het komt voor met of zonder het element k o — demonstr. pron. masc. sing. domi-native and inert. form: this, that. It oc-curs with or without the particle k o — kataganti penundjuk untuk orang dan héwan djantan tunggal: ini, itu. Kata kii itu kadang² diikuti k o kadang² tidak

kii jame kii ko: dié man! — that man there! — orang laki² itu!

kiija: dominatieve naamval, mnl. enk. van het aanwijzend voornaamwoord: deze, van deze, die, van die. Ook plaatsbe-paling: hier — dominat. case, masc. sing. of demon. pron.: this, of this/that. Also adjunct of place: here — kasus domi-natip, untuk orang dan héwan djantan tunggal dari kataganti penundjuk: ini, dari ini, itu, dari itu. Djuga keterangan tempat: disini

kiija kei tipi: dié heeft het gedaan — that one has done it — dia jang ber-buat itu

kiida kiija: hier precies — on this very place — tepat disini

kiipa: aanwijzend voornaamwoord, enkv. locatieve nmv.: bij deze, bij die — de-monstrative pron., sing. locative case: near this, near that — kataganti penun-djuk tunggal lokatip: pada ini, pada itu

kiidani kabu: van dié leeftijd — of that age — dari umur itu, seumur itu

kiidani: zo, aldus — thus, in this way — demikianlah

kii jato to: tot hier toe maar — only this far — hanja sampai disini

2. prefix: agens inclusief dualis en mrv. — pronominal prefix agens inclusive dual and plur. — awalan: termasuk pokok kalimat (pelaku) rangkap dan djamak

ani roti kiijoote: ik bak brood voor ons

(jullie en mij) — I bake bread for us (you and me) — saja bakar roti untuk kita sekalian

kiiga: hier, hierlangs — here, along here — sini, léwat sini

kiija = kouja: 1. plaatsbepaling: hier, daar — adjunct of place: here, there — keterangan tempat: disini, disitu

2. zie/see/lihat: kii

kiijaa: prefix 2de pers. dualis, agens in-clusief — pronominal prefix 2nd pers. dual, agens inclus. — awalan untuk orang ke-2 rangkap termasuk pokok kalimat

koma kiijaadoune: ik zal een prauw voor jullie twee (en mijzelf) gaan zoeken — I will look for a prau for you two (and myself) — saja akan tjari sebuah perahu untukmu berdua (dan untukku)

kiijo ka: redegevend voegwoord mnl. — causal adjunct masc. — kata perangkai menjatakan sebab, untuk orang laki²

ani to tapuja kou ko dokii ko kaga kiijo ka, aki agaagi natai: ik kan dat blik niet dragen, help me daarom even — I cannot carry this tin, so help me — karena saja tak dapat memikul kaléng itu tolonglah saja sebentar

kiiukai: vogelsoort — kind of bird — se-djenis burung

kiiumai-i: afbranden, verbranden — to burn down, to burn — membakar habis, membakar

kiiwu, uno kiiwu = uno daba/pokuma: diepe slaap — deep sleep — tidur njenjak

kija: grote vogel, loeri — big bird, loris — sedjenis burung besar, luri

kija: objectsprefix voor de 2de pers. mrv. en dualis — pronominal object prefix 2nd pers. plur. and dual — awalan objék untuk orang ke-2 djamak dan rangkap

ani kijajoupiga: ik zal voor jullie gaan koken — I will cook for you — saja akan memasak untukmu sekalian

kijai tai: lachen — to laugh — tertawa

kutuu kijai tai: glimlachen — to smile — tersenyum

kikija tai: 1. sexueel zich uitleven, wel-lustig zijn — to live one's sexual life to the full, to be voluptuous — hidup me-nurut hawa nafsu, merangsang

kikija epauto: wellustig — voluptuous — bernafsu

2. boos zijn — to be angry — marah

kikija widigi tai: kiften, vechten, kwaad zijn op — to squabble, to fight, to be angry with — berbantah, berkelahi, ma-

rah
kikija epauto = **emoge epauto**: erg kwaad — very angry — sangat marah
kikinai-a: slingeren (van rivier) — to twist and turn (of river) — berbélok-bélok (sungai)

kikina motii: om iets heenlopen, langs een omweg gaan (b.v. om te stelen) — to walk around, to take a round about road (e.g. to steal) — mengitari sesuatu (ump. untuk mentjuri)

mana kikinamotijake wo etii: iemands woorden verkeerd doorgeven, iemands woorden verdraaien, met een omhaal van woorden iets doorvertellen — to pass on somebody's words falsely, to distort a person's words, to tell/relate verbosely — memutar-balikkan perkataan seseorang

kimu: dik riet — thick reed — lalang jang tebal

kimu (P) = **kemoo** = **tugu (P)**: houtskool — charcoal — arang

kine (M) = **udo**: zwaar — heavy — berat

kinei: aan elkaar gebonden houtjes waarmee men ratten in een boom vangt — chopped pieces of wood tied together to catch rats in a tree — kaju² ketjil jang terikat bersama-sama untuk menangkap tikus dipohon. Zie/see/lihat: **ida 3**

kinii: 1. koud worden, afgekoeld zijn — to become cold, to be cooled down — mendjadi dingin

nota kinita kai ko gai: denk er om dat de bataten niet koud worden — take care that the yams do not get cold — djagalalah agar ubi² tidak mendjadi dingin
 2. geven aan de 2de pers. mrv. — to give (form used only with 2nd pers. plur. object) — memberi kepada orang ke-2 djamak

kino = **ekina kino**: reuk van een varkensslachting — smell of slaughtering of pig — bau babi jang disembelih

kinou: boomsoort (leguminosae: Albizia), groenbemester — kind of tree, used as fertiliser for vegetables — sedjenis pohon jang dipakai untuk pupuk

kipa: 1. **kipa (kipi, kipai)**: afgeleid van **kai**, verbonden met **ga** betekent het: misschien, mogelijk — derived from **kai**, joined with **ga** it means: perhaps, possibly — berasal dari **kai** dihubungkan dengan **ga** artinja: mungkin

maa kipaga: het zal wel waar zijn — it

may be true — mungkin benar

kagadou kipaga: hij neemt je wellicht beet, hij stelt je op de proef, veronderstel ik — he may be fooling you, he is putting you to the test, I suppose — mungkin ia menipu engkau

poto kipaga: mogelijk wel ver — may be far away — mungkin djauh

okai kipiga: hij zal het wel zijn — it may be him — mungkin dia

2. **kipa (kipi, kipe, etc.)**: verbonden met het element **ko** geeft het de conditionalis aan — connected with the particle **ko** it denotes the conditionalis — dihubungkan dengan **ko** kata tsb. menjatakan suatu perdjandjian. Zie/see/lihat: **ko**

kipagu: vogelsoort, kroonduif — kind of bird, crown-pigeon — sedjenis burung, merpati-mahkota

kipaja tai = **kaagu tai**: dampen, stomen — to smoke, to steam — menguap

kipi: 1. roof of korst van een wond — scab of wound — keruping luka

2. keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi

3. zie/see/lihat: **kipa 1**

kipigi: huidziekte (b.v. bij dauwworm etc.) — skin disease (e.g. ringworm etc.) — penjakit kudis (ump. kurap)

juma kipigi: vlek of litteken op de neus — stain or scar on nose — bintik atau tjapuk diatas hidung

kipigi koupagi: misvormd, deerlijk gehavend (b.v. mens door framboesia, bataat door water en insecten) — deformed, badly disfigured (e.g. by framboesia, of yam eaten away by water and insects) — salah-bentuk, sangat bertjapuk (karena framboesia, ubi jang mendjadi busuk karena air dan serangga)

kipigo: kroonduif — crown-pigeon — merpati-mahkota

kipo: vinger, teen — finger, toe — djari tangan, djari kaki

kipo bai-a = **kipo motii**: de knokkelgroot geven — to give the knuckle-greeting — memberi salam dengan djari tangan

kipo akamote tai: elkaar de knokkelgroot geven — to greet one another with the knuckle salute — memberi salam djari tangan

kipo epi: vaste hand hebben bij het schieten met de boog — to have steady hand in shooting with bow and arrow — pe-

manah jang pandai
kipo epi me: scherpschutter — sharp-shooter — pemanah jang mahir
kipo gou: aan de vinger trekken om ze te doen „knakken” — to draw finger to make it “crack” — menarik buku djari-tangan
kipokapo tai: omslaan van de tenen, struikelen — to twist back toes, to stumble — tersandung
mogo tapa kipokapo tai: de tenen stoten aan een steen — to stub one's toes against stone — tersandung batu
kipo kagama: vingerknokkel — knuckle of finger — buku-djari
ibaakipo: duim — thumb — ibu-djari
ipouga kipo: wijsvinger — forefinger — telundjuk
ibo mabii kipo: middelvinger — middle finger — djari-tengah
weneka mabii kipo: ringvinger — ring-finger — djari-manis
amooje kipo = akaakidi kipo: pink — little finger — kelingking
kipo-kagane: ring — ring — tjintjin
 Note: in een kinderspel bestaan de volgende namen voor de vingers — in childrens' game there are the following names for the fingers — dalam permainan anak² dipakai nama² djari tangan sebagai berikut
ibaakipo: duimelot — thumb — ibu-djari
togaakipo: likkepot — fore-finger — telundjuk
onoutouto: lange jan — middle-finger — djari-tengah
dopogopija: ringeling — ring-finger — djari-manis
tekeededege: kleine ding — little finger — kelingking. Zie verder/further see/lihat selandjutnja: migo
kipokapo tai: zie/see/lihat: kipo
kitage: buidelrat — pouched rat — tikus berpundi-pundi
kitigi:
kitigi wegai-a: fluisteren, in het geheim mededelen (dikwijls ongunstige betekenis) — to whisper, to inform furtively (often in unfavourable sense) — berbisik, mentjeriterakan setjara rahasia
kitigiida nateegi: in het geheim/fluisterend heeft hij het me verteld — he told it me surreptitiously/in a whisper — ia mentjeriterakannja kepada saja setjara rahasia/setjara berbisik-bisik
kitigi motigi (P) = kutugu mutugu: bij

zichzelf zitten te mopperen, zijn ongevoegen te kennen geven — to grumble, to show displeasure — bersungut-sungut dalam hati, menjatakan amarahnja
kitimiti: pandansoort waar men matten van maakt — kind of pandan from which mats are made — sedjenis pandan untuk membuat tikar
kitimiti tai: minachtend zijn neus ophalen — to turn up nose disdainfully — mentjubirkan hidung karena mengedjék
kito: pandanblad-soort, geschikt om er matten van te maken — kind of pandan-leaf suitable for making mats — sedjenis daun pandan jang pantas untuk membuat tikar
kitoujo = kitoujo ko: voegwoord, afgeleid van kai + aspectssuffix tou + tijdsuffix -ijo + „komma” ko: verondersteld dat, als — conjunction derived from kai + aspect-suffix tou + time-suffix -ijo + komma-equivalent ko: supposing, if — kata perangkai jang terdjadi dari: kai + tou + -ijo + ko: kalau
enija okai jine kitoujo ko bokai kodo ko: als de kwade geest taai is, ga je belist dood — if the evil spirit is obstinate, you'll certainly die — kalau setan itu kuat, tentu kau akan meninggal
kiwai-a (P) = kowai-a: drogen, heet maken (stenen) — to dry, to heat (stones) — mengeringkan, memanasi (batu-batu)
ko: dit element treft men aan bij het aanwijzend vnv. in de inerte vorm — this particle is found with the demonstr. pron. in the inert form — kata ko terdapat pada kataganti penundjuk dalam bentuk inert: kii ko, kou ko als achterzetsel met de betekenis van een pauze — as postpositive indicating a pause — sebagai kata belakang berarti tanda berhenti. Zie/see/lihat: ki
 Note: enkele speciale betekenissen van ko — some special meanings of ko — beberapa arti istimewa daripada ko:
meido ko udi nai ko ide: de mensen houden van kreeft — people like lobsters — orang-orang suka makan kepiting (in deze zin drukt ko uit dat het gaat over mannen en vrouwen. Bij mannen alleen, zegt men: meido ke — in this sentence ko denotes reference to men and women. For men alone the formulation is: meido ke — dalam kalimat ini kata ko menjatakan tentang orang laki² dan perempuan. Untuk orang laki² sadja

dipakai kata: *meido ke*)
 In een bijzin, waarin het werkwoord is
 vervoegd met het tijdssuffix *p en ko de*
 bijzin sluit, drukt dit *ko* uit dat er
 sprake is van een conditionele bijzin —
 in a subordinate clause in which the
 verb is conjugated with the time-suffix
p and ko ends the clause, this *ko*
 denotes that the subordinate clause is
 conditional — dalam suatu anak-kalimat
 dimana katakerdjanja tertasrif dengan
 achiran waktu *p dan berachir* dengan
 kata *ko*, kata *ko* ini menjataken
 bahwa anak-kalimat itu mengandung
 suatu perdjandian
edi te wepa ko, aki mei: je komt tenzij
 't regent — you will be coming then,
 unless it rains — kau akan datang, ke-
 tjuali kalau hudjan
okei ko: zij (vrouwen) — they (women)
 — meréka (perempuan)
okei ke: zij (mannen) — they (men) —
 meréka (laki²)
koba: hiel — heel — tumit
koba bida: flink, sterk, stoer — smart,
 strong, sturdy — tampan, kuat, gagah
koba debu: slap, niet sterk — weak, not
 strong — lemah, tak kuat
koba takii etai: (varken) vastbinden (de
 voorpoten aan de achterpoten) — to
 truss pig (tie fore and hindlegs together)
 — mengikat (babi: kaki depan pada kaki
 belakang)
 Wanneer men bang is dat een schuw
 varken wild wordt zegt men: — when-
 ever it is thought likely that a timid pig
 might run wild, it is said: — kalau di-
 sangka bahwa seékor babi djadi liar,
 orang² akan berseru: *k o b a t a k i i*
e t a i: bind hem zijn poten — tie its legs
 — ikatlah kaki²nja
kobamani: Achilles-pees — Achilles ten-
 don — urat keting
kobai-a: in vervulling gaan, waar worden
 (van wat vroeger gezegd is) — to be
 fulfilled, to come true (of what has been
 said) — terpenuhi (tentang apa jang
 dikatakan dahulu)
kobamani (P) = jekaimani: Achilles-pees
 — Achilles tendon — urat keting
kobe tai: patjollen — to hoe — mematjul,
 mentjangkul. Zie/see/lihat: *k o b i i*
kobee: buidelrat (met lange staart) —
 pouched-rat with long tail — tikus ber-
 pundi-pundi dengan ékor jang pandjang
kobeegiido: opperarmbeentjes van buidel-

rat gebruikt voor hoofdversiering —
 bones of upper part of legs of opossum
 used for head-ornament — tulang² lengan-
 atas tikus berpundi-pundi jang dipakai
 untuk hiasan kepala
kobeegó: snoer van buidelrattanden —
 string of opossum-teeth — kalung dari
 gigi² tikus berpundi-pundi
kobeeni:
tipu kobeeni: pikzwart — pitch black —
 — hitam-legam
kobeepa: krekelsort — kind of cricket
 — sedjenis djangkrik
kobeida: ida
kobeigi: houtsoort waar men bogen en
 poti van maakt — wood of which bows
 and poti are made — sedjenis kaju
 jang dipakai untuk membuat busur dan
 poti
kobejigi tai = kobemagapu tai
kobemagapu tai: weg versperren door een
 boom om te hakken — to block road by
 felling tree — merintanggi sebuah djalan
 dengan menebang sebatang pohon
kobii: vellen (boom), patjollen (van land)
 — to fell (trees), to hoe — menebang
 (pohon), mematjul (tanah)
kobiwei: bomen omhakken en het terrein
 beplanten, tuin maken — to cut trees
 and plant ground, to make garden —
 menebang pohon² kemudian menanami
 tanah, memasang kebun
kobo = kebo: hoger gelegen punt —
 higher point/place — puntjak jang lebih
 tinggi
kobó: pandansoort waarvan de bladeren
 gebruikt worden om „strootjes” te rollen
 — kind of pandanus, the leaves of which
 are used for rolling cigarettes — sedjenis
 pandan jang daunnja dipakai untuk
 menggulung rokok
kobouje: strootje, pandanblad waar men
 tabak in rolt — cigarette, pandan-leaf
 in which tobacco is rolled — daun pandan
 untuk menggulung rokok
kobokobo tai: doen alsof men een kind
 pakt — to pretend to catch child — pura-
 pura/seakan-akan memegang anak
kobomai-i = donii: vouwen — to fold —
 melipat
akakobome tijawii: smal/nauw/eng² ma-
 ken (van visnet of draagnet) — to twist
 tight (fishing net or carrying-net) —
 membuat kurang lebar/sempit, memper-
 ketjil (ump. djala atau agija)
kobouje: zie/see/lihat: *k o b ó*

kodaa: 1. achterzetsel bij plaats- en tijdsbepaling — postpositive used with adjuncts of place and time — kata belakang yang disusun pada keterangan tempat dan waktu

ito kou kodaa te dokimake: nu kan ik het niet dragen — I cannot carry it now — sekarang saja tak dapat memikulnja

owaage kodaa makipa: ik heb het in huis gelegd — I have put it in the house — saja menaruhnja dirumah

kou gaa kodaa: toen, in die tijd — then, at that time — ketika itu, pada waktu itu

2. achterzetsel van redegeving — causal postpositive — kata belakang menjatakan sebab

okaija natipa kodaa, meega: daar zij het me gezegd heeft ben ik gekomen — as she told me to, I have come — karena ia memberitahukan padaku, aku datang

okai motii enipa kodaa: omdat ze me gezegd heeft het te pakken — because she told me to take it — karena mengatakannya, aku mengambilnja

3. **bado kodaa uwii:** te voet gaan — to go on foot — berdjalan kaki

ibo kodaa etii: hardop zeggen — to say aloud — berkata dengan suara njaring

4. **dominatieve nmvl. van k o vr. enkv. —** dominat. case of k o fem. sing. — dari katadasar k o: kataganti kepunjaan orang/hewan betina tunggal

ani kodaa: ik (heb dat gedaan) — I (have done it) — saja (jang berbuat itu)

kode: schouder — shoulder — bahu

kode beu: zwak zijn, niet sterk zijn, lui zijn — to be weak, not strong, to be lazy — lemah, tidak kuat, malas

kode jago: ijverig — diligent — radjin

kode mitoo: schouderblad — shoulderblade — tulang belikat

kodeeba: schouderblad — shoulder-blade — tulang belikat

kodeepa: schoudergewricht — shoulderjoint — sendi-bahu

kodeida/kodeepaida dokii: op de schouders dragen (gezegd van bagage) — to carry on shoulders (said of luggage) — memikul (barang) atas bahu

kodeja: (bij spel) schouder — (in game) shoulder — (dalam permainan) bahu

kodei: palomboomsoort — kind of palm-tree — sedjenis pohon kelapa

kodeja = kodoja: maar, ofschoon — but, though — tetapi, meskipun

kodekigi wodekigi: ontzettend wat 'n (b.v. kreeft) — what a huge (e.g. lobster) — alangkah besarnya (ump. kepiting itu)

kodii tai = kodikodi tai: huilbui inhouden — to suppress an urge to cry — menahan tangis

jege kodikodi tai: laatste trekken van een huilbui inslikken, huilbui inhouden — to swallow last twitches of crying-fit, to suppress crying-fit — menahan sedu jang terachir, menahan tangis

bado kodikodi tai: ophouden van het geprikkeld in de benen vanwege „het slapen van de benen” — to cease, of feeling in the legs when limb is “asleep” — berachirnja rasa kesemutan pada kaki

jege kodii na ki tai: ophouden met bitter wenen/huilbui/snikken — to stop weeping bitterly/crying-fit — berhenti menangis, menahan tangis

kodikai-a = gokodai-i: ontbladeren (b.v. eto) — to lose leaves (e.g. eto) — meranggas (ump. eto)

kodo: 1. element bij het persoonlijk vnmw. vrl. enkv. in mrv. in inerte naamval. Versterkt met k o krijg het meer nadruk — particle with pers. pron. fem. sing. and plur. in inert case. With addition of k o the pronoun is emphasized — kata jang dipakai dibelakang kataganti orang/hewan betina baik tunggal dan djamak dalam kasus inert. Dengan kata k o mendapat tekanan lebih kuat

okai kodo ko: zij toch!, zij natuurlijk! — she, of course! — tentulah dia!

ena kodo ko: dat is in orde, dat is goed — that is right, that is good — itu benar, baiklah

kodo koi: hier geeft de i nogmaals een versterking/benadrukking — here the i conveys further emphasis — disini i memberi tekanan lagi

bodija kodo koi: natuurlijk, vuur! — of course, fire! — tentu, api!

2. **ito kodo = itookei:** vroeger, al eens — formerly, once before — dahulu, sudah pernah

ani ito kodo kateega: ik heb je al eens gezegd — I have told you already — sudah pernah kukatakan kepadamu

3. **kodo tai:** bezig zijn met — to be at work — sedang sibuk, asjik

kugo kodo teete ki: hij is met de barang bezig — he is busy with luggage — ia sedang mengurus barang

kodoja (kidiya, kodeja): variërend naar

- gelang geslacht en naamval): voegwoord bij reserveerende zinnen: ofschoon, maar (= *ja make*) — conditional conjunction (varying according to sex and case): though, but (= *ja make*) — (berbèda menurut djenis kelamin dan keadaan) kata penghubung kalimat bersyarat: meskipun, tetapi (= *ja make*)
- kodugu** = **ekoba**: krom (van weg, boom etc.) — crooked (of road, tree) — béngkok
- kodumai-i**: krom/gebocheld zijn — crooked, hunchbacked — béngkok, bungkok
- koduu kai (P)** = **tutume kai**: kwijnen (b.v. van gewassen, krijgen van dode bladeren) — to wilt (e.g. of crop), to wither (of leaves) — laju (tumbuh-tumbuhan)
- ekina koduu kipa**: het varken kwijnt weg — the pig is sickening — babi itu sakit
- koduu tai**: in elkaar gedoken zitten, mislukken (van oogst) — to sit in a huddled-up posture, to fail (of crop) — duduk meringkus, tak berhasil (panén)
- idaija degepigi tidaa tijake koduu kidaa teegai**: de *idaija* staat maar te kwijnen, daar komt niets van terecht — the *idaija* is wilting, it's not going to grow — *idaija* itu merana sadja, pasti akan mati
- koga tai**: krijgen in (de keel b.v.) — to get in (e.g. the throat) — masuk kedalam (ump. kerongkonggan)
- ogooa koga/taka tijake bokai-a**: stikken — to stifle, to choke — mati lemas
- kogaa tai** = **kogaa gai-a**: medelijden hebben met, bedroefd zijn om, heimwee hebben naar, sterk verlangen naar — to have pity on, to be sorry for, to suffer from home-sickness, to yearn for — mengasihani, sedih, rindu akan
- kogaagije kei tai** = **kaga**: slecht werken, half werk doen — to work badly, to do one's work by halves — bekerdja kurang baik, bekerdja setengah-setengah
- kogaa jato**: zwakke en weggerotte kant van een kapotte prauw — weak and rotted side of a broken prau — sebuah perahu rusak jang telah busuk
- kogai tai**:
bado (wado) kogai tai: op één been hinken — to limp on one leg — berdjéngkét pada satu kaki
- koge** = **oge**: vriend — friend — sahabat, kawan
- kóge**: struik met witte eetbare bloempjes (Eric. *Vaccinium turfosum* Sleum) — shrub with white edible flowers — pokok dengan bunga² berwarna putih dan dapat dimakan
- kóge pii**: **kóge**-bloem — flower of *kóge* — bunga *kóge*
- kogee tai**: knorren/schreeuwen (van varkens), blaffen (van hond) — to grunt (of pigs) — to bark (of dog) — menggeram/teriak (babi), menggonggong (andjing)
- kogei**: roodachtig schijnsel van de morgenzon — reddish glow of morning sun — tjahaja, matahari waktu pagi dan jang kemérah-mérahan
- kogei dani**: roodachtig, rood als de opkomst van de zon — reddish, red as sunrise — berwarna ke-mérah²-an, mérah seperti waktu matahari terbit
- tani kogei makeete**: de zon geeft een roodachtig schijnsel — the sun gives a reddish glow — tjahaja matahari menjinarkan sinar ke-mérah²-an
- kogeipe**: klimplantsoort (Asclepidaceae) — kind of climbing plant — sedjenis tumbuhan merambat
- kogeka**: de steunbalk van 'n Ekagi-huis, waarin de nokbalk ligt — supporting beam of Ekagi house on which the ridge-piece rests — balok penumpu sebuah rumah Ekagi dimana terletak balok bubungan
- kogi tai**: apart leggen van beenderen (bij slachten), sorteren van beenderen, waarvan men het vlees reeds heeft afgehaald — to lay bones apart (at slaughtering), to assort bones stripped of meat — memisahkan tulang² (pada pemotongan), memilih tulang² jang telah diambil dagingnja
- wei kogi tai**: aanbranden, verbranden, uitdrogen — to be burned (meat), to burn, to dry up — angus, membakar, mendjadi kering
- uno kogi tai**: slaperig zijn — to be sleepy — mengantuk
- kogii tai**: 1. = **waija tai** = **waijo tai (M)**: opzij gaan — to stand aside — menjingkir
- ani jakogeega**: ik ging voor hem opzij — I stood aside for him — ketika ia lalu saja menjingkir
- nakogi** = **nakoge tai**: ga voor me opzij — stand aside for me — menjingkirilah untuk saja
- ikai anakogei**: gaan jullie beiden voor

- mij opzij — both of you stand aside for me — menjingkirlah kamu berdua untukku
2. **bado kogii tai (P) = wado kogai tai:** hinken, op één been lopen, mank lopen — to limp, to hop along on one leg — berdjéngkét, berdjalan pada satu kaki, pintjang
- okai bado kogii teete:** hij/zij hinkt op één been — he/she limps — ia berdjéngkét pada satu kaki
- kogiijo:** vogel (die kogiijo-kogiijo zingt) — bird (which sings: kogiijo-kogiijo) — burung (jang bersiul: kogiijo-kogiijo)
- kogija:** 1. grote kreeftensoort — kind of big lobster — sedjenis kepiting besar
2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- kogo:** rest, restant, wat er nog over is — rest, remainder, what is left — sisa
- wang kogo kaipagi:** (ik) houd (zo) geld over — (I) have money left — (saja) masih ada sisa uang
- kogo kitaido ko:** wat er overgeschoten is, wat er nog over is — what remains, what is left — jang tersisa, jang tertinggal
- kogo ma motii (M) = ino ma motii:** nog wat erbij nemen — to take some more — mengambil sedikit lagi
- Bij spel/at game/dalam permainan: **aki kogo 5 = akeena 5 = akaabu 5:** jij verliest met 5 — you lose by 5 points — engkau kalah 5
- kogo kai:** overblijven, over houden — to remain, to be left — tinggal, meningalkan
- kogobai-i:** (af)breken, omvallen, dóór-breken (b.v. tak van boom door de vele vruchten) — to break, to fall, to break in pieces (e.g. of branch of tree due to abundance of fruit) — patah, roboh (mis. tjabang pohon)
- ekina bo kogobai:** 'n varken de poot breken — to break a pig's leg — mematahkan kaki babi
- kogobidaa tita bage = jamo kato kita bage = mátuwa tita bage:** scheldwoord: (doorgebroken) krengeng!!, onruststokers, ruziemakers — term of abuse: good-for-nothing lot!, rowdies, brawlers — kata sindiran: litjik! (orang² jang suka menerbitkan keonaran)
- kogobidaa tita bage etc.:** zie/see/lihat: k o g o b a i
- kogu tai (M) = mijo tudu tai = mijouga kai:** gebogen houden (van hoofd) — to hold (head) bowed down — menundjukan (kepala)
- koguu:** uilsoort — kind of owl — sedjenis burung hantu
- kojaa:** langzaam, rustig, vredig — slow, quiet, peaceful — perlahan-lahan, dengan senang, sentosa
- kojaa kijai-kijai tai:** glimlachen — to smile — tersenyum
- kojaa nai-o:** smakelijk eten — enjoy your meal — selamat makan
- kojaa tou:** verblijf in vrede. Als groet: ik groet je — remain in peace. As greeting: I greet you — tinggal dalam damai. Sebagai salam: tabik
- kojaa tou naetii:** doe hem de groeten van mij — remember me to him — sampaikan salamku kepadanya
- kojaa uwii:** goede reis, loop voorzichtig — I wish you a good journey, walk cautiously — selamat djalan!, djalanlah dengan hati²
- kojo:** hagedissoort — kind of lizard — sedjenis tjitjak
- dogekojo:** boomvaraan — tree-lizard (varanus) — sedjenis biawak jang hidup dipohon
- kojo ka:** voegwoord (vrl.): maar — conjunction (fem.): but — kata penghubung untuk djenis betina: tetapi
- ani ki aweeta ko te meita kodo kojo ka, wijaume meita:** morgen kom ik niet, maar overmorgen — I am not coming tomorrow, but the day after tomorrow — saja tidak datang bésok, tetapi lusa
- kokaa = kokaaboo:** grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
- kokaa = jibago:** pandanvrucht, eetbare nootsoort, boomsoort waarvan het blad gebruikt wordt voor de sigaret — pandanus-fruit, edible nut, tree, leaf of which is used for cigarette — buah pandan jang dapat dimakan, pohon jang daunnja dipakai sebagai rokok
- kokaa pija:** klapperboom — coconut-tree — pohon kelapa
- maki ka kokaa:** apenootjes — peanuts — katjang
- kokáá = kokáu:** roep voor vriendin — call addressed to female friend — panggilan pada kawan perempuan
- kokáá, auwai, anigou:** vriendin, we moeten weggaan, sta op — my friend, we must go, get up — hai, kawan, kita harus

berangkat! mari!
kokaamani: keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
kokéé: zie/see/lihat: k é é
koki tai: verkleumd zijn, geen nageslacht hebben, verliezen — to be numbed, to have no progeny, to lose — kedinginan, tak punja keturunan, kalah
kokikoki tai: bibberen — to shiver — menggigil
oo ka kokikoki tai: van kou bibberen — to shiver from cold — menggigil kedinginan
 Bij spel/at game/dalam permainan: a n i
 k o k i: ik heb verloren — I have lost — saja kalah
kokii:
duwa kokii = duwa kowai-a = duwa kiwai-a (P): smoren met hete stenen — to cook with hot stones — memasak dengan batu² panas
koko tai: bibberen, rillen (b.v. van kou) — to shiver (e.g. from cold) — menggigil (ump. karena kedinginan)
kokobobo tai: niet in staat zijn tot, niet kunnen — not be able to — tidak dapat, tidak mampu untuk
kedei wagii kokobobo tai: niet in staat zijn muizen te vangen — not be able to catch mice — tidak dapat menangkap tikus
mana kokobobo tai: niet kunnen spreken, stom zijn — not be able to speak, to be dumb — tak mampu berbitjara, bisu
kokogai-i: ontwijken, ontgaan, vermijden — to dodge, to evade, to avoid — menghindarkan, luput, mendjauhkan diri dari
kokogo tai: maar door blijven praten — to keep on talking — terus berbitjara
kokogodijo tai: kraaien van haan, tokkelen van kip, maar door blijven kakelen — to crow (of cock), to cluck (of hen), to keep on cackling — berkokok, berkoték terus
kokooga: kwade geest die de mensen bezeten of gek maakt — evil spirit who causes madness — roh djahat jang menjebakkan orang kemasukan sétan atau gila
kokooga ejakita bage: van de kwade geest bezetene, gek — one possessed, mad — kemasukan sétan, gila
koma: 1. prauw — prau — perahu
dudukoma: motorboot — motorboat — perahu bermotor
koma etigamakigou: prauw ophalen —

to tow prau — menarik sebuah perahu
koma gou: voortbewegen van prauw — to move prau forward — menghéla perahu
komaida kai-i = koma doba kai = komaida matakai-i: in de prauw gaan — to go aboard the prau — naik ke perahu
komaiga: met de prauw — with the prau — dengan perahu
komamiwii: paaltje om prauw aan vast te leggen, anker, boei in het water — pole to moor prau to, anchor, buoy in water — tiang untuk mengikatkan perahu, djangkar, pelampung
koma tito miwii/mijii (P) = koma miwiiwii: prauw aan een paaltje vastleggen — to tie prau to a pole — menambatkan perahu pada tiang
koma wai-a: prauw (met rotan) tegenhouden bij het slepen — to keep prau at distance (with rattan) in towing — menahan dengan rotan sebuah perahu jang dihéla
koma wudu tai: prauw voorttrekken — to drag prau forward — menghéla perahu
komaugaa: gezang bij het voortslepen van een prauw — song sung while towing prau — njanjian waktu menghéla perahu
wuukoma: vliegtuig — airplane — pesawat terbang
 2. = **peku:** meer — lake — danau
Panijai koma: 't Panijai meer — Panijai lake — danau Panijai
komaa: nibungpalmsoort — kind of nibung-palm — sedjenis pohon nibung
komaaboo = wukumaboo: onkruidsoort dat met een vliegtuig zou zijn meegekomen — kind of weed said to have spread from seeds which had adhered to aeroplanes coming from outside the region — sedjenis rumputan jang mungkin dibawa dengan kapal terbang dari tempat lain
komaakage (P) 1. = gedo: waterbloedzuiger — water-leech — lintah-air
 2. = **koma akage:** oude prauw waarvan de kanten kapot zijn — old prau the sides of which are broken — perahu lama jang pinggirnja telah rusak
komaakago: klimplant met witte bloemen — climbing plant with white flowers — sedjenis tumbuhan merambat dengan bunga berwarna putih
komabodija: kaurischelpsoort — kind of

cowry-shell — sedjenis kulit kerang
komake tai: blaffen, janken — to bark, to yelp — menggonggong, melolong
komamiwii (pija, tito): zie/see/lihat: k o m a
komaugaa (M) = **gowai**: recitatief gezang — recitative song — njanjian jang diulang-ulang
komo: kuil, put, gat in de grond, vijver — pit, hole in the ground, pond — lubang, sumur, lubang ditanah, kolam
owaa komo: plaats waar het huis gestaan heeft — place where the house stood — tempat bekas diridikannya rumah
anija owaa komouda te namigi: bouw niet op de plek waar mijn huis gestaan heeft — do not build on the place where my house stood — djangan mendirikan rumah ditempat bekas rumah saja
bonamo-komo: visvijver — fish-pond — empang
uwo komo: waterput — well — sumur
komo ka uwo: putwater — well water — — air sumur
komouda: achterzetsel: na, in plaats van (vooral bij personen) — postpositive: after, in the place of (esp. of persons) — kata belakang: sesudah, sebagai ganti (terutama mengenai orang)
okai komouda meime meitag: wie komt er na hem, wie komt er voor hem in de plaats — who comes after him, who will take his place — siapa jang datang sesudah dia, siapa jang akan menggantikannya
aki komouda ani meetega: ik kwam na jou (= toen jij was weggegaan), ik ben jou opgevolgd — I came after you (= when you had left), I took your place — saja datang sesudah engkau (= ketika engkau telah berangkat), saja telah menggantikan engkau
okai komouda: na hem — after him — sesudah dia
ani komouda aki toote mei: kom jij mij vervangen — will you take my place — apa engkau akan menggantikan saja
komo ka tai: opvolgen, vervangen — to succeed, to replace — menggantikan, meneruskan
komouda tou: opvolgen, vervangen komen na — to succeed, to take the place of, to come after — menggantikan, meneruskan, datang sesudah
komouto: achterzetsel: in plaats van (ge-

zegd van zaken) — postpositive: instead of (said of things) — kata belakang: sebagai ganti (tentang barang)
jukuma uwaawee makeegatooga komouto ito tapuja makeegapai: waar net die emmer stond hebben ze nu een blik neergezet — where that bucket stood just now, they have put a tin — dimana émbér itu berada baru² ini, sekarang ditaruhnja sebuah kaléng
komoka awii = **komoka tai**: herstellen, vervangen door iets anders (ook gezegd van vrouwen die men door anderen vervangt) — to repair, to replace by something else (also said of wives replaced by others) — memperbaiki, menggantikan dengan barang lain (djuga dikatakan pada isteri jang digantikan)
komouda: zie/see/lihat: k o m o
komouto: zie/see/lihat: k o m o
komugai-a id a klaar maken voor pijlen — to prepare id a for arrows — menjediakan id a untuk membuat anak-panah
komuga jawii: in de schacht doen (b.v. pijlpunt) — to attach to shaft (e.g. point of arrow) — menghubungkan kepada batangnja (ump. udjung anak-panah)
komuga-menii: klaar gemaakte id a geven aan 3de persoon — to give prepared id a to him/her/them — memberi id a jang telah siap kepada orang jg ke-3
komukamu: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
komukamu tai = **anooba kijake umii**: met handen en voeten in elkaar liggen (te slapen) — to lie with hands and feet together (in sleep) — tidur meringkuk
komunata = **bobogo**: flink stuk (b.v. varkensvlees) — big piece (e.g. of pork) — sepotong besar (ump. daging babi)
kona: kin, kaak — chin, jaw — dagu, rahang
kona bebe to = **kona bebe toopa**: plek onder de kin — spot under the chin — dibawah dagu
konaijo: baard, snor — beard, moustache — djénggot, kumis
konaijo bugii: scheren — to shave — bertjukur, mentjukur
mákona: tandenloos — toothless — ompong
konaijo: baard, snor — beard, moustache — djénggot, kumis
konepei tai: struikelen — to stumble — tersandung

- konii:** weigeren, afslaan (van geschenk b.v.) — to decline, to refuse (e.g. present) — menolak (ump. pemberian)
- ekonai:** iemand iets weigeren — to refuse a person something — menolak permintaan orang
- kóó (kokáá, kokáu):** roep naar vriendin — call addressed to female friend — panggilan untuk kawan perempuan
- kóó, mé no auwai:** hé vriendin, zeg kom toch dan gaan we — come, my friend, let us go — hai (gadis), mari kita berangkat
- Note: In het meervoud wordt gebruikt: — in the plural is used: — dalam bentuk djamak dipakai:
- kowaa kou:** hé, vriendinnen — heh, my friends — hai, kawan-kawan
- kowaa kou amo ikii ko menaa uwiitaa:** zeg, vriendinnen, wanneer gaan jullie weg? — heh, my friends, when are you going away? — hai, kawan-kawan, kapan kalian berangkat?
- kookai:** alvleesklier — pancreas — pancreas, kelendjar ludah perut
- koonaa:** voor de eerste keer, voor 't eerst — for the first time — untuk pertama kali
- okaija mawai koonaa kodo jokapa:** ik heb zijn parang nu voor de eerste keer gekregen (te leen) — I have got (in loan) his parang for the first time now — sekarang saja dapat memindjam parangnja untuk pertama kali
- okai ito koonaa meegi:** hij is nu voor het eerst gekomen — he has come for the first time — untuk pertama kali ia datang sekarang
- kopa:** stok — stick — tongkat
- edu kopa:** rotanstick — rattan-stick — tongkat rotan
- pija kopa:** houten stok — wooden stick — tongkat kaju
- kopa wagii:** met 'n stok slaan — to beat with stick — memukul dengan tongkat
- kopá:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- dege kopáimo:** harten (blad) bij kaartspel — hearts (at cards) — hati (dalam permainan kartu)
- buna kopáimo:** schoppen (blad) bij kaartspel — spades (at cards) — sekop (dalam permainan kartu)
- kopáije:** 1. blad van de kopá-boom — leaf of kopá-tree — daun pohon kopá
2. harten (bij kaartspel) — hearts (at cards) — hati (dalam permainan kartu)
- Kopai:** rivier achter de Wagaamo — river behind Wagaamo — sungai dibelakang Wagaamo
- kopaikabu:** stroomversnelling — rapids — pertjepatan arus
- kopákaju (P) = ipaakaju:** sprinkhanensoort, eetbare krekkel — kind of grasshopper, edible cricket — sedjenis belalang, djangkrik jang dapat dimakan
- kopi (Bahasa Indonesia):** koffie — coffee — kopi
- kopi (M) = kado:** boomschors (bij voorkeur dauti-boomschors) — tree-bark (particularly bark of dauti-tree) — kulit-luar pohon (terutama kulit-luar pohon dauti)
- kopi wai-a (M):** boomschors kappen — to cut tree-bark — menebang kulit-luar pohon
- kopogu tai = kopu tai = kepu tai (P) = kepogu tai:** nat worden door de regen — to become wet from rain — basah karena hudjan
- kopomai-i = kopoo tai:** bukken — to stoop — membungkuk
- kopoo = ekoba:** krom, gebogen — crooked, bent — béngkok, tunduk
- kopoo tai:** bukken, wegbukken, zich schuil houden — to stoop, to duck away, to hide oneself — membungkuk, bersembunji
- kopu:** schil, schub — peel, scale — kulit, sisik
- kopu jago:** cascade, schurft hebbend — scabby — berkudis
- kopu tai = kepu tai (P):** doorweekt zijn van de regen, nat worden — soaked from rain, to become wet — basah kujub karena hudjan
- kotee po:** notensoort, die men in de grond vindt. Note: De „ouden" van vroeger speelden er mee in de agija en probeerden zo een vrouw te krijgen — kind of nut found in the ground. Formerly the elders of the community used to play with them in the agija and tried to win a wife in this way — djenis bidji katjang terdapat didalam tanah. Para angkatan tua dulu memainkan bidji tsb. dalam agija dan dengan djalan itu mentjoba mendapat isteri
- kotei:** grendelhoutje van 'n valstrik, grendelen — wooden bolt of snare, to bolt — palang geréndel sebuah perangkap,

memalang

kotei makita tai/kai: afsluiten, afgrendelen — to lock — menguntji, memalang
ani magekaapa kotei makita keega: ik kreeg iets in mijn keel, ik verslikte me — I got something stuck in my throat, I choked — saja tertelan

koteja: de toestand van het grendelhoutje van een valstrik voordat er iets in gekomen is — the position of the lock-bolt of a snare before an animal has got into it — keadaan palang geréndel sebuah perangkap sebelum seékor binatang masuk kedalamnja

koteja: zie/see/lihat: **kotei**

koteka: 1. schaamkoker — penis sheath — penutup kemaluan

2. lange keladi-soort — kind of long edible-root — sedjenis keladi pandjang

koti: 1. mnl. geslachtsdeel, penis — penis — zakar

2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

3. koti-koti tai = kotidogo tai: mank/kreupel lopen — to be lame/crippled — berdjalan pintjang

kotidogo tai: mank/kreupel lopen — to be lame/crippled — berdjalan pintjang

kotinaia = ebobai-a: om iets heen lopen — to walk round — mengitari

koto: 1. brug, steiger — bridge, landing-stage — djembatan, perantjah

koto dei: brug bouwen — to build bridge — membangun sebuah djembatan

koto emigai-i: brug slaan — to build bridge — membangun sebuah djembatan

mana koto akaate tai (K) = badaa akaate tai: kwaad zijn op elkaar — to be angry with — saling bermarahan

2. bamboe-soort, bamboe-buisje, waarin men water haalt of iets bewaart — kind of bamboo, tube of bamboo in which water is fetched or carried — sedjenis bambu, bagian bambu untuk membawa air atau jang dipakai untuk menjimpan sesuatu barang

kotomai-i (P) = pidoonii = pido atii: het gaan van veel mensen in een rij, processie/optocht houden (= **me umina uweete = me pidoonijake uweete**) — many people going in a row, to hold a procession — orang banjak dalam barisan, mengadakan perarakan

niikotomei = niipido atei = niipidomei = niipidoonei: laten we in de rij gaan staan — let us stand in a row — mari

kita berdiri dalam barisan

kotomo: steunhout van de pagger — wooden prop of a fence — kaju untuk menundjang pagar

pini kotomo to, ubai: het is maar een klein steuntje. Wat is dat? — it is only a small prop. What is it? — hanja sebuah penundjang jang ketjil. Apa itu? (o g o: de hals — the neck — léhér)

kotoo tai: hoesten — to cough — batuk

kotopai-i: verlengen — to lengthen — memandjangkan

benai kotopai: steunen op de elleboog — to lean on the elbow — bersandar pada siku

dimi kotopai: vertrouwen op — to trust — pertjaja akan

kagu kotopai: knielen — to kneel — berlutut

kotopido tai: zich uitrekken — to stretch oneself — menggeliatkan tubuh

kotopijawii: leunen op, verlengen — to lean on, to lengthen — bersandar, memandjangkan

dimi kotopijawii: overeenstemmen, ergens mee eens zijn — to agree, to agree on — setudju, menjetudjui

kotopido tai: zie/see/lihat: **k o t o p a i**

kotopijawii: zie/see/lihat: **k o t o p a i**

kotouki: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

kotu: hoop, deel, aandeel, groep, bijeenkomst — pile, part, portion, group, meeting — timbunan, bagian, kelompok, sidang

ibo kotu: grote bijeenkomst, concilie — large meeting, council — sidang besar, konsili

kotu atii = kotu tai = kotuuwe timakai-i: verzamelen, bijeenbrengen — to gather, to collect — mengumpulkan, menjatukan

kotú: heuvel — hill — bukit

kotuwaanii: zie/see/lihat: **k o t u w a i**

kotuwai-a: vermijden, opzij gaan (b.v. voor 'n slechte plek in de weg), om iets heen lopen — to avoid, to keep clear of (e.g. bad spot in the road), to walk round a thing — menghindari, menjimpang

meena nakotuwapa: zij heeft me vermeden — she has avoided me — ia mendjauhkan diri dari saja

kotuwaanii: zich schuilhouden, zich verbergen (als iemand in het zicht komt) — to hide, to lie low (when someone comes in sight) — bersembunji (kalau

seseorang kelihatan)

kou: aanwijzend vnmw. vrl. enkv. en mrv. neutrale en inerte naamval — demonstr. pron. fem. sing. and plur. neutral and inert case — kataganti penunjuk betina baik untuk tunggal maupun djamak, kasus netral dan inert

kouja: 1. = **kou koda:** dominatieve nmv. vrl.: deze, van deze — dominat. case fem.: this, of this — ini, (dari) ini: kasus betina wanita

kou koda kei tipa = **kou jagamo kouja kei tipa:** dié vrouw heeft het gedaan — that woman has done it — wanita itulah jang berbuat demikian

2. plaatsbepaling: hier — adjunct of place: here — keterangan-tempat: disini

kouda kouja: hier precies — on this very spot, exactly here — tepat disini

koupa: locatieve nmv.: naar/bij deze — locat. case: to/near this — kasus lokatif: kemari, disini

kou gaa: in die tijd — at that time — ketika itu

kou gaa koda: op dat ogenblik — at that moment — pada saat itu

kou ka (M) = **kou ko** = **kou ma:** precies, zo is het! — exactly, that's how it is! — tepat, mémang demikian

kou kodo: aanstonds daarna, dat! — directly after that, this! — segera sesudah itu, hal itu!

ani emaida umijake kou kodo didi tee-ga: toen ik in het danshuis was, werd ik ziek — after I had been in the dance-house, I fell ill — setelah mengundjungi rumah-tari, saja djatuh sakit

okai kou kodo katiine meega: dát kom ik je zeggen — I have come to tell you this — saja datang untuk mentjeritakan hal itu kepadamu

kou ma: niet alleen dat, maar ook dat — not only this, but also that — bukan ini sadja, melainkan itu djuga

kou maa!: dat is waar! — that is true! — itu benar!

koudani: aldus, zo — in this way — demikianlah

kouda make ko: daarop, daarna — then, after that — kemudian, setelah itu

koudani = **koudanite:** zodanig, aldus — such, in this way — sedemikian, demikian

kouja: 1. plaatsbepaling: hier, daar — adjunct of place: here, there — keterangan tempat: disini, disitu

kouda kouja: hier precies — exactly here — tepat disini

2. redegevend voegwoord: daarom — causal conjunction: therefore, consequently — kata penghubung: dari sebab itu

gobo kouja ani uwii beu: ik had een blaar en daarom ben ik niet gegaan — I had a blister, consequently I did not go — karena kaki saja létjét saja tidak berangkat

koupagi:

kipigi koupagi: misvormd, deerlijk gehavend — deformed, badly battered — salah-bentuk, sangat rusak

kowa: boomsoort met doornen — kind of tree with thorns — sedjenis pohon jang berduri

kowáá kou: aanroep: zeg vriendinnen — call addressed to friends (girls) — kata seruan: hai, kawan². Zie/see/lihat: k ó ó

kowai-a: 1. **kiwai-a (P):** drogen, stenen heet maken om daarmee te koken (smoren) — to dry, to heat stones for cooking — mengeringkan, memanasi batu² untuk memasak

2. = **kopu tai:** nat worden — to get wet — mendjadi basah

edi te kowajake owaage mei: opdat je niet nat wordt van de regen, kom gauw naar huis — so as not to get wet, come quickly home — supaja engkau tidak basah kehudjangan, lekaslah pulang

kowaja = **tóó:** schimmel — mould, mildew — lapuk

kuba (P) = **emo:** termen gebruikt om zijn woorden kracht bij te zetten. Ook wordt gebruikt: **baita makii:** (ik) bezweer (je) — terms used to convey, emphasis. Also used is: **baita makii:** (I) assure (you) — istilah dipakai untuk menguatkan apa jang dikatakan. Dengan maksud jang sama dapat djuga dipakai: **baita makii:** (saja) sumpah!

kuba (P)! kou nota beu = **emo! kou nota beu:** ik heb werkelijk geen bataten, dat is echt waar — truly, I have no yam left, that is really true — sungguh, saja tak punja ubi lagi!

kuba owaapa umii (P) = **kubaamo umii (P)** = **daa owaapa umii:** menstruatie hebben — to menstruate — datang-bulan

kubaawaa (P) = **daa owaa:** menstruatie huisje — menstruation house — rumah khusus untuk orang² jang baru datang-bulan

kubai-a:

- puja mana kubai:** liegen, lasteren, valse-lijk beschuldigen, belasteren, zo maar iets verzinnen, 'n uitvlucht zoeken — to lie, to slander, to accuse falsely, to defame, to concoct lies, to find a subterfuge — berdusta, mengumpat, memfitnah, mentjari alasan, mentjari dalih
- puja mana kakubapai:** ze hebben je belasterd — they have slandered you — meréka memfitnah engkau
- kuba-mote-mana:** verzinsel, leugen, lasterpraat — concoction, lie, scandal — dusta, umpatan
- okaija kuba-mote-mana katipa:** ze heeft je maar wat verteld, ze heeft jou maar wat op de mouw gespeld — she has told you nonsense, she has pitched you a tale — ia menipu engkau
- kubade tai:** 1. stevig aan iets trekken, los-trekken — to pull forcibly at, to pull loose — menarik dengan kuat, menarik sampai lepas
2. veel dingen uittrekken (b.v. pagger houten) — to pull out many things (e.g. fence-woods) — membongkar (ump. kaju pagar)
- peka kubade tai:** grote ogen opzetten — to open eyes wide — membelalakkan mata
- kagaba kubade tai:** (veel) kleren lospeu-teren (= kopen) — to manage to get (a lot of) clothes from (= buy) — mele-paskan (banjak) pakaian (= membeli)
- kubawi:** kaurischelpsoort — kind of cow-ry-shell — sedjenis kulit kerang
- kube:** boomsoort waarvan het hout ge-bruikt wordt om bogen te maken — tree the wood of which is used for making bows — sedjenis pohon jang kajunja dipakai untuk membuat busur
- kube ukaa:** boog (van kube-hout) — bow (of kube wood) — busur (dari kaju kube)
- kudamo:** kleine plant (mossoort) die op vochtige stenen of hout groeit en deze glibberig maakt — small plant (moss) growing on damp stones or wood which makes them slippery — tanaman ketjil (lumut) jang tumbuh pada batu² atau kaju jang basah dan menjebakkan batu dan kaju itu litjin
- kudamo ka te joonai:** ga daar niet op staan want het is glibberig van kudamo — do not stand on it for it is slip-pery with kudamo — djangan berdiri disitu sebab benda itu litjin karena ku-
- d a m o
- kudeeno (= deeno):**
- kudeeno tai:** (af)likken — to lick — men-djilat(i)
- kudo (P) = puma:** boomsoort waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te ma-ken — kind of tree the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kajunja dipakai untuk membuat bebi
- kudo agija:** draagnet van kudo-vezels — carrying-net of kudo-fibre — agija dari sabut kudo
- kudu:**
- ogo kudu atii = ogo kudu tai:** wurgen — to strangle — mentjekik
- kuduga:**
- kouda kuduga:** daarlangs, hierlangs — along there, along here — léwat sana, léwat sini
- kudugu (P) = kodugu = ekoba:** krom — crooked — béngkok
- kudumai-i:** 'n bochel hebben — to have a hump — bongkok
- matoka kudumita/tuwata me:** iemand met 'n bochel — hunchback — orang jang bongkok
- kudumoo = owa kamu = owa daudau:** nekwerfel, achterhoofd — neck vertebra, back of the head — ruas tulang-léhér, kepala-belakang
- kuduu:** onderwijzer — teacher — guru
- kuga:** zie/see/lihat: k u g a
- kugi:** 1. boomsoort waarvan men het hout gebruikt om pijlpunten te maken — tree, the wood of which is used for making arrow-points — sedjenis pohon jang kajunja dipakai untuk membuat mata-panah
2. **ida kugi:** bloemstengel van de ida — stalk of ida — tangkai bunga ida
- kugijai:** zwaluw — swallow — burung lajang-lajang
- kugo:** (draag)last, vracht — burden, freight — muatan
- kugopumo:** (draag)last, alles wat iemand om te dragen heeft meegegeven — load, everything given to a person to carry — muatan, segala sesuatu jang dimuatkan pada seseorang
- kugopumo:** zie/see/lihat: k u g o
- kugou:** bananensoort, die men poft — kind of banana which is roasted — se-djenis pisang jang dibakar
- kugu:** varensoort — kind of fern — se-djenis tumbuhan-paku

- uwo kugu munii:** dam in het water maken — to make a dam in water — membuat bendungan-air
- kugú = gebou (P):** verdieping, kamer, vrouwenafdeling in een huis — floor, room, women's compartment of a house — tingkat, bilik, bagian sebuah rumah untuk para wanita
- wado kugú:** zolder, bovenkamer — attic, upper room — loténg, bilik diatas loténg
- kugubija tai:** slapen van handen of voeten, kramp in handen of voeten — to sleep (of hands and feet), cramp in hands and feet — kesemutan, kedjang pada tangan atau kaki
- kugukaga:** lange plant die op snijboon lijkt en niet eetbaar is — long plant similar to French bean but not edible — sebuah tanaman pandjang jang menjerupai buntjis gépéng dan tak dapat dimakan
- kuja:** boomsoort, waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, the bark of which is used for making bebi — sedjenis pohon jang kulitnja dipakai untuk membuat bebi
- kuja agija:** draagnet van kuja-vezels, slechte zak — carrying-net of kuja-fibre, worn-out carrying bag — agija dari sabut kuja, karung buruk
- kuke:**
- kuke mene tai:** plonzen (geluid maken van roeipanen in het water) — to splash (to make sound of oars in water) — mentjebur, bunji dajung dalam air (waktu mendajung)
- kuki:** kleine waterrat — small water-rat — tikus-air ketjil
- kukugu tai:** pruttelen (van het eten op het vuur, van water bij koken etc.) — to simmer (of food on fire, of water boiling etc.) — mendidih (bunji makanan atau air jang sedang dimasak)
- kumaa (P) = káá:** plant met grijze pitjes, die gebruikt worden voor halsketting — plant with grey pips used for necklace — tumbuhan dengan bidji berwarna kelabu dipakai untuk membuat kalung
- kume duwii:** doorboren (van neus, oor) — to pierce (nose, ear) — menindik (hidung atau telinga)
- kume jago:** doorboord zijn (b.v. van neusvleugel) — to be pierced (e.g. of nostril) — tertindik (ump. tjuping hidung)
- kumi (P) = badaa = boko (P) = emoge:**
- boos, vertoornd — angry, incensed — marah, sangat marah
- kumi egai:** boos zijn op iemand — to be angry with — marah pada seseorang
- kumii:** vast (gegroeid) zitten aan — to be joined to (grown to) — terdjertat pada
- kumijawii:** vastknopen (b.v. pees aan boog) — to tie (e.g. string to bow) — mengikat (ump. tali busur pada busurnja)
- pija kago kumidaa tita/ejata:** aan 'n boom zitten (takken) — there are branches (grown) on a tree — ada tjabang pada sebatang pohon
- kumii:** aspectssuffix dat de nuance van volledigheid geeft — aspect-suffix giving the implication of completion of action — achiran tekanan untuk melengkap katakerdja
- pei:** volgen — to follow — mengikuti;
- epemukii:** weggagen — to drive away — mengusir
- kumujai:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- kumijawii:** zie/see/lihat: kumii
- kune tai = migo kune tai = kune watii tai:** „neen” schudden, ontkennend knikken met het hoofd, afkeurend schudden — to shake one's head, to shake head disapprovingly — menggontjangkan kepala sebagai tanda “tidak”, sebagai penolakan
- kunekune tai:** de weg versperren, gezicht belemmeren — to block the road, to obstruct view — merintang dijalan, menghalangi pemandangan
- kunikana tai = kanapune tai = pumeeno tai = kenapune tai (P):** niet in staat zijn om, het niet uit kunnen houden (b.v. warmte of rook) — not be able to, not be able to stand (e.g. heat or smoke) — tak sanggup, tak tahan (ump. panas atau asap)
- ani to kou kugo ibo peijo ka kunikana teete no:** ik kan die zware last niet langer dragen (draag jij het even voor me) — I cannot stand this heavy load any longer (carry it for me a moment) — saja tak dapat memikul muatan jang berat itu (pikulkanlah untukku)
- nakagi ka kunikana teete ka ani ki juuda uwiine:** ik kan het van de rook niet uithouden, ik ga naar buiten — I cannot stand the smoke, I am going outside — saja tak tahan asap itu, saja akan keluar
- kunu:** 1. woda-soort — kind of woda

— sedjenis woda
 2. = **tadi**: dal, vlakke — valley, plain — lembah, dataran
kupi: dikke rotansoort — kind of thick cane — sedjenis rotan jang tebal
kupoo: zangvogel — singing-bird — burung jang pandai bersiul
kuto: verf, pek — paint, pitch — tjat, aspal-tjair
kuto widii tai: verven — to paint — mentjat
kutu = **woda**: rat — rat — tikus
kutugu-mutugu = **kitigi-motigi (P)**: in stilte mopperen, in stilte zijn ongenoege te kennen geven — to be disgruntled, to show one's displeasure silently — bersungut-sungut dalam hati
kutuu:
kutuu kijai tai = **kojaa kijai-kijai tai**: glimlachen — to smile — tersenyum
kuuga: hierlangs, daarlangs — along here, along there — léwat sini, léwat sana
aki dimi kuuga kaga teige: ben je beduvelde?, ben je niet goed snik? — are you crazy?, are you in your right mind? — gilakah engkau?, apa kau sudah tak punja otak lagi?
kuugai: palmboomsoort, waarvan de vrucht gebruikt wordt om luizen op iemands hoofd te vangen — kind of palm-tree the fruit of which is used for catching lice on head — sedjenis pohon kelapa jang buahnja dipakai untuk menangkap kutu-rambut
kuuta: krachtig, stevig — strong, solid — kuat, kukuh
kuuta ka = **kuuta koda**: hard, luid — hard, loud — keras, njarah
kuuta ka wuu etai: iemand met luide stem roepen — to call a person in a loud voice — memanggil seseorang dengan suara njarah
kuuta ka jakii: stevig vasthouden — to keep firmly — memegang kuat-kuat
kuuto tai: lang blijven, dralen — to stay long, to tarry — tinggal lama, berlamblambat
kuwai-a: leeg maken (b.v. zak of draagnet) — to empty (e.g. pocket or carrying net) — mengosongi (ump. saku atau agija)
kuwei:
kuwei etii = **kuwei etai** = **monoo tai** = **kuwei menii**: iemand iets beletten (b.v. om met iemand te trouwen) — to prevent a person from (e.g. marrying some-

one) — mentjegah sesuatu pada seseorang (ump. untuk kawin dengan seseorang)

kuwei dani: ongelooflijk, enorm! — incredible, fantastic! — bukan main, hébat!
okaija keitijaagijo kuwei dani: het is ongelooflijk wat hij presteert — what he accomplishes is incredible — bukan main apa jang dapat dikerdjakannja

kuweikuwei tai: om de tuin leiden, bedriegen (b.v. met 'n kind ergens heen gaan opdat het niet met moeder mee kan, of stiekem iets opeten opdat men niet met anderen behoeft te delen) — to lead one by the nose, to deceive (e.g. to go with a child somewhere to prevent it from going with its mother, or to eat something in secret so as not to be obliged to share it with others) — menipu (ump. membawa seorang anak kesuatu tempat agar tidak turut dengan ibunya, atau memakan sesuatu dengan diam-diam agar tidak perlu membaginja dengan orang lain)

kuwi = **kuwi dani**: ongelooflijk, enorm! — incredible, fantastic! — bukan main, hébat!

kuwikuwi: watervogelsoort, snip — kind of water-bird, snipe — sedjenis burung-air

M

ma: 1. hulptelwoord voor lange voorwerpen (b.v. boomstammen, prauwen, snoeren, stengels) — classifier for long objects (e.g. tree-trunks, praus, strings, stalks) — katabantu bilangan untuk benda pandjang (ump. batang pohon, perahu, utas, tangkai)

koma maanaida matakai: in een boot stappen — to step into a boat — naik ke perahu

2. achterzetsel: en, met, ook — postpositive: and, with, also — kata belakang: dan, dengan, djuga

aki ani ma nauwi: ga met me mee — come with me — turutlah dengan saja

ani komaida ukame ma meega: ik ben met moeder in de prauw gekomen — I came in the prau with mother — saja datang bersama ibu dengan perahu

ani ma me = **ani ma bage**: kennis van

mij — acquaintance of mine — kenalan saja

bebi ma bage jaweete: mensen met bebi gaan voorbij — people with bebi pass by — orang² jang berlalu dengan bebi

ena ma: nog eens — once more — sekali lagi

jati ma to: vol wonden zitten — to be covered in wounds/sores — banjak luka

jege ma uweega: zij ging huilend weg — she went away weeping — ia pergi sambil menangis

okai ma ani ma ...: hij/zij en ik — he/she and I — ia dan saja

uno ma uweegi: hij is voor een nacht weggegaan — he went away for a night — ia pergi untuk semalam lamanja

má: romp (lichaam zonder hoofd, armen of benen), roeispaan zonder blad, nerf van blad, bladstengel, steel van lepel — trunk (body without head, arms or legs), oar without blade, vein of leaf, stalk of leaf, handle of spoon — tubuh (tubuh tanpa kepala, lengan dan kaki), dajung jang tinggal tangkainja, tulang-daun, gangang séndok

ita máduwa tai: weg afsnijden, kortere weg nemen — to take short cut — memotong djalan

má-awii: hemd, blouse, jurk — shirt, blouse, dress — kemedja, blus, badju

máduwai-a: de groei te pakken krijgen (gezegd van kinderen) — to begin to grow quickly (said of children) — tumbuh dengan tjepat (dikatakan tentang anak²)

máduwai egaa: vlug uit de kluiten wasen, vlug groeien — to get tall quickly, to grow quickly — mendjadi besar dengan tjepat, tumbuh dengan tjepat

máduwai ipee: de groei laat te pakken krijgen — to begin growing late — tumbuh lambat

má jibuu tai: schudden met het lichaam — to shake body — menggojang tubuh

má jato: op het lichaam — on the body — pada tubuh

mátabo tai: inplanten (van bataten, pagerhouten etc.) — to plant, to place in ground (of yam, fencing posts) — menanam, menantjapkan (ubi, kaju pagar)

me má to = má to pou pou (P): naakt — naked — telandjang

me má jato pamakai-i: op de stuit liggen bij het baren — to lie with weight on

coccyx in giving birth — menungging waktu bersalin

máduwa tita bage: ruziemakers, herrieschoppers — brawlers, rowdies — pembantah, orang jang menimbulkan keonaran

maa: 1. = idaa (afkorting van maakidi/maakodo): waar, waarlijk — (short for maakidi/maakodo): true, truly — (kependékan untuk kata maakidi/maakodo): benar, betul

beu maa kou: waarachtig, zeker — truly, certainly — betul, tentu

ani na beu maa kou uwiine: ik ga echt weg — I am really going — saja betul berangkat

maa kipaga kipaga: het zal wel waar zijn — it is perhaps true — mungkin benar

maa kou: enorm — enormous — bukan main

pija maa kou dokipa: enorm, wat 'n hout heeft ze gedragen — what an enormous quantity of wood she has carried — bukan main banjknja kaju jang dipikulnja

maa mana niteegi: wat hij ons zei is waar; wat zei hij ons? (zie: 2) — what he told us is true; what did he tell us? (see: 2) — apa jang dikatakannja kepada kita mémang benar; apa dikatakannja kepada kita? (lihat: 2)

2. vraagwoord van hoedanigheid: wat?, wat voor? — interrog. pron.: what?, what for? — kataganti penanja: apa?, matjam apa?

aki maa me: wie ben je?, hoe heet je? — who are you?, what is your name? — engkau siapa?, siapa namamu?

kou ko maa tuma: wat is dat voor 'n soort? — what kind is this? — matjam apa ini?

maa bage didi: wat mankeert hij?, wat voor ziekte? — what is wrong with him?, what sort of sickness has he got? — ada apa dengannja?, penjakit apa?

3. **maa tai:** drogen, te drogen leggen — to dry, to hang/lay out to dry — meringkan, mendjemur

kagaba kou maa tijawi: hang het kleed te drogen — hang the garment out to dry — djemurlah permadani itu

kagaba kou maa tijake tai: hang de kleren te drogen — hang the clothes out to dry — djemurlah pakaian itu

máá = we go: bil, achterste, achterwerk

- buttocks, behind, backside — pantat, bagian belakang
- maada:** kwade geest — evil spirit — roh djahat
- maade tai:** oversteken/doorwaden van rivier — to wade across/to cross river — menjeberangi sungai
- maagijo** (= m a a g i j o): wat? — what? — apa?
- aki maagijo gideete:** wat haal je er uit? — what do you get/take out of it? — apa jang kau keluarkan?
- maagijo ka:** waarom?, waardoor? — why?, through what? — mengapa?, karena apa?
- maagijo ka kanoogi:** waardoor ben je geraakt? — what was it that hit you? — engkau terkena apa?
- maagijo taine:** waartoe? waarvoor? — why?, what for? — akan apa?, untuk apa?
- maagijouda** = **kaaja:** waar? — where? — dimana?
- maagijoudaiga:** waarin? — in what? — dalam apa?
- maagijoudaiga awii:** waar in doen? — what should it be put in? — dimasukkan dimana?
- maagijouga:** waarlangs? — along where? — lewat mana?
- maakidi** = **maakodo:** waar, werkelijk, juist — true, real, exact — betul, benar, tepat
- maakidi gai-a** = **maa no gai-a:** geloven, geloof schenken aan (iemand) woorden — to believe, to believe what somebody says — pertjaja, mempertjajai perkataan orang. Zie/see/lihat: m a a
- maakodo:** waar, werkelijk, juist — true, real, exact — betul, sungguh, mémang. Zie/see/lihat: m a a k i d i
- maaku** = **maumau:** kleine, lage plant die men gebruikt bij k a m u t a i — small plant used in white magic rites — tumbuhan ketjil dan rendah jang dipakai pada guna²
- maaku boujo** = **kamu boujo:** tak waarmee men k a m u t a i pleegt — branch with which white magic ritual is performed — tjabang jang dipakai pada guna²
- maanai-i** = **mainai-i:** zinken, onder water gaan — to sink, to go under water — tenggelam, menjelam
- maawake** = **jame maawake** = **kokéé jame:** lieverd, lieve kerel (gezegd tot man of jongetje. Ook sarcastisch) — darling, my dear fellow (said to man or boy, also sarcastically) — suamiku jang manis, anakku jang manis (djuga dipakai sebagai sindiran tadjam)
- mabau:** pijlsoort — kind of arrow — sedjenis anak panah
- mabii:** kinderen tussen het tweede en het laatste kind — children between the second and youngest child — anak² antara anak kedua dan anak bungsu
- ibo mabii:** 3de jongen/meisje, wanneer er minstens 5 jongens/meisjes zijn — 3rd boy/girl, when there are at least 5 boys/girls — anak laki²/perempuan ketiga kalau paling sedikit ada 5 anak laki²/perempuan
- ibo mabiipai:** 3de jongen van de 5 of meer — 3rd boy of 5 or more — anak laki² ketiga dari 5 anak atau lebih
- ibo mabiiwau:** 3de meisje van de 5 of meer — 3rd girl of 5 or more — anak perempuan ketiga dari 5 anak atau lebih
- Note: **ibo mabii:** de oudste van de mabii — the eldest of the mabii — mabii jang tertua
- weneka mabii:** alle mabii die jonger zijn dan de **ibo mabii** — all mabii who are younger than the **ibo mabii** — semua mabii jang lebih muda dari **ibo mabii**
- weneka mabiipai:** voor de jongens — for the boys — untuk anak laki²
- weneka mabiiwau:** voor de meisjes — for the girls — untuk anak perempuan
- buna mabii:** eerste kind na de **ibo mabii** — first child after the **ibo mabii** — anak pertama sesudah **ibo mabii**
- dege mabii:** 2de kind na de **ibo mabii** — 2nd child after the **ibo mabii** — anak kedua sesudah **ibo mabii**
- mabiipa:** kinderen van 'n mabii — children of a mabii — anak² mabii
- ibo mabiipa ka mabii:** 'n mabii van de **ibo mabii** — a mabii of the **ibo mabii** — seorang mabii (dari) **ibo mabii**
- mabiikipo:** middelvinger — middle finger — djari tengah
- mabiikipo:** zie/see/lihat: m a b i i
- mabiipa:** zie/see/lihat: m a b i i
- mabiipai:** zie/see/lihat: m a b i i
- mabiiwau:** zie/see/lihat: m a b i i
- mabijo owaa:** afdakje, huis met plat dak — shed, house with flat roof — émpér,

sebuah rumah dengan atap mendarat
mabikii tai: voor de dag halen, oude koeien uit de sloot halen (bij praten), oprakelen, opdelven — to bring/take out, to rake up the past (at conversation), to rake up, to dig up — mengeluarkan, mentjeritakan hal² jang terdjadi dimasa lampau

apoo mabikii tai: 'n splinter uit (de vinger) halen — to pull out splinter from (finger) — mentjabut suban dari (djari)
bodijaida nota mabikii tai: bataten in het vuur omdraaien — to turn yam on fire — membalik ubi dalam api

mabuku tai: zaad uitstorten, sexeue omgang hebben van de man — to discharge semen, to have sexual intercourse (of man) — menumpahkan zat mani, berse-tubuh (tentang laki²)

madagai-a: bewaren, afblijven van, sparen voor, behoeden voor (b.v. gezegd van bataten die men laat staan op 'n stuk land om ze later uit te poten of opnieuw aan te aarden) — to keep, to leave alone, to spare, to guard against (e.g. of yams left on a piece of ground for subsequent replanting) — simpan, menjisahkan, menjimpan untuk (ump. ubi jang tak dibongkar melainkan dibiarkan untuk kemudian ditanam atau ditambak sekali lagi)

ani aki kamadagaaga: ik heb jou gespaard (b.v. niet geslagen) — I have spared you (e.g. not beaten you) — saja masih sajang padamu (ump. dengan tidak memukul)

ekina emadagai (P) = emunai-i: 'n varken verzorgen — to look after a pig — memelihara seekor babi

pii kei ke madagajake tai, boo to bagai: van die bloemen moet je afblijven, alleen het onkruid moet je wieden — you should let these flowers alone, you should only pull out the weeds — biarkanlah bunga² itu, hanja rumputan sadja jang harus disabit

Madaju: Maleis — Malayan — bahasa Melaju

Madajuuda: in het Maleis — in Malay — dalam bahasa Melaju

mademo tai = demodemo tai = kotu tai: verzamelen, bijeen brengen, bijeen zoeken — to gather, to collect, to bring together, to seek together — mengumpul-kan, menjatukan

madenai-i = gabei: verschrompelen — to

shrivel — mengerut, berkerut

madinai-i: uitdoven, uitblazen (van vuur, lamp) — to extinguish, to blow out (of fire, lamp) — memadamkan (api, lampu)
madinijawii: doven (van vuur, lamp) — to put out (of fire, lamp) — memadamkan

madou: kwade geest, die in het bos en in waterplassen verblijft. Hij doet het lichaam van de mensen uitzetten zodat ze sterven met een opgezette buik — evil spirit, living in wood or water, who causes distension of the body and consequent death from swollen belly — roh djahat jang hidup dihutan dan didaérah berair. Ia mengembungkan tubuh manusia hingga meréka meninggal dengan perut kembung

madou-joka: rot jong — nasty young fellow — anak nakal

madou jakita me: door de madou bezeten — possessed by the madou — kemasukan sétan (madou)

máduwa tai: zie/see/lihat: má

máduwai-a: de groei te pakken krijgen (gezegd van kinderen), iets doorbreken, afbreken van iets — to begin to grow quickly (of children), to break, to break off — tumbuh dengan baik (anak²), memetjahkan, merombak

máduwata pija: afgekapt stuk hout — chopped-off piece of wood — batang kaju jang telah ditebang

máduwajake wei: stuk van 'n plant afbreken en dat planten — to break off part of plant and plant it — mematahkan sebagian tumbuhan dan kemudian menanamnja

maga = ipouga (P) = ipougai (P): tweede zoon/dochter. Men plaatst dit achter de tum a-naam b.v. Badiimaga — second son/daughter. This term is put after the tum a-name e.g. Badiimaga — anak laki²/perempuan kedua. Kata ini ditempatkan dibelakang nama suku ump. Badiimaga

magapai: 2de zoon — 2nd son — anak laki² jang kedua

magaije: 2de dochter — 2nd daughter — anak perempuan kedua

magawau: 2de dochter — 2nd daughter — anak perempuan kedua

maga pija: boompje van middelbare grootte — tree of medium height — pohon jang sedang besarnja

magá: palmsoort — kind of palm-tree —

sedjenis pohon kelapa
magaa = **uwomagaa**: waterval — cascade — air terdjun
magaa tai: bruisen van het water — bubbling of the water — gemuruh (tentang air)
jega magaa: ontzettende tranenvloed — dreadful flood of tears — menangis dengan hébat
magaije: zie/see/lihat: m a g a
magaka: adamsappel, keel, luchtpijp, slokdarm — Adam's apple, throat, windpipe, gullet — djakun, tenggorokan, batang-tenggorok, kerongkongan
magapai: zie/see/lihat: m a g a
magaumau = **daagu**: u de-soort — kind of u de — sedjenis u de
magawau: zie/see/lihat: m a g a
magii: sexeuele omgang hebben — to have sexual intercourse — bersetubuh
magoo: hoeveel? — how many? — berapa?
putu magoo: hoe lang?, wanneer? — how long?, when? — berapa lama?, bilamana?
tani magouda: hoe laat? — at what time? — djam berapa?
mai: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
mai-a = **mamakai-i**: neerliggen (van dieren) — to lie down (of animals) — berbaring (tentang héwan)
maibai-a: (in tweeën) opvouwen — to fold (in two) — melipat (dalam dua bagian)
maida: achterzetsel: op, in, met betrekking tot — postpositive: on, in, with relation to — kata belakang: di, pada, diatas, didalam, akan
ani maida: op mij — on me — pada/diatas saja
ani maida jim u aneega: ik ben vuil geworden — I have got dirty — saja mendjadi kotor
kou ketago maida moti: aan die kant moet je het vastpakken — you should take hold of it on that side — peganglah disebelah itu
maidaiga: op, langs — on, along — di, pada, diatas, sependjang
ani kagaba maidaiga napuumipa: zij heeft mijn jurk gestopt — she has mended my dress — ia telah menisik badju saja
me maida: op iemand — on a person — pada seseorang
puja kodo ani maida naawipa: zij heeft me belasterd — she has slandered me —

ia memfitnah saja
maidai-i:
ita maidai: de weg versperren — to block road — merintang di jalan
madaiga: op, langs — on, along — pada, melalui
maidaiga: stiekem, heimelijk — underhand, secretly — dengan diam², setjara rahasia
aki kou ko maidaiga namotipa: heb je dat zonder het mij te vragen weggenomen? — did you take that without asking me? — apa kau ambil barang itu tanpa minta dahulu kepadaku?
maiija: ook — also — djuga
aki na maiija: ook jij — you too — engkau djuga
ikii na maiija: jullie ook — all of you as well — kamu sekalian djuga
maikai: zee, kust — sea, coast — laut, pantai
maikai bage: mensen van de kust/van over de zee — people of the coast/from across the sea — orang² jang berasal dari pantai, orang² jang berasal dari seberang laut
mainai-i: 1. **boke mainai** = **boke adeinai-i**: strik zetten — to set a trap — memasang djerat
 2. zinken — to sink — tenggelam
koma mainai/maanai/maanidoke tai: zinken van prauw — sinking of prau — tenggelamnja sebuah perahu
maipai-a: 1. bevrediging geven, aan de verlangens voldoen, dorst lessen, honger stillen — to appease, to satisfy wishes, to slake thirst, to allay hunger — memuaskan (ump. pada orang haus atau lapar)
 2. = **ipai-a**: stilte, rust (van wind en golven) — silence, quiet (of wind and waves) — kesunjian, teduh (tentang angin, ombak)
maitaiga: in het wilde weg(gaan), langs onbegaande wegen — (to go) at random, along untrodden roads — djalan sembarangan, melalui djalan jang tidak rata
maitaiga uwita: zij is de verkeerde kant opgegaan (ook overdrachtelijk) — she has gone wrong (also figuratively) — ia salah djalan (djuga dikatakan dalam arti kiasan)
majai-a: dempen, dichten (b.v. sloot), dichtstoppen (b.v. gat), slechten — to fill in (e.g. ditch), to close (hole), to level — menutupi (ump. parit, lubang),

merombak
eka majai/wudai-a: naam schrappen — to strike out name — menghapus nama
majawe ita: weg om (b.v. Tigi) — road round (e.g. lake Tigi) — djalan sekitar (ump. danau Tigi)
májibuu tai: schudden met het lichaam — to shake body — bergojang badan
makaa-pija: hoogop schietende struik met paarse of witte bloemetjes — shrub growing to considerable height with purple or white flowers — perdu tinggi dengan bunga² ketjil jang berwarna ungu atau putih
makaapo: oranje zaadknop van deze struik — orange seed capsule of this shrub — bidji perdu m a k a a berwarna djingga
makabu = tikidi: eetbare varen — edible fern — tumbuhan paku jang dapat dimakan
makadege: 1. soort wilde framboos, aardbei — kind of wild raspberry, strawberry — sedjenis framboos, arbei hutan
 2. keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
makai-i: aspectssuffix dat achter de stam van het werkwoord wordt geplaatst en een nuance van volledigheid weergeeft: — aspect-suffix added to the stem of the verb and implying completion of the action denoted — achiran tekanan jang ditempatkan dibelakang pokok katakerdja dan jang melengkapkan arti katakerdja
dou: zien — to see — melihat
doomakai: vinden — to find — menemukukan
tapuja kou ani dokimake teega: ik heb dat blik net neergezet — I put that tin down just now — kaléng itu baru sadja saja taruh disini
make: te, vanaf, vanuit (ook van tijd) — at, from (also of time) — di, mulai dari, dari
aneepa make uwi: ga van mij weg — go away from me — pergilah daripadaku
amaadiipa make meega: ik kom van amaadi — I come from amaadi — saja datang dari amaadi
kiija make: van daar — from there — dari sana
ito make wado: van nu af aan — henceforward, from now on — mulai dari sekarang
kaaaja make: vanwaar? — from where?

— dari mana?
kouda make ko: daarop, daarna — after that, afterwards — setelah itu, kemudian
Pigome kidi podomeetegi gaa make igata: vanaf de tijd dat Pigome (je huis) uit ging, is hij zoek — from the time Pigome left (your house) he has not been seen again — sedjak saat Pigome keluar (dari rumahmu) ia hilang
Wakeitei make epata: hij is in Wakeitei geboren — he was born in Wakeitei — ia dilahirkan di Wakeitei
Damianus kiida make ki Didymus: Didymus komt na Damianus — Didymus comes after Damianus — Didymus datang sesudah Damianus
-make: onvervoegd suffix, dat weergeeft dat men in staat is tot datgene wat in het werkwoord wordt uitgedrukt — uninflected suffix indicating ability to perform the action denoted by the verb — achiran tak tertasrif jang menerangkan bahwa orang sangup melakukan apa jang disebut katakerdja
te dokimake taipage: dat kunnen we niet dragen — we cannot carry that — itu kami tak dapat memikulnja
makeegai-a (= makii + egai): plaatsen, neerzetten — to place, to put — menempatkan, menaruh. Zie/see/lihat: m a k i i
makege atii = matade tai = mateko tai = makedege atii: niet geven (omdat men b.v. niet geluisterd heeft) — not giving (because one e.g. has not listened) — tidak memberikan (karena ump. tidak mendengarkan)
maki: aarde, grond, dorp, plaats, wereld — earth, ground, village, place, world — tanah, kampung, tempat, dunia
joko makiida ka bage: mensen van 'n ander land/plaats — people of a different country/place — orang² dari negeri/tempat lain
makaawe potu: gerommel in de grond — rumbling in the ground — gemuruh didalam tanah
ipá kou makeema motita: dit stenen mes is in de grond gevonden — this stone knife was found in the ground — pisau terbuat dari batu ini terdapat didalam tanah
maki butu: landtong — spit of land — semenandjung
maki énaida uwii: verhuizen, naar een andere plaats gaan — to move, to go to

- another place — berpindah, pergi ke tempat lain
- maki énaakaato-énakaato bage:** mensen uit een andere streek/land — people from a different country/region — orang dari daerah/negeri lain
- maki ipuwe me:** eigenaar van land — owner of land — jang empunja tanah, pemilik tanah
- maki jakitougi me:** koning, vorst — king, prince — radja
- maki juge tai:** fijnmaken van aarde — to crush earth — meremukkan tanah
- maki kago:** landtong, stuk land dat uitloopt in de bergen — spit of land, piece of land ending in mountains — semenandjung, daerah jang menudju kepegunungan
- maki kegai-a:** graven — to dig — menggali
- maki kobe tai:** patjollen — to hoe — mentjangkul
- maki kobii:** patjol — hoe — tjangkul
- maki muguuga uwo = maki dobaiga uwo:** ondergronds water — underground water — air jang ada didalam tanah
- maki okogo:** plaats, kampong, streek — place, region — tempat, kampung, daerah
- maki utii:** graven — to dig — menggali
- makiidaiga:** over land — over land — melalui daratan
- makiido maki utoma:** alle landen, alle plaatsen — all countries, all places — semua negara, semua tempat
- makipigi:** aardbeving — earthquake — gempa bumi
- makipigi tai:** plaats vinden van aardbeving — occurrence of earthquake — terdjadinja gempa bumi
- me makiuto:** grote menigte mensen — a great many people — kumpulan orang banyak
- uwouje makiije:** overal, te land en te water — everywhere, by land and water — dimana-mana, didarat dan diair
- uwo butu maki butu:** overal — everywhere — dimana-mana
- makidou:** zie/see/lihat: m a k i i 1
- makigi atii:** 1. neergooien (b.v. hout van de schouders) — to throw down (e.g. wood from shoulders) — meletakkan (mis. kaju dari punggung)
2. losmaken (van rattenstrik) — to loosen (of rat trap) — melepaskan (djerat tikus)
- makii:** 1. plaatsen, neerzetten — to place, to put down — menempatkan, menaruh
- dagi doba makii:** niet vergeten, onthouden — not to forget, to remember — tidak lupa, mengingat
- jape makii = jape motii:** oorlog voeren — to wage war — berperang
- joka makii:** kind ter wereld brengen — to give birth — melahirkan seorang anak
- kagaba makii = kagaba makijawii:** kleren aantrekken (hoed opzetten) — to put on clothes (hat) — mengenakan pakaian (topi)
- kagaba wado makii:** kleren ophalen, broek optrekken — to pull up clothes/trousers — menarik keatas pakaian/tje-lana
- kagaba makitou:** kleren dragen — to wear clothes — memakai pakaian
- mámake tai:** neerleggen van lange voorwerpen — to lay down long objects — meletakkan benda² jang pandjang
- makegai-a:** neerzetten — to put down — meletakkan
- makijawii:** aandoen — to put on — memakai, mengenakan
- gane migouda makido tai:** de handen over het hoofd uitstrekken — to stretch hands over head — merentangkan tangan keatas kepala
- makidou = makido tai:** passen (b.v. van kleren) — to try/try on (e.g. of clothes) — mentjoba (ump. pakaian)
- emakai:** iemand begraven — to bury — mengubur seseorang
2. zenden, sturen — to send, to despatch — mengirim
- ani ije 5 kamakeega:** ik stuur je 5 gulden — I am sending you 5 guilders — saja kirimkan Rp. 5 kepadamu
- amo/jamo/joko/mijo/wado/wo makii:** naar gelang de ligging van de plaats waarheen men iets stuurt — according to location, a destination is situated in the direction a m o / j a m o etc. — tergantung pada letak tempat kemana barang itu dikirim
- makijaa:** rode mierensoort — kind of red ant — sedjenis semut mérah
- makijaabi:** buideldiersoort — kind of marsupial — sedjenis binatang berpundi-pundi
- makijawii:** zie/see/lihat: m a k i i 1
- makijo:** plaats, streek (waar men thuis hoort) — place, region (one belongs to) — tempat, daerah (asal seseorang)
- ani Mapija makijo uwiine:** ik ga naar

de Mapija — I am going to the Mapija
— saja akan pergi ke Mapija

me makijo uweegai = **me idima uweegai**:
ze zijn allen van hun woonplaatsen weg-
gegaan — they have all left their homes
— meréka sekalian telah meninggalkan
tempat kediaman meréka

owaa makijo ito to niimigei: laten we
nu allen onze woonsteden gaan bouwen
— let us all now go and build our homes
— mari kita semua membangun rumah²
kita

kugo makijo na ko kawedanite dokiipage,
inii me ko wido to, **kugo umina**: hoe
zullen we die barang allemaal dragen,
we zijn maar met zijn drieën en er is
veel barang — how are we going to carry
all this luggage, there are only three of
us and there is a lot of luggage — bagai-
mana kami dapat memikul semua barang
itu, kami hanya bertiga sadsja dan barang-
nja banjak

bugi makijo okai to jakitooga, **ani ki teki**
jato najaikitooga: zij pikt maar al die
tuingrond in en laat mij maar een klein
stukje — she takes all that ground and
leaves only a small part for me — se-
mua tanah kebun itu diambilnja dan
hanja sebidang ketjil disisakannya untuk-
ku

makipigi: zie/see/lihat: **maki**, **pigi-**
pigi tai

makipoo: paddestoelensoort — kind of
mushroom — sedjenis tjendawan

makitou:

kagaba makitou: zie/see/lihat: **maki** i l
makiutija: kwade geest die in de grond
en in rotsen woont en vooral buikpijn
veroorzaakt — evil spirit living in the
ground and in rocks and in particular
causing pains in the belly — sétan jang
diam ditanah dan dibukit dan jang teru-
tama menjebabkan penjakit perut

makiuto: grote menigte mensen — a great
many people — kumpulan orang banjak

makoo: 1. gras dat gebruikt wordt voor
bemesting, teelaarde — grass used for
compost — rumput jang dipakai sebagai
pupuk

2. lus van draad waarmee men vogels
vangt — loop of thread birds are caught
with — sengkelit tali untuk menangkap
burung

makumaku tai: heen en weer bewegen
(b.v. gewassen door de wind) — to move
to and fro (e.g. of crops in wind) —

gerak bolak-balik (ump. tumbuhan jang
ditiup angin)

mama = **noukai** = **ukame** = **amai (M)**:
moeder — mother — ibu

m a m a wordt ook wel gebruikt voor
grootmoeder — **m a m a** is also used
for grandmother — dengan **m a m a**
djuga dimaksud: **nénék**

pija mama: boomstam — tree trunk —
batang pohon

mámakai-i: plat neerleggen van lange
voorwerpen (b.v. plank), dwars zetten/
leggen — to lay long objects down flat
(e.g. board), to put/lay cross-wise —
meletakkan benda² pandjang (ump. pa-
pan), melintangkan

mámake tijawii: plat neerleggen van lange
voorwerpen, dwars leggen/zetten — to
lay long objects down flat, to put/lay
cross-wise — meletakkan barang² pan-
djang, melintangkan

mame: kuit (van kreeft), dooier (van 'n
ei), schelpdier — spawn (of lobster),
yolk of egg, crustacean — telur kepiting,
kuning telur, kerang-kerangan

mameto (M) = **anani**: scherpe kanten
van plank/schop — sharp sides of board/
spade — bagian tadjam sebuah papan/
sekop

mamo: dennenhout of **dikai** dat men
bij het vuurzagen gebruikt — wood or
dikai used in making fire by rubbing
pieces of wood together — kaju pohon
tjemara atau kaju **dikai** jang dipakai
untuk menggosok api

mamo jakii: vuurzagen — to rub pieces
of wood together to make fire — meng-
gosok api

mamomamo tijawii: trap maken (b.v. op
de weg) — to make steps (e.g. on road/
pathway) — membuat djendjang (ump.
didjalanan)

mamomamo titaida wado uwii: trapsge-
wijs omhoog gaan — to rise gradually
— naik dengan tangga

pija mamomamo: ladder — ladder —
tangga

mamome = **gekene**: zaag — saw — gerga-
dji

mamukai-i = **maa tai** = **geegge tai**: te
drogen hangen — to hang out/up to dry
— mendjemur

mamuwai-a: bijeenbrengen (b.v. alles wat
nodig is om 'n huis te bouwen), alles
klaar maken (b.v. om 'n bataat-maal te
gebruiken), bruidsschat bijeenbrengen

- to collect (e.g. everything needed for building a house), to make everything ready (e.g. for a yam-meal), to bring items of dowry together — mengumpulkan (ump. semua bahan jang perlu untuk membangun rumah), menjediakan segala sesuatu (untuk makan ubi), mengumpulkan emas kawin
- mana:** woord, taal, geluid, uitspraak, bevel — word, language, sound, pronunciation, order — kata, bahasa, bunji, sebutan, perintah
- maa manai:** wat zegt hij?, waar praat hij over? — what does he say?, what is he talking about? — apa jang dikatakannya?, apa jang dibitjarakannya?
- manaago akaate tai:** tot elkaar roepen, met elkaar spreken — to call to each other, to speak to each other — saling berseru-seru, bertjakap-tjakap
- mana boko petai-a:** de kwestie goed bepraten, de zaak goed afwikkelen, met praten een oplossing aan de hand doen — to discuss the question thoroughly, to settle the matter well, to arrive at solution by discussion — membitjarakan suatu hal dengan baik, mempertimbangkan suatu soal, sambil bertjakap² mengemukakan suatu pemetjahan
- mana boko duwai-a:** een kwestie beslechten, oordeel uitspreken — to settle a question, to give judgement — memetjahkan suatu persoalan, menjatakan pendapatnja
- mana boko odajawii:** de waarheid zeggen, bekennen — to speak the truth, to confess — mengatakan kebenaran, mengaku
- mana dagi duwai-a:** uitspraak doen, knoop doorhakken — to give judgement, to resolve — menjatakan pendapatnja, memutuskan
- mana ewo:** stom — dumb — bisu
- mana gou:** het woord nemen, spreken — to begin to speak, to speak — mulai bitjara, angkat-bitjara, bitjara
- mana jaikai-i:** ophouden met spreken — to stop speaking — berhenti bitjara
- mana ko beu:** hij/zij zegt niets — he/she says nothing — ia tidak berkata apapun
- mana ogita:** hese stem, hees geluid — hoarse voice, hoarse sound — suara serak, bunji serak
- mana pai-a:** piepgeluid maken — to make a squeaking sound — bersuara ketjil
- mana pitokai-i:** toespraak houden, preken — to deliver a speech, to preach — mengutjapkan pidato, berchotbah
- mana putai-a = mana wegai-a:** beraadslagen — to deliberate — bermusjawarah, memperbintjangkan
- mana tai:** (uitspr./pronunc./utjapan m á n a t a i): gesprek houden — to have conversation with — bertjakap-tjakap dengan
- mana tii:** zeggen tot, spreken met — to say to, to speak to — berkata kepada, bertjakap-tjakap dengan
- mana etiine:** ik zal 't hem zeggen — I'll tell him — akan saja katakan kepadanja
- mana toboo wegai-a (K + M) = kitigiida wegai-a:** naar woorden zoeken, erover denken hoe men zich moet uitdrukken — to seek words, to consider how to express oneself — mentjari kata², memikirkan apa jang akan diungkapkannya
- mana uka = mana ugo = mana muto (P):** over de kern van de zaak/voornaam ding spreken, praten op bijeenkomst die voor iedereen (van belang) is — to discuss the heart of the matter/important point, to speak at meeting important for everybody — membitjarakan inti persoalan/hal jang penting, bitjara pada suatu pertemuan penting untuk tiap² orang
- mana tagu:** zwiingend/met de mond vol tanden staan — silent, to have not a word to say — diam, tak tahu apa jang harus dikatakan
- te ebatai mana:** erge ziekte waarover men liever niet spreekt — serious disease rather not mentioned — penjakit djahat jang orang tak suka menjebutnja
- mana wegai-a:** gesprek houden met — to have conversation with — berbitjara dengan
- mana tai:** (uitspr. / pronunc. / utjapan: m a n á á t a i): roepen — to call — memanggil
- tetaa mana = totaa mana (P):** oude verhalen — old stories — tjeritera² lama
- mana wija dimi wija tai:** tweeslachtig, huichelachtig doen — to act hypocritically — mendua-hati
- mana muto wija:** zie/see/lihat: wija
- manaago:**
- manaago akaate tai:** tot elkaar roepen, met elkaar spreken — to call to, to speak to each other — saling memanggil, bertjakap-tjakap
- manaano:** radio, recorder, grammofoon — radio, recorder, gramophone — radio,

rekorder, gramopon
manaaputu = **tapa (M)**: kleine juwo, zonder emaa — small juwo without emaa — pésta-babi ketjil tanpa mendirikan ruangan-tari
manai: kikkerdril — frog-spawn — telur katak
manai-me: beschuldigde, degene die de moeilijkheden veroorzaakt heeft, de man in kwestie — culprit, the one who has caused the trouble, the man in question — terdakwa, jang dituduh, orang jang menjebakkan keonaran, orang jang bersangkutan
manatagu: keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
mani: 1. hulptelwoord voor wortels, knollen etc. — classifier for roots, turnips etc. — katabantu bilangan untuk akar, ubi dll.
 2. wortel, ader, pees, wrat — root, vein, sinew, wart — akar, pembuluh balik, urat, kutil
pii-mani: wortels van bloemen — roots of flowers — akar, tumbuhan bunga
 3. **jekai mani**: Achillespees — Achilles tendon — urat keting
manita: watergeest — water-spirit — sétan jang hidup dalam air
manunu tai = **gepuu tai**: weigeren, niet willen luisteren — to refuse, to be unwilling to listen — menolak, tak menurut perintah (naséhat)
mapagii tai: afschudden, uitschudden — to shake off, to shake — menggontjangkan, mengibaskan
jimur mapagii tai: vuil afschudden, (mat) uitkloppen — to shake off dirt, to beat (mat) — mengibaskan kotoran, memukul (tikar)
mapako tai: 1. kreeften vangen met een pijl (vanuit stil liggende prauw) — to catch lobsters with arrow (from prau floating in one spot) — memanah kepiting
 2. met lang stuk hout iets barrikaderen (b.v. tuin om varkens te beletten er in te komen) — to obstruct barricade with long piece of wood (e.g. garden to prevent pigs from getting in) — merintanggi dengan sebatang kaju (ump. supaja babi tidak dapat masuk kekebun)
 3. uitwroeten van bataten door varkens — to root up yams (by pigs) — menjungkur ubi (oléh babi)
 4. **me mapako atii**: iemand onbegraven

laten liggen, kind rustig laten liggen slapen — to leave corpse unburied, to let child sleep quietly — membiarkan orang mati tak terkubur, membiarkan seorang anak tidur dengan tenang
mapeda (P): zie/see/lihat: mapega
mapeebii: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
mapega = **mapeda (P)**: pijl — arrow — anak panah
mapega abiabi tai: steken met pijl of speer, doorsteken, aanrijgen — to stab with arrow or spear, to pierce, to string — menikam dengan anak panah atau tombak, menikap, menantjap
mapega dipai-a: pijlen aanpunten — to point arrows — meruntjingkan anak panah
mapi: banaan — banana — pisang
mapi agáána: kam bananen — bunch of bananas — sisir pisang
mapi utáána: tros bananen, bunch of bananas — tandan pisang
mapido tai: uitstrekken over, gestrekt houden — to stretch, to keep stretched — merentangkan, membentangkan
mapito: pen van een valstrik ('t dwars-houtje dat de strik dicht houdt als er iets in gelopen is) — peg of snare (cross-bolt keeping the snare closed when some animal has got into it) — palang djerat (jang menjebakkan djerat tetap tertutup kalau kemasukan mangsa)
mapodo tai = **mapogo tai**: bijeenbrengen om 't verder te brengen — to collect to carry further — mengumpulkan untuk dibawa ketempat lain
pija mapodo timakigou: hout (ergens) bijeenbrengen — to collect wood (somewhere) — mengumpulkan kaju (disuatu tempat)
mapogo tai: zie/see/lihat: mapodo
mapu = **mapuuma**: 1. plaats waar het draagnet aan de kebone zit — place where carrying-net is attached to kebone — tempat agija diikat pada kebone
 2. **mapu tai** = **peepu tai**: vernielen, kapot maken — to destroy, to smash — merusakkan
 3. **ebe mapu tai** = **ebe tawai**: droge mond/keel hebben — dry mouth/throat — rasa kering pada mulut/kerongkongan
mapuga tai: wegjagen, van zijn plaats verdrijven (gezegd van kleine dieren, als vogel, rat) — to chase, to drive away

(said of smaller animals such as bird, rat) — mengusir (tentang binatang² ketjil ump. burung, tikus). Zie/see/lihat: e p e i / e p e k u m a i - i

mapugai-a: opmaken, alles uitgeven, opgebruiken, verbrassen — to use up, to spend everything, to squander — menghabiskan, mengeluarkan semuanya

mapugu tai = mapugu atii = mapugu kai = kokogimakai-i: misschieten, misgooien, niet raken — to miss (at shooting, at throwing), not to hit — melését (dalam menémbak), tidak kena

ani mapugu tijaweega: ik schiet mis — I miss — saja menémbak tetapi melését
aki mapugu keege: jij bent niet geraakt — you are not hit — engkau tak terkena

mapuuma: rand van draagnet of jató waarop de kebone zit vastgehecht — rim of carrying-net or jató to which kebone is attached — pinggiran agija atau jató dimana terikat kebone

mataa = nakaa: kuiken, vogel-jong — chicken, young of bird — anak ayam, anak burung

mataakagoo: de 8 kleine pootjes van kreeften — the 8 small legs of lobster — 8 kaki kepiting jang ketjil²

ibokagoo wija: de twee grote vangpoten van kreeften — the two big claws of lobster — 2 kaki penangkap kepiting jang besar

matabe tai: 1. in het wildeweg schoppen (b.v. bij voetballen), niet samenspelen — to kick at random (e.g. at football), not playing as team — menjépak sembarangan, tidak bermain dalam kelompok

mana matabe tai: het tegelijk praten van vele personen tegen een andere persoon — many people talking together to the same person — orang banjak jang bitjara serempak pada seseorang

ikii matabe te natai: zit niet allemaal zo tegen me te praten — don't talk to me all together — djangan kamu sekalian bitjara serempak padaku

matabe bage: halve gare, halve gek — half-baked, half crazy — setengah gila

meija matabe katijake wanee doba ita to teige?: wie heeft je 't hoofd zo op hol gebracht dat je 's nachts maar steeds op de weg rondloopt? — who has turned your head so much, that you are always walking about at night? — siapa jang membingungkan engkau hingga kau ber-

djalan-djalan sadja pada malam hari?
2. storen, lastig vallen — to disturb, to interfere with — mengganggu, menjela
matabe te natai mana wegaate ka: stoor me niet, ik ben aan het praten — do not interrupt, I am talking — djangan mengganggu, saja sedang bitjara

mátabo tai: weer inplanten (b.v. van bataten, als een varken in de tuin is geweest) — to plant again (e.g. of yams when a pig has been in garden — menanam kembali (ump. ubi)

matade tai/atii: uit straf niets geven, weigeren te geven — to give nothing, to refuse to give, as a punishment — tidak memberikan apa², menolak memberi kan sesuatu sebagai hukuman

matage tai = kowai-a: drogen — to dry — mendjemur

matajati: soort schurft (vooral op de lendenen) — kind of scabies (esp. on loins) — sedjenis kudis (terutama dipinggang)

matakai-i: in (de prauw) gaan, in (de prauw) laden — to go into (prau), to load (in prau) — naik ke (perahu), memuat dalam (perahu)

tawa duupe maida matakai: tabak in de pijp doen, de pijp stoppen — to put tobacco in pipe, to fill pipe — menaruh tembakau dalam sebuah pipa, mengisi pipa

matakii tai = tapii (P): dicht stoppen (b.v. reten in een huis, of nieuwe touwtjes toevoegen aan oud schaamschortje) — to close (e.g. crevices in house, or add new strings to old m o g e) — menutupi (tjelah² pada dinding rumah atau memasang tali baru pada m o g e)

matanai-i: bewaren, opbergen (b.v. eetwaar) — to keep, to store (e.g. victuals) — menjimpan (ump. makanan)

mateko (e) tai = matade tai: uit straf niets geven — to give nothing, as a punishment — sebagai hukuman tak memberikan apa²

mato jakijawii: beginnen met het zingen van een u g a a — to begin to sing an u g a a — mulai menjanjikan suatu u g a a

matoka: rug, bladnerf — back, rib of leaf — punggung, tulang-daun

matoka boka: ruggemerg — spinal marrow — sumsum belakang

matoka didijou = matokakamu: ruggewervel, ruggegraad — dorsal vertebra, spine — ruas tulang belakang, tulang

belakang
matokaituwa: gebocheld — hunch-backed — bungkok
matoka potu tita = matoka tuwata: kromme rug hebben, ijverig bezig zijn met — to have a crooked back, to be very busy — berbungkok, sedang radjin bekerdja
matoka tai: moe zijn, niet meer in staat zijn tot — to be tired, to be no longer able — tjape, lelah, tak sanggup lagi
matoka duwai-a = matoka ewanai-a: uitrusten — to equip — melepaskan lelah
matokaato: ruggelings, op de rug, achterkant — backward, on the back, rear — pada belakang, dibelakang, bagian belakang
matokaato uwii = matokaato amo uwe tai: achteruit lopen — to walk backwards — mundur
matokaatouga wigii tai: spit in de rug hebben — to suffer from lumbago — sengal pada tulang belakang
matokaato: zie/see/lihat: m a t o k a
matokakamu: ruggewervel — dorsal vertebrā — tulang belakang
matokaatouga wigii tai: zie/see/lihat: m a t o k a
mātuwa tita bage = kogobidaa tita bage: onruststokers, ruziemakers — squabblers, rowdies — orang² jang suka menerbitkan keonaran
mau = gekaibo (P): kleine rat die in holle bomen leeft — small rat living in hollow trees — tikus ketjil jang hidup dipohon-pohon jang keropok
mau: suikerrietsort — kind of sugarcane — sedjenis tebu
maumai-i: omvallen (b.v. boom, lamp) — to fall over (e.g. tree, lamp) — roboh (pohon), djatuh (lampu)
maume tai: op zijn zij liggen — to lie on side — berbaring pada sisinja
maumau = maaku: kruipplantje dat gebruikt wordt bij k a m u t a i — small creeper used in k a m u t a i — tumbuhan merambat jang dipakai untuk k a m u t a i
maumi: stenen bijl — stone axe — kapak dari batu
mauwai-a:
joka mauwai: kind op de armen in slaap wiegen of tot zwijgen brengen — to rock child to sleep/make quiet in arms — membuai anak atau mendiamkan anak jang menangis

anija joka kamauwaate: ik wieg het kind voor je — I am rocking the child for you — saja buaikan anak itu untukmu
ani kamauwaate ka, budi: ik wieg je, wees nu stil — I am rocking you, be quiet now — mari kubuai, diamlah!
mawai: parang, kapmes — chopping-knife — parang
mawega: boompython, groot beest dat alles verslindt maar dat niemand gezien heeft — tree-python, big beast devouring everything but never seen by anyone — ular sawa jang hidup dipohon, binatang besar pemakan segala dan belum pernah dilihat orang
me: mens, persoon, Ekagi (de echte mens), men, iemand — man, person, Ekagi (the real man), one, someone — orang, pribadi, Ekagi (manusia sedjati), seseorang
ani me: ik zelf — I myself — saja sendiri
ani ki beu, aki me: ik ben het niet maar jijzelf — I am not the one, but you yourself — bukan saja melainkan engkau sendiri
be-me: vijand — enemy — musuh
jameme: man, echtgenoot — man, husband — orang laki², suami
me beu: niemand — nobody — tidak seorangpun
me ewaawaa tita gaa: toen de eerste mensen er waren — when the first human creatures lived — ketika manusia pertama berada
me ijoo beu bugaija: kinderloos echtpaar — childless couple — suami-isteri jang tak punja anak
me mana: Ekagi-taal — Ekagi-language — bahasa Ekagi
me nai-o: 1. door zijn schaduw mensen ziek of dood maken — to make people ill or kill them by one's shadow — menjabkan orang djatuh sakit atau meninggal karena bajangannya
Note: dit wordt vooral toegeschreven aan oude vrouwen — ascribed esp. to old women — menurut orang hal itu terdjadi karena bajang² wanita tua
 2. varkens slachten ter herdenking van iemand die in de oorlog gevallen is. Op deze herdenking wordt aan de familie van de gesneuvelde betaling gedaan (d a b e u w o) — to kill pigs in memory of someone killed in war. At this comme-

moration payment is given to the relatives of the person killed (d a b e u w o) — memotong babi sebagai peringatan orang jang gugur dalam perang. Pada peringatan tsb. keluarga orang jang diperingati diberi pembayaran (d a b e u w o)

meena meena: een voor een, de een na de ander — one by one, one after another — seorang demi seorang

memaato (M) = agaana: jongen — boy — anak laki² jang agak besar

memau (M): oudste zoon — eldest son — anak laki² tertua

peka me anii: wit vuil in het oog hebben — to have white dirt in eye — kotoran berwarna putih dimata

ani peka maida me anipa: ik heb wit vuil (witte stip) in mijn oog — I have white dirt (white speck) in my eye — dimata saja ada kotoran berwarna putih (titik putih)

tooko etai-me: iemand die aanzet tot verkeerde dingen — somebody who incites to wrong actions — orang jang mengadjak berbuat salah

ukame: moeder, moederdier — mother, mother animal — ibu, induk

mee (P) = beu: of, is het niet? — or, is not it? — atau, bukannya?

Note: mee maakt een bevestigende zin tot vraagzin — mee makes an affirmative sentence interrogative — kata mee itu merubah suatu kalimat berita djadi kalimat tanya

ani na uwiita mee?: zal ik ook maar gaan?, ik zal ook maar gaan, niet? — I had better go too, hadn't I?, I'd better go, don't you think? — saja akan turut, bukan?, saja akan berangkat, bukan?

daa mee pijo?: mag 't of niet? — is it allowed or not? — boléh atau tidak?

ameegai mee beu?: kwamen zij tweeën of niet? — did the two of them come? — apa meréka berdua itu telah datang?

kodaa mee: éé, éé, wat ik zeggen wilde — eh, eh, what I wanted to say — eh, eh, apa jang hendak kukatakan ialah...

meedogo: ontsteking onder de eeltlaag — inflammation under calloused skin — radang dibawah lapis-kapalan

meewa: graf — grave — kuburan

meewa pija = me ika pija: grafhouten — wood placed on graves — kaju kuburan

meaga: bananen-soort — kind of banana

— sedjenis pisang

megá: veel — much, many — banjak

udi megá mugajake meete: ze komen met veel gevangen kreeften — they come home with a big catch of lobsters — meréka datang dengan membawa banjak kepiting

meagaage (= mege + age): voor de prijs van schelpen — for the price of shells — seharga kulitkerang

mege: schelp, geld — shell, money — kulitkerang, uang

mege ewii: schelpen aan een touw rijgen — to string shells — menguntai kulitkerang pada tali

mege awii = mege ubai-a: schelpen ophalen/zoeken — to fetch/seek shells — mentjari kulitkerang

mege muto: snoer van 60 schelpen — string of 60 shells — untaian sebanyak 60 kulitkerang

mege pai-a: schelpen baren — to bear shells — melahirkan kulitkerang

mege beto: het beest dat schelpen baart — the beast giving birth to shells — binatang jang melahirkan kulitkerang

mege putu jago (P) = mege kagi jago (P) = mege bami jago = mege kago jago = kagi na: schelp met mooie bobbeltjes — shell with fine knobs — kulitkerang jang bergelembung bagus

mege peka = taanaka kita peka = tiju peka: één slecht oog, staar in het oog — one bad eye, cataract in the eye — satu mata kurang baik, bular penjakit mata

mei: komen — come — datang

metaato amo uwii ko ani ki be kodaa: ik ga niet terug naar de plaats waar ik vandaan kom — I am not going back to the place I come from — saja tak akan kembali ketempat asal saja

mé = naimi: kom op!, geef op! — come on!, give it to me! — ajo, berilah kepadaku

ani kadinaine no, mé: geef op, dan zal ik het schillen en opeten — give it me, then I will peel it and eat it — berilah kepadaku maka aku akan mengupas dan memakannja

doke mei: breng hierheen — bring it here — bawalah kemari

okai mei beu topi: hij is nog niet gekomen — he has not yet arrived — ia belum sampai

meima: vragend vnmw. neutrale nmvl.

- mr.v.:** wie? — interrog. pron., neutral case plur.: who? — kataganti penanja, kasus netral djamak: siapa?
meima kei tipai: wie hebben dat gedaan? — who have done it? — siapa jang berbuat itu?
meija: vragend vnmw. dominatieve nmvl. mnl. enkv.: van/door wie? — interrog. pron. dominat. case. masc. sing.: of/by whom — kataganti penanja kasus dominatif, laki² tunggal: dari siapa, oleh siapa
meija katipi: wie heeft 't je gezegd? — who has told you? — siapa jang memberitahukannya kepadamu?
meime: vragend vnmw. neutrale of inerte vorm: wie?, hoe? — interrog. pron. neutr. or inert form: who?, how? — kataganti penanja kasus netral atau bentuk inert: siapa?, bagaimana?
aki eka meime: hoe heet je? — what is your name? — siapa namamu?
aki ki meime?: wie ben je? — who are you? — engkau siapa?
mekede = bedee: grens, scheiding — boundary, partition — batas, garis pemisah
mekede tai: grens afbakenen — to mark out boundary — membatasi
bugi mekede: grens van de tuin — limit of the garden — batas kebun
mekumai-i = digimai-i = jakumai-i = udumai-i: vuil, smerig zijn (van kleding) — to be dirty, filthy (of clothes) — kotor (tentang pakaian)
memaato (M) = agaana: jonge man — young man — seorang laki² muda, pemuda
memau (M) = aikaibo: oudste zoon — eldest son — anak laki² tertua
memi: biessoort, ruw gras — kind of reed, rough grass — sedjenis rumput jang kesat
memi denata: hooi — hay — rumput kering
memi jepo: uitslag veroorzaakt door memi — rash caused by memi — kudis jang disebabkan memi
menaa = menoka (P) = menaa gaa: wanneer? — when? — bilamana?
menaaputu: datum vastgesteld op het telkoord — date fixed on counting-cord — tanggal jang ditetapkan pada tali-penghitung
menaaputu: zie/see/lihat: m e n a a
méneméne tai:
daago méneméne tai: uitdagen, tarten, plagen — to challenge, to defy, to tease — menantang, mengusik
menii: geven aan 3de pers. enkv. + mrv.: (onregelmatig werkwoord) — to give to (form occurring only with 3rd pers. sing. and plural object): (irregular verb) — memberi kepada orang ketiga tunggal dan djamak (katakerdja tak beraturan):
naimai-i: geven aan mij — to give to me — memberi kepada saja
kani: geven aan jou — to give to you — memberi kepadamu
niimai: geven aan ons — to give to us — memberi kepada kami
ina: niimai: geven aan ons beiden — to give to the two of us — memberi kepada kami berdua
kinii: geven aan jullie — to give to you — memberi kepada kamu sekalian
ikai kinii: geven aan jullie beiden — to give to both of you — memberi kepada kamu berdua
mene uwii: wegbrengen — to take away — membawa pergi
uwo dokowa mene tai: met lepel (iets dat scheidt) te drinken geven — to give a drink with spoon (or any form of ladle) — memberi minum dengan séndok (atau alat penjudu)
okaijo menii: te leen geven, uitlenen — to grant the loan of, to lend — memin-djamkan
uwo ukimene tai: met de hand te drinken geven — to give to drink by hand — memberi minum dengan tangan
menoka (P) = menaa: wanneer? — when? — bilamana?
menoke: watergeest — water-spirit — sétan jang hidup dalam air
mepiija: veertig — forty — empatpuluh
mepiija jago: veertigste — fortieth — jang keempatpuluh
mepiina: twintig — twenty — duapuluh
meuka (P) = tani: zon — sun — matahari
mi: aansporende of bevelende wijs van mei — exhortatory or imperative mood of mei — bentuk mengadjak/menjuruh dari kata mei
bodija nadagume timi (tai + mi) = bodija nadagumeete mei: kom 't vuur voor me aansteken — come and light the fire for me — pasangkan api untukku
migaabaute (migo + ebaute): hoofdbedekking, vooral voor mannen, ook zusters enz. — headgear, esp. for men, also

nuns etc. — penutup kepala, terutama untuk kaum lelaki, para suster dsb.

migaagu uwii = **migougu uwii (P)** = **tiga uwii**: voorop gaan, het eerste gaan/komen — to lead the way, to go/come first — berdjalan didepan, pergi/datang pertama-tama

migaagu me: hij die voorgaat met iets te doen, voorganger — he who leads the way to do a thing, leader — orang jang selalu memimpin, pemimpin

migaapakoo: hoofdkussen — pillow — bantal

migakobe: insektensoort — kind of insect — sedjenis serangga

migakobe tai: (instemmend) met het hoofd knikken, met het hoofd buigen (als eerbetoon) — to nod (in assent), to bow head (in homage) — mengangguk (sebagai tanda setudju), menundukkan kepala (sebagai tanda menghormati). Zie ook/see also/lihat: **t a b o**

migatabo tai: het hoofd naar beneden laten hangen — to hang head down — menundukkan kepala (karena murung)

migii: bouwen — to build — membangun, mendirikan

migo: hoofd (soms gebruikt voor heel de persoon) — head (sometimes used to denote person) — kepala (kadang² dengan kepala dimaksudkan orang)

migo gaati jaweegai: er gingen 10 personen voorbij (lett. 10 koppen) — 10 persons (lit. ten heads) went by — 10 orang sedang lewat (sebenarnja: 10 kepala)

migo kune, tai: (afkeurend/nee) schudden met het hoofd — to shake head (disapprovingly) — menggojangkan kepala (sebagai tanda mentjela atau tidak setudju)

migouda dokii: op het hoofd dragen — to carry on the head — membawa diatas kepala

migouto: afgekapt hoofd, postzegel — cut off head, postage stamp — kepala jang terpotong, perangko

Note: in een kinderspel bestaan de volgende namen voor belangrijke lichaamsdelen: — in child's game there are the following names for important parts of the body: — dalam permainan anak² jang berikut ini adalah nama bagian tubuh jang penting:

migouja: bolletje (hoofd) — pate (head) — kepala

kodeja: schouder — shoulder — bahu

donigo: elleboog — elbow — siku

tuwaigo: pols — wrist — pergelangan tangan

voor de rest van de namen uit dit spel zie: — for the rest of the names in this game see: — untuk nama² lainnja lihat: k i p o

migougu uwii (P) = **migaagu uwii**: voorop gaan, het eerst gaan/komen — to lead the way, to go/come first — berdjalan didepan, pergi/datang pertama-tama

miikodo = **maakodo**: (bij spel of in lollike bui): waar, werkelijk — (in game or in fun): truly, really — (dalam permainan atau setjara lelutjon): benar, betul, sunguh

miimii: huisje in 'n boom, dat men daar bouwt om vogels te vangen — small house built in tree to catch birds — sebuah rumah dipohon jang dibangun untuk menangkap burung

mijaa:

mijaa jagamo: weduwe — widow — djanda

mijaa jame: weduwnaar — widower — duda

mijaaja: kind uit het 2de huwelijk van moeder — child from mother's 2nd marriage — anak dari perkawinan kedua seorang wanita

okai ani ma mijaaaja: zij/hij is met mij uit het 2de huwelijk van moeder — she/he and I, are children from mother's 2nd marriage — ia dan saja adalah anak² dari perkawinan ibu jang kedua

mijaaja kenekaane: broers en zussen uit het tweede huwelijk van moeder — brothers and sisters from mother's 2nd marriage — saudara laki² dan perempuan dari perkawinan ibu jang kedua

mijaamaje = **gekege**: long — lung — paru-paru

mijaato: zie/see/lihat: **m i j o**

mijaawii (mijo + awii): naar beneden laten zakken, doen in — to drop, to put in — menurunkan. Zie/see/lihat: **m i j o**

mijii = **miwii**: (prauw) vastbinden aan paaltje of graspol — to tie (prauw) to pole or clump of grass — mengikat (perahu) pada tiang péndék atau lémpéng rumput

mijo: beneden (richting **w a k o**), onder (staat tegenover de **w o / w a i k o** zijde) — below (direction **w a k o**), below (opposite to the **w o / w a i k o**-side) — diba-

wah (arah wa k o), dibawah (lawannja: wo / wa i k o)

aki mijo ka: onder je (je zit erop) — under you (you are sitting on it) — dibawahmu (engkau duduk diatasnja)

aguu mijo: diep — deep — dalam

emaa mijo: onder de emaa — under the emaa — dibawah emaa

mijaato: 1. (tegenover wa a t o) aan de wa k o zijde van — (opposite of wa a t o) on the wa k o-side of — (lawannja wa a t o) disebelah wa k o dari

2. vroeger — formerly — dahulu

mijo ka daaputu: vorige week — last week — minggu jang lalu

mijaawii (mijo-awii): naar beneden laten zakken (b.v. net in het water), doen in (naar beneden), neerleggen — to drop (e.g. net into water), put in (below), to lay down — menurunkan (ump. djala kedalam air), menaruh dalam (kebahwah), menaruh

mijo beu: geweldig!, enorm!, geen cent minder! — grand!, magnificent! — bukan main!, hébat!

mijo gaa: een klein tijdje, even — a short time, a moment — sebentar

mijo gaa na ki nadou: wacht even op me — wait for me a moment — tunggulah aku sebentar

mijo dani: iets naar beneden, een beetje lager — a little below, a little lower — agak kebawah, agak rendah sedikit

mijo dani kai: verminderen — to diminish — mengurangi

mijojake: heel diep — very deep — sangat dalam

mijo ka ida bokata: als kind gestorven — died when still a child — meninggal waktu masih kanak²

mijo owaapa make: beneden in het huis — below in the house — dibawah dalam rumah

mijo pii tai: naar beneden gooien, drop-pen — to throw down, to drop — melémpar kebawah, mendjatuhkan

mijo (u) tai: naar beneden drukken, laten zakken — to press down, to drop — menekan kebawah, menurunkan

mijo otii tai: naar beneden springen — to jump down — melompat kebawah

mijo tudumai-i: voorover/naar beneden buigen — to bow forward/down — membungkuk, tunduk kebawah

mijo uwii: afdalen — to descend — menuruni

mijoga: een beetje — a little bit — sedikit

mijokaato kai-i: omlaag/naar beneden schieten (b.v. touw) — to fall/descend rapidly (e.g. of rope) — turun dengan tjepat (ump. tali), meluntjur

mijouga: daar beneden langs — along there below — lalu dibawah itu

mijouga daadaa tai: naar beneden zakken, zinken (gezegd van meerdere dingen) — to sink (said of several things) — terperosok, tenggelam (dikatakan tentang banjak barang)

mijouga daadoke tai: naar beneden zakken, zinken (gezegd van één ding) — to sink (said of one thing) — terperosok, tenggelam (dikatakan tentang satu benda)

mijoujo kai = wakoujo kai: vanuit de wo-zijde naar binnen of naar buiten gaan (wa k o), ondergaan van de zon — to go in or out from the wo-side (wa k o), sunset — masuk atau keluar dari arah wo (wa k o), matahari terbenam

mijoutaato = mijouto: aan de onderkant — at the bottom — dibagian bawah

mijouto = wakouto: aan de beneden-zijde (tegenover de wo-zijde) — on the lowerside (opposite of the wo-side) — dibagian bawah (lawannja wo)

okogo mijouto: een stukje naar beneden — a little bit lower — agak kebawah

mijouwe kai: van de kant in de prau afdalen — to get into the prau from the shore — turun dan naik perahu dari pantai

mijouweiga adii: door het ondiepe water naar de kant gaan — to go ashore through shallow water — melalui air jang dangkal pergi ketepi

tiki mijo (P) = emaa mijo: onder het huis — under the house — dibawah rumah

wado-mijo kai-i: omdraaien, onderste boven keren — to turn round, to turn upside down — putar, membalik

mijoga: zie/see/lihat: mijo

mijokaato kai: zie/see/lihat: mijo

mijouga: zie/see/lihat: mijo

mijoujo: zie/see/lihat: mijo

mijoutaato: zie/see/lihat: mijo

mijouto: zie/see/lihat: mijo

mijouwe kai-i: zie/see/lihat: mijo

mijouweiga adii: zie/see/lihat: mijo

minawa: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

mino = **jina**: giftige slangensoort — kind of venomous snake — sedjenis ular ber-bisa

mino ko jagamo: lelijk slangenvijf! — dirty hag of a snake! — perempuan djahat!

mitei: pit, zaadkorrel — grain, seed — bidji

mitigi = **gamuu**: hard, onrijp, rauw, niet goed gekookt, klontkerig — hard, unripe, raw, underdone, clotted — keras, belum masak, mentah, dimasak kurang baik, bergumpal

joka nota mitigi ko te menii: geef het kind geen rauwe bataat — don't give the child raw yam — djangan berikan ubi mentah kepada anak itu

tepung mitigi kidaa: het meel is klontkerig — the flour is lumpy — tepung itu bergumpal-gumpal

mito = **muto**

gapa mito: beentje/houtje dat men in het oorleletje draagt — small bone/piece of wood worn in ear-lobe — tulang/kaju ketjil jang ditindikkan pada daun-telinga

mitoo = **mutoo (P)** = **itoo**: bot, been — bone — tulang

boko mitoo: borstbeen — breastbone — tulang-dada

geko mitoo: rib — rib — tulang-rusuk

matoka mitoo: ruggegraat — spine — tulang-belakang

mitoo akaakagauto = **mitoo kagauto**: ge-raamte van mens of groot dier — skeleton of man or big animal — rangka manusia atau binatang besar

mitoo me: sterke kerel — strong fellow — seorang laki² jang kuat

mitoopi tai: fluiten (op bamboefluit) — to play (bamboo-)flute — bersuling (pada suling bambu)

mitu (M) = **ute**: klein schelpenzakje — small bag of shells — pundi² ketjil untuk menjimpan kulitkerang

mituwe: dikkop, kikkervisje — tadpole — anak katak

miwii = **mijii**: (prauw) vastbinden aan een paaltje of graspol — to tie (prauw) to pole or clump of grass — menambat (perahu) pada sebuah tiang atau lém-péng rumput

aki aniija koma ko gadi namiwipe beu beu?: heb je mijn prauw vastgebonden of niet? — have you moored my prauw or not? — kau tambatkan perahuku atau

tidak?

miwii-pija = **titó**: paaltje waaraan men een prauw vastlegt — pole to which prauw is tied — tiang untuk menambatkan perahu

mjahu: 1. verzadigd — satisfied, satiated — puas, kenjang

mobu kai: verzadigd worden — to be satiated — dikenjangkan

dimi mobu tou: tevreden/gelukkig zijn, geen zorgen hebben — contented, happy, to be without cares — puas, senang, berbahagia, tak kesusahan

2. evenwichtig, niet wankel (gezegd van prauw) — balanced, not unsteady (said of prauw) — seimbang, tidak gojah (perahu)

koma mobu: de prauw ligt goed — the prauw is well balanced — perahu itu baik letaknja (seimbang)

modaago: zwanger — pregnant — bunting, hamil

modaapege: klein varken — small pig — babi ketjil

modaapege joka: lief, klein joch — nice young lad — manis, anak ketjil

modo: buik, zwanger — belly, pregnant — perut, hamil, bunting

modaago: zwanger — pregnant — bunting, hamil

modaapege: varken van ca. 6 maanden — pig of about 6 months — seekor babi jang berumur kira² 6 bulan

modo didi: buikpijn — stomach pains — sakit perut

modo gabai-a: buikpijn hebben — to have pains in the stomach — sakit perut

modo kai: zwanger zijn — to be pregnant — bunting, hamil, mengandung

modo kemo (peijo): dikbuik (scheldwoord) — big belly (term of abuse) — perut gendut (kata sindiran)

mege modo: rug van kaurischelp — back of cowry-shell — bagian atas kulitkerang

modouto (M): zwanger — pregnant — bunting, hamil

okai modo: ze is zwanger — she is pregnant — ia hamil

píi idima modo to: de bloemen staan allemaal in de knop — the flowers are all in bud — semua bunga itu belum berkuntum

modoupege: dikbuik (scheldwoord) — big belly (term of abuse) — perut gendut (kata sindiran)

modouto (M): zie/see/lihat: m o d o

modu: 1. **modu dau:** ronde blauwe kraal — round blue bead — manik² bulat berwarna biru

2. **modu tai:** dooddrukken (gezegd van luizen, die men op iemands hoofd drukt) — to crush (said of lice crushed on head) — menekan sampai mati (ump. kutu)

modumodu tai: 1. = **potupotu tai:** naakt zijn (van vrouw) — to be naked (of woman) — telandjang (tentang perempuan)

2. = **modugu modugu tai:** wentelen, rollen (van bal), draaien (van wiel) — to revolve, to roll (of ball), to turn (of wheel) — memutar, berguling (bola), berputar (roda)

moduwo = **ponogu:** rond — round — bulat, bundar

mogai tai: overspel plegen (alleen gezegd van een gehuwd iemand) — to commit adultery (only said of married person) — berzinah (hanja dikatakan tentang seseorang jang sudah kawin)

moge = **moo (P)** = **moomoge (P):** schaamschortje — covering worn over pudenda — kain penutup bagian bawah tubuh

dane moge (M): schortje van volwassen vrouw — covering worn over pudenda by adult woman — moge seorang perempuan dewasa

duga moge: schortje van 'n meisje — covering worn over pudenda by girl — moge seorang gadis

moge danita (M): huwbaar meisje — girl of marriageable age — gadis remadja. Zie/see/lihat: **danii**

moge ejai-a: touwtjes aan de j u g e knopen, schaamschortje maken — to tie strings to j u g e, to make covering worn over pudenda — mengikat tali² pada j u g e, membuat m o g e

mogijo jakii (P) = **gemoo jakii:** opgezet-te waterbuik hebben en koud zijn (waterzucht) en zo op de dood liggen te wachten — to have swollen belly and be cold (dropsy) and be waiting for death — berpenjakit busung dan menantikan kematian

mogo: steen — stone — batu

mogo bijo bijo = **mogo doba:** grot, spelonk — cave, grotto — gua

mogo kotu: hoop stenen — pile of stones — tumpukan batu

mogo jou = **oma jou:** smoren, met hete

stenen koken — to cook with hot stones — memasak dengan batu panas

mogokigi: kiezelsteen — gravel — kerikil

mogomugu = **egemugu:** stikdonker — pitch dark — gelap-gulita

mogo tobeepa: bij de witte steen — at/near the white stone — pada batu putih itu

mogouto: stuk steen, steenpunt — piece of stone, point of stone — petjahan batu, putjuk batu

mogo ugamake tita: gemaakt van steen — made of stone — terbuat dari batu

mogobugu (M) = **agoo pijamogo:** derde kwartier van de maan — third phase of moon — bulan perbani-tiga

mogokigi: zie/see/lihat: **mogo**

mogomugu: zie/see/lihat: **mogo**

mogouto: zie/see/lihat: **mogo**

mojadoko: grote schelpensoort (woti), waarmee men zich opsiert — kind of big shell (woti) used for adornment — sedjenis kulitkerang besar (woti) jang dipakai untuk perhiasan

moku: 1. vet, vlezig (van een geslacht varken) — fat, fleshy (of killed pig) — gemuk, berdaging (tentang babi jang sudah dipotong)

2. = **jakaga (P):** dik — thick, fat — gemuk

pija moku: dikke boom — large tree — pohon besar

móku: boomsoort met rode, eetbare vruchten — tree with red, edible fruit — sedjenis pohon dengan buah berwarna mérah dan dapat dimakan

móku pija: m ó k u-boom — m ó k u-tree — pohon m ó k u

mokuu tai (P) = **nepuu tai:** hartziekte hebben (van varkens) — to have heart-disease (of pigs) — berpenjakit djangtung (tentang babi)

moma: bovenloop, oorsprong van een rivier — upper reaches, source of river — hulu sungai

momaato: aan de bovenloop van een rivier — in the upper reaches of a river — dihulu sungai

momaato: zie/see/lihat: **moma**

momai: 1. ubisoort — kind of edible root — sedjenis ubi

2. witte stip in het oog — white speck in eye — titik berwarna putih dalam mata

momai-a: bedorven zijn (van eieren) —

- to be rotten (of eggs) — busuk (tentang telur)
- mome (P)** = **idee**: bamboe — bamboo — bambu
- momogi**: uiteinde — end — udjung
- momogida**: op het einde van — at the end of — diudjung, pada udjung
- mana momogi ubai-a**: eind van een gesprek zoeken — to look for means of ending conversation — mentjari tjara mengachiri pertjakapan
- momogo tai** = **gadimai-i** = **tonii**: draaien om, omwikkelen, binden om — to turn around, to wrap around, to tie around — memutari keliling, membungkus, membebat, mengikat sekeliling
- kipo momogo nati**: wind om mijn vinger — to wind around my finger — belitlah pada djari saja
- momoo**: klein stukje varkensvlees — small piece of pork — sepotong ketjil daging babi
- momouda**:
- egó momouda**: slag tand, voortand — fang, front tooth — taring gigi-depan
- kipo momouda**: teenpunt, puntje van teen — tip of toe — udjung djari kaki
- mone (M)** = **diga**: zout — salt — garam
- etomone**: suiker — sugar — gula
- monika (P)**: groot — big — besar
- aki monika me keege** = **aki ibo keege?**: meen je dat je belangrijk (groot) bent? (sarcastisch) — do you think yourself important? (sarcastic) — apa kau sangka engkau orang penting? (sindiran)
- monoo etai (P)** = **kuwei menii** = **mana monoo etai**: iemand iets verhinderen/beletten/afhouden van, opstoken iets niet te doen — to prevent from, to hinder from, to keep from, to urge not to do — mentjegah seseorang melakukan sesuatu, menghasut supaya sesuatu tidak didjalankan
- moo**: 1. **moomoge (P)**: rok van boombast, schaamschortje dat achter over de bibs hangt — covering of tree-bark, worn hanging on buttocks — m o g e dari kulit- luar kaju, m o g e jang menutupi pantat
2. = **tibii**: gestreept, bont — striped, spotted — bergaris, berbelang-belang
- moo ekina**: gestreept varken — striped pig — babi bergaris
- moogou**: bataatsoort (geel en lekker) — kind of yam (yellow and tasty) — se-djenis ubi (warnanja kuning dan énak)
- moomoge (P)**: schaamschortje — covering worn hanging on buttocks — sepotong kain untuk menutupi bagian bawah tubuh wanita. Zie/see/lihat: m o o
- moomoo**: stokken waarmee de pagger is samengebonden, dwarssteunen in de wand — sticks with which fence is held together, cross-props in wall — kaju dimana pagar terikat, kaju melintang pada dinding
- dinai moomoo**: strepen van rode klei — stripes of red clay — garis² terbuat dari tanah liat
- moomoujati**: puistjes (vooral op de borst) — pimples (esp. on breast) — bisul ketjil (terutama pada dada)
- moona tai**: roven, stelen, plunderen — to rob, to steal, to plunder — merampas, mentjuri, merampok
- motigi**:
- kitigi motigi (P)**: bij zichzelf zitten mopperen, zijn ongenoegen te kennen geven — to grumble to oneself inwardly, to show dissatisfaction — bersungut-sungut dalam hati, menjatakan ketidakpuas-annja
- motii**: nemen, grijpen, pakken — to take, to grasp, to seize — mengambil, meraih, memegang
- gidimotii**: halen uit (b.v. net) — to get from (the net) — mengambil dari (ump. dari a g i j a)
- eka motii**: iemands naam overnemen (b.v. bij het aflezen van naamlijsten bij iemand anders naam „adsum” roepen) — to assume a person's name (e.g. to call “present” for someone else at roll-call) — menggunakan nama orang lain (ump. waktu pembatjaan nama dalam daftar menjawab “saja” sedang nama jang disebut ialah nama orang lain [“adsum” = t o p a])
- jape motii**: oorlog beginnen/voeren — to begin war, to wage war — mulai berperang, sedang berperang
- kipo akamote tai**: elkaar de knokkel-groet geven — to give the knuckle-greeting — saling memberi salam dengan djari
- gane akamote tai**: elkaar de hand geven — to shake hands — berdjabatan tangan
- motinaimai-i** = **motijokai-a**: nemen en mij geven — to take and give to me — ambil dan memberi kepada saja
- udo jamotii** = **udo gobai-a**: castreren — to castrate — mengebiri
- mana wo motii wo motii**: steeds maar

- hetzelfde zeggen — to be always saying the same thing — selalu mengatakan jang sama
- motikume:** dakgeraamte, spanhouten, waarop men wai vastbindt — roof-frame, rafters to which wai is bound — rangka atap, palang² kaju untuk mengikatkan wai
- motino tai:** oppikken — to pick up — memungut, mematak
- moto = poko (P):** rot, voos (van bataat) — rotten, spongy (of yam) — busuk (ubi)
- motou:** steenpuist — boil, ulcer — bisul
- Mou:** algemene naam voor de Moni's — general name for the Moni — nama umum untuk suku Moni
- mougaa (mou ugaa):** gezang van Moni's — song of the Moni — njanjian suku Moni
- mougai:**
- dougai mougai tai:** maatregelen nemen, doen wat men kan — to take measures, to do what one can — mengambil tindakan, berbuat apa jang dapat dilakukan
- mougo tai = modumodu tai:** draaien, rollen — to turn, to roll — memutar, menggulung
- mou-o-oo:** uitzoeken, uitkiezen, oprapen (van vruchten) — to choose, to select, to gather (of fruit) — memilih, memungut
- moojake:** opgeraapt — picked up — ter-pungut
- ekina tagi jamou:** kleine bataten zoeken voor de varkens — to gather small yams for pigs — mentjari ubi ketjil untuk babi
- ekina tagi jamoona teigi:** hij zoekt steeds kleine bataten voor de varkens — he is always gathering yams for pigs — ia selalu mentjari ubi ketjil untuk babi
- uta gootidaa tipai kou naamo tai:** raap de afgevallen vruchten voor me op — gather the fallen fruit for me — pungutlah buah² jang rontok untukku
- epa wado make mijo meta bedoudo ka ijoo kodo moona teemegai:** de vogels des hemels kwamen en pikten het zaad op — the birds of the heavens came and picked the seed up — datanglah burung² dari langit mematak benih itu
- moogou:** bijeen gaan zoeken — to gather — mengumpulkan
- mouta jago pija:** holle, rotte boom — hollow, rotten tree — pohon busuk jang berlubang
- berlubang**
- nowane:** boomsoort waarvan het hout gebruikt wordt om prauwen te maken — tree the wood of which is used for making praus — sedjenis pohon jang dapat dipakai untuk membuat perahu
- Mowanemani:** plaatsnaam in de Kamu — place-name in the Kamu region — nama suatu kampung didaérah Kamu
- mude:** stuk tuingrond dat braak ligt — fallow piece of ground — sebidang tanah-kebon jang tandus
- mude pai = tomaabu pai = abu pai:** zich wreken — to take revenge — mem-balas dendam
- mudewau:** oudste dochter — eldest daughter — anak perempuan tertua
- mugaawe:** de put in — into the pit/hole — kedalam sumur/lubang
- mugai-a:** vangen — to catch — menang-kap
- duga muga tai:** (ijoobai) komen ophalen — come to fetch (ijoobai) — datang mengambil (ijoobai)
- mugee:** mager vlees — lean meat — daging tak berlemak
- jekaimugee:** kuit (van het been) — calf (of leg) — betis
- muta mugee = wego mugee:** het haasje van een varken — pig's chine — lulur babi
- mugi:** 1. = agaana: ongetrouwde jonge man — unmarried young man — pemuda jang belum kawin
- mugiipa uwii:** trouwen met een man die nog geen vrouw heeft — to marry a man who has not yet been married — kawin dengan orang laki² djedjaka
2. wilde groente-soort (jatu-soort) — kind of wild vegetable (jatu-kind) — sedjenis sajuran hutan (sedjenis jatu)
- mugido:** 1. kreeftensoort (in Panijai) — kind of lobster (in Panijai) — sedjenis kepiting (di Panijai)
2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- mugo = agu (P):** naaldboomsoort — kind of fir-tree — sedjenis pohon tjemara (Podocarpus vitiensis Seem Podoc. Dacrydium novoguinese Gibbs)
- mugu = adadi:** gat, hol, opening — gap, hole, opening — lubang, gua
- gapa mugu:** gehoorgang — auditory canal — liang telinga
- mugaawe:** de put/het gat in — into the pit/hole — kedalam sumur/lubang

- mugu duwai-a:** een gat boren — to bore a hole — mengebor lubang
- mugumai-i:** ijverig uitzoeken, sorteren, de goede eruit halen (b.v. uit een n a a p o-bed) — to select/sort diligently, to pick the good ones (e.g. from n a a p o-bed) — memilih dengan radjin, memilih djenis, memilih jang baik (ump. dari pesemaian n a a p o)
- mugumai-i = buguuduwa kei tai:** zwoegen, hard werken — to toil, to work hard — berusaha sekuat tenaga, bekerja keras
- muka:** kaurischelpsoort die vooral te vinden is onder de Moni's — kind of cowry-shell esp. in favour amongst the Moni — sedjenis kulit kerang jang terutama terdapat pada suku Moni
- muka me:** goede, beste vent — good fellow — orang laki² jang baik
- mukamuka tai:** gelukkig/tevreden zijn — to be happy/contented — berbahagia, puas
- mukaa:** 1. = tido (P): citroen — lemon — djeruk
2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- mukai-a:** uitspreiden, uitrollen — to spread, to roll out — menghamparkan, mengulur
- naida mukai:** tafelkleed neerleggen — to lay tablecloth — menghamparkan taplak pada médja
- mukaagai (mukai + egai):** uitspreiden — to spread — menghamparkan
- timi mukai:** een timi-vloer leggen — to lay a timi-floor — membuat lantai timi
- mukamuka tai:** tevreden zijn, gelukkig zijn, vrede sluiten — to be satisfied, to be happy, to make peace — senang, berbahagia, berdamai
- mukamuka tijawii:** geschil bijleggen — to settle dispute — menjelesaikan perselisihan
- mukoo (M):** 'n beetje, tamelijk — a bit, rather, fairly — sedikit, agak
- ebaapa mukoo (M):** tamelijk dichtbij — rather/fairly close by — agak dekat
- ibo mukoo (M):** 'n beetje groot — rather big — agak besar
- poto mukoo (M):** tamelijk ver — rather far away — agak djauh
- tidee mukoo (M):** tamelijk klein — fairly small — agak ketjil
- muku:**
- muku tai:** bewegen (van het varkensjong in de moeder), kloppen (van hart, pols-slag) — to move (of young in pregnant pig), to beat (of heart, pulse) — berge-rak (anak babi dalam kandungan), berdebar (djantung, urat nadi pergelangan tangan)
- mukugu tai:** zich bewegen (b.v. in de slaap — to move (e.g. in sleep) — berge-rak (ump. dalam tidur)
- mukugu tai:** zie/see/lihat: m u k u
- mume (M):** 1. ei — egg — telur
2. = peka mume: oogappel — eyeball bidji-mata
- mumuna:** snorreharen van dieren (b.v. poes) — whiskers (e.g. of cat) — kumis binatang (ump. kutjing)
- mumuu tai:** in de mond houden, niet doorslikken, zuigen op iets — to keep in mouth, not swallow, to suck — menahan dalam mulut, tidak menelan, mengesip
- muna:** uitwas aan boom van be b a g i — growth of be b a g i on tree — bonggol be b a g i pada pohon
- muna wegai-a (P) = munaapa wegai-a (P) = kitigi wegai-a:** in stilte bespreken, fluisteren — to discuss discreetly, to whisper — mebitjarakan setjara diam-diam, berbisik
- munage (P) = munege:** vogelsoort (klein wit vogeltje) — kind of bird (small white bird) — sedjenis burung (ketjil dan berwarna putih)
- mune:** betalingsprijs voor het verzorgen van kind/dier — payment for looking after child/animal — pembayaran untuk pemeliharaan seorang anak/héwan
- munee:** varken dat de kinderen aan de familie van de moeder moeten geven — pig children are required to give to the mother's relatives — babi jang harus diberikan anak² kepada keluarga pihak ibu
- munege:** vogelsoort (klein wit vogeltje) — kind of bird (small white bird) — sedjenis burung (ketjil dan berwarna putih)
- munidagi:** goede oude kaurischelpsoort — kind of old cowry-shell of good quality — sedjenis kulitkerang lama jang baik
- munii:** 1. = jekamai-i (P): sluiten, dichtten, afdekken — to shut, to close, to cover — menutup, menutupi, menudungi
- biti munii:** sluiten met 'n deksel — to cover with lid — menutupi dengan penutup

- damo munii:** deur dicht doen — to shut door — menutup pintu
- emo biti munijawii:** doen stollen van bloed — to cause to clot (blood) — membekukan darah
2. verzorgen van dieren, aannemen van kind — to tend animals, to adopt child — memelihara héwan, mengangkat anak
- joka emunai:** kind opvoeden — to bring up child — mendidik anak
- emunita joka:** aangenomen kind — adopted child — anak angkat
- munijawii:** zie/see/lihat: **munii**
- muninomo:** grote keladisoort — kind of big edible root — keladi djenis besar
- muno (P) = epoo:** meer — lake — danau
- Tigi munouda = Tigi epouda:** midden op het Tigi-meer — in the middle of Lake Tigi — ditengah-tengah danau
- Tigi edi muno pugi joko keete:** de regen komt al op het meer — the rain is already coming over the lake — hudjan telah djatuh diatas danau
- munoo:** binnenste (van mens/dier/plant/vrucht) — the form/substance/core (of man, animal, plant, fruit) — bagian dalam (manusia/héwan/tumbuhan/buah)
- edu munoo:** het binnenste van rotan — the inner core/part of rattan — hati rotan
- ikiija munoo:** het binnenste van biezen — the inner core/part of rushes/reeds — hati (bagian dalam) rumput
- munoo beu kai:** slap zijn/worden, ontmoedigd zijn, terneergeslagen zijn — to become listless, to be discouraged, to be dispirited — lemah, mendjadi lemah, tawar-hati, sedih-hati
- munouda:** midden op — in the middle of — ditengah-tengah
- Tigi munouda:** midden op het Tigi-meer — in the middle of Lake Tigi — ditengah-tengah danau Tigi
- muta = paja (M):** dijbeen — thigh-bone — tulang paha
- muta etuwai-a:** danken, prijzen — to thank, to praise — mengutjapkan terimakasih, memudji, bersjukur
- muta katai-mutai:** met de benen kruislings over elkaar zitten (kleermakerszit) — to sit with legs crossed (as a tailor) — bersila
- muta mugee:** haasje (van varken) — chine of pig — lulur
- mutaana (M):** een ham — a ham — daging dari pantat
- mutaida:** op de schoot, onderbalk van een huis — on the lap, the joints of a house — dipangkuan, tiang² bawah rumah
- mutaapu:** sprinkhaan — grass-hopper, locust — belalang
- mutai = nomo mutai:** keladistengel — stalk of edible root — tangkai keladi
- mutaida:** 1. grondbalken waar de bovenbouw van het huis op steunt (vloerbalken) — beams on which the superstructure of the house rests — tiang penundjang bagian atas rumah (balok lantai). Zie/see/lihat: **kabu**
2. op de schoot — on the lap — dipangkuan
- muti (M) = age:** prijs, betaling — price, payment — harga, pembajaran
- muto (P) = bado:** zestig — sixty — enam-puluh
- muto wija:** 120
- muto wo gakii beu:** wat er meer is dan 60 (heb ik) niet geteld — (I have) not counted over sixty — jang lebih dari 60 tidak saja hitung
- mana mutoona (P) = mana ena:** iets belangrijks om te bespreken — something important to discuss — sesuatu jang penting untuk dibitjarakan
- juma muto (P) = juma mito:** beentje/houtje door de neus — small bone/piece of wood through the nose — tulang ketjil/kaju ketjil jang ditindikkan pada hidung
- mutoo (P) = mitoo:** been — bone — tulang
- mutugu:**
- kutugu mutugu:** in stilte mopperen, in stilte voor zichzelf zijn ongenoegen te kennen geven — to grumble to oneself, to show dissatisfaction silently — bersungut-sungut dalam hati, dengan diam² menjatakan ketidakpuas-annja
- muu:** uilsoort — kind of owl — sedjenis burung hantu
- muu atii = mugumai-i:** zich tot zwetens toe inspannen — to perspire with exertion — membanting tulang
- muugu = akama:** loot, scheut, stek — shoot, sprig, cutting — taruk, tjangkok
- muugu tai:** loten schieten — to sprout — bertaruk
- muugumai-i = muugimija kidoke² = uwija kidoke²:** steeds verder gaande — always going further, progressing — madju terus, meneruskan perdjalan.

Zie/see/lihat: **ja**
muugumuugu tai = **pakamai-i** = **paka-paka tai**: uitbotten, uitschieten, uitlopen — to bud, to sprout — bertaruk
muuma: 1. grootvader, kleinkind — grand-father, grandchild — kakék, tjutju
 2. knop van varens — frond of ferns — putik tumbuhan paku (a bai, ata, be-bagi, degeme, pado, gama, ijou, kego, makabu, taga, teepe, tikidi, watu)
muumai: afgelopen, klaar, op — finished, ready, out — selesai, habis
anija tawa egaa muumai tijawiita: ik zal gauw door mijn tabak heen zijn — I will soon have finished my tobacco — tak lama lagi tembakau saja akan habis
muumai tai: op raken, afmaken, eindigen (b.v. van ziekte) — to run out, to end (e.g. of sickness) — kehabisan, menjlesaikan, pulih (sembuh kembali sesudah sakit)
muumai tijawii: beëindigen — to finish — menjlesaikan
muumaida: wanneer het afgelopen was/is — when it is/was finished — kalau sudah selesai
muumaida: zie/see/lihat: **muumai**
muuti: suikerrietsoort — kind of sugarcane — sedjenis tebu

N

na: 1. objectsprefix: 1ste pers. enkv. agens exclusief — pronominal object-prefix: 1st pers. sing. agens excluded — awalan objék orang pertama tunggal tak termasuk pokok kalimat
aki bado nagai: (kijk uit) ik sta hier! pas op mijn voeten — (be careful) I am standing here! mind my feet — (awas) saja berdiri disini! awas kakiku
damo namuni: doe de deur voor me dicht — shut the door for me — tutuplah pintu itu untukku
Klementina aki kojaa tou naetii enipa: Klementine heeft me gezegd je de groeten te doen — Clementine asked to be remembered to you — Klementina minta aku menjampai salamnja padamu
nagajaweege: dank je wel — many thanks — terimakasih
 2. ook — also — djuga

ito na: nu ook — now also — sekarang djuga
okai na meitagi: hij zal ook nog komen — he will also come — ia djuga akan datang
 3. dikwijls hoort men voor datgene dat de spreker en hoorder al bekend of welks nadere bepaling van geen belang is, de vormen: — when it is a question of reference to information already known to both speaker and hearer, or to any matter of which the details are not of importance, one often hears: — tentang hal² jang telah diketahui oléh pembitjara dan jang mendengar, atau hal² jang tidak penting seluk-beluknja, sering dipakai bentuk²:
na ki: voor mnl. enkv. — for masc. sing. — untuk laki² tunggal
na ke: voor mnl. mrv. — for masc. plur. — untuk laki² djamak
na ko: voor vrl. enkv. en mrv. — for fem. sing. and plur. — untuk perempuan tunggal dan djamak
gekegee gekegee teegi na ko, me no egapa: ze (de poes) was daar zo'n herrie aan het maken, ik dacht dat er iemand was — she (the cat) made such a noise, I thought somebody was there — ia (kuttjng) sangat ribut hingga saja menjangka ada orang
pune na ki bokajawiine: ik zal die vlieg dood slaan — I will kill that fly — akan saja bunuh lalat itu
jukuma owaage tooga jagamo na ko kaaja?: waar is die vrouw die net in huis was? — where is that woman who was in the house just now? — dimana wanita jang baru² sadja masih ada dirumah ini?
ani puneido na ke waageega: ik heb die vliegen een mep gegeven — I gave those flies a swipe — saja telah memukul lalat² itu
dimi na ki woujo keegi: hij kwam op een hoge berg aan — he came to a high mountain — ia tiba disebuah gunung tinggi
 4. **na**, gevolgd door het achterzetsel: **ka** duidt bezit aan — **na** followed by the postpositive **ka** denotes ownership — **na** diikuti **ka** menundjukkan kepunjaan (zie/see/lihat: **ka**)
Buna Kotouki na ka owaapa uwiipiga: ik ga naar het huis van Buna Kotouki — I am going to Buna Kotouki's house — saja pergi kerumah Buna Kotouki

-na: 1. onvervoegd suffix gehecht achter de onbepaalde wijs. Het beschrijft wat in de verwachting ligt, wat dreigt te gebeuren. Gevolgd door *ka* krijgt het de zin van: om niet te... — uninflected suffix added to the infinitive. It denotes what can be expected, what is threatening; followed by *ka* it conveys the meaning of: so as not to... — achiran tak tertasrif dan ditempatkan dibelakang katakerdja. Achiran itu menjatakan suatu hal jang mungkin akan terdjadi; diikuti *ka* berarti: supaya tidak
ani bokaina ka, kamu natai: behandel me met witte magie opdat ik niet sterf — treat me with white magic, so that I won't die — lakukanlah guna² padaku supaya aku tidak mati
ani jagii taina ka, najakai: houd me vast, opdat ik niet val — hold me, so that I don't fall — peganglah saja supaya saja tidak djatuh
 2. onvervoegd suffix gehecht achter de stam geeft aan het werkwoord de betekenis dat de handeling steeds herhaald of voortgezet wordt. Het heeft ook dikwijls de bijbetekenis van: rond..., her en der. Vaak ook wordt gebruik gemaakt van het hulpwerkwoord *tai* — uninflected suffix added to the stem to indicate that the action denoted by the verb is repetitive or continuous. It has often also the meaning of: about, here and there. Often the auxiliary *tai* is also used — achiran tak tertasrif kalau ditempatkan dibelakang pokok katakerdja maka memberi arti pada katakerdja bahwa perbuatannya selalu diulang atau diteruskan. Achiran itu djuga sering berarti: keliling, disana-sini. Sering djuga dipakai dengan katakerdja bantu: *tai*
anija mana naetimene tina tai: zeg overal rond wat ik gezegd heb — make known everywhere about here what I have said — tjeritakanlah kemana-mana apa jang telah kukatakan
naa-: objects-prefix, 1ste pers. enkv. agens inclusief — pronominal object-prefix 1st pers. sing. agens included — awalan objék orang pertama tunggal termasuk pokok kalimat
ani ma naauwii: ga met me mee — come with me — mari ikut saja
owaage woujo naaki (kai): laten we samen (tweeën) naar binnen gaan — let us (both) go inside — mari kita masuk

bersama-sama (berdua)
uwo pudugu teena beu je naadou: kijk jij toch even voor me of het water al kookt — will you please look and see (for me) whether the water is already boiling — tjoba têngoklah untuk saja apakah air sudah mendidih
aki joka kidi naaedou: kijk jij even voor me naar het kind — look after the child for me, just for a moment — djagalalah anak itu sebentar untuk saja
 Note: in de laatste twee voorbeelden is de agens (spreker) er indirect bij betrokken — in the two last instances the speaker is indirectly concerned — pada dua tjontoh terachir pembitjara adalah orang jang tidak langsung bersangkutan
naaba = naabai: mijn grootmoeder, mijn tante — my grandmother, my aunt — nénékku, bibiku. Zie/see/lihat: a b a
naabai = naaba: mijn grootmoeder (mo mo, va mo), tante (va zu, va mo zu) — my grandmother (mo mo, fa mo), aunt (fa si, fa mo si) — nénékku (ibu dari ibuku atau ibu dari bapakku), bibi (saudara perempuan bapa, saudara perempuan ibu-bapa)
naago: dag — day — hari
daanaago: zondag — Sunday — hari Mínggu
Iboja naago: dag des Heren — the day of the Lord — hari Tuhan
naago ena to: op één dag — on the same day — pada satu hari (pada hari jang sama)
naagoona: een dag, op zekere dag — one day — pada suatu hari, suatu hari
naajai: mijn oom (mo br), mijn neef/nicht (♂ zu ki) — my uncle (mo br), my nephew/niece (♂ si ch) — pamanku (saudara laki² ibu), keponakan (laki² ♀ per.)
akaajai: jouw oom etc. — your uncle etc. — pamanmu dsb.
okaajai: zijn oom etc. — his uncle etc. — pamannya dsb.
iniijai = iniija jaajai: onze oom etc. — our uncle etc. — paman kita/kami dsb.
inaajai = inaija jaajai: ons beider oom etc. — the uncle of the two of us etc. — paman kami berdua dsb.
ikiijai = ikiija jaajai: jullie oom etc. — your uncle etc. — paman kamu sekalian dsb.
ikaajai = ikaija jaajai: jullie beider oom

- etc. — the uncle of the two of you etc.
— paman kamu berdua dsb.
- okeijai** = **okeija jaajai**: hun/haar oom etc. — their uncle etc. — paman meréka dsb.
- okeijaajai** = **okeijaija jaajai**: hun beider oom etc. — the uncle of the two of them etc. — paman meréka berdua dsb.
- naako**: voegwoord, dat op het einde van de bijzin staat, wanneer het gaat over irrefeë-voorwaardelijke zinnen, met het suffix -ja of -toja, dat aan het werkwoord van de hoofdzin wordt gehecht — conjunction placed at the end of the subordinate clause, when there is question of conditional subjunctive clauses with the suffix -ja or -toja, which are added to the verb of the head-clause — kata penghubung jang ditempatkan pada achir anak-kalimat, kalau induk kalimatnja adalah kalimat perdjandjian jang tak sedjati, dengan achiran -ja atau -toja jang disusun pada katakerdja indua kalimat
- ewaa naako, kanitoja**: als het er was zou ik het je geven — if it was there, I should give it you — kalau barang itu ada, akan saja berikan kepadamu
- naama** = **naajai**: oom (mo br), neef/nicht (♂ zu ki) — uncle (mo br), nephew/niece (♂ si ch) — paman, keponakan
- naama**: mijn oom etc. — my uncle etc. — paman saja dsb.
- akaama**: jouw oom etc. — your uncle etc. — pamanmu dsb.
- okaama**: zijn oom etc. — his uncle etc. — pamannja dsb. (nja = seorang laki²)
- okai amakame**: zijn oom etc. — his uncle etc. — pamannja dsb. (nja = seorang laki²)
- inaama**: onze oom etc. — our uncle etc. — paman kita/kami dsb.
- ikaama**: jullie oom etc. — your uncle etc. — paman kamu sekalian dsb.
- okeija amakame**: hun oom etc. — their uncle etc. — paman meréka dsb.
- naamai**: neef/nicht (♂ mo zu ki), tante (mo br vr) — cousin (♂ mo si ch), aunt (mo br wi) — saudara sepupu (anak saudara perempuan ibu), bibi (isteri saudara laki² ibu)
- naapo**: groentesoort — kind of vegetable — sedjenis sajurán
- naato** = **enakaato** = **naato-enaato**: de ene helft, de andere helft — one half, the other half — bagian jang satu/jang lain
- nabedau**: lekkere bataatsoort — kind of tasty yam — sedjenis ubi jang énak
- nagajaweege**: dank je wel — thank you — terimakasih
- nagi (P)**: 1. = **eke**: nibungpalm — nibung-palmtree — pohon nibung
2. = **nogu**: stomp — blunt — tumpal
- naginagi tai**: afstompen, stomp maken — to blunt, to make blunt, dull — menumpalkan
- nagii**: vorm van waggii: mij slaan — form of waggii: to strike me — suatu bentuk dari kata waggii: memukul saja
- nagimakai-i**: mij doden — to kill me — membunuh saja
- naguboo**: groentesoort — kind of vegetable — sedjenis sajurán
- nai** = **naitai**: vader (oom) — father (uncle) — bapak (paman)
- nai-o-oo**: eten, drinken, treffen, verwonden, steken (door kleine insecten) — to eat, to drink, to hit, to wound, to sting (of small insects) — makan, minum, mengenai, melukai, menjengat (serangga ketjil)
- bodija ka nai**: verbranden, door vuur verteerd worden — to burn, to be consumed by fire — membakar, terbakar
- bodija te noga teete uwo ka**: het vuur vlamt niet op vanwege het water — the fire does not flare up owing to the water — api itu tidak menjala karena air
- mapega okai tapa enooga/keega**: de pijl heeft hem geraakt — the arrow has hit him — ia terkena anak panah
- me nai**: 'n varken slachten wanneer iemand in de oorlog of door een kwade geest gestorven is — to slaughter a pig, when someone has been killed in war or by evil spirit — menjembelih seekor babi kalau ada orang gugur dalam perang atau seorang meninggal karena kesétanan
- naijaagijo (P)** = **nojaagijo**: voedsel, eten — food — makanan
- nai-awee**: drinknap, beker, schaal, etenspan — drinking-bowl, cup, dish, plate — gelas, mangkok, pinggan, pantji
- naida**: tafel — table — médja
- naida mukai-a**: de tafel dekken — to lay the table — menutup médja
- naija (P)** = **noja**: 1. eetbaar — edible — dapat dimakan
2. stuk varkensvlees van de kop — piece of pork from the head — sepotong daging kepala babi

nootaida: eetbak, bord, etenstafel — trough, plate, dinner-table — tempat makan, piring, médja makan
nojake: gegeten — eaten — sudah makan
nodou: proeven — taste — mentjitjip
nogo tai (nai + gou): steeds eten van — to be always eating — selalu makan dari
nojawii = nowawii: doorslikken — to swallow — menelan
nomakai-i: klaar zijn met eten, geraakt zijn door het vuur, verwond zijn — to have done eating, to be hit, wounded by fire — selesai makan, terkena api, terluka
nomenii: iemand te eten geven, voeren — to give food to, to feed — memberi makanan, menjuap
pijaije nai: medicijn doorslikken — to swallow medicine — menelan obat (zie/see/lihat: pijaije)
taku ka ani bado nanopi (a): ik heb mijn been door een splinter verwond — I have got a splinter in my leg — kaki saja luka kena suban
tawa nai: roken — to smoke — menghisap rokok
uwo nai: drinken — to drink — minum air
nowaawii: inschenken om te drinken — to pour out for drinking — mengisi untuk diminum
naida: etenstafel — dining-table — médja makan
naiidi (P) = igapu: hongerig, dorstig, verlangend naar — hungry, thirsty, longing for — lapar, haus, ingin akan
naija (P): eetbaar — edible — dapat dimakan
naijaagijo: voedsel — food — makanan
naijoka: de kinderen van vader en vaders neven (oneme en iijoka) noemen elkaar naijoka — the children of father and father's nephews (oneme and iijoka) call one another naijoka — anak² seorang bapak dan keponakan bapak tsb. (oneme dan iijoka) saling menjebut: naijoka
naimai-i = jokai-a: geven aan mij — to give to me — memberikan kepada saja
motinaimai: pak het en geef het me — take it and give it me — ambillah barang itu dan berikan kepada saja
naita: mijn oom (va br), die vader genoemd wordt — my uncle (fa br) who is called father — pamanku (saudara

laki² bapak) jang disebut bapak
naita ma: mijn ooms — my uncles — paman² saja
ani naita maapa uweete: ik ga naar mijn ooms — I am going to my uncles — saja pergi kepaman-pamanku
naitaamoije: jongste broer van vader (die ook vader genoemd wordt) — father's youngest brother (who is also called "father") — adik laki² bapak jang termuda (jang djuga disebut: bapak)
naitaibo: oudste broer van vader — father's eldest brother — kakak laki² bapak jang tertua
naitaipouga: op een na oudste broer van vader — father's eldest brother but one — adik dari kakak laki² bapak jang tertua
naitamabii: derde broer van vader — father's third brother — kakak laki² bapak jang ketiga
naitaamoije: zie/see/lihat: naita
naitai = wauwa: mijn vader — my father — bapakku, ajahku. De vader wordt ook aangesproken met nai — the father is also addressed nai — seorang bapak djuga disebut: nai
naitaibo: zie/see/lihat: naita
naitaipouga: zie/see/lihat: naita
naitamabii: zie/see/lihat: naita
naja = ita (M): buidelrat — opossum — tikus berpundi-pundi
naka:
nakame: (zijn) vader — (his) father — bapak(nja)
nakaibo: oudste broer van vader — father's eldest brother — kakak laki² bapak jang tertua
okeijai nakaija: vader en zoon — father and son — bapak dan anak laki²nja. Zie verder/see further/lihat: naita
nakaa: kuiken, jong van een dier, vogeltje, vuil in een ei — chicken, young of animal, young bird, chicken in bad egg — anak ajam, anak héwan, kotoran dalam sebutir telur
nakagi: rook — smoke — asap
nakagi pugu = nakage pugu: roet — soot — djelaga
nakagi uweida: schoorsteen — chimney — tjerobong asap
nakagi tai: walmen, roken — to smoke — berasap
nakame: zie/see/lihat: naka
nakanaka: kinderachtig — childish — ke-

- kanak-kanakan
nakanaka tai: kinderachtig doen, steeds maar huilen — to act childishly, to be always crying — *berbuat kekanak-kanakan*, selalu menangis sadja
nakapidu: pompoen — pumpkin — labu
nakapigu: pompoen — pumpkin — labu
nakonako tai: 1. uitsteken (b.v. van bataten, van mes uit het draagnet) — to be protrude (e.g. of yams, knife from carrying-net) — *mendjorok keluar* agija (ump. ubi, pisau)
 2. reikhalzen, afluisteren, oor tegen de deur te luisteren leggen — to long for, to overhear, to eavesdrop — *rindu akan, mendengar-dengarkan*
naku: knoop tussen de geledingen van bamboe, suikerriet etc. Ook het uiteinde van een stuk bamboe, jatu, ida, eto, widime etc. — node between the joints of bamboo, cane etc. Also end of piece of bamboo etc. — buku antara ruas² bambu, tebu dsb. Djuga udjung bambu, jatu, ida dsb.
petege naku wijaago me: een man, versierd met twee pluimen — man adorned with two plumes — orang laki² jang menghiasi dirinja dengan dua buah djambul
nakunaku pii: orchidee-soort — kind of orchid — *sedjenis anggrék*
nakuu:
nakuu timakai-i: dood steken, vermoorden, met pijl etc. doden — to stab to death, to kill with arrow, etc. — *menikam sampai mati, membunuh, membunuh dengan anak panah* dsb.
kopa ka nakuu timakai: met een knuppel doodslaen — to kill with cudgel — *mementung sampai mati*
nana: 1. = **ena-ena**: één stuk, elk op zich — one piece, each by itself — satu potong, masing² pada sendirinja
idikima nana to, wija mote te tai: allemaal één, pak er geen twee — only one piece for each, don't take two — semua hanya satu seorang, djangan ambil dua
nananana: één voor één (b.v. bij verdelen) — one by one (e.g. in division) — seorang demi seorang (ump. waktu membagi)
 2. = **ana**: touwtje waarmee men een varken vastbindt — string pig is tied with — tali untuk mengikat babi
naninani tai: jalouers zijn (van kinderen) — to be jealous (of children) — iri tentang anak²)
napo: 1. = **nipo**: ei — egg — telur
napo pai-a: ei leggen — to lay egg — bertelur
napo tokomai-i/tuwaanii: barsten van ei — to crack of egg — *menetas* (tentang telur)
peka napo = **peka mume (M)**: oogappel, lieveling — apple of the eye, darling — bidji-mata, anak kesajangan
udo napo: testikel — testicle — buah pelir
napo eboomai-i: uitbroeden van eieren — to hatch eggs — *menetas* (tentang telur)
 2. hulptelwoord voor massieve, ronde, ovale voorwerpen (b.v. kralen, bananen, schelpen, pijlen, paggerhout) — classifieer for solid, round, oval objects (e.g. beads, bananas, shells, arrows, fence-wood) — *katabantu bilangan untuk benda² jang bulat dan padat* (ump. manik², pisang, kulitkerang, anak panah, kaju-pagar)
dau napo ididbi: 5 kralen — 5 beads — lima bidji manik²
natii: zeggen/spreken tot 1ste pers. enkv. — to say/speak to 1st pers. sing. — *berkata kepada orang pertama tunggal*. Zie/see/lihat: -tii
nauwa = **nauwai**: mijn oudere broer — my elder brother — kakak laki² saja
nauwa = **beebe**: mijn oudere broer — my elder brother — kakak laki² saja
akauwai: jouw oudere broer — your elder brother — kakak laki²mu
okai aikame: zijn oudere broer — his elder brother — kakak laki-lakinja
iniiuwai: onze oudere broer — our elder brother — kakak laki-laki kami/kita
inai aikame: ons beider oudere broer — the elder brother of us two — kakak laki² kami berdua
ikiiuwai: jullie oudere broer — your elder brother — kakak laki² kamu sekalian
ikai aikame: jullie beider oudere broer — the elder brother of you two — kakak laki² kamu berdua
okei aikame: hun oudere broer — their elder brother — kakak laki² meréka
okeijai aikame: hun beider oudere broer — the elder brother of the two of them — kakak laki² meréka berdua
-ne: onvervoegd tijdssuffix dat gehecht wordt achter de onbepaalde wijs. Het geeft een voornemen aan: van plan zijn

te; alsook de aansporende wijs voor de 1ste pers. — uninflected suffix of time added to the infinitive. It denotes a purpose: to intend. Also the optative mood for the 1st pers. — achiran waktu tak tertasrif dan disusun dibelakang katakerdja. Achiran tsb. mengandung suatu maksud dan adjakan pada orang pertama

tou, kei kataine: wacht, ik zal het voor je doen — wait, I will do it for you — tunggu, akan saja lakukan itu untukmu **roti kei taine tapuja kaaja:** waar is het blik om brood te bakken? — where is the tin to bake bread in? — dimana kaléng untuk membakar roti itu?

aki oo togine ka owaapa uwii: ga naar huis om je te verwarmen — go home and warm yourself — pulanglah untuk memanaskan dirimu

akija me-mana nitopaine kodo no niitou: blijf bij ons om ons de Ekagi-taal te leren — stay with us to teach us the Ekagi language — tinggalkan pada kami untuk mengadjar bahasa Ekagi pada kami

ani naine: laat ik gaan eten — let me go and eat — biarkan saja makan

nee: voor werkwoorden die beginnen met e of a wordt het prefix ni, ni-a samengesmolten tot nee — with verbs beginning with e or a the prefix ni, ni-a is contracted to nee — pada katakerdja jang mulai dengan e atau a, achiran ni, ni-a berubah mendjadi nee

needadai: help ons — help us — bantulah kami, tolonglah kami

needeemakai = niedeemakai: zet ons over (met de prauw) — ferry us over (with prau) — seberangkanlah kami (dengan perahu)

-neega: vervoegd tijdssuffix met betekenis van -e — inflected suffix of time with the meaning of -e — achiran waktu tertasrif jang berarti: -e

ani uwiineega: ik ben van plan te gaan — I intend to go — saja bermaksud untuk berangkat

neemai-i: kruipen (op handen en voeten) — to crawl — merangkak

joka neemina teete: het kind is steeds maar aan het kruipen — the child is still only able to crawl — anak itu selalu merangkak

negenege tai = ee negenege tai: hijgen — to pant/gasp — terengah-engah

neguwo = noguwo = mana neguwo = negunegu (K): een oktaaf lager zingen, zware/lage stem hebben — to sing an octave lower, to have a deep/low voice — menjanji satu oktaf lebih rendah, bersuara rendah

neguwo dani: meerstemmig — arranged for several voices, part-singing — lebih dari satu suara, suara berganda

wijaago neguwo: tweede stem — second voice — suara kedua

widaago neguwo: derde stem — third voice — suara ketiga

neki = niki (P): geluid van voetstappen, van stemmen — sound of footsteps, of voices — bunji derap langkah bunji suara

igi nekineki tai: treuzelen, lijntrekken — to dawdle, to slack — berajal-ajalan, berléngah

nekineki tai = tibonai-i = nikiniki tai (P): trappelen, schuifelen met de voeten, geluid van voetstappen — to trample, to shuffle, sound of footsteps — mengentak-entakkan kaki, menjérét kaki, bunji derap langkah

nemo = nemouga = neno: later — later on — kemudian hari

nemouto: helemaal achteraan, het achterste, het laatste — at the very end, hindmost, the last — dibelakang sekali, jang dibelakang sekali, jang terachir

okai nemouto uwiipiga: ik zal achter hem aan gaan — I will go after him — saja akan berangkat sesudahnja

nemouga = nemo: later — later — kemudian hari

nemugu = pupugu: het geluid van een hevige wind/van stemmen/bidden/motor/regen — the sound of a strong wind/of voices/praying/motor/rain — bunji angin jang kuat/suara²/sembahjangan/motor/hudjan

nemugu tai = nimigi tai: blazen (van de wind), ronken (van motor) — to blow (of wind), to throb (of motor) — tiup (angin), menderu (motor)

bou nemugu tai: gieren van de wind — whistling of wind — deru angin

gapa nemugu/nimugu (P) tai: tuiten van de oren — tingling of ears — mending (pada kuping)

nene (eigenlijk Indon. nénék) = naabai = ooka: grootmoeder, tante — (from Indon. nénék) grandmother, aunt — (sebenarnya kata nénék dalam bhs. Indon.)

- nénék, bibi
nene tai:
mana nene tai = uгаа nene tai: neurieën — to hum — bersenandung
nenei = dodikebo: pyriet, zwavelkies — pyrite — pirit
nenewawa tai = akaije tai: bekvechten, kiften — to quarrel, to wrangle — bertengkar
nenou = nenouga = nemouga: later — later on — kemudian hari
nenoo = jenuo: voetspoor — footmark, foottrack — djedjak kaki
nenouga: later — later on — kemudian hari
nepuu tai = nopuu tai: ziekelijke hartklopping hebben (van varkens en andere dieren) — to have palpitation (said of pigs and other animals) — debar hati kesakitan (tentang binatang)
ni-: objectsprefix voor dualis en mrv. agens exclusief — object-prefix for dual and plur. agens excluded — awalan objék untuk dua orang dan djamak, tak termasuk pokok kalimat
nigii: sla ons maar — never mind, strike us — pukul kami sadja
nigii: ons slaan — to strike us — memukul kami. Zie/see/lihat: w a g i i
nigimakai: ons vermoorden — to kill us — membunuh kami
nii = daba: klein — small — ketjil
nii kii: dat is erg klein — that is very small — itu sangat ketjil
niinii tai = niijai niijai timakai: erg klein maken — to make very small — memperketjil
nii-: 1. objectsprefix dualis en mrv. agens inclusief — pronominal object-prefix, dual and plur. agens included — awalan objék untuk dua orang dan djamak, termasuk pokok kalimat
koke, aki na niianimake tou: vriend, blijf jij ook bij ons — friend, you (can) stay with us, too — sahabat, tinggallah engkau djuga pada kami
niiumii beu tipai: ze hebben niet bij ons geslapen — they did not stay and sleep the night with us — meréka tidak tidur (bermalam) ditempat kami
okei udi niikeine uweegai: ze gingen kreeften vangen voor ons en voor hen zelf — they went to catch lobsters for us and for themselves — meréka pergi menangkap kepiting untuk kami dan meréka sendiri
 2. hetzelfde objectsprefix komt vaak voor bij de aansporende wijs van de 1ste pers. mrv. — pronominal object-prefix often occurring with imperative of the 1st pers. plur. — awalan objék nii sering djuga terdapat sebagai bentuk adjakan terhadap orang pertama djamak
niiuwei: laten we gaan — let us go — mari kita berangkat
niiedoutouwei: laten we op hem wachten — let us wait for him — mari kita tunggu dia
kowa kei, niianimake tei: vrienden, laten we gaan zitten — my friends, let us sit down — sahabat, mari kita duduk
nii tai: ophalen, insnuiven (b.v. van snotneus) — to inhale, to sniff up/in (e.g. snot) — mendengus
niigi tai: kermen — to moan, to groan — menggerang
niigi tai = ugaani tai: neurieën — to hum — bersenandung
niijai niijai timakai: erg klein maken — to make very small — memperketjil
niikai (K) = noukai: mijn moeder — my mother — ibuku
niimai-i: geven aan 1ste pers. mrv. — to give to 1st pers. plur. — memberi kepada orang pertama djamak
niinii: alleen — alone — sendiri
ani niinii (duwa, to) uwiipiga: ik ga alleen — I am going alone — saja akan pergi sendiri
niinii tai: zie/see/lihat: n i i
niinii tai: zoemen (van insecten) — to buzz (of insects) — mendengung (tentang serangga)
nija-: objectsprefix voor 1ste pers. mrv. en dualis — pronominal object-prefix for 1st pers. plur. and dual — awalan objék untuk orang pertama djamak dan rangkap
nijamoti: pak dat voor ons — take that for us — ambillah barang itu untuk kita
nijaa-: objectsprefix dualis waarbij de tweede betrokkene bij de handeling ingesloten is: — pronominal object-prefix dual the second person concerned with the action is included — awalan objék rangkap dimana termasuk orang kedua yang bersangkutan
ikai udi nijaakeete auwai: gaan jullie twee voor ons (en jullie) kreeften vangen — you two go and catch lobsters for us (and for yourselves) — pergilah

- kamu berdua mentjari kepiting untuk kami (dan untuk kamu berdua)
- nikai (P)**: mijn moeder/tante (= oudste zus van moeder) — my mother/aunt (= mother's eldest sister) — ibuku/bibuku (kakak perempuan ibu jang tertua)
- niki (P)** = **neki**: geluid van voetstappen/van stemmen — sound of footsteps/voices — bunji derap langkah/suara
- nikiniki tai** = **nekineki tai**: schuifelen/trappelen met de voeten — to shuffle/trample with feet — menjérét kaki/mengentak-entakkan kaki
- okaagi neki**: sporen/kenteken dragen van iemand anders eigendom — to wear token/distinctive marks associated with another person's property — mengandung tanda dari orang lain. Zie/see/lihat: o k a a g i, g i m o
- nikigi**: borststuk van kreeft — piece of breast of lobster — bagian dada kepiting
- ninigi tai** = **ninugu tai (P)** = **nemugu tai (P)**: brommen (van motor), zoemen (van insecten) — to snort (of motor), to buzz (of insects) — menderu (bunji motor), mendengung (serangga)
- nipigi**: bataatsoort — kind of yam — se-djenis ubi
- nipiki**: bataatsoort — kind of yam — se-djenis ubi
- nipo** = **napo**: 1. ei — egg — telur
- udo nipo jamotii/jagobai**: castreren — to castrate — mengebiri
2. hulptelwoord voor massieve ronde voorwerpen (b.v. kralen, bananen, schelpen) — classifier for solid round objects (e.g. beads, bananas, shells) — katabantu bilangan untuk benda² bulat dan padat
- dau nipo idibi**: 5 kralen — 5 beads — lima butir manik-manik
- nitii**: zeggen/spreken tot 1ste pers. mrv. — to say/speak to 1st pers. plur. — berbitjara kepada orang pertama djamak. Zie/see/lihat: -t i i
- no**: achterzetsel (voegwoord) dat aan het woord een versterking in betekenis geeft. Dikwijls volgt het op het suffix -ete — suffix (conjunction) which gives stress to a word; it often follows the suffix -ete — kata belakang (kata penghubung) jang menguatkan arti kata jang bersangkutan. Seringkali achiran no itu terdapat dibelakang achiran -ete
- udi keete no niuwei**: komt, laten we nu toch kreeften gaan vangen — come on, let us catch lobsters — mari, kita pergi menangkap kepiting
- aki no**: jij toch! — you, of course! — bukankah engkau!
- Note: i.p.v. no hoort men ook vaak nu — instead of no often nu is heard — sebagai pengganti no djuga sering dipakai nu
- peu nu**: dat is toch immers niets waard, dat is toch een rot ding — but that is worthless, isn't it — bukankah barang itu tak berharga, bukankah barang itu kurang baik
- nodogi**: reuk, geur — scent, smell — bau
- nodogi peu** = **unu peu**: stank — bad smell, stench — bau busuk
- nodogi enauto**: lekkere geur — pleasant smell — bau énak, harum
- nodogi maa kou**: wat 'n geur!, wat 'n lucht! — what a pleasant smell — alangkah harumnja
- nodou**: proef eens, eet maar — just taste it and eat it — tjtijplah dan makan sadjalah
- nogaa**: damp, stoom — smoke, steam — asap, uap
- nogaa tai**: verdampen, stomen — to evaporate, to steam — menguap, berasap
- uwo nogaa teete**: het water verdampt/stoomt — the water evaporates/is evaporating — air menguap
- ii-nogaa**: zand-, stofwolk — sand-, dust-cloud — awan debu
- jabai nogaa**: mist — fog — kabut
- nakagi nogaa**: rookwolk, rookgordijn — cloud of smoke, smoke-screen — awan asap
- nogamo**: rattensoort — kind of rat — se-djenis tikus
- nogee**: rumoerig — noisy — bergaduh
- nogee tai**: herrie maken, luidruchtig zijn — to kick up a row, to be noisy — ber-buat gaduh, ramai
- nogimai-i**: boos doen tegen, ontstemd zijn over, misnoegd zijn over, verachten — to be angry with, to be put out, to be displeased about, to despise — menghinakan, marah, mendedjikan
- nogonogo tai**: steeds maar eten van — to be always eating — selalu makan dari. Zie/see/lihat: n a i
- nogou(nai -gou)**: gaan eten/drinken, komen eten/drinken — to go/come to eat/drink — pergi/datang untuk makan/minum
- uwo nogou**: water halen — to fetch

water — mengambil air, memimba air
nogu: stomp — blunt — tumpul
noguwo = **neguwo mana**: 'n oktaaf lager gaan zingen — to sing an octave lower — menjanji satu oktaf lebih rendah
noja: eetbaar — edible — dapat dimakan
nojaagijo: voedsel — food — makanan
nojawii: opeten, opdrinken — to eat, to drink — makan habis, minum habis
nokii gai: stinken, 'n luchtje aanzitten — to stink, to smell — berbau busuk
nokii egai: afkeer van iemand hebben, walgen van iemand — to dislike, to loathe — merasa djemu terhadap seseorang, muak terhadap seseorang
nokinoki tai (P) = **ede dimi tai** = **nokoonokoo tai (P)**: neiging hebben tot braken — to have to/want to vomit — merasa akan muntah
nokogai-i: doorsteken, doorprikken — to pierce — menikam, menindik
enija ka meido taka ka enokogeete: de boze geesten steken de mensen aan het spit — the evil spirits put people on a spit — orang² ditusuk sétan pada sudjén
mapega ka kanokogaine: zal je aan 'n pijl rijgen — will pierce you with the arrow — engkau akan ditusuk dengan anak panah
nokogimotii: pikken, oppikken — to peck, to pick up — mematak, memungut
ajam ka joka enokogimote teete: de kip pikt het kind — the hen pecked at the child — anak itu dipatuk ayam
nokoonokoo tai (P) = **ede dimi tai** = **noki-noki tai**: neiging hebben tot braken — to have to/want to vomit — merasa akan muntah
nokuu tai: steken met vingers of stok tegen iemand/iets — to stab at a thing/person with fingers or stick — menantjap seseorang/suatu benda dengan jari atau tongkat
nomakai: zie/see/lihat: n a i
nomenii: zie/see/lihat: n a i
nomo: keladi — edible root — keladi
nomo egó: scheut van keladi — shoot of edible root — tunas keladi
nomo badii/ubai: keladi uit de grond halen — to dig up edible roots — mentjabut keladi
nomoubai (P) = **ugaabe**: het feestje vóór het eigenlijke varkensfeest, waarop men al enige varkens slacht en de datum van het feitelijke varkensfeest bepaalt —

feast, prior to the pig feast proper, at which some pigs are killed and the date of the real pig's feast is fixed — pésta jang diadakan sebelum pésta-babi jang sebenarnja, dimana sudah dipotong beberapa ekor babi dan ditetapkan tanggal pésta babi jang sebenarnja
noni: houtrups — wood-caterpillar — ulat kaju
nono: grote schelp — big shell — kulit kerang besar
nonoko: hersenen — brain — otak
noogei: mijn vriend — my friend — sahabatku (zie/see/lihat: o g e)
noogei koké jamo: hé, vriend — I say, friend — hai, sahabat
noone: mijn neef/nicht (va zu ki, mo br ki) — my cousin (fa si ch, mo br ch) — saudara sepupu (anak saudara perempuan bapa, anak saudara laki² ibu). Zie/see/lihat: o n e
nooni: opgevreten door insecten — eaten by insects — dimakan serangga
nopuu = **nepuu** = **mokuu (P)**: hartziekte bij varkens — heart-disease occurring in pigs — penyakit djantung pada babi
nota: bataat — yam — ubi
notaamo: lokaas (meestal bataat) om b.v. ratten te vangen — bait (usually yam) to catch e.g. rats — umpan (kerapkali ubi) untuk menangkap tikus
notaimo: bladeren van bataat — leaves of yam — daun ubi
notee: achterzetsel dat vaak met „toch” kan worden weergegeven — postpositive which may often be expressed by “notwithstanding” — kata belakang jang sering berarti: bukankah
okai notee: hij toch — even so, he — bukankah dia
 Bij wens/as wish/pada suatu harapan: **okai uwe tita notee**: dat hij moge gaan — may he go — mudah²an ia berangkat
nou = **noukai**: mijn moeder — my mother — ibuku
noukai: 1. = **mama** = **amai (M)**: mijn moeder — my mother — ibuku (zie/see/lihat: u k a m e)
 2. uitroep van verbazing: hééé — exclamation of surprise: eh! — seruan menyatakan keheranan: hai!
nowaawii: inschenken om te drinken — to pour out (drink) — mengisi untuk diminum
nu = **no**: achterzetsel dat aan het woord waar het bij hoort een versterking geeft

O

— postpositive emphasizing the word it is added to — kata belakang jang menguatkan arti kata jang bersangkutan
idibi nu: 5 toch! — but it is 5! — lima bukan!

okai ewo nu: hij weet het immers niet — he does not know it, of course — bu-kankah ia tak tahu

ii nu: precies — exactly — tepat

nupe: grassoort — kind of grass — sedjenis rumpot

nupe pfi: pluim van de nupe — plume of the nupe — malai nupe

nuun: grove bruine grassprietten, die aan de waterkant groeien — coarse brown grass-stalks growing at water's edge — rumpot kasar berwarna tjoklat dan tum-buh ditepi air

nuunugu tai (P) = ninigi tai: brommen, ronken, zoemen — to hum, to throb, to buzz — menggeram, mendengkur, mende-ngung

nuu tai = nuunuu tai: knorren (van varken) — to grunt (of pig) — geram babi

nuunuu (P) = jumauto: varkenssnuit — the snout of pig — montjong babi

nuunuu: 1. voelsprietten van kreeften — feelers of lobsters — urat perasa pada kepiting

2. = jumauto: varkenssnuit — pig's snout — montjong babi

nuunuu tai: knorren (van varken) — to grunt (of pig) — geram babi

nuwe tai: louter aanwezig zijn zonder enig teken van leven te geven (b.v. gezegd van een steen) — to be present without giving any sign of life (e.g. said of stone) — hadir tanpa memberi tanda hidup (ump. batu)

nuwenuwe tai: louter aanwezig zijn zonder enig teken van leven te geven van veel dingen — to be merely present, of many things, without any sign of life — hadir tanpa memberi tanda hidup (djamak)

owaido nuwenuwe tidaa tipai: er stonden daar ontzettend veel huizen — there was a very large number of houses — disana ada sangat banyak rumah

oba: boomsoort waarvan de schors gebruikt wordt om touw te maken — tree, the bark of which is used to make rope/string — sedjenis pohon jang kulitluarnja dipakai untuk membuat tali
oba ute: zakje van oba-vezels — bag of oba-fibre — karung ketjil dari sabut oba

obaawo = obauwo: kreeftensoort — kind of lobster — sedjenis kepiting

obadeja: paddestoelensoor — kind of mushroom — sedjenis djamur

obai: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

obauwo = obaawo: kreeftensoort (in Panijai) — kind of lobster (in Panijai) — sedjenis kepiting (di Panijai)

obe: houten tang om iets uit het vuur te halen — wooden tongs to take things out of fire — tang dari kaju untuk mengambil sesuatu dari dalam api

obeige = obeigi: houtsoort, gebruikt om bogen te maken en de randen van de netten waarmee men kreeften vangt — tree of which the wood is used for bows and rims of lobster nets — kaju jang dipakai untuk membuat busur dan ping-giran djala untuk menangkap kepiting

obeigeipito: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

obeigi: zie/see/lihat: obeige

obii:

obii popii timakai-i: omlaag zakken door eigen gewicht — to sink by its own weight — terperosok karena beratnja sendiri

obo: 1. stengel — stalk — tangkai

nota obo: bataatstengel — stalk of yam — tangkai ubi

2. van rotan gevlochten ringetjes die men b.v. om 'n boog doet — small twined rattan rings wound around a bow — gelang dari anjaman rotan jang misalnja ditempatkan sekeliling busur

obobo tai: waterbellen veroorzaken (ook gezegd van speeksel) — to make water-bubbles (also said of spittle) — menje-babkan adanja gelembung air (djuga tentang ludah)

oboti: tepel, punt b.v. van noot — nipple, point e.g. of nut — pentil-susu, putjuk bidji katjang²an

odaaweeta: later, over enkele dagen —

- later on, after some days — kemudian hari, sesudah beberapa hari lagi
- odabagu (M)** = **abagu**: etterende wond — suppurating wound — luka jang bernanah
- odai-a**: schuld bekennen, zeggen wat men verkeerd gedaan heeft — to confess guilt, to tell the wrong one has done — mengaku salah, memberitahukan kesalahan
- dosa odai**: biechten — to confess — mengaku dosa
- mogai odai**: bekennen dat men overspel gepleegd heeft — to confess having committed adultery — mengaku berzinah
- ode**: bataatsoort — kind of yam — se-djenis ubi
- odee** = **ugi (P)**: zanderige plaats waar alleen maar struikgewas groeit (vooral a j a i) — sandy place where only brush-wood grows (espec. a j a i) — tempat berpasir jang hanja ditumbuhi semak² (terutama a j a i)
- odi** = **odijo**: vloeistof, vruchtensap, melk — liquid, fruit-juice, milk — zat tjair, air-buah, air-susu
- amaadijo (ama odijo)**: borstvoeding, moedermelk — breast-feeding, breast-milk — air-susu ibu
- jomi odijo**: honinggraat — honeycomb — sarang madu
- odigaa** = **eidani** = **odijake (P)**: straks — presently — nanti
- odii**: schroeien, boven het vuur houden — to singe, to hold over the fire — hangus, meletakkan diatas api
- jenu odii**: de lange stok van het visnet boven het vuur houden (om het ruwe er af te branden) — to hold the long handle of the fishing-net over the fire (to burn off the rough edges) — mendjaringan gagang djala diatas api (untuk membakar bagian jang kasar)
- odijai**: 1. paradijsvogel — bird of paradise — burung tjenderawasih
2. bamboesoort — kind of bamboo — sedjenis bambu
- odijai tai**: spotten met, uitlachen — to mock, to laugh at — mengolok-olok, menertawai
- odijaiju** = **tekede**: eetbare sprinkhanensoort — edible locust — djenis belalang jang dapat dimakan
- odijake (P)** = **odigaa** = **eidani**: straks — presently — nanti
- odijo** = **odi**
- odo**: rotansoort — kind of rattan — se-djenis rotan
- odoga** = **tikaago**: eerst, van vroeger, oud, vroeger — at first, from old times, old, formerly — dahulu, dari dahulu, tua (lama), dahulu kala
- odoga joka jagamo joka**: het oudste kind is een meisje — the eldest child is a girl — anaknja jang sulung adalah seorang perempuan
- odoga pija**: oud hout, hout dat het eerst gehaald is — old wood, the wood fetched first — kaju lama, kaju jang diambil pertama-tama
- odoga meija katipai**: wie heeft het je vroeger (het eerst) verteld — who told it you (first) before — siapa jang mula² mentjeritakannja kepadamu?
- odogo**: rupsensoort die bataten eet — kind of caterpillar feeding on yam — se-djenis ulat jang makan ubi
- odogo tai**: vervelend vinden, het zat zijn — to think it boring, to have had enough of it — bosan, mual
- odoo gai-a**: (iets) niet meer willen doen, het zat zijn, „nee” zeggen — not be willing to do any more, to be fed up with, to say “no” — tidak mau berbuat lagi, mengatakan “tidak”
- odoo egai**: iemand niet mogen, iemand beu zijn — to dislike, to be tired of — tak menjukai orang, bosan pada seseorang
- oga**: ikija-soort — kind of ikija — sedjenis ikija
- ogaa**: onzichtbaar, niet duidelijk hoorbaar (muziek op 'n afstand b.v.) — invisible, not clearly audible (e.g. music in the distance) — tak kelihatan, tak terdengar dengan terang, sajup² (ump. musik dikedjauhan)
- ogaa kai**: onzichtbaar worden — to become invisible — tak kelihatan lagi
- ogaage**: boomsoort, waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, bark of which is used to make bebi — pohon jang kulit-luarnja dipakai untuk membuat bebi
- ogaane** = **ogaaneido**: vrienden — friends — sahabat², kawan²
- ogai**: vreemdeling (d.w.z. alle niet-papua's en papua's van de kust) — foreigner (i.e. all non-Papuas and Papuas of the coast) — orang asing (ialah sekalian orang jang bukan orang Irian dan bukan penduduk pantai Irian)

dege ogai: blanke (niet-papua) — white man (non-Papua) — orang kulit putih (bukan orang Irian)

buna ogai: kustpapua — Papua from the coast — penduduk pantai Irian

oge: 1. vriend — friend — sahabat, kawan
noogei: mijn vriend — my friend — sahabatku

akooge: jouw vriend — your friend — sahabatmu

ogeme: vriend — friend — sahabat

ogaane = ogaaneido: vrienden — friends — sahabat²

okai ogeme: zijn vriend — his friend — sahabatnja

inaakogeiija: wij tweeën zijn vrienden — we two are friends — kami berdua bersahabat

ikaakogeiija: jullie tweeën zijn vrienden — you two are friends — kamu berdua bersahabat

okei ogaaneido: zij zijn vrienden — they are friends — meréka bersahabat

okeijai akogeiija: zij tweeën zijn vrienden — they two are friends — meréka berdua bersahabat

2. rot van keladi — rotten (of edible roots) — keladi busuk

ogé: rimboe, onbewoond bos (waar de Kapauku's *b e b i* voor het maken van de touwschortjes en wilde vruchten e.d. zoeken) — jungle, uninhabited jungle (where the Kapauku look for *b e b i* for making *m o g e* and also for wild fruit etc.) — hutan jang tak didiami orang (hutan tempat orang Kapauku mentjari *b e b i* untuk membuat *m o g e* dan dimana meréka mentjari buah² hutan)

ogeka imoubou: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

ogemege = pekumege: nieuwe schelp die geen waarde heeft en alleen maar gebruikt wordt als sieraad — new shell which has no value and is only used as ornament — kulit kerang baru jang tak berharga dan hanja dipakai sebagai perhiasan

ogi = dinai: rode klei waarmee men zich insmeert, oker — red clay to daub oneself with, ochre — tanah liat berwarna mérah untuk menghias diri

ogi tai = ogi onii: het ondergaan van de zon in een rode gloed, afnemen van de maan, schemerig worden — sunset in red glow, waning of the moon, hazy — warna mérah waktu matahari ter-

benam, susutnja bulan, suram

tani ogidoke teete: de zon gaat onder in een rode gloed — the sun sets in a red glow — matahari terbenam dengan warna mérah. Zie/see/lihat: *d e g e m o*

ogii: hees zijn, schor zijn — to be hoarse, husky — serak

ani mana ogipa: ik spreek met hese stem — I speak with a hoarse voice — saja berbitjara dengan suara serak

ogii tai = ogimai-i: steken tussen — to put between — menussukkan diantara

ogii jati (= ja + ti): steek (dat) in zijn wond — put (this) in his wound — tusuklah (barang itu) kedalam lukanja

ogiido = geido: rots — rock — bukit batu
ogiido bijo: grot, spelonk — grotto, cave — gua

ogijago: papagaaiensoort — kind of parrot — sedjenis burung kikatua

ogijai: 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon (Podocarpus)

2. **ogijai bou:** zuid-westen wind (P) — south-west wind (P) — angin barat-daja (P)

ogimai-i = ogii tai: tussen steken, lekken stoppen, insteken, 'n spuitje geven — to put between, to stop leaks, to put in, to give an injection — menussukkan diantara, menutup botjoran, menussukkan, menjuntik

kado ogimai = toto ogimai: boom-schors er tussen steken (bij lekkages) — to put in tree-bark (where there is a leak) — menutupi botjoran dengan kulit kaju

ogo: hals — neck — léhér

ogo etai: bij iemand op bezoek komen/even komen aanwippen/komen aanlopen — to visit, to drop in — bertamu, bertandang

ogo kudu tai: wurgen — to strangle — mentjekik

ogo putu = ogomo (P): halsketting — collar — kalung

ogo tai: binnenkijken, reikhalzend uitzien naar, gluren — to look in, to long for, to peep — mengintip, rindu akan

ogo natigou: kom maar even binnen — just come in — masuklah sebentar

ogodo tai: fluitstoten geven tijdens het zingen (door de adem tussen de tanden door te laten gaan) — to make whistling sounds while singing (by forcing air out through teeth) — bersiul waktu teman lainnja menjanji (dengan mengalirkan

- udara antara gigi)
- ogobugu:** klein rood-blauw vogeltje — small bird with reddish blue feathers — burung ketjil berwarna mérah-biru
- ogomo (P) = ogo putu:** halsketting — necklace — kalung
- oogoi tai = begakapu tai:** afrollen (b.v. van 'n berg) — to roll from (e.g. mountain) — berguling-guling (ump. dari lé-réng gunung)
- ogotogo:** vogel met lange nek; tevens gebruikt als scheldwoord — long-necked bird; also used as term of abuse — burung berléher pandjang; djuga dipakai sebagai kata sindiran
- ogoumo:** uiterwaarden, land waar bij hoog water het rivier-water stroomt — land over which the river flows in flood — sebidang tanah jang diwaktu bandjir selalu tergenang air
- ojaa = ojaa kodo:** zomaar, zonder reden — without further ado, for no reason at all — begitu sadja, tanpa suatu sebab
- ani ojaa kaatoune meega:** ik kom zo maar even bij je — I've just dropped in for a moment — saja datang sebentar sadja padamu
- ojaa tou:** zomaar blijven, niets doen — to lounge around, to do nothing — léngah, tak mengerdjakan apa²
- ojaa me (bage):** vreemdeling — foreigner — orang asing
- ani ki ojaa kodo kaneega:** dat heb ik je zomaar (voor niets) gegeven — I gave it you offhand (gratis) — saja berikan barang itu padamu dengan tjuma-tjuma
- ani uno wido ojaa meega:** ik heb al 3 dagen geen eten gehad (lett. ik heb al 3 nachten zonder eten geslapen) — I have had no food for 3 days (lit.: I have slept 3 nights without food) — sudah 3 hari lamanja saja tidak makan (sebenarnja: sudah 3 malam saja tidur tanpa makan)
- ojaa:** prefix voor de 3de pers. enkv. en mrv. en voor de dualis — pronominal prefix for 3rd pers. sing. and plur. and for dual — awalan untuk orang ketiga tunggal dan djamak dan rangkap
- okeijai wija ojaatoune ameegai:** zij twee- en zijn bij hem gekomen — those two/ the two of them came to him — meréka berdua datang kepadanya
- oka:**
- oka pija:** hout geplaatst op 'n graf, graf — wood placed on a grave, grave — kaju jang ditempatkan dikuburan, kuburan
- okaaba:** zijn/haar tante — his/her aunt — bibinja. Zie/see/lihat: n a a b a l + a b a
- okaabu = okaana:** verlies voor hem — a loss for him — rugi untuknja
- okaagi:** dat is zijn gewoonte, dat is zijn manier van doen — that is his way, that is his manner — itulah kebiasaannja, itulah tingkah-lakunja
- okaagi neki:** teken/sporen dragen dat het van iemand anders is — to have traces/indications that it belongs to somebody else — bertanda milik seseorang
- okaagi neki ka ani kou te jamotijake jeijaikaine:** het heeft sporen die aanduiden dat het van hem is, daarom zal ik het voor hem laten liggen — there are indications that it belongs to him, so I will leave it for him — karena ada tanda bahwa barang itu miliknja, maka saja biarkan baginja
- okaajai:** zijn/haar neef/oom — his/her nephew/uncle — keponakannja, pamannja. Zie/see/lihat: n a a m a
- okaakai tai:** apart doen, verdelen — to set aside, to divide — mengasingkan, membagi
- okaakaija:** zie/see/lihat: o k a i
- okaake:** vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- okaama:** zijn/haar oom — his/her uncle — pamannja. Zie/see/lihat: a m a k a m e
- okaana:** zie/see/lihat: o k a a b u
- okaapa:** zie/see/lihat: o k a i
- okado:** soort pad met lange poten — kind of toad with long legs — sedjenis katak dengan kaki pandjang
- okai:** persoonlijk vrnw. 3de pers. enkv. mnl. en vrl.: hij, zij; soms ook gebruikt voor zaken: dit, dat, neutrale en inerte vorm — pers. pron. 3rd pers. sing. masc. and fem.: he, she; sometimes also used for things: this, that, neutral and inert form — kataganti orang ketiga tunggal djantan dan betina: ia; kadang² djuga dipakai untuk barang: ini, itu, bentuk neutral dan inert
- okai kougaa kodaa:** precies op die tijd — at that time precisely — sepat pada waktu itu
- okaija = okai kidaa (mnl.) = okai kodaa (vrl.):** dominiatieve vorm: hij/zij, van hem/haar, zijn/haar — dominat. form: he/she, his/hers, his/her — bentuk kepunjaan: ia, kepunjaannja

okaabu: verlies voor hem — loss for him — rugi untuknja

okaagi: hem/haar eigen, zijn/haar manier van doen, hij/zij is dat gewoon — his/her way, his/her manner, habit of his/hers — tingkah-lakunja, kebiasaannya

okaakai: 1. apart, afzonderlijk, zelfstandig, op zichzelf — apart, separate, independent, on his own — terpisah, berdirid sendiri, pribadi

okaakai tijawii: splitsen, apart doen — to split, to set aside — memisahkan, meletakkan terpisah

okaakai jou beu ena tapa?: de (dingen) afzonderlijk of samen koken? — to cook (things) apart or together? — memasak setjara terpisah atau bersama?

2. de schelpen die men bij de bruidsschat aan de moeder van de bruid geeft — shells given with the dowry to the bride's mother — kulit kerang jang diberikan pada ibu pengantin perempuan

okaapa: 1. locatieve nmvl.: bij/naar hem/haar — locat. case: with/near him/her — kasus lokatip: padanja

2. rechtstreekse familie van hem/haar van vaders kant — direct relative of him/her on father's side — keluarga-langsungnja dari pihak ayah

okai keba: vanzelf opgekomen (gezegd van planten) — to come up by itself (said of plants) — tumbuh dengan sendirinja (tentang tanaman)

okai keba nota: bataten die vanzelf zijn opgekomen zonder dat men ze geplant heeft — yams coming up by themselves without being planted — ubi jang tumbuh dengan sendirinja

okai kei to: dat is het (wat ik je te zeggen heb) — that is it (what I have to tell you) — itulah (jang hendak kukatakan kepadamu)

okai kidaa: uit zichzelf — of/by itself — dari sendirinja, dengan sendirinja

okai kidaa wigodoke tipi: het is uit zichzelf (van zelf) gescheurd — it tore of itself — kajak dengan sendirinja

okai kouja: daarom, dus — therefore, so — dari sebab itu, djadi

okai tai: zijn zaak — his business — perkaranja, urusannya

okaijaida: op 't zijne (b.v. op zijn lapje grond) — on his (e.g. plot) — di-(bidang tanah)nja

okaijoka = bebega: grote steenpuist, ne-

genoog — big boil, carbuncle — bisul besar

okaijo = ebé: schuld — debt — hutang
okaijo menii: te leen geven — to lend — memindjamkan

okapo: slangensoort — kind of snake — sedjenis ular

okaipode: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang

okeena: (bij spel) voor/bij hen, verlies voor hen — (in game) for/near them, loss for them — (dalam permainan) baginja/padanja, rugi untuknja

okeepa: zie/see/lihat: okei

okei: persoonlijk vrnw. 3de pers. mrv. mnl. en vrl. neutrale en inerte vorm: zij — pers. pron. 3rd pers. plur. masc. and fem. neutral and inert form: they — kataganti orang ketiga djamak baik laki² maupun perempuan, bentuk netral dan inert: meréka

okeido: zij — they — meréka

okeija = okei kedaa (mnl./masc./djan-tan) = **okei kodaa** (vrl./fem./betina): dominiatieve vorm: zij, van hen, hun — dominiat. form: of them, their — kataganti kepunjaan: punja meréka

okeijai: dualis: zij tweeën, beide — dual: the two/both of them — rangkap: meréka berdua

okeijai wija menii: geef ze allebei (de stukken zeep b.v.) — give both of them (e.g. the bars of soap) — berilah meréka berdua (ump. potongan sabun)

okeija akagetouja: ze zijn elkaars geto — they are each other's geto — meréka ber-geto

okeebu = okeena: (bij spel) voor/bij hen, verlies voor hen — (in game) for/near them, loss for them — (dalam permainan) bagi meréka, pada mereka, kekalahan untuk meréka

okeebu 5: zij verliezen met 5 — they lose by 5 — meréka kalah lima

okeegi: hun eigen, hun manier van doen, dat zijn ze zo gewoon — their way/manner, that is a habit of theirs — kebiasaan meréka, tingkah-laku meréka

okeepa: 1. locatieve nmvl.: bij/naar hen — locat. case: with/to them — kasus lokatip: pada meréka/kepada meréka

2. rechtstreekse familie van hen van vaders kant — direct relatives of theirs on father's side — keluarga-langsung meréka dari pihak bapak

okeja: vogelsoort — kind of bird — se-

- djenis burung
- okii:** = **okimigii:** vluchten — to flee — melarikan diri
- okijake uwii:** wegvluchten — to flee — melarikan diri
- okijake mei:** hierheen vluchten — to flee to this place — melarikan diri kesini
- okimigii:** vluchten — to flee — melarikan diri. Zie/see/lihat: **okii**
- okogaa tai (P)** = **okogo ka tai:** insluiten — to include — mengepung. Zie/see/lihat: **okogo**
- okogo** = **dokoo:** stuk grond, kaap — piece of ground, promontory — sebidang tanah, semenanjung
- adeenita okogo:** plaats waar geen water vloeit (b.v. heuvel) — place where no water flows (e.g. hill) — tanah jang tak dialiri air (ump. bukit)
- Jaba okogoona:** de streek Jaba — the Jaba region — daerah Jaba
- maki okogo:** kampong — village — kampung
- me okogoona:** veel/'n massa mensen — many/a great many people — banyak/sangat banyak orang
- okogo ka tai:** afgaan op (om te vangen), insluiten, van alle kanten aanvallen — to go towards (to catch), to surround, to attack from all sides — mengepung, menjerang dari segala pihak
- epi okogo ka niitei:** laten we (hem) goed omsingelen — let us surround (him) well — mari kita kepung (dia) dengan baik
- okei wii mana okogo ka natipai:** met zijn vieren vielen ze mij met hun woorden aan — the four of them attacked me with words — meréka berempat menjerang saja dengan kata²
- okogo duwawawii:** wat ruimte openlaten (b.v. in 'n schrift) — to leave space open (e.g. in a written/printed text) — menjediakan sela (ump. dikitab tulis)
- pija okogoona:** 'n stapel/hoop hout — pile, heap of wood — timbunan kaju, tumpukan kaju
- uwouja okogo:** eiland — island — pulau
- uwouja okogo wo/amo/jamo kago kita:** dat eiland heeft een landtong aan de wo-/amo-/jamo-o-zijde = dat schier-eiland is aan de wo-/amo-/jamo-o-zijde met het land verbonden — that island has a spit of land on the wo-/amo-/jamo-o-side = that peninsula is connect-
- ed with the mainland on the wo-/amo-/jamo-o-side — disebelah wo-/amo-/jamo pulau itu ada tandjungnja = pulau itu berhubungan dengan daratan disebelah wo/amo/jamo
- okomai** = **gotomai-i:** schillen, ontbolsteren, pellen, de schors van 'n boom halen — to pare, to peel, to shell, to husk, to strip bark from tree — mengupas, menguliti, mengambil kulit luar pohon
- okomimakai-i:** schillen, ontbolsteren, pellen, schors van 'n boom halen — to pare, to peel, to shell, to husk, to strip bark from tree — mengupas, menguliti, mengambil kulit luar pohon
- okomouka:** insect — insect — serangga
- okono:** houtsoort — kind of wood — se-djenis kaju
- okono dou (P)** = **douja dou:** waarzeggen — to tell the future, to divine — mene-nung
- kego tai okono doune:** godsoordeel laten ondergaan om te achterhalen of iemand schuldig is of niet. (Dit doet men b.v. door de verdachte op eto te laten zuigen. Spuugt hij bloed dan is hij schuldig) — to subject to ordeal to establish guilt or innocence e.g. by making the suspected person suck eto; guilt is confirmed if the suspect spits blood — menebak "pendapat-Tuhan" tentang kesalahan orang lain. (Jang tersangka ump. harus menghisap tebu. Kalau ia meludah darah maka ternjata ia bersalah)
- okono dou epi me:** tovenaar die kundig is in het uitspreken van godsoordelen (Panijai) — magician who is an expert in pronouncing judgements (Panijai) — tukang sihir jang pandai menjampaiakan "pesan-Tuhan" (Panijai)
- oma:**
- oma bage:** dief — thief — pentjuri
- oma boonai-i:** verbergen van gestolen voorwerpen (door de dief zelf of door een medeplichtige) — to hide stolen objects (done by the thief, or by an accomplice) — menjembunjikan barang tjurian (dilakukan oléh si pentjuri atau kaki-tangannja)
- oma jaboona:** helen — to receive — menadah-menampung
- oma ejeije tai:** iemand valselijk van diefstal beschuldigen — to accuse falsely of theft — menuduh seseorang dengan palsu sebagai pentjuri
- oma jou (P)** = **mogo jou:** smoren, met

hete stenen koken — to stew, to cook with hot stones — memasak dengan batu² jang sangat panas

oma motii: stelen — to steal — mentjuri
omai: neushoornvogel, die in de ogé verblijft — hornbill living in the ogé — burung-enggang jang hidup di ogé

ome = daka: vet, reuzel — fat, lard — lemak, lemak babi

onabago: grote bosduivensoort — kind of big wood-pigeon — sedjenis burung-dara hutan

onage: boomsoort (bij kamu tai gebuikt men een tak van deze boom om met bloed of water te besprenkelen) — kind of tree (in kamu tai rituals a branch of this tree is used to sprinkle blood or water) — sedjenis pohon (waktu diadakan kamu tai tjabang pohon itu dipakai untuk memertjikkan darah atau air)

onageeju: bladsprinkhaan — leaf-grass-hopper — belalang-daun

one: 1. neef/nicht (va zu ki, mo br ki) — cousin (fa si ch, mo br ch) — saudara sepupu (anak saudara perempuan bapak, anak saudara laki² ibu)

onaane: mrv. van one — plural of one — bentuk djamak dari one

noone: mijn neef/nicht — my cousin — saudara-sepupuku

ipee noone: mijn achterneef/nicht — my second cousin — saudara-misanku

akoone: jouw neef/nicht — your cousin — saudara-sepumu

okai(ja) one me: zijn/haar neef/nicht — his/her cousin — saudara-sepupunja

inoone: onze neef/nicht — our cousin — saudara-sepupu kami (kita)

inaakooneija: we zijn neef/nicht van elkaar — we are cousins — kami bersaudara-sepupu

ikoone: jullie neef/nicht — your cousin — saudara-sepupu kamu sekalian

ikaakooneija: jullie beiden zijn neef/nicht van elkaar — you two are cousins — kamu berdua adalah saudara-sepupu

okeijaakooneija: zij zijn elkaars neef/nicht — they are cousins — mereka bersaudara-sepupu

2. = **bado:** bruidsschat, snoer van 40-50 goede schelpen te betalen als bruidsschat — dowry, string of 40-50 good shells to be paid as dowry — emas kawin, untaian jang terdiri dari 40-50 kulit kerang jang

baik, jang harus dibajarkan sebagai emas kawin

one wija: twee snoeren van 40-50 goede schelpen — two strings of 40-50 good shells — 2 untaian jang masing² terdiri dari 40-50 kulit kerang jang baik

wei badoona ija badoona wija: (de bruidsschatsschelpen:) 40 oude en 40 nieuwe: 2 x 40 schelpen — (the dowry-shells:) 40 old and 40 new shells: 2 x 40 shells — (emas-kawin jang terdiri dari) 40 kulit kerang lama dan 40 kulit kerang baru: 2 x 40 kulit kerang

3. langwerpige schelpensoort — kind of long shells — sedjenis kulit kerang jang pandjang

oné: rotan, kwade geest — rattan, evil spirit — rotan, roh djahat

oné pigou: rotan splijten — to split rattan — membelah rotan

ukaa oné: boogpees — bow-string — tali busur

ukaa oné tawii/tawei: boog ontspannen — to unbend bow — mengendurkan busur

onéputu (P): navel — navel — pusat

onéutija: navelstreng — umbilical cord — tali-pusat

udooné: touwtje aan de peniskoker rond het scrotum — string attached to penis sheath round scrotum — tali koteka sekeliling kemaluan

boke oné: rotanlus van 'n valstrik — rattan noose of snare — sosok rotan pada perangkap

oné (M) = dodiutija = oné nadoope: de kwade geest heeft me te pakken — the evil spirit has caught me — saja kemasukan sétan

onebado (M) = jaino = tokopa: struik met witte bloemen, waarvan de stengel als bindmateriaal gebruikt wordt — shrub with white flowers the stalk of which is used as string — semak dengan bunga² berwarna putih dan jang tangkainja dipakai sebagai bahan pengikat

onee: 1. rivier — river — sungai

onee bado: uitmonding van rivier — mouth of river — kuala sungai

onee uwe tai: buikloop, diarree hebben — to have diarrhoea — mentjerét, sakit perut

2. kracht — force, strength — kekuatan

onee beu kai: krachteloos worden — to become powerless — mendjadi lemah

onee duwai-a: aangedaan/geroerd zijn —

to be moved/touched — terharu
onee motii: kracht zoeken, krachtig worden (o.a. door k a m u t a i) — to seek strength, to become strong (i.a. by k a m u t a i) — mentjari kekuatan lagi, mendjadi kuat (a.l. oléh k a m u t a i)
onee uwikumii: kapot van iets zijn — to be overwhelmed by — bergontjang
akija gootoki tinaiméege kou ko, onee nauwikumeege: je deed me rot schrikken, ik ben er kapot van — you frightened me terribly, I am shaken by it — engkau sangat mengedjutkan saja, bergontjang hati saja
onee-uwe: buikloop, diarree — diarrhoea — mentjerét
onei (M) = noone: neef/nicht, ook gebruikt voor: vriend — cousin, also used for: friend — saudara sepupu; dipakai djuga untuk: seorang sahabat
onéputu (P): zie/see/lihat: o n é
onéutija: zie/see/lihat: o n é
onii:
uwo onii: baden, verdrinken, duiken (naar kreeften b.v.) — to bathe, to be drowned, to dive (e.g. after lobsters) — mandi, mati tenggelam, menjelam (ump. mentjari kepiting)
eenai = ebuumai-i: iemand baden — to wash a person — memandikan seseorang
okai joka kidi uwo eeneete: hij baadt het kind — he washes the child — ia memandikan anak itu
onido tai = onidou: duiken — to dive — menjelam
udi onido tai: naar kreeften duiken — to dive after lobsters — menjelam untuk mentjari kepiting
ono: slijpsteen — grindstone — batu pengasah
ono duwai-a = ono wogii: slijpen — to grind, to sharpen — mengasah
onoutouto: middelvinger (in kinderspel: lange Jaap) — middle finger (in child's play: the long one) — djari tengah (dalam permainan anak²). Zie/see/lihat: k i p o
oo: 1. koud — cold — dingin
oo tai: koud zijn, het koud hebben — to be cold, to feel cold — kedinginan
oo togii: verwarmen (kou verdrijven) — to warm (drive away cold) — memanaskan (menghilangkan rasa dingin)
ani oo tiga togijake uwiine: als ik warm ben ga ik weg — when I am warm, I will go — kalau saja sudah panas lagi

saja akan berangkat
oo-ebaute: deken — blanket — selimut
 2. aansporing: **oo, motii:** pak aan! — bestir yourself! — adjakan: peganglah!, ambillah!
 3. objectsprefix 3de pers. enkv. mrv. dualis agens inclusief — pronominal object-prefix 3rd pers. sing. plur. dual agens included — awalan objék orang ketiga tunggal, djamak dan rangkap, termasuk pelaku
ani roti oojoote: ik bak brood voor ons (voor hen en voor mezelf) — I bake bread for us (for them and for myself) — saja bakar roti itu untuk kami (untuk meréka dan saja)
oonai: eet dat samen met hem op — eat that together with him — makanlah itu bersama dengan dia
kaaootoupiiga: ik zal voor jou bij hem blijven/op hem passen — I will stay with/look after him for you — saja akan mendjagainja untukmu
jagamo okaiija jame ma oomeipiga: de vrouw zal met haar man mee komen — the woman will come with her husband — wanita itu akan datang bersama suaminya
oobaa: sponsachtig groen dat in het water groeit — spongy plant growing in water — lumut jang tumbuh dalam air
oodaa tai: opgedroogd zijn (van wond) — to be dried up (of wound) — telah kering (tentang luka). Zie/see/lihat: o u
oodoke: genezen/opgedroogd zijn, korst hebben (van wond) — to be healed/dried up, to have scab (of wound) — sembuh, mendjadi kering, berkeropéng (tentang luka). Zie/see/lihat: o u
ooka: alle bloedverwante vrouwen van oudere generatie, dus: alle n a a b a i (mo mo, va zu, va mo, va mo zu) en alle n o u k a i (mo, mo zu, va br vr) behalve eigen moeder; ook: ♀ do ki, ♀ do do ki, vr br ki, vr br ki ki, ♀ zo ki — all related women of older generation, and so: all n a a b a i (mo mo; fa si; fa mo; fa mo si) and all n o u k a i (mo, mo si, fa br wi) besides own mother; also: ♀ da ch, ♀ da da ch, wi br ch, wi br ch ch, ♀ so ch — semua wanita dari keluarga-sedarah dari angkatan tua, djadi semua n a a b a i (semua nénék, saudara perempuan bapak, ibunya bapak, saudara perempuan nénék pihak bapak) dan semua n o u k a i (ibu, saudara per. ibu, isteri sau-

- dara laki² bapak)
okeijaakookaija: zij zijn elkaars ooka
 — they are ooka — meréka ber-ooka
ookai-a: 'n begin met iets maken, beginnen, openen (b.v. van Missie), oprichten
 — to make a start with, to begin, to open (e.g. mission), to found — memulai, membuka, mendirikan
bugi ookai: ontginnen van een tuin — to clear land for cultivation — membuka kebun
dudi ookai: begin maken met een greppel — to start making a ditch — mulai menggali parit
ooppu = oopuuje: lucht, wind — air, wind — hawa, angin
ooppuje: lucht, wind — air, wind — hawa, angin
opa (M) = ojaa: zomaar — without further ado — begitu saja
opa bokai-a: 'n natuurlijke dood sterven — to die a natural death — ia mati biasa
opa naimeegi: hij gaf het me zomaar — he gave it me for no reason at all — barang itu diberikannya dengan tjuma² kepada saja
otaga (M):
otaga pija: 'n jong boompje — young tree — pohon muda
otii:
otii tai = otii timakai-i = oti-oti tai = otimai-i: springen (b.v. van kikvors/mens) — to leap (e.g. of frog/man) — melompat (ump. kodok/manusia)
otikai: boomsoort waarvan men de takken gebruikt bij kamutai; de gele bloempjes ervan legt men wel op wonden — tree, the branches of which are used in kamutai rituals; the yellow flowers are laid on wounds — sedjenis pohon jang tjabangnja dipakai pada waktu kamutai; bunga²nja jang berwarna kuning itu dipakai untuk mem-bubuhi luka
otimai-i: springen — to jump, to leap — melompat
oto = otoupa (P): puistje in het gezicht — pimple on face — bisul ketjil pada muka
oto atii = oto tai = pido atii: uitstrekken (van arm/been), stijf houden — to stretch (of arm or leg), to keep stiff — merentangkan (tangan/kaki), mendedjang
oto epaana topi: 'n puistje hebben — to have a pimple — berbisul
otodaa tai: verstijven (na het intreden van de dood) — to stiffen (after death) — mendjadi kaku (sesudah mati)
otokoma: auto — motorcar — mobil
otomai-i: verstijfd zijn (b.v. van kou, vocht) — to be stiff (e.g. from cold, damp) — kaku (karena dingin, basah dsb.)
otoopuga tai: verwaand zijn, zich groots aanstellen — to be conceited, to swagger — bangga, takabur
otooti tai: rondslechteren, lopen niets te doen — to saunter about, to walk about doing nothing — melantjong
aki ootoi tina teete, maagijo ka?: waarom loop je daar maar niets te doen? — why are you idling about? — mengapa engkau melantjong sadja?
aki ena ma kei te tijake ootoi to teige: je loopt maar steeds rond te slenteren — you are all the time sauntering about — engkau selalu melantjong sadja
otoupa (P) = oto: puistje in het gezicht — pimple on face — bisul ketjil pada muka
ou-oo: 1. genezen/opdrogen van wond, korst hebben van wond — to heal/dry up of wound, to have scab on wound — sembuh, luka jang sedang meringing, luka jang berkeropéng
ani jati ito oote: mijn wond is aan het genezen — my wound is healing — luka saja sedang pulih kembali
jati kou ou beu: de wond is nog niet aan het opdrogen — the wound is not yet drying up — luka itu belum kering ...
egaa oodoke taita: ...zal gauw beter zijn — ... will soon be healed — ... akan lekas sembuh kembali
jati oodoke = jati oonita: opgedroogd van wond — dried up of wound — luka itu telah kering
jati oojawii: (iemand) genezen — to cure (person) — menjembuhkan
 2. = **ugenija (P):** slangensoort (klein) — kind of small snake — sedjenis ular ketjil
oujaato (P) = waato = waikaato: richting waiko — direction waiko — arah waiko
oujaato-bage: mensen van N.O. Panijai — people of N.E. Panijai region — orang jang berasal dari Panijai-timurlaut
-oumau: oudste dochter — eldest daughter — anak perempuan jang sulung

oumaume: oudste dochter — eldest daughter — anak perempuan jang sulung
Dogopijaumau: oudste dochter van Dogopija — Dogopija's eldest daughter — anak perempuan Dogopija jang sulung
ou-ou tai: blaffen, huilen (van hond) — to howl (of dog) — menggonggong, meraung
owa = kudumoo = owakamu = owadaudau: nek, nekwervel — nape of neck, neck vertebra — kuduk, ruas tulang kuduk
gaa owaana: stuk touw — piece of rope — seutas tali
owaa: huis — house — rumah
daa owaa: menstruatiehuisje — menstruation house — rumah tempat tinggal para wanita jang sedang datang-bulan
kewita owaa: huis waarin de vrouwen en de varkens slapen, afdeling van huis voor de vrouwen en de varkens — house in which women and pigs sleep, part of house for women and pigs — rumah tempat tidur para wanita dan babi, bagian rumah untuk para wanita dan babi
owaa jakii: 'n huis als bewoner in bezit nemen — to take possession of a house as occupant — mendiami sebuah rumah
owaage: in het huis, thuis — at home — didalam rumah, dirumah
owaageida: op de vloer — on the floor — dilantai
owaapa: naar huis, thuis — home, at home — kerumah, dirumah
owaije: dak, dakbedekking — roof, roofing — atap, penutup atap
owaimo: nok van het huis — ridge of roof — bubungan rumah
owadaudau: nek, nekwervel — nape of neck, neck vertebra — kuduh, ruas tulang kuduk
owagume: keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
owai-a = baa owai-a: grond fijn maken/los krabben — to break up/scratch loose soil — meremukkan tanah, menggaruk hingga lepas
gaa owawa tai: bij het vlechten van netten het touw met de vinger doorhalen — to pull string through with finger in making nets — memasukkan tali dengan djari waktu mendjeludjur djala
bugi owaida = eda butu: buitenkant/rand van de tuin — edge of garden — bagian luar sebidang kebun

Owaija: streek langs de Degei (Kamu) — region along Degei (Kamu) — daerah sependjang Degei (Kamu)
owaije = owaa boujo: dakbedekking — roofing — penutup atap
pute owaije: dakbedekking van zink — zinc roofing — penutup atap dari séng
owaimo: zie/see/lihat: o w a a
owajato (P): grote en waardevolle schelp — large and valuable shell — kulit kerang besar dan berharga
owakamu: zie/see/lihat: o w a
owawa tai: zie/see/lihat: o w a i - a

P

p: 1. tijdssuffix voor het verleden van vandaag; wordt geplaatst achter de stam van het werkwoord en bevat een nieuwe mededeling voor de toegesprokene — time-suffix for the past of current day; used with the stem of the verb and conveys new information to the person spoken to — achiran waktu untuk waktu-lampau-pada-hari-ini jang disusun dibelakang pokok katakerdja dan memuat suatu pemberitahuan jang baru bagi orang jang disapa
ani etipa: ik heb het hem al gezegd (de toegesprokene wordt verondersteld dit niet te weten) — I have already told him so (the person spoken to is assumed not to know this) — saja telah mengatakannya kepadanja (diandaikan bahwa orang jang disapa belum tahu tentang hal tsb.)
 2. voor conditionele bijzinnen: p + ko — for conditional clauses: p + ko — untuk anak-kalimat bersjarat: p + ko. Zie/see/lihat: ko
paa: 1. mnl. geslachtsdeel — penis — zakar
paadijo: mnl. zaad, sperma; ook gebruikt als krachtterm — semen, sperm; also used as expletive — zat mani; djuga dipakai sebagai kata penguatan
paijo: mnl. schaamharen — pubic hair of male — bulu kemaluan laki²
 2. = **tani paa = tani paapaa:** zonnestraal — sunbeam — sinar matahari
momo paa: bloem van de keladi — flower of edible root — bunga keladi
paadijo: mnl. zaad, sperma; ook gebruikt als krachtterm — semen, sperm; also used as expletive — zat mani; djuga

dipakai sebagai kata penguatan
paadijo mabuku tai: zaad uitstorten — to eject semen — menumpahkan zat mani

paamai-i: prachtig opgroeien — to grow luxuriantly — tumbuh dengan bagus

bodija paamai: prachtig opvlammen — to flare up splendidly — menjala dengan baik

nakagi paamai: omhooggaan (van rook) — to rise (of smoke) — naik keudara (asap)

paatamo: band van bebi waaraan het schaamschortje vastzit met de jugi — band of bebi with which the covering worn by adult women over the pudenda is attached to the jugi — pengikat dari bebi untuk mengikatkan m o g e pada jugi

paate: portie, deel — portion, part — bagian

pada: 1. mierensoort — kind of ant — sedjenis semut

2. **pada uka:** geweer (p a d a geeft geluid aan) — gun (p a d a denotes sound) — senapan (p a d a berarti suara bunji)

pada napo: geweerkogel — bullet — peluru senapan

pada potuu tai: knallen van geweer — report of gun — bunji senapan

pada wagii: schieten met geweer, vuren — to shoot with gun, to fire — menémbak dengan senapan, menémbaki

3. **toba pada tai:** t o b a vangen met de voeten — to catch t o b a with feet — menangkap t o b a dengan djari kaki

padamai-i = **patamai-i:** schoonmaken, vuil uithalen (b.v. van ingewanden) — to clean, to remove dirt (e.g. from intestines) — membersihkan, mengeluarkan kotoran (ump. dari usus)

pade: varkensluis, varkenssteek — louse on pigs — kutu babi

pado: wilde groentesoort — kind of wild vegetable — sedjenis sajian hutan

pag/pig: vervoegd tijdssuffix voor de naaste toekomst op vandaag — inflected time-suffix for the immediate future on current day — achiran waktu tertasrif untuk waktu j.a.d. pada-hari-ini

pig wordt gebruikt als het agenssuffix een a bevat; in de andere naamvallen gebruikt men p a g — p i g is used, when the pronominal subject-suffix contains an a; in the other cases p a g is used — p i g hanya dipakai kalau pokok kali-

mat mengandung a; dalam hal² lain harus dipakai achiran p a g

okai uwiipagi: hij zal straks gaan — he will go presently — ia akan berangkat nanti

inai auwaipage: wij tweeën zullen straks gaan — we two will go presently — kami berdua akan berangkat nanti

paga: 1. nageboorte, placenta — after-birth, placenta — tembuni

paga nai-o: feest viere bij gelegenheid van de geboorte van een kind — to feast on occasion of birth of a child — pésta kelahiran seorang anak

pagakemo: vruchtvlies — amnion — tuban-tuban

2. knoppen die aan het dikker worden zijn voordat de bloem opengaat, zwellen — buds swelling before the flower opens, to swell — kuntum² jang sedang djadi besar sebelum berkembang, membengkak

pagapaga tai = **edakai-i:** dikker worden (van bloemknoppen) — to swell (of buds) — membengkak (kuntum)

pagadaga = **igijoujo** = **pagadaga tai** = **igijoujo pagakugu tai:** overeind staan van de nekharan van 'n varken — to stand on end (of pig's neckhair) — tegak-berdiri (tentang bulu kuduk babi)

pagadau: kleine kralensoort — kind of small beads — sedjenis manik² ketjil

pagakemo: zie/see/lihat: p a g a 1

pagamai-i: uit de grond opkomen, groeien, zich vormen (van wolken) — to rise from the ground, to grow, to form (of clouds) — keluar dari tanah, tumbuh, sedang membentuk (awan)

eeki to pagamijake teegi = **eeki to pakamijake teegi** = **eeki to panaapanaa teegi** = **eeki to tugumijake teegi:** hij zuchtte alleen maar diep — he only sighed deeply — ia hanya mengeluh dalam²

pagautuma: moedervlek — mole, birth-mark — tahi-lalat

page: boomsoort waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kulitnja dipakai untuk membuat bebi

pagee: rogvis — ray (fish) — ikan pari
pagee mitoo: been (wordt wel gebruikt als talisman) — bone (used as talisman) — tulang (djuga dipakai sebagai djimat)

pagi tai: omvallen (b.v. pagger), uiteen

- vallen van houten, losbreken — to fall down (e.g. of fence), to fall apart, to break loose — roboh (ump. pagar), bertumbuhan (tjabang-kaju)
- jape pagi tai:** uitbreken van oorlog — to break out of war — petjah (perang)
- pagijo:** zie/see/lihat: a g i j o, p a g o
- pagimai-i:** openen — to open — membuka
- ano pagimai-i:** pakje openen — to open parcel — membuka bungkus
- kedei geke pagimai:** rattennest uithalen — to pull out rats' nest — membongkar sarang tikus
- pagimo:** dikke rietsoort — kind of thick rush — sedjenis tebu besar
- pago:** 1. gras-/varensoden — clump of grass/fern — rumpun tumbuhan (rumpun, paku)
- pagouda:** in de varens — in the ferns — didalam paku²an
2. veel — much, many — banyak
- agijo pagijo:** veel dingen — many things — banyak barang
- pagukade:** keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
- pai:** mnl. kind. Wordt vaak geplaatst achter eigennamen b.v. P o d e p a i, m a g a p a i — male child. Is often suffixed to proper names e.g. P o d e p a i, m a g a p a i — anak laki². Kerap kali disusun dibelakang nama diri ump. P o d e p a i, m a g a p a i
- pai-a:** 1. baren, geboren worden, leggen van eieren, baren van schelpen — to give birth to, to be born, to lay eggs, to give birth to shells — melahirkan, dilahirkan, bertelur, bertelur/lahirnja kulit-kerang
- agoo pai:** opkomen van de maan — moonrise — terbit (bulan)
- boda pajawii:** 'n goal zetten — to score a goal — membuat gol
- bodija pai:** mooi branden — to burn brightly — menjala dengan bagus
- bodija padoke teega = bodija pajawee-ga:** het vuur brandt prachtig — the fire burns brightly — api itu menjala dengan baik
- pai-agoo:** geboortemaand — month of birth — bulan lahir
- paipina tai:** spiernaakt zijn (van mannen) — stark naked (of men) — telandjang bulat (tentang laki²)
- pamakai-a:** klaar zijn met baren, gebaar hebben, 'n kind ter wereld gebracht hebben — to have given birth, to have born a child — sudah bersalin, sudah melahirkan anak
2. **abu pai = mude pai = tomaabu pai:** zich wreken — to take revenge — mem-balas dendam
- mude akapai:** om beurten doen — to do in turn — melakukan berganti-ganti
3. **eto pai = eto pou:** suikerriet plukken — to gather sugar-cane — mengumpulkan tebu, memetik tebu
- paidugu = jamenota:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- pajjai tai:**
- gane pajjai akaate tai = gane akamote tai:** (iemand) de hand schudden — to shake hands with — berdjabat tangan dengan
- pajjaiwakii = tekebego tai = wakibego tai:** weerlichten — to lighten — kilat
- paijo:** 1. schaamharen — pubic-hair — bulu kemaluan
2. **peijo-paijo:** zeer groot — very big — sangat besar
- paipina tai:** zie/see/lihat: p a i - a 1
- paitai-i = tagumai-i = patikai-i:** stijgen, klimmen — to rise, to climb — mendaki, memandjat
- paja (M):** dijbeen — thigh bone — tulang paha
- pajapo:** o g e-schelpsoort — kind of o g e-shell — sedjenis kulit-kerang
- pajoo:** wortels in goten en greppels — roots in drainage trenches and ditches — akar dalam selokan dan parit
- pajoo me:** arme drommel — poor devil — seorang miskin
- paju:** klein sierschildje — small ornamental shield — perisai ketjil sebagai perhiasan
- pakamai-i:** 1. = **pagamai-i:** groeien, uit de grond opkomen, zich vormen (van wolken) — to grow, to rise from the ground, to form (of clouds) — tumbuh, keluar dari tanah, terbentuk (tentang awan)
2. **eeki to pakamijake teegi:** hij was maar steeds aan het hijgen — he was gasping for breath all the time — ia terengah-engah dengan tak berhenti
- pakapaka tai:** beginnen te groeien, uit de grond opschieten, zich opstapelen (van wolken) — to begin to grow, to rise from the ground, to bank up (of clouds) — mulai tumbuh, keluar dari tanah, bertimbun-timbun (tentang awan)
- bona pakamai = bona pakapaka = bona**

- ejai-a:** uitschieten (van scheuten) — to shoot up (of shoots) — tumbuh (tentang tunas)
- pakamo:** horizontale steunstokken (van pagger), horizontale steunbalken (in huis) — horizontal bars (of fence), horizontal cross-beams (of house) — tongkat mendatar, balok jang mendatar
- pakau:** grote steenpuist, negenoog — big boil, carbuncle — bisul besar
- pakau tai:** braken — to vomit — muntah ekina imumu nojake ukouko edijake ebe butu pakau teete: het varken heeft i m u m u gegeten, het braakt zo erg dat zijn mondhoeken vol schuim zitten — the pig has eaten i m u m u, it is vomiting so much that it is frothing at the mouth — babi itu makan i m u m u, ia muntah banjak sehingga udjung mulutnja penuh busa
- pakoo:** kussen — cushion, pillow — bantal
- migaapakoo:** hoofdkussen — pillow — bantal-kepala
- pakoo tai:** tegen iets aan stoten (onovergankelijk; b.v. prauw tegen een steen) — to bump against (intrans.; e.g. prauw against stone) — tersentuh (ump. perahu/batu)
- paakooba = woti:** grote zeeschelp — big sea-shell — kulit-kerang-laut besar
- pakouta = ateita/akouta pakouta:** rattenvoer, eten voor ratten in het bos — rat food in the jungle — makanan tikus di hutan
- paku:** spijker — nail — paku
- paku-toku:** hamer — hammer — martil, palu
- paku atii = paku tai:** om zeep gaan, van zijn stokje vallen, neertuimelen, ineen zakken, neerliggen (van varken) — to pass out, to faint, to fall down, to collapse, to lie down (of pig) — djatuh pingsan, djatuh terguling
- akapakuboga tai:** veel mensen die in een diepe slaap bij elkaar liggen — many people lying together in profound sleep — orang banjak jang tertidur njenjak pada satu tempat
- apakume tai:** flink ziek zijn — to be seriously ill — sakit pajah, sakit keras
- pakuboga tai:** neerliggen (b.v. in slaap) — to lie down (e.g. in sleep) — berbaring (ump. dalam tidur)
- pakuboga tai:** zie/see/lihat: paku atii
- pakupaku:**
me pakupaku = me má ibo: grote vent — big fellow — seorang besar
- pakuu = pakuugai:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- pakuugai:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- pakuwo kou tai = baita:** krachtterm bij bevestiging of bezwering — expletive used in affirmation or incantation — kata untuk menegaskan, kata² untuk menjumpahi seseorang
- pamakai:** zie/see/lihat: pai-a
- pame:** nier — kidney — buah pinggang
- panaapanaa tai:**
ita panaapanaa tai: moeilijk zijn weg gaan — to trudge onwards — dalam kesukaran
- eeki to panaapanaa teete:** hij hijgt alleen maar ontzettend — he gasps for breath all the time — terengah-engah
- gobi to panaapanaa teete:** hij is steeds maar ontzettend warm — he is always feverish — ia selalu sangat panas
- panapana tai:** uitbotten van gewassen, goed groeien — to bud, to sprout (of crop), to grow well — bertunas, tumbuh dengan baik
- pane = 1. pane kokaa:** boomsoort zonder vruchten — kind of tree without fruit — sedjenis pohon jang tak berbuah
2. larf — larva, grub — tempajak
- putei pane:** larf van kleine stinkluis — larva of small louse — tempajak kutu ketjil jang berbau
- paneka:** 'n broer noemt zijn zusters paneka, hoewel de aanspreektitel voor zijn jongere zus w en e k a zou moeten zijn; 'n meisje noemt al haar oudere broers paneka, ook al zijn deze jonger dan de spreekster — a brother calls his sisters paneka, although a younger sister should be addressed w en e k a; a girl calls all her elder brothers paneka, even though they are younger than the speaker — seorang anak laki² memanggil semua saudara perempuannya paneka, biarpun sebenarnya adik² perempuannja harus dipanggilnja dengan w en e k a; seorang anak perempuan memanggil semua saudara laki²nja: paneka, biarpun mereka lebih muda daripadanja
- Note: broer in dit verband is: volle broer, half-broer, neef (va br ki, mo zu ki). De ouderdom van de broer wordt berekend naar de vader. Als de vader van de neef b.v. ouder is dan de vader van

het meisje dat die neef aanspreekt dan moet dit meisje die neef aanspreken met **paneka**, ook al zou zij zelf in feite ouder zijn dan die neef. Voor de Ekagi is een dergelijke neef een oudere broer — brother in this connexion is: full brother, half-brother, cousin (fa br ch, mo si ch). The brother's age is reckoned according to the age of the father. When the father of the cousin is older than the father of the girl who addresses the cousin, then this girl should address the cousin as **paneka**, even if in fact she should be older than the cousin. For the Ekagi a cousin in such instances is an elder brother — Dalam hal ini dengan saudara laki² tidak sadja dimaksud saudara kandung, tapi djuga saudara laki² tak seibu/tak sebapa, saudara laki² sepupu. Umur seorang saudara laki² tergantung pada umur bapaknja. Kalau bapak seorang saudara laki² sepupu lebih tua dari bapaknja, seorang anak perempuan harus menjapa saudara sepupu itu dengan **paneka**, meskipun sebenarnja anak perempuan itu lebih tua daripadanya. Oléh suku Ekagi seorang saudara laki² sepupu demimikian dipandang sebagai saudara laki² jang lebih tua

ani panekaumau: mijn oudste zus (gezegd door broer) — my eldest sister (said by brother) — saudara perempuanku jang tertua (dikatakan oléh seorang saudara laki²)

ani panekamaga: mijn op een na oudste zus (gezegd door broer) — my eldest sister but one (said by brother) — adik saudara perempuanku jang tertua (dikatakan oléh seorang saudara laki²)

ani paneka ibo mabiida: mijn derde zus (gezegd door broer) etc. zie: **mabii** — my third sister (said by brother) etc. see: **mabii** — saudara perempuanku jang ketiga (kata saudara laki²) dsb. lihat: **mabii**

ani panekaamaadi = **ani panekaanaago**: mijn enigste zus (gezegd door broer) — my only sister (said by brother) — saudara perempuanku jang tunggal (dikatakan oléh saudara laki²)

ani paneka ibo: mijn oudste broer (gezegd door zus) — my eldest brother (said by sister) — saudara laki²ku jang tertua (dikatakan oléh saudara perempuan)

ani paneka ipouga: mijn op een na oudste broer (gezegd door zus) — my eldest

brother but one (said by sister) — adik saudara laki²ku jang tertua (dikatakan oléh saudara perempuan)

Note: broers noemen hun oudere broers **aika**, zoals ook de meisjes hun oudere zussen **aika** noemen — brothers call their elder brothers **aika**, as the girls call their elder sisters **aika** — anak laki² menjapa kakak laki² meréka dengan: **aika**. Anak perempuan menjapa kakak perempuan meréka djuga dengan: **aika**. Zie/see/lihat: **aika**

pani: slingerplant met doorns — climbing plant with thorns — tumbuhan jang merambat dan berduri

panija: prachtig uitgegroeid (b.v. **koka**) — grown out splendidly (e.g. of **koka**) — tumbuh dengan baik (ump. tentang **koka**)

papaadou: spiegel — mirror — tjermin

papaadou kabo: brillenmontuur — spectacle-frame — rangka katja-mata

papaadou damo: raam — frame — djen-déla

papaki:

pipiki papaki atii (M): water van zich afschudden (b.v. van hond/varken) — to shake off water (e.g. of pig/dog) — mengibaskan air (ump. andjing/babi)

papuja (K) = **tapuja**: kist, blik — case, box, tin — peti, kaléng

pataa tai: barsten — to burst — retak, meletus, merekah

patamijawii: doen splijten/barsten van hout — to cause wood to split/burst apart — membelah kaju

pataga tai: barsten, scheuren (van grond/lip) — to burst, to break open (of ground/lip) — retak, kojak (mengenai tanah/bibir)

patai tai = **pauwai-a**: de grond nazoeken, nasnuffelen, wroeten (b.v. om bataten er uit te halen) — to search ground, to burrow (e.g. to find yams) — memeriksa tanah, menjungkur (ump. untuk membongkar ubi)

joka tuwo dobaiga patai teete: dat kind zit in de prut te wroeten — that child is rummaging the mire — anak itu bermain dilumpur

ekina patai wagai: modderpoel maken door 'n varken, modderige grond omwroeten door 'n varken — to make quagmire (of pig), to root up muddy ground (by pigs) — seékor babi menjungkur tanah, menjababkan tanah djadi bétjék

- (ekina) **patai widii tai**: zich omwentelen in 'n modderpoel (gezegd van varkens) — to revolve in quagmire (said of pigs) — bergulung dalam lumpur (tentang babi)
- patai gekee tai**: modderpoel maken (gezegd van 'n varken) — to make quagmire (said of pigs) — menjebabkan tanah djadi bétjék (dikatakan pada babi)
- patamai-i**: barsten (van hout), breken (van ei), schoonmaken (van ingewanden) — to burst (e.g. of wood), to break (of egg), to clean (of intestines) — merekah (kaju), menetas (telur), membersihkan (usus)
- patameenii**: barsten (onovergankelijk) — to burst (intrans.) — meretak
- patamijawii**: doen barsten — to cause to burst — meretakkan
- patau = jadau (P)**: graafstok, wig (gebruikt om hout te splijten) — digging-stick, wedge (used to split wood) — tongkat jang dipakai untuk menggali, badji (dipakai waktu membadji kaju)
- patiduwai-a**:
mana patiduwai: ophouden met praten — to cease talking — berhenti bitjara
- patii tai**: starten, op het punt staan om weg te vliegen (b.v. vliegtuig, vogel) — to start, to be going to fly away (e.g. of airplane, bird) — berangkat, siap-sedia untuk berangkat (ump. kapal-terbang, burung)
- mana wado patii tai**: het woord weer opnemen, weer beginnen te spreken — to begin to speak again — mulai berbittjara lagi
- patipati tigo amo ka to**: rakelings scheren langs — to brush past — lalu sangat dekat
- patikai-i (P) = tagumai-i**: beklimmen, klimmen — to climb — mendaki, memandjat
- pija patikai = pija tagumai**: in 'n boom klimmen — to climb a tree — memandjat pohon
- patimai-i**: losgaan, losraken, losmaken — to get loose, to loosen — lepas, melepaskan
- japatimai-i**: lostrekken — to pull loose — menarik hingga lepas
- patimotii**: losmaken — to loosen — melepaskan
- patimotii**: zie/see/lihat: **patimai-i**
- patiwai-i**:
ekina patiwai: varkensvlees afsnijden — to cut meat from carcass of pig — memotong daging babi
- ekina patiwano tai**: met de tanden 'n stukje vlees van een varken trekken en opeten — to tear off piece of meat from carcass of pig with teeth and eat it — menjajat daging babi dengan gigi dan memakannya
- patiwamote te tai**: blijf met je vingers van het vlees af — keep your fingers away from the meat — djangan djamah daging itu
- pato-pato tai = kapu-kapu tai**: klapwieken — to flap (wings) — mengepakangepakkan (sajap)
- gane pato-pato tai**: in de handen klappen — to clap hands — bertepuk tangan
- patoga**: pastoor — parish-priest — pastor
- patooba tai**: op rug/bibs slaan — to give a spanking — memukul belakang/pantat
- pauwai-a = patai tai**: omwoelen van de grond, de grond nasuffelen (b.v. om bataten te vinden door varken) — to root up of ground by pig (e.g. to find yams) — menjungkur tanah (ump. untuk mentjari ubi)
- peda = geko**: zwevende rib — floating rib — tulang rusuk jang lepas dari tulang dada
- pedai**: kleine schaamlip — labium minor — bibir-kemaluan-ketjil
- pedee tai (M)**: uitsteken — to stick out — mendjulukurkan
- eta pedee tai = eta pene tai**: tong uitsteken — to stick out tongue — mendjulukurkan lidah
- pedewai-a = daka pedewai**: erg vet zijn, uitpuilen van het vet — to be very fat, to bulge with fat — sangat gemuk, sangat berlemak
- peedo**:
keedo-peedo: mooi — fine — bagus
- peepu**: veel — much, many — banyak
- peepu tai = mapu tai**: vernielen, kapot maken — to destroy, to break to pieces — merusakkan
- pegaapii**: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- pege atii = pege tai**:
me pege atijake topai: veel mensen bijeen — many people together — banyak orang bersama-sama
- pegei**: struik (met bloemen) — flowering shrub — semak (dengan bunga)
- pegemai-i = eemai-i**: onderlopen, hoog staan van water — to be flooded, to be

in flood — terendam air, air pasang
pege tai = kotu tai: samenbundelen, samen komen, zich verzamelen — to bundle together, to assemble, to come together — menjatukan, berkumpul
emaida uwiine me pege tijake topai: ze staan bij elkaar om naar het danshuis te gaan — they are together to go to the dance house — meréka berkumpul untuk pergi kerumah-tari
pege-pege timakai-i: in grote drommen bijeen komen — to come together in a throng — berkumpul bersama-sama
pego: plant die lijkt op mais (suikerriet) en waarvan men de toppen eet — plant, resembling maize (cane), the tops of which are eaten — tumbuhan serupa djagung (tebu) jang udjungnja dapat dimakan
pegoka me (M) = pigoka me: overgrootouders, voorouders — great-grandparents, ancestors — mojang, nénék-mojang
pegu: 1. bed (voor planten) — bed (for plants) — persemiaan
pegoona: één bed — one bed — satu persemiaan
 2. rot — rotten — busuk
pegu pija: rot hout — rotten wood — kaju busuk
peguuto = ibo peguuto: heel groot — very big, huge — sangat besar
peguwa: eend — duck — bébék
pei: volgen, achter (iemand) aanlopen — to follow, to run after (a person) — mengikuti, berdjalan dibelakang orang
pekumii: wegjagen — to drive away — mengusir
toba pei: toba vangen (b.v. met stok) — to catch toba (e.g. with stick) — menangkap toba (ump. dengan tongkat)
akape tai: achter elkaar lopen — to walk behind each other — berdjalan berturut-turut
peiyo = paijo: groot, erg groot — big, very big — besar, sangat besar
ibo peijo-paijo: ontzettend groot — awfully big — amat besar
peimai-i: verstijven van mnl. geslachtsdeel — erection (of penis) — mendjadi kakunja kemaluan laki²
peitija:
kei tija pei tija: gewoonte — custom, habit — kebiasaan
pejage: rek, stellage (b.v. voor hout), kast — shelf, rack (e.g. for wood), cupboard

— rak, para² (ump. untuk kaju), lemari
peka: 1. oog — eye — mata
ani pekaida te kadouta ka, te mei: ik wil je niet meer zien, kom niet meer onder mijn ogen — I don't want to see you any more, don't let me set eyes on you again — saja tak mau melihat engkau lagi, djanganlah muntjul dihadapanku lagi
ebepeka: gezicht — face — muka, wajah
peka badii: a. zijn „gezicht” verliezen, zijn doel niet kunnen bereiken, zijn verplichtingen niet kunnen nakomen — to lose “face”, not be able to attain one's end, not be able to meet one's obligations — hilang-muka, tak dapat mentjapai tudjuannja, tak dapat menepati kewadajibannja
 b. grote ogen opzetten — to open the eyes wide — membelalakkan mata
 c. iemand verwijten dat hij niets doet — to reproach a person for doing nothing — menuduh seseorang bahwa ia tak melakukan apa²
aki peka badeenijake owaage tope ki: jij zit maar in huis niets te doen (verwijtend) — you are always at home idling (reproachfully) — engkau berlengah-lengah sadja dirumah
motou peka: oog van steenpuist — core of boil — mata bisul
peka badijake dotaa tai: naar iets staren, naar iets blijven kijken — to stare at, to keep looking at — memandangi sesuatu, mengamati-amati sesuatu
peka bida: klaar wakker — wide awake — bangun dengan mata terbuka lébar
peka bugumai-i: ogen sluiten — to shut eyes — menutup mata
peka bunita: blind — blind — buta
peka dou: zien, kijken — to see, to look — melihat
peka emo mani/manijo kai: rood ontstoken zijn van de ogen — red and inflamed (of eyes) — mérah membengkak (tentang mata)
peka epei: iemand met de ogen volgen — to follow with eyes — mengikuti seseorang dengan mata
peka kadii: ogen openen — to open eyes — membuka mata
mege peka = taanaka peka = tiju peka: staar in het oog — cataract in the eye — bular
peka kado: ooglid — eyelid — kelopak

mata

peka katikati tai = **peka bugubugu tai**: knippen met de ogen, knipoogjes geven — to blink, to wink — berkedip, mengerling

peka nipo a. = **peka napo** = **peka mume**: oogappel — eyeball — bidji mata

b. aandenken, herinneringsgift (bij vertrek of sterven) — keepsake, gift as remembrance (on occasion of departure or death) — peringatan, tanda mata (waktu berangkat atau meninggal)

peka-peka me: spion — spy — mata-mata

peku-peu-me: iemand met slechte ogen — a person with weak eyes — orang dengan mata kurang baik

peka toopu: prachtig om te zien — splendid to see — bagus untuk dilihat

peka wagidoke: mooi, prachtig — fine, splendid — bagus, indah

peka wageenita: iets in het oog hebben (b.v. splinter) — to have something in the eye (e.g. splinter) — sesuatu masuk kedalam mata

peka waneai tai: blind zijn — to be blind — mendjadi buta

pekaidebe: leepoog — bleary-eye(d person) — mata jang selalu berair

pekadigi akaate tai (M): met de ogen iets te kennen geven — to insinuate with the eyes — memberi isyarat dengan mata

pekaija akadoo wagene tai: met de ogen iets te kennen geven — to insinuate with the eyes — memberi isyarat dengan mata

pekaija kado: scheel — squinting — djuiling

pekaijo: oogwimpers, wenkbrauwen — eyelashes, eyebrows — bulu mata, ke ning

pekapeka tai: goed afzoeken, spionneren — to search thoroughly, to spy — memeriksa dengan baik, memata-matai

eda pekapeka tipa = **eda mapata tipa**: pagger heeft kleine openingen — the fence has small openings — pagar itu terbuka sedikit

tunepeka: grote blauwe kraal — big blue bead — manik² besar berwarna biru

2. geleedingen van bamboe, etc. — sections of bamboo, etc. — buku bambu/tebu dsb.

3. **peka (M)**: dubbel snoer van pagadau of dedege ter lengte van de onderarm — double string of pagadau or dedege of the length of

forearm — untaian jang berganda dari pagadau atau dedege sepanjang lengan-bawah

pagadau pekaana: één snoer van pagadau — one string of pagadau — satu untaian pagadau

pagadau pekaija: twee snoeren van pagadau — two strings of pagadau — dua untaian pagadau

pekaidebe: zie/see/lihat: **peka**

pekaija: zie/see/lihat: **peka**

pekaijo: zie/see/lihat: **peka**

pekapata: ida-soort — kind of ida — sedjenis ida

pekogo: ruw, hard — rough, hard — kasar, keras

pekoo = **pekogo** = **gekogo**: ruw, hard — rough, hard — kasar, keras

bebi pekoo uwo maida ko tokamai beu: bebi is hard want ze is niet gedrenkt in het water — the bebi is hard, as it has not been soaked in water — bebi itu keras karena belum direndam

pekoopa = **pekuupa**: bij het meer — near the lake — didekat danau

peku = **uwo peku**: meer — lake — danau

peku epoo: 't midden van het meer — the middle of the lake — tengah danau

peku munouda = **peku ma jupiida**: midden op het meer — in the middle of the lake — ditengah danau

pekuupa = **pekoopa**: bij het meer — near the lake — didekat danau

pekumege = **ogemege**: slechte schelpen-soort — kind of shells of inferior quality — sedjenis kulit kerang jang tidak baik

pekumii: volgen, sturen, zenden, wegjagen — to follow, to send, to drive away — mengikuti, mengirim, mengusir

pekuwe = **kado pekuwe**: huid zonder vlees of vet — skin without meat or fat — kulit tak berdaging atau berlemak

pene tai:

eku penepene tai: snotbel hebben — to have snotty nose — pilek, hidung berlendir

eta pene tai = **eta jokoujo awii/jokou-jawii**: tong uitsteken — to put out tongue — mendjulurkan lidah

pene dei: trap/stellinkje maken — to make staircase/scaffolding — membuat tangga/para²

penedeta: trapje — stairway — tangga ketjil

penedeta: zie/see/lihat: **pene tai**

peneiti: veiligheidsspeld — safety-pin —

peniti
penii: steunen, steuntje zetten onder (b.v. suikerriet) — to prop, to set prop under (e.g. cane) — sandar, menundjang (ump. tebu)
penuu-penuu tai: achterop raken, achter komen, achter lopen (b.v. prauw) — to fall behind, to come behind, to be slow (e.g. prau) — ketinggalan
pepa: eetbare rupsensoort met donker rood-bruin haar — edible caterpillar with dark red-brown hair — sedjenis ulat dengan bulu mérah ke-tjoklat²an
pepano: rode zaden die gebruikt worden om er een halsketting van te maken — red seeds used to make necklace — bidji² berwarna mérah dan jang dipakai untuk membuat kalung
pepeja: varensoort — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku
pepeka: ooglid, wenkbrauw — eyelid, eyebrow — kelopak mata, kening
pepekaijo: wenkbrauwen, wimpers — eyebrows, eyelashes — kening, bulu-mata
pepete = epeije: made — maggot, grub — ulat
peta agija: tas — bag — tas
petai: groente-soort — kind of vegetable — sedjenis sajian
petai-a: begrijpelijk maken, uitleggen, zaak oplossen, knoop doorhakken — to make intelligible, to explain, to solve a problem — menerangkan sehingga mengerti, menerangkan, memetjahkan persoalan, memutuskan
anija mana oopetaatega: ik heb het hen duidelijk gemaakt/gezegd zodat ze ermee instemmen — I have explained it to them, so now they agree with it — saja telah menerangkannya kepada mereka/mentjatakannya sehingga mereka setudju
dimi petadoke: het door hebben, het goed vinden, er mee instemmen — to see through it, to approve, to agree — mengetahui, menjetudju
aki dagi/dimi petadoke: jij hebt het door, jij begrijpt het — you can follow it, you understand — engkau mengerti hal itu
mana boko petai-a/petajawii: knoop doorhakken, goed doorpraten van een zaak vóór men over iets anders gaat praten — to make a decision, to discuss a question thoroughly before talking about something else — memutuskan,

membitjarkan pandjang-lébar tentang sesuatu hal sebelum hal lain dibitjarkan

mana petai: de kwestie goed bepraten, met praten een oplossing aan de hand doen — to discuss thoroughly, to propose a solution by discussion — membitjarkan satu hal dengan baik, sambil membitjarkan mentjari pemetjahan hal tsb.

petamenii: verklaring geven, uitleg geven, te verstaan geven — to give an explanation, to explain — memberi keterangan, mendjelaskan

petai-a (P) = akagai-i = bedee tai: (plan-ken) splijten, grens vaststellen — to split (boards), to fix boundary — membelah (papan), menetapkan batas

dimi petadaa me: mensen met een scherp verstand — persons with a keen intellect — orang² dengan otak-tadjam
petamenii: verklaring geven, uitleg geven — to explain — menerangkan, memberi keterangan

pete: wind uit de noordoost hoek — wind from the north-east — angin timur-laut
petee: sterk, hard (van karton, papier enz.) — strong, hard (of cardboard, paper etc.) — kuat, keras (tentang karton, kertas dll.)

petee kai-i: overwinnen, winnen van — to vanquish, to win from — menang, memenangi

petee tai-i: hard/sterk zijn — to be hard/strong — keras, kuat

peteida: steunend, vertrouwend op — relying on, trusting in — bersandar pada, mempertjajai

peteida tou: steunen op, vertrouwen op — to rely on, to confide in — bersandar pada, mempertjajai

ani aki peteida touga: ik steun/vertrouw op je — I rely on you, I trust you — saja pertjaja akan engkau

petege: 1. paradijsvogelsoort: „wimpeldrager” — bird of paradise: “king of Saxony-bird” — sedjenis burung tjendera-wasih

2. kuif van vogels, kam (haan) — tuft (of birds), comb (of cock) — djambul (dari burung), balung

petege wei: in het haar steken van petege, dragen van een petege (door 'n tonowi) — to put petege in hair, to wear petege (said of a tonowi) — menjuntingkan petege, memakai

petege oléh seorang tonowi (terkemuka)

petege naku wijaago me: een man met twee pluimen op zijn hoofd — a man with two plumes on his head — orang laki² jang menghiasi dirinja dengan dua buah malai

peteida (petee + ida): steunend/vertrouwend op — relying on, trusting — bersandar pada, pertjaja akan

petei-jato: sterke kant van een prauw — the strong side of a prau — bagian jang kuat dari sebuah perahu

petii tai: 1. op zij werpen (met stok) — to cast aside (with stick) — melémpar kepinggir (dengan kaju)

2. in staat zijn tot (b.v. dragen) — to be able to (e.g. carry) — dapat melakukannja

aki petii te taipage ka, jaikai!: je kunt het toch niet dragen, laat het maar — you can't carry it, can you, just leave it — biarkanlah, engkau toh tak dapat membawanja

peto: lijf van een garnaal — body of crayfish — badan udang

petooge: staart van een garnaal — tail of crayfish — ekor udang

petogo tai = tamagi-tamagi = pinagii tai: spartelen van kreeft met de poten — floundering of lobster with legs — menggelepar (tentang kepiting)

petokebo: kreeftensoort in de Jawei — kind of lobster in the Jawei river — sejenis kepiting di sungai Jawei

Note: de vrouwen van Pekei's en Bukegaa mogen ze niet eten, anders worden ze doof net als de vrouw van Vitalis Bukegaa — Pekei and Bukegaa women are not allowed to eat them; if they do they will become deaf like the wife of Vitalis Bukegaa — kaum wanita suku Pekei dan Bukegaa tak diperboléhkan makan kepiting tsb. Kalau meréka memakannja, meréka akan mendjadi tuli seperti isteri Vitalis Bukegaa

peto tai: barsten — to burst — retak

koma eijo tani ka peto titoooga ka: de zijkant van de prauw is door de zon gearsten — the side of prau has burst in the sun — pinggiran perahu retak karena matahari

petowanii (P) = patamai-i = gakumai-i: barsten — to burst — retak

petu:

eda petu (P) = eda kaboona = eda aka-

geena: stuk pagger — part of fence — sepotong pagar

peu: 1. slecht, minderwaardig, onjuist, verkeerd, lelijk — bad, inferior, inexact, wrong, ugly — buruk, kurang harganja, tak benar, salah, djelék

bunu peu: gierig — stingy — kikir

epoo beu: mager — lean — kurus

oma-peu-me: lelijke dief — dirty thief — pentjuri djahat

peu awii: iets verkeerd doen, iets verprutsen — to do wrong, to spoil — berbuat salah, merusakkan

peu bage: booswicht — wretch, scoundrel — orang djahat

peu dimi egai-a: kwaad van iemand denken — to think evil of — memikir (menjanka) buruk tentang seseorang

peu eewii = peu peu etai: iemand slecht behandelen — to treat badly — berbuat kurang baik kepada seseorang

peu kai: misgaan van iets — to miscarry — gagal

peu tapa: een slechte plaats — a bad place — tempat jang kurang baik

peuda: slechte plaats, hel — bad place, hell — tempat jang kurang baik, neraka

unu peu: stank — bad smell — bau busuk

2. bar, enorm — awful, enormously — bukan main

ani bida peu etipa: ik heb het hem behoorlijk gezegd — I told it him properly — saja telah mengatainja dengan pedas

itaida jagii tai ko peu: en vallen dat we deden onderweg, 't was enorm! — and we fell often on the way, it was dreadful! — ditengah djalan kami djatuh berulang-ulang kali, bukan main!

peu pini ko beu: niet al te klein — not too small — tidak terlalu ketjil

pidigi tai: binnensijpelen (b.v. van water in prauw) — to seep (e.g. water into a prau) — merembes (ump. air kedalam perahu)

pidii tai = puduu tai = podo tai: opborrelen, tevoorschijn komen, door iets heen steken — to bubble up, to appear, to protrude — berbual-bual, kelihatan, menondjol

Raadseltje: wijzend op het gezicht: — Riddle: pointing at face: — Teka-teki: sambil menundjuk ke muka: "kiiga pidii, ubai?" Hier komt wat uit. Wat is dat? Antwoord: awata: zweet —

Something comes out of this. What is it? Answer: a w a t a: sweat — dari sini akan keluar sesuatu. Apakah itu? Dja-wab: a w a t a: keringat

pidimai-i = pidipidi tai = pidimeenii: uitsteken, door iets heen steken (onovergankelijk) — to protrude, to stick out from — mendjulur, menondjol

pidimeenii: uitsteken, door iets heen steken (onovergankelijk) — to protrude, to stick out from — menondjol

pidipidi tai = gididaa tai: door iets heen steken, uitsteken (onovergankelijk) — to stick through a thing, to protrude — menasukkan antara sesuatu, menondjol

pido:

pido atii (P) = mapido tai: uitstrekken, uitleggen, uitvouwen, in de rij gaan, in processie gaan — to stretch, to expand, to unfold, to walk in a row, to go in procession — merentangkan, memandjangan, berbaris, berpawai

pido tai = pidoboga tai: uitstrekken — to stretch — merentangkan, memandjangan

pidoonii: in processie gaan — to go in procession — berpawai

mijo pido tai: naar beneden afhangen (van lange voorwerpen) — to hang down (of long objects) — berdjuntai (tentang benda² jang pandjang)

ita pidouga uwii: rechttuit gaan — to go straight on — madju kedepan, lurus kedepan

ita pidogo tigaida kuga uwi: volg de eerstkomende weg, die daar loopt — take the next road there — turutlah djalan jang berikut itu

pidou-pidou: steeds rechttuit (geen zijwegen) — always straight on (no side-tracks) — lurus terus (djangan mengambal djalan simpangan)

-pig/-pag: vervoegd tijdssuffix voor de naaste toekomst van vandaag, geplaatst achter de onbepaalde wijs v.h. werkwoord — inflected suffix of time for immediate future during the current day; used with the infinitive — achiran waktu tertasrif untuk waktu j.a.d. pada hari ini dan jang disusun dibelakang kata-kerdja

odiga motaawe taipiga makijake taine: ik leg (de bataat) hier nu neer en kom ze straks halen — I will put (the yam) down here and come and fetch it presently — sekarang saja taruh ubi itu di-

sini dan nanti akan saja ambil. Zie ook/see also/lihat djuga: pag

pigee: bocht, kromming in 'n rivier — bend, curve in river — bélokan sungai

awii pigee: bocht naar het oosten — bend towards the east — bélokan ketimur

uwai pigee: bocht naar het westen — bend towards the west — bélokan kebarat

pigipigi tai = bego-bego tai: rillen, beven, schudden, sidderen — to shiver, to tremble, to shake, to shudder — mengigil, gemetar, bergojang

makipigi: aardbeving — earthquake — gempa bumi

pigo: kras, streep, schram — scratch, stripe, scratch — tjorét, garis, garukan

pigoka me: bet-overgrootvader — grand-great-grandfather — ajahnja mojang

pigou: splijten van edu, ikija etc. (overgankelijk) — to split (edu, ikija etc.; trans.) — membelah (edu, ikija dsb.)

eba pigo tai: scherpe rand van de eba afhalen — to take sharp edge from eba — membuang pinggir eba jang tadjam

pigu: 1. roerloos, zonder te bewegen, goed (van gewassen) — motionless, without moving, good (of crops) — dengan tak bergerak, bagus (tentang tanaman)

pigu tai = tome tai: stil liggen/staan, onbewogen liggen (gezegd van mens/prauw) — to be at standstill, to lie motionless (said of man/prauw) — berbaring/berdiri dengan diam (tentang orang, perahu)

pigu tidoke tijake to tougi: hij geeft geen teken van leven — he gives no sign of life — ia tak memberi tanda bahwa masih hidup

nota pigu: de bataten staan er mooi bij — the yams look fine — ubi² itu tum-buh dengan baik

2. uitroep: enorm! — exclamation: fantastic! — kata seru: bukan main!

pigupode = kajaa: tropenzweer — tropical ulcer — borok

pii tai = puu tai: blazen, hard fluiten (op 'n instrument) — to blow, to play (the flute) loudly — tiup, tiup dengan kuat (pada suatu alat)

pai tai = pii atii: wegwerpen, weggooien, werpen naar — to cast/throw away, to throw at — membuang, melémpar ke

joka mote pii tai: 'n miskraam hebben — to miscarry — keguguran
(kugo) mijo pii tai: droppen — to drop — melémpar kebawah dari sebuah pesawat terbang
pii: bloem — flower — bunga
du pii: bloem — flower — kembang
nupe pii: pluim van de nupe — plume of nupe — malai nupe
pii tai: in bloei staan — to be in bloom — berkembang, mekar
pii pii tai: bloem weggoeien — to throw flower away — membuang bunga
piipugá: witstaart (varken, poes, hond) — white-tail (pig, cat, dog) — ékor putih (babi, kutjing, andjing dsb.)
piigi tai: sijpelen door — to seep through — merembes melalui
piipaa: klein vogeltje, mussoort — little bird, kind of sparrow — burung ketjil, sedjenis burung gerédja
piipii: urine — urine — air-seni
piipii tai: urineren — to urinate — kentjing, buang-air
piipugá: zie/see/lihat: pii
piitekege: vogeltje — little bird — burung ketjil
pija: 1. hout, boom — wood, tree — kaju, pohon
baita pija: bezweerhout — wood on which oaths are sworn — kaju serapah
baita pija duwai-a: bezweerhout kappen (iedere Ekagi-clan heeft zijn eigen boomsoort om b.v. bij me-nai te planten) — to cut conjuring wood (every Ekagi has his own kind of wood to plant e.g. at me-nai ceremony) — menebang kaju serapah untuk ditanam waktu diadakan me-nai (tiap² suku Ekagi punya djenis pohonnja sendiri)
ika pija: houten die men bij 'n graf plaatst — pieces of wood placed near a grave — kaju² jang ditempatkan dikuburan
jeboo pija: verrot hout — rotten wood — kaju jang telah busuk
jou-pija: brandhout — fire-wood — kaju api, kaju bakar
pija adanoo: houtspaander — chip of wood — membelah kaju
pija boko: kruis (hout) — cross (wood) — salib
pija gapumai-i: hout splijten — to split wood — membelah kaju
pija jaga: zijplanken van 'n huis — side planks of house — kaju pada pinggir

rumah
pija kabu: vlot — raft — rakit
pija kado: boomschors — bark of tree — kulit kaju
pija kagau: pijlsoort om kreeften te vangen — kind of arrow to catch lobsters with — sedjenis anak panah untuk menangkap kepiting
pija kagima: tak, knoest — branch, knot in wood — tjabang, bonggol kaju
pija kaguma = pija kagima: knoest, tak — knot in wood, branch — tjabang, bonggol kaju
pija kobiwei: een nieuwe tuin maken — to make a new garden — memasang kebun baru
pija mama: boomstam — trunk of tree — batang pohon
pija nota: cassave — cassava — ubi
pija tagimai-i: houthakken — to cut wood — menebang kaju
pija tíida: in de top van de boom — at the top of the tree — diujung pohon
pija tagumai-i: in 'n boom klimmen — to climb a tree — memandjat pohon
pijaije: blad van boom — leaf of tree — daun pohon
pijaimo: boomtop, kruin — top of tree — udjung pohon
pijapo: boomvrucht, wig — fruit of tree, wedge — buah, sentung
pijapo tijawii: een wig er tussen slaan — to drive a wedge between — menjentung
pijauto: punt van hout/houtschilfer/potlood — point of wood/chip/leadpencil — udjung kaju/sembilu kaju/pinsil
ugai pijauto: potlood — leadpencil — pinsil
 2. achterzetsel = juwa: misschien, mogelijk — postpositive = juwa: perhaps, maybe — kata belakang: barangkali, mungkin
ani uno wido pija, wii pija uwiita: ik ga misschien wel voor 3 of 4 nachten weg — I may go away for 3 or 4 nights — barangkali saja berangkat untuk 3 atau 4 malam lamanja
ani wijaume pija uwiita: ik ga mogelijk overmorgen weg — I may go away the day after tomorrow — barangkali lusa saja berangkat
okai aweeta meitagi katipi pija: heeft hij je gezegd dat hij morgen komt of niet — did he say to you that he would come tomorrow or not — apakah ia

mengatakan padamu bahwa ia bésok akan datang atau tidak

pija kai-i: onvruchtbaar zijn (van vrouw) — to be barren (of woman) — mandul (tentang wanita)

pijaije: 1. (pija + ije) boomblad — leaf of tree — daun pohon

anija owaa kuto kou ko pijaije epoo dani: de verf van mijn huis is zo groen als een boomblad — the paint on my house is as green as the leaf of a tree — tjat rumahku warnanja hidjau seperti daun pohon

2. = **pugaije:** amulet, talisman (gedragen tegen ziekte en ander onheil) — amulet, talisman (worn against illness and other evils) — djimat (untuk menghindarkan penjakit dan ketjelekaan lainnja)

kego pijaije: amulet dat men draagt om zwarte kunst uit te oefenen — amulet worn for black magic — djimat jang dipakai untuk melakukan guna² djahat

pijaije nai-o: medicijn van de tovenaarslikken — to swallow magician's medicine — makan obat dari dukun

pijaije makii: medicijn op de wond leggen (door tovenaars) — to put medicine on wound (by magician) — mengobati luka (oléh seorang dukun)

ajii pijaije: onderpand van het eeuwige leven (Eucharistie) — pledge of eternal life (Eucharist) — djamuan hidup kekal (Ekaristi)

roti eja tai pijaije: gist — yeast — ragi

pijaimo: zie/see/lihat: pija

pijamogo: 3de kwartier van de maan — 3rd phase of moon — bulan perbani tiga

pijauto: zie/see/lihat: pija

pijo: geoorloofd, wettig — lawful, legal — diidjinkan, sesuai dengan hukum, sah

pijo naago: dagen waarop geen speciale verboden zijn, dagen die geen zondagen of verplichte feestdagen zijn, werkdagen — days on which there are no special prohibitions, days other than Sunday or obligatory feastdays, work-days — hari² dimana tak ada larangan istimewa, hari² jang bukan hari Minggu atau hari² jang diwadajibkan sebagai hari-raja, hari kerdja

Note: op bepaalde dagen kunnen er bepaalde geboden/verboden ontstaan, zoals b.v. tijdens de k a m u t a i. Op dergelijke dagen is het b.v. verboden om water te drinken, bataten te rooien, geslachtsverkeer te hebben etc. — on cer-

tain days there may be special commands/prohibitions, such as during k a m u t a i ceremonies. On such days it is e.g. forbidden to drink water, to dig yams, to have sexual intercourse etc. — pada hari² tertentu dapat diadakan larangan ump. minum air, menggali ubi, bersetubuh dsb. Larangan² itu terutama pada hari k a m u t a i

pikai-a: tenen van de varkenspoot afsnijden — to cut off toes from pig's trotters — memotong djari kaki babi

pikai-a (P) = pitokai-i = mana pikai: het woord voeren, preken, uitleg geven aan — to be the spokesman, to preach, to explain to — mendjadi djuru-bitjara, berbitjara, berchotbah, memberi keterangan kepada

mana ena epi pikajawii = mana ena epi boko petajawii = taka bajawii (P): één ding goed doorpraten (vóór men tot iets anders overgaat) — to discuss one thing thoroughly (before broaching another subject) — membitjarakan suatu hal dengan baik (sebelum membitjarakan hal lain)

pikamo: rups die vooral van de bataatbladeren eet — caterpillar especially feeding on yam leaves — ulat jang terutama makan daun ubi

piki = kagaba: kledingstuk, kleren, stoffen — garment, clothing, cloth — pakaian, kain

piki bejamakai-i: uitkleden — to undress — membuka pakaian

piki dadago jago: gestreepte stof — striped material — kain bergaris/berlirik

piki ekadai-i: afrukken van kleren — to tear clothes off — merenggut pakaian

piki makii: aankleden — to dress — mengenakan pakaian

piki pii jago: gesloemde stof — cloth with floral pattern — kain berbunga

pikomai-i: tuimelen in, duiken in (griepel/water) — to tumble into, to dive into (ditch/water) — kedjatuhan/menjelam kedalam (parit/air)

pikou: breken, stuk gaan (van schelpen, kralen etc.) — to break, to fall to pieces (shells, beads etc.) — petjah (tentang kulit kerang, manik² dsb.)

gapa pikou: gescheurd zijn van oorlel — to be torn (of ear-lobe) — terkojak (tentang tjuping telinga)

mege juma pikoonipa (pikou + enii): het neusje van de schelp is kapot — the

- tip of the shell is broken — putjuk kulit kerang itu patah
- pinagii tai:** spartelen (van kreeft) — to flounder (of lobster) — gelepar (kepinging)
- pinapina tai = koteka daadaa tai:** naakt zijn van mannen — to be naked (of men) — telanjang (tentang orang² laki²)
- pini:** kort — short — pëndék
- dimi pini:** kortzichtig — short-sighted — mata-dekat
- pini itaiga tai:** de kortste weg nemen — to take the shortest way — mengambil djalan jang terpëndék
- pini ute:** klein schelpenzakje — small shell-bag — kantong ketjil untuk menjimpan kulit kerang
- piniuto:** heel kort — very short — sangat pëndék
- pipa:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- Pipa:** rivier in Edagotadi — river in Edagotadi — sungai di Edagotadi
- pipeenii:** doorbreken (onovergankelijk; b.v. blad van roeispaan) — to break (intrans.; e.g. blade of oar) — patah (ump. pengajuh)
- pipi:** boomsoort waarvan men de schors gebruikt om bebi te maken — tree, the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kulit-luarnja dipakai untuk membuat bebi
- pipii = pipeenii:** doorbreken (onovergankelijk), splijten (b.v. roeispaan) — to break (intrans.), to split (e.g. oar) — patah, terbelah (ump. pengajuh)
- pipikai-a (P) = ekegai-a:** losmaken, losrukken, zich losrukken — to loosen, to tear loose — melepaskan, menjentak, mentjabut
- pipikajawii:** bevrijden, verlossen (b.v. 'n varken dat tussen houten bekneld is) — to set free, to release (e.g. pig jammed between wood) — membébasikan, melepaskan (ump. seékor babi jang terdjepit kaju)
- setan ganeida make nipipikajawiine Jesu Ki me keemegi:** Jesus is mens geworden om ons uit de handen van de duivel te verlossen — Jesus became man to deliver us from the devil — Jésus mendjadi manusia untuk melepaskan kita dari tangan setan
- Dipiki-pipiki tai:** treuzelen — to dawdle — berajal-ajal, lamban
- pipiki papaki atii (M):** water van zich afschudden (van hond/varken) — to shake off water (of dog or pig) — mengibaskan air dari badannja (andjing/babi)
- pita:** pijlsoort (wit gemaakt) — kind of arrow (made white) — sedjenis anak panah (jang ditjat putih)
- pitaa:** kreeftensoort — kind of lobster — sedjenis kepinging
- pitaga:**
- dakaga pitaga tai = kagabugu tai:** best groeien van gewassen — to grow well (of crops) — tumbuh dengan baik (tentang tumbuhan)
- pitakai-i:** uit handen nemen, betwisten, afpakken — to take out of a person's hands, to challenge, to snatch from — merebut, memperebutkan, meraih
- kartu akapitake teete:** ze zitten de kaarten maar van elkaar af te pakken — they are always snatching cards from one another — meréka saling berebut kartu
- piti:** koordje waarmee de peniskoker om de buik vastzit — string with which penis sheath is held in position — tali pada perut untuk mengikatkan k o t e k a
- pitigi:** kleine parkietensoort — kind of small parakeet — sedjenis burung bajan ketjil
- ani pitigi kataipiga:** ik zal je bezweren (gezegd bij k a m u t a i) — I will exorcise you (said at k a m u t a i ceremony) — saja akan menjumpahi engkau (dikatakan waktu diadakan k a m u t a i)
- pitiiumaago:** kreeftensoort — kind of lobster — sedjenis kepinging
- pito:** fakkel, kaars — torch, candle — obor, lilin
- tani-pito:** zaklantaarn — pocket-torch — lampu baterai
- pitokai-i:**
- mana pitokai:** het woord voeren, toespraak houden, preken, onderhandelen — to speak, to deliver a speech, to preach, to negotiate — berbitjara, berpidato, berchotbah, bermusjawarah
- pitu = gakiga = putewee:** stalen mes — steel knife — pisau dari badja
- pitumai-i:** aan een stokje steken, insteken (naald, speld), induwen (punaise) — to put on a stick, to stick into (of needle, pin), to push in — menusukkan pada kaju ketjil, tusuk (djarum), menekan (paku, djarum)
- ekina pitumai:** stukje varkensvlees aan 'n stokje steken — to put piece of pork on stick — menusukkan daging babi pa-

da kaju **ketjll**
eda pitumai = **eda pitumijake/wejake tai**: paggerhouten langs de greppel planten — to erect fencing along the side of the ditch — memasang pagar sepanjang parit
taka pitumimotii: de vork ergens induwen, aan de vork prikken — to push the fork into, to stick on a fork — menusukkan garpu
taka pitumino tai: aan de vork prikken en opeten — to stick on a fork and eat — menusukkan pada garpu dan kemudian memakannya
pitu-patu tai: verstikken, slecht groeien bij gebrek aan lucht — to smother, to grow badly owing to lack of air — lemas, tumbuh kurang baik karena kekurangan hawa
pituwo: 1. zeven — seven — tudjuh
pituwaago: de zevende — the seventh — jang ketudjuh
 2. betaling bij overspel — payment for adultery — pembajaran karena berzinah
udo pituwo: betaling aan de eigenaar van de beer — payment to the owner of the boar — pembajaran kepada pemilik babi djantan
po: vrucht, noot — fruit, nut — buah
edipo: ijzel, hagel — glazed frost, hail — ariz, rambun
ediipo: dauw, dauwdruppel — dew, dew-drop — embun, titik² embun
ijop: haarkrul — hair-curl — ikal rambut
pijapo: wig — wedge — badji
pijapo tijawii: wig tussen iets slaan — to drive a wedge between — menjentung
po (= tugi) magii: geslachtelijke omgang (term gebruikt door kustmensen) — sexual intercourse (term used by inhabitants of coastal region) — persetubuhan (dikatakan oléh orang² jang berasal dari pantai)
po tai = toku tai = tapa wagii: slaan op — strike on — memukul
podii: koken (onovergankelijk) — to boil (intrans.) — mendidih
podita: gaar — done — matang, masak
pododo tai:
goopodo tai = puiduu tai = pidii tai: uitsteken, door iets heen steken (onovergankelijk), sijpelen door, opborrelen — to protrude, to stick through (intrans.), to seep through, to bubble up — mengandjur, tusuk, merembes, berbual-bual

pija mapodo timakigou: hout bijeenbrengen — to collect wood — mengumpulkan kaju
wado podo tai: naar boven borrelen, opborrelen — to bubble up — berbual-bual
podomai-i: naar buiten gaan, verlaten, weglopen (b.v. bij 'n baas) — to go outside, to leave, to run away (e.g. from an employer) — pergi keluar, meninggalkan, lari
epodomijawii: iemand uitlaten, iemand loslaten — to show a person out, to release — mengantarkan orang keluar, melepaskan orang
epodomijaweega: ik heb ze eruit gelaten (de varkens) — I have set them free (of pigs) — saja telah mengeluarkan (babi² itu)
podoti: eerstgeborene van tweeling — first-born of twins — jang dilahirkan pertama dari anak kembar
poga: 1. hulptelwoord voor tuinen/land — classifier for cultivated plots/ground — katabantu bilangan untuk kebun/tanah
mude poga wido: 3 stukken land — three plots of land — 3 bidang tanah
 2. klem (in rattenva) — catch (in rat-trap) — pengapit (pada perangkap tikus)
poge: schuim (op water) — foam (on water) — buih (dalam air)
uwo poge: schuim — foam — buih
pogee: = **jitijiti** = **jitiwoti**: helder van water, schoon, niet vuil — clear of water, pure, not dirty — djernih, bersih, tak kotor (air)
pogeka: het V-teken, gevormd door twee vingers of tenen — the V-sign formed by two fingers or toes — tanda-V (dibentuk dengan 2 djari tangan/kaki)
pogido: pluim van de koeskoes op penis-koker — plume of kuskus on penis sheath — djambul kuskus pada koteka
pogido enaa makipe: je hebt een pracht pluim (op je koteka) — you have a splendid kuskus tuft (on your koteka) — djambul (kotekam u) sangat bagus
pogije: suikerrietsoort — kind of cane — sedjenis tebu
pogo = buka: pijl met grote brede punt — arrow with big broad point — anak panah dengan mata lebar
pogo wagii: met de pogo schieten — to shoot with pogo — menémbak de

ngan pogo
pogo tai: op 'n kier staan, open staan — to be ajar, to be open — renggang, terbuka
damo pogo tijake topa = damo pogo tidoke topa: de deur staat open — the door is open — pintu itu terbuka
juma pogo wadaa tai: de neus opduwen (bij gestorvene) — to push up nose (of deceased) — mendorong hidung (pada majat)
juma pogo wadaa tita: met de neusvleugels open gesperd, ontstemd — with nostrils wide open, put out — mentjibirkan hidung, resah
pogomai = bogomai-i: ineen storten, ineen vallen — to collapse, to tumble down — roboh. Zie/see/lihat: p o g o p a g i t a i
pogopagi tai = pogomai-i = bogobagi tai: ineen storten, ineen zakken, omvallen, omduikelen — to collapse, to tumble down, to fall down, to topple over — roboh
juma pogipagi tita me: iemand met een wipneus — person with tilted nose — orang dengan hidung mendjungkat
pogopogo: touwsoort — kind of rope — sedjenis tali
poja: witachtig — whitish — agak putih, keputih-putihan
poja ekina = jegee ekina: wit/bont varken — white/spotted pig — babi putih/berbintik-bintik
pojo: grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
pojomani: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
pokaabeu = pokaaje: vuurzwam, tondel — tinder — djamur api
pokaaje: vuurzwam — fire-fungus — djamur api
pokadee = wakijo: wit — white — putih
pokawi:
tonowi pokawi: steenrijke lui, rijkaards — very rich people, rich persons — orang² jang sangat kaya, hartawan
tonowi pokawi to bokapai: ('t lijkt wel) dat alle rijke lui sterven — (it looks) as if all rich people die — (rupanja) semua orang kaya meninggal
poke: 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
 2. kalk, kalksteen — chalk, limestone — kapur
 3. bodija poke: gloeiende houtskool —

glowing charcoal — arang jang panas
poke tai: roodgloeiend zijn — to be red-hot — panas membara
poko: 1. nat, bedorven, rot, groot — wet, tainted, rotten, big — basah, busuk, besar
ba poko (P) = bunu enaa: edelmoedig, vrijgevig — generous, open-handed — dermawan, murah-hati
me poko kidi: 'n grote vent — a big fellow — seorang besar
pija poko: rot hout — rotten wood — kaju busuk
poko kai: nat worden — to become wet — mendjadi basah
poko tai: nat maken — to make wet — membasahi
 2. bet-oud-overgrootvader — great-great-great-grandfather — nénéknja mojang
poko bage: voorouders van het 6de geslacht — ancestors of 6th generation — nénék mojang keturunan ke-6
pokoma: zie/see/lihat: p o k u m a
pokoo mugido: kreeftsoort — kind of lobster — sedjenis kepiting
pokou: keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
pokuma = uno pokuma = uno daba = uno kiiwu = pukuma = pokoma: diepe slaap — deep sleep — tidur njenjak
ponogu: rond — round — bulat
ponugu = punugu (P): rond — round — bulat
ponugu joka: (klein) rond kereltje — (small) round fellow — seorang anak laki² ketjil jang sangat gemuk
poo: 1. betaling van minder dan 40 oude schelpen aan de eigenaar van 'n varken, dat men vroeger ter verzorging heeft gekregen, waardoor men het varken mag houden — payment of less than 40 shells to the owner of the pig by person who has looked after it and who may then keep it — pembajaran kurang dari 40 buah kulit kerang kepada pemilik babi jang dahulu diberikan kepada seseorang untuk memeliharanya. Karena pembajaran tsb. babi itu mendjadi milik orang jang memeliharanya
 2. onderkant van buik (van varken/rat) — underside of belly (of pig/rat) — bagian bawah perut (babi/tikus)
ekina poo: de vetlaag van de varkensbuik — the layer of fat on pig's belly — lapisan lemak perut babi
pooboda: buik van varken/slang — belly

of pig/snake — perut babi/ular
pooboda: zie/see/lihat: p o o
poogai-a = pugai-a = adimakai-i: openen, openbreken (b.v. van pagger door varken), de mond openen (na langdurige ziekte weer beginnen te eten) — to open, to break open (e.g. fence by pig), to open mouth (to eat again after long illness) — membuka, membongkar (ump. pagar oléh babi), membuka mulut (mulai makan lagi sesudah lama sakit)
damo poogadoke tipa: er is 'n opening (gat) in de deur gemaakt — an hole/opening has been made in the door — pada pintu telah dibikin lubang
ekina ka ugu poogapa: het varken heeft 'n gat in de stookplaats gemaakt (van onder 't huis) — the pig has made a hole in the fire-place (from under the house) — babi itu bikin lubang ditempat api (dari bawah rumah)
owaa tikaago naago poogado teete: 'n huis weer opnieuw in gebruik nemen (b.v. na vernieuwing) — to occupy a house again (e.g. after repairs have been carried out) — mendiami kembali sebuah rumah (ump. sesudah diperbaiki)
ebé poogai-a = ebé jamenii: schuld betalen — to pay debt — membayar hutang
eguu poogai: (het getal) volmaken, (iets) volbrengen/afmaken — to make (number) full, to achieve/finish (a thing) — melengkapkan (djumlah), menjelesaikan
pooge: 1. slagtang van varken die men aan het draagnet hangt of door de neus steekt — tusk of pig worn on the carrying-net or stuck through nose — taring babi jang digantungkan pada agija atau ditusukkan pada hidung
 2. maansikkel — crescent — bulan sabit
agoo pooge: nieuwe maan, eerste kwartier — new moon, first phase of moon — bulan baru, bulan perbani awal
poopaa tai = awidoke tai: tegen het aanbreken van de dag nog eenmaal het vuurtje opstoken (ca. 5½-6 u. 's morgens) — towards daybreak to kindle the fire once more (at about 5,30 or 6 in the morning) — mendjelang fadjar menghidupkan api sekali lagi pada pagi hari (djam 5½-6)
poopii tai = pou: prauw met stok voortduwen — to push prau with pole — menggalah perahu
pootii (P): in — in — di- (t e t a a)
pootija kidoke² uwija kidoke = muugumija kidoke: steeds verder gaande —

going on still further — selalu meneruskan perdjalannja. Zie/see/lihat: -j a 1
poowa (M) = poo: onderkant van buik (van varken/rat) — underside of belly (of pig/rat) — bagian bawah perut (babi/tikus)
popii tai: van zwaarte doorbuigen, doorzakken (b.v. boom vanwege vele vruchten) — to sag by weight (e.g. of tree under weight of fruit) — melengkung, terperosok (karena beratnja)
pota = pija pota: ontworteld of afgeknaapt (van boom) — uprooted or broken (of tree) — tumbang dengan akar-akar-nja (pohon)
pote: muizensoort — kind of mouse — sedjenis tikus
poti: 1. boomsoort, die gebruikt wordt om de rand te maken van het net waarmee men kreeften vangt — tree the wood of which is used for making edge of lobster nets — sedjenis pohon jang dipakai untuk membuat pinggiran djaring untuk menangkap kepiting
 2. = **puti (P):** houten rand van het net waarmee men kreeften vangt — wooden edge of lobster net — pinggiran djaring dari kaju untuk menangkap kepiting
potiuto: uiteinde van de poti — end of poti — udjung poti
poto: ver — far — djauh
poto tikii tai: ver wegschieten van pijl — to shoot arrow far — anak panah jang terlepas djauh
potó: 1. = **ute:** klein zakje waar men schelpen in bewaart — bag for shells — kantung ketjil untuk menjimpan kulit kerang
 2. bundeltje groente — bundle of vegetables — seikat sajian
potu tai: uitpuilen (b.v. dingen uit draagnet) — to bulge (e.g. things in carrying-net) — tersembul (ump. barang dalam agija)
matoka potu tita: gebocheld — hunchbacked — bungkok
matokaato potupotu tijake awii: sluiks wegkruipen — to sneak away — bersembunji dengan diam²
(tugi) potupotu tai = modumodu tai: naakt zijn (van de vrouw) — to be naked (of woman) — telandjang (tentang wanita)
potugu: bovenkant, hoge kant, hoge plek (b.v. om te slapen) — top, upper part, high place (e.g. to sleep) — bagian atas,

- bagian tinggi, tempat jang tinggi (ump. untuk tidur)
- potugu na ko duwagai:** snijd het bovenstuk (van de koteka af) — cut the top (of e.g. the koteka) off — potonglah bagian atas (koteka) itu
- potupotu tai:** zie/see/lihat: potu
- potuu tai:** knallen, ontploffen, losbreken (van iets verschrikkelijks) — to resound, to explode, to break loose (of something terrible) — berdentum, meletus, terdjadinja suatu jang hébat
- wado potuu tai:** opstuiten (van bal) — to bounce up (ball) — membentur (bola)
- timi potuu tai:** de timi uitkloppen — to beat timi — menjakal timi
- potuwo = potuwo tapa = pouwo = kebo:** hoogte, heuveltop, bergtop — height, top of hill/mountain — ketinggian, puntjak bukit/gunung
- pou-oo:** 1. plukken (van suikerriet, keladi etc.) — to gather (of cane, edible roots) — memetik (tebu, keladi dsb.)
2. **koma pou = poopii tai:** prauw voortbomen — to propel a prau with pole — menggalah perahu
3. **dagi pou tita:** kaalhoofdig — bald — gundul, botak
- dagi pou tita me:** iemand met 'n kaal hoofd — bald-pate — seorang botak
- kagu poodoke (= pou):** de knie is ontwricht — the knee is out of joint — lutut itu keseló
4. **bobagá poopoo (= pou) tai:** bewusteloos vallen — to faint — djatuh pingsan
- pouboga tai:** aan de oppervlakte komen (van veel dingen) — to come to the surface (of many things) — timbul (tentang banjak barang)
- poumai-i** (gras) neerslaan, opzij slaan (met voeten of stok, b.v. om pad te maken) — to beat down (grass), to knock/push aside (with feet or stick, e.g. to make path) — menjingkirkan rumput (dengan kaki atau tongkat (ump. untuk membuat lorong)
- poupou:** onbedekt, naakt — uncovered, naked — tak tertutup, telanjang
- epoo to poupou = má to poupou (P):** helemaal naakt, spiernaakt — quite naked, stark naked — telanjang bulat
- matoka to poupou:** blote rug — bare back — punggung telanjang
- poupou tapa:** kale plaats (waar niets groeit) — bare spot (where nothing grows) — tempat jang tak ditumbuhi
- apa²
- pouwo = potuwo:** kaal — bare — gundul
- pouwo tapa = poupou tapa:** kale plaats (waar niets groeit) — bare place (where nothing grows) — tempat jang tak ditumbuhi apa²
- dagi pouwo:** kaalhoofdig — bald — gundul
- podugu tai:** koken (onovergankelijk), borrelen, opengaan (van bloemknoppen), uitkomen (van gras, groente etc.), opborrelen (van luchtbellen in water) — to boil (intrans.), to bubble, to open (of flowerbuds), to come up (of grass, vegetables etc.), to bubble up (of air bubbles in water) — mendidih, mengembang, bertunas (sajuran dsb.)
- poduu tai = pidii tai = goo podo tai:** uitsteken, door iets heen steken (onovergankelijk), opborrelen, sijpelen door — to protrude, to stick through (intrans.), to bubble up, to seep through — mengandjur, tusuk, berbual-bual, merembes
- uwo poduu:** wel, bron — well, source — mata air
- puga:** voorwendsel — pretext — dalih
- puga tai:** doen alsof — to pretend, to feign — pura-pura
- beu puga tai:** doen alsof niet — to pretend not to — pura-pura tidak
- te juwita puga tai:** doen alsof men niets gehoord heeft — to pretend not to have heard anything — pura-pura tidak mendengar apa²
- didi puga tipa:** ik deed alsof ik ziek was — I pretended to be ill — saja pura-pura sakit
- ego puga tai:** verlegen doen, bleu zijn — to act shyly, to be timid — malu
- pugapuga tai:** veinzen — to feign — pura-pura, mengopak-opak
- pugapuga teete me:** iemand die doet alsof — one who pretends — seseorang jang berlaku se-olah²
- pugá:** staart, uithoek — tail, out-of-the-way place — ekor, pelosok
- dimí-pugá:** bergpunt — top of mountain — puntjak gunung
- piipugá:** witstaart (varken) — white-tail (pig) — ekor-putih (nama babi jang ékornja putih)
- pugá begobego tai = pugá wainai-a = pugá pakupaku tai:** kwispelstaarten — to wag tail — mengibarkan
- pugáijeido:** einde van de staart — tip of tail — udjung ékor

pugákamu: stuitbeentje, staartbeentje — coccyx, tail bone — tulang tungging, tulang ékor

pugámino: ruggewervel — vertebra — ruas tulang belakang

ugaapugá: uithoek waar de ugaakai (= tjimaga) groeien — out-of-the-way spot where the ugaakai (= tjimaga) grows — pelosok dimana tumbuh pohon ugaakai (tjemara)

wiipugá: tongen van vuur, vurige tongen — tongues of fire — lidah api

bodijapugá nai-o: inslaan van vlammen — to catch fire — dimakan lidah api

pugai = buda (P) = uti: klimplantensoort waarmee men iets vastbindt — kind of creeper used for tying things together — sedjenis tumbuhan merambat jang dipakai sebagai bahan pengikat

pugaije: 1. blad van de pugai — leaf of pugai — daun pugai
2. steeds veel, nooit zonder — always much, never without — selalu banjak, tak pernah habis

me pugaije: altijd veel mensen — always many people — selalu banjak orang

mege pugaije: nooit zonder schelpen, altijd veel schelpen — never without shells, always many shells — tak pernah kehabisan kulit kerang, selalu banjak kulit kerang

mege pugaije to jakito-tai-me: iemand die altijd met schelpen bezig is, iemand die altijd volop in de schelpen zit — one who is always busy with shells, one who always has plenty of shells — orang jang selalu sibuk dengan kulit kerang, orang jang selalu punja banjak kulit kerang

e-agijo te-agijo pugaije jakimakitugi Ibo: God, die alles in zijn macht heeft — God, who has everything in his power — Tuhan jang menguasai segala sesuatu

3. = **pijaije:** talisman, amulet — djimat

kego pugaije: amulet die men (vooral in de Kamu) draagt om zwarte kunst uit te oefenen — amulet worn (especially in the Kamu region) to perform black magic — djimat jang (terutama didaerah Kamu) dipakai untuk melakukan guna² djahat

pugai-a (P) = puugai-a: openen — to open — membuka. Zie/see/lihat: p o o g a i

pugaibiki (M): staartstuk — tail-piece — bagian ékor

pugaiboka (M): ruggemerg — spinal marrow — sumsum belakang

pugaije: zie/see/lihat: pugai

pugaimugee (M): haasje (van varken) — chine (of pig) — lulur babi

pugaimuto (M): ruggewervel — vertebra — ruas tulang belakang

pugákamu: zie/see/lihat: pugá

pugámino: zie/see/lihat: pugá

pugapuga: zie/see/lihat: pugá

pugeiuka: cocon gebruikt als beursje voor schelpen, bij de Moni's als borstversiering v. d. vrouwen — cocoon used as bag for shells, used by Moni women as breast ornament — kepompong jang dipakai sebagai dompét untuk menjimpan kulit kerang, oléh para wanita di Moni dipakai sebagai perhiasan dada

pugeiuka jina: mot — moth — ngengat

pugi: 1. vlak en moerassig land, laag land, prut — flat and marshy land, low land, mire — tanah datar dan berawa, tanah datar, lumpur

(pija) odijo pugi: erg waterig (van bomen) — to be very watery (of trees) — sangat berair (pohon)

(nota) odijo pugi: erg waterig (van baataat) — to be very watery (of yam) — sangat berlendir (tubi)

2. boomsoort, waarvan de schors wordt gebruikt als middel tegen hoofdpijn door ermee over het voorhoofd te strijken — tree, of which the bark is rubbed over forehead as a remedy against head-ache — sedjenis pohon jang kulit-luarnya dipakai untuk obat sakit kepala dengan menggosokkannya pada dahi

3. **muno pugi = muno ukaida = uwo pugi:** midden op het meer — in the middle of the lake — ditengah-tengah danau

Tigi muno pugi: midden op het Tigi-meer — in the middle of Lake Tigi — ditengah-tengah danau Tigi

pugi:

agija pugi: rand van draagnet — edge of carrying-net — pinggiran agija

kebone pugi: bepaald soort rand van 'n draagnet — special kind of edge of carrying-net — sedjenis pinggiran agija jang tertentu

pugijaa: ineen gestrengeld — tangled — ruwet, kusut

gane pugijaa ka wage tai: de handen vouwen, de vingers in elkaar strengelen — to fold hands, to twist fingers — mengatupkan tangan, mengatupkan djari

- pugu:** jeuk (veroorzaakt door eczeem of uitslag) — itch (caused by eczema or rash) — gatal (karena kudis)
- pugu ginai-a:** krabben vanwege de jeuk — to scratch on account of itch — garuk karena gatal
- nakagi pugu = nakage pugu:** roet — soot — djelaga
- pugu = agoo:** maan, maand — moon, month — bulan. Zie/see/lihat: tiigi
- pugumu:** bosduif — wood-pigeon — burung-dara hutan
- pugupugu-naago (M):** feestdag — festival day — hari pésta, hari raja
- puguuto = tokopa:** pijlsoort waarmee men op vogels schiet — arrow with which birds are shot — sedjenis anak panah jang dipakai untuk memanah burung
- puguuto = toopu:** niets uithalen (van woorden) — to be of no avail (of words) — sia² (tentang perkataan)
- puja:** 1. leugen, leugenachtig — lie, mendacious — dusta, pembohong
- puja kaukeega:** ik heb je voor de gek gehouden — I have made a fool of you — saja mendustai engkau
- puja mana wegai-a = puja tai:** liegen — to tell lies — berdusta
- puja ukii:** bedriegen — to deceive — menipu
2. woda-soort — kind of woda — sedjenis woda
- pujaame:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- pujubugi:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- pujuku:** zacht — soft — lembut, halus
- bou pujuku:** zachte wind — gentle wind — angin sepoi-sepoi
- oo pujuku:** fris — fresh — sedjuk
- pukaamuumu tai:** glimlachen — to smile — tersenyum
- pukaija:** alle, iedereen — all, everyone — sekalian, masing²
- me pukaija = me jokaija = me tumaija (P):** de mensheid, iedereen — mankind, everyone — umat manusia, masing²
- utoma maki pukaija Dejai ko ewa tapa:** de Dejai kun je van alle plaatsen zien — you can see Mount Dejai from every place — gunung Dejai itu kelihatan dari segala tempat
- pukama = pukamo (P):** stevig, met alle macht, krachtig — briskly, with might and main, strongly — kuat, sekuat te-
- naga, bertenaga
- pukama (e)jakii = pukama (e)jaki-makai-i:** (iemand) stevig vasthouden/bij de kladden pakken — to keep firm hold of (person), to catch hold of — memeg orang dengan kuat
- pukama tai:** tegen de borst dragen — to carry pressed to the breast — mendekapkan pada dada
- joka pukama etijake edokai: = joka bo-ko ma amo jupuge tai:** kind tegen de borst dragen — to carry child at the breast — mendekapkan anak kedada
- pukama timakai-i:** omhelzen — to embrace — memeluk
- pukamo (P):** stevig, met alle macht, krachtig — briskly, with might and main, strongly — kuat, dengan segala tenaga
- pukani (P) = jika:** stalen bijl — steel axe — kapak dari badja
- puki:** achterzetsel: geeft volheid aan, echt, absoluut — postpositive: denotes completeness, real, absolute — kata belak-kang: menjatakan kesungguhan, betul², mutlak
- muto puki:** op de kop af 60, precies 60 — exactly 60 — tepat 60
- okai nakame puki kii:** dat is zijn echte vader — this is his real father — itu ajah-kandungnja
- uwo kodo gobi puki ko beu:** het water is niet zo erg warm (niets warm) — the water is not too warm — air itu tidak terlalu panas
- kou umina beu, puki!:** dat bestaat bel-
slist niet! — that is quite impossible —
itu samasekali tak benar/bisa
- pukipaki:** net precies, absoluut, net vol — exact, absolute, precisely full — tepat, mutlak, tepat penuh
- ani te kaniita pukipaki:** ik zal je absoluut niets geven — I'll give you absolutely nothing — saja betul² tak akan memberi apa² kepadamu
- puko:** 1. lip, schaamlip — lip, labium (of vagina) — bibir, bibir-kemaluan
- yuko babuwai-a:** vertrokken/scheef zijn van de lip — to have distorted, wry lips — bibir bérong
- tugipuko = tugi amaimu:** schaamlip — labium — bibir-kemaluan
2. = gekee: grote snijwond — deep cut (wound) — luka teriris besar
- pukó:** vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- puku = jaku:** kostbaar, dierbaar, (ergens)

- aan gehecht (zijn) — precious, dear, attached to — berharga, kekasih, menjukai
- ani na puku kojo ka te kaniipiga:** dat geef ik je niet want ik ben er zelf aan gehecht — I won't give you that, for I am attached to it myself — barang itu tak akan saja beri kepadamu karena saja sendiri menjukainja
- puku ida:** het meest dierbare (kind), troetel (kind) — the favourite (child), spoilt child — (anak) timangan, (anak) kesajangan
- pukupuku tai = jaku-jaku tai:** zuinig zijn, bewaren, matig zijn (b.v. met de opbrengst van bataten) — to be thrifty, to keep, to be frugal (e.g. with proceeds of yams) — tjerimat, menjimpan, hémat
- pukugu:**
- pija pukugu:** kleine stukjes droog hout en bladeren — small pieces of dry wood and leaves — daun dan kaju kering jang ketjil²
- pukuma:** zie/see/lihat: p o k u m a
- pukumaapati:** insekt — insect — serangga
- pukumo:** duifsoort — kind of dove — sedjenis burung-dara
- puma = kudo (P):** boomsoort, waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kulitnja dipakai untuk membuat bebi
- puma agija:** draagnet gemaakt van puma-vezels — carrying-net made of puma-fibre — agija dari sabut puma
- pune:** vlieg — fly — lalat
- punee = puugee (P):** kruimel, korrel, stof, snipper, stukje — crumb, grain, dust, scrap — rémah, bidji, debu, rédja maki punee: stof — dust — debu
- pija punee:** houtsplintertje — woodchip — suban kaju
- roti punee:** broodkruimel — bread-crumbs — rémahan roti
- puneeno tai = kanapune tai:** stikken (b.v. van rook/warmte), benauwd zijn — to choke (e.g. from smoke/heat), to feel oppressed — sesak dada (karena asap atau kepanasan), merasa sesak dada
- punege:** stukje, brokje — piece, morsel — sebagian ketjil, sepotong, sekeping
- punugu = ponugu:** rond — round — bulat
- pupai-a = ugai-a (K) = wudii:** verdelen — to divide — membagi
- pupoudia:** kever, goudkever — beetle — kumbang
- pupu:** plantensoort — kind of plant — sedjenis tumbuhan
- pupuga:** suikerrietsoort — kind of sugarcane — sedjenis tebu
- pupugi = uti:** stuk rotan om prauw vast te binden of voort te trekken — piece of rattan for mooring or pulling prau — rotan untuk mengikat perahu atau untuk menghélanja
- pupugu tai = nemugu tai:** waaien, gieren, ketaten (van de wind) — to blow, to whistle, to rush (of wind) — lambaian/deru angin
- bou pupugu tai:** blazen van de wind — blowing of wind — bertiup (angin)
- ebe pupugu tai:** mond spoelen — to rinse mouth — berkumur
- puta:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- putai-a:** bijten, uittrekken (van de pootjes van kreeften) — to bite, to pull out (legs of lobster) — menggigit, tjabut (ump. kaki² kepiting)
- mana putai = mana pitokai-i:** bespreken — to discuss — membitjarakan
- putai-a (P/M) = oné putai (M) = edu pigou = edu akagai-i/gaamai-i:** rotan splijten — to split rattan — membelah rotan
- pute:** ijzer, staal, metaal — iron, steel, metal — besi, badja, logam
- pute kado:** aluminium
- pute mani:** ketting — chain — rantai
- pute (u)waawee:** drinkkroes, pan — drinking-bowl, pan — geluk, pantji
- putewee:** mes — knife — pisau
- pute tii:** spijker — nail — paku
- putega:**
- putega Jakega:** niet kunnen bemachtigen, niet kunnen vasthouden — not be able to capture, not be able to hold — tak dapat memperoléh, tak dapat pegang
- putei:** eetbaar insekt (kleine stinkluis?) — edible insect (small stink-louse?) — serangga jang dapat dimakan
- onago ka putei:** insekt dat in de onago zit — insect living in onago — serangga jang terdapat pada onago
- putei pane:** larf van putei — larva of putei — ulat putei
- ugu ka putei:** lang insekt dat in de ugu zit — long insect living in ugu — serangga pandjang jang terdapat pada ugu

- puti (P) = poti:** houten ronde rand van het net waarmee men kreeften vangt — round wooden edge of lobster net — pinggirán djala untuk menangkap kepiting, pinggirán tsb. bentuknja bulat dan terbuat dari kaju
- putigi = tibigi:** vluġ, snel (van dieren, bal etc.) — quick, swift, fast (of animals, ball etc.) — tjepat, kentjang (mengenai héwan, bola dsb.)
- putigi uwii:** wegrennen — to run away — lari
- putii = ijo putii:** uitvallen van haar, zijn haar verliezen — to fall out of hair, to lose one's hair — rontok (tentang rambut)
- pija imo putii:** afvallen van bladeren — to fall off (of leaves) — luruh, gugur (tentang daun)
- idaija kou putii bida:** de bladgroente blijft lang goed — green vegetables keep a long time — saġuran itu tahan lama
- putijaa:** verrot, bedorven (b.v. van groente die op het land staat) — rotten (e.g. of vegetables in field) — busuk (tentang saġuran dikebun)
- puto:** ingewanden, darmen — intestines, bowels — isi-perut, usus
- bemubemu puto:** alvleesklier — pancreas — kelendjar ludah perut, pankreas
- ekina puto:** varkensingewanden — pig's intestines — isi-perut babi
- putouga awita ekina:** worst — sausage — sosis
- putu:** tijdssnoer, telkoordje waarvan men elke dag een knoepje loshaalt, knoop in touw — time-string, counting-string a knot of which is undone every day, knot in string/rope — tali jang dipakai untuk menghitung, tali jang dilengkapi dengan simpul dan tiap² hari dibuka satu simpul, simpul
- daaputu:** een week — a week — seminggu
- juwoputu:** de dag van de juwo — the day of the juwo — hari juwo
- joka pai putu/kabo:** tijd van baren — time of child-bearing — saat bersalin telah tiba
- ogo-putu:** halssnoer — necklace — kalung
- mege-putu:** bobbeltjes op een schelp — knobs on shell — tondjolan pada kulit kerang
- pija putu = pija kago:** kwast in het hout — knot in wood — mata-kaju
- putu gadimai-i:** knopen — to knot — menjimpul
- putu magoo:** hoe lang?, wanneer? — how long?, when? — berapa lama?, apabila?
- putugu = gaa putugu:** knoop in touw — knot in rope — simpul
- puugai-a = poogai-a**
- puu tai = pii tai:** lucht uitdrijven, hard blazen op 'n instrument — to drive out air, to blow hard (on instrument) — meniupkan udara, meniup dengan keras pada suatu alat
- ba puu tai:** windje laten — to pass wind — kentut
- ebe puu tai:** blazen — to blow — meniup
- ebe puuje = dimi puuje:** adem — breath — napas
- puu akaate tai:** verstoppertje spelen — to play hide and seek — bermain bersembunyi
- puudidija:** kleine vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil
- puugee (P) = punee:** kruimel, korrel, stof — crumb, grain, dust — rémah, butir, debu
- puugee na ki naimeege:** je hebt me maar 'n heel klein beetje gegeven — you only gave me a very little bit — engkau hanya memberi sedikit sekali kepada saja
- maki puugee:** stof — dust — debu
- puugi:**
- tani tiigi puugi tai:** opkomen van de zon — sunrise — matahari terbit
- puugu tai:** sissen van het vuur (b.v. bij bataten poffen) — sizzle of fire (e.g. during roasting of yam) — desis api (ump. ketika membakar ubi)
- puumai-i = pidimai-i:** naaien, verstellen, rijgen door (b.v. pijl door iemands huid rijgen) — to sew, to mend, to send arrow through (e.g. someone's flesh) — mendjahit, menambal, menisik
- puupugija:** insektensoort, stinkkever — kind of insect, stinking-beetle — sedjenis serangga, serangga jang berbau
- puwei:** leeg (van nesten) — empty (of nests) — kosong (tentang sarang)
- puwei make tai:** spijten, uitpluizen — to split, to sift out — membelah, mengojak
- puwo:** gaatje in de prauw, dat nodig is om de prauw vast te leggen — hole in prau for mooring — lubang diperahu jang dimasuki seutas tali untuk menambatkan perahu tsb.

T

-t/-tag: vervoegd tijdssuffix voor de toekomst na vandaag. Het suffix -t wordt gebruikt als het agenssuffix een a bevat b.v.: u wiita: hij zal gaan. Wanneer het agenssuffix geen a bevat wordt -tag gebruikt — inflected time-suffix for the future subsequent to current day. The suffix -t is used, when the pronominal subject-suffix contains an a e.g. u wiita: he will go. When the pronominal subject-suffix contains no a, the suffix -tag is used — achiran waktu jang tertasrif bagi waktu jang akan datang sesudah hari ini. Achiran -t digunakan kalau achiran pelaku muat a ump. u wiita: ia akan berangkat: Kalau dalam achiran pelaku tak termuat a maka digunakan achiran -tag

aki uwiitage: jij zult gaan — you will go — engkau akan berangkat

ta (P): licht bewolkt, optrekkende mist — slightly overcast, lifting fog — berawan tipis, kabut jang sedang lenjap

ta kapagu (P) = jabai kapagu: zwaar bewolkt — heavily overcast — berawan tebal

-ta: onvervoegd tijdssuffix dat een handeling of gebeurtenis beschrijft die helemaal is afgelopen. Wordt geplaatst achter de stam — uninflected time-suffix denoting an action or event which is completed. The suffix -ta is used with the stem — achiran waktu jang tak tertasrif dan jang menyatakan bahwa suatu perbuatan atau kedjadian telah selesai. Disusun dibelakang pokok katakerdja

anija etopita: hij is door mij onderricht — he was taught by me — ia saja adjar

Itani bokata joka: het kind van de gestorven Itani — the child of the late Itani — anak mendiang Itani

tika ewouta: vroeger wisten we dat niet — formerly we did not know this — dahulu kami tak tahu akan hal itu

Note: in de Mapija wordt -ta gebruikt in plaats van het tijdssuffix -p, voor de toekomstige tijd van vandaag — in the Mapija dialect -ta is used instead of the time-suffix -p, for the future of the current day — Untuk waktu jang akan datang pada hari ini dalam bahasa Mapija tak dipakai achiran waktu -p melainkan -ta

ani uwita (M): ik ga straks — I am going presently — saja akan berangkat nanti

ani meta (M): ik kom zo — I am coming — saja akan segera datang. Zie ook/see also/lihat djuga: tota 3

-taa: 1. onvervoegd tijdssuffix dat achter de stam wordt gehecht en een handeling beschrijft die nog niet is afgelopen. Wanneer de stam dit achtervoegsel heeft wordt het geheel vaak vervoegd met het hulpwerkwoord tai — uninflected time-suffix added to the stem and denoting an action not yet finished. When the stem has this suffix, the whole is often conjugated with the auxiliary tai — achiran waktu jang tak tertasrif dan jang disusun dibelakang pokok katakerdja. Achiran tsb. dipakai kalau suatu pekerdjaan belum selesai. Kalau pokok katakerdja diikuti achiran waktu tsb. biasanya seluruhnja ditasrif dengan katakerdja bantu tai

edotaa teega: ik bleef hem maar aankijken — I kept looking at him — saja mengamat-amatinja

okai notaa teemegi: hij ging maar door met eten — he went on eating — ia terus makan sadja

2. **-taa/-te:** onvervoegde tijdssuffixen die gevolgd worden door ka, no of notee. Zij komen voor in bijzinnen om het doel aan te geven van het werkwoord van de hoofdzin — uninflected time-suffixes followed by ka, no or notee, and used in subordinate clauses to denote the intention of the verb of the head-clause — achiran waktu jang tak tertasrif dan jang diikuti ka, no atau notee. Achiran tsb. terdapat pada anak kalimat untuk menyatakan tudjuan katakerdja induk kalimat

-taa wordt gebruikt wanneer de handeling door meerderen gesteld wordt — -taa is used when the action is performed by several persons — -taa dipakai bilamana suatu perbuatan dilakukan oléh lebih dari satu orang

-te wordt gebruikt wanneer de (bedoelde) handeling door één agens gesteld wordt — -te is used when the (intended) action is (to be) performed by one person — -te dipakai bilamana suatu perbuatan dilakukan oléh satu orang sadja **eidani gaa uwitaa no niitowei:** blijven jullie nog wat bij ons en ga straks pas

- weg — stay with us a little longer and don't go for a while yet — tinggallah sebentar lagi dan berangkatlah nanti
- Enagotadi kapogeije motite ka, uwi:** ga naar Enagotadi om de post te halen — go to Enagotadi to fetch the mail — pergilah ke Enagotadi untuk mengambil pos
- taaboga:** blijven drijven (van veel dingen) — to keep afloat (of many things) — tinggal terapung (tentang pelbagai barang)
- taadoke tai:** blijven drijven — to keep afloat — tinggal terapung
- wado taadoke tai beu:** niet aan de oppervlakte komen, niet boven komen — not rise to the surface, not come to the surface — tidak timbul, tidak muntjul keatas
- taadaa/taaboga:** blijven drijven (van veel dingen) — to keep afloat (of many things) — tinggal terapung (tentang matjam² barang)
- taanii:** blijven drijven — to keep afloat — tinggal terapung
- taaga = uti, buda. Taaga bado tataga bado (tetaa):** een sliert rotan, lian — a strip of rattan, liane — sebatang rotan
- taage:** 'n beetje vloeistof — some liquid — sedikit zat tjair
- taako:** grote kreeftensoort — kind of big lobster — sedjenis kepiting besar
- taanaane bage = kii tabee-tabee kou tabee-tabee bage:** zwervers, mensen die geen vaste woonplaats hebben maar steeds van plaats verwisselen — nomads, people who have no fixed abode but are always changing their homes — pengembara, orang jang tak punja tempat tinggal tetap, tetapi selalu berpindah
- taanaka kita peka = mege peka:** één slecht oog, staar — one bad eye, cataract — punja sebelah mata jang kurang baik, bular
- taanii:** blijven drijven — to keep afloat — tinggal terapung
- taapi:** wit varken — white pig — babi putih
- taapu = peepu:** veel — much, many — banyak
- taapu tai:** plunderen uit wraak — to plunder as revenge — merampas sebagai pembalasan
- taataa:**
- uwo taataa tai:** zwemmen — to swim — berenang
- taawai-i:** wegvegen — to sweep away — menjapu
- bado ka taawai:** met de voet wegvegen — to sweep away with foot — menjapu dengan kaki
- uwo ka taawai:** wegspoelen — to rinse away — ditelan ombak
- taba:** 1. = tegee: stukwoord voor bomen en schorsdelen — classifier for trees and pieces of bark — katabantu bilangan bagi pohon dan kulit luar pohon
- kado tabaana:** 'n plak schors — a piece of bark — seikat kulit luar pohon
- pija taba idibi:** 5 bomen — 5 trees — 5 batang pohon
2. = petege: kam van vogel — comb of bird — balung, mahkota burung
- ajam taba:** hanekam — cock's comb — balung seekor ayam djantan
- tabaa:** keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
- tabaga:** (water)lelie — (water-)lily — teratai
- tabagaa:** plat — flat — tjépér
- eta tabagaa/kapo jokoujo awii:** tong plat uitsteken — to put tongue out flat — mendjulurkan lidah setjara tjépér
- juma tabagaa:** platte neus — flat nose — hidung pések
- tabagaa kebone:** gehaakte rand van draagnet — knitted edge of carrying-net — pinggirang a gija jang diradjut
- tabagaije:** schelpensoort — kind of shell — sedjenis kulit kerang
- tabaka tai:** samenscholingen houden, met velen samen komen en in groepjes praten — to flock together, to meet in great numbers and talk in little groups — menggerombol, berkumpul
- tabau = tadaai:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- tabee:** klap — clap — tamparan
- gane tabee tai:** klap geven met de vlakke hand — to slap — menampar
- gapa tabee tai:** oorvijg geven — to box person's ears — menempéléng
- kii tabee-tabee kou tabee-tabee tina tai:** van de ene plaats naar de andere zwerven — to roam from one place to another — mengembara dari satu tempat ketempat lain
- kii tabee-tabee kou tabee-tabee me = taanaane bage:** zwerver — tramp, vagabond — pengembara
- tabee-tabee tai = uneune tai:** duizelig zijn, draaierig in het hoofd zijn — to be

dizzy, to be giddy — pusing
tabe-tabe tai: in de handen klappen — to clap hands — bertepuk tangan
tabi-tabi tai: beklimmen, bestijgen — to climb, to ascend — mendaki
tabimai-i: verstellen/oplappen van kleren — to mend/patch clothes — menambal pakaian
tabimijawii:
kagaba tabimijawii: kleren verstellen — to mend clothes — menambal pakaian
tabo: 1. rotan-bandje (b.v. om 'n schaamkoker) — rattan string (e.g. round penis sheath) — ikat terbuat dari rotan (ump. pada penutup kemaluan
 2. **mátabo tai:** inplanten (van hout of pagger), poten (van bataten) — to fix in ground (of wood or fence), to plant (of yams) — menanamkan (kaju, pagar, ubi)
 3. **migatabo tai = migo tabome tai = migo mijo tabo tai:** hoofd naar beneden laten hangen — to hang head — menundukkan kepala
kagu wei tabo tai (M): knielen — to kneel — berlutut
tabomai-i = daadaa/daaboga tai: hangen van (b.v. veel vruchten aan een boom) — hanging of (e.g. a lot of fruit on tree) — adanja (banjak buah pada sebatang pohon)
tabugu tai:
modo tabugu tai: buikloop hebben — to have diarrhoea — mentjré
tadadu tai = tadu tai: zich vastzuigen aan, zich vastklemmen aan (b.v. vlo) — to adhere to, to cling to (e.g. of flea) — berkait pada (ump. kutu)
tadai = tabau: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
tadi: vlak, vlakke, valleï, dal — flat, plain, valley — rata, dataran, lembah
Enagotadi: vlakke aan de Enago — plain near Enago — dataran Enago
maki tadi-tadi tai: terrein egalizeren — to level ground — meratakan tanah
tadi: ondiep — shallow — dangkal
tadi dou: diepte van het water peilen — to measure depth of water — mengukur dalamnja air
tadu tai: zich vastklemmen aan, vast zitten op — to cling to, to stick to — berkait pada
didipa tadu nateiga = didipa ani maida tadu teete: die vlooiën zitten steeds bij mij — those fleas always cling to me —

kutu² itu selalu menggigiti saja
joka kou ukame tadu-tadu eteiga: het kind is altijd bij haar moeder — the child is always with her mother — anak itu selalu bersama dengan ibunya. Zie/see/lihat: g a d i
dimi tadu tai: zin hebben in — to wish to — menginginkan, bermaksud
jenoo tadu tai: voetsporen achterlaten — to leave footmarks behind — meninggalkan bekas kaki
tadu atii: altijd zijn bij, zich vastklemmen aan — to be always with, to cling to — selalu berada pada
anija nota tadu atijake nogo-nogo teete pegu 12 nojaweeagai: ('t varken) is voortdurend aan mijn bataten geweest; 12 bedden zijn nu opgevreten — (the pig) is always eating my yams; 12 beds have been eaten now — babi itu selalu menjungkur ubi saja; telah 12 petak jang disungkurnja
 -tag: zie/see/lihat: -t
taga: eetbare wilde groentensoort, die vooral langs de slootkant groeit — kind of vegetable mostly growing near drainage trenches — sedjenis sajian hutan jang dapat dimakan dan terutama tumbuh dipinggir parit
tagaatagaa: vet dat tegen de maag en de gal ligt (dit deel van het varken wordt gegeten door degene die het varken verzorgd heeft) — fat lying against the stomach and the gallbladder (this part of the pig is eaten by those who have tended the pig) — lemak jang terdapat pada tembolok dan kandung empedu dan jang dimakan oléh orang jang memelihara babi
tagai-a: grijpen naar, zoeken — to snatch at, to look for — mentjari
tagai tai: op iets zachts trappen (b.v. uitwerpselen van varkens) — to tread on something soft (e.g. excrements of pigs) — mengindjak barang lembut (ump. tahi babi)
tagape: wandelende tak — stick-insect — tangkai jang mendjalar
tagi = babu: 1. kleine bataten voor varkens, worteleindjes van bataat (nota babu) — small yams for pigs, root ends of yams (nota babu) — ubi² ketjil untuk babi, udjung akar ubi (nota babu)
eto tagi: wortel van suikerriet — root of sugar-cane — akar tebu

2. halsband van stukjes woti — necklace of pieces of woti — kalung jang terbuat dari bagian² woti
tagitagi tai: kleine stukjes maken — to make small pieces — memperketijilkan
tagi atii = tagi tai: aanhalen (b.v. bij binden met touw), samendrukken, aansnoeren) — to tighten (e.g. when tying with string), to compress, to draw tighter — menarikkan (ump. waktu mengikat dengan tali), memitjit, menarikkan
tagi jati (ja + tai) = tagi jaati (= atii): snoer ('t touw) bij hem aan — tie (the string) tighter around him — tarikkanlah (tali itu) padanja
kugo kodeida tagi jati: leg de spullen op zijn rug — put the luggage on his back — taruhlah barang itu pada punggungnja
aki koteka má tagi ti: bind je schaa-koker vast (tegen je lijf) — tie your penis sheath securely (against your body) — ikatlah kote kamu (pada tubuhmu)
tagi tai: verpletteren, vertreden, kapot wrijven, drukken op — to crush, to tread down, to rub to pieces, to press — menghantjurkan, mengindjak, menggosok hingga rusak, menekan
kopa tagi akaate tai: elkaar met een stok slaan, kloppacht houden op elkaar — to beat one another with sticks, to chase each other — saling memukul dengan tongkat, saling mengerojok
mogo akatagi tijawii: stenen op elkaar slaan bij bezwering (Als het niet waar zou zijn zullen de boven- en onderkant breken) — to strike stones together at oath taking (If it is not true, the top and the bottom will break) — memukulkan batu pada waktu sumpah (Pada sumpah-dusta bagian atas dan bawah batu petjah)
tagija: 1. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
 2. = udi: kreeftensoort in Panijai — kind of lobster in Lake Panijai — sedjenis kepiting di danau Panijai
tagijaipi (egedaa): millioenpoot — centipede — kelabang
tagimai-i: afhakken (b.v. takken van 'n boom), kapot maken van iets hards (b.v. schelp, varkenskop), drukken op — to cut off (e.g. branches from tree), to crush something hard (e.g. shell, head of pig), to press on — menebang (ump.

tjabang dari pohon), merusakkan suatu barang keras (ump. kulit kerang, kepala babi), menekan pada
ekina migouto tagimai: varkenskop open-maken — to cut open pig's head — membelah kepala babi
tekei tagimai-i: ceintuur omhebben — to wear belt — memakai ikat pinggang
tagounu (M) = ena tota unu: de dag vóórdat de varkens geslacht worden (bataten zoeken en varkens vastbinden) — (to look for yam and truss the pigs) the day before they are killed — (mentjari ubi dan mengikat babi²) sehari sebelum memotongnja
tagu: achterzetsel: zonder — postpositive: without — kata belakang: tiada dengan, tanpa
bon tagu: zonder bon — without a ticket — tiada dengan bon, tanpa bon
jato tagu: zonder net — without a net — tiada dengan djala
udi tagu mijo meega: ze kwam zonder kreeften thuis — she came home without lobsters — ia tiba dirumah tanpa membawa kepiting
tagumai-i = patikai-i (P) = wado tabi-
tabi tai: klimmen in — to climb into — naik ke-
mijo tagumai: afdalen — to descend — turun, menuruni
tái (P) = bugi: tuin, beplante grond — garden, cultivated ground — kebun, tanah jang ditanami
tái tai: tuinieren — to garden — berkebun
tai-i: 1. hulpwerkwoord evenals: — auxiliary similar to: — katakerdja bantu seperti: kai, gai, atii, awii, jawii
aa tai: mond openen — to open mouth — membuka mulut
kei tai: doen — to do — berbuat
kodo tai: met iets bezig zijn — to be engaged in — sedang bekerdja
maa tai: te drogen leggen — to lay to dry — mendjemur
tađu tai: steeds zijn bij, zich vastklemmen aan — to be always with, to cling to — selalu berada di, berkaitan pada
tái tai (P) = bugi tai: tuinieren — to garden — berkebun
tijawii: doen — to do — berbuat
 2. de constructievorm van een werkwoord verbonden met het hulpwerkwoord tai benadrukt de handeling van het hoofdwerkwoord of geeft een veel-

voud van handling aan — the constructionform of a verb combined with the auxiliary *tai* stresses the action of the head-verb or denotes frequency of action — bentuk katakerdja jang dirangkaikan dengan katakerdja bantu *tai* menekankan perbuatan jang disebut pokok katakerdja atau menyatakan bahwa perbuatan itu dilakukan berulang kali
jaekoge tai: ga toch (steeds, als 'n gewoonte) voor hem op zij — go (always, usually) aside for him — menjengkirlah untuknja (selalu, sebagai kebiasaan)
uwe tai: ga toch weg — please go away — pergilah

3. (zuid M) = **ete** = **aita** = **wauwa** = **naama:** vader, vaders broer — father, father's brother — ajah, saudara laki² ajah

taikagi tabaikagi (in tetaa) = **wanamo:** regenboog — rainbow — pelangi

taita: oom (va br), „vader” als aanspreek-titel voor de oom (va br) — uncle (fa br) “Father” used to address uncle (fa br) — paman (saudara laki² ajah): paman tsb. disebut “ajah”

taitaamooje = **naitaamooje:** jongste broer van (mijn) vader — father's youngest brother — adik laki² ajah jang bungsu

taitaibo = **nakaibo:** oudste broer van (mijn) vader — father's eldest brother — saudara laki² ajah jang tertua

taitaipouga: op een na oudste broer van vader — father's eldest brother but one — adik saudara laki² ajah jang tertua

naitaibo: oudste broer van mijn vader — my father's eldest brother — saudara laki² ajah jang tertua

nakaibo: oudste broer van mijn vader — my father's eldest brother — saudara laki² ajah jang tertua. Zie/see/lihat: a i k a

taka: houten vork, pijl om kreeften en vogels te schieten, tik, klap, zijweg, vertakking — wooden fork, arrow to shoot lobsters and birds with, rap, blow, side-way — garpu dari kaju, anak panah untuk memanah kepiting dan burung, tempéléng, persimpangan djalan, pertjambangan

dimi takaida kai: twijfelen, in tweestrijd staan — to doubt, to be undecided — ragu-ragu

dimi takaida: tussen de bergen — between the mountains — diantara gunung

maki takaiga: van over de bergen — from over the mountains — dari balik gunung

dudi taka/amo/wo (etc.) **utii:** de greppel doortrekken — to extend the drainage trench — memandjangkan parit

egó taka motii: tussen de tanden weg-halen — to take from between the teeth — menarik sesuatu dari antara gigi
gane takaida mapega widigi tai: pijl tussen de handen rollen/wrijven — to roll/rub arrow between hands — memutar panah antara kedua tangan

ita taka wija = **timo wija kitaida:** de weg heeft twee zijwegen — the road has two side-roads — djalan itu bertjabang dua

ita taka wija kitaida = **timouda** = **timouto:** op de tweesprong — at the cross-roads, at the parting of the ways — di-persimpangan djalan

maa taka eeneege: waarom zei je me dat? — why did you say that to me? — menga-pra kau katakan hal itu kepadaku?

ogooa taka tijake bokai-a = **ogooa koga tijake bokai-a:** stikken — to choke, suffocate — mati lemas

taka bai-a = **taka tuwai-a:** afbreken van tak, snoeien — to break off branch, to prune — mematahkan tjabang, meranting
mana ena taka bajawii = **mana epi pika-jawii:** één ding eerst goed afpraten (voor men tot iets anders overgaat) — to discuss a matter thoroughly (before passing to other subject) — menjelesaikan pembitjaraan (sebelum mulai membitjaraan lain hal)

taka beu kai: zwak/krachteloos zijn, niet in staat zijn tot — to be weak/powerless, not be able to — lemah, tak berdaja, tak sanggup

taka denai-a: verzwakt zijn — to be weakened — mendjadi lemah

taka jikoo: steeds bezig zijn met, ongestoord doorgaan met — to be always occupied with, to go on with undisturbed — selalu dalam bekerdja, meneruskan pekerdjaannja dengan tak diganggu

taka tai: beklemd zijn, uitpuilen (van mensen) — to be packed/pressed tight, to be chockful (of people) — terhimpit, penuh sesak

ani kipo damo maida taka tidoke teega: mijn vinger zat tussen de deur geklemd — my finger was squeezed between the door — djari saja terdjepit pintu

- taka uu dikinijake tai:** scherpen van (b.v. pijlpunt) — to sharpen (e.g. point of arrow) — menadjamkan, mengasah (ump. udjung panah)
- takame = pokome:** voorouder — ancestor — nénék-mojang
- takaa (M) = bida:** flink, sterk, hard — smart, strong, hard — kuat, keras
- takaa wagii:** flink raak slaan — to strike effectively — memukul dengan kuat
- takaa tai = takabaka tai:** vermengen met, toevoegen aan — to mix with, to add to — mentjampur, menambah
- dau ma dedege ma enaimo ewii/takaa tai:** samenrijen van dau en dedege — to string dau and dedege together — menguntai manik² bersama dengan dedege
- takaago:** keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi
- takabaka tai = takaa tai:** vermengen met, toevoegen aan — to mix with, to add to — mentjampuri, menambah
- me takabaka taine = me aga taine = me takaa taine:** iemand er aan toevoegen (b.v. op reis, als men niet wil dat iemand alleen gaat) — to send someone with (e.g. on a journey, when it is preferred that someone does not go alone) — menambahkan satu orang (ump. kalau tak disetudjui bahwa hanja seorang sadja jang berangkat)
- takabodijo:** kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
- takadeega beu:** niets te maken hebben met — to have nothing to do with — tak mentjampuri, tak tahu-menahu
- ani ma aki ma takadeega ko beu ka uwi:** ik wil niets meer met je te doen hebben, hoepel op — I don't want anything more to do with you, get out — saja tak mau tahu lagi tentang engkau, pergi sadja
- takago:** stokje dat men als steuntje onder batatenbladeren of bananen zet, gevorkte stok — stick put as prop under leaves of yams or bananas, forked stick — tongkat ketjil dipakai untuk menundjang daun ubi atau pisang, tongkat jang bertjabang
- tagago jukumai-i (dabeuwo meneete gaa):** bij afbetaling de schelpen etc. aan stokje ophangen — to hang shells etc. on stick at payment — menusukkan kulit kerang pada kaju ketjil dengan mendapat bajaran
- takago me:** iemand die gul, goed is — generous/good person — seseorang jang murah-hati, jang baik hati
- takaja = takajai (M):** galblaas — gall-bladder — kandung empedu
- takajai (M):** galblaas — gall-bladder — kandung empedu
- takame = pokome:** voorouders — ancestors — nénék-mojang
- takataka:** stenen of houten wigje — stone or wooden wedge — sentung (badji) ketjil dari batu atau kaju
- taki = tipi:** dicht op elkaar geperst, dicht tegen elkaar gestapeld — closely pressed together, closely piled together — tersusun rapat, tertumpuk rapat
- taki atii = takimai = takitaki tai = jekamai-i:** afsluiten, belemmeren — to block, to hamper — menutupi, menghalangi
- koba taki atii (M):** (varken) vastbinden aan voor- en achterpoten — to tie (pig's) fore- and hindlegs — mengikat kaki depan dan belakang (seékor babi)
- taki = putu:** vastgestelde tijd — fixed time — waktu jang telah ditetapkan
- juwo taki:** met de juwo (kom ik) — (I am coming) for the juwo — (saja akan datang) pada pésta juwo
- wanee sembam takii:** middernachtelijke bidstonde — midnight prayer-meeting — waktu doa tengah malam
- takii (M) = taku:** struikelblok — stumbling-block — halangan
- takiino = ijo pii takii:** haar dat in de krul/war zit — tangled hair — rambut jang kusut
- takija (M) = abubu:** grote, groene eetbare rups — big green edible caterpillar — ulat besar dan hidjau jang dapat dimakan
- takimai-i = jekamai-i:** belemmeren — to hamper — menghalangi
- dabeuwo takimai:** de dabeuwo afbetalen — to pay the dabeuwo — melunasi dabeuwo
- ebe takimai:** mond sluiten — to shut mouth — menutup mulut
- ebé takimai:** schuld aflossen — to pay off debt — melunasi hutang
- eguu takimai:** het getal volmaken (b.v. als er wat schelpen te kort zijn) — to complete number (e.g. when some shells are short) — menggenapkan bilangan (ump. kalau kekurangan kulit kerang)
- gapa takimai:** oren dicht houden — to keep ears shut — menutupi telinga

- okei gapa takimijake topai:** ze houden hun oren dicht — they keep their ears shut — meréka menutupi telinganja
- takimeenii:** verstopt zijn, afgesloten zijn — to be blocked, to be shut off — di-halangi, ditutupi
- tokogo takimai:** gat dichten — to plug hole — menutupi lubang
- taku = takii (M):** struikelblok — stumbling-block — halangan
- pija taku:** houtsplinter — wood splinter — suban kaju
- taku tuwai-a:** 'n splinter krijgen, 'n wond oplopen — to have (part of the body) pierced by a splinter, to receive a wound — kena suban kaju, mendapat luka
- egó taku atii:** tussen de tanden stoppen/houden, bijten op — to put/keep between teeth, to bite on — menggigit
- egó taku-taku tai:** steeds tussen de tanden houden, steeds bijten op — to keep between teeth, to keep biting on — menggigit terus-menerus
- egó pijauto taku-taku tai:** maar met de tanden op hout zitten bijten (b.v. als men kiespijn heeft) — to keep biting on wood with teeth (e.g. when suffering from tooth-ache) — menggigit kaju terus-menerus (ump. kalau sakit gigi)
- takumai-i:** bijten, steken (van insecten) — to bite, to sting (of insects) — menggigit, menjengat (tentang serangga)
- egó akatakume tai:** de tanden op elkaar klemmen — to clench teeth — mengatupkan gigi
- takupii:**
- ijo takupii:** kort kroeshaar — short frizy hair — rambut keriting péndék
- nota ijeimo takupii to/gou beu:** niet groeien van bataten-gewas — not grow of yam crop — ubi jang tak tumbuh
- tamagi tai = tamagi-tamagi tai = petogo tai:** spartelen (van kreeft) — to flounder (of lobster) — menggelepar (tentang kepiting)
- tamai:** 1. struik — shrub — semak
2. nat worden door lekkage/morsen — to get wet by leakage/spilling — mendjadi basah karena botjoran/tumpah
- tamau:** tas, gedragen om de hals en onder de arm, broekzak, vestzak — bag worn on neck or under arm, (trousers) pocket — tas jang digantungkan pada léhér atau lengan tangan, saku tjelana
- tamauga awii:** in de tas doen — to put in bag — menaruh dalam tas
- tamega:**
- jakega tamega:** niet kunnen bemachtigen, niet kunnen vasthouden — not be able to catch hold of, not be able to keep — tak dapat menguasai, tak dapat memegang
- tamejai:** kwade bosgeest — malevolent jungle-spirit — roh hutan jang djahat
- tami = koma tami:** vóór- en achterkant van een prauw — front and stern of prau — bagian depan dan belakang sebuah perahu
- tamu tai:** stoten tegen, stut zetten onder — to thrust against, to put prop under — tersentuh, menempatkan sebuah tunggul
- ganaatamu wagii:** met de vuist slaan — to beat with fist — menindju
- badaatamu wagii:** een schop geven tegen — to kick against — menjépak
- tanai-a:** afsnijden (vlees/huid van varken), afhakken — to cut off (meat/hide of pig) — memotong (daging/kulit babi), memantjung
- tanakumii = wotai-a:** aanpunten, bijhakken — to point, to trim — menadjamkan, memangkas
- tanata:** 1. afgehakt — cut off — terpotong
2. ruiten (bij kaartspel) — diamonds (at cards) — kartu ruit (mengenai main kartu)
- tane badii:** soort kego plegen — to perform a kind of kego — melakukan sedjenis kego
- tane ebadai-i:** iemand met kego bewerken — to direct black magic against someone — melakukan kego pada seseorang
- taneja:** milt (milt van varken wordt opgegeten door degene die 't verzorgd heeft) — spleen (pig's spleen is eaten by person who has tended it) — limpa (limpa babi dimakan oléh orang jang memelihara babi)
- tani = keno (M) = meuka (P):** zon — sun — matahari
- agoo tani dani:** heldere maan — bright moon — bulan purnama
- tani awitaida kai:** dageraad zijn — to begin (of dawn) — telah fadjar
- tani awita tapa/aweega:** dageraad — dawn — fadjar
- tani ganii:** schijnen van de zon — to shine (of sun) — matahari bertjahaja
- tani gobi:** de zon steekt — the sun stings

— matahari terik
tani mei: opkomen van de zon — sunrise
 — matahari terbit
tani meiga jato: oosten — east — timur
tani mijoujo keiga jato: westen — west
 — barat
tani paa: zonnestraal — sunbeam — sinar
 matahari
tani pito: zaklantaarn — pocket-torch —
 lampu baterai
tani tegé: avondschemering — evening-
 twilight — sendja
tani umina: erg warm, steken van de zon
 — very warm, stinging heat of sun —
 panas terik
tani utu/bodija: lamp, licht — lamp,
 light — lampu, terang
taniida makii: in de zon zetten — to put
 in the sun — menaruh disinar matahari
tani kaaja: hoe laat is het? — what time
 is it? — pukul/djam berapa?
tani tegémiida gaa: ongeveer 8 uur —
 about 8 o'clock — kira² djam delapan
tani waguwouda: acht uur — 8 o'clock
 — djam delapan
tani ijeida: 9 uur enz. — 9 o'clock etc.
 — djam 9 dsb.
tani dagi wageida: ongeveer 10 uur —
 about 10 o'clock — kira² djam 10
tani dagiida = tani epouda: ongeveer 12
 uur — about noon — kira² djam 12
tani wakouwe jato: ongeveer 3 uur —
 about 3 o'clock — kira² djam 3
tani mijoujo kaineida: vlak tegen zons-
 ondergang — almost sunset — mendje-
 lang matahari terbenam
tani mijoujo kidokeida: bij zonsonder-
 gang — at sunset — waktu matahari
 terbenam
tani maki dagiida mijoujo keete: zons-
 ondergang — sunset — waktu terbenam-
 nja matahari
tani ogeenii = tani ogi tai: ondergaan
 van de zon — sunset — matahari terbe-
 nam
tani tiigi tai: schijnen van de zon — sun-
 shine — matahari bersinar (zie/see/lihat:
 tiigi)
tani tiigi pugi umina: ontzettend warm/
 helder weer — extremely hot/bright
 weather — panas terik/tjuatja terang
tanu: torretje dat leeft in plassen — beetle
 found in pools — kumbang ketjil jang
 hidup dalam air
tapa: 1. plek, plaats, gehemelte — spot,
 place, palate — tempat, tekak

doopi (dou + epi) tapa: hoge plaats met
 mooi uitzicht — high place with fine
 view — tempat tinggi dengan pema-
 nandangan bagus
enaapa: mooi plekje — fine spot —
 tempat jang bagus
gee tapa: droge plaats — dry place —
 tempat jang kering
goo tapa: leeg, ruim, hol, los — empty,
 spacious, wide, hollow, loose — kosong,
 luas, bolong, lepas
 2. achterzetsel: in, op, tegen... op —
 postpositive: in, on, against — kata
 belakang: didalam, diatas, pada
agoo tapa: in de maneschijn — in the
 moonlight — diterang bulan
awe tapa: in het licht — in the light —
 dalam tjahaja
me jamo/amo tapa etai: iemand opzij
 duwen — to push someone aside —
 menjerondol seseorang kepinggir
tapa tai: afduwen, wegduwen, opzij du-
 wen — to push away/aside — menolak,
 menjerondol
tapa wagii = poo tai = toku tai: slaan
 op — to strike — memukul
jika tapa jee tigou: op de bijl slaan —
 to hammer the axe — memukulkan ke-
 atas kapak
koma mobuu tapa: de prau ligt in even-
 wicht — the prau is evenly balanced —
 perahu itu seimbang
 3. **ebe wadouwe tapa**: verhemelte, boven-
 kaak — palate, upper jaw — langitan,
 rahang atas
ebe mijouwe tapa: verhemelte, onder-
 kaak — palate, lower jaw — langitan,
 rahang bawah
tapá (M): feest waarbij men ratten en
 varkens eet — feast at which rats and
 pigs are eaten — pésta dimana orang
 makan tikus dan babi
tapaagó: snijtdand — incisor — gigi taring
tapaga (P) = timugi: hoofdversiering van
 casuarisveren — head ornament of cas-
 sowary-feathers — hiasan kepala terbuat
 dari bulu kasuari
tapagi tai: botsen — to collide — tubruk
akatapagi tai: tegen elkaar botsen — to
 collide — saling menubruk
nenoo tapagi tai: aanwezig zijn van veel
 voetsporen — presence of many foot-
 marks — ada banjak bekas kaki
tapee tai = dakii tai: aankomen — to
 arrive — tiba
tapeja tai: witte magie plegen tegen ziek-

ten — to perform white magic against sickness — melakukan guna² baik melawan penjakit

tapi = **daba**: 'n beetje — a little — sedikit

tapii (P) = **watii**: dichten, sluiten, dicht-stoppen — to stop, to close — menutupi. Zie/see/lihat: **matakii tai**

tapo: 1. = **tapouda (K + P)** = **juuda**: buiten — outside — diluar

tapo jato: aan de buitenkant, buiten — on the outside, outside — disebelah luar, diluar

2. = **tagu**: zonder — without — tiada dengan, tanpa

mege tapo uweegi: hij is zonder schelpen vertrokken — he has left without shells — ia telah berangkat tanpa kulit kerang

tapojato: grote kaurischelpsoort — kind of big cowry-shell — sedjenis kulit kerang jang besar

tapouda (K + P) = **juuda**: buiten — outside — diluar

tapouda ka dagu = **juuda ka dagu** = **akagau dagu**: galerij — gallery — serambi

tapouja = **tapouda**: buiten, buitenshuis — outside, out of doors — diluar, diluar rumah

tapu (M): hout dat men gebruikt om een wig in 'n stam te slaan om die te splijten, houten hamer — wooden hammer used to drive a wedge into a tree-trunk to split it — kaju jang dipakai memukul sentung (badji) waktu membelah batang, martil dari kaju

tapuja = **papuja (K)**: kist, blik — chest, tin — peti, kaléng

edu tapuja: mand — basket — kerandjang

gekoo tapuja: leeg blik — empty tin — kaléng kosong

tapuu tai = **topuu tai**: stoten tegen (on-overgankelijk) — to push against (intrans.) — tersentuh

tata tai = **geege tata tai** = **ninigi tai** = **numugu tai**: geluid maken (van regen, vliegtuig etc.) — to make a noise (e.g. of rain, plane) — berbunji (ump. hudson, pesawat terbang)

okai tata to: 1. ze werkt steeds (in de tuin) — she is always working (in the garden) — ia selalu bekerdja (dikebun)

2. ze is nog steeds ongehuwd — she is still unmarried — ia masih belum ber-

suami

3. ze is 'n luiwammes — she is a lazy good-for-nothing — ia seorang pemalas

tataga: in: **taaga bado tataga bado** (in **tetaa**): een sliert rotan, liaan — a strip of rattan — sebatang rotan

tatanai-a = **wotai-a**: recht hakken, bijhakken — to cut to right shape, to trim — menadjamkan, memangkas

tatapapa = **tatapupu** = **tetepepe**: gevaar, gevaarlijk — danger, dangerous — bahaya, berbahaja

tatapapa tai: gevaarlijk worden, dreigen (van gevaar) — to become dangerous, to be threatening (of danger) — mendjadi berbahaja, akan terdjadi bahaja

tato: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

tatoweja: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

tatowoja = **tatoweja**: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

taugai-i: in beweging/beroering houden — to keep in motion — terus-menerus mengadakan gerakan

joka ki uwo tauge-tauge teete: dat kind zit steeds in de plassen/modder — that child is always in the puddles/mud — anak itu selalu bermain ditempat jang berair/berlumpur. Zie/see/lihat: **p a t a i - a**

uwo tapa taugidoke teega = **tokai tidoke teega**: (de vrucht) viel in het water — (the fruit) fell into the water — (buah itu) djatuh kedalam air

taumai-i: kneuzen, breken (van ei) — to crack, to break (of egg) — menetas (telur)

napo ko taumeete: het ei breekt — the egg breaks — telur itu baru menetas

peka napoona taumita: één-oogig, met 'n slecht oog — one-eyed, with a bad eye — hanja bermata sebelah, mata jang sebelah kurang baik

tawa: tabak — tobacco — tembakau

doota tawa: sigaret — cigarette — rokok

tawa ba: as — ashes — abu

tawa dou = **tawa ebujai-a**: sigaret rollen — to roll cigarette — menggulung rokok

tawa edijawita ki: hij heeft het roken afgeleerd — he has given up smoking — ia berhenti merokok

tawa ijeena goomotii: 'n tabaksblad afplukken — to pick a leaf of tobacco — memetik daun tembakau

tawa jitu tai: aansteken van sigaret —

to light cigarette — memasang rokok
tawa jimijake tai = **bagu tai** = **baju tai**: inhaleren — to inhale — menghisap
tawa nai-o: roken — to smoke — mero-kok
tawa wuupe = **tawa duupe**: pijp — pipe — pipa
tawa tawai-i: sigaret rollen — to roll cigarette — menggulung rokok
tawaanii: leunen tegen — to lean against — bersandar kepada
tawaatawaa: boomsoort waarvan de bladeren op die van tabak lijken — kind of tree the leaves of which resemble those of tobacco — sedjenis pohon jang daunnja menjerupai daun tembakau
tawadugi: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
tawagadi = **teweemu**: geel-vlezige bataatsoort — yam with yellow pulp — sedjenis ubi jang berwarna kuning
tawai-a: zich voegen bij, zich drukken tegen, op/tegen elkaar zitten, zijn toevlucht nemen/zoeken tot — to join, to press against, to sit on/against each other, to have recourse to — menggabungkan diri, menekankan pada jang satu duduk diatas jang lain, berlindung pada
kapogeijeido enaimo akatawa timake tai: zet die boeken bij elkaar — put those books together — tumpuklah buku² itu
jokame ukameepa amo tawadoke teete: het kind drukt zich tegen de moeder aan, het kind zoekt zijn toevlucht bij moeder — the child presses itself against its mother, the child runs to its mother for protection — anak itu mendekap pada ibunya, anak itu berlindung pada ibunya
bou ka anija koma okaija koma amo tawadoke teete: mijn prauw wordt door de wind tegen zijn prauw gedrukt (botsen tegen) — my prau is being blown against his by the wind (collides with) — perahu saja ditumbukkan oléh angin pada perahunja
ebe tawai = **ebe mapu tai**: droge keel hebben — to have a dry throat — serak, kering tenggorokan
mege tawai: schelpen zoeken/vergaren — to collect shells — mentjari/mengumpulkan kulit kerang
etawajawii = **etopijawii**: (kind) drukken tegen — to hug (child) — mendekap (seorang anak)

pija tawai: spalcken — to put in splints — membelat
pija magoo tawajake tita?: hoeveel hout (planken) zit(ten) er tegen aan? — how much wood (how many planks) is (are) there placed/resting against it? — berapa papan telah dipakai?
tawaanii (tawai + enii): leunen tegen — to lean against — bersandar kepada
tawa tawai-a: sigaret rollen — to roll cigarette — menggulung rokok
tawajawii:
amo tawajawii: tegen de borst drukken — to press to the breast — mendekap
tawebodija: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
tawee = **buka**: mesje van bambu of ide — knife of bamboo or ide — pisau terbuat dari bambu atau ide
tawei = **buwii**: verschrompelen, mager worden — to shrink, to become thinner — kerut, mendjadi kurus
tawii = **tawei**: ontspannen — to relax, to loosen — kendur, mengendurkan
ukaa-oné tawidoke/tawedoke tita: de boog was ontspannen — the bowstring has been loosened — busur itu dikendurkan
te: 1. ontkenning bij werkwoorden — negation used with verbs — penjangkalan jang digunakan bersama dengan kata-kerdja
aki ito ko te mei eneege?: zeg je me nu dat ik niet moet komen? — are you telling me now, that I should not come? — apa engkau bermaksud agar saja tak usah datang?
akawage te ei = **te akawage ei**: niet vechten met elkaar! — don't fight each other! — djangan berkalahi!
koudani te ti: zo moet je niet doen — you should not act in this way — djangan kau berbuat begitu
te ebatai keega tijake...: ze heeft ('n miskraam)... praat er niet over — she has had (a miscarriage); don't talk about it — ia baru (keguguran)... djangan bitjarakan hal itu. Zie/see/lihat: e b a t a i
te joka papa tijake: ze heeft 'n miskraam gehad — she has had a miscarriage — ia keguguran baru² ini
 2. e... te... (zie/see/lihat: e 3)
e-agijo te-agijo: allerlei dingen — all sorts of things — pelbagai barang
 3. onvervoegd tijdssuffix — uninflected

time-suffix — achiran waktu tak ter-tasrif (zie/see/lihat: t a a)

4. ter versterking — for emphasis — un-tuk memberi tekanan

kogei bokaagi te: wat een avondrood! — what a sunset! — alangkah bagusnja sendja seperti itu

koudani te: precies, zo! — exactly! — memang!

awi kija ti te: dat het toch droog worde! — may it become dry! — mudah²an tjuatja djadi terang!

té: vorm van t a i: De sterke werkwoor-den hebben een constructievorm die steeds gevolgd wordt door een hulpwerk-woord, meestal t a i. Gewoonlijk bena-drukt deze vorm de handeling van het werkwoord — form of t a i. The strong verbs have a constructionform which is always followed by an auxiliary, mostly t a i. This form usually stresses the ac-tion denoted by the verb — bentuk dari t a i. Bentuk katakerdjaja jang selalu diiku-ti katakerdja bantu, jakni t a i. Biasanja bentuk tsb. menekankan perbuatan jang disebutkan katakerdjaja

moti: pak aan — grab it — peganglah

mote ti: vooruit pak aan! — come on, grab it! — ajo peganglah!

Bij deze constructievorm wordt het dy-namisch accent verplaatst naar de laat-ste lettergreep, terwijl deze lettergreep vaak in de uitspraak verlengd wordt. De uitspraak van m o t e t i is dus m o - t e e t i — With this construction the dynamic accent is shifted to the last syllable, which is often lengthened in speech, the pronunciation e.g. of m o t e t i being motee ti — Pada bentuk ini tekanan suara dipindah kesuku kata jang terachir itu, maka kerap kali suku-kata itu diperpanjang. Djadi sebutan m o t e t i adalah motee ti

Bovengenoemde constructievorm kan nog versterkt worden met een tweede vorm van t a i, die een herhaling van het werk-woord aangeeft — this construction may be further stressed by a second form of t a i denoting a repetition of the verb — Bentuk jang tersebut diatas masih dapat diperkuat pula dengan bentuk ke-dua dari t a i jang merupakan ulangan katakerdjaja

ekina epekume té ti: jaag het varken toch weg — chase the pig away — ajo, usirlah babi itu

akawagimake te té tita notee, ani ikiija mana dagi kijaduwaaga: opdat jullie niet meer met elkaar zullen vechten, heb ik de zaak zo beslist — so that you won't fight, I have decided the matter in this way — agar kamu tak berkelahi lagi, maka hal itu saja selesaikan demikian

jege té wo teegi: hij bleef maar aan het huilen — he kept on weeping — ia menangis dengan tak henti²-nja
kartu niimii. Maagio taine? Wewe té taine: geef ons kaarten. Waarom? Om er mee te spelen — Give us some cards. What for? To play with — Berilah kami kartu. Untuk apa? Untuk bermain toch
mana badaa té jamo teega: ze was maar aan het schelden — she kept calling out abuse — ia memaki dengan tak henti²-nja

tona té tai: wat rondkuieren — just strolling about — berdjalan-djalan se-bentar

teba: voetzool, handpalm — sole of foot, palm of hand — telapak kaki, telapak tangan

tebe: klein vergiftig slangetje — small venomous snake — ular ketjil jang ber-bisa

tedee = enauto = jikoo: mooi, goed — fine, good — bagus, baik

tedemai-i: 1. zeer doen — to hurt — me-njakiti

ani kipo tedemeete: mijn teen doet zeer — my toe hurts — djari kaki saja sakit
gapa tedemai: oorpijn hebben — to have ear-ache — sakit telinga

ani motou tedemeega: de steenpuist doet me zeer — the boil is hurting me, is pain-ful — bisulku sakit

2. leren van iets, lering trekken uit iets — to learn from, to draw a lesson from — mengambil ibarat, menarik pelajaran
tedemai bida: hardleers — dull, slow-witted — tumpul otak, sukar menerima pelajaran

tedii tai: steken (van zon/vuur) — to prickle (of heat of sun/fire) — kena panas (matahari atau api)

modo tedii tai = modo gabai-a: steken in de buik hebben — to have pains in the stomach — sakit perut, rasa tertu-suk² pada perut

tee: 1. stof, as — dust, ashes — debu, abu

tee-tee timakai-i: fijn maken — to grind, to crush — meremukkan

2. thee — tea — téh

teedaweeda = wogidaa: voor niets, zonder succes, doelloos, tevergeefs — for nothing, to no purpose, without success, in vain — dengan pertjuma, sia²

teedaweeda tijake meega: ik ben voor niets gekomen — I have come all for nothing — saja datang dengan pertjuma
teege: mnl. kwade geest — masc. evil spirit — sétan jang djahat, roh djahat
dagi teege = dagi uwita: kaalhoofdig (van een vrouw) — bald (of a woman) — seorang (perempuan) jang gundul

teena (M) = teete (van/from/dari tai)
didi teena ka owaapa topi: hij is thuis want hij is ziek — he is at home, because he is ill — ia tinggal dirumah karena sakit

teenii:

kei teenii: gebeuren — to happen — terdjadi

tege: klok — clock — lontjéng

tege tai = tege-tege tai: rinkelen, bellen, luïden — to jingle, to ring a bell, to chime — gemerentjing, membunjikan lontjéng

mapega tegetege tai: met de pijlen ram-melen — to rattle arrows — men-detak²-kan anak-panah

peka tegetege tai: verblind zijn door 't licht — to be blinded by light — silau karena tjahaja

tegekugu tai: rinkelen — to tinkle — gemerentjing

tegé: 1. krekel, cicade — cricket, cicade — djangkrik

tegé ewii = tegé waine tai: tsjirpen van de krekels — chirp of crickets — bunji djangkrik

2. ook gebruikt voor het vallen van de avond — also used for dusk — digunakan djuga untuk menjatakan datangnya malam hari: schemer (avond) — twilight (evening) — sendjakala

tegé doba/duba = digidigiida: avond, bij avond — evening, night, in the evening, at night — malam hari, waktu malam hari

tegé kai: tegen de avond lopen — to be nearly dusk — mendjelang malam hari
uwai tegé: erg lang (van duur), 'n eeuwigheid — very long (of duration), an eternity — lama sekali

ani kadoo toote uwai tegé tipa: ik wacht al een eeuwigheid op je — I have been waiting for you for ages — saja telah

menantikan engkau lama sekali

3. steken, zeer doen — to sting, to hurt — sakit, terasa sakit

ani bado joonijawijake apoo tuwajake tegé umina teete: mijn voet doet erg zeer daar ik bij het opstaan een splinter heb opgelopen — my foot hurts badly, I got a splinter into it when I was getting up — kaki saja sakit sekali, karena kena suban ketika bangun

tegee: 1. kenteken — sign/mark of recognition — tanda pengenal

tegee tai: herkennen (b.v. als eigendom) — to identify (e.g. as property) — mengenali (ump. sebagai milik)

tegee dou: herkenningsteken zien, kenteken zien — to see mark of recognition — melihat tanda pengenal

2. hulptelwoord voor lange rechte voorwerpen (b.v. bomen) — classifier for long straight objects (e.g. trees) — kata-bantu bilangan untuk benda² pandjang dan lurus (ump. pohon)

tegekugu tai: rinkelen — to jingle — membunjikan lontjéng, menderingkan

tegemai-i: droog worden door de zonnestralen (wanneer de zon 's morgens begint te stralen en alles droog maakt) — to become dry by sunshine (when the sun begins to shine in the morning and dries everything) — mendjadi kering karena sinar matahari (djika matahari bersinar dipagi hari dan semua mendjadi kering)

tani ibo tegemiida: ongeveer 9/10 uur 's morgens — about 9/10 in the morning — kira² djam 9/10 pagi hari

tani tegemiida: ongeveer 7/8 uur in de morgen — about 7/8 in the morning — kira² djam 7/8 pagi hari

teipeiga: drachtig van varken — with young (of pig) — babi jang sedang mengandung

teke: 1. kleine kikvors met gele buik — small frog with yellow belly — katak ketjil dengan perut kuning

2. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

tekebego = wakibego = pajaiwaki: bliksem, weerlicht — lightning, summer lightning — gelédék, kilat

tekede: kleine sprinkhanensoort — kind of small locust — sedjenis belalang ketjil

tekedeiju: grote witte sprinkhaan — big white locust — belalang besar jang berwarna putih

- tekee tai:** knappen van takken als ze breken — crackle of branches when breaking — bunji tjabang jang patah
- tekeededege:** pink (in kinderspel: kleine ding) — little finger (in children's games: little thing) — djari kelingking (dalam permainan anak²). Zie/see/lihat: k i p o
- tekeedugi:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- tekege (P) = piitekege:** vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- tekei (P) = kakaimo (P):** ceintuur van rotan, gedragen door vrouwen in Panijai — rattan-belt, worn by women in Panijai region — ikat-pinggang dari rotan dan dipakai oléh kaum wanita didaérah Panijai
- tekei tagimai-i = tekei makii:** ceintuur omhebben — to wear a belt — memakai ikat pinggang
- tekeiboo:** grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
- tekeiugaa:** bepaald soort u g a a — certain kind of u g a a — sedjenis u g a a tertentu
- tekenai-i = tekeneenii:** breken (onovergankelijk; b.v. van bamboe, touw etc.) — to break (intrans.; e.g. of bamboo, string etc.) — patah (ump. bambu, tali dsb.)
- tekeneenii:** breken (onovergankelijk) — to break (intrans.) — patah
- tekeuga:** heel klein boogje waarmee men muziek maakt — very small bow on which music is played — busur ketjil jang dipakai sebagai alat musik
- teki = tiki (P):** genoeg, afgedaan, voldoende, beëindigd — enough, done with, sufficient, finished — tjukup, selesai
- kagaba okai teki:** die jurk past haar — that frock fits her — badju itu sesuai baginja
- te teki:** onvoldoende, niet genoeg — insufficient, not enough — tidak tjukup, kurang
- teki tai:** meten, aanpassen — to measure, to fit — mengukur, mengepas, mentjoba
- teki tido (tai + -dou) té tai:** passen (van jurk) — to fit (of dress) — pas (badju)
- teki teki timakai-i:** klaar maken — to make ready — menjiapkan
- tekii = daba = mijo:** klein, beetje — little, a bit — ketjil, sedikit
- tekijai:** klein — little, small — ketjil
- tekijai gaa:** 'n klein tijdje — a little time — sebentar
- tekiiga:** klein beetje — a little bit — sedikit
- tekii gaa tou:** wacht eventjes — just wait a moment — tunggu sebentar
- tekii-tekii tai:** in kleine stukjes verdelen — to divide into small pieces — memotong dalam bagian² ketjil
- tekijai = tikijai:** zie/see/lihat: t e k i i teko:
- tekoteko tai:** kloppen, tikken, pruttelen (b.v. van de koffie) — to knock, to tap, to simmer (e.g. of coffee) — mengetuk, mendidih (mis. kopi)
- tekoteko ugai-a:** typen — to type — mengetik
- tekomai-i:** niet kunnen verkopen — not be able to sell — tidak bisa dijual
- ekina tekomai:** 'n onverkoopbaar varken hebben — to possess an unsaleable pig — babi jang tak dapat dijual
- tekoo (P):**
- gapa tekoo:** koppig, niet willen luisteren — obstinate, not willing to listen — keras kepala, tak mau mendengar
- tekoo kai:** droog worden, indrogen — to become dry, to dry up — mendjadi kering, meringinkan
- tekoo-tekoo kai:** indrogen, uitdrogen (b.v. stuk spek in de rook) — to dry up (e.g. piece of bacon in smoke) — meringinkan (ump. lemak babi diasap)
- tekóó:** hoog geluid — high-pitched sound — suara jang tinggi
- tikaago tekóó:** eerste stem — first part (music) — suara pertama
- tekóó dani ko beu:** geen eerste stem — no first part — bukan suara pertama. Zie/see/lihat: n e g u w o
- tekuu atii/tai:** spannen (b.v. van lakens die men opvouwt) — to stretch (e.g. sheets in folding) — merentangkan (ump. kain lakan jang terlipat)
- ukaa oné tekuu atii:** boog spannen — to stretch a bow — membentang, memasang busur
- temege:** made — maggot — ulat
- temo = jatu temo = jatu munoo:** binnenste van jatu — the interior of jatu — bagian dalam jatu
- temogai-a:** recht maken (b.v. greppel) — to straighten (e.g. drainage trench) — meluruskan (ump. parit)
- tene:** 1. geest van 'n afgestorvene, spook, schim — ghost of deceased, spectre, shade — njawa seorang jang telah meninggal, hantu, chajalah

2. lange grassoort — kind of long grass — sedjenis rumput jang pandjang
tenei: dunne bamboe-soort, ook gebruikt als koord bij vuurzagen — kind of thin bamboo, also used as cord for rubbing pieces of wood together to kindle fire — sedjenis bambu tipis, djuga dipakai sebagai tali untuk membikin api
tenoo: eetbare grassoort (jatu-soort) — kind of edible grass (kind of jatu) — sedjenis rumput jang dapat dimakan (sedjenis jatu)
tenoo kado: de varkenshuid die bij het schroeien eraf gaat — pig's hide scorched off by exposure to fire — kulit babi jang terlepas kalau dibakar
tepe: varensoort — kind of fern — sedjenis tumbuhan paku
tetaa = totaa (P): oud verhaal — story — tjeritera kuno
tetaa mana: verhaal van vroeger — tale of former times — tjeritera djaman dahulu
tetaa mana wegai-a: oude verhalen vertellen — to tell tales of the past — mentjeriterakan tjeritera² lama
ewa tetaa: waar verhaal — true story — tjeritera benar
tetepepe = tatapapa = tatapupu: gevaar, gevaarlijk — danger, dangerous — bahaja, berbahaja
tetepepe tai: dreigen van gevaar — to be threatening (of danger) — akan djadi berbahaja
teto = eto: suikerriet — sugar-cane — tebu
teto dei (M): vrede sluiten — to make peace — berdamai
tetoweja: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
tetuwa:
okai tetuwa me (jagamo): de vrouw waarop hij zijn zinnen heeft gezet — the woman he has set his heart upon — seorang perempuan jang hendak dikawininja
teweemu: geel-vlezige bataatsoort — kind of yam with yellow pulp — sedjenis ubi kuning
ti: 1. = **te**: ontkenning, gebruikt bij bepaalde werkwoorden b.v. die met prefix ni- of ki- beginnen — negation used with certain verbs e.g. those which begin with prefixes ni- or ki- — penjangkalan jang dipakai bersama dengan katakerdja tertentu, ump. jang mulai dengan

awalan: ni- atau ki-
ti nigii: sla ons niet — don't beat us — djangan memukul kami/kita
 2. bevelende wijs van tai — imperative of tai — bentuk perintah dari kata tai
uwe ti: maak dat je weg komt — make yourself scarce — pergilah
tí = tíida = bago: scherpe bergkam — sharp mountain-ridge — puntjak gunung jang tjuram
pija tíida: in de boomtop — in the top of the tree — diudjung pohon
tiba: pandansoort gebruikt voor het vlechten van matten en als sigaret — kind of pandanus leaves used for weaving mats and as cigarette — sedjenis pandan jang dipakai untuk menganjam tikar dan untuk merokok
tibaaba (= tiba eba): mat gemaakt van tiba — mat made of tiba — tikar terbuat dari tiba
tibii = tibitibi = tibitoba: gestreept — striped — bergaris
tibii ekina: gestreept varken — striped pig — babi berdjalur-djalur
daka tibii mugee tibii: mager spek — lean pork — daging jang tak mengandung lemak
daki kodoja íi ma tibii kouja: het is klei maar er zit zand doorheen — it is clay but there is sand in it — mémang itu tanah liat, tetapi tertjampur dengan pasir
ita kii tibii kou tibii tijake teete: ze maken hier een stuk weg en daar weer niets — they are making a stretch of road here, but there nothing (is being done) — meréka membuat djalan disana-sini sadja
tibigi: vlug — quick — tjepat
tibigi tai: vlug doen — to do quickly — berbuat/mengerdjakan dgn. tjepat
tibigi uwii: vlug gaan, rennen — to go quickly, to run — pergi dengan tjepat, lari
tibitoba = tibitibi: gestreept, gevlekt (van kleinere dieren), bont, ook: versierd — striped, spotted (of smaller animals), variegated, also: decorated — bergaris, berbintik (mengenai binatang² ketjil), bertjorak, dihiasi
tibo: paal, gesteund door vorken in een pagger die bestaat uit horizontale houten — upright pole, held by fork-shaped support in fence of horizontal planks — tiang pagar jang ditundjang oléh kaju

bertjabang pada pagar jang terdiri dari papan² jang mendatar

tibonai-i: geluid van vele voetstappen — sound caused by many footsteps — bunji derap langkah jang berkali-kali

tibouwi: kleine rode kralen — small red beads — manik² ketjil berwarna mérah

tibu(bu) tai: bepaald geluid maken (b.v. wanneer een fles gevuld wordt onder water), binnenkomen van water (in prauw) — to make certain sound (e.g. of bottle being filled under water, or of water pouring into prauw) — menge-luarkan bunji tertentu (ump. kalau botol diisi air), masuknja air (kedalam perahu)

tibugibu tai: geluid maken wanneer men door troebel water loopt — to make noise when going through muddy water — bunji jang terdengar kalau orang djalan dalam air keruh

uwo tibugibu teete kei niiedouwei: hoor dat water... laten we gaan kijken of er iemand in ligt — listen to the water... let us see if there is somebody in it — dengar air dalam sungai itu... mari kita lihat ada orang didalamnja atau tidak

tidee = **tekijai**: klein, beetje, weinig — small, a little, few — ketjil, sedikit

tidee gaa: een poosje — a short time — sebentar

tido (P) = **mukaa** = **tinó** (Degewo): citroen — lemon — djeruk

tiga: achterzetsel: eerst — postpositive: first — kata belakang: pertama

ena tiga ena tiga: één voor één — one by one — seorang demi seorang, satu demi satu

Note: tiga kan ook zijn 'n vorm van tai: stam ti + tijdssuffix -g + persoonsuitgang a — may also be a form of tai: stem ti + time-suffix -g + personal ending a — tiga djuga merupakan suatu bentuk tai: pokok katakerdjaja ti, achiran waktu -g, achiran pelaku a

okai jagii tiga ka, ipa: och, daar valt ze — poor thing, she's fallen — ah, ia djatuh (peremp.)

tigiboka: keladisoort — kind of edible root — sedjenis keladi

tigii tai: 1. bijeenbrengen, verzamelen — to collect, to gather — mengumpulkan, menjatukan

2. sissen (b.v. natte takken op het vuur)

— sizzle (e.g. wet branches in fire) — desis (ump. kaju² basah dalam api)

3. (**motou**) **tigii tai/tigimai-i**: (steenpuist) uitknijpen — to squeeze (boil) — memidjit (sebuah bisul)

tigimai-i: uitwringen, uitknijpen (b.v. eterende wond) — to wring out, to squeeze (e.g. festering wound) — memeras, memidjit (ump. luka jang bernanah)

ama tigimai: borst uitknijpen, melken — to press breast, to milk — memerah air susu

motou tigimai: steenpuist uitknijpen — to squeeze boil — memidjit bisul

tiginai-i:

bijo tiginipi: er heeft een aardverschuiving plaats gehad — there was a landslide — terdjadi tanah longsor

tii: 1. palmboom — palm-tree — pohon kelapa

2. **ida tii**: riet geschikt om er een pijl van te maken — reed suitable for making arrow — lalang jang dapat dipakai untuk membuat anak panah

pute tii: spijker — nail — paku

3. onregelmatig werkwoord waarvan slechts enkele vormen bestaan — irregular verb of which only a few forms occur — katakerdja tak beraturan jang timbul pada beberapa bentuk sadja

natii: mij zeggen — to tell me — mengatukan kepada saja

etii: hem zeggen — to tell him — berkata kepadanya

katii: jou zeggen — to tell you — berkata kepadamu

etidokii = **etimenii**: iemand op de hoogte stellen — to inform someone — menjatukan pada seseorang

etidou: iemand ondervragen naar — to interrogate someone about — menanjai seseorang

etimakai: bevelen geven — to give orders — memerintahkan

meena uwii etii: iemand sturen, iemand zenden/wegsturen — to send a person, to send/dismiss a person — menjuruh seseorang

uwii etitaido: gezanten, gezondenen — ambassadors, envoys — duta, orang jang dikirim, orang jang disuruh

tiigi = **tani**: zon — sun — matahari

tiigi tai = **tiigi puugi tai**: schijnen van de zon — sunshine — matahari bersinar Raadseltje — riddle — teka-teki:

tiigi ma puugu/agoo ma, ubai?: wat is

tiigi en puugu, zeg dat eens? — tell me, what is tiigi and puugu? — tjoba katakanlah, apa arti tiigi dan puugu?

Antwoord: **tani ma agoo ma:** de zon en de maan — answer: the sun and the moon — djawab: matahari dan bulan

tiipu: klein vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil

tija:

kei tija peitija: gewoonte — custom, habit — kebiasaan

tijake: voegwoord, feitelijk een jake-vorm van tai, gebruikt voor nevenschikkende zinnen: vervolgens, daarna, en toen, en daarom — conjunction, actually a jake-form of tai, used for co-ordinate clauses: next, after, and then, and therefore — kata penghubung: sebenarnya suatu bentuk-jake dari tai dipakai pada kalimat² jang sama deradjanja: kemudian, setelah itu, lalu, dan sebab itu

Podapai iteida jejejege tijake, iniija okai ebukigope: Podapai stond aan de oever maar te huilen en daarom hebben we hem maar opgehaald — Podapai was standing weeping on the bank of the river and that is why we fetched him — Podapai menangis ditepi sungai dan sebab itu kami membawanja

tijawii: doen — to do — berbuat. Zie/see/lihat: tai

emo etijawii: iemand tot bloedens toe slaan — to beat a person till the blood flows — memukul seseorang hingga berdarah

tiju = peka tiju = mege peka: staar (in het oog) — cataract (in the eye) — bul-lar

tika = tikai: vroeger, indertijd, verleden — formerly, at that time, past — dahulu kala, dahulu, waktu jang lalu

tikaago: eerst(e) — first — pertama, jang pertama

tika gaa = tikauwa: vroegere tijd — formerly, in the past — zaman dahulu

tika muuma: voorouder — ancestor — nénék-mojang

tikai = tika: vroeger, indertijd, verleden — formerly, at that time, past — dahulu kala, dahulu, waktu jang lalu

tiki (P) = teki: genoeg, voldoende, compleet, klaar — enough, sufficient, complete, ready — tjukup, lengkap, selesai
teki timakai: gereed maken — to make

ready — menjediakan, menjiapkan

tikidi = dito (P): kleine eetbare varensoort — kind of small edible fern — sedjenis tumbuhan paku ketjil jang dapat dimakan

tikigi tai: bloeden en zeer doen — to bleed and hurt — berdarah dan sakit

jati kou tikigi umina teete: de wond doet erg zeer en bloedt — the wound hurts badly and is bleeding — luka itu sakit sekali dan berdarah

tikii = bodija tikii: vlam — flame — lidah api

tikii mijo (P) = emaa mijo: onder de vloer — under the floor — dibawah lantai

mapega tikii tai: pijl afschieten — to shoot arrow — memanah, melepaskan panah

tikijai: klein, beetje — small, a little — ketjil, sedikit

tikimai-i = kebai-a (P): opensnijden van de buik, opereren, in repen snijden — to cut belly open, to operate upon, to cut to shreds — merobék perut, mengoperasi, menjajat

tikinai-i = kobii: omhakken — to cut down — menebang

ijo tikinai: haar knippen — to cut hair — menggunting rambut

ijo tikinitaago me: iemand met bar lang en vies haar — somebody with very long dirty hair — orang dengan rambut sangat pandjang dan kotor

ijo tikinitaago enija: spook, geest met bar lang en vies haar — spectre with very long dirty hair — hantu dengan rambut sangat pandjang dan kotor

agija tikinijake: 'n heel draagnet — an undamaged carrying-net (with all parts complete) — agija jang utuh

tikine:

ejai tikine wagita: volwassen, niet meer groeien — grown up, not grow any more — déwasa, tidak tumbuh lagi

ejai tikine wagii beu: niet volwassen — not grown up — tidak déwasa

tikode: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

timakai-i: doen — to do — berbuat
dedodedo timakai: in stukjes snijden, kapot maken — to cut in pieces, to break — memotong djadi ketjil, menjajat, merusak

timi: pandansoort, waarvan de schors gebruikt wordt voor vloerbedekking en de

lange bladeren voor het maken van maten — kind of pandanus tree, the bark of which is used for floor-covering and the leaves for making mats — sedjenis pandan jang kulit-luarnja dipakai sebagai penutup lantai dan daunnja jang pandjang dipakai untuk menganjam tikar
timi eba: pandanmat — mat of pandanus leaf — tikar pandan

timi mukai-a: vloerbedekking leggen — to lay floor-covering — membuat penutup lantai, menutupi lantai

timi potuu tai: vloerbedekking plat slaan — to flatten floor-covering — memaparkan penutup lantai

timigi:

ba piipii timigi uwii: verderop je behoeften doen — to do one's needs farther up — buang-air disuatu tempat jang agak djauh

timo = akaawe: 1. kruising, splitsing — crossing, bifurcation, split — persimpangan, pemisahan

ita timouda = ita akaweida: bij de splitsing van de weg, op de tweesprong — at the cross-roads — dipersimpangan djalan

2. slangsoort — kind of snake — sedjenis ular

timugi = tuku (P): hoofdversiering van casuarisveren — head-decoration of casowary feathers — hiasan kepala terbuat dari bulu kasuari

tina: klein — small — ketjil

tina pija: jong boompje, klein houtje — small tree, small piece of wood — pohon muda, kaju ketjil

tine: 1. stukje vlees — piece of meat — sepotong daging

ekina tine: stukje varkensvlees — piece of pork — sepotong daging babi

woda tine: stukje rat — piece of rat-meat — sepotong daging tikus

2. lichaamsdeel — part of the body — bagian tubuh

ani didi umina teete ka, joko tine ko beu ka, migo to didi umina teete: ik ben erg ziek, alleen mijn hoofd is ziek, de andere lichaamsdelen niet — I am very ill, but only my head is sick, not the other parts of my body — saja sakit keras, hanja kepalaku jang sakit, bagian tubuh lainnja tidak

tineena peu kita bage: gebrekkige — cripple — seorang jang pintjang

tineija: lichaam, heel het lichaam —

body, the whole of the body — tubuh, seluruh tubuh

ani tineija idima didi to teete: heel mijn lichaam doet me zeer — my whole body hurts — tubuhku sakit seluruhnja

tino: staak (waar men b.v. suikerriet aan opbindt) — stake (to which sugar-cane is tied) — galah (tempat mengikatkan tebu)

tinó (Degewo) = mukaa: citroen — lemon — djeruk

tipa: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

tipabobi: oude schelpensoort — kind of shell that is old — sedjenis kulit kerang lama

tipi: 1. nauw, eng, krap — narrow, restricted, cramped — sempit, sesak

2. dicht op elkaar, dicht tegen elkaar gedrukt — close together, pressed together — rapat

me tipi kai: overvol worden met mensen — overcrowded — penuh sesak manusia

owaa tipi: huis vol (mensen) — house full of (people) — rumah itu penuh (orang)

tipi atii: zich drukken tegen, zijn toevlucht zoeken tot — to press against, to seek refuge in/at — mendekap pada, berlindung pada

tipinai-i: dicht knijpen, inhouden — to squeeze shut, to hold back — menahan

ba (piipii) tipinai: zijn behoefte ophouden — to retain faeces — menahan beraknja

kegepa tipinimakai-i: niet goedgeefs/gul zijn — not be generous/openhanded — tidak murah tangan

tipu: 1. boomsoort waarvan het hout gebruikt wordt om pijlen te maken — tree, the wood of which is used for making arrows — sedjenis pohon jang kajunja dipakai untuk membuat anak-panah

2. zwart — black — hitam

tipu kobeeni: pikzwart — pitch black — sangat hitam

tipu tita:

tipu tita me: 'n uitdrukking die men gebruikt voor iemand die iets wegneemt, maar men wil hem niet voor dief uitmaken: (jij) lelijke kerel — expression used for one who has taken something away but whom one does not wish to call a thief: (you) dirty fellow — peribahasa jang digunakan pada orang jang mengambil barang sesuatu tetapi tak

mau dinamakan pentjuri: (engkau) djahat!

titaki tai/tijawii: 1. opnieuw opbouwen, opnieuw maken, herstellen zoals het was — to build again, to make again, to restore to old condition — membangun sekali lagi, membuat sekali lagi, memperbaiki keadaan jang dahulu

migo duwadoke tijake, titaki tidoke tee-ga: het hoofd was er af (b.v. van beeldje), maar ik heb het weer gemaakt — the head had come off (e.g. from statuette), but I have repaired it — kepala itu patah (ump. sebuah patung), tetapi telah saja perbaikan

2. herhaling van een handeling die men al eens heeft gesteld of herhaling van 'n toestand die telkens weer terug komt — repetition of action already performed or repetition of state/circumstance constantly recurring — ulangan suatu perbuatan, ulangan keadaan jang selalu terdjadi

uwo komageida titaki tidaa teete: er komt steeds weer opnieuw water in de prauw — the water keeps getting into the prau — perahu saja selalu kemasukan air

titi (P) = tuwo = dabe: prut, modder — mire, mud — lumpur

titine: muskiet — musquito — njamuk

tito (P) = komamiwii pija: paal om prauw aan vast te leggen, anker, boei in het water — pole prau is tied to, anchor, buoy in water — tiang untuk menambatkan perahu, djangkar, pelampung

titó: pandansoort — kind of pandanus — sedjenis pandan

tiwegodo: boomsoort waar men bebi van afhaalt — tree bebi is taken from — sedjenis pohon jang menghasilkan bebi

tiwi: kleine kaurischelpsoort — kind of small cowry-shell — sedjenis kulit kerang ketjil

to: achterzetsel: alleen, slechts — post-positive: alone, only — kata belakang: hanja. Zie/see/lihat: niinii, duwa kipo wii to me: iemand met slechts 4 vingers — person with only 4 fingers — orang jang hanja punja 4 djari

inii idibi to ka: we zijn maar met zijn vijven — there are only five of us — kami hanja berlina

toba: kikkervisje, dikkop — tadpole —

anak katak

tobaapa uwii = toba pei = toba pada tai: toba's gaan vangen (b.v. met stok of voeten) — to catch toba (with stick or feet) — menangkap anak katak (ump. dengan kaju atau kaki)

tobe: witte vlek — white spot — bintik putih

tobe ekina: varken met witte snuit — pig with white snout — babi dengan montjong putih

Vandaar: **tobepai** (mnl.) of **tobewau** (vrl.): witkop (roepnaam voor varken) — From this is derived: **tobepai** (masc.) or **tobewau** (fem.): white-head (name used for pigs) — Dengan demikian: **tobepai** (babi djantan), **tobewau** (babi betina): kepala-putih (sebutan untuk babi)

mogo tobeepa: bij de witte steen — at the white stone — pada batu putih

tobe dou: keurig maken, netjes doen; sarcastisch gebruikt: niets doen, alleen maar met de kleren bezig zijn — to make trim, to tidy up; used sarcastically: doing nothing, only caring for clothes — membuat rapi, memperbagus; sebagai sindiran tadjam: tak berbuat sesuatu, hanja memikirkan pakian

aki tobe doojake agija kou ginipe: jij hebt die agija netjes gemaakt — you have made that agija very well — bagus sekali kaubuat agija itu

aki tobe doote ko beu ka, kei naté tai: jij doet maar niets, zeg, doe ook eens wat voor mij — you are doing nothing, will you do something for me — engkau tak ada perkerdjaan, bantulah pekerdja-an-ku

tobe-tobe: netjes gekleed — neatly dressed — berpakaian rapi

okaija kagabaido tobe-tobe to teete: 1. zij is alleen maar met haar kleren bezig m.a.w. ze is lui — she is only concerned with her clothes i.e. she is lazy — ia hanja memikirkan pakaian; dengan lain perkataan: ia malas

2. zij houdt haar kleren altijd netjes schoon — she always keeps her clothes neat — pakaiannya selalu rapi dan bersih

tobino: klont, kluit — clump, clod — gumpalan, kepalan

maki tobino: aardkluit — lump of earth — gumpalan tanah

tobo: wilde keladisoort (niet eetbaar) —

kind of wild root (not edible) — sedjenis keladi hutan (tak dapat dimakan)
toboo (M + K + P) = **gabo**: stil — quiet, still — tenang, diam
toboo mana wegai-a = **kitigi mana wegai**: fluisteren — to whisper — berbisik-bisik
toboo tou (M): stil zijn — to be quiet — diam
todi: grote zwarte mier — big black ant — semut besar dan hitam
todinai tai: hardop huilen — to weep loudly — menangis keras
todo: gewoonte, manier van doen, adat — custom, way of behaving — kebiasaan, tingkah laku, adat
naago gaketa udi to kéké kou ko, okei todo kita: ze hebben er een gewoonte van gemaakt om dagelijks kreeften te vangen — they made it a habit to catch lobsters daily — meréka biasa menangkap kepiting tiap² hari
okai todo = **okaagi**: zijn manier van doen — his manner — tingkah-lakunja
togaadama: slangensoort (k a m u t a i taal) — kind of snake (k a m u t a i word) — sedjenis ular (bahasa k a m u t a i)
togaadama bage meija namotipai: welke duivelse lui (slangengebroid) hebben dat van me weggepakt — what snaky scoundrels have stolen that from me — binatang² mana pula jang mentjuri barang saja
togaakipo: wijsvinger (in kinderspel: likepot) — forefinger (in children's game) — telundjuk (dalam permainan anak²). Zie/see/lihat: kipo
togi: waterhoentje — moor-hen — ajam-ajaman
togii: bestemmen voor, beloven iets te geven — to intend for, to promise to give — menjediakan untuk, berdjandji memberikan barang sesuatu
kou kagaba kou aki katogita: deze jurk heb ik voor jou bestemd — I intended this dress for you — badju ini saja sediakan untukmu
Ibo Jesu Okaija agama inii meido idima nijatogita: Jesus heeft zijn godsdienst bestemd voor ons allen — Jesus intended his religion for all of us — Jésus menjediakan agamanja untuk kita sekalian
kego togii: zwarte kunst plegen — to perform black magic — melakukan guna²
ani me kego etogipa: ik heb tegen iemand zwarte kunst gepleegd — I have directed

black magic against someone — saja melakukan guna² terhadap seseorang
oo togii: zich warmen — to warm oneself — berdiang
waka jaetogijawii = **waka jaekegajawii**: 'n meisje als vrouw aan iemand toezegen — to promise a girl to someone as wife — mendjandjikan isteri pada seorang laki²
togijawita: bestemd voor — destined for — diuntukkan bagi
géijo ka bodijaapa toogii = **utuupa oo togii**: zich verwarmen — to warm oneself — berdiang
togijagodi: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
togijawita: bestemd voor — meant for — diuntukkan bagi
togijo: kleine vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil
togo: 1. fosforescentie van dingen en beestjes — phosphorescence of things and animals — fosforisasi (pendar) pada benda² dan héwan
 2. **togo peka** = **mege peka**: één slecht oog — one bad eye — satu mata buruk
togomai-i: overdwers delen (b.v. van rat) — to cut in two crosswise (e.g. rat) — memotong melintang (ump. tikus)
togoo (M + P): lang — long — pandjang
togotogo: grijze reiger — grey heron — burung bangau kelabu
togouga (M): kwade geest — evil spirit — roh djahat
toja: orchidee-soort (de gele schors wordt gebruikt om de agija er mee te versieren) — kind of orchid (the yellow bark of the stalks is used to adorn the agija) — sedjenis anggrék (kulitluar-nja jang berwarna kuning dipakai untuk menghiasi agija)
toja duwata: gele kraaltjes, schelp die geel geweest is en wit is geworden — yellow beads, shell which was yellow and has become white — manik² berwarna kuning, kulit kerang jang mula² berwarna kuning kemudian berubah menjadi putih
-toja: zie/see/lihat: -ja 2
tojaadege: volle maan, begin v. d. regentijd — full moon, beginning of rainy season — bulan purnama, permulaan musim hudjan
tojai: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
tojakubawi: kaurischelpsoort — kind of

cowry-shell — sedjenis kulit kerang
toka: pier, regenworm — worm, rain-worm — tjatjing, tjatjing air

tokai = taugidoke tai = uwo tapa tokai tidoke tai: te water plonzen, te water vallen — to plunge into the water, to fall into the water — djatuh kedalam air

tokamai-i: drenken in, dompelen in — to steep in, to dip into — mentjelup

bebi uwo doba make tokamita: de bebi is in het water gedrenkt — the bebi is soaked in water — bebi itu tertjelup dalam air

kipo tokamijake mijo topii tai: vinger-afdruk maken — to make finger-print — membuat bekas djari

tokapugá: wormvormige staart — worm-like tail — ékor berbentuk tjatjing

Ook gebruikt als scheldwoord tegen varkens: lelijk varken! — Also used as term of abuse addressed to pigs: dirty pig! — djuga dipakai sebagai kata sindiran bagi babi: babi djelé!

tokeipo: boomsoort waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kulit-luarnja dipakai untuk membuat bebi

toki: kleine hagedis — small lizard — tji-tjak ketjil

tokipugá: staart van hagedis; ook gebruikt als scheldwoord tegen 'n muis

omdat hij bij het vangen niet dood is gegaan — tail of lizard; also used as term of abuse addressed to mouse because it did not die when it was caught — ékor tjitjak: djuga dipakai sebagai kata sindiran terhadap seékor tikus jang tidak mati ketika ditangkap

tokii tai = gootoki tai: 1. schrikken — to be frightened — terkedjut

ani tokii teega: ik schrok — I was startled, was frightened — saja terkedjut

2. kloppen (op de deur b.v.) — to knock (e.g. on the door) — mengetuk (ump. pintu)

tokipege (P) = gootoki:

tokipege tai: schrikken — to be startled — terkedjut

tokipugá: zie/see/lihat: **toki**

toko = toku: tik, geklop — tap, knock — ketukan

paku-toko: hamer — hammer — martil

toko-toko tai: slaan op, kloppen, hame-
ren — to beat, knock, hammer — me-

mukul, mengetuk, memalu

mana toko tai: stiekem aanzetten tot (verkeerde dingen) — to incite slyly to (bad actions) — mengadjak dengan diam² (untuk berbuat sesuatu jang kurang baik)

toko etai me: iemand die iemand aanzet tot verkeerde dingen — one who incites to bad actions — penghasut

tokó: kreeftensoort in Tage — kind of lobster in Lake Tage — sedjenis kepiting didanau Tage

nota tokó: bataten die reeds een paar dagen oud zijn — yams some days old — ubi jang sudah beberapa hari lamanja

tokodogi: eetbare paddestoel — edible mushroom — djamur jang dapat dimakan

tokogo: gat (in kleren/pagger/dak etc.), spleet, reet — hole (in clothes/fence/roof etc.), chink, crack — lubang, tjelah

agi ja tokogo jemakai/ginimakai: gat in draagnet herstellen — to mend hole in carrying-net — menambal lubang pada agi ja

tokogo takimai: gat dichten — to plug/close hole — menutupi sebuah lobang

tokogouga dou: door 'n spleet gluren — to peep through chink — mengintip melalui tjelah²

tokomai-i: 1. openbreken (van eieren) bij broeden — to break (eggs hatched out) — menetas (tentang telur)

2. = **kepogai-a:** stuk hakken (b.v. van stenen, aardkluiten) — to cut to pieces (e.g. stones, lumps of earth) — memetjahkan (batu, gumpalan tanah)

3. **me tokomai = me tukamai:** mensen bijeenbrengen — to bring people together — mengumpulkan orang

koma tokomijawii: prauw te water laten — to launch prau — menurunkan perahu keair

tokonai-i = tuwai-a: breken (b.v. van glas), uitbroeden — to break (e.g. glass), to hatch — memetjah (ump. katja), menetas

keipo tokonidoke teegi: de naald is gebroken — the needle is broken — djarum itu patah

sabun tokonitaana/tuwataana: brok zeep — cake of soap — sepotong sabun

tokoo:

bado tokoo: scheenbeen — shin-bone — tulang kering

tokopa = 1. jaino = onébado (M): struik

- met witte bloemen waarvan de stengel als bindmateriaal wordt gebruikt — shrub with white flowers the stalks of which are used as string — semak dengan bunga² putih jang tangkainja dipakai sebagai bahan pengikat
2. = **puguuto**: pijlsoort om vogels te schieten — kind of arrow to shoot birds with — sedjenis anak panah jang dipakai untuk memanah burung
- tokopoo**: 1. bananensoort — kind of banana — sedjenis pisang
2. onkruidsoort — kind of weed — sedjenis rumputan
- toku** = **toko**: tik — tap — ketukan
- tokutoku tai** = **tokotoko tai (P)** = **tapa warii**: slaan op, hameren, stoten uit (b.v. bamboekoker) — to beat, to hammer, to force out of (e.g. bamboo tube) — memukul, memalu, menjentuh
- paku-toku** = **toku pija**: hamer — hammer — martil
- tomaabu**:
tomaabu pai-a = **abu pai** = **mude pai**: zich wreken, wraak nemen — to revenge oneself, to take revenge — membalas dendam
- tomakai-i (tou + makai)**: ergens blijven, ergens verblijven — to remain somewhere, to stay somewhere — tinggal disuatu tempat, diam disuatu tempat
- tome atii**: rechtop staan tegen — to stand erect against — bersandar tegak
- tome tai**: van verre zichtbaar worden, vanuit de verte te voorschijn komen — to become visible from afar, to appear in the distance — kelihatan dari djauh, tampil kemuka dari djauh
- tomo** = **buka**: pijlsoort met idee-punt (ovaalrond), gebruikt om varkens en mensen te doden — kind of arrow with idee-point (oval-round) used to kill pigs and man — sedjenis anak panah dengan udjung terbuat dari idee dan dipakai untuk memanah babi atau manusia
- tomo (P)**: 1. = **buta**: tropenzweer, framboesia in beginstadium — tropical ulcer, framboesia in initial stage — barah, penjakit frambusia dalam taraf permulaan
2. = **jati**: wond, die slecht dicht gaat — wound that does not easily heal — luka jang menutup dengan lambat
- tomogo tai**: golven (van gras) — movement (of grass) swaying in the wind — melambai ditiup angin (tentang rumput)
- tomooda napo**: eerste vrucht van een boom; de latere vruchten worden kagouda genoemd — first fruit of a tree; the later fruit are called kagouda — buah pertama sebatang pohon; buah jang kemudian dinamakan kagouda
- tona**: (van het werkwoord/from the verb/dari katakerdja: tou)
- tona tai** = **tona tigou**: wandelen, kuieren, ergens rondhangen — to walk, to stroll, to hang about — berdjalan-djalan, melantjong, tinggal sedjenak
- naatona tai**: begeleid me — accompany me — antarkan saja
- naatogou**: kom bij me op bezoek — come and visit me — datanglah ketempat saja
- ootona tai**: iemand begeleiden, bij iemand op bezoek gaan — to accompany someone, to go/come and visit someone — mengantarkan seseorang, menemui seseorang
- tonaawii** = **tonijake awii**: inwikkelen en doen in — to wrap in, to put in — membungkus, menaruh dalam. Zie/see/lihat: tonii
- tonawi** = **tonowi**: rijk, d.w.z. veel varkens, vrouwen of schelpen bezitten — rich i.e. having many pigs, wives or shells — kaya, dalam arti punja banjak babi, kulit kerang atau banjak isteri
- tonawi pokawi**: de rijke lui — the rich people — kaum kaya
- tonawi ukaida**: erg rijke man — very rich man — seorang jang sangat kaya
- tone owaa**: bivakje, tijdelijk huis — bivouac, temporary dwelling — pondok, rumah sementara
- tonee**: bananensoort — kind of banana — sedjenis pisang
- tonee agáána**: een kam bananen — a bunch of bananas — sesisir pisang
- tonee utáána**: een tros bananen — a bunch of bananas — setandan pisang
- tonii** = **momogo tai**: wikkelen in, winden om — to wrap in, to wind around — membungkus, menggulung
- gane ano tonijake**: vuist — fist — tindju
- tono (P)**: 1. groot — big — besar
2. hout dat men dwars onder lange houten bindt om het doorzakken te voorkomen (b.v. bij het dragen van een varken) — wood tied crosswise under long poles to prevent sagging (e.g. in carrying a pig) — kaju jang diikat melintang dibawah kaju pandjang agar djangan patah (ump. waktu memikul babi)

tonowi = **tonawi**: rijk iemand — a rich man — seorang kaya
tonowi ukaida: grote **tonowi** — big **tonowi** — **tonowi** jang besar
owaa tonowi: geweldig! wat 'n huis! — magnificent! what a house! — alangkah besarnja bagusnja rumah itu!
too: boomsoort lijkend op **uwaa-boom** — tree resembling **uwaa-tree** — sedjenis pohon jang menjerupai pohon **uwaa**
toó = **kowaja**: schimmel — mould — buluk
toobii tai: druipen, lekken — to drip, to leak — menétés, botjor
uwo toobii tai = **uwo toobitoobi tai**: druppelen (van water) — to drip (of water) — menétés (tentang air)
pijaimo toobii teete: de bladeren vallen af — the leaves are falling — daun² sedang meluruh
toto toobii teete: het lekt — it is leaking — botjor
toobo: plasje gevormd door het druppelen van het water — pool formed by dripping water — **paja**² jang terdjadi karena tétésan air
tooga: keladi-soort — kind of edible root — sedjenis keladi
tooga-tooga gaa: een poosje — a short time — sebentar
toogo tai: druppelen van het water, kletsnat zijn — dripping of water, to be soaking wet — air jang menétés, basah kujub
toopotoopo tai = **toobitoobi tai**: druppelen — to drip — menétés
toopu: geen acht slaan op (woorden), zich hardnekkig verzetten tegen — to heed (words), to resist obstinately — tidak mentjamkan (kata²), melawan dengan kuat
mana toopu to: ze willen er maar niet naar luisteren — they won't listen to it — meréka tak mau mendengarkan
peka toopu: 1. wat 'n rot gezicht! — what a nasty sight! — alangkah buruknja pemandangan itu
ani mana toopu to teiga: mijn woorden halen niets uit — my words are of no avail — kata²ku semasekali tidak berguna
toopu pai: kijk uit, als je het niet doet, dan... — watch out, if you do not do it, then... — awas, kalau engkau tak berbuat itu, maka...

2. (**P** + **T**): prachtig om te zien — splendid to see — bagus untuk dilihat
Note: betekenis 1. is in Tigi alleen maar sarcastisch — meaning 1. is only sarcastic in Tigi region — arti no 1 didaérah Tigi hanja dipakai sebagai sindiran tadjam
tooti = **iitooti (P)**: vogelsoort, Piet van Vliet — kind of bird — sedjenis burung
topá: onkruidsoort — kind of weed — sedjenis rumputan
topejai, damo topejai: grendel — bolt — palang
topi: hoedje — little hat — topi ketjil
topii: leren, studeren — to learn, to study — beladjar
topidaa tita: oud-leerlingen — former pupils — bekas murid
topita me: iemand die klaar is met leren, iemand die afgestudeerd is — someone who has finished learning, someone who has finished his studies — seseorang jang telah tamat sekolah
topiine me: leerling — pupil — murid
topeigi joka: leerling — pupil — murid
topeiga joka: leerlinge — female pupil — murid perempuan
topii ide me: leergierig iemand — a studious person — seseorang jang ingin senang beladjar
topii beu bageido: ongeschoolden — untrained, unskilled — tidak terpeladjar
etopai-i: iemand onderrichten — to teach a person — mengadjari seseorang
etopita bage: oud-onderwijzer — former teacher — bekas guru
etope-tai-me: leraar — teacher — seorang pengadjar sekolah menengah
etopeigi-me: onderwijzer — teacher — guru
ukaa topii = **ukaa adenai-i**: boog spannen — to stretch bow — merentangkan busur
topii tai: recht maken, recht trekken — to adjust, to straighten — meluruskan, menarik hingga lurus
mana topii tai: 1. een zaak recht zetten — to set a thing right — memperbaiki suatu hal
 2. **mana joko topii tai**: 'n raak antwoord geven — to give a telling answer — mendjawab dengan tepat
topii tai: plakken — to paste, to stick — menémpél
topii atii = **topimai-i**: plakken, vastplakken — to stick — menémpél(kan)

bakaa me topiboka tita: door roest aan-
gevreten — rusted, rusty — berkarat
kipo tokamijake mijo topii tai: vinger-
afdruk maken — to make fingerprint —
membuat bekas djari

maki topiboka: de grond zit vastgeplakt
aan — the ground sticks to — tanah itu
melekat pada

paku topii tai: uitstekende spijkerpunt
plat slaan — to hammer protruding nail-
point flat — memukul paku jang menon-
djol

topiboka/jakeboka tai: samenplakken,
vast hechten aan — to stick together,
to tie to — melekatkan pada

topijo: hoofdwond — headwound — luka
pada kepala

topimai-i: lijmen, vastplakken, vast zitten
aan — to paste, to stick, to stick to —
merekatkan, melekatkan pada. Zie/see/
lihat: k u m i i

pute maida topimidoke tai: magnetisch
aantrekken van ijzer — magnetic attrac-
tion of iron — gaja maknit besi

eba topimai/watii: dichten met e b a,
e b a stoppen tussen (b.v. de wanden)
— to plug with e b a, to put e b a (e.g.
between walls) — menutupi dengan
e b a, menempatkan e b a diantaranja
(ump. pada dinding)

topo = ano: bundel — bundle — berkas

topouto:

ijo topouto jago me: iemand met erg
veel haar — someone with a shock of
hair — orang dengan banjak rambut

topuu tai = tapuu tai: stoten tegen (on-
overgankelijk) — to push against (in-
trans.) — mendesak ke-

kado topuu teete: het aluminium
ligt te klapperen (op het dak) — the
aluminium is rattling (on the roof) —
aluminium itu bergetetak-geletuk (dia-
tap)

tota: 1. werkwoord t o u met tijdssuffix
t a: beschrijft 'n handeling/toestand die
geheel afgelopen is — verb t o u with
time-suffix t a: denotes a past action/
condition — katakerdja t o u dengan
achiran waktu t a: menjatakan bahwa
suatu perbuatan atau keadaan telah ter-
djadi

okai kougaa owaage tota: zij was toen
in huis — she was at home then — ketika
itu ia ada dirumah

2. gebruikt voor: oud — used for: old
— dipakai untuk: lama

tota mege = wei mege: oude schelpen —
old shells — kulit kerang lama

totaïdo: overgebleven brokken, resten —
fragments left over — barang tersisa,
sisa

tota dani gaa: een poosje — some time
— sebentar

3. (M): in plaats van het tijdssuffix p
voor de verleden tijd van heden gebruikt
men in de Mapija bij t o u het suffix
t a — in the Mapija region the suffix t a,
instead of the suffix p, is used with t o u
for the past of the current day — sebagai
ganti achiran waktu-lampau-pada-hari-ini
didaerah Mapija tak dipakai achiran p
melainkan t a dengan katakerdja t o u
topa = tota. Ani tota: ik ben (hier) —
I am (here) — saja ada disini

tope = tota etc.

tota mana (P) = tetaa mana: oud ver-
haal, verdichtsel — legend, fable — tje-
riter lama, dongéng

totaka dakaga: bataatsoort waarvan nog
steeds kweekgoed aanwezig is — yam
of which there is still seed for sowing —
sedjenis ubi jang masih ada bibitnja

toto: lek — leak — botjor

toto tai = toto tobii tai: lekken — to
leak — botjor

totobe: roodgloeïend (van as) — red-hot
(of ashes) — membara (tentang abu)

totobeiga boonai-i: onder de as stoppen
(b.v. bataten) — to put under ashes (e.g.
yam) — menaruh dalam abu (ump. ubi)

bodija totobe ko topi no, niimadinai: het
vuur smeult nog, laten we het doven —
the fire is still smouldering, let us put
it out — api itu masih menjala, mari
kita padamkan

totoke gai-a = kibigi gai-a: begeren, hevige
verlangen naar, snakken naar — to covet,
to yearn for — ingin, ingin dengan
sangat

totome tai: bibberen, sidderen, beven,
schudden, schommelen (b.v. van prauw),
op het punt staan van breken (van
prauw) — to shiver, to shudder, to trem-
ble, to shake, to rock (e.g. of prau), to
be about to break (of prau) — meng-
gigil, gemetar, gojang, mengoléng (ump.
perahu), hampir patah (ump. perahu)

totoobe tai: druipen (b.v. spek/vlees door
de warmte), sissen, spetteren — to drip
(e.g. pork/meat through heat), to sizzle,
to spatter — menétés, menitik (ump.
lemak babi karena panas), mendesis

totopiipii tai = totopoo tai = toopotoopo tai: druipe — to drip — menétés
emo totopiipii: overall liggen bloeddrupe — there are drops of blood everywhere — dimana-mana ada titik² darah
totopoo tai: druppelen (van bloed/vet, regen, vooral in tetaa mana) — to drip (of blood/fat/rain esp. in tetaa mana) — menétés, menitik (darah/lamak/hudjan terutama di tetaa mana)
tou: 1. blijven, aanwezig zijn — to remain, to be present — tinggal, hadir
me gaati toogai: er waren 10 mensen — there were 10 people — ada sepuluh orang
tomakai-i: ergens verblijven — to stay somewhere — bertempat-tinggal disuatu tempat
aki kaaja tomakijake meege: waar heb je zolang uitgehangen — where did you stay so long — dimana kau berada selama ini
okei topaida: de plaats waar ze nu verblijven — the place where they are staying at now — tempat dimana mereka sekarang berada
okai topiida: de plaats waar hij nu verblijft — the place where he is staying at now — tempat dimana ia sekarang berada
touda: woonplaats, zit-/staanplaats — residence, seat, stand — tempat tinggal, tempat duduk, tempat berdiri
muka kojaa tou: verblijf in vrede (rust) — live/rest in peace — istirahat dalam damai
 2. verbonden met kai en het tijdssuffix ijo: kitoujo ko: als... dan... — combined with kai and the time-suffix ijo: kitoujo ko: if... then... — diikuti dengan kai dan achiran waktu: ijo: kitoujo ko: kalau... maka...
tekiiga toujogo = toogatooga: toen hij er een klein tijdje stond — when he stood there for a moment — ketika ia berdiri disitu sebentar
-tou: 1. aspectssuffix dat een zekere bestendigheid aangeeft — aspect-suffix denoting a certain measure of continuity — achiran tekanan jang menjatakan keman-tapan
owaa kou ko Pijakedimi guruja migitoomegi owaa koudani: dat huis lijkt op het huis dat de guru van Pijakedimi gebouwd heeft — that house resembles the

house the teacher in Pijakedimi built — rumah itu menjerupai rumah jang dibangun Pak Guru dari Pijakedimi
animakitou: gezeten zijn — to be sitting — dalam keadaan duduk
dokitou: vasthouden, dragen (van kleren) — to hold tight, to wear (of clothes) — pegang, memakai (pakaian)
doutou: wachten op — to wait for — menunggu
umitou: wonen, leven — to dwell, to live — diam, hidup
okai kuga animakitoomegi: hier was hij toen gezeten — at the time he was sitting here — ketika itu ia duduk disini
 2. verbonden met het onvervoegd suffix -ja: toja — combined with the uninflected suffix -ja: toja — disambung dengan achiran -ja jang tak tertasrif: toja. Zie/see/lihat: -ja 2
 In irreele voorwaardelijke zinnen: **me jagitoja bokai to:** als je hier zou vallen, zou je zeker dood vallen — in irreal conditional clauses: if you were to fall here, you would certainly die — dalam kalimat² tak sedjati jang mengandung suatu perdjandjian: kalau engkau djatuh disini tentu akan mati
touga: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
touwo: vogelsoort (zwarte nachtvogel) — kind of bird (black night-bird) — sedjenis burung (burung malam jang berwarna hitam)
towoo tai: fluiten (zonder instrument) — to whistle (without instrument) — bersiul (tanpa alat)
tu: pad (eetbaar) — tadpole (edible) — kodok (dapat dimakan)
tuba: roofvogel (arendsoort) — bird of prey (kind of eagle) — burung ganas (sedjenis burung radjawali)
tubai: woda-soort — kind of woda — sedjenis woda
tubaikipo: lianensoort met doornen — kind of vine with thorns — sedjenis akar berduri
tubaimitoo: kaurischelpsoort — kind of cowry-shell — sedjenis kulit kerang
tubu kai:
lampu pitu tubu peu keete: de pit van de lamp doet het niet goed — the wick of the lamp is no good — sumbu lampu itu kurang baik
tuda: komkommer — cucumber — ketimun

- tudagekege:** bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
- tudu tai = kodu tai (P) = kopoo tai:** voorover buigen, gebogen houden, buigen — to bend forward, to keep bent, to bend — menjongkur, melengkungkan, membéngkokkan
- tudumai-i:** voorover buigen — to bend forward — menjongkur, membungkuk
- migo tudumai:** hoofd buigen — to bow head — menundukkan kepala
- tuge = etuge:** reactie op niet verwachte situaties of gezegden: wat is dat nou! — reaction to unexpected situations or statements: what can this be! — reaksi terhadap keadaan atau perkataan jang tak disangka: hai, ada apa itu!
- tugi:** vagina — vagina — liang peranakan
- tugi potupotu:** naakt (van vrouw) — naked (of woman) — telandjang (tentang perempuan)
- tugi jamakii:** iemand een vrouw bezorgen door schelpen te betalen — to secure a wife for someone by collecting shells — membajar emas kawin untuk orang lain agar orang itu dapat menikah
- tugo:** 1. worp — litter — beranak
- ekina tugo 5:** 't varken heeft 5 maal geworpen — the pig has littered 5 times — babi itu telah lima kali beranak
- tugouga agijoudo:** ingewanden — intestines — isi perut
2. boomsoort waarvan de schors gebruikt wordt om bebi te maken — tree, the bark of which is used to make bebi — sedjenis pohon jang kulit-luarnya dipakai untuk membuat bebi
3. eba tugo: binnenkant van eba — inside of eba — bagian dalam sebuah eba
4. tugo kai-i = wei kai-i: verrot/vermolmd/uitgehoid/verdord zijn — to be rotten/mouldered/hollowed-out/withered — rapuh, berlubang, laju
- tugo jago pija = mouta pija:** een vermolmd boom, 'n uitgeholde boom — a mouldered tree, a hollowed-out tree — sebatang pohon jang rapuh, sebatang pohon jang berlubang
- pijauto ka peka tugo keegi:** er kwam een houtsplintertje in het oog — he got a splinter in his eye — matanja kemasukan suban kaju
- tugoboda = epouda (P):** midden in — in the middle of — ditengah-tengah
- bodija tugoboda:** midden in het vuur — in the middle of the fire — ditengah-tengah api
- tugu (P) = kimu:** biezensoort — kind of bulrushes — sedjenis gelagah
- tugu tai:** slaan, kloppen op/tegen, luiden van klok, rinkelen van bel — to beat, to knock on/against, to ring bell, to tinkle (of bell) — memukul, mengetuk, membunjikan, mendering
- pija maumijake tugu teete:** als een boom omvalt bonkt hij (tegen de grond) — when falling down a tree bangs (against the ground) — kalau sebatang pohon tumbang, pohon itu berdetak (ketanah)
- tugukago:** lang (van koteka) — long (of koteka) — pandjang (tentang koteka)
- tugumai-i:** 1. neervallen van water ('n waternival) — to fall of water (waterfall) — terdjunnja air (disebuah djeram)
- kopi uwo kodo tuguma teete:** de koffie perculeert — the coffee is percolating — air kopi sudah selesai
- uwo tugumijakeida = uwo pigiida = uwo magaa:** waternival, plek waar het water valt — waterfall, place where the water falls — djeram, tempat air terdjun
2. eeki to tugumijake/pakamijake teegi: hij zuchtte alleen maar, hij hijgde ontzettend, hij kon alleen maar hijgen — he only sighed, he panted heavily, all he could do was gasp for breath — ia hanja mengeluh, ia sangat terengah-engah, ia hanja dapat terengah-engah
- tugupoku tai:** plonzen met roeispaan in het water — to splash with oars in the water — mentjeburkan dajung kedalam air
- tugu-tugu tai:** kloppen, slaan — to knock, to beat — mengetuk, memukul
- tukaa = deidei (P):** roodgloeiende as — red-hot ashes — abu jang membara
- kipo tukaa tai:** de knokkels van de vingers uittrekken — to pull the knuckles of the fingers — menarik buku djari tangan
- tukamai-i:** breken (van ongekookte bataat), afbreken (van bataat-stengel), uittrekken (van onkruid) — to break (of uncooked yam), to break off (of yam-stalk), to pull out (weeds) — mematahkan (ubi mentah), patah (tangcai ubi), mentjabut (rumputan)
- me tukamai-i = me tokomai-i:** mensen bijeenbrengen, mensen op de been brengen — to gather people together — me-

ngumpulkan orang
tukei (P) = **kagau**: speer waarmee men kreeften vangt — spear lobsters are caught with — tombak untuk menombak kepiting
tukou mitoo = **tokoo mitoo**: scheenbeen — shin-bone — tulang kering
tuku (P): 1. = **timugi**: pruik van casuarisveren — wig of cassowary-feathers — hiasan kepala dari bulu kasuari
 2. = **tuwawage** = **mapito**: vork in een valstrik — fork in a snare — kaju bertjambang pada sebuah djerat
pija tukutuku tijawii: houten plaatsen rond een dodenhuisje — to place wood round a house of the dead — menanam kaju sekeliling rumah-majat
peka tuku tai/jakii: oogziekte hebben, ontstoken zijn van het oog — eye-trouble, to be inflamed (of eye) — berpenjakit mata
eda tuku tijawii = **eda wagii**: pagger maken/herstellen — to make/to mend fence — memasang pagar/memperbaiki pagar
ika pija tuku tijawii: grafhouten plaatsen — to place wood around a grave — menanam kaju-kubur
tukutuku tai: bijeenbrengen, verzamelen — to collect, to gather — mempersatukan, mengumpulkan
tukutuku me: iemand die de betaling moet beoordelen, bemiddelaar — the one who has to stipulate the payment, mediator — orang jang harus mengawasi pembayaran, perantara
tukú tai (P) = **tukúma (P)**: dreigen van een regenbui, donker worden van het weer — to threaten (of shower), to darken (of sky) — akan hudjan, tjuatja mendjadi gelap
tukumai-i = **dugu tai**: donker worden — to get dark — mendjadi gelap
tukuwo (P) = **buna** = **digijo** = **duguu**: donker, duister, zwart — dark, obscure, black — gelap, hitam
pija tukuwo (P): gebladerte, loof — foliage — daun²an
tuma: stam, clan, soort — tribe, clan, kind — suku, keluarga, djenis
me tuma tumaija: mensheid, iedereen — mankind, everyone — ummat manusia, masing²
tumi: 1. = **tonee**: bananensoort — kind of banana — sedjenis pisang
 2. teken dat iets gaat gebeuren (b.v. vogel die fluit) — sign that something is

going to happen (e.g. warbling bird) — tanda akan terdjadinja sesuatu (ump. burung bersiul)
tumi dou = **douja dou**: waarzeggen — to tell fortunes — menenung
tumiito: kruising van paden — crossing of paths — persimpangan lorong
tumijaida (M): splitsing/kruising van de weg — bifurcation/crossing of the road — persimpangan djalan
tunaija: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
tune = **tuneege**: gele paradijsvogel — yellow bird-of-paradise — tjenderawasih jang berbulu kuning
 Note: bij feestelijke gelegenheden draagt de voordanser bij het zingen (**waani**) een soort staart van paradijsvogelveren op zijn hoofd, die flink moet zwiepen (**gaupe**) (P) — on festive occasions the leader of the dance, during the singing (**waani**), carries a kind of tail of feathers of the bird-of-paradise on his head which is vigorously agitated (**gaupe**) (P) — waktu pésta penari utama menghiasi kepalanja dengan sedjenis buntut dari bulu tjenderawasih. Waktu ia menjanji (**waani**) buntut tsb. harus melambai-lambai dengan kuat (**gaupe**) (P)
tuneege: paradijsvogelsoort — kind of bird-of-paradise — sedjenis tjenderawasih
tunepeka: blauwe kralensoort — kind of blue beads — sedjenis manik² berwarna biru
tuni: herkenningsteken, verbodsteken — badge, sign of prohibition — tanda pengenal, tanda larangan
tuni wei: met stokken zijn grond afbakenen, zich als eigenaar van de grond opwerpen — to mark out one's ground with sticks, to set up token to confirm ownership of the ground — membatasi tanah dengan kaju², menjatakan bahwa ia pemilik tanah itu
tupu tai = **tigimai-i**: fijn stampen — to crush with feet — menumbuk
tuta (K + M): steenrijke heuvel waar vaak **abai** groeit — stony hillside where **abai** is usually found — bukit jang banjak berbatu dan dimana sering djuga terdapat **abai**
tutauka = **tutaukei**
tutaukei = **tutauka**: insekt dat in het water leeft — insect living in water —

serangga jang hidup dalam air
tuuga: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
tuume kai: kwijnen (van gewassen), krijgen van dode bladeren — to droop (of crop), to have withering leaves — tumbuhan merana, tumbuhan jang daunnja meranggas
tuuu tai: met de vinger aanwijzen — to point out with finger — menundjuk dengan djari
tuu: aalscholver — cormorant — sedjenis burung
tuubo: roofvogelsoort — kind of bird of prey — sedjenis burung ganas
tuumai-i: gieten in/over, overlopen, morsen — to pour into/over, to run over, to spill — menuang ke, melimpahkan, tumpah
kipo tuumai: krommen (van de vinger) — to become crooked (of fingers) — membengkokkan djari
uwo etuumai: iemand dopen — to baptize someone — mempermandikan seseorang
dagouwo tuumai-i: zie/see/lihat: dagouwo
uwo etuumai-tai-me Jowani ki: Johannes de Doper — John the Baptist — Johanes Pemandi
tuupe: gezang — song — njanjian
tuupe tai: zingen — to sing — menjanji
tuutu = mude: stuk grond/eigendom — piece of ground/property — sebidang tanah/milik
tuutuuda: land waar na het rooien weer wat lang gras opgroeit — ground where after digging long grass grows again — tanah dimana sesudah dibongkar tumbuh rumput pandjang
tuutuu tai: laten zien, tonen — to let see, to show — memperlihatkan, mampertunjukkan
agija tuutuu etai: agija laten zien — to show agija — memperlihatkan agija
tuwa: lange grassoort met brede bladeren — kind of long grass with broad leaves — sedjenis rumput pandjang dengan daun lebar
tuwai-a: breken, afbreken — to break, to break off — mematahkan, merombak
bado tuwai: been breken — to break leg — patah kaki
epoge tuwai: uitspuwen — to spit out — meludah

jati tuwai: 'n wond oplopen — to incur wound — mendapat luka
mana etuwai: met woorden de gemoeieren tot rust brengen — to calm feelings with words — menenangkan hati dengan kata²
matoka tuwata: gebocheld — hunch-backed — bongkok
pija tuwajou: hout breken en op het vuur gooien — to break wood and throw it into fire — mematahkan kaju dan kemudian melémparkan kedalam api
pijauto tuwai: splinter krijgen — to get splinter (in part of body) — kena suban
pii tuwai: bloemen plukken — to gather flowers — memetik bunga
taku tuwai: (voet) bezeren (door scherp voorwerp, splinter) — to hurt (foot by sharp object, splinter) — melukai (kaki karena benda tadjam, suban)
tuwaigo: pols (in het kinderspel) — wrist (in children's game) — pergelangan (dalam permainan anak²)
uwo tuwai: doorbreken (van rivier), overlopen (van rivier) — to break through, to overflow (of river) — penembusan (mengenai sungai), air melimpah (tentang sungai)
tuwawage: vork in valstrik, steunhoutjes in val — fork in snare, props in trap — kaju bertjabang pada djerat
tuwo = titi: modder, prut — mud, mire — lumpur
tuwo ewai: met modder gooien — to throw mud — melémparkan lumpur
tuwo ewai-i: iemand met modder gooien — to throw mud at someone — melémpari seseorang dengan lumpur
tuwou: boomsoort met eetbare vruchten — tree with edible fruit — sedjenis pohon jang dapat dimakan buahnja

U

u: wordt vaak gebruikt om kracht bij te zetten bij uitroepen — is often used to stress exclamations — kerap kali dipakai untuk menekankan seruan. Zie ook/see also/lihat: i 3
koka-u: vriendin — my (female) friend — sahabat perempuan

- ubai-a:** zoeken, uitzoeken — to look for, to find out — mentjari, memilih
- ani uba taine:** ik ga wel zoeken — well, I'll look for it — saja akan mentjarinja
- ani dimi to ubago teete:** ik weet geen raad, ik weet niet wat ik moet doen — I am at my wits' end, I don't know what to do — saja putus asa, saja tak tahu apa jang harus saja perbuat
- dimi ubai:** nadenken, zich trachten te herinneren — to consider, to try to remember — berpikir, mentjoba mengingat
- dimi uba-uba tai:** niet weten wat te doen — not know what to do — putus asa
- ita ubai:** ronddolen — to wander about — mengembara
- me euba jakii:** steeds maar naar iemand zoeken — to be always looking for a person — mentjari orang dengan tak berhenti
- ubauba tai:** raadseltjes oplossen — to solve riddles — memetjahkan teka-teki
- udake:** boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
- ude:** 1. zie/see/lihat: da a g u; hoog-opgroeïende plant met smalle rode bladeren, wordt gebruikt als magisch middel — high-growing plant, with narrow red leaves, used in practice of magic — tumbuhan tinggi dengan daun jang ketjil berwarna mérah. Tumbuhan tsb. dipakai sebagai alat sihir
- beu-kai-ude:** grote ude-soort die gebruikt wordt als middel tegen ziekten — big kind of ude used for medicinal purposes — djenis ude besar jang dipakai sebagai obat melawan penjakit
- me-bokai-ude:** kleine ude soort, die gebruikt wordt om iemands dood te bewerken — kind of small ude used to cause a person's death — djenis ude ketjil jang dipakai untuk membunuh orang
2. = pijaije = pijaimo: talisman — djimat
- udi:** kreeft — lobster — kepiting
- bida-udi:** kreeftensoort in de Jawei — kind of lobster in the Jawei river — sedjenis kepiting di sungai Jawei
- udi kago:** schaar van de kreeft — pincers of lobster — sapit kepiting
- udi kei:** kreeften vangen — to catch lobsters — menangkap kepiting
- udikenija:** krabbensoort — kind of crab — djenis ketam
- udikenija:** zie/see/lihat: udi
- udo = kine (M):** zwaar — heavy — berat
- ikijo udo:** zwaar ziek — seriously ill — sakit pajah
- nakagi udoudo tijawii:** zware rook maken — to give off dense smoke — menjebakkan banjak asap
- ani kipo wado ma udo keete:** mijn vinger wordt dik en zwaar — my finger is getting thick and heavy — djariku mendjadi bengkak dan berat
- udó:** scrotum — kandung-buah
- udó jagobai = udó jamotii:** castreren — to castrate, to geld — mengebiri
- udó nipo:** teelbal, testikel — testicle — buah pelir
- udooné:** touwtje aan de peniskoker rond het scrotum — string of penis-sheath around scrotum — tali pada koteka keliling kandung-buah
- udogobaija:** hommél — bumble-bee — kumbang
- udoujo = udoujo okogo:** midden op 't hoofd, kruin van 'n boom waarvan de takken zijn afgekap — middle of head, top of tree of which the branches have been lopped — ditengah-tengah kepala, udjung sebatang pohon jang tjabangnja telah ditebang
- udumai-i = kudumai-i = digimai-i:** vuil worden, grauw zijn (van kleren) — to become dirty, be grey (of clothes) with dirt — mendjadi kotor, (pakaian jang) berwarna kelabu karena kotor
- uduja:** 1. insekt vooral in de keladi — insect found mostly in edible roots — serangga jang terutama terdapat pada keladi
2. vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
- ugaa:** 1. = ugaakai: boomsoort, tjemara-soort — kind of tree, kind of casuarina — sedjenis pohon, sedjenis tjemara
2. gezang — song — njanjian
- ugaa tai:** inheems gezang uitvoeren — to sing native song — melagukan njanjian rakjat
- ugaa nene tai = mana nene tai:** neurien — to hum — bersenandung
- ugaabe = nomoubai (P):** openingsfeest vóór een grote juwo, waarbij men al enige varkens slacht. Hierop wordt de datum voor de feitelijke juwo vastgesteld (juwo putu duwaine-naa-go) — preliminary feast, prior to great juwo, at which some pigs are killed. At this feast the date of the juwo

proper is fixed — pésta pembukaan sebelum diadakan pésta babi besar. Pada pésta pembukaan tsb. djuga dipotong beberapa ékor babi dan pada kesempatan itu djuga ditetapkan tanggal waktu mana juwo jang sebenarnya akan diadakan (juwo putu duwaine-naago)

ugaakai: boomsoort, tjemara soort — kind of tree, kind of casuarina — sedjenis pohon, sedjenis tjemara

ugaapugá: uithoek waar ugaakai groeit — out-of-the-way place where ugaakai grows — pelosok tempat ugaakai tumbuh

ugaani tai = niigi tai: neuriën — to hum — bersenandung

ugaani mugaani tai: neuriën — to hum — bersenandung

ugai-a = ebijai: schrijven, uitschrijven, scheppen, tekenen — to write, to write out, to create, to draw — menulis, mentjptakan, menggambar

jaugai-a: iemand nabootsen, iemand napen — to imitate, to mimic — menirukan seseorang

kou ko mogo ugamake tita: dat (beeld) is van steen — that (statue) is of stone — (patung) itu terbuat dari batu

nota ugai (K): bataten verdelen — to divide yams — membagi ubi

pada ugai: mikken met geweer — to take aim with gun — membidik dengan senapan

ugaida: schrijftafel — writing-table — médja tulis

ugatame: God, Schepper — Lord, Creator — Tuhan jang mentjptakan segala sesuatu, Pentjpta

Note: deze term is niet oorspronkelijk, maar ingevoerd door de Prot. zending — this term is not original but was introduced by protestant missionaries — kata ini tidak asal, dipakai oléh agama protestant

ugata ibo: de Grote die alles heeft uitgeschreven, Schepper (Deze term is ingevoerd door de Kath. missie) — The Great One who has written everything, the Creator (This term was introduced by Catholic missionaries) — Tuhan jang mentjptakan segala sesuatu, Pentjpta (Kata ini dipakai sadja oléh agama R.K.)

ugajake ebobikumita mana: randschrift — inscription on coin — tulisan pada mata-uang

Iboja ugamakita mana: schriftuur —

writing, scripture — tulisan

ugaida: zie/see/lihat: ugaai-a

ugaije: blad dat rond de kokaa-vrucht zit — leaf round the kokaa fruit — daun pelindung buah kokaa

ugakato: boomsoort met eetbare gele vruchten, staat vooral bij water — kind of tree, bearing edible yellow fruit, and growing usually at the water's edge — sedjenis pohon dengan buah berwarna kuning dan jang dapat dimakan. Pohon tsb. terutama tumbuh ditempat jang berair

ugenija (P) = ou: slang — snake — ular

ugi = mude = uгимудe: tuin — cultivated plot, garden — kebun

ugi (P) = odee: zanderige plaats met kleine struiken — sandy place where small shrubs grow — tempat jang berpasir dimana tumbuh semak² rendah

ugiito = ugiuto: naam voor Amung-me en Uhunduni — name for Amung-me and Uhunduni — nama bagi Amung-me dan Uhunduni

ugiuto: zie/see/lihat: ugiito

ugo: 1. ding — thing — benda
je, ugo umina: oh, wat 'n spullen — oh, what a pile of things — alangkah banjaknja benda² itu
2. gerucht, bericht — rumour, report — kabar angin, kabar
ugo juwii: geruchten horen — to hear rumours — mendengar kabar angin
ugo uwikumii: berichten doorgeven, geruchten verspreiden, bekendheid geven aan — to transmit news, to spread rumours, to make known — meneruskan kabar, memetjahkan kabar, memaklumkan
ugo uwii tijo uwii jaetikumii: voor hem overal rond gaan vertellen — to spread around news for him — mengabarkan dimana-mana
3. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
4. = kepó: mooi, prachtig!, enorm veel! — fine!, splendid! — bagus!, indah!, sangat banjak!

ugoka = uguka: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

ugougo (P) = dagi epouda: op het voorhoofd — on the forehead — pada dahi

ugu: 1. stookplaats, slaapplaats — fireplace, place for sleeping — tempat perapian, tempat tidur

ugugu tijawii: 't vuurtje oprakelen — to

rake up fire — mengopak api
ugukotija: stenen rond de stookplaats — stones round the fire-place — batu² sekeliling perapian
e-ugu te-ugu niigowei: laten we alles gaan halen (om 't huis op te bouwen) — let us go and fetch everything (to build the house) — mari kita ambil semua bahan (untuk membangun rumah itu)
 2. hulptelwoord voor bomen en groenten — classifier for trees and vegetables — katabantu bilangan untuk pohon dan sajian
uguboo = digijo naapo: wilde groente-soort — kind of wild vegetable — sedjenis sajian hutan
ugugu tijawii: zie/see/lihat: u gu
uguka: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
ugukotija: zie/see/lihat: u gu
ugume = ugupe = wugupe: allerlei spullen — all kind of things — pelbagai djenis barang
uguupuguu: volksclan, familiegroep — clan, family — suku, keluarga
iboja uguupuguu: Gods volk, de Kerk — God's people, the Church — umat Tuhan, Gerédja
uguwo: gezin, familie — family, relatives — isi rumah, keluarga
ekina uguwo: varkensfamilie — family of pigs — kawan babi
uje: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
uju (K): 1. insekt, klein beest — insect, small animal — serangga, binatang ketjil
 2. = **uu:** dapper — brave — berani
jape uju ki: hij is dapper in de strijd — he is brave — ia berani perang
 3. boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
ujubada: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi
uka: 1. hoofdluis — head-louse — kutu kepala
pada uka: witte luis-soort — kind of white louse — sedjenis kutu berwarna putih
uka wagii: luizen vangen — to catch lice — mentjari kutu
 2. vrouw(elijk), wijfje, moederdier, moederplant — woman, female, mother animal, parent-plant — wanita, betina, induk (pada héwan), induk tanaman
uka ekina: zeug — sow — indung babi

uka dodi: teef — bitch — andjing betina
ukaane, e.g. ukaane nakaane: vaders en moeders — fathers and mothers — ayah dan ibu, orang-tua
 3. **ukame:** zijn/haar/hun moeder — his/her/their mother — ibunya/ibu meréka
ukauwo: land waar de moeder vandaan komt — country the mother comes from — tanah asal ibu
 4. honingraat — honey-comb — sarang madu
jomi uka: bijenhoning — bee honey — madu lebah
kepi uka: honing van horzels — hornet-honey — madu pikat
ukaka bage: familie, gezin (moeder met haar kinderen) — family, household (mother with children) — keluarga, isi rumah (ibu dengan anak²nja)
ukaaneija: de twee moeders — the two mothers — kedua ibu itu
okeijai ukakajaja: zij tweeën, moeder en kind — the two of them, mother and child — meréka berdua: ibu dan anak
ukaa: diep — deep — dalam
ukaida: 1. diepte, diep gedeelte van meer of rivier — depth, deep part of lake or river — dalam, bagian lubuk sebuah danau atau sungai
 2. = **epouda:** midden op — in the middle of — ditengah-tengah
 3. **tonawi ukaida:** erg rijk man — very rich man — seorang laki² jang sangat kaya
 4. schietboog — bow (for shooting) — busur
pada ukaa: geweer — gun — senapan
ukaa adeinai-i: boog spannen — to stretch bow — membentangkan busur
ukaa ma: met de boog gewapend — armed with bow — bersendjata busur
ukaa oné: boogpees — bowstring — tali busur
ukaa tabo: ringetje waarmee de uiteinden van de pees aan de boog vastzitten — ring with which the ends of the string are attached to bow — tjintjin tempat udjung tali-busur terdjepit pada busur
ukaaboka: klein groenachtig insekt — small greenish insect — serangga ketjil berwarna ke-hidjau²-an
ukaane: 1. slangetje dat in de o g é leeft — snake living in the o g é — ular ketjil jang hidup di o g é
 2. de moeders — the mothers — para

ibu. Zie/see/lihat: u k a 2
ukagei = **anjou (P)**: jongere zus/nicht van moeder (tante) — mother's younger sister/cousin (aunt) — adik perempuan/saudara sepupu ibu/bibi
ukaginiija: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
ukai-a: losmaken — to loosen — melepaskan
ana ukai: touw losmaken — to loosen rope — melepaskan tali
ukaida: zie/see/lihat: u k a a
ukame: zijn/haar/hun moeder — his/her/their mother — ibunya/ibu meréka
akuukai: jouw moeder — your mother — ibumu
noukai: mijn moeder — my mother — ibuku
noukaamaadi: mijn moeders jongste zus (tante) — my mother's youngest sister/aunt — adik perempuan sepupu ibuku/bibiku. Zie/see/lihat: g r a m m a r p. 221
ukauto:
ekina ukauto: flinke zeug, zeug die reeds verscheidene goede worpen heeft gehad — sturdy sow, sow that has littered well several times — indung babi besar, indung babi jang telah beberapa kali beranak banjak
ukauwo: zie/see/lihat: u k a 3
uki: mier — ant — semut
ukidokii: zie/see/lihat: u k i i
ukii: scheppen, pagaaien — to scoop, to paddle — menimba, mengajuh
gane ka ukino tai: met de handen eten — to eat with hands — memakan dengan tangan
gita ukii: roeien — to row — mendajung
ukidokii: uit de val halen — to take from trap — melepaskan dari djerat
puja eukai: iemand bedriegen — to deceive — menipu seseorang
ukimotii: uitscheppen met de hand — to scoop with hand — menimba dengan tangan
uwo ukii: water scheppen — to scoop water — menimba air
uwo ukimene tai: met de hand te drinken geven — to give drink with hand — memberi minum dengan tangan
ukija: golf (van water) — wave (of water) — riak (air)
ukija gee: geluid van het water — sound of water — bunji air
ukimotii: zie/see/lihat: u k i i
uko (M) = **oné**: rotan — rattan — rotan

ukouko (P) = **ikouko**: schuim dat een varken braakt als het b.v. imumu heeft gegeten — foam a pig vomits, when e.g. it has eaten imumu — buih jang dimuntahkan babi, ump. setelah makan imumu
uku: 1. dubbel snoer paradau ter lengte van de benedenarm of langer — double string of paradau of the length of forearm or longer — dua tali paradau sepanjang lengan bawah atau lebih
 2. = **kago**: plukje — somewhat — sepetik
idaija uku wija: 'n paar plukjes idaija — some idaija — beberapa petik idaija
 3. **pija uku**: twijg, tak — twig, branch — ranting, tjabang
ukugabakuga: kleine vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil
ukuu: het geluid dat gemaakt wordt bij het hakken van hout — sound from the cutting of wood — bunji jang terdengar bilamana orang menebang kaju
ukuwuku-ukuwuku tai = **jukuwuku tai (P)**: hangen (van veel vruchten aan een boom) — to hang (of large quantity of fruit from tree) — bergantung (banjaknja buah pada pohon)
uma: **udi uma**: kop van kreeft — head of lobster — kepala kepiting
umaa: verbodsteken, teken (b.v. draad rond tuin tegen stelen) — sign denoting prohibition, e.g. thread, wire round garden forbidding trespassing or stealing — tanda larangan (ump. tali sekeliling kebun sebagai tanda: "dilarang mentjuri")
bokoumaa: kruisteken — sign of the cross — tanda salib
umaa makii: verbodsteken plaatsen — to place sign denoting prohibition — memasang tanda larangan
umaa tai (P) = **kamu tai**: witte magie plegen — to practise white magic — melakukan guna² baik
umaago pune: grote huisvlieg — big house-fly — lalat besar
umaamega: spinneweb, cocon, spinnerag — spider's web, cocoon, cobweb — sarang labah², kepompong
umagi: spin — spider — labah²
umagi duwai-a: ragebollen, spinragen wegnemen — to mop, to mop cobwebs away — menjapu sarang labah²
umagi geka: spinneweb — cobweb — sarang labah²
umamai-i = **gamuu tai**: niet gaar/rauw

- zijn — to be underdone/raw — tidak masak, mentah
- umeegai-a** (= **umii** + **egai**): neerleggen — to lay down — menaruh, meletakkan
- umeta (M)**: **uno wija umeta**: 2 dagen geleden — 2 days ago — 2 hari jang lalu
- umii** = **uno umii**: slapen, liggen, wonen — to sleep, to lie, to live — tidur, berbaring, tinggal
- aki kaaaja umeige**: waar woon je? — where are you living? — engkau tinggal dimana?
- emo umii** = **kubaamo umii, daaowaapa umii**: menstrueren — to menstruate — datang bulan
- mijouga kijake umii**: voorover liggen (slapen) — to lie prone (to sleep) — tertelungkup
- utoopa ume tota** = **ume wo tai (P)** = **unoona umidokii**: 'n nachtje slapen (nu hier, morgen ergens anders) — to sleep for a night (now here, tomorrow somewhere else) — tidur satu malam (sekarang disini kemudian ditempat lain)
- umigou**: wegbrengen, meegaan met — to see off, to go with — membawa pergi, turut dengan
- kaumigoune**: ik breng je wel even weg — I'll see you off — saja akan mengantar engkau
- aki umitaida**: de plaats waar je geslapen hebt — the place where you have slept — tempat dimana engkau tidur
- aki umiitageida**: de plaats waar je gaat slapen — the place where you are going to sleep — tempat dimana engkau akan tidur
- umitou**: wonen — to live — diam, tinggal
- okaija umitou**: zijn verblijfplaats — his dwelling, home — tempat-tinggalnja
- uno wija/wido/wii umeta (M)**: twee/drie dagen geleden — two/three days ago — dua/tiga hari jang lalu
- waka eumai-i**: meisje uithuwelijken — to marry girl off — mengawinkan, menikahkan
- umiida**: slaappleats — place for sleeping — tempat tidur
- umijai**: hard — hard — keras
- umijai wagii** = **umijai etijawii/eteegai-a**: er op los slaan tot de koppen bloeden — to beat till the heads bleed — memukul dengan keras hingga kepala orang berdarah
- umina**: veel, zeer, altijd, echt — much, very, always, real — banjak, sangat, se-lalu, betul, njata
- peu umina**: bar slecht, voor altijd bedorven — very bad, spoiled for ever — sangat buruk, rusak untuk selamanya
- me umina**: veel mensen — many people — orang banjak
- okai umina nakame kii**: dát is zijn echte vader — that is his real father — itu ajah kandungnja
- umina bokatoogi**: nu is hij helemaal dood — he is quite dead now — sekarang ia sudah mati samasekali
- umina naago**: de definitieve dag — the day definitely decided on — hari jang telah ditetapkan
- umina uweetegi**: hij is voor altijd vertrokken — he has gone forever — ia berangkat untuk selama²nja
- unaana**: zie/see/lihat: **uno**
- uneune tai**: duizelig/verward zijn, bezeten zijn, dronken zijn — to be dizzy/confused, to be possessed, to be drunk — pusing kepala, gundah gulana, kesétanan, mabuk
- gobi uneune tai**: het ontzettend warm hebben — to feel very hot — sangat kepanasan
- uneune uwo**: bier — beer — bir
- uno**: nacht — night — malam
- uno kiiwu**: diepe slaap — deep sleep — tidur njenjak
- uno kogi tai**: slaperig zijn — to be sleepy — mengantuk
- uno ma**: voor een nacht — for a night — untuk satu malam
- uno pokuma**: diepe slaap — deep sleep — tidur njenjak
- uno umii**: slapen — to sleep — tidur
- uno wo umeenii**: achterover liggen slapen — to sleep on one's back — tidur telentang
- unoona**: één nacht — one night — satu malam. In tetaa: **unaana**
- unooki tai**: snurken — to snore — mendengkur
- unu**: 1. geur, reuk — scent, smell — bau
- unu gadou**: ruiken, proberen de geur van iets te bepalen — to smell, to try to define the smell of a thing — mentjium bau, mentjoba menetapkan bau suatu benda
- unu jumii** = **unu jumidou**: ruiken — to smell — mentjium bau
- unu peu**: stank — stench — bau busuk
- unu peu tai**: stinken — to stink — berbau busuk

- unu wagawaga:** stank — stench — bau busuk
2. nacht — night — malam
- jukuma unu:** afgelopen nacht — last night — tadi malam
- itounu:** komende nacht — tonight — nanti malam
- unupeu:** stinkdier (gestrepte koeskoes) — polecat, skunk (striped kuskus) — binatang jang berbau (kuskus dengan kulit berlorèng)
- unupunu tai:** snuiven (van dieren) — to snuffle (of animals) — mendengus
- unuuku:** diepe wond (waarin men blade- ren heeft geduwd om de etter te ver- drijven) — big wound (into which leaves are put in order to remove pus) — luka besar (jang dibebat daun²an guna meng- hindarkan nanak)
- upa (P) = ipa:**
- upa gai-a:** medelijden hebben — to pity — menaruh belas kasihan
- upe (P) = ipe:** gras/hooi in prauw of op het water — grass/hay in prau or on water — rumput/rumput kering dalam perahu atau diair
- uta:** 'n paar, twee — a couple, two — se- pasang, dua
- kugo uta jago me:** iemand met 'n vracht op zijn schouders — a person with a load on his shoulder — orang jang memikul barang
- utauta:** met twee tegelijk — two at a time — dua serempak
- utauta tai:** om beurten hetzelfde doen, iets twee aan twee doen, iets in twee groepen doen — to do the same thing in turns, to do a thing in pairs, in two groups — melakukan sesuatu setjara berganti-ganti, melakukan sesuatu ber- dua-dua, dalam dua kelompok
- meija uta meija uta:** twee aan twee, met twee man tegelijk — in pairs, with two at a time — berdua-dua, dua serempak
- ama utaija:** beide borsten — both breasts — kedua buah-dada
- utaida edokai-i:** op de schouders dragen (van kind of levend wezen) — to carry on shoulders (of child or living being) — mengangkat diatas bahu (anak atau mahluk hidup)
- mege uta:** twee schelpen — two shells — dua kulit kerang
- uta age:** prijs is twee d.i. 'n schelp die twee andere waard is — the price is two, i.e. a shell worth two others — harganja dua; artinja: satu kulit kerang jang harganja sama dengan dua kulit kerang lainnja
- utá:** vrucht (grotere vrucht dan po) — fruit (bigger fruit than po) — buah (jang lebih besar daripada po)
- utá edakai-i = utá ikii:** vrucht dragen — to bear fruit — berbuah
- utá kai-i:** vrucht zetten — to set fruit — mulai berbakal buah
- utauta tai:** zie/see/lihat: uta
- ute:** kleine nettas — small netbag — se- buah agija ketjil
- uti: 1. = buda (P) = onebado (M):** klim- plant of liaan die gebruikt wordt bij wijze van rotan — climbing plant or vine used as rattan — tumbuhan men- djalar atau akar jang dipakai sebagai rotan
2. (M): boom waarvan de schors ge- bruikt wordt om touw te maken — tree, the bark of which is used to make string — pohon jang kulit-luarnja dipakai un- tuk membuat tali
- ekina uti tai (M):** 'n varken 'n touw aan zijn poot binden — to tie rope to pig's leg — mengikat kaki babi
- utii:** graven — to dig — menggali
- dudi utii:** greppel graven — to dig drain- age trench — menggali parit
- goti utii:** brood breken — to break bread — memotong roti
- utinai-o:** afhappen (b.v. 'n stuk van 'n bataat) — to bite off (e.g. piece of yam) — menggigit (ump. sepenggal ubi)
- maki utii:** land bewerken — to cultivate land — mengerjakan sebidang tanah
- daka utidaa/pedewadaa tai:** uitpuilen van het vet — to bulge, of fat — lemak jang mengembung
- utija: 1.** navel — navel — pusar
- oneutija:** navelstreng — umbilical cord — tali pusar
2. kwade geest — evil spirit — roh djahat
- uwoutija:** kwade geest die je ziek maakt — malevolent spirit causing illness — roh djahat jang menjebakkan orang dja- tuh sakit
- utinai-o:** zie/see/lihat: utii
- utine = pija utine:** stok die gedeeltelijk verbrand is — stick partially burned — kaju jang sudah terbakar sebagian
- uto:** 1. hulptelwoord voor huizen — clas- sifier for houses — katabantu bilangan untuk rumah
- owaa utoona:** één huis — one house —

- satu rumah
2. suffix — suffix — achiran
- aguuto:** kuil — pit — lubang
- enauto:** prachtig — splendid — indah
- gebouto:** zijkant — side — bagian pinggir
- ketagouto:** op het uiteinde, op de punt — at the end, at the top — diudjungnja
- kapauto:** dichtbij — near — dekat
- me makiuto:** grote menigte mensen — big crowd — gerombolan orang banjak
- mogouto:** zwaar stuk steen — heavy stone — batu jang berat
- pijauto:** punt van stuk hout, stift — point of piece of wood, pencil — udjung kaju jang lantjip, udjung pinsil jang lantjip
- piniuto:** 't kortst — the shortest — jang terpendék
- anija ukauto ekina kaneetega kodaa, aki ito mege naimai:** ik heb je vroeger een zeug gegeven, die nu verschillende worpen heeft gehad, geef me nu schelpen — I gave you a sow which had littered several times, so give me some shells now — dulu saja beri seekor babi betina kepadamu jang sekarang telah beranak beberapa kali; berilah saja sekarang kulit kerang
- tadiuto:** ondiep — shallow — dangkal
3. **uto ko ma tou to, enaa na tou, peu na tou:** er is van alles, goed en slecht — there are all sorts of things, good and bad — ada jang baik ada jang buruk
- uto-me = ijoo beu me:** geen mannelijk nageslacht — to have no male offspring — tak punja turunan laki²
- uto mogo:** grote zware steen — big heavy stone — batu besar dan berat
- utoma:** iedereen, elk — everyone, each — masing², tiap²
- utouto bugi:** tuin die al lang niet in gebruik is en die men nu weer in gebruik neemt — plot of ground for a long time not cultivated, now to be planted again — sebidang kebun jang sudah lama tak dipakai dan jang sekarang dipakai lagi
- nota utouto:** een bed bataten — a plot of yams — sebidang ubi
- utó:** stronk — trunk — tunggul
- pija utó:** boomstronk — tree trunk — tunggul pohon
- utoma = idikima:** iedereen, elk, alles, allemaal, helemaal — everyone, each, all, entirely — setiap, masing², semua, sekalian, samasekali
- makiido maki utoma:** alle landen, alle plaatsen — all countries, all places — semua negeri, segala tempat
- utoopa:** 1. zo maar, tevergeefs, ijdel, overal, waar dan ook — without further ado, in vain, vain, everywhere, anywhere — begitu sadja, sia², dimana-mana, dimanapun djuga
- utoopa makii:** zet maar ergens neer — put it down anywhere — taruhlah dimanapun djuga
- utoopa mana:** (hij) praat maar wat — (he) talks at random — (ia) bitjara sembarang sadja
- utoopa meena:** iemand, het doet er niet toe wie — anybody at all — siapapun djuga
- utoopa tona tai:** zo maar wat rondlopen — just walk about — ber-djalan² tanpa tudjuan
- kaaaja uweete? Utoopa:** waar ga je heen? Ik loop maar wat — where are you going? I am just walking around — engkau hendak kemana? Saja berdjalandjalan sadja
- utoopa ume to teigi:** hij slaapt nu eens hier dan weer daar — sometimes he sleeps here, sometimes there — kadang² ia tidur disini, kadang² disana
2. allen tegelijk, allen samen — all at the same time, all together — sekalian serempak, sekalian ber-sama²
- utoopa neetijawei:** laten we het allen samen doen — let us do it all together — marilah kita kerdjakan bersama-sama
- inii utoopa = inii idikima:** wij allen — all of us — kita(kami) sekalian
- utoopegu tai:** huis zover klaar hebben dat er een dak opgezet kan worden — house ready for a roof to be put on — rumah jang hampir selesai hingga dapat dipasang atap
- utou:** hars, dammar — resin — damar
- utu (K + M):** vuur — fire — api
- utu poko:** houtskool — charcoal — arang
- uwoutu:** petroleum — petroleum, paraffin — minyak tanah
- utugu (P) = dagi:** voorhoofd — forehead — dahi
- utugu ekegai-a/ekedai-a = dimi kebai-a:** verstandig worden, verlicht zijn — to become wise, intelligent, to be enlightened — berbudi, bidjaksana
- utugu gai-a:** boos worden — to get angry — mendjadi marah
- utuma:** vuil op 't lichaam, smerig, onge-

- wassen — dirty of body, filthy, unwashed — kotoran pada tubuh, tidak ditjutji
- utama digimai-i:** zwart zijn (van vuil) — to be black (with dirt) — hitam karena kotor
- utuujaja:** in het midden, wat er tussen ligt — in the middle, what lies between — ditengah-tengah, jang ada ditengah, diantara
- ani meetega ma ito ma utuuja agoo wii ma mepiina umeega:** ik ben hier nu twee jaar — I have been here for two years — saja sudah disini selama dua tahun
- tikai ma ito ma utuuja:** van vroeger af tot nu, van nu af aan — from previously up to now, from now on — dari dahulu sampai sekarang, mulai sekarang
- me utuuja:** onder/tussen de mensen — among people — diantara orang²
- utuutu = ena dani:** gelijkend op, in lengte gelijk aan — similar to, of equal length — serupa dengan, sama pandjang dengan
- inai utuutu ko beu:** wij tweeën zijn niet even lang — we two are not the same height — kami berdua tidak sama tinggi
- utuutu tai:** van gelijke lengte maken — to make of equal length — mendjadikan sama pandjang
- uu:** dapper, moedig — brave, courageous — berani
- ani uu:** ik durf wel — I dare to do it — saja berani
- uu gai-a/tai:** dapper zijn — to be brave — berani
- uu-to-me:** iemand die alles durft — a dare-devil — seseorang jang tak pernah merasa takut
- uu (P) = emuu:** scherp — sharp — tajam
- uuda:**
- dimi uuda:** bergtop — mountain top — puntjak gunung
- weka uuda:** op 't schouderblad — on the shoulder-blade — pada tulang-belikat
- uwa:** 1. achterzetsel: samen met — post-positive: together with — kata belakang: bersama dengan
- inii uwa:** samen met ons — together with us — bersama dengan kami/kita
2. tijdperk, seizoen — era, season — zaman, musim
- awii-uwa:** droge tijd — dry season — musim kemarau
- edi-uwa:** natte tijd — rainy season — musim hujan
- tika-uwa:** vroegere tijd — the past — zaman dahulu
3. = **ewo (T):**
- ani edou beu ka, uwa (= ewo):** ik heb hem/haar niet gezien . . . ik weet het niet — I did not see him/her, I don't know — saja tak melihat dia, saja tak tahu
4. (M) = **edauwa (M):** gras op de paggar — grass on the fence — rumput pada paggar
- uwaa:** casuarine boom — casuarina tree — pohon kasuari
- uwaakawe:** samenvloeiing van rivieren — junction (of rivers) — tempat pertemuan (kuala) sungai. Zie/see/lihat: a k a a w e
- uwaataa:** avond, namiddag — evening, afternoon — malam, soré
- uwaataa gaido:** in de avond — in the evening — pada malam hari
- uwaawe:** zie/see/lihat: d e g a a w e
- uwaawe:** drinkbeker, watervat, kruik, emmer — cup, keg of water, jar, pail — piala, tong, kendi, émbér
- uwai-a:** 1. ondergaan (van de zon) — to set (of sun) — terbenam (matahari)
- uwaataa:** avond — evening — malam hari
- uwai ipee:** 't is laat avond — it doesn't get dark until late — djauh malam (tidak lekas gelap)
- uwai jato:** westen, waar de zon ondergaat — west, where the sun sets — barat, dimana matahari terbenam
- ito naago uwai ipee:** het is laat avond vandaag — it's not getting dark until late today — hari ini tidak lekas gelap
- uwai tegé:** eeuwigheid, erg lang — eternity, very long — lama sekali
- ani uwai tegé kadou topa:** ik wacht al 'n eeuwigheid op je — I have been waiting for you for ages — saja telah menunggu engkau bertahun-tahun
2. alleen laten opknappen, in de steek laten — to let someone fix it up alone, to leave in the lurch — menjuruh orang mengerdjakan sendiri, meninggalkan
- akauwauwa tai:** elkaar er voor op laten draaien, de kastanjes uit 't vuur laten halen — to let someone else pull the chestnuts out of the fire — menjuruh orang lain mengerdjakan jang berbahaya
- ani to nauwaage ko beu ka, enaimo kei naatai:** laat me niet in de steek, laten we het samen doen — don't leave me in the lurch, let us do it together —

- djangan tinggalkan saja, mari kita ker-
djakan bersama-sama
- uwaibo** = **aikaibo**: oudste broer — eldest
brother — kakak laki² jang tertua
- uwaibou**: wind uit de richting waar de
zon ondergaat, westenwind — wind from
the direction where the sun sets, west
wind — angin barat
- uwaijege**: vogelsoort (**J a w e i - d i d i**) —
kind of bird — sedjenis burung
- uwapai-i**: fronsen van wenkbrauwen uit
verdriet of pijn — to wrinkle eyebrows
from sorrow or pain — mengerutkan
alis karena sakit atau sesah
- ebepeka uwapai**: 'n zuur gezicht zetten,
verdrietig gezicht hebben — to look sour,
to have a sad face — bermuka asam,
bermuka duka
- uwata gapii**: vergoeding betalen voor dief-
stal, moord of voor het doden van een
tegenstander in de oorlog — to make
retributory payment for theft, or for
murder, or for killing of opponent in
battle — melunasi pentjurian, pembu-
nuhan atau pembunuhan seseorang da-
lam perang
- uwata egapai-i**: iemand afbetaling geven
— to give instalment — memberi pelu-
nasan kepada seseorang
- uwata nigapai-i**: ons afbetaling geven —
to give us an instalment — memberi
pelunasan kepada kami
- uwaumago** = **ibo**: groot (van dieren en
dingen) — big (of animals and things)
— besar (tentang héwan dan benda)
- dodi ki uwaumago kii**: dat is 'n grote
hond — that is a big dog — andjing itu
besar
- uwauwa**: 1. grote zwarte paradijsvogel —
big black bird of paradise — tjendera-
wasih besar dan hitam
2. muskietenlarf (in stilstaand water) —
mosquito larvae (in stagnant water) —
ulat njamuk (dalam air jang tak menga-
lir)
- uwe**: richting-aanduidend achtervoegsel:
in de richting van datgene waar achter
iets is, achter, voorbij — suffix denoting
direction: in the direction of a point be-
hind which something is located, after,
past — achiran menundjukkan arah:
kearah belakang (dibelakang) sesuatu,
dibelakang, diseberang
- onee auwe**: aan de overkant van de rivier
— at the other side of the river — dise-
berang sungai
- epauwe**: hemelwaarts — upwards to the
sky — mengarah kelangit
- Wakei wakouwe**: aan de overkant van de
Wakei richting w a k o — at the other
side of Wakei in the direction w a k o
— diseberang Wakei djurusan w a k o
- uweiga (uwe + iga)**: plaatsaanduidend
achtervoegsel — suffix denoting place —
achiran menundjukkan tempat
- begauweiga**: langs/over de berg — along/
over the mountain — menjusur/melalui
gunung
- uwenaa**: grote palingsoort — kind of big
eel — sedjenis belut besar
- uwii**: gaan, lopen — to go, to walk —
pergi, berdjalan kaki
- dagi uwita** = **dagi teege**: kaalhoofdig —
bald — gundul
- doke-uwii**: wegbrengen — to take away
— membawa pergi
- euwikume tai**: iemand wegsturen, iemand
uitzenden (b.v. om in een andere plaats
te gaan studeren) — to send away (e.g.
to study in another place) — menjuruh
seseorang pergi
- nauwikume ti**: stuur mij — send me —
suruhlah saja
- kedaa uwii**: even op en neer gaan (niet
blijven) — just go up and down again
(not stay) — pulang pergi (tidak tinggal/
bermalam)
- mene-uwii**: heen brengen — to carry
away — membawa ke
- nakagi uwiida/uweida**: schoorsteen,
plaats waar de rook het huis uitgaat —
chimney, opening through which the
smoke leaves the house — tjero bong
asap
- maki énaida uwii**: naar een andere plaats
trekken, verhuizen — to go to another
place, to move — pergi ketempat lain,
berpindah
- uwo doba uwii**: in het water tuimelen,
verdrinken — to tumble into the water,
to drown — djatuh kedalam air, mati
tenggelam
- uwiiwi**: boomsoort — kind of tree —
sedjenis pohon
- uwo**: 1. water, vloeistof — water, liquid
— air, zat tjair
- ama uwo**: melk — milk — susu
- gobi uwo**: sterke drank — strong drink
— minuman keras
- joka uwo**: klein zijstroompje — small
tributary — anak sungai ketjil
- koma uwaaweiga wado googi**: de prauw

beweegt zich in de w a d o-richting over het water — the prau moves over the water in the direction w a d o — perahu itu berlajar menudju kearah w a d o
uneune uwo: bier — beer — bir
uwaawe uwii: door het water waden/gaan — to wade/go through water — mengarungi air
uwaawe: beker, vat, kruik — cup, cask, jar — piala, tong, kendi
uwo adeenii: (na het zinken van de prauw) uit het water komen — to get out of the water (after the sinking of the prau) — keluar dari air (setelah perahu tenggelam)
uwo akaaweida: samenvloeiën van rivieren — junction of rivers — pertemuan kuala sungai
uwo boudidai/boumoudai tai: onder water staan van land — to be flooded (of land) — terendam air (tanah)
uwo buumai-i: baden — to bathe — mandi
uwo damo: glasruit — window-pane — katja djendéla
uwo dinita: dapper, flink, handig — brave, smart, deft — berani, pantas
uwo doge: waterkikker — water-frog — katak jang hidup dalam air
uwo dokowa mene tai: met de lepel te drinken geven — to give a drink with spoon — memberi minum dengan séndok
uwo butu maki butu: overal — everywhere — dimana-mana
uwo ejai-a: hoger komen van het water — to rise (of water) — air sedang naik
uwo gee: geluid van stromend water — sound of running water — bunji air jang mengalir
uwo gope tai: besprenkelen — to sprinkle — memertjiki
uwo igapu: dorstig, dorst — thirsty, thirst — haus
uwo ikouko: waterschuim — froth, foam — buih air
uwo jiti/jitiwoti tidaa: het water is kristalhelder — the water is crystal clear — air itu sangat djernih
uwo ka jakii: onderlopen van land — to be flooded (of land) — tanah jang terendam air
uwo kebo: oever van de rivier — bank of river — tepi sungai
uwo keego: waterversnelling — rapids — pertjepatan arus
uwo magaa: waterval — waterfall —

djeram, air terdjun
uwo maida: op het water — on the water — dipermukaan air
uwo migo keego tai: naar beneden vallen van water — to flow/stream down (of water) — terdjun (mengenai air)
uwo nai-o: drinken — to drink — minum
uwo-nai-ko = awee: drinknap, beker — drinking-bowl, cup — geluk, piala
uwo nagaa tai: dampen, verdampen, stomen van water — to smoke, to evaporate, to (give off) steam (of water) — beruap, menguap (air)
uwo onii: baden — to bathe — mandi
uwo puduu: bron — well, spring — mata-air
uwo puduu tai: opborrelen van water — to bubble up (of water) — berbual-bual
uwo taataa tai: zwemmen — to swim — berenang
uwo uwii: zinken — to sink — tenggelam
uwo wei: dalen van het waterpeil — fall of water-level — surutnja air
uwo wudai/wunai: met water afwassen — to wash with water — mentjutji dengan air
uwopeku: meer — lake — danau
uwopoo: vuil op het water/meer — dirt on water/lake — kotoran dipermukaan air/danau
uwouja okogo = duwaanita okogo (P): eiland — island — pulau
uwouje makiije: overal, over heel de wereld — everywhere, over the whole world — dimana-mana, diseluruh dunia
uwoutu: petroleum, olie — paraffin, petroleum, oil — minyak tanah, minjak
uwouwo tijawii: smelten, vloeibaar maken (b.v. van vet of boter) — to melt, to liquefy (e.g. fat or butter) — mentjairkan (ump. lemak, mentega)
 2. geboorteland (in t e t a a), verblijfplaats — native land (in t e t a a), residence, home — tanah tumpah darah (di t e t a a), tempat tinggal
bokauwouda: dodenrijk — realm of the dead — keradjaan orang mati
weneka inauwo auwai: mijn jongste broer, laten we naar ons vaderland gaan (t e t a a) — come, my youngest brother, let us go to our native land (t e t a a) — adikku jang paling muda, mari kita berangkat ketanah air kita (t e t a a)
uwo menijawii akawage taine: alles er aan geven om te gaan vechten — to give

up everything in order to fight — mengurbankan segala sesuatu untuk berperang/berkelahi

me-uwu: geboortestreek van de Ekagi's — region from which the Ekagi come — tanah tumpah darah suku Ekagi

Mou-uwu: geboortestreek van de Moni's — region from which the Moni come — tanah tumpah darah suku Moni

Ugiito-uwu: de geboortestreek van de Amung-me — region from which the Amung-me originate — tanah tumpah darah suku Amung-me

ukauwo: land waar moeder vandaan komt — country where mother comes from — tanah asal ibu

wakauwo: plaats waar men getrouwd geraakt is — place where one got married — tempat pernikahan seseorang

uwó: nokbalk — ridge (of roof) — balok bubungan

uwo dinita: met durf — daringly — dengan berani

okai uwo dinita: kerel met lef, durf — daring fellow — orang berani, pemberani

uwodege: bataatsoort — kind of yam — sedjenis ubi

uwogoje: 'n boomblad dat men bij zich draagt als een soort talisman om b.v. schuld of gestolen goederen terug te krijgen — leaf of tree worn as a kind of talisman to ensure repayment of debt or return of stolen goods — daun jang dibawa sebagai djimat untuk mendapat kembali hutang atau barang-miliknja jang ditjuri orang

uwomagijauka: insektensoort — kind of insect — sedjenis serangga

uwoopo dou: zwarte kunst die men beoefent wanneer er voorwerpen verdwenen of gestolen zijn — black magic practised when objects have disappeared or have been stolen — guna² djahat jang dilakukan orang djika barangnja hilang atau ditjuri

De kego-tai-epi-me kijkt vanaf een brug uit over het water naar vuurvliegjes. Aan de hand daarvan maakt hij uit wie de dief etc. is naar gelang zo'n vuurvliegje op de tak van een apaa/watage of teke gaat zitten, die hij in de grond geplaatst heeft — the kego-tai-epi-me looks from a bridge over the water at fire-flies. In this way he decides who the thief etc. is, from the indication given by a fire-fly

alighting on the branch of an apaa/watage or teke he has placed in the ground — Kego-tai-epi-me itu melihat kunang² dari sebuah djembatan melalui air. Dengan melihat pada ranting apaa/watage atau teke mana kunang² itu hinggap, ia dapat menetapkan siapa pentjurinja

uwopeku: meer — lake — danau

uwopoo: zie/see/lihat: uwo

uwouda: ida-soort — kind of ida — sedjenis ida

uwouja okogo: eiland — island — pulau

uwouje makiije: zie/see/lihat: uwo

uwoutija = utija: kwade geest — evil spirit — roh djahat

uwouto (P) = epoge maki: klein bataat-bed met ondiepe greppels in het bos — small bed of yam with shallow ditches in the wood — sebidang ubi dihutan dengan parit² dangkal

uwoutu: zie/see/lihat: uwo, utu

uwouwo tijawii: zie/see/lihat: uwo

W

wa etai = wawa etai: kind in draagnet wa wa neuriënd in slaap wiegen — to lull child in carrying-net to sleep by humming — menidurkan anak dalam agija sambil bersenandung: wa, wa. Zie/see/lihat: emauwai

waadii:

onee waadii (wo + adii): rivier oversteken naar de wo-kant — to cross river to wo-side — menjeberangi sungai kearah wo

waaka:

me waaka: iemand met 'n heupgewricht dat naar buiten is uitgegroeid (met 'n knobbel) of met bultje op de buik — person with protruding hipjoint (with a lump) or with swelling on belly — orang dengan sendi-paha jang menonjol atau dengan béndjolan pada perutnja

nomo waaka: bloemknop van de nomo — flower (bud) of nomo — kuntum nomo

waamai-i = keenai-i: afdrijven (b.v. van prauw of pijl door de wind) — to deviate (e.g. of prau or arrow by wind) — menjimpang (ump. sebuah perahu atau anak panah karena angin)

- waani:** gezang-soort — kind of song — sedjenis njanjian
- waani tai:** 'n bepaald soort gezang uitvoeren — to perform a certain kind of song — menjanjikan njanjian tertentu
- waato:** aan de waiko / wo zijde — on the waiko / wo-side — disebelah waiko / wo. Zie/see/lihat: waiko
- waato gou:** naar de wo-richting trekken — to pull in the wo-direction — menarik kearah wo
- waawii = wo awii:** aan de wo-zijde in-doen — to put in on the wo-side — memasukkan kesebelah wo
- wabuu:**
- wabuu wainai-a:** driftdans uitvoeren, met de koteka los naar beneden — to perform fury-dance with koteka hanging loose — melakukan wainai (sedjenis tari jang dilakukan kalau sedang marah) dengan koteka lepas ke-bawah
- wadaa tai:** zie/see/lihat: wai-a
- wadaaga:** het jongere geslacht (b.v. klein-kind) — the younger generation (e.g. grandchild) — angkatan muda (ump. tjutju)
- wadaagaibo:** oudste kleinkind — eldest grandchild — tjutju jang tertua
- wadaagaipouga:** tweede kleinkind — second grandchild — tjutju jang kedua
- wadaamaje = emaija:** lever — liver — hati
- ikijja wadaamaje kou duwajokawei je:** jullie longen, snijd die af en geef ze mij (gezegd bij wijze van schelden) — your lungs, cut them out and give them to me (expression of abuse) — paru-parumu, potonglah dan berikan padaku (dikatakan untuk memaki seseorang). Zie/see/lihat: duwai + jokai
- wadaapu tai:** omhoog werpen, in de lucht gooien — to throw up, to throw up into the air — melémpar keatas, melémpar kelangit
- wadaato:** richting wadouwe, later — direction wadouwe, later on — arah wadouwe, kemudian
- wadaawii (wado + awii):** omhoog tillen, omhoog heffen, opheffen — to lift, to lift up — mengangkat, mendjundjung
- emo jago kagaba wadaawii:** rode vlag hijsen — to hoist red flag — mengibar-kan bendéra mérah
- wadi:** kleine stok om bataten uit de grond te halen, schopje, graafstokje — stick for digging yams, small shovel, digging-stick — kaju péndék untuk menggali ubi, penggali, penggali terbuat dari kaju
- badaawadi = badaatamu:** schop met voet — kick — menjépak, menendang
- badaawadi kagiipagi ka, egaa uwii:** hij zal je een trap geven, ga gauw weg — he will kick you, run away quickly — ia mau menjépak engkau, lekas pergi
- wadii:**
- ijo wadii:** haar kammen — to comb hair — menjisir rambut
- ita wadii:** weg maken, pad maken — to make road, path — membuat djalan/lorong
- nota wadii:** bataten rooien — to dig yams — menggali ubi
- wado:** 1. op, boven, bovenop — on, upon, on top — pada, diatas, dipuntjak
2. bij aangeven van richting: wat ver weg is en hoger gelegen (ook waiko) — in denoting direction: what is far away and on higher level (also waiko) — untuk menundukkan arah: tempat jang djauh dan lebih tinggi (djuga waiko)
- agoo wado wado teete:** opkomende maan, wassende maan — rising moon, waxing moon — bulan timbul
- ani kipo wado ma udo keete:** mijn vinger wordt dik en zwaar — my finger is getting thick and heavy — djariku bengkak dan berat
- atouja wadouja:** binnenste buiten — inside out — membalikkan bagian-dalam keluar, terbalik
- waawii = wadaawii = wo awii:** (aan de wo-zijde) in doen — to put in (on wo-side) — memasukkan (kesebelah wo)
- wadaato:** in de richting wo, ook: in de toekomst, in het vervolg, later — in the direction wo, also: in the future, later on — kedjurusan wo, dimasa jang akan datang, kemudian
- wado tai:** opheffen — to lift — mengangkat
- aki wado nati:** til me op — lift me — angkatlah saja
- aki wado naati:** til het voor me op — lift it for me — angkatlah barang itu untuk saja
- wado tijawii:** ophijsen, optrekken — to hoist, to draw up — mengérék, menarik keatas
- wadojake:** erg hoog, te hoog — very high, too high — sangat tinggi, terlalu tinggi

wadojake kouja, ani motii ko kaga: dat is te hoog, ik kan er niet bij — that is too high, I cannot reach it — itu terlalu tinggi, saja tak sampai

wadouga tijake tou: op de rug liggen — to lie on back — tidur tertelentang

epa jato wadouga kai: op de rug gaan liggen — to lie on back — tidur tertelentang

wadoujo dokii: naar boven brengen — to bring/take up — membawa keatas

wadoujo kai: binnengaan aan de w a k o-zijde, naar buiten gaan richting w a i k o/w o, opkomen van de zon — to enter on the w a k o-side, to go outside in the direction w a i k o/w o, to rise (of sun) — masuk dari sebelah-w a k o, keluar dari sebelah w a i k o/w o, terbit (tentang matahari)

wadoutaato: bovenkant — upper side — disebelah atas

wadouto: boven, aan de w o-zijde — overhead, on the w o-side — diatas, disebelah w o

wadouwe: 1. aan de overkant (van rivier b.v.) — on the opposite side (e.g. of river) — diseborang (ump. sungai)

2. richting w o — direction w o — arah w o

wadouwe kai: naar boven/richting w o gaan, opstijgen — to go up/direction w o, to rise — pergi kearah w o/keatas

wadouda (P) = jokapaga: nageboorte — placenta — tembuni

waga:

makiida me beu waga tapa topa: het is stil in het dorp, er is geen kip te zien in het dorp — it is quiet in the village, there is not a single person to be seen — hari sudah sunji dikampung itu, tak seorangpun jang kelihatan

wagaametapeguwa: kleine eendensoort — kind of small duck — sedjenis bébék ketjil

wagaawii = wagaawe tai: vullen, vol gie-ten — to fill, to pour full — mengisi, menuang penuh

wagadei: struik met mooie rode/witte bloemen (Rhododendronsoort) — shrub with beautiful red/white flowers (kind of rhododendrum) — semak dengan bunga mérah/putih jang bagus (sedjenis rhododendron)

wagapeguwa: witte eendensoort — kind of white duck — sedjenis bébék putih

wagawaga tai: bedekt zijn met vuil of as

— to be covered with dirt or ashes — penuh dengan barang kotor atau debu
unu wagawaga tai: het stinkt — it stinks — berbau busuk

uwo bagu wagawaga tidaa tipa: er ligt een laagje vuil op het water — there is a layer of dirt on the water — ada kotoran dipermukaan air

wage: achterzetsel: aan de voet van — postpositive: at the foot of — kata belakang: dikaki

dimi wage: aan de voet van de berg — at the foot of the mountain — dikaki gunung

tani dagi wageida: ca. 10 uur 's morgens — about 10 o'clock in the morning — kira² djam 10 pagi hari

wagi = kigi: keer, maal — time — kali
ita wagi jago tai = ita ajaago tai: ver weg zijn, lang zijn (van de weg) — to be far away, to be long (of road) — djauh, djalan itu pandjang

wageena ma: nog eens, opnieuw — once more, anew — sekali lagi

wagi wedaba: vaak — often — kerap kali

wagiwagi tai: 1. (licht ontvlambaar materiaal) bij elkaar zoeken (om op het vuur te gooien) — to gather (easily inflammable material to throw on the fire) — mengumpulkan (bahan² jang mudah menjala untuk dibakar)

2. **wagiwagi etai:** iemand beduvelen, afzetten — to dupe, to swindle a person — menipu, membohongi orang

wagii: slaan, slachten, doen, maken, vangen — to beat, to kill (animal), to do, to make, to catch — memukul, menjembelih, berbuat, membuat, menangkap
nagii: mij slaan — to beat me — memukul saja

kagii: jou slaan — to beat you — memukul engkau

nigii: ons slaan — to beat us — memukul kami/kita

kigii: jullie slaan — to beat you — memukul kamu sekalian

anei wagii: wig slaan — to strike wedge — mementung

badaa tamu wagii: schoppen — to kick — menjépak

bedo wagii: vogels schieten — to shoot birds — memanah burung

diga wagii: zout doen in, zouten — to put salt in, to salt — menggarami

ebe guku wagii: mond spoelen — to rinse

mouth — berkumur
eda wagii: omheining zetten — to erect
 fence — mendirikan pagar
ekina wagii: varken slachten — to slaughter pig — menjembelih babi
ejai tikine wagii beu: niet volwassen — not fully grown/grown up — tidak dé-wasa
igi wagidou: proeven — to taste — mentjijipi
ijo wagii: haar kammen — to comb hair — menjisir rambut
koma wagii = koma wegii: prauw maken — to make a prau — membuat perahu
kopa wagii: slaan met een stok, aframmelen — to beat with stick, to thrash — memukul dengan tongkat, memukuli
mana wage wage ko: echo — gema
pada wagii: schieten — to shoot — membidik, menémbak, memamah
paku wagii ko: hamer — hammer — martil
patai wagii: omwroeten — to root up — menjungkur
peka wageenita: iets in het oog hebben (b.v. splinter) — to have something in eye (e.g. splinter) — kemasukan sesuatu dalam mata (ump. suban)
peka wagidoke = dou enaa: mooi om te zien — fine to see — bagus untuk dilihat
pija wagii: hout hakken (splijten) — to cut (to split) wood — membelah kaju
pija wagigou: hout sprokkelen — to gather wood — memungut kaju
potuu wagii: vuurwerk afschieten — to let off fire-works — memasan petasan
uka wagii: luizen vangen — to catch lice — mentjari kutu
wage eda: pagger van horizontale houten — fence of horizontal pieces of wood — pagar kaju mendatar
wagii jati ma ka: met een lichaam vol wonden — with a body covered with wounds — dengan tubuh penuh luka
wagimakai-i: doden — to kill — membunuh
mogai me wagita kou kei tija: die een overspelige gedood hebben, doen dat (nl. het gezicht zwart maken) — those who have killed an adulterer do that (i.e. blacken their faces) — meréka jang membunuh orang berzinah berbuat demikian (menghitamkan muka)
wagougaida: plaats waar men bebi haalt — place where bebi is fetched — tempat orang mengambil bebi

waguwo: acht — eight — delapan
waguwaago: achtste — eighth — jang kedelapan
waguwo ma gaati: achttien — eighteen — delapan belas
wai: 1. staken om boomschors op het dak vast te houden, daklatten — laths to fasten bark on roof, roof-poles — kaju² untuk menahan kulit kaju diatas atap, réng-atap
 wai ejagai-i: wai in dwarsrijen op de motikume vastbinden — to bind wai cross-wise to the motikume — mengikatkan wai pada motikume setjara berderét-derét
 2. uitroep: hé, hé daar!, hallo! — hallo! — seruan: hai!, halo!
wai-a: pletten — to flatten, to crush — memaparkan
wadaa tai: openscheuren van de grond — to tear (ground) open — merekah (tentang tanah)
bebi wai: vezels van boomschors pletten — to beat bark strips flat — memaparkan kulit-kaju
bebi waateida topi: hij is op de plaats waar men bebi aan het pletten is — he is at the place where bebi are being beaten flat — ia berada ditempat orang sedang memaparkan bebi
jati wai = jati tuwai-a: wond oplopen — to incur wound — kena luka, mendapat luka
koma wai: prauw voort slepen door ze met rotan voort te trekken — to tow boat by drawing with rattan — menghéla perahu dengan rotan
kopi wai (M): boomschors kappen — to cut bark — menebang kulit-kaju
wagougaida bebi = wago-té-taida: plaats waar men bebi haalt — place where bebi is fetched — tempat orang mengambil bebi
jati kado wadoke tipa: de huid van de wond is open — the skin of the wound is open — kulit luka itu terbuka
waiga: buitenste bladeren van 'n bundeltje omwikkelde groente — outer leaves of a bundle wrapped-in vegetables — daun sajian jang terbungkus
modo waiga-waiga tai: van streek zijn (van de maag) — to be upset (of stomach) — gangguan perut
waija: hoofdversiering — head-ornament — perhiasan kepala
waijagai-i: plaats maken, opzij gaan, op-

schuiven — to make room, to go aside, to move up — memberi tempat, menjingkir

nawaijagi: geef me de ruimte — make some room for me — sediakan tempat untukku

Note: ook gebruikt met het oog op het touwschortje om overspel te plegen — also used as reference to the moge with the thought of committing adultery — djuga dikatakan tentang moge dengan maksud berzinah

waijage = bado ketepidoke tai: 1. kreupel, mank, wankel — lame, crippled, shaky — pintjang, gojah

waijage-waijage tai: sloffen bij het lopen, slenteren — to shuffle in going, to saunter — berdjalan dengan kaki tersérét, melantjong

2. dwarrelende wind uit de oosthoek — gusty wind from the east — angin pujuh dari sebelah timur

waijai-a = waija tai (M): opzij gaan, opschuiven — to go aside, to move up — menjingkir, mengélak

nawaijai = nakogi: ga toch opzij voor me — please, make room for me — minggiralah

waija tai: opzij schuiven, plaats maken — to push aside, to make room — menjingkirkan, menjediakan tempat

nawaija tai: ga toch opzij voor me — please, make room for me — minggiralah

jakai kou makiine ka nawaija tai: maak even plaats om het hier neer te zetten — just make room to put it down here — sediakanlah tempat untuk meletakkan barang ini disini

waijaibiki: kleine vogelsoort — kind of small bird — sedjenis burung ketjil

waijamo (P) = wanamo: regenboog — rainbow — pelangi

waija tai (M): opzij gaan — to go aside — menjingkir

waijuma: keladi-soort — kind of edible root — sedjenis keladi

waiko: wat ver weg is en hoger gelegen (tegenover: w a k o): ginds, elders — what is far away and on a higher level (opposite to w a k o): up there, elsewhere — sesuatu jang letaknja djauh dan lebih tinggi (lawannja: w a k o): disitu, pada tempat lain

bakoowago waiko aawii/waikaawii: van zich afslingeren, van zich afduwen, afweren — to fling away, to shove away,

to ward off — menolakkan dari dirinja, menangkis

waiko: bovenkant (b.v. van het kruis) — the top (e.g. of cross) — bagian atas (ump. bagian atas salib)

waiko-waiko tai: omdraaien in horizontale richting, boveinde (w a i k o) naar beneden (w a k o) keren — to turn round horizontally, to turn upside (w a i k o) down (w a k o) — berputar pada arah mendatar, membalik bagian atas (w a i k o) kebawah (w a k o)

waikaato-wakaato: overal — everywhere — dimana-mana

wainai-a: driftdans uitvoeren (om zijn woorden kracht bij te zetten of zijn hart te luchten) — to perform fury-dance (to emphasize a statement or to relieve feelings) — suatu tjara menari istimewa jang hanja dilakukan oléh kaum pria terkemuka untuk menekankan kata²nja atau melegakan hati

gaida gaida waina waina tai: als bezetene dansen (b.v. omdat men wint in de oorlog) — to dance as one possessed (e.g. following successful combat) — menari-nari seperti orang kesétanan (ump. karena menang perang)

waina-waina tai: driftdans uitvoeren — to perform fury-dance — menarikan tarian-garang

kagaba waina tai: wapperen (van kleren of vlag) — to flutter (of clothes or flag) — berkibar (tentang pakaian atau bendera)

wabuu wainai: driftdans uitvoeren met koteka los naar beneden hangend — to perform fury-dance with koteka dangling loose — menarikan tarian jang garang dengan koteka terlepas kebawah

pugá waina tai: kwispelstaarten — to wag tail — mengibaskan ékor

waine (P) = gedu (P) = tegé: krekel — cricket — djangkrik

waine tai: de hele dag wachten op — to wait the whole long day — menanti sepanjang hari

waino: stroom, draaikolk — stream, eddy — arus, pusaran air

waino tai: 1. snel stromen, kolken — to flow rapidly, to eddy — berarus deras, pusaran air

inaija koma waino touda jamo mijadokii to teete: onze prauw wordt steeds maar door de stroom j a m o gedreven — our

- prau is being driven all the time in the jamo direction by the current — perahu kita dihanjutkan arus terus-menerus kearah jamo
2. lang wachten — to wait long for — menanti lama: **ani iteida waino teega**: ik heb lang bij de prauwenaanlegplaats gewacht — I have been waiting a long time at the prau landing-stage — saja telah menanti lama ditempat persinggahan perahu
- waitaa tai = watai tai**: rondedans uitvoeren met gezang en geschreeuw — to perform circling dance singing and shouting — menari sambil bernjanji dan berteriak
- uwo waitaa tai = bubuno tai**: kolken — to eddy — air jang berpusar
- waitai tai = waitaa tai**
- waiwai**: flap, wier in het water — weed growing in water — lumut jang hidup dalam air
- waiwai tai = kona waiwai tai**: (met duim en vinger) iemand de kin wrijven — to rub chin (with thumb and finger) — menggosok dagu orang (dengan ibudjari dan djari)
- waiwai tai**: zwiepen (b.v. lang stuk hout op de schouder) — to sway (e.g. long piece of wood on shoulder) — bergontai-gontai (ump. sebatang kaju dibahu)
- waka**: echtgenoot, echtgenote — husband, wife — suami, isteri
- wakaago**: gehuwd — married — sudah kawin, beristeri, bersuami
- waka mitoo = wako mitoo**: heup — hip — pangkal paha
- waka bukii**: 'n vrouw trouwen — to marry a woman — mengawini seorang perempuan
- waka/wakaapa uwii**: 'n man trouwen — to marry a man — mengawini seorang laki²
- wakauwo**: plaats waar men getrouwd geraakt is — place where marriage took place — tempat perkawinan seseorang
- wakaago**: gehuwd — married — sudah kawin
- wakaapa**: zie/see/lihat: waka
- wakago atii = wakago tai**: dicht maken, dicht schuiven, sluiten (b.v. deur, gordijn) — to shut, to close (e.g. door, curtain) — menutup (ump. pintu, kain djendéla)
- waki tai**: wuiven — to wave — melambai-lambai
- gane waki etai**: iemand toewuiven — to wave to someone — melambai-lambai kepada seseorang
- kagaba waki tai**: wuiven met 'n doek — to wave with a shawl — melambai-lambai dengan kain
- wakibego = tekebego**: bliksem, weerlicht — lightning, summer lightning — gelédék, kilat
- wakibego tai**: bliksemen — to flash (of lightning) — bergelédék, berkilat
- wakii**: schitteren, flikkeren, lichten — to glitter, to sparkle, to shine — bertjahaja, berkilauan, menerangi
- papaadou wakii tai**: weerspiegelen, seinen met een spiegel — to reflect, to signal with mirror — mentjerminkan, memberi tanda dengan tjerminkan
- wakijo**: wit — white — putih
- wakijo-wakijo tai**: witten, wit maken — to whitewash, to whiten — memutihkan, membikin putih
- wakimai-i = awamai-i**: kleuren, rijpen (van vruchten), gaar worden, wit worden — to blush, to ripen (of fruit), to be cooked (of food), to whiten — berwarna, mendjadi masak (tentang buah), mendjadi masak, mendjadi putih
- dopaija woda poo to akawakime titoujogo**: toen zagen ze alleen maar ratten met witte buiken (of: toen zagen ze dat alle ratten witte buiken hadden) — then they only saw rats with white bellies (or: then they saw that all rats had white bellies) — sesudah itu meréka hanja melihat tikus² dengan perut putih (atau: sesudah itu meréka lihat bahwa semua tikus itu putih perutnja)
- wakinai-a (P) = kikinai-a**: slingeren, kronkelen (van rivier) — to meander (of river) — berliku-liku (sungai)
- owa wakinai**: nek omdraaien — to wring the neck of — memutar léhér
- wako**: wat niet zo ver weg en lager gelegen is (tegenover w a i k o), onderkant, voet (b.v. van kruis) — what is not far away and on a lower level (opposite to w a i k o), bottom, foot (e.g. of cross) — apa jang tak begitu djauh dan jang letaknja lebih rendah (lawannja w a i k o), dasar, bagian bawah
- wakoujo kai**: naar buiten gaan aan de w a k o-zijde — to go outside on the w a k o-side — pergi keluar kearah w a k o
- waikaato-wakaato**: overal — everywhere

— dimana-mana
wakouto: ginds aan de wak o-zijde — over/down there on the wak o-side — disana, disebelah wak o
wakouwe: daar beneden — down there — dibawah sana
wako mitoo = waka mitoo: heup — hip pangkal paha
wanamo = wajamo (P) taikagi tabaikagi (in tetaa): regenboog — rainbow — pelangi
mege wanamo: de kleur die men ziet als men van 'n schelp het kopje af haalt — the colour seen when the top is taken from a shell — warna jang kelihatan kalau bagian atas sebuah kulit-kerang diambil
wanee: nacht, donker, avond — dark, night, evening — malam, gelap, petang
dimi wanee: boos/vervelend zijn — to be angry/tiresome — marah, membosankan
peka wanee: slecht ziende, blind — with bad sight, blind — melihat kurang baik, buta
wanee owaa: gevangenis — prison — pendjara
wanee woja: heel de nacht — the whole night — semalam-malaman, sepanjang malam
wang = mege: geld — money — uang
wani (P): dikke rotansoort — kind of thick rattan — sedjenis rotan tebal
wanije: rattensoort — kind of rat — sedjenis tikus
wape: aangetrouwde oom (mo/va zu ma) — uncle by marriage (mo/fa si hu) — paman
 kinderen van vrouws broer/zus, man van moeders nicht — children of wife's brother/sister, husband of mother's niece — anak² saudara laki²/perempuan isterinja, suami saudara sepupu ibu
wapego = tuni: herkenningsteken, verbodsteken — distinguishing sign, badge, sign denoting forbidden entry — tanda pengenal, tanda larangan
wapumai-i = wapu tai: omslaan, kapseizen (van prauw) — to capsize (of prau) — terbalik (mengenai perahu)
wapu tai: omslaan, kapseizen (van prauw), deinen — to turn over, to capsize (of prau), to heave, to swell — membalikkan, terbalik (tentang perahu), mengalun
watage: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon

watakal-i: beknellen, tussen iets vastgeklemd zitten — to pinch, to be jammed in — terdjepit
kipo damo takaida watakidoke teega: ze kwam met haar vingers tussen de deur — she got her fingers jammed in the door — djarinja (peremp.) terdjepit pintu
watakal ebai (pa): 's nachts kreeften vangen — to catch lobsters at night — menangkap kepiting pada malam hari
watii: sluiten, dichten, verduisteren — to close, to shut, to darken — menutup, menggelapkan
bodija watii: vuur afschermen — to put screen around a fire — menirai api
eba watii: met de regenkap afschermen — to screen with rain-cape — menirai dengan eba
ewatimakai-i: iemand beschermen — to protect someone — melindungi orang
jaga watii: bewanden — to enclose with walls, to erect wall(s) — membuat dinding
kune watii: „neen” schudden met het hoofd — to shake one's head (sign of denial) — menggéleng kepala sebagai tanda “tidak”
me ewatai: iemand verdedigen/beschermen — to defend/protect someone — mempertahankan/melindungi seseorang
te nawatii: sta me niet in het licht — don't stand in my light — djangan berdiri ditempat-terang
watija: kant, zijkant — side — pinggir
ada watija: oever — bank — tepi sungai
ani watija: naast me — next to me, at my side — disebelah saja, disamping saja
uwo watija: oever — bank — tepi sungai
watijaida: aan de voet van (b.v. 'n berg) — at the foot of (e.g. mountain) — dikaki (ump. gunung)
wati-wati tai: bewegen — to move — bergerak
gane wati-wati tai: wuiven met de hand — to wave with hand — melambai dengan tangan
watiki-watiki tai: dwarrelen (b.v. bladeren door de wind), ronddansen (van mensen) — to whirl (e.g. leaves in wind), to dance about (also of people) — bertebaran (ump. daun karena angin), menari berkeliling
watu: eetbare varen — edible fern — tumbuhan paku jang dapat dimakan

wau: boom met eetbare wrange vruchten — tree with edible, tart fruit — pohon dengan buah sepat jang dapat dimakan
waudi: kreeftensoort — kind of lobster — sedjenis kepiting
wauwa = naitai = taita: mijn vader — my father — bapakku
aka wauwa: jouw vader — your father — bapakmu
wau-wau tai: zwiepen (van boomtakken door de wind) — to swing (of branches by wind) — melambai-lambai (tjabang pohon kena angin)
geijo wauwau tai (P) = oo ka jukujuku tai: klappertanden van de kou — to chatter of teeth — gemeletuk karena dingin
wauwaja: batatensoor — kind of yam — sedjenis ubi
wawa tai: 1. = **peepu tai:** iemands tuin vernielen — to destroy someone's garden — merusak kebun orang
ani kedi wawa tidoke/duwadoke/wiumidoke: mijn nagel is gescheurd — my (finger/toe) nail is torn — kuku saja terkupas
puko wawa: ruwe lippen — raw lips — bibir jang kasap
 2. = **wa etai:** kind in het draagnet „wa wa” neuriënd in slaap wiegen — to lull child to sleep in carryingnet by humming “wa wa” — menidurkan anak dalam a g i j a sambil bersenandung “wa wa”
wawato = dou diiti: mooi om te zien, mooi vergezicht — fine to see, fine sight — bagus untuk dilihat, pemandangan alam jang bagus
weda: bang — afraid — takut
weda gai-a: bang zijn — to be afraid — ketakutan
wedaago (e) tai: (iemand) bang maken, vrees aanjagen — to make afraid, to frighten — menakuti
wedaba: veel — much, many — banyak
wede: gember — ginger — djahe
wedege tijawii = peepu tijawii: vernielen, kapot maken, in de war gooien — to destroy, to break, to confuse — merusak, memorak-marikkan
wedi = pepa: roodbruine eetbare rups — reddish brown edible caterpillar — ulat mérah jang dapat dimakan
wedii:
kedi wedii: benauwd zijn (bij het ster-ven) — to be gasping for breath (before dying) — sesak napas (waktu sekarat)
okai kedi wedeete ka bokaipagi: hij ligt

in doodsstrijd — he is lying in (death) agony — ia sedang sekarat
wedije: roodachtig tasje waarin men schelpen bewaart — red-coloured bag in which shells are kept — tas ketjil berwarna ke-merah²an untuk menjimpan kulit-kerang
wedijeida: rupsennest — nest of caterpillars — sarang ulat
wee (P) = buka: bambumesje — knife made of bamboo — pisau dari bambu
putewee: mes(je) van staal — knife (of steel) — pisau dari badja
wee-wee tai: spelen, pret maken — to play, to enjoy oneself — bermain, bersenang-senang
wegai-a:
mana wegai: spreken, praten — to speak, to talk — berbitjara, bertjakap
ewaida kooda mana wegai = ewa tapa kooda mana wegai: duidelijk praten, de zaak openlijk bespreken — to speak distinctly, to discuss the matter openly — bertjakap dengan njaring, membitjarkan hal itu dengan terus terang
Ewegaen tai: van Hem getuigen — to testify to Him — menjaksikan daripadaNja
ewegai: spreken over iemand — to speak of someone — membitjarakan seseorang
mana oowegai: preken, spreken tot — to preach, to speak to — berchotbah, berpidato kepada
munaa (pa) wegai (P) = kitigiida wegai: in stilte bespreken, fluisteren — to discuss in private, to whisper — membitjarakan dengan diam², berbisik
toboo wegai (K): zachtjes spreken — to speak softly — berbitjara dengan perlahan-lahan
wegee tai = peepu tai: kapot maken, vernielen — to break, to destroy — mematahkan, merusakkan
wegee bage: vernielers — destroyers — perusak
wegee-wegee tai: spelen, grappen maken — to play, to make jokes — bermain, bersenda-gurau
wegeke tai: door elkaar gooien, door elkaar haspelen (b.v. woorden) — to mix up, to muddle up (e.g. words) — men-tjampurkan (ump. kata²)
wegenai-i = witokai-i: (uit)kiezen — to select — memilih
peka wegaita: mooi om te zien — fine to see — bagus untuk dilihat

wegene (e) tai: (iemand) onheus behandelen, lelijk doen tegen (iemand) — to treat discourteously, to treat badly — berbuat kurang baik pada (seseorang)
pekaija akadoo wegene tai: elkaar aankijken met een bepaalde bedoeling (b.v. om weg te gaan), spreken met de ogen — to exchange meaningful glances (e.g. conveying intention or wish to leave) — saling memandang dengan arti tertentu (misalnya untuk pergi), bitjara dengan mata

wegii:

dudi wegii (P) = dudi utii: greppel maken — to dig ditch/trench — membuat parit

ekegei wegii: met 'n mesje opensnijden — to cut open with knife — memotong dengan pisau

koma wegii = koma wagii (P): prauw maken — to make prau — membuat perahu

wego = máá = doda: heup (gewricht) — hip(-joint) — (sendi) pangkal paha

wego mugee: haasje (van varken) — chine (of pig) — lulur (babi)

wego to poupou: naakt — naked — telanjang

wegó: vogelsoort — kind of bird — sejenis burung

wegouje: varaan — varane — biawak

wei: 1. planten — to plant — menanam

ijoo kou naimai, ani we uwiine ka: geef me dat zaad, dan ga ik het zaaien — give the seed, and I'll sow it — berikan benih itu kepadaku, akan saja taburkan

nota ijoo wei/bedamai-i: bataten planten — to plant yams — menanam ubi

bo wei: benen schrap zetten — to brace the legs — bersiregang

tuni wei: afbakenen, met stokken zijn grond afbakenen, zich als eigenaar van de grond opwerpen — to mark out, to mark out one's ground with sticks, to assume ownership of plot of ground — membatasi tanah dengan kaju, menjatakan diri sebagai pemilik tanah itu

me ijoo wo wei: zich voortplanten (van mensen) — to propagate (of human beings) — berkembang-biak (mengenai orang)

2. wei kai: verdorren, verwelken, verdampen — to wither, to wilt, to evaporate — mendjadi laju, menguap

uwo wei: vallen/dalen van waterpeil, ebben — fall of water-level, to ebb —

menurun (tentang permukaan air), surutnja air

wei kogi tai: verdorren, verwelken — to wither, to wilt — mendjadi laju

weidoke tai: verdampen (van water) — to evaporate (of water) — menguap (tentang air)

3. oud — old — lama

wei mege: oude schelpen — old shells — kulit-kerang lama

4. uitroep om de aandacht te trekken — exclamation, to draw attention — seruan untuk menarik perhatian orang

mama, wei: mama, luister eens! — mama, just listen — ibu, dengarlah!

5. suffix voor de 2de pers. mrv. bij de aansporende of bevelende wijs — pronominal suffix 2nd pers. plur. of the optative or imperative mood — achiran untuk orang kedua djamak sebagai adjakan atau perintah

mewei: komen jullie hierheen! — come here all of you! — datanglah kemari kamu sekalian!

weije: hulptelwoord voor stukken zeep, pakken zout etc. — classifier for cakes of soap, packets of salt etc. — katabantu bilangan untuk sabun tjutji, bungkusuan garam dsb.

kagaba-witogai-sabon weijeena: een stuk waszeep — a cake of soap — sebatang sabun tjutji

weije timakai-i = tonii: inwikkelen (b.v. in bladeren) — to wrap in (e.g. leaves) — membungkus (ump. dalam daun)

weiuto:

ekina daka weiuto: dik vet varken — fat pig — babi jang sangat gemuk

mege weiuto: veel schelpen — many shells — banyak kulit-kerang

nota weiuto: veel bataten — many yams — banyak ubi

pija weiuto: grote dode boom — big dead tree — pohon besar jang sudah mati

weka:

weka mitoo: sleutelbeen — collar bone — tulang selangka

weka uuda: op het schouderblad — on the shoulder-blade — pada tulang belikat

wekagu: voor- en achterkant van prauw — bow and stern of prau — bagian depan dan belakang sebuah perahu

imo wekagu: voorkant — bow — bagian depan

epa wekagu: achterkant — stern — bagian belakang

- weneka:** 1. jongere broer/zus/neef/nicht — younger brother/sister/cousin — adik laki²/perempuan, saudara sepupu
wenekaipouga: jongere ipouga broer — younger ipouga brother — adik ipouga
weneka mabii: jongere mabii broer — younger mabii brother — adik mabii
wenekaamooje: jongste broer — youngest brother — adik laki² bungsu
wenewau: jongste meisje — youngest girl — adik perempuan bungsu. Zie/see/lihat: aika
 2. verkleinwoord — diminutive — kata pengetjil
weneka: klein — little, small — ketjil
weneka dani ka = tekii dani ka: 'n klein beetje — a little bit — sedikit
weneka koma: kleine prauw — small prau — perahu ketjil
weneka pija: 'n klein boompje — a small tree — pohon ketjil
wenekaga: 'n beetje — a bit — sedikit
wetaa: buideldas met korte staart, woda-soort — bandicoot with short tail, kind of woda — binatang berpundi dengan ekor pendék, sedjenis woda
wetaga: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
wetee: rattensoort — kind of rat — sedjenis tikus
weutouja:
juwo weutouja: dag na de juwo — day after juwo — hari sesudah juwo
widaago: derde — third — jang ketiga
widai-a (P) = badii: uittrekken (b.v. pijl uit 'n wond) — to pull out, to extract (e.g. arrow from wound) — mentjabut (ump. anak panah dari luka)
kipo widai: vinger verstuiken — to sprain finger — djari terpelétjok/keseléo
widigi tai: tussen de handen wrijven (b.v. ida om het merg eruit te halen) — to rub between hands (e.g. ida, to get the pith from it) — menggosok-gosok antara kedua tangan (ump. untuk mengeluarkan hati dari ida)
boda widigi tai: zich verdringen — to crowd — mendesak
kikija widigi tai: kiffen, vervelend doen, vuil doen — to quarrel, to wrangle, to be tiresome, to act meanly — berbantah-bantah, bertjéktjok, berbuat litjik
widii tai: smeren op, besmeren met, zalven, aaien, strijken — to smear, to daub, to anoint, to caress, to stroke — menjamir, mengusap, menggosok
kipo widii tai: in de vinger snijden — to cut finger — melukai djari dengan pisau
kuto widii: verven — to paint — mentjat
pakai widii: in de modder rollen (van varken) — to roll in mud (of pig) — bergulung-gulung dilumpur (tentang babi)
uwo ka widii tai: schrobben — to scrub — menguras
widijai: glad, kaal (b.v. voor de ingang van 'n muizenhol) — smooth, bare (e.g. before entrance of mice-hole) — litjin, lokos (ump. didepan djalan masuk liang-tikus)
widimai-i: door het glad strijken van bebi touw maken — to make rope/string by rubbing bebi smooth — melitjinkan bebi untuk membuat tali
ga widimai/gonai-a: touw glad strijken, touw draaien — to rub string smooth, to make string — memintal tali, membuat tali
kagaba widimai: kleren strijken — to iron clothes — menjeterika pakaian
ijo widimai: haren kammen — to comb hair — menjisir rambut
ekina widimai: varken aaien — to stroke pig — mengelus babi
widime: lange grassoort gebruikt als dakbedekking — kind of long grass used as roofing — sedjenis rumput pandjang jang dipakai untuk atap
wido: drie — three — tiga
widaago: derde — third — jang ketiga
widoopa: drieling — triplets — kembar tiga
widouda: de derde — the third — jang ketiga
widoudo = kadee: bruidschat — dowry — emas kawin
widoume: over drie dagen — within three days — dalam tiga hari, sesudah ketiga hari
wido ma gaati: dertien — thirteen — tiga belas
widogai-i: uitschelden, uitlachen, bespotten — to abuse, to laugh at, to mock — memaki, menertawai, mengolok-olok
akawidoge tai: elkaar uitlachen — to jeer at each other — saling menertawai
ewidogai: iemand uitschelden, met iemand bekvechten — to abuse someone, to shout abuse at someone — memaki

seseorang, berbantah-bantah
widoudo = **kadee**: bruidsschat — dowry
 — emas kawin

widu: boomsoort waarvan de schors ge-
 bruikt wordt om bebi te maken —
 tree, the bark of which is used to make
 bebi — sedjenis pohon jang kulitnja
 dipakai untuk membuat bebi

widu wai: bebi maken van de schors
 van de widu-boom — to make bebi
 from bark of widu-tree — membuat
 bebi dari kulit pohon widu

widu tai: met fluitje (iemand) roepen —
 to call with whistle — memanggil orang
 dengan siulan

wigi: zichtbaar zijn (b.v. van botten onder
 de huid) — to be visible (e.g. of bones
 under skin) — kelihatan, tampak (ump.
 tulang² dibawah kulit)

peka wigi tai: niet kunnen slapen — not
 be able to sleep — tidak dapat tidur

bodija wigi-wigi tai: het vuur aanwakke-
 ren door het brandende hout te verleg-
 gen — to build up fire by shifting burn-
 ing wood — menghidupkan api dengan
 memindahkan kaju jang sedang terbakar

wigidai-i = **widai-a (P)**: uittrekken — to
 extract/pull out — mentjabut

ani ekina mitoo wigidimake tipa: ik heb
 het varken uitgebeend — I have boned
 the pig — saja telah menulangi babi itu

poti wigidai: de ronde rand van het net
 losmaken — to loosen the round edge of
 net — melepaskan pinggiran sebuah dja-
 ring

poti wigididoke tipa: de rand van het
 net is losgegaan — the edge of the net
 has come loose — pinggiran djaring itu
 lepas

wigii tai: 1. pijnlijke steken hebben — to
 feel jabs of pain — merasa kesakitan
goboudaiga wigii tai: steken in de zij
 hebben — have a stitch in the side —
 merasa kesakitan pada sisi

matokaidaiga wigii tai: spit in de rug
 hebben — to have lumbago — sengal
 pinggang

2. = **wigimai-i**: aan de oppervlakte kom-
 men, weer boven komen (b.v. bij dui-
 ken), aan de andere kant eruit komen
 (b.v. pijl in arm), uit de grond komen
 (b.v. van scheuten) — to come to sur-
 face, to come up again (e.g. after diving
 into water), to come out at other side
 (e.g. arrow in arm), to come up (e.g.
 of shoots) — timbul dipermukaan (waktu

menjelam), keluar disebelah lainnja
 (ump. anak panah dilengan), timbul dari
 tanah (ump. tunas)

egó wigii tai/wigimai: uitkomen van tand-
 jes bij kinderen — to come through of
 teeth of small children — tumbuhnja
 gigi baji

wigimai-i: zie/see/lihat: **wigii tai 2**
wigou = **bubai-a (P)**: (aan flarden) scheu-
 ren — to tear (to rags) — mentjabik

wigojawii = **bubajawii (P)**: verscheuren
 — to tear to pieces — mentjabik-tjabik
wigouda:

maki wigouda: landtong — spit of land
 — tandjung, semenandjung

wii: vier — four — empat

wii jago: de vierde — the fourth — jang
 keempat

wiiume: over vier dagen — within four
 days — dalam empat hari, sesudah em-
 pat hari

wii ma gaati: veertien — fourteen —
 empat belas

wiijai: parkietensoort — kind of parakeet
 — sedjenis burung-bajan

wii tai = **kapugu tai**: aanblazen, doen op-
 vlammen — to fan, to kindle — meniup,
 menjalakan

bodija wii: vlam — flame — njala

jagamo wii etai: 'n vrouw het hof maken
 — to court a woman — meraju seorang
 perempuan

wii kadaa tai: knetteren van het vuur
 — crackling of fire — gemeretjiknja api

wiidaiga = **wimouda**: in de vlammen
 — in flames — diapi

wiipugá: tongen van vuur, vurige tongen
 — tongues of flame — lidah-api

wiitu: land — land — daratan

wija: twee — two — dua

dimi wija mana wija ki: huichelaar, twee-
 slachtig iemand, mooiprater, iemand die
 anders praat dan hij denkt — hypocrite,
 flatterer, someone whose words are other
 than his thoughts — orang jang berpura-
 pura, munafik, orang jang perkataannja
 berlainan dengan apa jang dipikirkannja
ebeebe ka wija: anderhalf — one and a
 half — satu setengah

mana muto wija: veel praten, veel te zeg-
 gen hebben — to talk a lot, to have a
 lot to say — banjak bitjara, tjéréwét

muto wija: honderdtwintig — one hun-
 dred and twenty — seratus duapuluh

wija ma gaati: twaalf — twelve — dua-
 belas

- wijaago:** de tweede — the second — jang kedua
- wijaado bagume:** slechte droom (waar-in b.v. een meisje ziet dat ze met iemand moet trouwen waarmee ze niet wil trouwen) — bad dream (in which e.g. a girl dreams that she has to marry a man she dislikes) — mimpi buruk (ump. seorang gadis jang bermimpi harus kawin dengan orang jang tak disukainja)
- wijaado menii:** de betaling die gegeven wordt aan de familie van de eerste man (die gestorven is) door de tweede man — the payment given by the second husband to the family of the first husband (who is deceased) — pembajaran jang diberikan kepada keluarga suami pertama (jang telah meninggal) oléh suami kedua
- wijaaja:** twee bij twee, twee tegelijk, ieder twee — in twos, two at a time, each two — berdua-dua, dua serempak, masing² dua
- wijaapa:** tweeling — twins — kembar
- kei ke wijaapa jokaija kede:** dat zijn de tweelingen — they are twins — meréka anak kembar
- kii ko wijaapa etita topi ida kidi:** hij is er een van 'n tweeling — he is one of twins — ia salah satu dari anak kembar
- wijaado:** zie/see/lihat: wija
- wijaago:** de tweede — the second — jang kedua
- tikaago ... wijaago:** vooreerst ... dan — first ... then — lebih dahulu ... sesudah itu
- wijaapa:** zie/see/lihat: wija
- wije:** verbod om met een bepaalde tuma te trouwen (b.v. Madai met Gijai) — prohibition on marriage with member of certain tuma (e.g. Madai Gijai) — larangan untuk kawin dengan suatu tuma tertentu (ump. Madai dengan Gijai)
- wije ka t'akabuke ei:** jullie mogen onderling niet trouwen — you must not marry each other — kalian tak boléh kawin
- wijee tai:** boeren, oprispen — to belch — berserdawa
- wijo:** herrie, rumoer, geschreeuw — row, noise, cries — huru-hara, hiruk-pikuk, teriakan
- kadaa wijo tai:** herrie maken, rumoer schoppen — to kick up a row, to make a noise — bergaduh, menimbulkan huru-hara
- wijumai-i = gopai-i:** uitrafelen — to un-revel — meniraskan
- wikai-a:** afplukken (van k o k a a, banaan) — to pluck, to gather (of k o k a a, banana) — memetik (pisang, k o k a a)
- egó wikai:** tand uittrekken — to extract tooth — mentjabut gigi
- kipo wikai:** (varkens)tenen uit elkaar trekken, van elkaar scheuren — to pull apart/remove toes of pigs' trotters — mentjabuti djari kaki (babi), mentjabik
- kona wikai:** de (varkens)kaken uit elkaar trekken/scheuren — to pull pigs' jaws apart — mematahkan rahang (babi)
- wikii tai:** schuimkoppen hebben (van water) — water (in movement) with crested waves — air jang berbuih
- mana wikii tai:** alsmar doorrazen, schelden — to go raving on, to abuse — memaki-maki dengan tak berhenti
- wikija = ijapu:** vuurvliegje — fire-fly — kunang-kunang. Zie/see/lihat: u w o o p o d o u
- wikijo (P) = wakijo:** wit — white — putih
- winii tai = winiki tai:** aanraken — to touch — menjentuh
- winiki tai:** aanraken — to touch — menjentuh
- winouge:** hagedissoort — kind of lizard — sedjenis tjétjak
- witaa = gotoo:** glad, kaal, glanzend, glibberig (van dieren en zaken) — smooth, bare, glittering, slithery (of animals and things) — gundul, berkilat, litjin (tentang binatang dan barang)
- witaa tai:** uitglijden, uitglippen — to slip — tergelintjir
- binei ganeida make witaa tidoke tijake**
- uwo doba keega:** de vis is uit de handen in het water geglipt — the fish has slipped from his hands into the water — ikan itu meluntjur dari tangan masuk kedalam air
- witaa-witaa topa:** het is glibberig/glanzend — it is slithery, glistening — barang itu litjin/berkilat
- witigi-witigi tai:** bestasten met de vingers, afwrijven (b.v. bij het schoonmaken van schelpen) — to feel, to rub off (e.g. in cleaning shells) — meraba dengan djari, menggosok (ump. waktu membersihkan kulit kerang)
- witii tai:** piepen (van kuikens), tjilpen (van vogels) — to peep (of chickens), to chirp (of birds) — mentjiap (tentang

anak-ajam), mentjitjit (burung)
witimai-a = widogai-i: uilachen, bespot-
 ten, uitschelden — to laugh at, to mock,
 to abuse — menertawai, mengolok-olok,
 memaki
akawitime tai: elkaar uitschelden/uit-
 lachen — to abuse/jeer at each other
 — memaki-maki, saling menertawai
mapega witimai: pijl losmaken van de
 boog — to detach arrow from bow —
 melepaskan anak-panah dari busur
witodi: jeuk (b.v. door brandnetel, huid-
 uitslag) — itch (e.g. from stinging nettle,
 rash) — gatal (ump. karena daun jang
 gatal, kudis)
witogai-i: wassen, schoonmaken — to
 wash, to clean — mentjutji, membersih-
 kan
witogaine-Sakramen: doopsel; het sakra-
 ment dat ons schoonmaakt — baptism;
 the sacrament that cleanses us — sakra-
 mén Permandian; sakramén jang mem-
 bersihkan kita
witoga-witoga tai: afwrijven, afwassen —
 to rub off, to wash off — menggosok
 hingga bersih, membasuh
witokai-i = wegenai-i: (uit)kiezen, uit-
 zoeken — to select, to pick out — me-
 milih
witu: grove brandnetel — coarse stinging
 nettle — daun jang gatal
witu jupi = wituja utuuja = uwouje
makiije = boba jupi: overal — every-
 where — dimana-mana
wiumai-i = wai-a = gopai-a: aftrekken
 (b.v. boomschors om er bebi van te
 maken) — to take/strip off (e.g. bark
 for making bebi) — menjentak (ump.
 kulit-kaju untuk membuat bebi)
jati wiumai-i: wond oplopen — to receive
 wound — kena luka
ekina mugee wiumai: mager vlees af-
 scheuren — to cut off lean meat — me-
 njentak daging jang tak berlemak
wiwijai: mooi — fine — bagus
wiwiti: rand — ridge — pinggiran
wiwitiida = eguuda = momogiida: op 't
 eind van — at the end of — diujung
wiwitiida kai: op de rand/kant komen
 — to come/go to the edge/side of —
 meminggir
wo: plaats en tijdsbepaling: wat dichtbij
 en hoger gelegen is, richting waiko —
 what is situated near and on higher level,
 direction waiko — jang letaknja dekat
 dan lebih tinggi, diarah waiko

e-wo te-wo: altijd — always — selalu
mana wo motii wo motii: steeds het-
 zelfde zeggen — always say the same
 thing — selalu berkata jang sama
pija wo motimakai: hout opnemen en
 naar de wo-richting brengen — to take
 wood and carry it in direction wo —
 mengangkat kaju dan memikulnja ke-
 arah wo
uno wo umeenii: achterover liggend sla-
 pen — to sleep on one's back — tidur
 tertelentang
wo dou: zien naar wat dichtbij en hoger
 gelegen is, naar voren kijken — to look
 at what is near and lies higher, to look
 ahead — melihat kesuatu tempat jang
 letaknja dekat dan lebih tinggi, melihat
 kedepan
wo etii: voortzeggen, voortvertellen,
 iemand antwoord geven — to make
 known, to pass on (information), to
 answer someone — mengabarkan kepada
 orang lain, mentjeritakan kepada orang
 lain, menjawab
ikii ke okai wo Etimene tina kaitaa: gij
 zult van Hem getuigen worden — you
 are to be His witnesses — engkau akan
 mendjadi saksiNja
wo ga wo ga tai: voortgaan met zo te
 denken — to go on thinking so — tidak
 merubah pikiran
wo go tai: trekken, duwen — to pull,
 to push — menarik, menolak
wo gou: trekken naar wat dichtbij en
 hoger gelegen is — to move to a place
 nearby and situated higher — menarik
 kesuatu tempat jang dekat dan lebih
 tinggi
wo ino gaa: nog enige tijd — a while
 longer — masih beberapa waktu
wo ka/wado ka daaputu: volgende week
 — next week — minggu jang akan da-
 tang, minggu depan
wo tapa tai: afduwen naar de wo-rich-
 ting — to push in direction wo — me-
 nolak kearah wo
wo wegai: later (be)praten, doorgaan
 met praten — to discuss later on, to go
 on talking — akan membitjarakannja
 kemudian, berbitjara terus
mepiina wo ma te gakii: die er meer
 zijn dan 20 niet tellen — not counting
 those that are more than 20 — jang lebih
 dari 20 tidak dihitung
wokaato = waato: richting wo — direc-
 tion wo — arah wo

wokaato kai: ginds/in w o-richting aankomen — to arrive over there/in direction w o — tiba disitu/disebelah w o

wougawakouga tai: (zich) steeds om-draaien (b.v. in de slaap), omkeren (b.v. op de weg) — to keep turning over (e.g. in sleep), to turn round (e.g. on the way to somewhere) — berpaling (ump. waktu tidur), berputar (ump. didjalan)

woujo kai: binnegaan (richting w o), naar buiten gaan (richting waiko) — to enter (direction w o), to go outside (direction waiko) — masuk (kearah w o), keluar (kearah waiko)

woumenii: leunen tegen — to lean against — bersandar

wouwe uwii: richting w o gaan — to go in the direction w o — pergi kearah w o

woda: algemene naam voor rat, verder: grote rat, buideldier, koeskoes — general name for rat; also: big rat, marsupial, kuskus — nama umum untuk tikus; djuga: tikus besar, binatang berpundipundi, kuskus

woda imo: muizen/ratten-paadje — mice-/rat-path — lorong-tikus

woda-woda tai: 't gemunt hebben op een bepaalde persoon, één bepaalde persoon slechts zoeken (b.v. om te doden) — to be after a certain person (e.g. to kill him) — mendengki seseorang tertentu, mentjari orang tertentu (ump. untuk membunuhnja)

wode = wode pii: rhododendronsoort — kind of rhododendron — sedjenis rhododendron

ideide wode-wode etai/wodo-wodo etai: kind blij maken door het op te nemen en er wat mee te snollen — to make a child pleased by lifting it up and cuddling it — menimang anak dengan mengangkat dan bermain-main dengannja

wodo-wodo:

ita wodo-wodo tina tai: vlug lopen — to walk quickly — berdjalan tjepat-tjepat

joka wodo-wodo etai: kind blij maken door het op te nemen en er mee te snollen — to make child pleased by lifting it up and cuddling it — menimang anak dengan mengangkat dan bermain-main dengannja

wodomai-i: kruipen (b.v. slang in het gras) — to creep (e.g. snake in grass) — mendjalar, merajap (ump. ular dirumputan)

wodominai-a: schrokken, vlug doorslikken — to eat gluttonously, to gulp down — makan dengan rakus, menelan dengan tjepat

wogidaa = teedaweeda: voor niets, doelloos, zonder succes, waardeloos — futile, useless, without success, worthless — tjuma-tjuma, sia-sia, tak berhasil, tak berharga

wogidaa tijake meega: ik ben voor niets gekomen — I have come for nothing — saja datang dengan pertjuma

wogii: 1. slijpen, vijlen — to grind, to file — mengasah, mengikir

dimi/migo wogii tai = dimi tabu tijake tou: niet weten wat men moet doen om uit de moeijikheden te geraken — not know what to do to get out of trouble — putus-asa karena kesukaran, tak tahu apa jang harus dilakukan untuk mengatasi kesukaran

mana wogidaa te gou: verspil er geen woorden aan, maak er geen woorden meer aan vuil — don't waste any more words on it — djangan membuang-buang kata tentang hal itu

ono wogii: vijlen, slijpen — to file, to grind — mengasah, mengikir

wogidaa = epa beu: waardeloos — worthless — tak berharga

wogimai-i: afslijpen, schuren — to grind off, to scour — mengikir, menggosok

2. slaan, bedreigen, afranselen — to beat, to threaten, to thrash — memukul, mengantjam, memukuli

kawogeegei ka/kagiipagi ka gai: kijk uit, want hij zal je slaan — watch out, because he'll beat you — hati-hati, karena ia mau memukul engkau

ewogai beu joka: miskraam, misgeboorte — miscarriage — keguguran

wogijo = kiiukai: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung

wogimai-i: zie/see/lihat: wogii 1

wogi-wogi = kopoo: gebogen, gebukt — bent, bowed down — bêngkok, membungkuk

wougouwogou tai: wroeten in de grond (door varkens) — to root up ground (by pigs) — menjungkur (oléh babi)

woja (P) = domee: lang, hoog, groot — long, high, big — pandjang, tinggi, besar

agapi woja: heel de dag — all day — sehari-harian, sepanjang hari

wanee woja: heel de nacht — the whole night — semalam-malaman, sepanjang

malam
woja = **wojai** = **wojau**: lange speer gebruikt door de Kaija-bage in de Baliem — long spear used by Kaija-bage in the Balim valley — tombak pandjang jang dipakai oleh suku Kaija di Baliem
wojai: 1. banansoort — kind of banana — sedjenis pisang
 2. rupssort — kind of caterpillar — sedjenis ulat kepompong
 3. lange speer van de Kaija-bage in de Baliem — long spear of Kaija-bage in the Balim valley — tombak pandjang jang dipakai suku Kaija di Baliem
wojau: lange speer gebruikt door de Baliemers — long spear used by the inhabitants of Balim valley — tombak pandjang jang dipakai penduduk Baliem
wojo: boomsoort — kind of tree — sedjenis pohon
wokaa: grassoort — kind of grass — sedjenis rumput
wokai-a: ingang openen — to open entrance — membuka tempat masuk
wokajawii: open maken, schoonmaken (van land; als men b.v. een pagger wil zetten, de plek er voor bestemd schoon maken van het grote onkruid) — — to open, to clear (of land, e.g. a strip for the erection of fencing), to clear undergrowth from required strip of ground — membuka, membersihkan (tanah jang akan diberi pagar)
wokamotii mana: vleitaal — flattery — budjukan, rajuan
wokoo: lang en diep (van net) — long and deep (of net) — (sebuah djala) jang pandjang dan tjekung
wono (P) = **duwo**: onrijp — unripe — belum masak, mentah
wonou: duivensoort — kind of pigeon — sedjenis burung-dara
woogi tai: verslagen zijn, hoofd laten hangen (om zijn dank uit te drukken of om uit te drukken dat men er niets om geeft) — to be disconcerted/confused, to hang head (to convey gratitude or to express unconcern) — terpukul, menundukkan kepala (sebagai tanda terimakasih atau tak peduli)
ani woogi bokai woogi taita: diep in de put zitten... tot aan mijn dood zal ik er mee zitten (verslagen zijn) en mijn dank niet kunnen uitdrukken — to be very downhearted... till my death I will be troubled by it (be dismayed)

and not be able to express my gratitude — sangat berputus-asa... sampai mati saja akan mengalami kesusahan ini (terpukul) dan tak dapat menjatakan terimakasihku
wotoo: 1. eendensoort — kind of duck — sedjenis itik
 2. **itaida wotoo tai**: op mijn dooie gemak gaan/lopen/dragen — to go, to walk, to carry leisurely — berangkat/berdjalan kaki/memikul dengan seénaknja
woowii tai: naar iets blijven hunkeren, blijven verlangen naar iets dat niet gegeven zal worden, hardnekkig vasthouden aan, z'n zin doordrijven — to be continually craving for something, to keep longing for a thing that will not be given, to cling stubbornly to a wish, to want to get one's way — tetap rindu akan, tetap merindukan sesuatu jang tak diberi
kegepa woowii: hardnekkig vasthouden aan — to be stubborn about — berkan-djang
Podempaipa waka uwiine woowii teete: ze blijft maar verlangen om met Podepai te kunnen trouwen (maar het zal niet gaan) — she keeps on wanting to marry Podepai (but it will not happen) — ia tetap rindu untuk kawin dengan Podepai (tetapi hal itu tak dapat terlaksana)
mana woowii tai: almaar door blijven praten — to keep talking — bitjara dengan tak berhenti
wopee: rotansoort — kind of rattan — sedjenis rotan
wopooba (P) = **poo**: vetlaag aan de buik van een varken, onderkant van 'n varken — layer of fat on pig's belly — lapisan gemuk diperut babi, bagian bawah babi
wopoutaago me: dikke vette man, kwabberig vette kerel — thick-set, fat man, flabby fat fellow — orang jang sangat gemuk
wopu = **ape** = **wopu ijo**: erg grijs haar — very grey hair — rambut jang sangat putih
wotai-a = **tatanai-a**: afhakken, bijkappen — to cut off, to trim — memotong
wotata = **tanata**: 1. afgehakt — cut off — terpotong
 2. ruiten (van kaartspel) — diamonds (at cards) — gambar belah-ketupat (pada permainan kartu)
wotata: zie/see/lihat: **wotai-a**
woti = **pakooba**: grote zeeschelp. Van

stukjes van deze schelp maakt men wel een halsband — big seashell; from pieces of this shell collars are sometimes made — kulit kerang laut jang besar. Dari petjahan kulit kerang tsb. dibuat kalung
woti jimoo: stukje van de woti-schelp — piece of woti-shell — sepatah kulit kerang woti
woti tai: met velen bijeen zijn — gathered in a large crowd — berkumpul dengan orang banyak
jagamo na woti, jame na woti topai: er zijn veel mannen en vrouwen bijeen — there are many men and women together — banyak orang laki² dan perempuan sedang berkumpul
me peka akajiti wotiboga topai: de ogen van al die mensen die bijeen zijn schitteren — the eyes of all the people gathered together are glistening — mata meréka jang sedang berkumpul bersinar-sinar
woto: vogelsoort — kind of bird — sedjenis burung
wotogo: batatensort — kind of yam — sedjenis ubi
wotokai-i: van elkaar afduwen (b.v. pagerhouten door een varken) — to push apart (e.g. fencing by a pig) — mendo-rong (ump. dilakukan oléh babi pada pagar)
wotokijake tina tai: apart in groepen bij elkaar zetten, apart leggen (b.v. bataten bij het verdelen) — to put in separate groups, to lay apart (e.g. at apportioning of yams) — memisahkan dalam kelompok², memisahkan (ump. waktu mem-bagi ubi)
wotokigi: kris-kras door elkaar, verward — in utter confusion, entangled — ruwet, kusut
wotokijake: zie/see/lihat: wotokai
wotouge: pijn in de heup/lendenen/liess-treek, reumatiek — pain in hip/groin, rheumatism — sakit paha/pinggang/ke-djang paha, sengal
wotouge jakii: pijn in de heup hebben — to have pain in hip — sakit paha
wujo kai: binnen gaan — to enter — masuk kedalam. Zie/see/lihat: wo
woumaa = eenaa: spoelworm — round-worm — tjatjing perut
woumenii: leunen tegen — to lean against — bersander. Zie/see/lihat: wo
wouwe: zie/see/lihat: wo
wowo:

ebaa wowo tai: kwijlen — to drool/drib-ble — ngiler
wudai-a = wunai-a (P) = wudamai-i: uitvegen, afvegen, uitgummen — to wipe out, to wipe, to rub out — menghapus
dosa wudajawii: vergiffenis schenken van zonden — to forgive sins — mengampuni dosa
eka wudai: naam doorschrappen — to strike out name — mentjorét nama
wudamai-i = wudai-a: afvegen, wegvegen, strelen, aaien — to wipe, to sweep away, to stroke — menghapus, mengelus, mem-belai
wudepapa tai: verspreiden, alle kanten uitgaan — to spread, to go in all direc-tions — bubar, pergi kesegala djurusan. Zie/see/lihat: wudii
wudii: verdelen, uitdelen — to divide, to distribute — membagi
akawudaa ka etijawii: uit elkaar doen gaan — to cause to go separate ways — membubarkan kesegala djurusan
wudepapa tai = akawude tai: versprei-den, naar alle kanten uiteengaan — to spread, to go in all directions — bubar, pergi kesegala djurusan
wudepapa etijawii: (hen) uiteenjagen — to disperse (them) — mengusir kesegala djurusan
wudu tai: vooruit duwen (van prauw) — to push forward (of prau) — mendorong (tentang perahu)
wudu-wudu tai: zwemmen (b.v. van kreeften), vliegen (in droombeelden) — to swim (e.g. of lobsters), to fly (in dream, in imagination) — berenang (tentang kepiting), terbang (dalam mim-pian)
wudugu uwii: vlug vooruit schieten (b.v. prauw) — to shoot rapidly forward (e.g. of prau) — madju dengan tjepat (ump. perahu)
wugugu tai: scheren langs, rakelings gaan langs — to graze, to brush past — menje-rémpét
wuguku tai: knorren, grommen — to grunt, to grumble — menggeram
wugupe = ugupe = ugume: allerlei din-gen — all sorts of things — pelbagai barang
wugumai-i = egaupai-i: aandoen van kle-ren — to put on (clothes) — mengena-kan pakaian
wugu-wugu tai:
gapa wugu-wugu tai: suizen in het oor

— to buzz in ear — berdesing (dalam telinga)

wuju: huidziekte — skin disease — penja-
kit kulit

wukomaboo = komaaboo: soort onkruid met de komst van de blanken meegekomen — kind of weed which appeared only after the arrival of whites in the area — sedjenis rumputan jang dibawa oléh bangsa kulit putih

wunai-a (P) = wudai-a: uitwissen, afvegen, uitgummen — to wipe out, to wipe, to rub out — menghapus

awata wunai: zweet afvegen — to wipe off sweat — menjéka peluh

eka wunai: naam verwijderen/wegvegen — to remove/cross out name — menghapus nama

uwo wunai: afwassen — to wash — membasuh

wupi: klein kussentje van gele koorden door voorname mannen achter op de rug gedragen — small cushion of yellow cords worn by prominent persons on

back — bantal ketjil terbuat dari tali² berwarna kuning jang dipakai oléh kaum pria terkemuka dipunggung meréka

wuu: o jeetje! — goodness gracious! — astaga!

wuu tai: roepen — to call — memanggil

wuukoma: vliegtuig — aeroplane — pesawat terbang

wuukoma boo = komaaboo: onkruidsoort (dit onkruid hebben de vliegtuigen gebracht) — kind of weed (spread by seed coming with aeroplanes) — sedjenis rumputan (jang dibawa oléh kapal-terbang)

wuupe (P) = duupe: pijp — pipe — pipa

tawa wuupe: pijp — pipe — pipa

wuumai-i = wuu tai = otii tai: springen

— to jump — melompat

wuumimake tina tai: springen over — to jump over — melompati

wuuwaga: varensoort (niet eetbaar) — kind of fern (not edible) — sedjenis tumbuhan paku (jang tidak bisa dimakan)

**KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE**

VERHANDELINGEN

1. *H. Terpstra*, De Factorij der Oostindische Compagnie te Patani. 1938.
2. *E. J. van den Berg*, De val van Sora. 1939.
3. *C. Nootboom*, Oost-Soemba. 1940.
4. *M. A. P. Roelofsz*, De vestiging der Nederlanders ter kuste Malabar. 1943.
5. *Hadji Hasan Moestapa*, Over de gewoonten en gebruiken der Soendanezen. 1946.
6. *J. J. Dormeier*, Banggaisch Adatrecht. 1947.
7. *W. F. Stutterheim*, De kraton van Majapahit. 1948.
8. *F. S. Eringa*, Loetoeng Kasaroeng. Een mythologisch verhaal uit West-Java (Eerste gedeelte). 1949.
9. *A. Teeuw*, Hariwańśa. 1950. 2 delen.
10. *G. Maan*, Proeve van een Bulische Spraakkunst. 1951.
11. *J. C. Anceaux*, The Wolio Language. Outline of Grammatical Description and Texts. 1952.
12. *J. Wils*, Het passieve werkwoord in de Indonesische talen. 1952.
13. *H. J. de Graaf*, De regering van Panembahan Sėnapati Ingalaga. 1954.
14. *John Bastin*, Raffles' ideas on the Land Rent System in Java and the work of the Mackenzie Land Tenure Commission. 1954.
15. *Graham Irwin*, Nineteenth-Century Borneo. A study in Diplomatic Rivalry. 1955.
16. *C. Hooykaas*, The Old-Javanese Rāmāyaņa Kakawin with special reference to the problem of interpolation in kakawins. 1955.
17. *P. Donatus Dunselman O.F.M. Cap.*, Kana Sera. Zang der zwangerschap. 1955.

18. *G. W. J. Drewes*, Een 16de eeuwse Maleise vertaling van de Burda van Al-Būṣīrī (Arabisch lofdicht op Mohammad). 1955.
19. *W. Kern*, Commentaar op de Salasilah van Koetai. 1956.
20. *G. J. Held*, Waropense teksten. 1956.
21. *H. R. van Heekeren*, The Stone Age of Indonesia. 1957.
22. *H. R. van Heekeren*, The Bronze-Iron Age of Indonesia. 1958.
23. *H. J. de Graaf*, De regering van Sultan Agung en die van zijn voorganger. 1958.
24. *G. W. J. Drewes* and *P. Voorhoeve*, Adat Atjèh. 1958.
25. *A. Teeuw*, Lombok. Een dialect-geografische studie. 1958.
26. *Teuku Iskandar*, De Hikajat Atjèh. 1958.
27. *H. J. Marks*, The first contest for Singapore 1819—1824. 1959.
28. *J. Brugman*, De betekenis van het Mohammedaanse recht in het hedendaagse Egypte. 1960.
29. *E. M. Uhlenbeck*, met medew. van *J. Soegiarto*, Aantekeningen bij Tjan Tjoe Siem's vertaling van de lakon Kurupati rabi. 1960.
30. *E. M. Uhlenbeck*, Het systeem der Javaanse pronomina. 1960.
31. *Jan van Lohuizen*, The Dutch East India Company and Mysore 1762—1790. 1961.
32. *Han Bing Siong*, An Outline of the recent History of Indonesian Criminal Law. 1961.
33. *H. J. de Graaf*, De regering van Sunan Mangku-Rat I Tegal-Wangi, Vorst van Mataram, 1646—1677. I. De ontbinding van het rijk. 1961.
34. *H. Myron Bromley*, The Phonology of Lower Grand Valley Dani. 1961.
35. *J. C. Anceaux*, The linguistic situation in the Islands of Yapen, Kurudu, Nau and Miosnum, New Guinea. 1961.
36. *G. W. J. Drewes*, De Biografie van een Minangkabausen Peperhandelaar in de Lampongs. 1961.

37. *J. P. K. van Eechoud*, *Etnografie van de Kaowerawédj (Centraal Nieuw-Guinea)*. 1962.
38. *Tapan Raychaudhuri*, *Jan Company in Coromandel, 1605—1960*. 1962.
39. *H. J. de Graaf*, *De regering van Sunan Mangku-Rat I Tegal-Wangi, Vorst van Mataram, 1646—1677. II Opstanding en ondergang*. 1962.
40. *C. Skinner*, *Sja'ir Perang Mengkasar (The Rhymed Chronicle of the Macassar War) by Entji' Amin*. 1963.
41. *Silvia W. de Groot*, *Van isolatie naar integratie. De Surinaamse Marrons en hun afstammelingen. Officiële documenten betreffende de Djoeka's (1845—1863)*. 1963.
42. *P. Drabbe*, *Drie Asmat-dialecten*. 1963.
43. *S. J. Esser*, *De Uma-taal (West Midden-Celebes). Spraakkunstige schetsen en teksten*. 1964.
44. *J. C. Anceaux*, *The Nimboran Language. Phonology and Morphology*. 1965.
45. *H. van der Veen*, *The Merok Feast of the Sa'dan Toradja*. 1965.
46. *C. L. Voorhoeve*, *The Flamingo Bay Dialect of the Asmat Language*. 1965.
47. *H. K. J. Cowan*, *Grammar of the Sentani Language*. 1965.
48. *P. A. M. van der Stap*, *Outline of Dani Morphology*. 1966.
49. *H. van der Veen*, *The Sa'dan Toradja Chant for the Deceased*. 1966.
50. *Sartono Kartodirdjo*, *The Peasants' Revolt of Banten in 1888*. 1966.
51. *H. Schärer*, *Der Totenkult der Ngadju Dajak in Süd-Borneo. Mythen zum Totenkult und die Texte zum Tantolak Matei*. 1966.
52. *C. R. Boxer*, *Francisco Vieira de Figueiredo: A Portuguese merchant-adventurer in South East Asia, 1624—1667*. 1967.
53. *Jaap Kunst*, *Music in New-Guinea. Three Studies*. 1967.
54. *J. Ensink*, *On the Old-Javanese Cantakaparwa and its tale of Sutasoma*. 1967.
55. *B. J. Hoff*, *The Carib Language*. 1968.